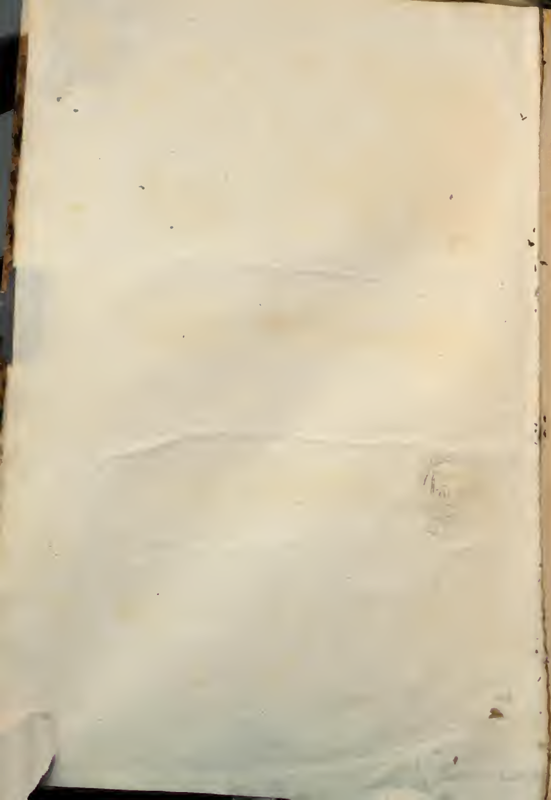

6
42 N
10

IACOBI SADOLETI EPISCOPI CARPENTORACTIS IN PAVLI EPISTOLAM AD ROMANOS COMMENTARIORVM LIBRI TRES.

AD LECTOREM.

Exeunt iterum à nobis, Lector, Iacobi Sadoleti Commentarij, multa diligentia ab autore nunc demum recogniti, & locis quàmplurimis ab eodem tum aucti, tum immutati. Tu uiri tam integri, & religiosi tam sanctis religiosisque lucubrationibus fruere, & nostram tibi deditam operam atque laborem ama.

SEBASTIANVS GRYPHIVS GERMANVS EXCVDEBAT LVGDVNI, ANNO M. D. XXXVI.

Ex Legato Illustriss: [illegible]

AD FRANCISCVM GALLIAE REGEM CHRISTIANISSIMVM IACOBI SADOLETI EPISCOPI Carpentoractis de dedicatione commentariorum in Paulum epiſtola.

VOD uirorum bonorum ſemper eſſe duxi, eorumcꝫ qui Dei ueri colentes, & Chriſtianæ religionis ſtudioſi eſſent, ut cum eam ipſam religionem noſtra hac ætate nouis quotidie ſeditionibus agitatam, & multitudine oppugnantium uehementer laborantem cernerent, pro ſua parte quiſque ad ferendam opem concurrerent: Idem ego quoque Rex omnium maxime ac Chriſtianiſſime FRANCISCE pro mea facultate iamdudum facere meditatus, ſæpe ea de cogitatione uarijs rationibus depulſus ſum. Nam nunc me ingenij mei paruitas, interdum tanta iſta temporum perturbatio dehortata eſt; nonnunquam etiam ille metus, illacꝫ ſuſpicio animum meum retardauit, quòd intelligebam, id quod uideram iam accidiſſe permultis, quodcuncꝫ ego ſcripſiſſem, quamuis id pie ac religioſe ſcriptum eſſet, non eos ſolum, qui palàm ſunt aduerſarij, nam hi quidem minus pertimeſcendi ſunt, ſed ſocios etiam mecum eiuſdem & uoluntatis & ſententiæ maleuolos aliquos interpretes meis ſcriptis non defuturos, quo non leuiter uitio noſtra ætas infecta eſt. Poſtremo in tanto numero eorum, qui aut ſcripſerunt antiquitus, aut quotidie ſcribunt, partim ſanctiſſimorum hominum ac doctiſſimorum, partim calliditate magis, & uerſutia quadam, quàm pietate uera Chriſtiana ſcripta tractantium (nam qui apertam impietatem præſeferunt, eos in doctorum numero non duco) exiſtimaui meum nomen neque adepturum authoritatem inter tot egregios, neque habiturum pondus ad reprimendum inſolentes. Quòd primum illud inſignem quandam, & omni florentem orationis copia doctrinam poſtulat, quam ego in me eſſe non agnoſco. Poſterius autem ſine priore nullius omnino ad coërcendum & comprimendum momenti eſt. Sed etſi tot cauſis, & tanquam obicibus à ſcribendo ſæpe iam deterritus: tamen reputans identidem ipſe mecum omnia à nobis prorſus deberi Deo, cuius cœleſtibus diuinisque beneficijs non ſolum cum humano genere communiter, uerum priuatim ego etiam, & proprie multis magnisque ſæpius affectus ſum, nihil ſum ratus ualere apud animum meum oportere, quod me ab exercendæ pietatis ſtudio retraheret. Etenim ſi ingenium præcipuè à nobis Deus requireret, petere id uideretur,

quod nõ est nostrum:quicquid enim ualemus ingenio nostrum unusquisque ab Deo totum obtinemus, nullæque nostræ in ea re quidem existunt partes. Verum ille à nobis non tam ingenium,quàm uoluntatem bonam postulat, quæ aliqua ex parte est etiam nostra: hac enim & pietatem sanctitatemque sponte colimus, & per hanc ad Deum, ipsius iuuante gratia, proxime nos adiungimus: cuius nostræ Deo uoluntatis oblatio cum libera nobis sit, cum aliàs semper, tum hoc tempore potissimum in honorem illa & cultum eiusdem Dei à nobis adhibenda est: temporum autem perturbatio ea ipsa est, quæ hoc maxime exigit, ut in hanc curam, & studium iuuandæ religionis totos nos dedamus. Moueri porrò obtrectationibus maleuolorum, infirmioris animi est, quàm ut uideatur uirtus Christiana, & erga proximum charitas id posse concedere. Quòd uero tam multi ijsdem de rebus & scripserint olim, & quotidie scribant, deterrere nos non debet. Siquidem neque ij,qui ante nos exuterunt,fuere ipsi deterriti. Quapropter cùm iustiores multò, & grauiores causæ sint agendi mihi aliquid quàm cessandi, non dubitaui ad extremum ea, quæ intra domesticos parietes multis diurnis, nocturnisque lucubrationibus, multa cura, uigiliaque elaborata mihi essent, quæ quidem ad aperiendum fidei CHRISTI mysterium, & ad doctrinam beatæ uitæ pertinerent, in uulgus publiceque proferre, tua præsertim secundum Deum præstantissime Rex uirtute, sapientia,autoritateque confisus. Etenim tu cum eis maioribus sis ortus, qui omnia sibi pro fidei ac religionis tutela, ac propugnatione, & facienda semper, & subeunda esse duxerunt, ad hanc illorum præclarissimam mentem, cum cæteris ipse rebus quamplurimis, tum occasionibus temporum superior accessisti: fuerint licet graues sæpe antea motus, & multorum dissensionibus infesta tempora, uirtusque maiorum tuorum in illis tum temporibus spectata atque eminens: nunquam tamen neque tantum exutit in Christiana fide dissidium, quantum hodie extat, nec tanta uirtute animique magnitudine obuiam itum est, quanta tu maximarum nunc nationum, quæ sub ditione tua sunt, & pericula eiusmodi propulsas, & mederis incommodis. Nec uero solum autoritate, & imperio, & magnitudine potestatis Christianæ fidei consulis & religioni:sed comitate etiam & hortationibus tuis facis, ut nos qui leniorem illam uiam docendi scribendique sequimur, tua libentius causa ad hæc studia nosmet conuertamus. Meministi enim profectò, & quo tempore primum fratris mei filium officij ad te causa salutatum misi,& postea cum bis,Lugduni primò,mox Auenione eodem egomet munere apud te functus sum,mihi omnia mea studia tibi deferenti, te fuisse autorem, ut in his potissimum insisterem argumentis & literis, quæ Christianæ rei possent esse utiles:meque opus,quod in Pauli epistolam ad Romanos in manibus tũc habebam,ocyus ut absoluerem, etiam hortatum esse. Quod feci sane accurate quoad potui, confectumque librum & absolutum tuo nomini Rex fortissime inscripsi, ac dicaui: non id quidem spectans, ut ex illo quidquam in tuam laudem redundet, siquidem neque ex flammulis quæ è

lychnis prælucescunt, Solis lumen fit clarius: sed ut mea scripta, quod suis opibus ipsa non queunt, tui nominis gloria opinionibus legentium melius commendentur, fintq; ad conserendas in mentibus hominum pias & sanctas rationes efficaciora. Nam quo illa splẽdidiore titulo, aut qua grauiore ornari autoritate possunt, quàm eius Regis, in quo amplitudo maximæ potestatis magnitudini animi nequit esse par: qui altitudinem fortunæ suæ, humanitatis & liberalitatis laude superauit: cui tot & tanta adsunt à Deo bona: & quæ præterea ipso eodem adiuuante Deo sibi comparauit, plurimarum artium rerumq; scientia, multarum etiam usus in maximis rebus & suscipiendis & administrandis animus, consilium, comitas, eloquentia. Quæ insuper omnia cunctarum domina uirtutum pietate erga Deum religioneq; exornantur: quam nos in te diuinam imprimis eximiamq; uirtutem FRANCISCE Rex spectantes ac uenerantes, cum hæc tibi nũc damus, quæ adhuc nobis effecta sunt, tum alia quoq;, si uita suppeditauerit, sumus daturi, ad hunc eundem religionis honorem & defensionem Christianæ ueritatis pertinentia. Quandoquidem neq; mihi quicquam magis conandum & contendendum est, neq; tibi præstandum, atq; efficiendum, quàm ut incolumis cultus præpotentis Dei, & quæ sine eo cultu constare rite non potest, iustitia, continentia, pietas, hominum mentibus & studijs iam propè dimissa restituatur. Quod Dei primum ope, tuaq; deinde Christianissime Rex uirtute aliquando factum iri sperare iure omnes & possumus, & debemus.

IA· SADOLETI EPISCOPI CARPENTORACTIS IN PAVLI EPISTOLAM AD ROMANOS COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

SAEPE mihi cogitanti de Christianæ fidei primordijs,& ipso ortu religionis nostræ,quæ à cruce,& morte,& ab eis deniq; initijs profecta, quæ maxime contraria,plurimumq; repugnantia humanis studijs,& opinionibus sunt,in eam nihilominus creuit amplitudinem, ut cunctum fermè terrarum orbem quodam tempore ad cultũ sui, uenerationemq; cõuerterit:cum uis ipsa cœlestis numinis & bonitas præpotẽtis Dei uersatur ante oculos,quæ hoc maxime mirabili, imprimisq; insolito genere se ostendendi patere uoluit: tum uero duas reperio uirtutes, humilitatem animi uidelicet, alteramq; charitatem, quarum neutrius uim cognouit antiquitas,huius præclari operis & institutrices initio fuisse,& ad hoc tempus esse conseruatrices. Atq; harum qui dem,quas dicimus uirtutum,& quibus laudẽ,ac decus & constitutæ, & auctæ Christianæ religionis ascribimus, hoc & ignorata apud ueteres, & nobis, qui ad ueram Dei cognitionem accessimus,facilis,& prompta fuit indagatio, quòd illi ea, quæ gerebant,quæq; meditabantur,omnia ad opes sibi comparãdas,ad cupiditatẽ,ad dignitatem, ad potentiam suam reuocabant,studiumq; omne suum in eis cogitationibus ponebãt,per quas & ualere opibus præter cæteros,& excellere industria prudẽtiaq; existimarentur. Nos uero Doctoris nostri CHRISTI exemplo,monitisq; edocti, in humilitate animi magnitudinem nostram, & in procuratione aliorum utilitatis posthabita nostra omnem spem adipiscendæ felicitatis posuimus. Ac nequis sacrarum imperitus rerum forte miretur,qui stent ista simul,possintq; in unum cohærere, magnificari in humilitate uidelicet, & in neglectu propriorum commodorũ beatum esse, cum hæc pugnare potius, & inter se esse aduersaria uideantur,is conuertat animum ad ea intuenda, quæ in Christo IESV domino nostro incredibili modo facta sunt: desinet mirari profectò hanc congruere in membris discrepantiam, cum in capite ipso tantam rerum omnium maxime cõtrariarum concordiam inter se,cõsensionemq; aspexerit. Etenim si quod maxime diuersum, & remotum sit in oppositione attendimus,quid est à terra,quàm cœlum disiunctius? & quàm ab homine Deus? si quod infestum inter se & inimicum,qui potest mortem cum uita cõuenire,gloriam cum dedecore, infirmitatem cum potentia? Quæ tamen in illo sic omnia coierunt, ut ad ea bona,quæ is & summa,& immortalia est adeptus,ab his extremis,& contrarijs malis fuerit gradus, uel potius ex istis illa extiterunt. Neque ipse in se tantum hæc, quæ suapte natura sunt disparata, coniunxit: sed eadem quoq; in nobis uoluit coniungi,ut cum ipsius ingressi uestigijs institissemus eadem adepti bona, nouiq; ciues, & incolæ cœli effecti,terram in medio astrorum collocaremus. Sed quoniam de his aliud ad dicendum dabitur tempus, satis de eis sit in præsentia dictum. Ad illas deinceps ueniamus uirtutes,quarũ modo à nobis facta mentio est.Etsi enim hoc tempore non ad nostrum scribimus arbitrium,sed in aliorum diuinitus scripta commentamur:tamẽ de eis aliqua præfari uirtutibus,quæ præeunt nobis,& magistræ sunt ad beatam uitam non cognitione solum, atq; scientia, uerum etiam usu, & fructu comprehendendam,nonnihil ad id quidẽ,quod instituimus,pertinet. Ac humilitatis quidem hoc

dem hoc primum & præcipuum donum est quòd diuinarum notitiam rerum absq; ea habere non possumus. Credere enim est necesse eum, qui ad eas uelit intelligentia penetrare. At nemo id facile agit, qui sit sibi ipse confidens. Porrò cæteræ artes & scientiæ illud ipsum postulant, ut qui ad eas ingressurus sit, callido is sit ingenio, atq; magno, nulliq; rei facile assentiatur, sed certam rationem in omnibus, argumentationemq; requirat. Nostra uero hæc, quæ sola ueram in se continet sapientiæ facultatem, sacrarum rerum, literarumq; cognitio, tametsi ea summis, atq; altissimis diuinorum consiliorum mysterijs referta est, nullis tamen ingenijs, nisi credulis, atq; simplicibus percipiendam se præbet, genereq; nouo instituendi, & docendi prius persuasos uult esse sectatores sui, quàm aliquid illis ipsa persuadeat: prius ut credant, quàm doceantur: prius ut ament, quàm nouerint planè, quid illud sit, quod ante omnia illis est amandum. Eadem quoq; elatos animos, & appetentes gloriæ imprimis aspernatur, & repellit. Astutiam, audaciam, confidentiam ne intuetur quidem. Simplicitatem amat, huic sese dat: hanc benignissime complectitur. Humilitatem ipsam, & puros, credulosq; bonarum mentium cogitatus adhibet libenter ad secreta sapientiæ suæ, omnesq; illis thesauros suos ostendit, atque offert. Ad quos qui illo fidei, & humilitatis aditu intrare meruerunt, ò semper illam quidem eximiam ac præstantem, sed nunc in hac ratione benigne faciendi singularem profectò, & inauditam Dei beneuolentiam erga nos, ac uere in omni genere infinitam bonitatem, quantum illic cœlestium diuitiarum, atq; opum? quantum ad explendos animos lætitiæ, summæq; iucunditatis abundat, & affluit? ut cætera tunc omnia pro nihilo sunt? ut quæ ad humanam pertinent sapientiam, leuia cuncta, inaniaq; ducuntur? Iacent tum reliquæ artes omnes, ac scientiæ, atq; hæc una in pretio sola est: una contentos animos facit, compotesq; summi gaudij, & omnium bonorum copia redundantes: quam tamen, ut diximus, assequi nemo potest, qui non per fidei ianuam ab ipsa humilitate animi fuerit intromissus. Rectè enim Propheta: Nisi credideritis, non intelligetis, inquit. Et dominus IESVS fidem ubiq;, & ante omnia exposcens, regnum cœli, illi imprimis propositum, & potestatem rerum mirabilium datam esse prædicabat. Atque hanc fidem, simplicitatemq; mentium optimarum Christiani propriam nominis, quæ ab humilitate animi, tanquam à semine, radicibusq; profecta, in arborem amplam cœlestis sapientiæ adolescit, atq; uberes demum fructus beatæ uitæ fert, Charitas est, quæ præcipue continet: Charitas fidem alit, eademq; spem auget, & cum hoc mortali corpore dimisso ad alteram illam uitam cœlestem & immortalem nobis est trāseundum: hæc una fidelis semper nobis est, & perpetua comes: deductrix nostri in hac uita, consors, & congratulatrix in altera. Cuius contra omnem ueterum seculorum sententiam proprium hoc munus, atque officium est, ut de aliorum salute, commodisq; solicita, nihil de se sanè magnopere commoueatur. Fraternam enim ea habet cum omnibus fidelibus constitutam necessitudinem. Quandoquidem cuncti ex eodem Deo patre profecti, ab eodem domino IESV Christo è seruitute redempti, spiritus sancti eiusdem halitu regimur, ac sustinemur. Ex quo corpus unum totius ecclesiæ cōpactum, conflatumq; est, uno patre, uno capite, spiritu quoq; uno, sed pluribus tanq; membris distinctum, atque ornatum. Quo qui in corpore uolunt coniuncti esse, eosdemq; unà cum cæteris CHRISTI spiritu uiuere, habeant illi charitatem, atque exerceant, necesse est: omnesq; curas suas foras tendant, nihil omnino ad sese, sed ad proximum omnia, & ad Deum referentes. Hoc enim uinculum est, hæc firma connexio Christianæ societatis, in qua uniuersa tanquam in corpore suo Dei habitat spiritus, easq; in nobis procreat uirtutes, quæ maxime præclaræ, imprimisq; admirabiles, ut in genus, & nomen summi Dei adoptemur, efficiunt. Quæ cum ita sint, cum tantus sit fidei, atq; humilitati apud Deum honos, tanta fraternæ cum omnibus coniunctionis uis, ut omnis beatæ uitæ & cognoscendæ ratio, & adipiscendæ spes nobis potissimum in his posita, & constituta sit, quid est de hoc nouo hæreticorum genere nobis dicendum? qui subitò exorti non unam partē aliquam, sed corpus totum ecclesiæ suis dissensionibus lacerare nituntur: qui à maledicentia primo, & odio quorundam hominum ad inimicitias progressi, in eis sese finibus tenere non potuerunt,

longi

longiusq́ impetu iracundiæ prouecti, cum leges multas salutariter latas, moresq́ optime ab ecclesia constitutos, tum uero non pauca fidei CHRISTI firmamenta conuellere penitus, & disiicere sunt conati. Quorum utinam cordibus Christianæ spiritum humilitatis aliquando immittat Deus, ut reminiscantur, & intelligant, non se hac ratione fraternæ charitati consulere, neq; hoc ex Deo esse, ut pax atq; concordia in ecclesia perturbetur, unitasq́ scindatur: Sed illud uere diuinum, & uere Christianum existere, amare proximum, tueri consensionem, morem maiorum, tot præsertim seculis inueteratum in ecclesia, sanctum & salutarem ducere, eumq́ cum fide, & cum humilitate custodire. Nam quòd isti, & ab eis qui sunt, cum maxime omnia misceant, atq; confundant, libertatem sese Christianam aiunt repetere, quæ sit hominum traditionibus (sic enim appellant) plurimisq́ impositis oneribus oppressa, atq; erepta, perspicuum est cognitu, non hoc esse, dare operam, ut spiritus liber sit, sed ut peccato seruiat; Caro autem in omnem licentiam sit soluta, & libera. Neq; adeo illi sic se obscure gerunt, ut coniecturam eorũ animi & uoluntatis difficilem habeamus. Qui (omitto enim in præsentia, quæ faciunt, & fecerunt) hanc certè palàm introduxere sententiam, beatam uitam non operationibus bonis, sed sola fide erga deum expetendam esse, perinde ac fidem in se uelit Deus non integritatis, omnisq́ uirtutis, sed intemperantiæ, & uitiorum esse conciliatricem. Quod si isti aut excellente doctrina, aut nouo aliquo dubitandi genere prauas opiniones in Dei populo intulissent, esset nobis quoq; accuratius fortasse aduersus illos disputandum, ipsisq́ & monendi, & rogandi, ut dimissa contentione pugnandi, parcerent Christianæ unitati, ne'ue suam primum, deinde aliorum etiam salutem perditum ire contenderent. Cum uero nihil attulerint de suo, sed præteritorum temporum erroribus aceruatis, atq; collectis uniuersos repente in ecclesia Dei renouauerint, quid attinet monere uelle non ignorantes ista omnia conuicta iandiu, & damnata esse? Atq; utinam tamen moneri se paterentur, piamq́ humilitatem ad audiendum, & æquitatem animi afferrent ad cognoscendum: neq; rationibus rectis, & exemplis, authoritatibusq́ sanctissimorum hominum tam pertinaces animos suos opponerent. Qui si aut iram aliquam suam exaturare, aut studio certandi obniti concupierunt, tot postea concitatis in populo Dei seditionibus, tot cladibus illatis, tot detrimentis inuectis, pateat eos tandem aliquando expletos esse, remittant aliquid pertinaciæ, ad Deum interdum respiciant, illamq́ eius admirabilem cogitent charitatẽ, qua adductus ipse cum filium suum in mortem propter salutem hostium, & inimicorum suorum tradiderit, non decet nos profectò illius sanctam fidem nomenq́ professos, fratres, & proximos nostros in hostium numero ducere. Sed de his uideat, illisq́ consulat, & prouideat misericors Deus. Nobis quidem quod in illis pro Christiana charitate grauiter dolendum est, in his Galliç populis, & nationibus, in quibus me quoq; Deus, tale nihil merentẽ, in numero tamen episcoporum uoluit esse, uehementer etiam atq; etiam est lætandum, quòd ipsorum quidem hominum probitate etiam & religione, sed Christianissimi regis nostri Francisci imprimis uirtute, & uigilantia ne parua quidem contagio illius tanti erroris in his regionibus potuit adhærescere. Cui quidem regi nil causæ est profectò, quin debitum laudis testimonium præbeamus. Etsi enim ab illo longissime disiuncti, ad aulæ curas, atq; negotia ne aspiramus quidem, illius tamen ad nos quoq; beneficia perueniunt; quæ hoc mihi maiora & chariora sunt, quòd non peculiaria mihi ipsi, sed omnibus Galliæ populis mecum sunt communia. Pacem enim ab eo & ocium, & legum obseruantiam, & æquitatem iuris obtinemus, quodq́ cæterorũ omnium summum est, integram, atq; inuiolatã in CHRISTI fide religionem. Ad reliquas enim ipse animi uirtutes, quæ in illo plurimæ sunt, & præstantissimæ, hanc quoq; cæterarum longe principem uirtutum tanquam fastigium appositam esse uoluit, ut perpetuam sibi propugnationem susciperet pro CHRISTI honore, & nomine, aduersus homines eos, qui omnia sancta & recta peruertere nituntur. Ac bellicos quidẽ illius labores, grauesq́ pugnas, in quibus uaria interdum fortuna, semper autem inuicta animi illius uirtus extitit, laudabunt alij, qui ista magis extollunt, & admirantur. Nos ne in his quidem commemorandis insistemus, quæ præclara in eo, & uere re-

gia inesse cernimus, ut bonitatem illius, ut iustitiam, ut liberalitatem, ut magnitudinem animi pluribus uerbis prosequamur. Illa mihi & prædicanda de eo, & in cœlum ferenda essent, quæ ad Dei omnipotentis in illo cultum, & ad honorem religionis pertinent, si par nostra maximi Regis laudibus esse posset oratio. Attamen ne aut summi Dei beneficium non agnouisse, qui talem nobis præposuit regem, aut regis ipsius merita, & laudes silentio obtexisse, & propterea in utrunq; ingrati esse uideamur, utq; animus regis sua sponte in Deum, & in religionem propensus, nostra etiam prædicatione ad pietatis studium magis accendatur: Dicimus illius studio, & pietate, & sapientia esse factum, ut in tanto, & tam diffuso regno, tot populis, tot prouincijs, tanta hominum celebritate frequentibus, nusquam aut hæreticæ impietatis labes existeret, aut, subito exorta, & conspecta uindicaretur. Fuit hoc toti Galliæ salutare, Deo imprimis gratum, Regi ipsi gloriosum. Quid? in maxima nuper fame, cum sterilitate, & inopia frugum cuncta laboraret Gallia, nec inuenirent homines, pauperesq; præsertim, quibus uitæ suæ subsidijs opitularentur, non'ne patefecit penitus Rex omnis fontes bonitatis & liberalitatis suę, pietateq; erga Deum, & in pauperes misericordia adductus permulta hominum millia complureis menses aluit: cura, & prouidentia non absistens, quoad nouis frugibus uberior annus, copiam passim frumenti cœpit suppeditare. Nam quòd ipse & artium optimarum eximius amator est, filiosq; ad eadē studia præclarissima erudit tali patre dignissimos, & tanto regno: quodq; doctores earum ipsarum artium, & sacrarum præcipue literarum conquirit undiq;, magnisq; propositis pręmijs erudienda iuuentuti in amplissimis regni sui urbibus præficit, quibus nam illa quæso laudibus, qua uerborum ui, aut orationis copia dignè possunt extolli? Nempe hæc magna sunt, hæc immortalia, hæc diuina, quæ omnem laudem uincunt, quæ regem ipsum faciunt eminentius etiā in uirtute, quàm in fortuna esse magnum: ut cuncti iure, ac meritò gloriemur, quòd in potestate, & in imperio maximo, maiorem tamen regem ipso regno habeamus. Verum ut conuertar ad Germaniæ principes, siqui sunt (sunt autem nonnulli, qui huic perniciosæ, & pestilentissimæ sectę aut aperte faueant, aut occultius animos subministrēt, tantamq; Germanico nomini ac nationi fortissimę & nobilissimę, quod in ipsis est, inurant maculā) cur hi quæso talibus exemplis, cur ueterum doctorum sanctissimorum hominum uita atq; doctrina? cur Imperatoris sui CAROLI optime de Deo, & de fide catholica sentientis authoritate, perpetuo quoq; ritu consentientis ecclesiæ non mouentur? ut reflectant animos ad cōsiderationem sui, pristinæq; suæ, & maiorum suorum religionis, quæ una recta, puraq; est, uelint esse memores. An hoc sibi & laudi, & saluti magis fore existimant, si pro Christianis Lutherani appellentur? Quāquam his nos quidem, cuiuscemodi illi sunt, & quoquo modo de re Christiana meriti, placatum tamen Deum, & propitium precamur, atq; ut ipse eis reuocatis ad intuendum lumen ueritatis suæ, sanguinem, & mortem filij sui, quæ pro cunctis suscepta est, ualere ipsis etiā uelit ad expiationem peccatorū. De qua CHRISTI morte, totoq; illo redemptionis humanæ, & diuini consilij ad salutem nostram mysterio, etsi fides iandiu, certaq; persuasio in Christiano nomine suscepta est, tamen quoniam eius fructum isti nunc labefactare cōtendunt, & sanctissimis, antiquissimisq; doctoribus, qui de hac re lucidius, copiosiusq; scripsere, nimis certe insolenter & superbe repudiatis, ad illos se recipiunt, qui propter altitudinem sententiarum, arcanaq; Dei consiliorum pressius, & difficilius sunt locuti, quò ipsi in illis latebrarum perfugia sibi quærere, illorumq; uerba ad suos sensus contorquere possint, uisum nobis fuit faciendū, ut beati Pauli apostoli epistolam ad Romanos, cuius isti in abstrusis abditisq; sensis suæ imprimis malitiæ latibula constituunt, quantum nobis à Deo fuerit datum, accurate exponeremus, quæ tota omnibus diuinitatis cognitionibus ita referta est, ut uix ad eam intelligendam mentibus humanis aditus esse uideatur. Ita ad ostendendum crucis mysterium efficax, ut quicunq; eam rectè perceperit, amplius, ut nobis uidetur, de fide catholica non possit dubitare. Verum hæc nostra expositio nō noua commentatio, sed ueteris sermonis commemoratio recens fuerit, quem habuimus inter nos, cū Romæ etiam tum essem, ego & Iulius Sadoletus frater, qui Græce, Latineq; doctissimus, atq; in omni

in omni artium optimarum,præsertimq; philosophiæ cognitione nō æqualibus suis solum,sed etiam maioribus natu longe præstans,multa quoq; de sacris literis cōferre sæpenumero mecum, & uel percontari de me, uel etiam disserere ipse subtilius solebat.Dabimus hoc charissimi,atq; optimi fratris nomini, ac memoriæ, ut Christianæ pietatis mysteria,quibus ille maxime semper deditus fuit,& summi doctoris cunctarum gentium scripta,atq; doctrinas,quarum altissima est explicatio, cum eo communicemus. Nec,si dialogorum morem fuerimus imitati, idcirco minus omneis sententias,uerbaq; persequemur.Quin aptius hoc quoq;,& commodius uideri poterit,si alternis, diuisisq; personis suo quidq; loco & interrogabitur opportune, ubi erit aliquid dubitandum,& respōdebitur.Sed ut ad rem,& ad propositum ueniamus: Cum olim Romę diebus festis Pentecostes in hortis meis essem,quos in Quirinali colle,ad altam semitam, satis amœnos, uberesq; habebam, cumq; iam diei, & temporis calor increbresceret,consedi forte sub umbra quadam, uolumen Pauli epistolarū Græcum in manibus habens,eramq; in eo legendo saneq; attentus, cum inopinatò accessit ad me Iulius frater,& continuò salute data acceptaq;, N O N T V,inquit,mi frater unquam ne ociosis quidem,festisq; diebus in ocio esse potes:etsi hoc tibi puto optatum & suaue esse ocium,siquid legas,aut scribas,quādo te ferè omne tempus principis & curiæ negotijs tribuere necesse est, in quo uideo sæpe quàm sis maximis occupationibus districtus.Sed nunc quidem quem nunc authorē in manibus habeas,nisi molestum est,scire sanè aueo. Facile id quidem,inquam est, Pauli enim legebā epistolas, & nosti tu quidem iampridem animum meum, quātopereq; cupiam me ex ijs ipsis, quas narras,occupationibus exoluere,in ociumq; referre,ut in literis assiduus sim,& Deo aliquādo,cui maxime debeo,soli seruiam.Sed hanc meam cupiditatem sic huius doctoris sanctissimi scripta incendunt, ut nulla alia re iam acquiescere animus meus possit. Caue enim mi frater putes hac lectione quicquā fieri posse diuinius. Assentior,inquit,neq; id mirum duco. quippe nō humana ista huius maximi Apostoli, sed diuinitus inspirata,atq; infusa est sapientia,quam ego quoq; cœpi degustare, uerosq; in ea intelligere beatæ uitæ repositos esse fructus,etsi meum studium aliquantū scriptorū difficultas & interpretum nonnunquā turba retardat. Atqui mi frater,quòd hæc degustes,inquam,uel quòd in omni genere potius literarum summo studio uerseres,planè mihi exploratum est:uideo enim maciem,damnumq; tui corporis. Itaq; in metum interdum adducor, ne minus accurate ualetudini tuæ consulas, quàm satis opus sit,& quàm ego uelim:quod sanè facere debes mi optime frater,& saluum te nobis diutius conseruare,quando nostra omnis, totiusq; familiæ nostræ spes, in te uno præcipue,& in tua expectatissima uirtute,ac dignitate posita est. Tum ille,Mortis nostræ,& uitæ,inquit,unus est dominus & moderator præpotēs Deus,cuius ego uoluntati totum me addixi.Neq; uero uideo quid tantum intersit inter uiuere,& mori, dum utrunq; rectè fiat.Interea quidem dum in his locis dego,uitā illam conabor imitari,quæ in cœlo uere plena,& uere perfecta est,ut exercitatione mētis potius,quàm sensibus oblectandis uiuam, quando & immortalitatem illam spero consequi, quam Deus fidelibus suis proposuit,nec id tamen meritorum meorū fiducia, sed Dei ipsius clementia & bonitate adductus. Hic ego animo non parum cōmotus; Macte uirtute,inquam,mi frater,pietatem enim istam tuam exosculor,teq; ita sentire uehemēter gaudeo: sed tamen fieri utrunq; meo iudicio commode potest, ut & Dei totus sis,& ut te nostri quoq; interdū,qui te tantū amamus,subeat cogitatio. Et ille: Iam uero mittamus ista,inquit,& potius istud,modò quod legebas, communica mecum:siquidem hoc fraternum imprimis,& tuum est,uelle quæcunq; habeas, ea tibi mecum cōmunia esse. Epistolam legebā ad Romanos illam ipsam,inquam, quæ tota maxime scatet cœlestibus, abstrusisq; mysterijs. Peropportune uero hoc,ille inquit,collecta enim iam habebam ex illa aliquot loca, de quibus sententiam tuam percontarer: at quando ocium nobis nūc quidem est,festiq; dies,& nihil aliud potius,quod agamus, gratissimum feceris mihi,inquit,si epistolam mecum unà percucurreris, & totā illam fueris interpretatus.Cupio enim maiorē in modum mihi de illa quid Apostolus sentiat,penitus liquere.Etsi enim plurimorum doctissimorum,eorundemq; sanctissimorum

rum hominum scriptis, ac monumentis excussa ea sæpe, & pertractata est, quædam tamen remanet etiam nunc in mentibus nostris hæsitatio, ut nescio quid magnum ac diuinum in illa uideatur delitescere, quod nondum satis comprehenderimus. Faciam equidem mi frater, inquam, id quod tu uis, neq; quicquam optimo studio tuo abnuet uoluntas mea: sed tamen hoc ipso in negocio non me confido plus profecturum ad dubitationes tuas ex animo tollendas, quàm fecerint illi, quorum tu lectione nondum planè es pacatus: nisi siquid forte scriptis, & commentationibus illorum adiutus, ac tanquam manibus in sublime elatus, procul magis conspexero: de quo non mihi, sed illis habenda erit gratia, quorum laboribus, & uigilijs est effectum, ut aliquarum iam huius epistolæ partium, nobis cognitio, & explanatio sit facilior. Non enim illi neq; in doctrina, neq; in pietate, neq; in spiritus sancti munere, ac uirtute posteriores alio quopiam tulerunt partes: sed ita uoluit Deus sua arcana consilia ad cognitionem hominum dispensari, ut aliquid semper nouum scrutantibus appareret, nullaq; unquam posset ætas, nulla decerpentium nec haurientium multitudo diuitias consumere infinitæ sapientiæ suæ. Sed si me epistolam totam interpretari uis, id'ne etiam censes, ut proferatur codex, & Apostoli uerba omnia recitentur? quod mihi uidetur quidem fore necessarium. Prorsus, inquit, & cum hoc uolo, tum illud imprimis abs te postulo, ut latinè omnia atq; ut inter ingenue eruditos maxime decet. Nam hos qui genere dicendi inaccurato, & incondito res theologicas scribere aggrediuntur, ego sane non probo. Nullum enim inest in ijs scriptis ueræ pietatis specimen, non ad inflammandos in amorem Dei animos uila appolita oratio. Sed tu qui latinæ linguæ cognitionem hoc tibi chariorem sæpe esse dixisti, quòd ea cum sacris literis coniuncta, Christianæ pietatis uis ad permouendos animos & fortior fieret, & ornatior: age quęso hoc mihi da, ut quoad quidem potest, cum pietate Christiana iuncta sit latinitas. Rem honestam postulas mi frater, inquam, neq; enim decet ea, quæ præclara, & admirabilia sunt, oratione sordida coinquinare, quod in prima illa Ecclesia apostolis & Paulo nostro imprimis, necesse minime fuit. Tunc enim signis & miraculis longe efficacius, quã ulla possit oratione, uirtus Crucis comprobabatur. Nunc uero frigescente seculo, & ardoribus illis humanorum cordium penè iam restinctis, cum miracula quoque iampridem propter diminutionem fidei magna ex parte fieri desita sint, aliquid uirium, & caloris afferat oportet ad concitandos animos oratio. Quod nos tametsi in hoc quoque munere parum apti, tamen ut poterimus experiemur, conabimurq; in eo morem tibi gerere mi humanissime frater, nisi sicubi subiecta materies aliquam exiget à nobis magis suam, & propriam, quàm latinitati congruentem loquendi rationem. Multa enim erunt uocabula a nobis ad communem nunc usum loquentium deflectenda, quod te in optimam partem accepturum puto.

Quidni accipiam, inquit, cum si possit quidem utrunq; præstari, hoc est, quod potissimum expetam: sin minus, uincat religionis causa potius, quàm Latinitatis. Hic ego, Librarium cum latino codice accersamus, inquam, qui recitet nobis uerba Pauli, quibus ab illo prolatis, tum nos ad illa exponenda, & declaranda id quod uidebitur, nisi tibi aliud uideatur melius. Tum ille, imò optime, inquit, uocatoq; librario & allato libro, nos quidem ambo consedimus: ille stans in hunc modum exorsus est.

Paulus seruus IESV Christi uocatus apostolus.

TVM EGO: Multa hic quidem, inquam, præponenda essent, mi frater de nomine gemino Pauli: is enim & Saulus: de genere, de tribu, de harum epistolarũ ordine, de modo & uarietate adscribendæ in illis salutis: & cur hæc ad Romanos cæteris antelata est, quæ tamen scripta non fuerit prior. Vita quoq; Apostoli, & mores, & assidua peregrinatio: res quoq; gestæ, & prædicationis ipsius magnitudo, atq; utilitas. Sed nos neq; historiam in præsentia scribere aggredimur, & hæc tamen à plerisq; interpretum egregie tractata, atque elaborata sunt, unde ea sumi possunt. Nos statum temporum duntaxat, & habitus animorum, qui quidem in his erant, ad quos scripta est hæc epistola, breuiter exponemus, ut ex ijs argumenti, sententiæq; scribentis cognitio sit facilior. Nam cum euangelij nomen in toto orbe terrarum iam increbresceꝛ

re cœ

re cœpisset, & diuina in eo maxime appareret uis, quòd nō humanis progreßibus, ij enim tardiores, & impeditiores esse solent: sed inaudito, & admirabili cursu, tanquam fulguris de cœlo splendor, uox euangelica ueritatem, & salutem, & uitam æternam annuncians, per omnes iam prouincias, & regna cucurrisset, Romæ etiam, in qua ciuitate domicilium erat imperij orbis terrarum, celebre factum erat nomen CHRISTI, multiq; & ex Iudæis, & ex ciuibus, incolisq; cæteris in ea urbe uerbū Dei acceperant, & Christianam fidem profitebantur. Cum Sathanas is cui ista res, & noua mundi ad Deum uerum conuersio mœrorem, & luctum imprimis afferebat: Siquidem ipse regnum, quod tot seculis sine molestia aut controuersia aliqua possederat, adueniente Deo relinquere, & sese in angustum contrudere cogebatur, omnibus artibus obuiam ire constituit, duabusq; astute comparatis fraudibus, altera, turbare eos, qui iam ad fidem uenerant: altera, cæteros ne uenirēt, instituit deterrere. Ac primum Simonem quendam e Samaria nactus, hominem magicis artibus deditum, & maleficijs infamem, cōiunxit eum cum apostolis CHRISTI in ipso penè primordio exorientis ecclesiæ, falsaq; usurpatione fidei, & baptismatis in Christianum nomen illum insinuauit. Qua adiunctione quidem & societate scelestißimi uiri, cum item ipse, sicut cæteri, qui fide optima erant, Christiana appellatione uteretur, sacrificijs autem occultis, atq; infamibus, cuiusmodi magica illa sunt sacra, nomen CHRISTI uulgò in uituperationem adduceret, tanta sanctißimum Christianæ religionis nomen in illa patratione miraculorum, magicarum præstigiarum calumnia cōsecuta est, ut anceps diu postea, aßiduumq; certamen cum falsitate habuerit ueritas; & hi qui extrà essent, proculq; tantum aspicerent, nec interius cognoscere curarent quid in re esset, & in ueritate, illo rumore infamiæ adducti Christianum imprimis nomen auersarentur. Sed hunc obicem ad auertendos hominum animos ab obtutu & cognitione ueri luminis, diabolica fraude oppositum, atq; munitum ipse perfregit, & summouit longe Deus, ueritateq; per martyrū mortes, palmasq; patefacta, lata ad salutem fidemq; uenientibus complanata est uia, in quam omnes postea propè gentes nationesq; inundauere. Alterum fuit Sathanæ commentum, quo iam qui fidem CHRISTI riste acceperant, ea quæ fidei sunt, minus attendentes, operantesq;, proposito, & spe sua cœlestis consequendi præmij frustrarentur. Nam cum & Dei amor, & proximi, & uoluntatum cōmunio inter fratres, ac charitas præcipuè postuletur, ipse pro his omnibus discordias, & dissensiones animorum, iurgiaq; litium, & contentionum conatus est introducere: idq; in principe terrarum præcipuè urbe, spe non dubia fretus, si ibi turbare res arbitrio suo potuisset, & consensionem fidelium diuellere, cœtusq; disijcere, reliquas orbis terræ ciuitates, atq; prouincias exemplum urbis dominæ secuturas. Huic nunc periculo succurrere uult Paulus, legatus quidem à Deo, & domino IESV Christo, ad ueritatem Euangelij gentibus annuntiandam. Sed & ipse ita studiosus, & auidus omniū salutis, ut non illum terræ, non maria, non labores, non ærumnæ, non minæ, non terrores, non uerbera, nō tempestatum casus, & naufragiorum, non mortis timor, non corporis dolor unquam uel minimum retardare potuerint, quin ad eos qui ignorabant docendos, ad eos qui periclitabantur seruandos accederet, accurreret, aduolaret: non uitæ suæ uspiam, nō saluti parcens, dummodo cæterorum tegeret, tueretur q; salutem. Porrò autem hic est uas electum à domino, in quo tanta abundauit diuinæ benignitatis gratia, primùm ut penè inuitus, & reluctans ad fidem CHRISTI compulsus sit: deinde tot cœlestibus bonis refertus, ac cumulatus, ut quæ duo inter se diuersa sunt, & neq; ea simul haberi, neq; in alterutro separatim ab homine excelli posse uideatur, ipse egregie utraq; fuerit complexus, summam uidelicet rerum diuinarū scientiam, & summam in rebus gerendis alacritatem animi, & in toto actionum genere diligentiam, industriam, ac nauitatem. Etenim si scripta eius, & doctrinam accuratius intueare, nō illa in terris inuenta, sed è cœlo deprompta penitus intelligatur, in quo semper mente, & cogitatione habitauit Paulus. Sin autem solicitudines, & ærumnas, & peragrata ab eo orbis terrarū spatia, & monendi, obsecrandi, pacificandiq; labores, uitam deniq; omnem plenam agitationum, & periculorum considerandā tibi proponas, admirere profectò, quo pacto tanta cœ-

 lestis

lestis sapientiæ in eo, cui otij nihil unquam fuit, excreuerit magnitudo. Sed nimirum aliud est, quod hominis labor, aliud quod Dei uirtus & potentia facit. Ille amore Dei ardens, & charitate erga proximum inflammatus, & sine labore, ac tempore altissima Dei consilia illo aperiente cognoscebat, & in iuuando seruandoq; proximo laborem sibi omnem iucundum esse ducebat: qua eadem charitate incitatus, cum audisset Romæ inter fratres dissensiones esse, & ipse ad eos tota mente properaret, præmisit hanc epistolam, ut quoad ipse ueniret, haberent illi interea monumentum hoc, & uelut testimonium literis consignatum suæ & de Deo, fideq; CHRISTI sententiæ, & erga eos uoluntatis. Dissentiebant porrò illi ob has causas. Cum unam in fidem CHRISTI ciues Ro. complures conuenissent, & ex Iudæis permulti, quippe per quos CHRISTI cognitio Romam ex Iudæa fuisset deportata, eueniebat ut inter probos, integrosq; multos aliqui fallaces, & uersuti existerent, qui in noua religione non tam gloriam Deo, quàm sibi honorem, & quæstum aucuparentur. Atq; ij ex Iudæis, qui antea præsertim in lege habiti peritiores, authoritatem legis & ciborum obseruantias, aliarumq; cerimoniarum plurimum ualere cupiebant, quò ipsorum etiam grauior haberetur authoritas. Hi ut genus utrunq; in potestate haberent, cũ se apostolos etiam CHRISTI, & ab eo missos ad prædicandum Dei regnum gentibus affirmarent, primum suis Iudæis persuadebant ne à lege deficerent, & ea cuncta obseruarent, quæ in lege erant præscripta, quasi sine illis salus esse non posset, idq; etiam eos admonebant, ut gentium pollutos ritus abominarentur, ne'ue familiari usu cum illis sese iungerent, tantummodo in nomine IESV baptizarentur, & hanc lauacri sanctissimi munditiam ad cæteras legis purgationes adijcerent, quò fierent ipsi puriores. Deinde ad gentes conuersi, inutile illis CHRISTI nomen sine legis obseruantia, & circuncisionis sacramento esse dicebant: hortabanturq; ut ad Iudæos se conferrent, & illorũ ritibus cerimonijsq; imbuti, sic demum ad CHRISTVM peruenire contenderent. His uocibus erat factum, ut hæsitatio primum inter fratres, deinde obtrectationes occultæ, pòst aperta dissensio existeret, quæ eruptura uidebatur apertam ad seditionem, & ad defectionem à fide ueri Dei, nisi diuina curante prouidentia Pauli uirtus, & diligentia in tempore subuenisset. Nam cum gentes insuetæ seruituti fidem quidem CHRISTI libenter acciperent, detrectarent autem iugum legis, & propterea Iudæi illas aspernarentur, nec putarent dignas, quæ Deo essent cordi, quòd pollutas esse dicerent, & in peccatis totas inuolutas, ipsi autem ex lege piatos sese, & mundos esse ducerent, cogebantur è contrario, qui è gentibus erant, præcipuè Romani his contumelijs permoti obijcere Iudæis ignobilitatem nationis, & quod Romanorum serui iure belli effecti iniquè, atq; iniurie dominos suos auersarentur, cum etiam quatenus ageretur de CHRISTO, illi indigni essent, qui ab eo diligerentur, quem cruci affigendum curassent: ipsi uerò dignissimi qui eum simulatq; cognouissent, statim amare, uenerariq;, & filium Dei confiteri cœpissent. Hic erat status tunc iam Romæ coalescentis Ecclesiæ, hæ inter illos querimoniæ, animorumq; dissidia, ambitione & malitia nonnullorum instigante Sathana cõcitata. Quibus Paulus in præsentia mederi intendit, & prout unaquæq; postulat res, errantibus, atq; infirmis mentibus opitulari. Nam & Iudæos à causa quidem Dei profectos, sed superstitione aberrantes castigat, & corripit, reuocatq; in rectam uiam, ostendens legem præstantiore adueniente gratia inanem factam esse, solamq; fidem CHRISTI ad salutem uim habere. Reliquos uero ad fidem quidem simpliciter accedentes, sed in Romanæ urbis magnitudine, & gloria, ex qua oriundi erant, nobilitatem constituentes, & propterea aspernantes nationem Iudæorum, admonet, & docet nõ eam esse ueram nobilitatem, quæ armis, & opibus, & mundanis imperijs, sed quæ ex honore, & iudicio omnipotentis Dei acquiritur, qui cum honos generi Iudæorum ab ipso Deo tributus sit, ideo nõ eos contemni debere, sed in pretio haberi. Ita in utrisq; & quod per superbiam in ipsis intumuerat, coercens, & deprimens: & quod per alternas contumelias subsederat in æquum excitans, corpus unum efficere conatur Ecclesiæ, sibi ipsum æquatum, & concors, & in omnibus rebus ad mutuam charitatẽ consentiens: quod spiritu CHRISTI totum posst uiuificari, tanta ui & copia spiritus sancti,

tanta cognitione consiliorum summi Dei rationes suas confirmans, ut non uerear repetere id quod antè dixi, Quicunque ad sensum & doctrinam maximi Apostoli diligentius intuendam, & perspiciendam accesserit, neque is animũ ad cõtradicendum paratum, sed æquum, & permittentem se ueritati attulerit, nunquam eum de fide CHRISTI, nec de crucis mysterio aliquid dubitaturum. Hic Iulius: Magna sunt, inquit, frater quæ polliceris, & mihi quidem uehementer expectata. Etsi enim ad animi mei confirmationem, quod quidem ad fidem CHRISTI pertinet, nullius authoritate, nec rationibus indigeo, magno tamen cõmodo, & adiumento futurũ arbitror fidelibus omnibus aduersus eos, qui religionẽ Christianam oppugnare conantur, præsertimque Iudæos, si ea, quæ polliceris, potueris præstare. Res ipsa indicabit, inquã, tantum animus æquus sit, & ueritati consultò non repugnans. Sed antequam ad exponenda Apostoli uerba mi frater ueniamus, id quod imprimis in hac causa est necessarium, supplices omnipotentem Deum obsecremus, ut nobis de spiritu sapientiæ suæ suppeditare dignetur, sine quo nil præclarum, & arduum ne cogitare quidem idonei sumus: illuminetque mentes nostras, & donet eloquia casta, ut ea effari, & pronuntiare ualeamus, quæ ipsi quidem accepta, & grata, cæteris salutaria esse possint. Quæcunque enim ab Deo, & ab eius sancto spiritu non proficiscitur oratio, ea nec uim ad imprimẽdam in cordibus cognitionem eius ipsius Dei habere potest, nec ad bonos mores formandos authoritatem. IVS & æquum postulas, inquit, sicque faciamus.

PAVLVS seruus IESV Christi uocatus Apostolus, separatus in Euangelium Dei.

QVOD nomen suum Apostolus in epistolis præponat, est id more usitatum; quòd non eodem modo in omnibus, sed uarie id efficiat; huius quoque dissimilitudinis ratio in personis eorum, ad quos scribit, & in temporibus est sita. In una tantum ad Hebræos epistola id prætermissum est, quod ratione factum & consilio. Quoniam enim Paulo uelut legem impugnanti Iudæi erant offensiores, noluit eos à saluberrima illius epistolæ lectione, primo statim aspectu ex sui nominis inuidia dimouere.

SERVVS autem IESV Christi, ut statum sui humilitatem, & se alijs laborare non sibi, quæque ipse obtineat, ab alio se habere, hoc est à Deo, non à se ipso ostendat: & hoc, ut tacite coarguat falsos apostolos, qui nõ Deo, sed sibi seruiebãt, euangeliumque CHRISTI quæstui habebant, uel ad ambitionem suam referebant. Et illi quidem tales ex Iudæorum erant numero, legem, euangeliumque miscentes, quatenus eis foret commodum; contra quos item intentũ est, quod sequitur; VOCATVS APOSTOLVS, ab eodem Deo uocatus apostolus uidelicet: nam illi semetipsos apostolos uocauerant; non decet autem sanctos, & probos ingerere se, sed uocari eos a Deo oportet, tanquam Aaron. Itaque hoc more loquendi sæpe utitur Paulus: Vocatis, inquit, IESV Christi, & uocatis sanctis. quasi nihil in nobis ueræ uirtutis inesse possit, nisi omne à Deo fuerit datum, & tributum. Atque illi quidem falsi apostoli, ut diximus, non Deo, sed cupiditatibus suis seruiebant. Paulus autem omni genere seruitutis Deo erat obstrictus. nã & eo modo seruiebat, quo opus opifici, & omnia condita cõditori suo, quo sensu in scriptura dicitur: Omnia seruiunt tibi. Et uelut à Domino pretio sanguinis emptus, & è seruo peccati, seruus effectus iustitiæ, quemadmodum ait ille, Vt liberati à peccato, iustitiæ seruiamus. Illa quoque ratione seruus, quòd ministerium suum in Euangelio præbebat Domino: neque ipse, sed potius in eo CHRISTVS, sua inter gentes beneficia diffundebat. Cuius simile de Moyse Deus: Moyses famulus meus mortuus est. Dominus enim per Moysem populum suum docebat, & gubernabat. Item sicut qui in bello capti sunt, uictoris serui efficiuntur, sic Paulus hostis primo IESV Christi, postea diuina illius uirtute captus & superatus, eius ipsius præda, & mancipium factus est. Et de seipso loquens: Ego Paulus uinctus IESV Christi. SEGREGATVS in Euangelium Dei, hoc est ab alijs curis omnibus, negotijsque semotus, & huic uni operæ prædicandi Euangelij totus addictus, ut ipsemet infrà: Cui seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius. Multis quo

tis quoq; alijs in locis necessitatem sibi ait prædicandi Euangelij, & uęh sibi, si non prædicet: & suum unum esse hoc munus, suum negotium testatur, à Deo sibi commissum, in quod solum incumbat. Nam & ad Corinthios scribens, non se ad baptizandum, sed ad Euangelizandum missum esse confirmat. In actibus quoq; Apostolorum eodem modo loquendi spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam, & Paulum, inquit, in opus ad quod uocaui eos, quod est, liberos & uacuos ab alijs negotijs reddite. Quanquàm fuit etiã Paulus seorsum à cæteris Apostolis uocatus, & in hoc munus missus. Nam cæteri Apostoli item ad apostolatum uocati erant, & prædicandi Euangelij etiam inter gentes munus cõmissum à CHRISTO sibi habebant: sed uno tempore, & coniunctim uniuersi, quẽadmodum in Matthæo præcipue licet cognoscere. Paulus autem & separatim, & alio tempore ad illud idem officium legatus à domino Deo est. Vocatus ergo Apostolus, separatus in Euangelium Dei: Apostolus in Euangelium, quòd est missus: separatus, quòd aliquanto pòst quàm cæteri, apostolatum, & prædicationem suscepit Euangelij, quam maxime ipse quidem inter gentes exercuit, & in hoc unum opus fuit destinatus. Veruntamen ut autoritatem, & fidem suis dictis astruat, apud eos, qui hanc epistolam erant accepturi, & dociliores eos faciat, instituatq; facilius, de se quidem modice, de eo autem, qui eum misit, & de Euangelio, ad quod prædicandum erat missus, loquitur magnificentius: Nunc prædictiones, & promissiones summi Dei, illiusq; benignitatem, potentiam, iustitiam, in tota epistola, nunc uirtutem, utilitatemq; Euangelij annuntians. Et sanè cum Euangelium latine bonus nuntius sit, lætitiam, spem, euentumq; rerum meliorum nuntians, nihil unquàm lætius, neque optatius humano generi potuit accidere, quàm intelligere se in gratiam uenisse cum Deo, benignitatemq; illius, & in omni genere beneficentiam, quæ prius seculis omnibus sibi fuisset abscondita, tunc primum expositam, & patefactam esse: bonaq; omnia, quæ ex illo tanto autore manare in nos congruum fuit, effuse, & largiter nobis ab eo data, atque donata, cognitionem ueri Dei uidelicet, amoremq; erga illum, nostrum, & illius mutuum erga nos: qui quidem & prior ab Deo declaratus nostrum postea in Deum prouocauit amorem. Sic enim Ioannes: Charitas Dei erga nos extat. Non quòd nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexit nos. Virtutum quoq; omnium earum, quæ huic diuino amori perpetuæ sunt comites, præstabilem quandam insolitamq; magnitudinem idem nobis Euangelium attulit: nec non & pacem animis, cum ipsis secum, tum cum eodem Deo, adoptionis & filiorum Dei nomen, regnum cœli, uitam æternam, hanc tantam ubertatẽ, & penè profluentiam omnium maximorum, uerissimorumq; bonorum, quam Euangelium uocamus, promisit quidẽ nobis, & prænuntiauit iam diu pater noster Deus, sed ad nos pertulit Dei filius. Segregatus itaq; in Euangelium Dei.

Separatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo.

QVOD Euangelium, inquit, Deus promiserat per prophetas suos multis quidẽ in scripturæ locis, & multipliciter de filio suo, ut cum ad Abraam dixit: In semine tuo benedicẽtur omnes tribus terræ. Et cum per os Iacob: Donec ueniat, qui mittendus est. Et Dauid: Mitte Domine legislatorem, ut sciant gentes, quoniam homines sunt. Idem quoq; Dauid: O' Domine bene prosperare, benedictus qui uenit in nomine Domini. Et: Speciosus forma præ filijs hominum. Et: Dominus dixit ad me, filius meus es tu; ego hodie genui te. Et Esaias: Egredietur uirga de radice. Et paulopost: In die illa radix Iesse, quæ stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et propheta alter: Hic est, inquit, Deus noster. Et paulo infrà: Posthæc in terris uisus, & cum hominibus uersatus est. Quanquam non multa magis in scriptura testimonia, quàm tota scriptura de filio Dei est testis. Qui quidem Dei filius & annuntiator, datorq; est Euangelij diu antè promissi, & ipsemet Euangelium. Euangelium enim Dei, inquit, quod promiserat de filio suo. Etenim uita nobis & ueritas, & summum ipse IESVS Christus est bonũ. Ac nunc quidem

quidem iustius hoc Euangelium, quàm antea in lege ueteri, nominatur. Primum, quia olim in una tantum natione inclusum, & in ea paucis patefactum: nunc passim omnibus hominibus prædicatum, & annuntiatum est. Deinde quia tunc in longum tempus differebatur eius expectatio, quæ modo omnibus hominibus est repræsentata. De his uero, qui postea prædicauerunt Euangelium, qui illud per orbem terrarum, circum gentes, & populos annuntiauerunt, non siluit etiam scriptura. Dauid: Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Et Esaias: Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem? Quoniam autem filius Dei idem est, & filius hominis, ne fortè in animis legentium nascatur hæsitatio, occurrit Paulus de filio suo inquiens:

Genito ex semine Dauid secundum carnem: diffinito filio Dei, in potentia secundum spiritum sanctitatis ex resurrectione à mortuis IESV Christo Domino nostro.

LICET enim Christus filius sit Dauid secundum carnem, tamen minimum in eo, atque infimum caro est; unius autem cuiusque rei ratio atque essentia non ex ignobiliore, sed ex optima in eo parte iudicanda est. Vt enim hominem non ex sensu, neque ex uita, sed ex ratione, quæ in eo pars potissima est, æstimamus, sic CHRISTVM ex his magis cognoscimus, quæ in eo longe præstantiora sunt. Habuit is carnem & rationem tanquam homo, quæ se etiam prima oculis nostris obtulit: sed habuit uim, & uirtutem, quæ supra omnem naturam esset, tanquam Deus. Ex hac igitur parte diuiniore potius censendus est: nam illud Græce ὁρισθέντος, si prædestinati conuertas, nihil alienius; Si declarati, accedas iam ad ueriorem sensum: Si diffiniti, aut determinati & iudicati, totā uim uerbi exprimas. Nam qui talia potuit, & ualuit CHRISTVS, etsi homo is quoque, & in carne hominis fuit, tamē ex diuinitatis uirtute à nobis iudicandus est Deus. Huic etiam rationi Ioannes euangelista consentit: Vidimus enim, inquit, gloriam eius, gloriam ut unigeniti à patre. Quem enim prius hominem existimaueramus, hunc postea ex uirtute, & mirabilibus factis iudicauimus esse deum. Virtute autem non humana, non corporea, non ex imperio, & potestate inter homines: sed uirtute ea, & potentia quæ est secundum spiritum sanctum. Est enim in scripturis iste loquendi modus, ut cum quid quale sit, uolunt indicare, abstractæ in eo qualitatis nomen ponant: ut odorem suauitatis, suauē: filium charitatis, charum: ac de Paulo ipso CHRISTVS, uas electionis, id est, electū: Sic in hoc loco spiritum sanctitatis, spiritum sanctum. Validus ergo, & potens CHRISTVS per spiritum sanctum, atque in eo cuncta operans, diuina, mirabiliq; potentia, qua & resurgere ipse ualuit à mortuis, & cæteris fuit ad infringendam tyrannidem mortis princeps & author. Mortis, inquam, non tam communis huius, & corporeæ, quanquàm & ista quoque è nostro mortali corpore CHRISTI dono eijcienda est, immortalitasq; induenda: Sed illius spiritualis & perpetuæ, qua genus hominum uniuersum, nisi dei in filio benignitas nobis subuenisset, deo ipsi, & cœlesti uitæ æternæq; prorsus fuisset mortuum: de qua huiuscemodi resurrectione in toto fidei CHRISTI & Euangelij mysterio præcipue semper agitur. Ac Christus quidem ipse quoad uixit inter homines, cum hisq; uersatus est, docendo, & sanando, etsi filius est Dei, tamen filius hominis plerunq; & à cæteris uocatus est: ut ab illo clamante, IESV fili Dauid miserere mei, & semet ipse uocabat. Post mortis uero, crucisq; mysterium, cum in præstantiorem uitam surrexisset, moxq; in cœlum ascendisset, & spiritum paulo pòst sanctum in discipulos effudisset, toto utriusq; uitæ actu & in se absoluto, & nobis demonstrato, humanis iam infirmitatibus in eo elisis, diuinisq; uirtutibus retentis, Filius Dei deinde frequentiore uocabulo appellatus, & iudicatus est. Atq; in hoc loco æqualitas trinitatis mirificè expressa est. Si enim CHRISTVS, qui est uirtus & potentia patris, per spiritum ipse sanctū, & in spiritu sancto potens est, uimq; per eum, & potestatem suæ diuinitatis exercet, ubi sunt qui spiritum negant sanctum, parem personam cum cæteris in trinitate possidere?

Per quem accepimus gratiam, & legationem, ut obediatur fidei in omnibus gẽtibus super nomine eius, in quibus estis & uos uocati IESV Christi:

PER QVEM accepimus gratiam potius, quàm à quo: ut ostendat à patre per filium se accepisse gratiam, & nusquam amborum commune opus sciungat. Gratiam quidem, quoniã totum à Deo est profectũ ut & idoneus ipse fieret, & factus idoneus mitteretur ad annunciandam fidem omnibus gentibus, quò illa ab omnibus acciperetur. Etenim sic est perspicue in Esaia scriptũ: Parum est, ut seruias mihi ad expergefaciendum tribus Iacob, & ad conuertendum desolatos Israël: sed dedi te in lucem gentium, ut sis salus ex me usque ad extremum terræ. Omnes enim qui ubiq; sunt, ad ueri Dei cognitionem, & salutem suam uocati sunt. Siquidem in omnem terram exiuit fidei, & apostolorum sonus. Non omnes tamen auscultauerunt. Sed hoc sua illorum, non Dei culpa. Qui uerò audiuerunt, & paruerunt, ijs in CHRISTI nomine credere fuit necesse. Quo pacto etenim fides Deo habeatur inuitanti ad ueram sui cognitionem, uerumq; cultum, & uitam propterea æternam, cœliq; regnum promittenti, si is, qui hæc ex Deo annunciat, minime cui credatur, idoneus iudicetur? Est autem plena fides, credere in Deo patre, & in CHRISTO Iesu. Quid autem credere? eos esse (ut plurium numero nunc tanquam personas duas enunciemus) qui cœlestia ista bona & dare soli possunt, & daturi fidelibus suis sunt, quæ est potestas unius dei, triniq; propria. Nostra igitur in Deum ipsum fides super IESV Christo & nomine sancto eius fundata est, in ipso enim solo & per ipsum solum ad Deum nos adiungimus. IN QVIBVS ESTIS & uos. In quibus, inquit, gentibus, & his, qui obedierunt fidei, estis & uos uocati IESV Christi. Quod intelligendum est, cum hoc modo loquitur Apostolus, uocati apostoli, uocati sancti, uocati IESV Christi: uocatos in his locis nõ in participij ui, sed nominis esse prolatos. Hi enim sic uocati sunt, qui auscultauerunt, & paratas aures uocationi Dei præbuerunt. De quibus in Euangelio CHRISTVS: Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Et rursus: Oues meæ, quæ audiunt uocem meam.

Omnibus, qui Romæ estis dilectis Dei uocatis sanctis, Gratia uobis, & pax à Deo patre nostro, & domino IESV Christo.

VOCATIS sanctis, inquit, uocatis à IESV Christo in sanctitatem & puritatem, & cognitionẽ Dei ac filij, quæ est uita æterna. Gratia autem & pax, quoniam patris gratia & benignitate factum est, ut ueniret filius ad reconciliandam pacem hominibus cum Deo. Pater autem noster est Deus, quia & fecit nos primo ad imaginem suam: Filius enim imago est patris, & pòst arctioribus etiam necessitudinum uinculis in filios sibi adoptauit.

Primum quidem gratias ago Deo meo per IESVM Christũ de omnibus uobis, quoniam fides uestra annunciatur in toto mundo.

AGIT gratias Deo de aliorum bono, quod est ueræ, agit autem per IESVM Christum, quod est Christianæ charitatis proprium, quæ tamen sola uera est: sola enim uia, & unica ad Deum CHRISTVS est: & qui aliunde ad patrem nituntur ascendere, non per ostium, ut domestici, sed per pseudotyrum, ut fures conantur ingredi. Sed & in patre, & filio, & spiritu sancto tribus uidelicet personis, cum unus sit Deus, nihil refert, cui personę agas gratias. Per eam enim, aut in ea agis deo. Per eam, cum per CHRISTVM, aut per spiritum sanctum Deo agis gratias. In ea, cum ipsimet agis patri. Cum ergo gratias agit Paulus CHRISTO Iesu, quòd eos, ad quos ipse scribebat, fideles suos effecisset, per eum nihilominus agit Deo.

Testis enim mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo, in Euãgelio filij eius, quòd continenter mentionem uestri facio, semper in orationibus meis precans, si qua iam aliquando dirigar in uoluntate Dei, ut ueniam ad uos.

DEVS

DEVS EST mihi apud uos testis,cui seruio in spiritu meo, id est,in synceritate, & uero corde. Namque quæ fiunt in spiritu, ea uere fiunt, & ab interiore homine fiunt, quoniam spiritus ad sese,ut qui simplex est, simulatione obduci non potest,nec aliud pro alio prætendere.Sed si instituit fallere & mentiri,corpus sibi aduocet necesse est, cuius ministerio utatur ad decipiendum. Corpus enim spiritui tanquam persona est, quæ cum extraneam formam,alienamq; obtendit,interiorem, & ueram non facile sinit cognosci.Quod personatis accidit, qui fallere idonei sunt, quod uere ipsi sunt intus occulentes,quod fictum, fucatumq; est, aspectibus obijcientes. Hanc personam Iudæi ita attendebant,ut in ea sola fere insisterent, nec quod intus erat, perspicere laborarent. At neq; adoratio,neque uictimæ,nec oratio ipsa, uocisq; prolatio,nec frontis uultusq; demissio,flexusq; ceruicis ueram seruitutem Dei indicat : possunt enim ista à contraria animi uoluntate ad simulationem fallaciamq; conuerti. Ipsa autem uoluntas ipsam se non decipit,Est enim sui optime conscia,& cum seruit Deo,in ueritate seruit.Quamobrem & hos adoratores,qui in spiritu adorent,& in ueritate, quærere sibi Deum satis aperte apud Ioannem mulieri Samaritanæ disseruit Christus.Paulus igitur ut ostendat ueritatem seruitutis suæ erga Deum, seruire illi sese ait in spiritu suo, quod est in interiore homine. Et simul ut authoritatem Iudaicæ legis iam eneruare incipiat, quæ deo seruiebat non in spiritu, sed in litera, & in ijs operibus, quæ corporea sunt. Habet autem spiritus eiusmodi cognationem cum Deo, ut tanquam simile simili statim coniungatur, & pateat. In eo itaq; Paulus se inquit seruire Deo.At in quo seruire opere? In euangelio filij eius inquit. Quod suprà dixerat euangelium Dei de filio suo,nunc euangelium id filij appellans, uidelicet illud ut demonstret,non esse opus neq; à filio patris,neq; à patre filij seiunctum ullum:& simul ut insinuat filium ipsum rectè Euangelium uocari.Siquidem CHRISTVS idem & monstrator nobis,duxq; uiæ est ad cœlum,& ipsa uia:docès ueritatem, & ipse ueritas: intromittens per ostium, & ipse ianua: sic euangelista ipse, & euangelium, in quo quidem euangelio Paulus ad seruiendum Deo est constitutus. Quo etiam patet id quod antè dixerat,se ab alijs omnibus curis,& negotijs in hanc unam prædicationem euangelij Dei,in qua Deo seruiat,separatum à Deo,segregatumq; fuisse.

Desidero enim uidere uos, ut aliquid impertiam gratiæ uobis spiritualis in confirmationem uestri,hoc est,ut mutuum capiam solatium in uobis per alternam fidem,& uestram,& meam.

PRIVS tanquam præbiturus illis ex se,& sua in fidem Christi constantia, ac firmitate solatium,& in eadem fide firmitatem loquens pòst mitigauit orationem, ne ueluti censor, & magister loqui uideretur : paremq; sese,& unum de illis fecit,ut alterno fidei exemplo inquiens,ego ex uobis,uos ex me consolationem, & lætitiam capiatis.

Nolo autem uos ignorare fratres, quòd sæpe proposui uenire ad uos, & uetitus sum usque adhuc, ut fructum aliquem habeam & in uobis, sicut & in reliquis gentibus & Græcis & barbaris, & sapientibus & insipientibus debitor sum, sic quantum est in me, promptus sum & uobis, qui Romæ estis,euangelium prædicare.

CONSTITVI uenire, inquit, ut fructum aliquem feram in uobis : Traiectio enim est, quam Græci ὑπέρβατον, cum tràns sententiæ, uerba'ue ponuntur, & alijs interstitis tunc demum ad ordinem reditur.In quo sanè usu traijciendi,& interponendi Paulus creber est. Fructum autem aliquem ut feram in uobis, si aut solatio alicui uestrum fuero, aut aliquos reddidero firmiores : aut etiam si ex numero eorum, qui nondum credunt,aliquos docuero ueritatem Euangelij, & ad ueram fidem conuertero. Hi enim sanctis hominibus suorum laborum, & actionum sunt fructus, si quos in aliena procuranda utilitate percipiunt. VETITVS sum usq; adhuc, inquit, non alio opere diuerso à prædicatione Euangelij, sed hoc ipso prædicandi

officio apud alios per uoluntatem Dei impeditus. Non enim Paulus cum rei familiari tempus impendisset, aut cum prędia locasset, & quæ erant domi, composuisset, tum se conuertebat ad prædicationem Euangelij. Hominum enim non Deo, sed sibi inseruientium ista sunt. Sed in hoc uno prædicandi munere totus ille & usquequaque erat infixus, neque aliud quippiam curabat omnino, nisi ut per suum laborem, & diurnam, nocturnamque solicitudinem reliqui in gratia, & beneuolentia cum Deo esse possent. Itaque sicut in cæteris gentibus, inquit, omnibus doctis, & indoctis (est enim hoc illud, & Græcis, & Barbaris, & sapientibus, & insipientibus, hoc est, & simplicibus & callidis, quoniam mundi huius sapientia, calliditas potius, & uersutia quædam est) sed sicut omni hominum generi, & conditioni omni in cæteris gentibus debitor sum huius prædicationis, quoniam hoc mihi datum est ab Deo negotium, ut prædicem omnibus, sic & uobis quantum in me est, qui Romæ estis, cupio prædicare.

Non enim pudet me Euangelij CHRISTI: potentia enim Dei est in salutem omni credenti, & Iudæo primum, & Græco.

OMNIBUS gentibus, inquit, prædicandi Euangelij debitor sum, quod munus usque eo non refugio, ut eo etiam glorier, quanquam Christianam secutus modestiam hoc uerbo gloriandi non est usus. Nam in infirmitatibus gloriari, & in ignominijs, & in ærumnis proprium magis est Christianæ uirtutis, sicut ipse alibi: Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. Et: Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. In his autem rebus, quæ quandam nobilitatem, & gloriam apud homines præseferunt, exultare & gloriari non est Christi cultorum. Quòd si res ipsa, quam agebat Paulus, ac non ipsius humilitas, modestiaque pensdatur, quid magnificentius, aut maiore erat cum gloria prædicandum, quàm legatum electum esse ab omnipotente Deo ad ueram felicitatem, & uitam æternam omnibus gentibus annunciandam? Attamen in hoc nō gloriatus est Paulus. Omnem enim gloriam rerum tantarum, & tam optandarum ad authorem Deum, & Christum referebat. Ipse uerò legationis ministerium, prædicationem scilicet euangelij non erubescebat. At quamobrem non erubescebat? Quia euangelium, inquit, potentia Dei est in salutem omni credenti. Nam aliàs quidem potentia Dei apparuit in puniendis, & exterminandis nòn tam singulis sæpe hominibus, quàm integris nationibus, ut in Sodomitis, & in Aegyptijs patuit, ac in ipsis quoque Iudæis, multoque magis in toto hominum genere diluuionibus aquarum abolendo. In conseruandis uero, & admittendis ad amicitiam sui, sic uniuersè passimque hominibus nusquam alibi Dei potentia, quàm in euangelio perspicua facta est. Hoc enim ipsum illud est Euangelium, quod salutem omnibus dat, quod à morte uindicat, quod immortalitatem donat, si credatur, in quo maxime sita est dei potentia. Omnis enim illuminatio cæcutientium, directio errantium, iustificatio impiorum, languentium quoque uegetatio, & mortuorum exuscitatio istud ipsum Euangelium est: & ipse Christus, qui idem rectè, ut in his uerbis ostenditur, dicitur Euangelium, in quo nimirum qui credunt, ista omnia consequuntur. Nec uero alijs in rebus, aut operibus præstantius elucet Dei omnipotentis potestas, & magnitudo, quàm in hoc Euangelio, quod solum salutem atque uitam omni credenti dat, siue ille antea Iudæus fuerit, siue Græcus. Licet enim Iudæus in lege, Græcus in sapientiæ studijs glorietur, nec ille tamen sine fide, nec hic nisi per fidem saluus esse potest. Nam quod ait, & Iudæo primum, & Græco, primum illud antecedentiam denotat, non dignitatis, sed temporis, ut primum dicatur, id est, ante Euangelium. Vterque enim cuiusuis antea fuerit generis aut professionis, uel Iudæus uidelicet, uel Græcus, non ex eo quòd antè fuit, sed ex hoc quòd in Euangelium credit, salutem adipiscitur. Atque hoc uno modo illud primum intelligendum est, minus fortasse apte, si ad elegantiam linguæ attendas. Sed talis fermè Paulus non tam uerborum cultum, quàm sententiarum uim expendens.

Animaduertendum autem est Græci nomine, Paulum omnem hominem comprehendere, qui sit idolorum cultui & adorationi deditus: duasque tantum sectas hominum scripturæ sanctæ esse, Iudæos, qui uerum Deum colant: & Græcos, qui falsos deos

deos uenerētur. Qua ratione & Romani, & Barbari omnes hoc quidem in loco & in plerisq; scripturæ locis sub Græcorum nomen succedunt. Nam quòd paulo antè Græcos distinxit à Barbaris, id in literis, & in moribus fecit. Cum autem loquitur de sectis, Græci omnes dicuntur, qui sunt, aut fuerunt idôlis dediti. Quod etiam in Matthæo, & in Ioanne, & in Apostolorum Actis, quà scribitur factum esse murmur Græcorum aduersus Hebræos, ita esse cernitur, ut Græcos perspicue scriptura pro omnibus qui coluerunt, aut colunt idôla accipiat: & sanè perpetuis aliquot deinde seculis, & ad nostra fermè tempora, quoad Romani principes sedem imperij Orientis Constantinopolim tenuere, quicunq; accersebantur hoc crimine, quòd cultum idôlis impendissent, τοῦ ἑλληνισμοῦ dicebantur accersi, ut uocabulo ipso indicaretur, non gētis, & nationis esse illud crimen, sed falsæ religionis.

Iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus ex fide uiuet.

QVOD dixerat Euangelium potentiam esse Dei in salutem omni credenti, declarare nunc nititur, & ostendere, quomodo ex Euangelio sit salus, sic breuissime rem totam exponens. Quid ita enim Euangelium potentia Dei est in salutem omni credenti? quia iustitia Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem. Quod ut planius fiat, alto enim sensu ab Apostolo est positum, sic exponemus. Diximus suprà Euangelium esse, & eum, qui annunciat, Christum, & ea quæ à Christo annunciantur, æterna credētibus bona, quæ tamen, si subtiliter inspiciatur, ipsemet est Deus. Potentiam autem Dei Euangelium esse, quoniam eos qui credunt, & statim iustificat, quāuis prius impios: & excitat ad uitam, Deo antea mortuos. Quorum utrunq; spiritualiter intelligendū est. Nam neq; iustificatio in corpore est, sed in solo spiritu: spiritus enim & pietatem, & impietatem solus accipit, corpus tantum ministrat, & subseruit spiritui. Mortem autem & uitam uterq; & spiritus scilicet recipit, & corpus. Dei ergo uirtus & potentia, quod ipsum est Euangelium, & ipse Christus, simulatq; in eum quis crediderit, & statim iustificat impium, uero spirituali iustitiæ dono: & suscitat mortuum, translato à morte corporis uocabulo. Mors enim in corpore non quidem magis uere, sed magis communiter uulgò ab hominibus dicitur. Sed sicut corpus amissa anima huic luci, & huic uitæ defunctum est, sic animus, & spiritus amisso Deo, ueræ & uitæ, & luci est mortuus. Qui si ex illis tetræ mortis spiritualibus tenebris, Euangelij tuba excitatus, aurem, animumq; admouerit uerbo Dei, qui est Christus, fidemq; habens ijs, quæ annunciantur, & illa ipsa annunciata bona, & Deum ipsum, Christumq; concupierit, illiq; sese dediderit, atque permiserit, ex mortuo repente fit uiuus, & ex impio pius. Virtus igitur Dei, quæ una facere ista potest, excitare mortuos uidelicet, & iustificare impios, quod ipsum est Euangelium, cum ad faciendi actum deuenit, quod contingit simulatq; quis in Euangelium pura mente credit, fit iustitia. Atq; id dupliciter, quòd & iuste ipsa agit, & eos facit iustos, qui sese illi permittunt, & sese ad eam cum fide cōferunt. At quomodo iustitia? ex uulgi enim sensu & ui uocabuli iusti illi nominantur, & illa iustitia, quæ delinquentibus pœnam, bene autem meritis præmiū refert. Hanc autem Dei ignoscentiam nō modo non exprobrātem uetera delicta, sed etiam eos, qui illa perpetrarunt, si credere instituant Deo, in gratiam secum & amicitiam recipientem, misericordiam potius, aut clementiam, & benignitatem nominabimus, sicut sępe & Paulus, & omnis scriptura nominat: Iustitiā uero proprio uocabulo nequaquam. Sed animaduertendū est iustitiam hoc loco pro toto genere uirtutis poni. Est enim iustitia non semper species illa uirtutis, quæ in faciendis iudicijs, & præmijs pœnis'ue distribuendis tota cōsistit, sed uerius etiam, & illustrius iustitia est uniuersa uirtus, quæ in Deo potissimū huiusmodi est, qui nō habet distincta genera uirtutum, sed unicā tantū in se uirtutis rationē, diuiniore quodā modo in unū simplex, atq; summū uirtutis partes omneis, & omnia nomina comprehendentē. Cuiusmodi fermè deo in sacris literis iustitia attribuitur, ut cū dicitur: Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua ueritas. Et Esaias, quà dominum inducit aspernantem ieiunia, quæ affligunt corpus, & potiora misericordiæ opera requirentem, suadentem dari panem

pauperibus,errabundos recipi,nudos uestiri,& sic demum inferentem: Tunc erumpet ut aurora lumen tuum,& anteibit ante te iustitia tua.Iustitiam eo loco pro omni bonitate, humanitate, benignitateq; accipit. Et alibi apud eundem Deus spirituali loquens Hierusalem:Non erit tibi amplius sol in lucem,inquit, sed dominus, & populus tuus omnes erunt iusti: quod est, omni bonitate, & innocentia prædíti. Et in Euangelio:Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm Scribarum, & Pharisæorum: hoc est,plus quàm illa legis,ut uniuersa bonitas intelligatur. Item & illud:Quærite primum regnum Dei,& iustitiam eius : omnem illam uirtutem, puritatemq; intelligit,quæ sit regno illi,& cœlesti uitæ consentanea.Cuius quidem diuinæ, absolutæq; iustitiæ,quam uniuersam bonitatem esse dicimus,indicium quoddam est, & simulacrum in hominum iustitia,cum quis iustus ita esse dicitur,non quòd res integrè, recteq; diiudicet,sed quòd bonitate,& innocentia inter homines est ornatus,uelut generalem illam iustitiam obtinẽs,quòd nil agit,neq; molitur,quod legibus sit, aut bonis moribus contrarium. Sed Dei iustitia singulari quodam, & multo excelsiore ex genere non innocentiæ solum, & integritatis, sed bonitatis, beneficentiæ, largitatis omneis numeros complectitur,diuino modo,& prorsus ineffabili,in ipso Deo longe eminens.In nobis uero cum Deum,& iustitiam Dei imitatione assequimur,inferiore quidem est gradu,sed tamen longe præstantior,quàm ut ad eam ulla humana iustitia possit aspirare.Hæc in Deo iustitia talis est,ut solem suum iubeat oriri super bonos, & malos:quę si iustitia illa esset minor,membrum,& pars uniuersæ uirtutis,auferret solem suum malis,& illucesceret bonis.Nunc cũ super omneis illum educat, & proferat,ostendit diuinam bonitatem contentam se ipsa,& dotibus suis, immoto animo, atq; imperturbato aliorum errores,& delicta perferentem, omniaq; ita gerentem, ac dispensantem,ut quoad quidem fieri potest,omnibus salus ex sese & gloria pariatur. Quam qui in fide CHRISTI imitantur, eadem prope mente, eodem fini, omnibus ex sese animi perturbationibus quæ humanas cupiditates referunt, eiectis, ad illum supremum diuinæ bonitatis,& beneficentiæ gradum conantur ascendere. Sit igitur hoc nobis imprimis constitutum,Iustitiam Dei hoc loco totam esse uirtutem talem,atque ex eo genere,quod in Deo esse conuenit, uel si noto magis, & communiore uocabulo est utendum,uniuersam esse bonitatem,uirtutum dominam cunctarum,cuius in Deo propria semper,& perfecta est absolutio. Hæc ea ipsa Dei iustitia est,quæ in Euangelio patet,reuelataq; est,cum omnibus antea seculis fuisset abscondita.Patet inquam, quoniam,etsi bonum esse Deum,etiam antea credebatur,bonitatisq; suæ ille plura sæpe monumenta pluribus hominibus ostenderat, illius tamen nec Iudæi bonitatem cæteris esse gentibus propositam censebant,neque gentes tantum in Deo studium erga hominum salutem fuerant ratæ ; ita utrique de Deo inferius omnino,quàm illius bonitas digna sit,existimabant.Sed etsi Iudæi,atque gentes ab hoc errore fuissent deductæ,ampliusq; de Deo,& magnificẽtius iudicium utraq; natio fecisset,ac Iudæi Deum communicassent gentibus,gentes uero sese Deo, & salutem suam uehementer curæ esse credidissent, tantam tamen illius, & tam immensam inenarrabilemq; bonitatem , tantum nostræ procurandæ elaborandæq; salutis studium,quantum ex Euangelio nunc patefactum est,neutri unquam potuissent existimare,neq; credere.Etsi enim Deus ignoscebat antea etiam peccatoribus, per ambitum tamen operum,& sacrificiorum,per sacerdotes, & uota precantium ignoscebat : nunc per fidem solam breuissimo compendio facilè, & libenter omnibus ignoscit.Efflagitatus antea,atque exoratus ueniam dabat:nunc inopinantibus nobis ueniam ultro,& salutem ex Euangelio obtulit. Qui si etiam nos ad ueram uitam & ad salutem perpetuam pro sua bonitate erat uocaturus,per filium suum'ne, atque eundem unicum,per imaginem potentiæ, & summæ gloriæ suæ, atq; per eius filij laborem,dolorem,ignominiam,mortem,ut id faceret inaudita quadam charitate,& amore erga nos potuit adduci? At quemadmodum nos uocauit? primum omnes nostras ueteres iniurias uolũtaria obliuione obtriuit.Deinde cum ab eo nos penitus auersi, atq; ad alias curas,aliaq; studia planè cõuersi,ipsius Dei hostes, & aduersarios nobis dominos,& Deos adsciuissemus,nõ est insectatus errorẽ nostrũ,sed ueluti clemẽs pater tunc

ter tunc maxime ad misericordiam,& ad amorem erga nos exarsit,cum maxime nos
ab eo disiunctos uellemus,nec contentus ad gratiam,& amicitiam suã nos reuocare,
fratres omnes IESV Christi filij sui eos,qui per fidem ad eum se contulerunt, & si-
bi filios adoptauit,ac fecit.Hæc est bonitas,hæc Dei iustitia,quæ in Euangelio reue-
lata est,omnis uirtutis partes,æquitatem, sapientiam, humanitatem, liberalitatemq;
complectens,quam Euangelium nobis perfecit,totamq; contulit ad salutem,& ad li-
berationem nostram.At quo pacto illa ex fide,& in fidem reuelata est? Nimirũ quia
fides erga Deum nostra huic iustitiæ Dei,in salute nostra sese ostendendæ aditum, &
locum,& occasionem aptam attulit.Aperit enim se illa, & effundit super credentes.
Quæ si fides non adsit,omnes habet introitus ad salutem nostram prorsus interclu-
sos.Qui ergo sese Deo dedere per fidem,atq; permittere,hoc est,qui spem in illo suã,
totamq; fiduciam ponere instituunt, quæ est uirtus & doctrina Euangelij propria,
hos illa diuina iustitia & bonitas,non in amicos solum,sed in charos,& dilectos filios
planè accipit.Quorum neutrum nobis antea neq; speratum, nec cognitum, nunc ex
Euangelio utrunq; est patefactum.Ita in Euangelio ex fide in Deum nostra illa infi-
nita,& ineffabilis bonitas summi Dei,insignisq; iustitia apparuit,omnibusq; commu
nis,& perspicua facta est.Quomodo autem eadem patuerit in fidem, id nunc accur-
rate à nobis exponendum est, ut sensum omnem percipiamus Pauli sublimem, atq;
altum,& maximarum rerum mysteria paucissimis uerbis innuentem.Sũt enim illius
hæc uerba:Quòd iustitia Dei in Euangelio reuelata est ex fide in fidem. Ac ex fide
quidem quemadmodum sit reuelata,diximus:simul ut enim fidem Deo habere cœpi
mus,quod nobis per Christum & Euangelium contigit : Sic nobis statim incipit il-
lius bonitas,& iustitia,omnisq; erga nos benignitas & beneficentia apparere. In fidẽ
uero eadem Dei bonitas ex eodem Christo, Euangelioq; se ostendit, cum facit nos
Deus sui imitatores,& similes,cũ eadem iustitia,& bonitate nos insignit,quą est ipse
præditus,cum qualis ipse nobis factus est,& apparuit,tales nos in proximum ipsum
Deum imitando,& sequendo efficimur,quod est tamen Euangelij proprium munus,
atq; præcipuum.Qui enim uera fide ad Deum se conferunt,hoc est,qui & spes,& ra-
tiones suas in eo collocant,his facilis est, & prompta diuinarum uirtutum imitatio:
ab omni enim rerum mundanarum studio illi auersi,suosq; amores in bonis cœlesti-
bus optandis,& in illa cum Deo gratia,coniunctioneq; ponentes, nullis earum affe-
ctionum motibus perturbantur,quæ ex mundanis curis solent excitari,in quo simi-
litudo summi Dei, & illius iustitiæ, ac bonitatis species elucet. Ille nullo odio, nulla
offensione animi unquam permouetur,ex eo quidẽ,quòd nullius est iniuriæ, nullius
cupiditati expositus. Nihil enim habet, quod uel sibi eripi possit, uel quod ipse alij
eripere contendat:sed semetipso cõtentus,atq; plenus, neq; aliud quicquam extra se
requirens,id mauult atq; optat,ut exuberantiam bonoꝝ suorum,quibus ipse redun
dat,in alios,qui accipere idonei sint,possit effundere.Similiter & nos fide in Deũ prę
diti,& illa bona tantum attendentes,quę ex Deo sunt,summa,& immortalia,quæ eri
pi nobis non possunt,quæ communicatione,& participatu plurimoꝝ crescunt, non
diminuuntur,quæ inuidiam,iniuriam,perfidiam non admittunt,imitatione eiusdẽ iu
stitiæ,& bonitatis ad Deum proximè accedimus.Ille ignouit nobis:nos cæteris igno
scimus.Iniurias ille non sentit:nos illas facilè dimittimus.Ille nos hostes antea suos re
cepit,& adoptauit in filioꝝ numero: nos inimicis quoq; nostris fratrum, & parentũ
officia prę stamus.Ita cũ imitatores Dei sumus effecti,sicut filij parẽtis,tunc non solũ
ex fide nostra illa Dei in ipso patefacta est iustitia,uerum etiam ab eodem Deo in nos
redundauit,ut fides in nobis nõ modo Dei aperuerit iustitiam, sed eadẽ ipsa insuper
diuino & incõparabili munere in nobis eisdẽ iustitia insignis sit facta.Imprimit enim
Deus in hos qui ei confidunt (etenim fidem hoc loco pro ipsis fidelibus accipimus)
imprimit in hos inquam,suæ diuinæ uirtutis,iustitiæq; similitudinem:quod est illud,
quod Paulus inquit:Ex fide in fidem,cũ primum fides credentiũ, prouocat Dei iusti
tiam,ut aperiat sese,& ostẽdat qualis quãtaq; sit in ipso Deo.Deinde ipsa Dei iustitia
iustos facit credentes:non humano genere iustitiæ, sed illo diuino, & incomparabili,
quo Deus ipse iustus intelligitur & bonus.Quod & nos Dei æquanimitate, ac beni-
gnita

gnitate illa imitanda assequimur. Quod ubi nobis contigit, munere ipsius Dei, non cura, neq; operatione nostra, tunc uere Deum patrem in filios ab ipso adoptati & nominamus, & colimus. Sumus enim illi prorsus effecti similes, illudq; Euangelicum præceptum implemus, quo admonemur, ut simus perfecti, sicut pater in cœlis noster perfectus est. Porrò autem duplicē hunc actum diuinæ iustitiæ, quo & ipsa nostra ex fide sese in Deo aperit, atq; ostendit, & post in eandem fidem, hoc est in nos, qui credimus, sui imitatione, atq; exemplo se insinuat, quotidie nos in dominica oratione Deū obsecrando usurpamus, & repetimus, ut dimittat nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Martyres uero ipsi, tot hominum millia uirtute, & factis magis comprobauerunt: qui quod illis fecerat Deus, ut filium pro eis in mortem, & crucem traderet, ipsi imitando Deo & filios, & semetipsos in eundem cruciatum, & mortem, quò confirmarent cæteros, fortiter dediderunt. Ille autem in Euangelio seruus, qui rationibus subductis, domino inuentus debitor, atq; exigi iussus, lachrymis, ac precibus impetrauit illud sibi omne nomen donari à domino, ac remitti: non eadem ipse postea humanitate, & clementia erga conseruum usus, id egit, ut non posset de eo dici, quòd quam ipse benignitatem erga se in domino expertus esset, eandem domini imitatione in alios postea referret. Precibus enim suis flexit, ac molliuit ille quidem animum domini sui, sed non est ipse precibus conserui delinitus. Ita in eo patuit quidem domini clementia, cuiusmodi in domino erat ex illius precibus, sed non patuit in preces, hoc est, in ipsum precantem, quatenus non ipse est dominum in bonitate eadem, & animi mollitia imitatus. Nam quòd dominus pepercit illi, debitumq; dimisit, nullum in seruo id affert bonitatis argumentum; Sed tantum effectum in eo domini liberalitatis ostendit, totaq; illa bonitas, & benignitas ad dominum pertinet: quæ est ex precibus supplicantis serui in domino patefacta. Si uero seruus hac erga se domini humanitate edoctus, parem deinde ipse conseruo humanitatem exhibuisset, non solum ex illis precibus clementia domini patuisset, sed in ipsas preces etiam, hoc est ipsum in precantem fuisset insinuata. Ac ut clarius etiam intelligamus, quantam cœlestis uim sententiæ in his paucis uerbis constrinxerit Paulus, qua dixit: Iustitia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem: transferamus iustitiæ uerbum in nomen potentiæ, perinde ut si dicamus: Potentia Dei in CHRISTO reuelata est ex fide in fidem. Nam quomodo ex fide reuelata est potentia Dei? quia præterquam in solos credentes, in alium quidem neminem mirabilia illa opera operabatur CHRISTVS. Ille enim & cæco lumen reddebat, sed confitenti se credere, & confidere, quòd ab eo esset illuminandus. Et dæmones eijciebat, languoresq; corporum curabat, sed eorum, qui peterent, & fidem in eo se habere dicerent. Lazarumq; excitabat è mortuis quatriduanum, quoniã fidem Marthæ ita confitentis audiebat. Deniq; ipsemet clamabat, & palàm, aperteq; testabatur, Qui crederent in se, fidemq; haberent, nihil esse tam arduum, nec tam naturæ insolitum, quod non in ijs facile factu esset. Hoc modo igitur ex fide uirtus Dei, & potentia in patrandis miraculis ostēdebatur: quæ si fides quidem non extitisset, fuisset in ipso Deo occultata, & abdita. In fidem uero eadem potentia patuit, cum discipulis ipse dixit: Si credideritis, fidemq; habebitis, eadem facietis, & maiora his facietis. Neq; solum dixit, sed præstitit etiam re, atq; facto, ut qui ab eo fluxerunt apostoli, cæteriq; discipuli, eiusdem fidei merito, qua Dei erga se mirabilem uim cognorant, ipsi deinde reliquis fierent admirabiles. Eandem enim uirtutem, Deiq; potentiam in curandis omnium morbis, dæmonibusq; eijciendis ipsi exhibuerunt, quam in magistro suo antea perspexerant. Ita & ex illorum fide, potentia Dei in ipso Deo manifesta facta est, & patuit in fidem, cum in illos ipsos credentes, fidemq; habentes diuino beneficio ita traducta est, ut efficeret eos in eadem potentia Deo similes. Similiter igitur, atq; eodem modo in Euangelio reuelata est Dei iustitia ex fide in fidem: quoniam & ex fide nostra illa in Deo patuit, & in ipsam deinde fidem, quod est in fideles ipsos eiusdem diuinæ benignitatis, & gratiæ munere, atq; exemplo est translata, ut qualis est ipse Deus, tales efficerētur qui per fidem & Euangelium Deo se committere studuissent. Hanc eandem sententiam paulo infra Apostolus magis dilucide expromit, tanquam hæc uerba interpretans, &

tans,& hunc eundem locum alijs uerbis exponens,quà ait: NVNC VERO seorsum à lege iustitia Dei manifestata est,testificata ab lege,& à prophetis.Iustitia inquã dei per fidem IESV Christi.Atq; hoc est,quod hic ait,ex fide.Deinde sequitur: In omnes,& super omnes credentes: quod iam est in fidem. Ita reuelata est iustitia Dei ex fide in fidem.Et mox paucis interiectis uerbis, declarans etiam apertius, subiungit:In declarationem iustitiæ suæ ex remissione præteritorum peccatorum in tolerantia Dei, in demonstrationem iustitiæ suæ in hoc tempore, qualiter ipse iustus est: quod est ex fide reuelari Dei iustitiã. Quod autẽ sequitur: Et iustificans eum,qui est ex fide IESV. Iam hoc est eandem iustitiam Dei in fidem reuelari. Ita ex fide in fidem iustitia Dei in Euangelio reuelatur. Tum IVLIVS: Arduum sanè, & difficilem locum mi frater planum,& facilem reddere es conatus.Etenim sæpe in horum uerborum sententia exquirenda acriter,diuq; uersatus, non potui ipse mihi satisfacere, dissimilitudine etiam opinionum ex interpretibus impeditus. Nunc uidere mihi uideor non solum,quæ mens Pauli sit, & quid sensus horum uerborum ferat, sed non pauca etiam, quæ meum animum prius dubitationibus obturbabant, mihi patefacta fore confido. Mihi enim illud occurrebat, quo pacto iustitia Dei esset in Euangelio reuelata,quæ omnibus semper seculis manifesta extitisset, non in creatis rebus inanimis solum,ut in elementorum paribus momentis, ut in cœlestium orbiũ ordine,motuumq; constantia,sed in hominibus etiam,humanisq; actionibus & consilijs,in quibus qui iustitiam,& uirtutem melius coluissent,his semper ad suam autoritatem,& ad potentiam patriæ suæ amplificandam,aduersariorumq; minuendam diuina uis iustitiæ propius affuisset.Quod non in rebus solum publicis & cõuentu populorum,sed in singulis etiam hominibus sæpius accidisse monumẽtis testatum est. At nunc perspicio,atque intelligo non omnino de iustitia & bonitate Dei, sed de ea, quatenus per fidem perspicua facta est,Apostolum loqui: ut si dicamus, bonitatem quidem Dei patuisse antea in creandis rebus, eisdemq; conseruandis: In ipso autem hominum genere ex fide,& in fidem ante IESVM Christum non patuisse, ut non iustitia,sed talis actio iustitiæ, quæ per fidem est, in Euangelio fuerit reuelata, quæ etiam potentia Dei esse dicitur,in salutem omni credenti. Quanquam enim potentiam suam,sicut & iustitiam,ac bonitatem multis in rebus semper ostenderit Deus: In hominum tamen genere ad ueram,perpetuamq; salutem reuocando,nusquã ostendit,neque declarauit apertius.Ac patefecit illam ipse quidem ex Iudæorum genere non paucis,quod in patriarchis,& prophetis est manifestum, ac fortasse in nonnullis quandoq;,qui ex gentibus propius se ad eius amorem,& cognitionem contulerunt: Passim uero & omnibus tam Iudæis,quàm Græcis,tam doctis,quàm indoctis, ac denique sine ulla exceptione uniuersis,qui ad credendum modò accederent;nunquam ante Euangelium. IESV Christi iustitia ista Dei,& inenarrabilis benignitas ac bonitas demonstrata est.Ac nimirum,ut de potentia etiam Dei ad salutem credentium aliquid dicamus,mirabilior profectò extitit redemptio nostri generis, quàm ipsa creatio.Nam creatio ordinem suum habuit,postquàm semel fuerat institutus, perennẽ, ac ratum,quem ipsa natura inferior suscipere,& propagare in ætates,ac tempora potuit.Redemptio autem solius Dei sine alio instrumento, aut operis uicario effectus tantum est,quam nullo pacto natura possit imitari.Etenim si magnum est,ac mirabile suscitare homines mortuos,& qui cursum uitæ iam confecerint,in eandem rursus uitam restituere,quod est non naturæ, sed Dei potentiæ opus proprium: admirabilius multo esse debet,eos qui ueræ uitæ,& diuinę luci sint mortui,& in fœtore ac sordibus peccatorum iam extabuerint,& Deo,& ipsis uiuos,ac ex nefarijs repente efficere sanctos.Hæc est igitur potentia,hæc iustitia,& bonitas summi Dei,quæ in Euãgelio proposita,& demonstrata est,cum omnibus seculis latuisset, ex fide excita,& in fidem se imprimens,quam eãdem omnibus antea cæterarum uirtutum uocabulis, & clementiam, & benignitatem, & misericordiam, & gratiam à Paulo, atque à scripturis sanctis appellari, & tibi assentior, & iure appellatam puto. TVM EGO: Gaudeo mi frater inquam,quòd me adiuuas,& laborem meum tua industria facis leuiorem,tuoq; isto ingenio mirificè delector. Sed quòd iustitia ista in Deo uniuersum

genus sit totius uirtutis,non'ne etiam ea res perspicue demonstrat? quod in animis & cordibus credentium impressa,non eos solum facit iustos ex ea parte uirtutis,quę in iudicando,& distribuendo sita est (possent enim qui eo modo iusti essent,uitijs aliquot ex alio genere laborare) sed eos usq; eò facit iustos, ut nihil illis desit, quod in uera,& eximia uirtute sit expetendum:neq; tamen ex usitato hominibus,& legumlatoribus genere,hæc in illis uirtus existit,sed diuinius multo & magnificentius, ac ut ad eam, tanquam ad proprium Dei donum nulla humana uirtus comparare se audeat.Etenim ut humanæ iustitiæ,& eius,quæ ex lege est,cum diuina iustitia contentionem aliquam faciamus,non eiusdēmodi ambæ, neq; uno profecto ex genere sunt: sicut neq; solis,ac lychni lumen est uniusmodi. Sed illa Dei iustitia explodit, & eijcit humanas omneis cupiditates,neq; eis apud se esse uult locum. Hominum autem iustitia affectiones,cupiditatesq; neutiquam reuellit,sed eis saturandis,atq; exercendis adhibet modum quendam.Possessiones enim & prędia à nobis magni æstimari uult, familias ali,uitam & corpus præcipuè defendi:Si quis iniuriam fecerit,legibus illam persequamur,uim ui repellamus,honoris,& dignitatis maximam rationem ut ducamus,nobis permittit lex.Eadem cum diligi amicos iubet,cum fœnus à fratre,& indigena uetat exigi, tacite potestatem præbere nobis intelligitur & inimicorum ulciscendorum,& fœnerandorum alienigenarum.Quin etiam oculum pro oculo, dētem pro dente,membrum pro membro eadem repeti permittit. Deniq; omnia eiusmodi sunt in lege,ut cupiditati quidem modus, ordoq; præscribatur, ne præceps ruat, ne uniuersa confundat,cupiditas quidem ipsa incolumis retineatur. Quid uero Dei iustitia,quæ per fidem CHRISTI imprimitur in nobis,ista'ne,aut alia huiuscemodi præcepta dat?Minime illa uero, sed totam cupiditatem ex animis tollit, affectiones omneis extirpat:Diuinum quiddam in nobis affigit, iubet terrena cuncta despicere, cœlestia concupiscere:Si quis pallium nobis eripiat,tunicam etiam dimittere: si quis maledicat,benedicere:si colaphum infringat,maxillam alteram offerre:uult inimicos ut diligamus,ut qui nobis malefaciunt,nos benigne eis faciamus. At hoc non hominum est,sed magnificentius quiddam propemodum quàm angelorum:& tamen hæc in nobis Dei imago, & uera similitudo est: de qua CHRISTVS in Euangelio: Hæc agite, ut sitis filij patris uestri, qui est in cœlis, qui & pluit, & lucet pariter super bonos,& malos,iustos,& iniustos,nec per alienam malitiam,ac prauitatem,suam corrumpi bonitatem sinit. Hæc est Dei iustitia, quam fides CHRISTI manifestam fecit.Quæ Deum fides primò impulit ad ignoscendum sceleratis. Ad ignoscendum'ne tantum? imò uero ad eos in gratiam, & in cognationem accipiendum, ut ex hostibus faceret sibi filios. Quæ cum in nos ex eodem resiliens Deo fuerit in nobis impressa,& consignata, similes Deo erimus, & eiusdem diuinæ iustitiæ imitatores, paternamq; hanc feremus Dei omnipotentis in nobis bonitatis imaginem, quam requirebat maxime, & ad eam æstuabat Paulus, cum ita scribebat ad Philippenses: Omnia pro nihilo duco,dum CHRISTVM lucrifaciam, & inueniar in ipso non habens meam iustitiam ex lege,sed quæ per fidem CHRISTI in Deo est,iustitiam ex fide.Illam autem legis iustitiam penitus abijciebat tanquam imperfectam,& degenerem,ut quæ nil tale in nobis ualeat progignere.Sed ut ad Apostoli uerba reuertamur,conuenit iam inter nos,iustitiam non esse Dei cum hac iustitia legum ullo modo conferendam,sed usque adeo excellere,ut melius multo sit diuinam illam imitari, quàm humanæ huius iustitiæ esse autorem, sicut uberrimi fontis riuum, quàm tenuissimi riuuli fontem existere magis est optandum. Nam quod sequitur ex scripturæ testimonio;Iustus ex fide uiuet, ualet ad declarandum iustitiam Dei in Euangelio,non solum in ipso Deo ex fide, sed in ipsam etiam fidem patefactam esse. Qui enim per fidem ad Deum se contulit,non illius tantum iustitiam erga se,& bonitatem experitur, sed eandem ipse in sese ab eodem Deo haurit: & est id in Abacuch propheta scriptum.Deus enim apud illum:Iustus,inquit,meus ex fide uiuet. Iustus, scilicet quem ego efficiam iustum,non quem lex. At quo pacto iustum? ex fide, inquit, non ex fiducia legis,operum,atq; factorum.Quid autem ille ex fide tuus ò Deus, iustus consequetur? uitam ait.Quid,non'ne in lege,& in operibus uiuitur? uiuitur,sed

fragi

fragili & mortali uita, non illa felici, & sempiterna; in qua meam quoq; æternitatem, & uitam imitabuntur, qui iustitiam, & bonitatem fuerint imitati. PLANE ista ita sunt, Iulius inquit, sed perge quæso, in magnam enim iam non expectationem solum, sed cognitionem etiam maximarum rerum sum adductus, attendoq; diligentius, quid de hac iustitia Dei, deq; fidei potentia amplius dicturus, aut quibus argumentis usurus Paulus sit. OPTIMIS atq; fortissimis mi frater inquam, sed sermone aliquanto implicatius. Hic enim sanctissimus, & coniunctissimus Deo uir, uel propter altitudinem magnitudinemq; cogitationum, quibus oratio par non suppetebat, uel ob humilitatem, & data opera, ac, ut ipse alio asserit loco, ne uirtus Crucis uacua fiat, neq; proprietatem in uerbis, neq; in oratione explanationem admodum est persecutus. Sed sententijs contextus, diuinorumq; mysteriorum subtilissimus indagator uix locum interdum humanis ingenijs relinquit, quà ad eius sensa possit perueniri. Nos tamen adnitemur, non uiribus nostris freti, sed illius fiducia, qui dixit, ut scrutaremur scripturas, quoniam ipsæ de eo loquuntur, illud primum admonentes, Paulum, quo illam Dei potentiam, quæ in Euangelio est ad salutem omni credenti, melius exprimat, eiusq; fructum in genere humano euidentius ostendat, uelle statum humani generis ante Euangelium, cuiusmodi esset, ante oculos nostros ponere, & quod ad gentes pertinet, & quod ad Iudæos, licet haberent utriq; in quo confidere præseferrent, & quo gloriarentur, Græci philosophiam, Iudæi legem. Veruntamen quantum utrisq; sua gloriatio in contrarium ceciderit, ex sequentibus fiet manifestum, mundumq; totum cum suo uitio interijsset, benignitate ac gratia Dei & CHRISTI, atq; Euangelij uirtute ad salutem, uitamq; inueniendam eguisse apparebit. orditur autem primo de gentibus sic.

Reuelatur enim ira Dei è cœlo in omnem impietatem & iniustitiam hominum, ueritatem in iniquitate detinentium: quoniam quod cognosci de Deo potest, manifestum est in ipsis: Deus enim ipsis manifestum fecit. Inuisibilia enim eius ex creatione mundi, effectionibus ipsis intellecta perspiciuntur. Aeterna quoq; ipsius potentia, & diuinitas, ut sint ipsi inexcusabiles, quoniam noscentes Deum, non ut Deum glorificauerunt, aut gratiam illi habuerunt, sed infatuati sunt in disputationibus suis, & obscuratum est insipiens eorum cor, dicētes se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudine imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium.

REVELATVR hoc loco, non eodem modo quo supradictum est, reuelari iustitiam Dei in Euangelio. Nam iustitia hæc Dei, quæ ex fide apparuit, & in fidem patefacta, certè in Euangelio est, cum antè omnibus seculis fuisset occulta. Ira autē Dei è cœlo super omnem impietatem non nunc primum in lucem prodit: diu enim antea eadem ira uigebat. Sed nunc primum animaduertitur. Veritate enim perspecta incipit nunc demum apparere falsitas, & lucis diurnæ obtuitus nocturnarum tenebrarum dat cognitionem, quæ ipsæ per se non intelligerentur, hominibus præsertim assidua in obscuritate uiuere assuefactis, nisi radio solis repente oblato illarum caligo, & cæcitas deprehenderetur. Sic ueritate, & unitate summi Dei, & fidei ui, ac diuinę gratiæ, iustitiæq; munere hominibus oblato, fructibusq; pacis, & gaudij, qui ex illa percipiuntur, cognitis: Nunc demum intelligitur infelix, & misera illorum uita, qui flagitijs toti cooperti, illiusmodiq; uitam potissimam existimantes, Dei offensionem, atq; iram aduersus se non intelligebant. Itaq; alijs idem hoc uerbis ad Philippenses significans Paulus, Vt audiam, inquit, de uobis, quod stetis in uno spiritu, una anima collaborantes fidei Euangelij non territi ulla in re ab aduersarijs, quæ quidem Euangelij fides illis est declaratio interitus, uobis autem salutis. Atqui hoc lapsu in unam

penè ruinam totum hominum genus deciderat, nisi Deus Iudæorum stirpem sibi ipse retinuisset, & ab hac eam cæcitate mentis ad luminis sui aspectum reuocauisset, electo sibi Abraam, qui postea pater futurus esset multarum gentiū. Deus enim profectò cum hæc tanta, & tam præclara opera faceret, atque ea proponeret homini intuenda, atque consyderanda, uoluit in illis diuinitatis suæ uirtutem speculantibus apparere. quam quidem prouinciam, munusque speculandi philosophia suscepit, uique ingenij & rationis, & duntaxat illo naturæ dono subleuata, atque adiuta, per quod apta nata est hominis mens ad peruestigandum diuinum in creandis rebus constituendisque consilium, & potentiam Dei, & unitatem potuit cognoscere, atque ex uisibilibus intelligere inuisibilia. Scriptum enim est: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Ac deinde rursus: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Hoc itinere igitur, & his ductoribus ad Deum homines peruenientes, cum illius amplitudinem, maiestatemque cognouissent, & unum esse naturæ dominum intellexissent, cumque eum adorare, & uenerari, & omni cultu glorificare deberent, repente uanitate quadam ingenij, & errore mentis cæcati unitatem, & infinitatem illam omnipotentis Dei in plura quasi frusta discerpserunt, aliosque sibi deos numero complures, quos falsa opinione sibi depinxerant, ad colendum adsciuerunt, inanes, & mortuos, ueluti ludibria quædam humanæ uanitatis, supposita à diabolo, atque subiecta, quò is naturam nostram, factam ad imaginem summi Dei, ipse ad brutorum sensum detractam, atque abiectam in potestate habere posset: nec tantum mortales homines, & bestias, auesque cœli, serpentesque terræ in honore, & in cultu Deo antetulerunt: sed horum etiam ipsorum inanimata simulacra, & imagines, ad extremum dementiæ, temeritatisque progressi, ut quod summe mortuum esset, summe etiam uiuenti, quasi in illius contumeliam opponerent. Atque hic quidem error, & commune pene humani generis delictum à sapientibus seculi, & ab autoribus philosophiæ in mundum fuit inductum. Hi enim sunt, qui ueritatem in iniustitia detinuerūt, hoc est, qui intelligentes de Deo, quod uerum esset, summa cum illius diuinitatis iniuria falsum omne sectati sunt. Nunc uideamus, quæ fuerit merces huic tanto errori, uel sceleri potius ab Deo ipso relata, & tributa.

Ideo & tradidit illos Deus in desyderia cordium ipsorum in inquinationem, ut dedecorent corpora sua in seipsis, qui permutarunt ueritatē ipsius in falso, & coluerunt, ac seruiuerunt creationi creatore prætermisso, qui est benedictus in secula, amen. Propter hoc tradidit illos Deus in affectiones dedecoris, fœminæque illorum permutauerunt naturalem usum fœmineum in usum præter naturam. Similiterque & mares dimisso naturali usu fœminæ, exarserunt in appetentia sui mutua, mares in maribus turpitudinē perpetrantes, & mercedem quam oportebat erroris sui in semetipsis recipientes. Et quemadmodum non approbauerunt Deum habere in cognitione, tradidit eos Deus in improbam mentem, ut facerent, quæ non decebat: repleti omni iniustitia, scortatione, prauitate, auaritia, uitio, pleni inuidia, cæde, rixa, dolo, more improbo, susurrones, detractores, Deo infensi, contumeliosi, superbi, iactatores, repertores malorum, parentibus dicto non audientes, sine prudentia, sine compositione uitæ, sine amore, sine fœdere, sine misericordia. Qui iustam correctionem Dei cognoscētes, quòd qui talia agunt, digni morte sunt, non solum ea faciunt, sed & probando consentiunt facientibus.

VIDES mi frater quanta sylua malorum ex illo primo errore inducta in genus homi

hominum sit, ea re quòd Deum, quem cognouisse uidebantur, repente deseruerunt, & cultum, ac gloriam, quam deferre illi debuerant, ad muta simulacra potius, & ad fictas imagines hominum, aut brutorum contulerunt. Et sanè æquum fuit, uel oportuit potius, ut Apostoli uerbo utar, ut, qui tantum in Deo à ueritate se remouerant, & qui tantum lumen diuinæ bonitatis non aspexerant, ne in cæteris quidem partibus, actionibusque uitæ aut mente, aut oculis rite uterentur. Non enim fuit dignum, ut qui in Deo ueritatem falsitate commutauissent, qui est summa, & prima ueritas, in seipsis, qui sunt imago, & simulacrum illius ueritatis, ueram legem possiderent, etsi Deum non honorabant, ut suum honorem colerent, sed in capite, ueritatis falsa opinione hallucinati, cum idola Deo præferrent, in se quoque ipsis turpitudinem, & dedecus honestati antetulerunt, ut est in psalmo scriptum, Homo cum in honore esset, comparatus est cum iumentis insipientibus. In se ipsis autem, id est, in corporibus suis. Qui enim de mundo sunt, neque Deum conditorem, & remuneratorem hominis agnoscunt, hi cum de immortalitate animi, & de cœlestibus præmijs nihil admodum cogitent, corpus unum habent, quod maxime excolant, seseque totos in illo constituant, & collocent, qui cum ijdem opes, diuitias, lauta uestimenta, equos, argentum, familiam, cæteraque huiuscemodi idcirco maxime expetant, ut honestiores, & præstantiores cæteris esse uideantur, nimirum ridiculose errant, uel miserabiliter potius, cum ipsi omni dedecore, turpitudineque tanquam cœno obliti, his externis rebus oculos intuentium sese putant posse perstringere. In quo & peccatum sanè illis idem est, & pœna peccati. Ita enim peccant in semetipsos, ut sese turpissimos, miserrimosque ostendant.

Quapropter defensionem nullam habes ò homo quicunque iudicas. in quo enim iudicas alium, teipsum condemnas. Eadem enim facis tu, qui iudicas. Nouimus enim quòd iudicium Dei est secundum ueritatem in eos, qui talia faciunt. Putas'ne hoc ò homo iudicans eos, qui talia perpetrant, & ipse faciens ea, quòd tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius, & tolerantiæ, & longanimitatis despicis? ignorās, quòd bonitas Dei in pœnitentiam te deducit, secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor, recondis tibi ipsi iram in die iræ, & reuelationis, & iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius.

DEMONSTRATA populorum omnium, qui cultum idolis impendebant communi iactura, & clade, quodque propter peruersos cultus omnipotentis Dei in omnem turpitudinem, & dedecus cunctorum scelerum lapsi erant, eos etiam nunc acrius coarguit, qui in eisdem criminibus inuoluti, cum sese ipsi non respiciant, de aliorum uita, & moribus tam facilè obloquuntur, & felle liuoris maleuolentiæque suffusi, ac studiose cæteris obtrectantes, proximi famam lædunt. De his enim potius est, quàm de illis sermo Apostoli intelligendus, qui in magistratu, & potestate constituti legibus coguntur ad iudicandum. Illi enim legitimam iudicandi necessitatem habent, neque cum id iure faciunt, id illis uitio dari oportet. In eo potius errant, quòd quæ in alijs reprehenderunt, sæpe eadem ipsi agunt. Hoc autem hominum genus, quod de altero sponte iudicat, etiam à Domino in Euangelio notatum est, & reprehensum. Qui in Matthæo, Nolite iudicare, inquit, ne iudicemini. In quo enim iudicio iudicatis, in eo iudicabimini, & qua in mensura metimini, metietur & uobis. Quid aspicis paleam in oculo fratris tui? & in tuo trabem non animaduertis? Et certe hoc genus dupliciter iniustum est, quod & facit ea, quæ non decet, & iudicat eos, quos non debet: quo quidem genere criminis, ac uitij, hominum genus imprimis laborat. Nihil enim ferè promptius, nec celerius est uel cogitatione hominis ad suspicandum male de altero, uel detractione, & maledicentia, simulatque quis suspicatus est: Ita hoc crimen reliquis criminibus, quæ in hominibus

multa, & magna pauloante dicta sunt, maximum pondus, & momentum affert. Quid enim uel iniquius fieri potest, quàm iudicare alterum in eo ipso, quo tu qui iudicas, damnandus es? uel improbius, quàm ea agere, & perpetrare, quæ in altero damnatione digna iudicasti? Etenim satis eadem ipse agis, & perpetras, cùm, quibus de altero suspicionibus ut male sentias, permouêre, in eo ipso te iudicas paria facturum, si eodem loco esses. Quandoquidem si esses bonus, nihilque in te mali recognosceres, neque improbi, ne de altero quidem improbe suspicarere. Ac illi quidem abs te qui iudicantur, specie quadam fortassis ignorantiæ, & inaduersione animi subleuari à grauitate delicti aliqua ex parte possunt. Tu uero qui eos iudicas, qui eo ipso, quo iudicas, notionem, & scientiam habere te confitearis esse illud crimen dignum damnatione, quod reprehendis, cum illud idem ipse committis, qua nam defensione aduersus Deum es usurus? cuius unius iudicium in ueritate est. Non enim leui coniectura, non suspicionibus incertis, non studio obtrectandi ad iudicandum ille adducitur, id quod tu facis, & qui apertum crimen proximi, si ullam partem æquitatis haberes, & te ipse respiceres, dissimulare potius, tegereque debebas, ultrò occulta patefacis, suspiciosa coarguis, dubia in multo peiorem partem interpretâre. Sed certissima cognitione & peccatorum, & cordium iudicat Deus. Eius enim unius proprium est iudicare orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate, qui finxit sigillatim corda hominum, qui intelligit omnia opera eorum. Tu sola iniquitate ad faciendum iudicium de altero accedis. Putas'ne igitur, tu qui iudicas alios, & ea ipse facis, quæ in aliis reprehendis, quòd effugies iustum iudicium Dei? Cum tuum ipsius iniquum, iniustumque iudicium proximus tuus non effugiat? An forte eius tolerantia, & longanimitate, & patientia duceris ad despiciendum ipsius bonitatem, & moram, procrastinationemque ad animaduertendum in te, negligentiam harum rerum esse putas? longe falleris profectò, si ita arbitrare. Illa te bonitas Dei, illa patientia non te inultum sinit, sed spatium dat tibi aliquando resipiscendi, & ad poenitentiam, ac ueniam reuertendi. Quòd si non flecteris animo, nec ad perfugium misericordiæ illius te confers, sed duro corde, & pectore poenitendi nescio diuinæ illudis tolerantiæ, & bonitati: erumpet, crede, in asperiorem longe, & grauiorem aduersum te iram Dei omnipotentis indignatio diuturna, expectatione collecta, & acerbata, atque in die iræ, & seueritatis eius tibi apparebit. Nouit enim ipse, & scit optime temporum mensuram, & suum cuique tempus, sua spatia præstituit, ultra quæ non est amplius ueritatem iudicii sui, & præmium, aut poenam pro meritis prorogaturus. Illud enim, In die iræ, & reuelationis iusti Dei, quanquam de illo ultimo, generalique iudicio intelligi congrue potest, tamen melius refertur ad diem illum, quem singulis præstituit, ut de illis iudicium faciat Deus: qui quidem dies sæpe etiam in hac uita manifestus fit. Siue autem in hoc, siue in altero seculo, siue ad peculiare, & suum cuiusque, siue ad cunctorum uniuersum, communeque iudicium: singulis sua constituta, & præscripta dies est, qua ad disquisitionem anteactæ uitæ uocandi sunt, ut uel iusta seueritate Dei puniantur, si in malo se exercuerunt, uel bonitate, & clementia conseruentur, si id bonis, & sanctis operibus sunt promeriti. Est enim unicuique Deus secundum eius opera mercedem redditurus. At quomodo redditurus? lege quæ sequuntur.

His quidem per perseuerantiam operis boni, gloriam, & honorem, & incorruptibilitatem quærentibus uitam æternam; his uero, qui contentiosi sunt, & non obediunt quidem ueritati, obtemperant autem iniustitiæ, indignatio, & ira, compresio, & angor in omnem animam hominis perpetrantis malum, & Iudæi primum, & Græci: Gloria autem, & honor, & pax omni patranti bonum, & Iudæo primum, & Græco. Non enim personarum est differentia apud Deum. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non

enim auditores legis iusti apud Deum sunt, sed obseruatores legis iustificabuntur.

REDDET, inquit, unicuiq; secundum opera eius, reddet inquam, his qui per boni operis perseuerātiam quærunt uitam æternam, quid reddet? gloriam, & honorem, & immortalitatem, inquit. His uero, qui per contumaciam, & studium contradicendi, contraq; faciendi ueritatem non audiunt, neque se illi tradunt faciles & dociles, sed iniustitiam sectantur, illiusq; prauis suasionibus potius obtemperāt, indignatio adest, atq; ira à summo Deo, oppressióq;, & angor in omnem animam hominis malum perpetrantis, & Iudæi primum, & Græci. His quidem qui iustitiam sectantur & ueritatem, præmium aderit gloriæ, uitæq; immortalis. His uero, qui repugnant ueritati, & se dant iniustitiæ, iam adest poena indignationis summi Dei. Omnium enim talium anima iam oppressa angoribus, uexata solicitudinibus, stimulis prauarum cupiditatum puncta, atque exagitata, non habet locum, ubi respirare possit, sed monstris scelerum, quæ ipsamet in se perpetrando progenuit, assidue perterrita premitur in angustum, nullumq; in se sibi solatium constitutum habet, sed fallacium solamenta uoluptatum interdum à corpore mutuata, post breuem illam, uanamq; suauitatē, ad suos tamen mœrores intestinos redeat necesse est. Hæc, inquit, pœna iam adest omni animæ perpetranti malum, quæ non futuram gehennæ damnationem auferat, sed quæ iram Dei, iam in hac uita sceleratis repræsentet: Quicunque ille fuerit, inquit, siue Iudæus antea genere, aut professione, siue Græcus. & econtrario, qui bonum operatus fuerit, & in recte faciendo perseuerantiam adhibuerit, non alium sibi finem propositum habens præter Deum, & uitam æternam, immortali hic honore, & gloria à Deo afficietur, siue ille antea Iudæus fuerit natus, siue Græcus, non enim personas Deus, sed personarum facta, meritaq; discernit. Atq; in hoc loco quod suprà diximus, denuo repetimus. Illud, primum, non conditionis dignitatem ullam exprimere, sed notationem temporis. Antequam enim fides etiam CHRISTI reconciliationem humani generis cum conditore hominum per ipsius Dei clementiam efficeret, æstimabantur omnes apud Deum non ex nationis merito, sed ex operibus bonis, aut malis: in quo Iudæorum leuior & labor, & ratio multo facilior fuit adipiscendi regni Dei. Legem enim habebant, qua instruebantur: sed & de gentibus, si qui ueritatis uim cognouerant, & Dei amore capti illi sese in moribus, & uoluntatibus suis conformauerant, ipsumq; sibi præmium, & uitam ab eo æternam depoposcerant: hos Dei æquitas, & misericordia nullo modo patiebatur spe, & uoto suo esse deceptos. Atq; hoc prouidè Paulus interposuit, ut Iudæorum reprimeret insolentiam, ad quos mox coarguendos à reprehensione gentium erat transiturus, ut ostenderet curæ semper fuisse Deo, quocunque è genere eos homines, qui Deum sibi ipsum, summum bonum proposuissent. Iudæi enim cum magno se à gentibus discrimine separari persuasum sibi haberent, cognitione scilicet ueri Dei, & obseruātia legis, legemq; maxime & semper gentibus opponerent, & superbius illa quodam modo gloriarentur, omnemq; in illa spem haberent repositam, ita se gerebāt perinde ac Deus propter donum legis, quod Iudæorum nationi fecerat, ipsorum esset proprius Deus, & non cū alijs gentibus se communicaret. Quorum ut hanc tantam Paulus arrogantiam contundat, idcirco legem iam eneruare incipit, & omnē rationem salutis ante Euangelium quidem operibus bonis, in Euangelio autem fidei erga Deum per IESVM Christum acceptam ferri dicere.

ERGO inquit IVLIVS, antequàm CHRISTI fides mundo esset denunciata, non Iudæis solum, sed unicuique ex gentibus aditus in cœlum per bona opera patebat, in quo uideo à sanctis uiris esse aliquibus dubitatum. Sed ut hoc sic abeat, quid illud, quemadmodum accipiendum est? ut operibus bonis nostris, non iam gratiæ omnipotentis Dei, nostræ sit salutis spes, & immortalis uita accepta referenda.

TVM EGO: Non mediocrem commoues disputationem mi frater, sed ego quàm breuissime potero, quæstionibus tuis occurram. Neque ita, ut mea dicta sic accipi uelim, quasi earata, fixaq; sint, uerum cum hac conditione, hocq; pacto, si authoritate ecclesiæ fuerint approbata, quod idem ubiq;, & in omnibus uolo intelligi.

Ac quod

Ac quod ad primum tuum postulatum pertinet, non uidetur esse dubium, quin hoc aperte decernat Paulus: Antequam uirtus fidei per IESVM Christum mundo esset enuntiata, licuisse ueteribus illis tum Græcis, tum Iudæis, qui rectum ordinem uitæ secuti essent, & operibus bonis se excoluissent, ad cœleste præmium peruenire. Sed quæ sint opera bona, id enucleatius tradendum est. Bona opera sunt, quæ & ex bono initio oriuntur, & ad bonum finem pertendunt. Quicunque enim boni operis sui finem aut in laude hominum (id quod ex gentibus, qui excelsiore animo esse uidebantur, cuncti ferè faciebant) aut in pecuniæ præmio, aut in uoluptatis, aut in opportunitatibus, & commodis uitæ degendæ ponit: is, ut illud assequatur, quod postulat, uerum tamen fructum operis boni deperdit, qui est uita æterna. Rursus si quis ipsam uitam æternam appeteret, & ad eam omnibus suis consilijs, conatibusque contenderet, atque is opem tamen suo optato consequendo, auxiliumque precaretur ab ijs, quorum illius dandæ, & concedendæ non esset potestas, hoc est à falsis dijs, næ iste quoque spe sua, & ratione tota falleretur. In ipso enim capite, & principio ueritatis, errore lapsus in diuersum longe tenderet, quàm sibi ipse ab initio proposuisset. Quid ergo est? ex utraque parte necesse est, ex capite uidelicet, atque ex fine non falli eum, qui sit honorem immortalitatis adepturus, & ut petat à summo, & uero Deo, & ut quod optimũ est, petat uitam, scilicet æternam. Quapropter Paulus nouum hunc, & difficilem Iudæis proponẽs locum, HIS inquit, per boni operis perseuerantiam quærentibus uitam æternam, gloriam, & honorem, & immortalitatem largiturus est Deus. Et ad Hebræos, Oportet accedentem ad Deum credere primum, quòd Deus est, & sit remunerator quærentibus se. His ergo, qui ab uno Deo & omnipotente quæsiuerunt uitam æternam, suique desiderij consequendi spem in ipso illo eodem per perseuerantiam in bonis operibus posuerunt, nullo unquàm tempore, siue illi Græci, siue Iudæi extiterunt, defuit Deus. Verum ita se res ante CHRISTI fidem habebat, ut Iudæi & Græci in capite quidem discordes essent, in fine ipso consentirent. Quærebant enim uulgò non uitam æternam, non enim eam, neque gentes agnoscebant, neque Iudæi in lege propositam habebant: sed fructus terræ, & uitæ commoda consectabantur, opes, familias, liberos, regna, pacem, atque otium, & eiusmodi bona, quæ absunt nimirum à summo bono, intraque breue curriculum humanæ uitæ omnia conclusa sunt. In eo autem discrepabant, quòd Iudæi ista ipsa terrena bona ab optimo tamen authore Deo expetebant, gentes ab emẽtitis & falsis dijs. Ex quo patet etiam alteri tuæ dubitationi respõsio. Non enim sine eximia, & peculiari gratia Dei, si quis ex hoc communi errore se emerserat, & ad Deum uerum suæ immortalitatis spem uotumque direxerat, poterat aut in tam præclaro consilio insistere, aut tanti præmij honore non falli. Ac quod ad Iudæos quidem attinet, plurimos eorum nouimus ab ipso Deo edoctos nõ solum de præsenti eius ui, & maiestate, sed de CHRISTO futuro, ac uenturis per ipsum in hominum posteritatem Dei beneficijs, multa, & magna, & mira cecinisse. De gentibus uero partim ante legem datam multos scimus à Deo in ueritatem, & sanctitatem uocatos fuisse, ut Enoch, ut Noë, ut Melchisedech, ipsumque imprimis Abraam, partim postquàm lex fuerit tradita de ipsis Græcis, si qui uerum, & unicum Deum libenter agnouerũt, eumque adorando, & colendo uenerati sunt, beneficiaque ab eo, quæ essent optima, petiuerunt, illius bonitati, potentiæque confisi, credibile est illos benignitate, & clementia summi Dei, sui exitum desiderij, & honorem immortalitatis esse assecutos. Quod enim gratiæ iam est, & liberalitatis suæ, bonis mentibus semper occurrit Deus, & illis ostendit lumen ueritatis suæ, neque in hoc munere benignitatis, & iustitiæ, suæ unquam bonitati finem, modumque præstituit, nec in beneficijs suis dilargiẽdis hominem ab homine, aut Iudæum à Græco uult sibi esse eximiũ. Itaque Petrus in actis: Reuera percipio, inquit, quòd non est personarum fautor Deus, sed in omni gente, qui operatur iustitiã, acceptus illi est. PRORSVS mihi ista probantur, inquit IVLIVS, estque mihi abs te satisfactum, sed qui restare uidebatur scrupulus, huiusmodi. Quid ergo attulit fides Christi, si ante eam licebat præmium adipisci, quod sola ipsa polliceri uidetur? quoniam de hac re Paulus alio loco tractaturus est, suo loco potius id abs te petam. Nunc pergamus ad reliqua:

Quicunque

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

VIDES'NE æquitatem diuinæ legis, & conditionis? si enim omni peccanti siue in lege, siue extra legem, iudicium nihilominus, & damnatio est constituta, necessariò omni recte facienti, siue in lege, siue extra legem, suum paratum præmium, & propositum est.

Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed obseruatores legis iustificabuntur: ubi enim gentes legem non habentes natura ea quæ sunt legis agant, hi legē non habētes, sibi ipsi sunt lex. Qui ostēdunt opus legis scriptū in cordibus suis, contestante eorum conscientia, & alternis inter se ratiocinationibus accusantibus, aut etiam defendētibus in die, quādo iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meū per IESVM Christum.

AMPLIVS etiam firmatur àb Apostolo hæc ratio, aut enim legem habere, aut legem obseruare iustificat apud Deum. Si tantum habere, nihil omnino tribuendum est operibus bonis, sed solum nomen generis, & nationis ualet apud Deum, omnesque prorsus Iudæi in tuto sunt, etiam qui contra Deum, & legem peccando ueniūt: Græci uero funditus & omnino sunt perditi, quāuis probi eorum aliqui, & iusti, de Deo & de iustitia Dei recte senserint, factisque quod senserunt, id præ se tulerint, & uitam cum pietate, ac ratione honoris Dei causa totam direxerint, hi tamen uniuersi & frustra in optimis actionibus se exercuerunt, & fide qua spem locauerant in summo Deo, falsi, atque decepti nihilominus intereunt, quod est à Dei ueritate & iustitia remotissimum. Sin autem legis potius obseruatio facit iustitiam, etiā qui legem illam in tabulis non habuerunt, opera autem legis & præcepta naturæ dono, & uoluntatis proposito obseruauerunt, hi apud Deum iusti sunt effecti. Legem enim quam in literis expressam non habebant, in cordibus suis scriptura meliore impressam habuerunt. & quoniam non est satis recte facere, nisi id etiam sponte, & recto cōsilio fiat, ideo adiecit Apostolus, Contestante eorum conscientia, & alternis inter se ratiocinationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. Illud enim opus uere bonum est, quod nō casu, aut tantum usu, sed quod mente recti conscia, post uariarum disceptationes rationū diffinito consilio quis facit, in quo uno consistit uirtus. Quod sequitur autem in die, quando iudicabit Deus occulta hominum, traiectio est, ad id enim retro trahitur, quod supra dictum est, quæ enim in cordibus nunc sunt scripta, hominibus occulta sunt, donec ad illius supremi iudicij diem ueniatur, quo tempore utique illa omnibus patebunt, & palàm exposita erunt. Cuius quidē iudicij denunciatio in ueteri quidem lege pluribus locis notata, à Christo autem Iesu in Euangelio clarius significata est, qui est iudiciū illud pro patre Deo exerciturus, atque ideo dictum secundum Euangelium meum per Iesum Christum. Porrò Pauli Euangelium idem est, quod & Christi, sed non eodem modo. Euangelij enim autor Christus, minister Paulus. Sed & cunctorum, qui rite credunt in Christum, unum atque idem, quod & Dei, & Pauli Euangelium est.

Ecce tu Iudæus cognominaris, & acquiescis legi, & gloriaris in Deo, & cognoscis uoluntatem, & probas quæ meliora sunt, instructus ex lege, persuasusque es te ducem esse cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, doctorem simplicium, ut qui habeas formationē cognitionis, & ueritatis in lege. Atqui tu docens alterum, te ipsum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non adulterandum, adulteras: qui abominaris idola, sacrilegium committis: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonestas. Nomen etenim Dei propter uos uituperatur inter gentes, quemadmodum scriptum est.

HOC scriptum est in Esaia dicente;Dominatores eius inique agunt,& iugiter tota die nomen meum blasphematur. Ezechielis quoque est:Cum dicit dominus non propter uos ego faciam domus Israël, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus. Verum illud urget Apostolus,non esse legi, neque scientiæ legis, sed bonis ex legis doctrina operibus confidendum.Quamobrem Iudæi qui se doctores aliorum,& tanquam duces cæcorum esse arbitrabantur, tumebantq; fastu quodã ex scientia, & cognitione legis, cum ijs quæ ipsi nullo suo labore, sed tantum lectione diuinæ legis comparauerant admodum gloriarentur, sibiq; plurimum arrogarẽt, cæteros autem uellent habere subiectos sibi,& ueluti discipulos,& cum ea,quæ cæteris præcipiebant facienda,ipsi minime facerent,non modo nullam partem iustitiæ ex lege consequebantur,sed insuper dedecorabant inter gentes, & legem, & authorem, ac latorem legis dominum Deum. Nam qua ait:Qui abominaris idola, sacrilegium committis. De sacrilegio hoc sic intelligendum est. Iudæi qui propter Dei honorem idola abominabantur, & in hoc certe honorem Deo uero habebant, rursum eundem Deum ex alia parte suis malefactis dehonestãdo detrahere illi conabãtur,quod prius concesserant,ut quem illa ueneratione,illoq; cultu habuerant dignũ,cuius causa idola detestarentur,nunc præ suis uitijs & cupiditatibus indignum rursus ducerent,cui in bonis moribus honor,& in pijs,ac sanctis operibus haberetur.Ita abominatio idolorum,pietatis illis laudem erga Deum exhibebat. Rursus autem Dei eiusdem dehonestatio, quem alio genere criminũ dedecorabant, sacrilegij eisdem notam inurebat. Sed possunt hæc uerba illo etiam modo exponi;Quòd Iudæi scilicet qui idola abominabantur,& omnia, quæ honori idolorum data, consecrataq; essent, eadem abominatione aspernabantur,statuebantq; impura, & polluta esse,neq; sibi licere illa ipsa contingere,ijdem tamen hoc fas & legitimum,auaritia adducti,aut intemperantia uiolabant.Sæpe enim nonnulli eorum partim depeculabantur donaria deorum,partim ex ijs,quæ oblata fuerant dijs esculentis,poculentisq; uescebantur. Cum autem ẽ sacro loco in profanum auferre sacrilegium sit, ipsi contraria quadam specie ex abominato loco,atq; incesto in sacrum surripiebant,cum semetipsos illarum rerum furto contactuq; pollurent, legemq; Dei, & præcepta illius præuaricando uiolarent, quod ipsum erat proprium Iudæis sacrilegium.

Nam circũcisio quidem prodest,si legem obserues:sin autẽ transgressor legis sis,circuncisio tua præputiũ facta est.si ergo præputium iusta legis custodiat,non'ne præputium illius in circuncisionẽ reputabitur, & iudicabit ex natura præputium legẽ complens,te per literam & circuncisionem trãsgressorẽ legis; Non enim qui in aperto Iudæus,neq; quæ in aperto in carne est, circuncisio est:sed qui in occulto est Iudæus,& circuncisio cordis in spiritu,non in litera est,cuius laus non ex hominibus est,sed ex Deo.

IAM intrat magis,ut inanes,irritosq; ostendat exteriores ritus,& corporeas obseruationes legis,fiduciamq; super his,quã habebant Iudęi,penitus infringat, quodq; ueræ,& Deo acceptæ religionis est proprium, ritus externos, & corporeas obseruationes legis omnia ad interiorem hominem,& ad spiritum cordis reducat, in quo solo est ueritas. Ac circuncisionem ostendit prodesse quidem, si præcepta legis seruentur;si autem frangatur contrarijs operibus, & uioletur lex, nihil iam inter huiusmodi circuncisionem,& inter præputium gentium interesse.Si enim intersit, & carnis circuncisio uim habeat iustificandi, nullum iam apud Deum uirtutis & uitij, boni, & mali discrimẽ amplius sit,ueraq; uis diuinæ iustitię tota euanescat necesse est. Si uero hoc suscipi non potest,illud econtrario est necessarium,ut si gentes, quæ circuncisionem carnis non gerunt, corde tamen circuncisæ sint, expleantq; naturæ quadam bonitate mandata legis,illarum præputium Deo pro circuncisione habeatur. Nõ enim qui se Iudæum profitetur, præfertq; abscissionem præputij, ille statim Iudæus est, nec carnis circuncisio , statim circuncisio: sed qui in occulto Iudæus est , ille uere est Iudæus, hoc est, qui non in carnalibus signis, sed in mente, & uoluntate legem fert:

qui uim

qui uim legis intelligit, illicq; obtemperat, is Iudæus uere est. Item circuncisio cordis in spiritu non in litera, uera circuncisio est. Nam circuncisio carnis signum illius est, quæ est in corde circuncisionis. Ac fallere quidem potest, & mentiri quæ in signo est circuncisio: illa autem cordis fallere, aut falli neutiquam po... t. Ac ut aliquid de toto hoc ritu circuncisionis loquamur, Abraam cum per fidem, & obedientiam probatus Deo fuisset, gratiamcq; eius sibi iam comparauisset, non egebat ille quidem circuncisionis signo, quo apud Deum fieret gratior, sed cũ circuncidi iussus est, in eo id est quæsitum, ut initium signo faceret in totam posteritatem suam, quo qui successuri spatio temporum essent, indicium gererent generis, & prosapiæ Abraam, à reliquiscq; generibus distinguerentur, ut manifesta foret suo tempore benedictio gentium ex semine Abraæ profectura, & simul ut circuncisionem illam signum obedientiæ patris sui Abraam erga Deum præ se ferrent, cuius & ipsi in obtemperando Deo esse studerent similes, circuncisiocq; in cute facta, in spiritu tamen magis per illã umbram corporis quæsita est, præsertimcq; in populo illo, qui duris semper fuit ceruicibus, ideocq; in membro illo potissimum facta est circuncisio, quod maxime aduersarium, & cõtumax est rationi. Hoc signo, ut diximus, non egebat Abraam. Eius enim coram Deo humilitas, & reuerentia, & in omni parendi studio alacritas, atcq; obedientia signum illud anteuenerat. Sed cæteris exemplo esse est iussus, ut per corporeum signum posteriores moniti ad considerandam fidem, & obedientiam Abraæ, quam is habuit Deo, ac perinde ad eam imitandam se cõferrent. Igitur in populo diu terrestri, & carneo, & ad ea, quę terræ sunt potius semper anhelanti, ualuit obseruatio, & signũ circuncisionis. Vmbræ enim illis, & signa pro ueritate diu fuerunt. Itaque illis tancq; carnalibus terror legis, & pœnæ, & sacrificia uictimarum, & acerba execratio aduersus eos, qui à præceptis legis deficerent, proposita est, ut adigerentur, qui sua uoluntate nollent, quacuncq; posset ratione ad cultum, & obedientiam ueri Dei, inuiticq; facerent, quod pater eorum Abraam sponte ante fecisset. Postcq; uero aduenit plenitudo temporis eius, quod omnipotẽtis Dei consilio ante fuerat præscriptum, & in quo fractis legis, & iustitiæ omnibus repagulis, in omne genus criminum, hominum natura collapsa erat, tunc tanquam adultum iam hominem, non puerum iam, aut impubem amplius, sed uirum effectum, & ratione uitam, non sensu dirigere ualentem, non minis, & supplicijs dominus, sed clementia, & humanitate uoluit ad sese, & ad sui studium, amoremcq; reuocare. In quo multa, & magna suæ potentiæ, & bonitatis signa ostendit. Nam quòd omnino perditos reuocauit ad uitam, præsertim facilimo genere remedij, quod in credendo Deo per IESVM Christum consistit, potentiæ illius fuit. Quod sibi rebelles, & maxime aduersarios recepit in gratiam, infinitam hoc eius declarauit bonitatem, coniunctam pari iustitiæ, & sapientiæ gloria. Sapientiæ, quod nullis culpis, & sceleribus à benefaciendo deductus facilem uiam ostendit ad sanitatem redeundi, & opus cæterorum propè nobilissimum, quod postremum operum suorum ipsemet effecerat, uitio suo corruptum, ad maiorem etiam, quàm prius integritatem restituit. Iustitiæ, quòd cogitauit, & respexit, non quid nobis, sed quid sua immensa uirtute, & benignitate esset dignum. Egit autem nobiscum, quemadmodum antè egerat cum patre nostro Abraam: Iustius enim filij eius sumus, si fidei eius, quàm si carnis reperiamur hæredes. Ita enim ait Apostolus: Scitis, quòd hi qui ex fide sunt, ij sunt filij Abraæ. Porrò ita egit cum eo, ut eum euocaret, iuberetcq; egredi ex domo, & gente, & cognatione sua, & in eas terras, quas ipse esset illi traditurus, migrare, pollicens semini eius illas æternas se daturum, semencq; ipsum & progeniem Abraæ sic multiplicaturum, ut numerari quondam non posset. Creditditcq; Abraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Etsi enim in patria prius degendo, & inter populares, cognatoscq; uiuendo, qui ad idolorum cultum deflexerant, offensam forte aliquam in Deum contraxerat, illiuscq; nomen, honoremcq; uiolauerat: tamen eo ipso, quòd Deo facilè credidit, iustus statim est effectus. Maxima enim & potissima parte iustitiæ suscepta, minores illas iniustitias facilè elisit. Est autem maxima iustitia dare honorem Deo in cultu quidem etiam, & sacrificio, & uoce, gestucq; corporis. Sed hæc simulari possunt. Dare autem honorem in corde, & spiritu, uera est Dei omnipoten-

tis adoratio, quæ præcipue consistit in eo, si credatur illi, & pareatur, quanquàm qui credunt, qui possunt nõ parere? Quod ergo egit Deus cũ Abraam primò, egit idem postea nobiscum. Exciuit enim nos, eduxitq; ex domo & cognatione nostra in qua ipse parum rite colebatur, hoc est ex uitijs, & peccatis nostris, & à falsorũ cultu deorum. Sicut scriptum est: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum. Nouamq; in uitam transtulit, quam, si illi pareamus, æternam est nobis, & immortalem traditurus. Omnia enim quæ tunc in corpore, & carneo homine humano modo facta sunt, in spiritu, & ueritate in nobis diuinitus implentur. Nam nec terram Chanaam, quã semini Abrææ in æternum se daturũ pollicitus est Deus, æternam tamen tradidit. Sunt enim Iudæi carnale semen Abrææ, iandiu inde depulsi, atq; eiecti, nec rursus innumerabile, ut cœli stellæ, semen Abrææ extitit, quod quidem in carne fuit deductum. Sed & nos filij fidei eius innumerabiles, & possessio terræ æterna immortalis uita est. Omnis enim Dei promissio æternitatem continens, spiritualiter intelligenda est, quoniam in solo spiritu inest æternitas: terrena autem omnia caduca, & instabilia sunt, & ab ipso æternitatis iure perpetuo remota. Credidimus & nos Deo per IESVM Christum, & è uita pristina emersimus, in nouamq; fuimus traducti. Fidesq; ista nostra, & obedientia erga Deum, ad iustitiam nobis quoq; reputata est, in eumq; statum, gradumq; amicitię, & gratię apud Deum sumus prouecti, in quo fuit Abraam, antequã signum circuncisionis in exemplum futuræ posteritatis acciperet. Sed nec ipse tum circuncisione propter se egebat, neq; nos egemus. Per fidem enim CHRISTI intellecto circuncisionis mysterio, & eo uere, ac spiritualiter suscepto, inanis penitus, & superuacanea facta est carnis circuncisio. Non enim amplius signũ, pactumq; obediendi, & credendi, sed fidem ipsam, & obedientiã obtinemus. Neq; in carne opera legis, sed in spiritu ipso gerimus, qui filij Abrææ sumus, non per carnem, sed per fidem, in qua ne ille quidem eguit circuncisione, ut gratiam Dei acquireret. Ante enim circuncisionẽ illi & fides, & gratia Dei erat parta. Neq; rursus signo opus nobis est, quò à cæteris gentibus separemur. Non enim genus unum, & progenies una, sed omnes undiq; homines ad fidem CHRISTI inuitati, uocatiq; sunt. Circuncidamur igitur nos corde, quæ est uera circuncisio, carnis autẽ umbras, & signacula repudiemus. Atq; utinam rectè circũcideremur, amputatisq; omnibus terrenis curis, affectionibusq;, studio, & amore raperemur ad unum Deum per IESVM Christum dominum nostrum, qui extitit nobis huius diuini beneficij, gratiæq; largitor, ut cũ maxime oppressi, & coopertí omnibus flagitijs, criminibusq; essemus, illamq; etiam iustitiam penitus amisissemus, quæ in bonis operibus est sita, repente, præter spem, nec opinantes ad multo maiorem, præstantioremq; iustitiam ueniremus, ut credentes Deo, & per fidem credulitatis nostræ ipsius diuinæ iustitiæ signaculo insigniti, non hanc, illam'ue uirtutẽ, sed totum, & uniuersum, quod est uirtus, idq; diuino propè modo, per Dei eiusdẽ gratiam assequeremur, usq; eò quidem, ut non reconciliati solũ, tanquam amici, sed adoptati à Deo, tanquam filij summum gradum honoris, & gloriæ fuerimus adepti. Sed pergamus ad reliqua. Nam quã ait Apostolus: Cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo, affirmat in omnibus prorsus spiritus ueritatem, qui simulatione nulla semetipsum obducit, sed rectus, & simplex fertur ad ipsum Deum, seseq; illi uni ostendit, & probat, neq; alium extrà quærit synceritatis suæ spectatorem, aut iudicẽ. Caro autem contrà se habet, & tota foras conuersa est, quæq; in carne signa impressa, incisa'ue sunt, oculis hominum iudicantur, non approbatione summi Dei. Quòd si animi motus, & appetitiones, & consilia ad humanam laudem, aut cupiditatũ terrenarum expletionem foras & ipsa spectant carni iam coniuncta & cum ea conflata, carneũ hominem efficiunt, qui totus pendet extrinsecus ex hominum iudicio, non ex probatione Dei, & laude, atq; is cum uarium, & mutabile fit illud, ad quod se accommodat, nihil enim est opinione hominum, & popularibus studijs, neq; rursus affectu cupiditatum leuius, aut inconstantius, uarias & ipse species, ac formas subeat necesse est, ut simulare, ut mentiri, ut fallere, ut nunc hoc præferre, tum illud, continue cogatur. Qui uero in uno Deo, & unius Dei iudicio ac uolũtate fixus spiritus est, is ipse quoq; rectus,

rectus, & uniusmodi, æternæq;, & immutabilis compos ueritatis, semper & usquequaq; sibi consentiens est, nec fallaciam ullam, aut umbram, neq; item fluctum uarietatis admittit. Ex quo etiam patet ista recentior Maumethanorum lex, quæ ex duabus prioribus legibus Moysis, & CHRISTI decerpta, maleq; cohærens neutrius uim, nec uirtutem imitatur, quàm praue, quamq; peruerse acceperit Euangelium, & à spirituali intelligentia illius auersa fuerit; quæ cum à corporalibus ad spiritualia diuini ordinis fuerit processus ad humanum genus salutari doctrina imbuendum atq; erudiendum, ipsa retro rursus à spiritu ad carnem, corpusq; redacta est. Quòd si illa in corporeis hisce rationē salutis esse positam putat, quid attinuit legem nouam condere? & ab ea, quæ Iudæorum est, uel tantulum deflectere? Quanquam de ista nihil quidem mirum est, plena etenim est tota ineptiarum, & insulsitatis. Quoq; minus resipiscant, qui ex ea infatuati sunt, omnem bonarum literarum, & bonorum authorum lectionem, omnia studia artium optimarum sectatoribus suis inania ducit. Itaq; fit, ut homines sua sponte carnales huius legis institutione terrei penitus fiant, nullumq; spirituale agnoscant hominis intestini cum Deo commercium. Tum IVLIVS: Ita se res habet, ut tu dicis, inquit. Sola enim recta est intelligentia, quæ spiritualis est, neq; ullam habere potest rationem, id quod in corpore fit, ad salutem, & uitam æternam necessariò pertinere, nisi quatenus forte aut indicium aliquod præ se ferat, & uelut testimonium interioris hominis uoluntatis, aut ad reprimendos carnales affectus ualeat, quanquam hoc posterius, si ratio ipsa per se reprimat, totum uideri potest superuacaneum. In signo autem atque indicio maior sæpe inest religio. Qualis apud nos baptismus est, qui eius esse uirtutis perhibetur, ut absq; eo ad uitam æternam non liceat aspirare. Quod & ipse testatus est CHRISTVS, Qui crediderit, inquiens, & baptizatus fuerit, is saluus erit, perinde ac sine baptismo non queat quis saluus fieri. PLVRIMVM mi frater, inquam, nostræ baptismi rationi ab illa Iudæorum circuncisione interest. Illi enim in corporeo illo signo penitus inhærebant, nihilq; ex eo intestinum, aut spirituale ex legis litera cogitabant. Nos hunc ex aqua baptismum sine spiritu sancto nos intus lauante infructuosum esse ducimus. Necessaria illis ad uitam, neque eam æternam, sed mortalem, talis erat circuncisio præputij manu uidelicet facta. Quemadmodum scriptum est, Quod masculinum non circūcidetur carnem præputij sui octauo die, anima illa disperéat è genere suo, quoniam testamentum meum dissipauit. Nos nec tam præcisam & asperam præceptionem habuimus, nec tantam necessitatem huius per aquam baptismi agnoscimus, ut sine eo salui esse nō possimus. Sæpe enim sanguine suo, sæpe ipso per se spiritu sancto, ipsaq; fide in CHRISTVM, sine aqua, & ministro baptizati ad uitam æternam sunt euecti: sicut & ille in cruce latro, & puerorum Bethleemitarum, multorumq; præterea martyrum, aliorumq; sanctorum res, & gesta indicant. Sed quoniam de hac eadem re aliquantò pòst erit disputandum, pergamus modo ad ea quæ sequuntur.

Quod ergo est id plus, quod habet Iudæus? aut quæ utilitas circuncisionis? multum per omnem modum; primum quidem enim quòd credita sunt illi oracula Dei.

ABIECTA iam circuncisione, qua maxime Iudæi gentibus se anteferebant, & sine ea ad CHRISTI fidem uenientes saluos posse esse negabant, ne insultarent ex altera parte Iudæis, & illos inciperent gentes contemnere, reuertitur ad illorum causam, famamq; defendendam, & sibi ipse opponit: si circuncisio, & cerimoniæ, & legitima Iudæorum nullius ad iustitiam momenti sunt, quid est, in quo gentibus Iudæus præcellat? Plurimum, inquit: Digna enim sola ea gens à Deo antehac habita est, quam ille & familiarem sibi haberet, & quam peculiari lege instrueret, sibiq; perpetuo tanquam semen foueret, ac conseruaret, è quo promissum patribus Iudæorum æternæ hæreditatis mundi authorem in lucem suo tempore esset producturus. Oracula enim Dei sunt, quæcunq; ad docendum, regendum, & maximarum rerum promissionibus confirmandum populum Israëliticum ab Deo prolata sunt, quæ illi ge-

neri ſunt credita, quod erat nota circuncisionis signatum, quoad pro ſemine genus illud fuit, fructu enim poſtea uniuerſæ ſalutis in omnes homines effuſo, & uirtute fidei paſsim omnibus demonſtrata, non amplius ſigno ad iuſtitiã, ſed nec ad unius gentis diſtinctionẽ circuncisionis nota fuit opus. Sed rurſus de indignitate Iudæorum:

Quid enim ſi infideles eorum aliqui fuerunt, num infidelitas ipſorum fidem Dei abrogabit? Abſit: ſed ſit Deus uerax, omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis, & uincas, cum iudicaris.

CVM opponeretur à detractoribus Iudæorum, multa quidem, & magna promiſiſſe illis Deum, ſed quoniam ipſi, quæ uiciſsim promiſerant Deo, nempe quod eum unum Deum colerent, ſignumq́ credendi & obediendi illi, quod in circuncisione carnis gerebant, ipſo opere effectuq́ præſtarent, atque complerent, eiq́ & ducibus præpoſitis ab eo obtemperantes eſſent, legemq́, & præcepta cuſtodirent, multo maiore ex parte non ſeruauerant, tametſi Apoſtolus, quod uniuerſi fere egerunt, ut aduerſus Deum & legem cõtumaces eſſent, ſignumq́ circuncisionis irritum haberent, oratione ipſa lenit, & mitigat, quoſdam eorum, non omnes infideles appellando. Cum ergo exprobraretur, quia Deo fidem ipſi non ſeruauerant, nec Deum quidem ipſis fidem, quam dediſſet, præſtiturum eſſe, aut quæ pollicitus eſſet, re impleturum. Ne ſit hoc, inquit Apoſtolus, ut fides Dei propter perfidiam hominum imminuatur, imò quo nos mendaces magis, & perfidi ſumus, hoc magis fides illa Dei, & ueritas elucet; ſicut ſcriptum eſt, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, ut nunquã ſermo tuus ô Deus ſit irritus, & uincas, cum iudicaris. Cum oritur diſceptatio, quid ita conſtas tu tibi, cum qui ex aduerſo tibi obſtricti ſunt, à fide ſua ipſi deficiant: nempe ideo, ut tua uincat ueritas, ut ipſa ſola emineat, quæ non emineret, ſi tibi æqua fide ab hominibus reſponderetur. Vincere enim eſt pellere, & deijcere aduerſarium, non pari cum eo marte contendere. Vincit ergo, & eminet tum maxime Dei ueritas, & iuſtitia, cum nobis à noſtra parte neutram illarum præſtantibus, ipſe ambas nihilominus inuiolatas retinet, & conſeruat. Atque ut eſt Apoſtolus quæſtionibus denſus, & circunſpiciens omnia, quæ contrà dici poſſunt, ſic obijcit ſibi ſtatim, id quod & à multis fuerat oppoſitum, & quotidie ab amatoribus mundi opponebatur, qui ex ſermonibus anſam quærentes, quò ſuis cupiditatibus liberius obſequerentur, uerbis tamen conſequi uolebant, ut Deum nequaquam uiderentur offendere.

Si autem iniuſtitia noſtra Dei iuſtitiam cõmendat, quid dicemus? Num iniuſtus Deus, cum infert iram? ſecundũ hominem loquor. Abſit. Quoniã quo pacto iudicabit Deus mundum? Si enim ueritas Dei in meo mendacio eminentior facta eſt in gloriam ipſius, quid amplius uelut peccator, ego iudicor? & non, ut nos inſimulamur, & ſic ut affirmant quidam nos dicere, quòd faciemus mala, ut ueniant bona, quorum iudicium iuſtum eſt.

SI IVDAEORVM infidelitas fidem Dei magis illuſtrat, & mendaciũ hominum illius ueritatẽ; itemq́ iniquitas iuſtitiã: non'ne maius eſt hoc bonũ, quo amplificamus honorẽ, & gloriam ſummi dei iniuſte agendo, q̃ malum iſtud ipſum, quod eſt iniuſte agere? hoc alij fortaſſe ſic ſentiebant, alij nouæ ſectæ Chriſtianorum tanquam ita ſentienti pro magno ſcelere obijciebant, & utriſq́ occurrit Apoſtolus. His quidẽ ſic ſentientibus, atq́ ita perſuaſis & reputantibus iniuſtam eſſe iracundiam Dei, qua iniquis pœnam inferat, cum illorum iniquitas eius iuſtitiam reddat clariorem, obuiã it hac ratione, quòd ſi ita res ſe haberet, ut iniuria talibus iraſceretur Deus, non poſſet amplius ipſe mundum iudicare. Quo pacto enim iudicaret, ſi ſcelus illi pro uirtute, & uirtus pro ſcelere eſſet iudicanda? Alijs uero, qui hoc cultoribus Chriſti obijciebant, cum eos & in ea eſſe ſententia dicerent, & quod ſentiebant, re ipſa efficere, ut mala agerent, quò bona ſequerentur, hoc eſt, ut ipſi quidem ſe flagitijs pollueren, quò

gloriam

gloriam Dei immortalis in ueritate & iustitia ostenderent ampliorem, atque illo potisimum modo ab Deo gratiam inirent, qui hac inquam de re Christianos accusabant, & quod de illis suspicabantur, statim assensione animi sui confirmabant, inauditosq́ue, & indefensos suæ duntaxat opinionis iudicio condemnabant, cum essent de illis, contra quos paulo suprà fuerat inuectus, qui scilicet tam facile suspicantur & iudicant de altero, ait de istis ipsis iudicium iustum esse, ut iudicium accipiat hic pro damnatione, quemadmodū & alibi accipit, ut cum ad Timotheum scribit de uiduis iunioribus, quæ ubi luxuriari cœperint, aduersus CHRISTVM uolunt nubere habentes iudicium, quòd priorem fidem abrogauerint, id est, damnationem, Ita & horum detractorū dicit condemnationem iustam esse, quasi temere quidem isti alios iudicent, ipsi autem ab Deo cum ueritate sint iudicandi, Nam quà ait, Secundum hominem loquor, excusat temeritatem loquendi. Cum enim Deum tanquam reum iniustitiæ in quoddam quasi certamen deducat, id ab sese dici affirmat humano modo. Sicut ad Galatas, cum de testamento, & firmitate testamenti, in Deo dicturus est, ait, Fratres, secundum hominem loquor, id est, humanum de testamentis exemplum ad Deum transfero.

Quid ergo? antecellimus? non omnino. Antè enim accusauimus Iudæos, & Græcos omnes sub peccato esse, quomodo scriptum est: Non est iustus, ne unus quidem, nō est intelligens, non est quærens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum, sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose egerunt, uenenum aspidum sub labijs eorum, quorum os execratione, & amaritudine plenū est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, Contritio & miseria in uijs eorum, & uiam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.

HOC testimonium scripturæ, quo omnes comprehendi sub peccato dicuntur, partim ex psalmis sumptum, partim ex Esaia est, licet in libro psalmorum legatur hæc à Paulo facta ex Dauidis & Esaiæ dictis compositio. Aduocat autem scripturam in hanc rem, ut retundat denuo Iudæos extollentes se ex honore illo, quem habuit illis Deus, quòd credidit eis oracula sua. Ipsi enim sunt, qui dicunt, Quid ergo? antecellimus? Quibus respondet, non omninò, id est, non prorsus antecellitis gentibus reliquis. Nam si eas paulo antè ostendimus sub peccato esse, uos quoque scriptura in eadem culpa esse coarguit.

Nouimus autē quòd quæcunq́ue lex loquitur eis, qui in lege sunt, loquitur, ut omne os obstruatur, & obnoxius sit omnis mundus Deo, quoniam ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro coram ipso. Per legem enim cognitio peccati. Nūc uero seorsum à lege iustitia Dei manifesta facta est testificata ab lege, & à prophetis, iustitia, inquā, Dei per fidem IESV Christi in omnes, & super omnes credentes. Non enim est distinctio, omnes enim peccauerunt, & egēt gloria dei, ut iustificētur gratis ipsius gratia per redemptionē quæ in Christo Iesu, quem proposuit Deus placamentum per fidem in ipsius sanguine, ad demonstrationem iustitiæ suæ ex remissione præteritorum peccatorū in tolerantia Dei ad demonstrationē iustitiæ suæ in præsenti tempore, qualiter ipse iustus est, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu.

ALLATO ex lege testimonio, quo omnes etiam de populo Iudaico sub peccatum subiecti arguuntur, confirmat illud de Iudæis esse dictū, Quæcunq́ue enim loquitur lex his, qui in lege sunt, id est, lege illa tenētur, & illi sunt subiecti, edicit, & loquitur. Legem uidelicet appellans, sicut & sæpe alibi, scripturā ueterem omnē, ut omne os, inquit,

os, inquit, obstruatur, & obnoxius sit totus mundus Deo. At quomodo omne os, si tantum lex Iudæis loquitur? Quia de gentibus satis suprà est demonstratum, eas esse cum prima statim professione, qua falsos deos, & mentitam religionem consectantur, tum omnium peccatorum, ac uitiorum colluuione ab Deo alienas. Atque illarum quidem facilis, & perspicua fuit accusatio. Iudæi uero qui se populum electum, gentem sanctam, genus mundum esse existimabāt, qui reliquos omnes præ se & præ lege sua, ueluti pollutos, contaminatosq; despiciebant, non Apostoli uerbis, sed legis testimonio redarguendi fuerunt. Ita Iudæis, Græcisq; sub peccatum omnibus conclusis obnoxius est mundus Deo, ex uno illius arbitrio totus penitus dependens, siue ille iure damnare mundum uelit, siue per clementiam, & benignitatem conseruare, quoniam ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro coram ipso. Per legem enim cognitio peccati. Non solum nemo iustificatus est, inquit, omnes enim peccatorum cumulo obruti ab ea ipsa lege demonstrati sunt, in quo uitium & culpa ipsorum consistit: sed ne spes quidem est, si reuertantur ad legem, & mandata legis opere compleant, ut sic etiam possint iustificari. Non enim iustificant opera legis, quæ iam est legis imbecillitas propria. HIC IVLIVS. Locum sanè difficilem & diu mihi dubitatum tetigisti, inquit, quo pacto ex operibus legis nemo iustificetur, cum uideatur si quis legem seruauerit diligenter, & decem illa mandata, quæ duabus tabulis perscripta ab Deo, uel ab angelo Dei sunt, ac populo Israëlitico per Moysen tradita, pia mente persecutus fuerit, merito illum cum Deo in gratia futurum. Sed & paulo ante quā dixit Apostolus, Non legis auditores apud Deum, sed eos, qui legem opere seruauerint, iustificatum iri: satis aperte mihi dicere uisus est, ex operibus legis iustificationē coram Deo etiam esse. Hæc ego ita quæro, ut habeam aliquid quidem ipse, quod proferā, sed tamen ex te audire malim, quid sentias. IMO' MI FRATER inquā, fare quæso id quod habes, audacterq; mecum communica, quando hoc imprimis fraternum est, cogitationum quoque me tuarum sicut & mearum te participem esse. TVM ILLE: Faciam, inquit, quando ita me hortaris, & quod mihi uidecatur expo nam, quod est huiusmodi, ut cum hoc propositum sibi habeat Apostolus, ut inanem & uacuam uirium fide CHRISTI iam inuecta ostendat esse legem, duplici id comparatione efficere conetur: Vna, qua Iudæos cum gentibus comparat: altera, qua legem cum fide in contentionem deducit; ac quod ad Iudæos, & gentes pertinet, cum esset nimia Iudæorum de lege gloriatio, per quam serui gentium cum essent, illis tamen se præponebant, perinde atq; ab Deo soli habiti digni, quibus ille legislator existeret, Hanc eorum gloriam paulo suprà infringere uoluit Apostolus, dicens, non ex eo gloriari eos oportere, quod legem haberent, sed inde potius, si legem opere seruarent: cum non lex, sed legis opera sint, quæ faciant iustitiam. Quod si gentes, quæ legem nō habent, opera ipsæ legis implerent, uerius ipsas tanquam adeptas uim iustitiæ gloriaturas, quàm Iudæos, qui non in operibus legis, sed in ipsa lege scripta ponerent suam gloriam. In quo apparet subtilius inspicienti legis opera Apostolum non in illis corporeis, & carnalibus, neq; in circuncisione cutis præputij, aut horum, ac illorum esculentorum abstinentia (hæc enim gentes, quæ legem non habebant, nullo modo nosse, neq; assequi poterant) sed in synceritate cordis, & in spiritualibus operibus intellexisse, in quibus solis uera est legis obseruatio, quæ in illis corporeis, tanq; signis, & imaginibus, longe degenerans tamen & simulationi obnoxia relucet. Hanc enim legis, & operum ex lege spiritualem obseruantiam habere etiam poterant ipsæ gentes, si unius tantū Dei uirtute, & ueritate cognita cor suum ad cultum, imitationemq; illius, quoad homini fas est, conuertissent, cuius pietatis, & iustitiæ caput fides nihilominus & persuasio hæc fuisset, Deum unū esse, & pie se colentibus remuneratorem existere. Ac prima quidē ista fuit inter scripturā legis, & inter opera, ab Apostolo facta comparatio, tanquā iustius ex operibus, quàm ex legis dono apud Deum quis iustificetur. Quod iustificandi uerbum, eo enim uarie utitur Apostolus, non pro plena, & integra iustificatione hic accipitur, sed pro ea, quantam conferre, & tribuere lex potest: sicut etiam & publicanus, qui confessus suam indignitatē, discessit iustificatus domum suam, non ex uniuersa absolutaq; iustitia, sed ex una parte iustitiæ iustificatus est,

catus est, quòd se humilem & peccati poenitentem exhibuit Deo. Hoc autem in loco iustitia fidei, cum iustitia operum ex lege adducitur in contentionem, ut doceat id quod facere instituit, solam esse iustitiam fidei, & non legis, quæ uere, plene que iustificet apud summum Deum. Ita opera quidem legis, magis quàm eiusdem legis professio apta erant ad iustificandum. Simpliciter uero neque ipsa apta, sed sola ex fide iustitia est, quæ coram Deo credentes iustificat. Quare cum in exortu fidei CHRISTI Iudæi etiam qui crediderant, ægrius tamen ferrent abijci, & pro nihilo haberi legem, illamque necessariam fidelibus esse dicerent, siue simulantes quæstus, & compendij sui causa, siue etiam uerò ita existimantes, hoc loco, & alijs multis, his se opponens Apostolus legem omnino irritam, & opera legis cassa esse confirmat, ea re quidem, quoniam ex operibus legis nulla est carni iustificatio, ubi satis demonstrat se de eis operibus intelligere, quæ ad carnem pertinent, & corporea sunt, quà uidelicet dicit ex operibus legis non iustificari omnem carnem coram Deo, hoc est omnem carni deditum, & carnis operibus fidentem hominem. Etenim si posit haberi ex lege iustificatio, magis illa ex spiritualibus, quàm ex eis, quæ in carne fiunt, operibus expectanda sit. Caro enim coram Deo comparere omnino non potest, nedum ut posit coram eo iustificari: & qui solus prodit in Dei conspectum spiritus non ex operibus carnis, sed ex suis recipit iustificationem. Commode MI FRATER, inquam, omnem hanc repugnantiam, quæ non exigua esse uidebatur, ex Apostoli uerbis, cum alibi ille opera legis abijcere, alibi adsciscere uideatur, sustulisti, scripturamque legis, minus quàm opera, sed neque opera ipsa legis præ fidei iustitia multum ualere ad iustificandum posuisti. Sed cernis ipse profectò, quam ex eisdē uerbis nacti ansam hi, qui modo exorti fidem CHRISTI optime constitutam perturbare nitūtur, opera ab sese legum remoueāt, fidem solam retineant, uerbo tenus, unam illam magnificientes, opera despicientes, quò impune ipsi, & libere obtineant posse peccare: tanquam fides omnibus criminibus diluendis una satis sit, nec solum pellendo illa, & abstergendo, cum ipsa aduenit, & suscipiatur: sed postquam etiam aduenerit, fueritque suscepta, ferendo ea, ac tolerando. Atque hi astute admodum & callide, dum obscuram, occultamque hominibus cordis sui sententiam, qua se habere fidem Deo prædicant, suis facinoribus prætendunt, imponere sese cæteris arbitrantur, & eos, qui audiunt, tanti Apostoli authoritate constringere. Ipsi autem interea cum Deo spectatore cordium agunt familiarius, & dum imperitis hominibus exterius se uenditent, Dei intus iudicium, uoluntatemque contemnunt. Et Apostolus quidem aperte, atque præcise non uno loco posuit ex operibus legis nō iustificari omnem carnem: sed quomodo hoc intelligendum sit, qui interpretari, atque exponere conati sunt, auxerunt potius, quàm sustulerunt difficultatem. Sunt enim adducti aliqui ut distinguerent opera legis partim in ea, quæ ad cerimonias pertinerent, partim in ea, quæ ad mores: Ac cerimonias quidem tanquam inanes ab iustificando reijcerent: mores amplecterētur, perinde quasi nos, qui uerum Deum colimus, & filium Dei IESVM Christum, nihil in cerimonijs omnino momenti, & ponderis ad salutem nostram constituamus, sicut tu mi frater paulo antè, de baptismo, & de confessione quoque, ac de ieiunio, alijsque multis potest proponi. Alij uero non iustificari ex operibus legis quenquam ita exposuerunt, eò quòd legis opera ad unguem perfecerit nemo. Quid si quis perficiat, num idcirco erit iustificatus? aut quomodo nemo illa perficit, cum etiam si quis aduersus legem aliquid commiserit, indicta habeat sacrificia, & expiationes, per quas ad legis iustitiam ei liceat reuerti? At nec qui summe obseruauerit legem, ille propterea iustificatus fuerit. Quòd enim nemo ex ea posit iustificari, non est id hominis uitium, sed scriptæ legis, & omnino neminem legi obtemperasse, illiusque mandata diligenter custodijsse, incredibile dictu est, cum præsertim scriptura non paucis det seruatæ legis testimonium, ut de Tobia, & de Daniele, & tribus pueris scriptum est, & in Euangelio de eo, qui petens à Domino beatæ uitæ consilium omnia se legis mandata ab ineunte ætate explevisse, est professus. Quod item de Zacharia, & Elisabethe, & Simeone, de que ipso Ioseph est testificatum. Quare illa probabilior meo iudicio est expositio, quam tu mi frater paulo antè strictim attigisti, idcirco coram Deo non iustificare opera legis, quia

 lex nec

lex nec menti, nec spiritui uim afferre imperando potest, sed tantum corpori, atque carni. Sui enim arbitrij semper est spiritus, caro autem præcepto, & præsenti pœnæ, si imperium legis detrectet, est obnoxia. Porrò autem in carne, & corpore nulla coram Deo est iustificatio. Etenim qui ita præcepta legis obseruant, ut omnem illorum cultum præ sese in operibus ferant, ipsi uerò intus ab Deo alieni, humanis tantum opinionibus, quæ exteriora intuentur, quærunt satisfacere, hi legi quidem iusti, de his enim solum, quæ in aperto sunt, iudicat lex, ipsum autem penes Deum iniqui, & iniusti iure optimo habentur. Quid si dixerit quispiam, aliqui sint, qui mandatis legis custodiendis Deo potissimum placere, moremq; illi gerere studeant, num hi ex legis operibus iustificati erunt? cum præsertim illa quoque in lege præcipiantur, ut unum Deum colere, nomenq; eius sanctum uenerari, ipsum uero amare ex omni anima, & ex omni corde, & in proximum quoque eadem, qua erga se beneuolentia affici, unicuiq; sit præscriptum. HIC IVLIVS: Non uideo mi frater, inquit, quid contrà dici queat, atque illud quo pacto sustineri, hunc, qui ista egerit ex operibus legis non esse effectum iustum. Itaque expecto mox quid ipse dicas. QVID DICAM, inquam? Enimuero id quod necesse est, scilicet me his Apostoli uerbis potissimum fidem habere, præsertim cum ille idem in alijs locis confirmet. Quemadmodum scribẽs ad Galatas, inquit: Nos cognoscentes, quòd non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem IESV Christi, & nos in CHRISTVM Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide CHRISTI, & non ex operibus legis, quoniam non iustificabitur ex operibus legis omnis caro. Et rursus, si ex lege est iuititia, CHRISTVS frustra mortuus est. Videtur ergo nobis ex Apostoli uerbis, ne si uim quidem legis totam, quatenus scriptura loquitur & præ se fert, non solum operibus externis, sed intestina etiam mentis religione erga Deum quis comprehendat, sic plene, & uere iustificatum eum esse. ET ILLE: Mirum profectò hoc, inquit, sed explana mihi quæso, quî res tibi ita se habere uideatur. AGGREDIAR, inquam, sed te prius id monebo, cum anceps tibi locus in Paulo occurrerit aliquis, quem sit difficile explanare, atque dissoluere, tu nihil in eo humile, nihil usitatum, nihil terrenum ut cõsideres, sed omnia alta, singularia, diuina, si ueros eius sensus uoles consequi, ueluti in hoc loco, cum de iustitia, & de iustificatione mentio fit, concipiendum est in animo excelsius quiddam, quàm id, quod de ui, & notione communis iustitię in mentibus hominum insitum est. Ac quod diximus nuper, cum de iustitia Dei, quæ reuelatur in Euangelio uerba facere remus, idem nunc repetimus, Iustitiam non singulare genus uirtutis, sed uniuersam in Paulo sic nominari uirtutem. Quam quidem in nobis humana etiam philosophia inuenit, ut iusti illi dicantur, qui nullo prorsus crimine cuiusque generis, quod legibus uetitum improbatumq; sit, implíciti sunt, neque quicquam omnino contra leges committunt. Sed ut tunc disseruimus, & nunc de integro confirmamus, hac humana iustitia, uniuerso uidelicet genere uirtutis potest quispiam homo ex lege, & operibus legis iustificari, coram Deo autem nequaquam potest: Sed is potest solus, qui diuinæ iustitiæ honore, atque dono ab eodem Deo fuerit illustratus. Quantum autem Deus homini, & diuina ratio nostræ rationi, tantum genus generi, & illa Dei iustitia huic legum, & hominum antecellit iustitiæ. Porrò hanc suam iustitiam Deus, tum propter fidem, quæ habeatur ei, exercet ipse, & adhibet erga nos, tum etiam in ipsa fide, hoc est, in habentibus ei fidem informat, atque imprimit. Quod paulo antè dixit Apostolus, reuelari iustitiam Dei ex fide in fidem. Neque eam potest assequi iustitiam quisquam uel legis, uel hominis ullius eruditione, disciplinaq; instructus, nisi is per fidem CHRISTI ad Deum se adiunxerit. Qualis autem illa Dei iustitia sit, & quo è genere censenda, ac definienda, utinam quidem planè possemus exprimere: sed tamen de ea, ut aliquid dicamus, adnitendum nobis est. Non enim desunt, qui dicant perfecta quoque ad beatam uitam consilia in lege ueteri expressa fuisse, eademq; prorsus moralia præcepta, & Iudæis, & nobis esse: nisi quòd nos gratia Dei per fidem magis adiuuamur. Sibi enim ipsis in lege, & suæ tantum opi, atque auxilio homines fuisse relictos, qui nunc in fide CHRISTI diuinæ gratiæ dono, & illustrantur magis, & ad melius Deo obtemperandum roborantur. Quod extremum ut uerum

sit (certe enim paratior nobis ab Deo est gratia) non tamen nobis uidetur neque de perfectionis consilijs, neque de moralibus praeceptis in lege scripta Moysis tam facile esse concedendum. Sed quomodo in fide CHRISTI planè iustificemur, id quod in lege non possumus, quantum adiuuerit nos Deus, altior est inuestigan da, ad quam aditus primum nobis ex Apostoli uerbis fit. Qui postea quam ostendit, omnes omnino, & Graecos naturae, & legi Iudaeos praeuaricatos esse, mundumque reum totum ancipiti euentu, è Dei omnipotentis iudicio dependere, ne forte obijciat aliquis, & dicat, Redeat ergo ad Moysis legem mundus, illiusque mandata custodiat, & iustificabitur uniuersus: refutat statim huiusmodi oppositionem, & disertè confirmat, neminem posse coram Deo non ex lege modo (hoc enim antè dixerat) sed ne ex operibus quidem legis, quod hic aperte pronunciat, iustificari: affertque rationem dicti sui, Quoniam per legem, inquiens, cognitio est peccati. Quasi dicat, iustitiam illam, quae acquiritur ex lege, cognitionem tantum esse peccati, ad eum finem, ut peccatum uitetur. At illa, quae ex Deo est, iustitia, num cognitio & ipsa peccati est, eiusque uitatio? Minime illa uero: Nullum enim ea cognoscit, aut saltem non animaduertit peccatum, neque in peccatis uitandis, sed in omnibus praeclaris, atque sublimibus rebus, actionibusque tractandis, ac suscipiendis occupata tota est. Quod totum ut uideamus cuiusmodi sit, intelligamus prius in quo Moysis lex à fide CHRISTI differt. Quà enim utraque unum Deum proponit colendum, atque amandum, consentiunt in idem ambae. Vbi uero lex cultum Dei & amorem hominibus proponit, ut sit hominibus ipsis praesens, & propitius, ad bona terrae acquirenda, & possidenda Deus, in hoc statim CHRISTI fides ab ea incipit discrepare. Fides enim sic nobis amandum Deum proponit, ut omnem ex nobis amorem terrenorum bonorum penitus eijciamus, atque illum uniuersum in unum Deum conferamus, ut sit nobis non tam author, & donator caeterorum bonorum Deus, quàm nostrum ipse bonum: neque ab eo nos profecti ad alium finem contendamus, sed in eo ipso uno, ut fini nostro insistamus. Nam si in alienis ab ipso Deo bonis, & terram redolentibus infixa sint uota, & desideria nostra, atque ita Deum nobis adsciscàmus, ut ipse dator nobis, & donator illiusmodi bonorum sit, quod Moysis lex, quatenus scripta est, semper, & praecipue hominibus proponebat, quis non intelligat potiorē nobis tanquam Deum alterum illum esse, ad quem cupiditate potiundi anhelamus, quàm eum, à quo nostrae huiusmodi cupiditati speramus subuentum, & suppeditatum iri? Etenim finis semper praepollens, & praecipua causa omnium causarum est, in eamque maxime amore, & studio contendimus, ut appareat, cum Deum ita amamus, ut bona alia quaedam ex eo consequamur, nos illa magis bona, quàm Deum ipsum amare, & ueluti Deum potiorem nobis ducere, in quem peruenire desyderia nostra, quàm à quo illa dirigi, & ad finem deduci uolumus. In hoc statu lex Moysis, & filij legis eius fuerunt, ut colerent quidem, & uenerarentur unum Deum, uerùm idcirco colerent, ut eos ipse in terram expectatam deduceret, propriamque eis illius possessionem traderet, quo regno terrenarum cupiditatum in populo Israël à lege permisso, cum homines illa suos patiatur magni aestimare, diuitias, honores, imperiaque expetere, procreationi operam dare, familias augere, suum ius persequi, iniurias illatas liti, & iudicio ulcisci, atque his deinde in hac tanta colluuione affectionum, & cupiditate rerum earum quae certatim expetuntur, ab omnibusque ambiuntur, quasdam regulas apponat, quantum, & quo pacto, & aduersus quos agere, quaerere, uindicareque sit licitum, hanc legem qui adsciuerint, eiusque mandata seruauerint, iusti fuerint illi quidem, sed apud homines tantum, & legi illi iusti: Apud Deum uero ipsum nullam uerae iustitiae, quae sola diuina est, laudem obtinebunt. Nam neque Deus ipse hoc genere iustus est, ut eadem sibi expetat bona, quae homines concupiscunt: in eis uero expetendis à uiolatione legis, & ab iniuria omni caueat. Sed est iustus Deus, omnibus diuitias bonitatis suae distribuens, nihil ipse omnino infra se appetens, nullam à quoquam iniuriam, tanquam ipse laedatur, agnoscens. Quod faciunt eodem propè modo, in eoque Deum imitantur, qui per fidem CHRISTI illius exemplo imbuti, neque studio, neque cupiditate ulla inhaerescunt in terrenis, sed omnem uim suam amandi ac cupiendi in Deo

 ipso, ut

ipso,ut fini,& suo unico bono constituunt.Hi enim hanc Dei iustitiam, & bonitatem æquabilem omnibus,bonum omnium expetentem,omnibus opem ferentem,nemini incommodum, ne inimico quidem, aut hosti procreantem, salutarem cunctis, expertem terrenæ cupiditatis, aliorum maleficia suis beneficijs obruentem, hauriunt ipso Deo donante, & largiente ampliter, & in semetipsis accipiunt, Deoq; similes effecti, quoad quidem homini fas est,humanis animorum morbis omnibus ex sese eiectis,deferunt imaginem in se omnipotentis Dei:neque regulas isti quærunt concupiscendi, sed nihil mortale,& caducum concupiscunt omnino:tantumq; abest,ut alienum quid appetant, ut ipsi ultro suimet, suarumq; rerum omnium omnibus indigentibus sint liberales. Hæc nos per fidem opera iustitiæ, longe disiuncta à legalibus iustitijs & sectari,& colere uult Paulus,ad Philippenses scribens, ut synceri, & inoffensi simus, in diem CHRISTI,inquit,plenîq; fructibus iustitiæ his,qui per IESVM Christum sunt in gloriam,& laudem Dei. His talibus iustis ut Paulus idem alio loco ait, Lex non est posita, sed ipsi magis sunt lex, quorum si reliqui regerentur arbitrio,aut si similes eorum esse uellent,inutilis in totum lex,& superuacanea existeret,quæ illis tantum dominatur,atque præscribit,qui uias carnales,& lubricas insistentes,à prolapsione omni propter metum supplicij debent cauere. At hæc minime præclara, neque apud Deum magni momenti uim obtinens iustitiç est ratio,ut ex ea posit uere quisquam apud ipsum iustificari. Illa præclara est, & solida, & integra, totiusq; iustitiæ uim coram Deo obtinens,quæ sibi factorum,morumq; suorum exempla ex Dei uirtute, atque factis iudicat esse petenda. Hoc sic posito, uideamus eadem'ne sint in fide CHRISTI,quæ & in lege morum præcepta,uel ipsæ morales potius actiones:quæ etsi utrobiq; ab Deo deductæ sunt,illæ tamen legis, ad terræ præmia conuersæ sunt, nostræ & ex Deo,& in Deo constituuntur. Illæ humanam quandam iustitiam respiciunt,ut cum hominibus,& inter homines tutò,pacateq; uiuere liceat, & in eo tamen gratia Deo habeatur. Nostræ illius diuinæ iustitiæ eminentis,& singularis exemplo, & imitatione sunt insignes. Nam ut de liberalitate nunc, & de beneficentia potissimum loquamur, exemplumq; in his uirtutibus proponamus, num potest uideri eodem modo fore liberalis is, qui pecuniam quidem propter alias etiam causas, & propter ipsum se maxime diligit,atque conquirit,ueruntamen ita conquirit,ut neq; iniuriam propterea cuiquam ullam afferat,& apud se liberalitati quoque ex illa,& opitulationi egentium esse uelit locum,& is,qui pecuniam non alio prorsus nomine amat, nec ullum ex ea fructum alium cognoscit, quàm benigne facere cæteris, & inopibus ex ea, atque egenis opitulari? magnam profectò iam oportet inter hæc duo liberalitatis genera interesse distantiam. nam qui ex illo priore genere fuerit liberalis, is pedetentim,& caute sibi semper primo prospiciens, semper suorum commodorum potiorem rationem ducens, erogabit de suis bonis pauperibus, tanquam ancipiti cura distractus,quemadmodum posit rebus suis saluis,cçterorum quoq; saluti,& necessitati subuenire. Noster uero nulla illiusmodi ratione sui habita, ut qui confidens Deo alias sibi opes,alias diuitias in cœlo paratas habet,de his terrenis opibus duntaxat id cogitabit,quo pacto per eas posit incommodum,& egestatem proximo suo depellere. Deus porrò qui utrique & Iudæo,& fideli in agendo opere misericordiæ uersatur ante oculos, quemadmodum uersatur? non'ne per terrorem Iudæo, fideli per amorem? Quod quidem sic se habere necesse est. Etenim Iudæus, qui bona terræ facit plurimi,Deumq; sibi datorem illorum bonorum inuocat,& precatur,parebit Deo imperanti,& monenti,ut proximum suum ex illis bonis, cum is eguerit, iuuet, & sustentet. Parebit autem ob eam causam, ne si minus illi dicto fuerit audiens, offensus, atq; iratus Deus ab eis illum bonis, ad quæ ipse præcipue amore, & cupiditate labitur, abducat,& abstrahat. Qui est in lege Moysis, quatenus litera fert, propositus imprimis legem illam adsciscentibus timor,ut colant unum Deum,illiq; obediãt:quò diutius terræ bona comedere,& tranquille illis eos liceat frui, Deo obtemperantes. Qui si minus obtemperauerint, tum intelligant & uereantur se & terra ipsa & fructibus terræ quibus tantopere delectentur priuatos & spoliatos ab eodem Deo fore. Nos uero fide CHRISTI instructi,cum inopibus, & miseris subuenimus, idcirco opus

misericordiæ

miſericordiæ præſtamus, quòd confidimus illo modo ſummum bonum noſtrum nos adepturos ipſum Deum, in quo, non in alio fini aliquo nobis propoſito omneis ſpes noſtras, & omnia deſyderia figimus. Quî ergo poſſunt eadem eſſe moralia, ſi neque ex eodem iuſtitiæ, & bonitatis fonte depromuntur, neque ad eundem finem reſpiciunt? Sed in illis Iudaicis auaritia quædam ſemper commixta ſit, quæ & in fini ipſo ſpectatur: opes enim & bona terræ præcipue expetit, & in agendo, operandoq; coniungitur, nunquam enim ſolutam & liberam ſinit progredi miſericordiam. Nobis uero & ex Deo ad operandum, faciendumq; recte profectis, & in Deum ſemper intuentibus, neque uſpiam alibi præmium actionum noſtrarum conſtituentibus, quàm in eodem Deo, uirtus, & iuſtitia non humano modo, ſed diuinitus, neque ex præceptis legis, ſed ex Dei exemplo, imitationeq; ſuſcepta eſt: quod in una à nobis uirtute dictum, de omnibus ſit eodem modo dictum. Quo etiam patet nullum perfectum conſilium dari in lege, quod datur in fide. Ad terram enim tendentibus, & in terra, ſpe, atque amore conſtitutis, reputantibusq; ex bonis, & fructibus terræ ſubſidium ſibi ad uiuendum, & lætitiam, atque expletionem animi eſſe euenturam, nullum inſigne conſilium dari poteſt, quod euadat ad perfectionem. Et ſi poſſet, non ille, qui omnia legitima legis impleſſe ſe dixerat in Euangelio audiſſet à domino, ſi uellet perfectus eſſe, ut abiret, uenderetq; omnia, quæ haberet, & diſtribueret pauperibus, reuerſusq; ſe ſequeretur. Hæc enim perfectio & operis, & conſilij in CHRISTO ſolo, & in Euangelio eſt: ea re quidem, quòd nullus eſt credentibus conſiliorum, & operum, niſi Deus ipſemet finis propoſitus: qui uero alios fineis, alia bona, ad quæ ſpe, & amore tenderent, ſibi deſignauerunt: hi non modo ab imitatione diuinæ iuſtitiæ longe abfuerunt, ſed ne ipſam quidem humanæ iuſtitiæ ex lege rationem cumulate ſunt adepti. Quod ergo dictum eſt, idq; ſæpius à Paulo, quòd ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro coram Deo, & libere eſt, & ſimpliciter dictum, quoniam uera iuſtitia ex lege non acquiritur. Nihil enim ad perfectum adduxit lex, ut idem ipſe pronuntiat ad Hebræos ſcribens: Eſtq; prioris mandati abrogatio facta propter imbecillitatem eius, inquit, & inutilitatem. Sed hæc de lege ueteri, ut in litera deſcripta eſt, intelliguntur. Nam ſi ſpiritualiter illam accipiamus, idem eſt legi illi ſpectatus finis, qui nobis præſens, & cognitus iam eſt Chriſtus. Accipimus autem hic iuſtificationem non pro remiſſione duntaxat peccatorum, quod nonnulli interpretati ſunt, ſic enim eſſet & in lege iuſtificatio, in qua pro peccato offerentibus & ſacrificia illa in expiationem ſui facientibus identidem à Deo dimiſſio peccatorum proponitur. Sed hæc eſt iuſtificatio amplior quædam diuiniorq; iuſtitia, quæ ex ſimilitudine Dei ab eo in nos fidem illi habentes ducta, & deriuata eſt. Quam Paulus ut aſſequeretur, illam humanam ex lege iuſtitiam pro ſtercore ſibi haberi confirmauit. Hæc demonſtrata, & cognita in fide Chriſti iuſtitia legem ueterem Moyſis antiquauit, & ſuſtulit. Aut enim illius omnino cerimonias, tanquam umbras abiecit, aut morum, & religionis præcepta ad ſublimiorem finem erigere eſt conata. Si tamen antiquare eſt explere, atque abſoluere, quod rude antea erat, & tantummodo inchoatum. Hæc, inquam, iuſtitia ea ipſa eſt quam in Euangelio CHRISTVS turbas, & diſcipulos docens, exponere erat ſolitus, cum ita dicebat: Niſi abundauerit ueſtra iuſtitia plus quàm illa Scribarum, & Phariſæorum, hoc eſt, plus quàm illorum, qui ex lege, & ex legis operibus iuſtitiam ſunt conſectati, non ingrediemini in regno cœlorum. Quam eandem iuſtitiam ipſe deſcribebat, enucleateq; tradebat, in quibus lex deficeret, demonſtrans: & quomodo Deum debeamus in ipſius diuina illa iuſtitia imitari ubique nobis inſinuans. Per legem autem quòd cognitio eſt peccati, ad eum finem dictum eſt, quoniam lex populo Hebraico lata eſt, quæ illi eſſet tanquam adhuc puero & adoleſcenti pædagogus, illumq; in unius Dei cultu cõtineret, præciperetq; & doceret, quæ eſſent tantiſper & cauenda, & fugienda, quoad tempus & opportunitas ſanctioris præcepti adueniret, ſicut ad Galatas ſcribit Paulus: Lex tranſgreſſionum cauſa appoſita eſt, inquiens, quoad ueniret ſemen, quod fuit promiſſum. Porrò imbecillitatis eſt ſigillatim monere, & monſtrare hoc, & illud deuitandum eſſe, & in eam quaſi uiam nos deducere,

quæ omnibus periculis infesta,& obsessa difficilem ubiq; & anxiam habeat cautionem. Illa uia est commoda,& longe magis nobis salutaris,quæ altiore quadam semita nos sine suspicione, & metu ad optimum finem perducit. Proposita itaq; est in lege peccati cognitio,uel ut illud,quoad poterat,uitaretur,ac effugeretur:uel si id minime poterat,quemadmodum quidem non potuit, ad remedium præstantius confugeretur,quod est in Euangelio datũ nobis,atq; oblatum. INTELLIGO, IVLIVS inquit,& nunc demum mi frater confiteor ignoratum mihi hũc diu in Paulo locum, aperiente nobis Deo,patefactum nunc plane,atq; illustratum esse: & reuera ita est, ut ex communibus hominum sensibus,atq; ex quotidianis rerum terrenarum considerationibus nequaquam possit Paulus intelligi. Sed in cœlum ascendendum est, & ex diuinis illic uirtutibus,atq; consilijs huius hominis uirtus, mensq; inuestiganda, qui nõ iustificationem in carnis operibus,neq; iustitiam Dei in humanis uirtutibus, sed utranq; in Deo,& ex Deo diuino in illo modo,hoc est eminenter, & supra omnẽ rei createꝫ captum,in nobis uero per fidem CHRISTI imitanda Dei natura,& bonitate posuit,quod est maximum ipsum nobis à Deo beneficium. Itaq; lumine hoc semel ueræ intelligentiæ illato,non solum iste locus,sed tota ferè epistola,quæ ad Galatas scripta est, mihi uidetur esse declarata. ATQVI MI FRATER inquam, quod & hic, & ibi confirmat Paulus, iustum ex fide uiuere, etsi de eo nobis antè est dictum: tamen dicendum aliquid etiam nunc est,ut imbecillitatem legis melius comprehendamus,& ea quæ passim in Paulo tanquam semina diuinarum uirtutum sparsa sunt,altosq;,ac reconditos illius sensus percipere ualeamus. Est igitur uita quædã, quæ illam fidei nostræ donatam ab Deo,impressamq; in nobis iustitiam profectò comitatur,illi ipsi iustitię dignitate par. Sicut enim iustitia illa ex Deo in nobis inest,sic & uita. Et quemadmodum iustitiam ille nobis suæ bonitatis,iustitiæq; effigiem, obsidemq; erga nos optimæ uoluntatis,sic & uitam præbet,imaginem suæ immortalitatis. Cumq; Dei illa iustitia,qua credentes sibi,fidemq; habẽtes Deus ipse insignit, ita excellat,atq; emineat, ut cum hac legis iustitia comparata humanam istam omnem obscuret æquitatem,iniquitatemq; eam quodammodo potius uideri cogat: sic uita illa,quæ diuinæ comes est iustitiæ,mortalem uitam hanc morti,quàm uitæ ostẽdit cõiunctiorem. Etenim profectò bonus,& iustus est Deus,eosq;,quos sui dedit esse imitatores,non solum in uirtute,atq; in iustitia,sed in uitæ quoq; genere uoluit se imitari,ut immortalitatem Deo similem assequerentur,qui similem Deo essent eius singulari beneficio iustitiam assecuti. Atque ut ipse semper uno modo beatissimus, sic hi, qui se ad eum per Christi fidem adiunxissent,in hac quidem uita beati,in altera uero essent seipsis etiam beatiores. Proinde totus iste ordo sic texitur, seriesq; deducitur, ut nos quidem fidem erga Deum afferamus,quæ quanquam ipsa diuino munere alitur,& cõfirmatur in nobis,aliqua tamen est pars in ea nostræ uoluntatis. Deinde ista fides Dei omnipotentis iustitiam excitat,per quam ille ut est uere bonus, non ignoscit solum ad se accedentibus,& per fidem sese illi dedentibus: sed eos eadẽ prope iustitia,qua est ipse præditus,& eodem genere bonitatis exornat. Tum autem sic ornatos,& effectos sanctos in gratiam,in amicitiam,in cognationem recipit, adoptatq; in filiorum nomen,uitamq; illis beatam,& immortalem tribuit, longe abhorrentem ab hac uit ,quæ mœroribus,& doloribus,& periculis, quæ deniq; morti, & corruptioni tota addicta est. Quam quidem fragilem,ac mortalem uitam non iustitiæ illius donum,sed tantum naturæ retinemus,iustisq; ea,atque iniustis promiscue data est. Cuius etiam auferendæ,aut relinquendæ lex habet potestatem, tribuendæ uero nequaquam. Si quis enim commiserit in legem eo genere peccati, cui pœnam mortem lex ipsa sanxerit, is lege interimitur, nec habet potestatem lex pœnam illi remittendi, peccatumq; condonandi. Nihil enim præter præscriptum, & constitutum nouare, nec quod semel in ea sanctum est, lex commutare litera una potest. Qui uero legem ad unguem seruauerit,nilq; in ea offenderit, quamobrem morte esse dignus censeatur, huic non noua aliqua uita donatur, sed quam ipse per sese habet, ei uita illa relinquitur, quæ est naturæ, non iustitiæ uita, ut illud tantum legis sit donare uitam, quibus non eripiat. Quòd si iustitiam illam, quam intelligimus ex iustificatione, & quæri

quærimus,sua certa uita consequitur,quæ non naturæ sit,sed eius ipsius iustitiæ propria,nullius autem donandæ uitæ habet lex facultatem. Igitur ne eam quidem iustitiam donare lex potest, per quam uita acquiritur præstantior. Quo perspicuum fit non esse ex lege,neque ex operibus legis iustificationem. Atque ego hoc non planius exprimere possum,quam ipsemet Paulus,ad Galatas sic inquiens: Si data esset lex,quæ posset uiuificare, uere ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide IESV Christi daretur credentibus.Quibus ex uerbis patet,quoniam uitam dare lex nobis suo, & proprio munere non potest, ne eam quidē posse ab ea dari iustitiam,quam necessario uita illa cōsequitur. PRORSVS tibi assentior, IVLIVS inquit, & quoniam de quo antea sæpe dubitaueram, nunc soluto, & pacato sum animo,satis in memetipso concipiens,nēminem posse ex lege, neque ex operibus legis iustificari, quando altior quædam iustitia, quàm ista humana ad iustificandum quæritur:quæ uni fidei donatur ab summo Deo,ut is, qui ei credit in similitudinem, ac imitationem diuinæ iustitiæ deducatur: quoniam, ut dico,inquit, hæc iam mihi percepta est iustificatio, locusq; difficilis, & arduus in Paulo explanatus, peto nunc à te, ut de ipsa fide, quid ea sit, & unde tantum honoris, & gratiæ apud Deum obtineat, uelis mihi explicare. Tametsi enim magnam partem per me ipse, quid illa sit, quantumq; ualeat, intelligere mihi uideor: tamen non ita mihi ipse satisfacio, ut spero abs te iri satisfactum. RECTE HOC, inquam, mi frater exquiris, & ab hoc aditu, ac tanquam uestibulo nostræ disputationis, si dux, & monstrator nobis affuerit Deus, ad illa secreta, occultaq; ueniemus, in quibus positum est summum & maximum fidei CHRISTI mysterium. Quare eiusdem Dei spiritum, opemq; implorantes ab ipsa ordiamur uerbi ui. Est enim multiplex in communibus hominum sermonibus, & in ipso quoque Paulo uerbi huius significatio. Interdum enim fides est in dictis ueritas, & in factis integritas, cum ficte nihil, nec simulate agitur, aut dicitur, ex quo usus Latini sermonis ita loqui consueuit, cum quid sine dolo & fallacia factum sit, bona fide id fuisse actum. Itemq; bona existimatio eorum qui negotiantur, fides appellatur, cum recte,illis res pecuniaria committi existimatur, qua fide & forensia commercia, & omnis mercatura potissimum continetur. Quod etiam latius patet in omni opinione integritatis, & iustitiæ, cum eum, qui muneri alicui, imperio'ue præpositus sit, fidem suam præstaturum esse confidimus, ut cunctis affectis iniuria, & ad fidem illius confugientibus, paratum uideatur esse in illius prudentia, æquitateq; præsidium. In scriptura uero aliquando fides est ipsa conscientia intus dijudicans, quid uerum sit, & quid falsum, in his quæ aguntur, & quid simulatum,ac fucatum, quid syncerum,& simplex. Quo sensu Paulus: Quicquid ex fide non est, peccatum est,inquit,ex fide idem, quod ex ue itate,& synceritate conscientiæ intelligens. Nonnunquam etiam fides constantia est in præstando, quod quis promiserit, ut paulo suprà Paulus: Nunquid horum infidelitas fidem Dei abrogabit? hoc est, si hi non steterunt in his, quæ Deo promiserant, num item non stabit promissis suis Deus? Sed ut hæc, & cætera fidei significata omittamus, quæ ad nos minus pertinent, ueniamus ad id, quod nostrum est, ut fidem intelligamus esse credulitatem, non eam, qua faciles sumus ad credendum, sed eam, qua credimus, qua in sententia, & facere fidem, & habere, & in ea fide esse uulgò homines loquuntur, quod est in omnibus credere,& uel persuadere alijs, uel persuasum ipsum esse. Sed nos, qui scripturarum more loquimur, fidem CHRISTI cum pronuntiamus, in uno hoc fidei uerbo totum id intelligimus,quod est credere Deo,& CHRISTO, illiq; confidere. Non enim fides nostra simplex est credulitas,quanquam sedes, & fundamentum fidei credere est. Sed fides in Deum plena, atque integra est, ita credere, ut confidamus, hoc est, ut non minus spei insit in ea, quam credulitatis. Etenim ea credimus, quorum magna pars ad nos ipsos pertineat, & semper confidere,credere etiam est. Credere uero ipsum non continuo confidere: ut cum credimus Deum esse, rectum id quidem est, & necessarium, & fidei debitum. Sed tamen hoc ueteres etiam Græci, gentesq; ferè omnes crediderunt, nec uim propterea tamen fidei tenuere.

Vbi ergo iam incipit apparere fides? cum id, quod ſequitur, etiam credimus Deum fieri remuneratorem omnibus quærentibus ſe. Hæc nimirum ab Deo remuneratio cum eſt à nobis credita, quoniam quidem pertinet ad nos, facit, ut confidere incipiamus Deo, & cum credulitate ipſa ſpem iunctam habeamus, ſi eum quæſierimus, atq; cum amore, ac deſyderio ad eum fuerimus conuerſi, fore nos illius bonorum, benignitatisq; participes. Quod confidere utiq; eſt, & nõ ſolum Deo, ſed etiam in Deum credere. Ac ut maiore cum authoritate de fide ipſa loquamur, definitionẽ Apoſtoli in medium adducamus. Qui ſic ad Hebræos inquit: Fides eſt ſuſceptio rerum earum, quæ ſperantur, index earum, quæ non cernuntur. HIC IVLIVS. Fidei, inquit, definitionem ex Paulo affers: quæ quàm obſcura ſemper habita fuerit, conflictatio omnium ferè interpretum demonſtrat. Sed tu mi frater uerbum illud Græcum hypoſtaſis, quod cæteri tranſtulerunt ſubſtantiam, cur ſuſceptionem conuerteris, audire ex te aueo. Certe enim uerbi huius ipſius cognitio, cũ rite percepta fuerit, quaſi lumen quoddam extiterit ad huiuſce loci obſcuritates, & tenebras illuminandas. SVSCEPTIONEM uoco, inquam, uim, & ſententiam Græci uerbi ſecutus, quo ὑφιστάναι non ſolum ſubſiſtere, hoc eſt manere, atque hærere in ſeipſo, quo ſenſu treis in diuinitate ὑποστάσεις eſſe dicimus, quas nos tranſtulimus perſonas: ſed ſuſtinere etiam quoddam eſt, & ſubmittere, ac ſupponere ſe, ſiue negotium aliquod, munus'ue recipias, quod pro te ſubire, aut pro altero paratus ſis, ſiue cuipiam ſpei, aut opinioni, aut ſententiæ temetipſum ſubijcias. Atque hoc uerbum alijs quoque locis Apoſtolus, ut ad eoſdem Hebræos: Cohortamini uos ipſos per ſingulos dies, quoadusque uocatur hodie, ne quis ueſtrum obdureſcat ex deceptione peccati: Participes enim facti ſumus CHRISTI, ſi quidem principium hypoſtaſeos uſque ad finem firmum retinuerimus, hoc eſt, ſi permanebimus in eo, quod à nobis eſt ſuſceptum, ſi non exciderimus ſpe, & fiducia erga Deum. Et ad Corinthios: Miſi fratres, inquit, ut ne gloriatio noſtra de uobis inanis ſit in hac parte, ut quemadmodum dicebam, parati ſitis, ne ſi forte ueniant mecum Macedones, & offendant uos imparatos, rubeamus nos, ne dicamus uos in hypoſtaſi hac gloriationis, quod idem eſt, ac in eo, quod ſuſcepimus, ut gloriaremur de uobis. Indicat autem hæc hypoſtaſis non leuem quandam, neque improuiſam, ſed meditato conſilio ſuſceptam actionem. Vt item ad Corinthios: Quod loquor, non loquor ſecundum dominum, ſed uelut in inſipientia in iſta hypoſtaſi gloriationis, quoniam multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor. Vbi oſtendit ſe uolentem, & ſcientem ſuſcipere hanc prouinciam gloriandi, quæ tamen non ſecundum Deum ſit, ſed ſecundum iactantiam, & gloriationem carnis. Verum omiſſis uocabulis ut ueniamus ad rem, Cum fides definiatur ab Apoſtolo, ſuſceptio earum rerum, quæ ſperantur, index earum, quæ non cernuntur, ſic intelligamus huiuſmodi definitionem, ut fides ſit, uel ſperare ea credẽdo, quæ oculorum uiſioni ſubiecta non ſunt, hoc eſt ſpiritualia, & æterna, uel credere ſperando: quanquam fidei fundamentum ſit credere, tamen ſpes ipſa continet in ſe fidem, & abſq; ſpe fides inanis tota eſt. Atque hæc eſt propria fidei CHRISTI diffinitio. Nam & Iudæi cum unum eſſe Deum crederent, eumq; colerent, & uenerarentur, atque illi confidere ſe dicerent, ſpemq; in eo ponerent bonorum aſſequendorum; ea tamen ab eo ſperabant bona, quæ oculis, & ſenſibus percipiuntur, hoc eſt terrena, atque humana. Nos uero, qui & Deo credimus, & in Deum per unigenitum filium eius IESVM Chriſtum ita confidimus, & permittimus nos Deo, ut nihil ab eo mortale, nihil interiturum expetamus, neq; digna iſta huiuſcemodi munera tanto autore eſſe exiſtimemus: Sed ea potius ſperemus, & expectemus ab illo, quæ tribuenti, & donanti conſentanea ſunt, magnitudine eximia, perpetuitate æterna. Eſt igitur uera fides CHRISTI & Dei: & Deo, & in Deum credere, quod eſt illi confidere, ut ſperes ab eo, quæ æterna bona ſunt; ea porrò huiuſmodi, ut nullis ſenſibus comprehendantur, ſed ſint tota in illa fide, & ſpe, ſi Deo confidamus, & ſi eum amauerimus, expectationi noſtræ repoſita. AVDIO ò mi frater, IVLIVS inquit, & de uerbo hypoſtaſeos, Chriſtiq; fide, quo pacto illud intelligendum, hæc accipienda ſit, tuam ſententiam probo. Sed cur Apoſtolus de fide CHRISTI ſpeciatim loquens,

exempla

exempla fidei constituerit ex illis, qui longe tempus Euangelij antecesserunt, & in Abel, Enoch, Abraam, Iacob, cæterisq; patriarchis, fidem hanc, quam diffiniebat, fuisse affirmauerit, hoc est, quod cupio mihi abs te explanari. Non enim uidebatur proprie fides in illorum rebus gestis, sed in Apostolorum, & Deo credentium per IESVM Christum diffiniri. QVONIAM inquam IVLI & ad Hebræos Paulus scribens eos in patribus suis uoluit commonefacere, ut plus haberet hortatio sua ponderis, & cum exemplum tum graue sit, si ex antiquitate depromatur, ad uetusta & celebrata maiorum facta eos reuocauit, ueteresq; illi tamen, cum ea, quæ gererent, in corpore, atque in umbra tanquam figuras, & simulacra præmitterent uenturæ post aliquot secula ueritatis, ueritatem ipsam nihilominus iam tum spiritu sancto edocti perceperant, & sic crediderant in futurum CHRISTVM, quomodo nos in eum, quem non uidimus, credidimus. Sed ut redeamus ad superiora: Fides CHRISTI hoc habet peculiare in se, ut ea, quæ nec cerni oculis, neque ullo sensu percipi possunt, ab Deo sola, & potissima expectemus, confidamusq; illius benignitati, & ueritati nos ipsius diuino munere illa assecuturos. De quibus idem iste Apostolus: Quæ oculus non uidit, & auris nō audiuit, & in cor hominis non ascēderunt, prompta habet Deus diligentibus eum. Et alio loco: Breuis, leuisq; afflictio in nobis, inquit, æternum pondus gloriæ creat, dum non cogitamus ea, quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Nam quæ uidentur, ad tempus tantum sunt, quæ non uidentur, æterna. Quod uero ista ipsa sperare, & concupiscere ab Deo solo debeamus, quæ æterna, & inuisibilia sunt, illa ratio docet, quod hoc solum uere est Deo credere, atque confidere. Nam si ita confidamus, ac credamus, ut ista appetamus ab eo nobis dari, quæ sunt terræ bona, non unum iam Deum, sed complureis esse Deos suscipiemus: quotquot enim extiterint, ex quibus nobis fit spes potiundi bonorum mortalium & caducorum, illorumq; fruendi, tot nobis deos, & dominos profectò constituemus. Nam siue à populo sperandus honos fuerit, aut potestas aliqua, aut emolumentum, populus ipse nobis erit Deus, plusq; illius uoluntati, quàm Dei opi confidemus: siue cadē postulabuntur à principe, Dei apud nos locum princeps obtinebit. Deniq; in amore terrenorum bonorum, qui suppeditauerit amori nostro, cupiditatibusq; suffragatus fuerit, is nostram ad se omnem conuertet fiduciam: ex quo Iudæi, qui ad hæc terræ bona potissimum aspirabant, ad asciscendos quoque, & colendos falsos deos, faciles sæpenumero, & prompti extitere. Non enim neq; in rebus molestis, ac tristibus, illa bonorum spe ab Deo insensibilium se sustentabant, & sæpe oblatis aliunde præmijs, aut uoluptatibus ab Dei ueri nomine deficiebant. Quod cum sæpe aliàs, tum in Ierōboam præcipue, & decem tribubus Israel fuit manifestum. Ille enim ut regnum sibi stabiliret, quod ex dissensione populorum ceperat: illi ut regem haberent fauentem sibi, atque propitium ferè omnes à uero Deo, & cultu Dei, temploq; ipsius sancto auersi, ad ementitos deos, & falsa idola transfugerunt. Proinde nos quoq; qui fidem CHRISTI profitemur, cum Deo nos credere, & catholicæ ecclesiæ enunciamus, sic debemus de nobismetipsis cogitare inanem esse fidem hanc, nisi etiam in Deo speremus, & confidamus, atq; ab eo illa expectemus, quæ futura sunt immortalia bona. Itaq; qui cupiditatibus rerum terrenarum, & carnis uoluptati dediti, & uel ambitione, uel auaritia excæcati summum in his bonum, quæ sensibus comprehenduntur, & suum omne studium collocant, atq; constituunt, hi fidem, quam uoce usurpant, corde nullam retinent, neq; Deum sibi, sed mundum dominum constituunt. Ex quo fit, ut in astutia, in malitia, in fraudando, in ulciscendo, in uim afferendo, in omnia miscendo, omnibusq; modis attentando magis quàm in Deo, & Dei ope fidentes, conentur ad ea peruenire, quæ peruersa opinio, corruptaq; cupiditas fingit, atque constituit sibi esse bona. Est omnino aditus, & tanquam ianua ad ipsam solidam ac perfectam fidem ista animi credulitas annuentis Deo se, & CHRISTO atque ecclesiæ credere. Sed non in eo plena fides, quandoquidem sine firma spe, atq; fiducia in summum Deum fides uera non est: spes autem, & fiducia esse non potest, si hæc interitura bona potius expetimus, de illis æternis minus laboramus. Sed tamen qui suum in ista credulitate nomen professus Deo, & in nomine sancto CHRISTI baptizatus est, ad explen-

dos fidei numeros omnes profecto fit paratior, quàm is, qui ne istam quidem fidei CHRISTI nominationem æquis auribus accipit. Verum in eo tamen est fides, ut credatur, & confidatur, idq; certo consilio, & deliberata fiat uoluntate. Fidem enim habere etiam sperare est, & confidere. Qui uero tantummodo uerbo, nulla meditata in corde ratione sese annuunt credere, cum in mundo ijdem multo maximam spei suæ partem fiduciæq; ponant, hi non tam fidem ipsam tenere, quàm ad fidem quendam introitum habere sunt existimandi. Quòd si is esset Deus, qui non omnia posset, & ualeret unus, aut si quæ ab eo suis cultoribus proposita sunt, non eadem essent optima, ac præstantissima, profectò & alios deos constituere, eisq; confidere, & alias res appetere hominibus foret licitum. Vt enim diximus, qui quopiam confidit, Deum sibi quodammodo illum facit, in quo suam ponit fiduciam. Sed cum & omnipotens Deus, & nihil illius donis cœlestibus sit præstabilius, atq; adeo illa sola sint, quæ nobis ab Deo ostenduntur, & promittuntur uera bona, ideo nec illis est quicquam à salute uera aberrantius, qui à CHRISTI fide alieni sunt, neq; his miserius, qui fidem ipsam CHRISTI ore, uerbisq; professi alias alibi spes, & alios penè deos, quibus potius confidant, sibi proponunt, & erigunt. Quocirca sic concludamus, certam, & ueram fidem esse eam, quæ ea, quæ cernit oculis, manibusq; comprehẽdit, manifesta, & indubitata mortalis uitæ commoda, abijcit ultro, & segregat ab sese, ut ea, quæ sperat, & credit, adipiscatur à summo Deo: quæ quidem etiam fides hominem ex caeneo & corporeo spiritualem prorsus reddit, agnoscentem cognationem, quæ sibi cũ Deo est, & ad Deum ipsum, tanquam ad suum summum bonum credendo, & confidendo, illumq; imitando prorsus erectum, inq; eo solo eorum bonorum, quæ ab omni sensu remota sunt, eademq;, & summa & immortalia existunt, spem, atque expectationem omnem suam assequendorum reponentem, per quam fidem postquã ita credidimus Deo, ut spem omnem nostram, omnemq; fiduciam in illo constitueremus, amoremq; erga illum nostrum his terrenarum rerum studijs atq; amoribus non pateremur decerpi, neq; distrahi, illæ in nobis præclaræ, atq; eximiæ uirtutes gignũtur, quę diuinã in nobis referunt uirtutum similitudinem. De quibus ad Galatas Paulus: Qui suppeditat uobis spiritum, & operatur uirtutes in uobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei id agit? & re uera, cui ista sordent interitura, & mortalia, solumq; is ad cœlum, & ad Deum sperandis illis bonis cœlestibus erectus est, quis hũc potest, aut iustum, aut continentem, aut beneficum, & misericordem ex hoc humanarum uirtutum genere æstimare? altius se multo attollit iste in omni genere uirtutis, & proxime ad Deum imitatione accedit, quandoquidem promptior est illi, & parati or benefaciendi facultas, qui ea, quæ communicat cum alijs, & distribuit, parum ad se, aut nihil putat pertinere, solamq; præclaræ actionis uoluptatem cum Deo omnia conferens sibi retinet, operæ autem fructum, & pecuniæ in alios dispertit, quàm is, qui eisdem rerum terrenarum affectionibus implicatus, quas à suo proximo incommoditates depellit, in eas ipse uereturne quandoq; possit incidere. Certe enim ille prior ab omni rerum harum affectione remotus genus benefaciendi singulare, & propè diuinum in seipso exprimet: hic posterior, bonus tantum & iustus, inter homines habebitur. Atqui posteriorem hunc lex, illum superiorem CHRISTI fides conformat. Est enim fidei CHRISTI, ut sæpe iam diximus, negligere omnia humana, & mortalia, neq; illa nobis bona existimare, quæ hic tenentur, & possidentur, sed ad ipsa cœlestia, & nõ interitura aspirare, eorumq; locare, & ponere assequendorũ spem totam in Deo, & cõfidentiam nostram. Sed quoniam de his, multis sæpe locis ab Apostolo fit mentio, erit nobis item locus de illis aliàs loquẽdi. Nunc redeamus ad Apostoli uerba, qui tanq; rationem reddiderit, cur ex operibus legis nemo iustificetur, eò quòd per legẽ cognitio peccati, hoc est, quoniam lex nihil seipsa maius demonstrat, neq; altius, sed solã tibi notionem peccati insinuat: aliud autem est uitare humanam iniquitatẽ, & aliud diuinam adipisci iustitiam, longeq; diuersum, disiunctumq; est nosse peccatũ, & ad gratiam aspirare, subiungit: Nunc uero seorsum à lege iustitia Dei, manifesta facta est, testificata ab lege, & à prophetis. Nunc inquiens illa iustitia Dei, quæ sola facit uerè iustos, in lucem est edita, atq; apparuit, de qua lex, & prophetæ dederunt testimonium,

neq; id parce, atq; anguste, sed plurimis in scripturæ locis. De qua Esaias in persona domini: Propè est salus mea ut ueniat, & iustitia mea ut reueletur. Ac ut non de humana, neq; de legis iustitia appareat dici, quæ in præcipiendo, aut uetãdo, damnando, absoluendo'ue tota ferè consistit, etiam subijcit: Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium. Sola enim Dei est iustitia, quæ cum animorum pace, & silentio colitur, tanquam stirpes omnium cupiditatum ipsa ex animis elidens, neq; ullum penitus in mentibus relinquens dissidium, huiusmodi quo pacto hoc appetendũ, atq; idem rursus alia ex parte fugiendum sit. Vel cum dicit huius diuinæ iustitię effectiones, operaq; demonstrans: Vocaui te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & seruaui te, & dedi te in fœdus populi, & in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de inclusione uinctos, & de domo carceris sedentes in tenebris. At hoc legis certè iustitia non facit. Hos enim ipsa potius incluserat, & uinxerat. Cui ergo esse potest dubium? talem Dei iustitiam uiuificantem eos, qui in peccatis mortui sunt, & cæcos mente illuminantem, eam esse, quæ non in lege expressa sit, sed quæ cum fide cõserta, atq; cõiuncta cingulum circũdat renibus, sicut scriptum est: Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius; & hanc à prophetis, & lege testificatam, tametsi nos pauca è multis testimonia subiecimus, quę plurima passim in tota scriptura, & de hac ipsa iustitia, & de uniuersa pariter gẽtium uocatione scatent, quas huius lex iustitiæ erat excitatura, & ex illis ecclesiam sanctiorem cõstitutura, de qua sic aperte, & perspicue Esaias, ut hæsitationi non sit locus: Vniuersi filij tui, inquit, erunt docti à domino, & multiplicabit pacẽ filiorum tuorum, in iustitia fundaberis. Hæc inquam Dei iustitia seorsum nunc à lege manifesta facta est, cui nihil cum lege rationis est, atq; cõmercij. Alio enim ex genere, & ex alio ordine tota est, diuinarum uirtutum uidelicet in nobis creatrix, nõ humanarum, iustitia inquam Dei manifesta facta per fidem IESV Christi in omnes, & super omnes credentes, hanc inquit, iustitiam Dei fides IESV Christi in lucem extulit. Antea enim in Deo quidẽ semper erat, & radios interdum suos, occulto tamen tramite in aliquorum mẽtes & corda iaciebat, præsertimq; eorum, qui essent ex semine Abraæ. Illud enim genus præcipue electum fuerat à domino, ut quoniam ex eo author, & promulgator maximi mysterij edendus erat, diuino indicãte spiritu prænosceretur ab eisdem, à quibus parturiebatur. Nunc uero IESV Christo docẽte, atq; monstrante Dei illa eminens, præcelsaq; iustitia in toto mundo patefacta est meridiano solis lumine multo clarius. Nõ solum enim nouere homines, qui IESV Christo crediderunt, illam in Deo iustitiam cuiusmodi esset, sed eam ipsi in semetipsis sunt experti. Etenim quemadmodũ Deus fidem intuens eorum, qui sese ei dediderunt, & credendo, fidendoq; permiserunt, nullas ueteres iniurias, nihil pristinæ impietatis, nec iniquitatis illis exprobrauit; sed omniũ præteritorum scelerum memoria statim obliterata, omnibus eos ultro affecit beneficijs, non ut liberaret tantummodo pœna, & supplicio: sed etiam ut sanctos efficeret, atq; iustos, quo patre Deo digni effecti, cœli hæreditatem iure adire possent; sic nos eadem Dei iustitia, eadem benignitate imbuti, atq; ornati, ipsum illum unde eam hausissemus, imitaremur, nihil odio, neq; iræ, nec libidini ulli tribuentes, ab earum rerum cupiditatibus alieni, per quas perturbationes huiuscemodi in animis nostris exoriuntur, ad benefaciendum tantum, & ad benemerendum intenti, quod sola fide in Deum nobis aduenire potest. Eadem enim fides per IESVM Christum tradita nobis, & insinuata, & iustitiam talẽ in Deo ut cognosceremus, effecit, & ut in nobis similem ab eodem Deo insitam & datam acquireremus elargita est, quæ credentibus data est, hoc est huius ipsius fidei, & credulitatis nomine non tanquam legem habentibus, nec rursus tanquam probitate, & innocentia præditis, quippe cum nec gentes legem cognoscerent, & omnes omnino homines peccatis essent oppressi; sed data est gloriæ, & gratiæ, & beneficentiæ summi Dei. Nam si Hebræis tantum data fuisset, ubi Dei æquitas pari studio affecti ad omneis conseruandos, quos pariter creasset? Si tantum probis, & innocentibus, ubi Dei gloria? aut quis eius benignitati, & uoluntariæ liberalitati fuisset locus? Data est ergo ea, & donata credentibus, qui suum nullum meritum afferunt, non enim credere, mereri est, & ijdem maxime ornant, atq; ma

gnificant gloriam omnipotentis Dei. Proinde in hac cõmunione indignitatis, & peccati, qua cuncti comprehensi erant, nulla erat prorsus distinctio, quamobrem huic potius, quàm illi tribuenda esset, sed omnes pariter egebant gloria Dei, ut iustificarentur gratis eius gratia. Opus erat, inquit, ut suam gloriam ostenderet Deus, quatenus gratis, & sua innata benignitate, non ipsorum ullo merito eos iustificaret. Hæc enim est uera uirtutis, & bonitatis, & diuinæ iustitiæ gloria, facere omnia gratis, & propter se, neque expectare, quoad quis mereatur, sed ultro suam gratiam, & benignitatem credentibus offerre, at quo interprete, quo instrumento hoc fecit Deus? per redemptionem, inquit, quæ in CHRISTO Iesu, quem proposuit Deus placamentum per fidem, in ipsius sanguine. TVM IVLIVS: Adhuc mi frater, inquit, quæ abs te dicta sunt de iustificatione nostra, de fide in Deum, & de ipsa Dei iustitia ita mihi inhæserunt, ut nihil habeam certius, neque firmius, quàm ita habere se rem, neq; id credulitate tantum simplici, sed clara & ualida ratione adductus. Nihil enim est melius, quod attribuamus Deo, quàm eum talem esse, qualem hæc ipsa iustitia demonstrat. Quòd si in Deo omne inest, quodcunque est optimum, & hoc, quod optimum est, inesse in eo necesse sanè est. Neque intueor tamen, omnibus meæ mentis uiribus, & omni intentione animi circumeirca aspiciens, quid illustrius offerat, & quid magis persuadeat intelligentiæ nostræ illa tantopere laudata apud homines philosophia, cum argumentis & rationibus quid concludit, atque firmat, quàm hæc pura, & simplex uirtutem, & iustitiam & beneficentiam summi Dei summatim narrans oratio. Itaque ea non me docuit solum, sed etiam uehementer accendit, ut hæc mundi bona quotidie magis, magisq; despiciens in illis tantum bonis, quæ cœlestia, & æterna sunt, à Deo expetendis studium omne meum, & omnem curam reponam. Video enim non secus ac si oculis idem cernerem, neq; falli nos spe nostra, si uerè confidamus Deo, neq; ipsum Deum à natura, à iustitia, à bonitate sua posse deficere. Vnus adhuc restat scrupulus, is iste ipse, in quo Paulus nunc uersatur, nec mihi ille quidẽ, sed his, qui fidei CHRISTI libenter sæpe obtrectant, qui cum reliqua fortè omnia concesserint, fidemq; in Deum causam omnium uirtutum in nobis assensi fuerint, nec sine ea ad gratiam posse ueniri annuerint, illud tamen dicant, quod quotidie dicunt, nihil opus fuisse CHRISTO, nec CHRISTI morte, sed potuisse mũdum inspirante Deo, nihilominus in hunc sensum & fidei mysterium sine CHRISTO peruenire, quasi hoc in nobis reprehendant, quòd in istud fidei negotium, CHRISTVM ita admisceamus, ut absq; eo de salute & de Dei gratia penitus diffidamus. Nam quòd Dei filium facimus, quòd æqualem Deo, quòd uirtutem Dei omnem in seipso deferentem, alia fortasse disputatio sit, neq; propria huius loci. Quòd uero sine eo erga Deum fides non fit, & quòd hac una omnino ianua ad uitam sit introitus, cuperem admodũ mi frater à te aliquid proferri in mediũ, quod possemus horum taliũ molestissimis percõtationibus respondendo opponere. DIVINVM est hoc consilium, quod quæris mi frater diuina cõsideratio, quam nos homunculi non tam indagare rationibus, & scrutari, quàm uenerari, suspicereq; debeamus. Est enim hoc fidei præcipuum & propriũ, non inuestigare curiose, quod suscipias, sed id simpliciter, & syncere credere. Verũtamen quoniam quod cũ pietate agitur, nunq; ingratum id Deo, neq; infensum esse solet, afferemus aliqua nõ tam expressa in scripturis sanctis, quàm adumbrate posita, per quæ hæc possit quæstio dissolui, Deũ antè deprecantes, ut sensum nobis rectũ ita tribuat, inducatq; in omnem nos de filio suo ueritatẽ, si eum nos uerentes, & honorẽ ei toto animo deferentes ipsius benignitatis, & sapientiæ gloriã cupimus magnificari. FACIET mi frater, inquit, nam & ipse dixit: Quæcũq; poposceritis patrem in nomine meo, dabit uobis. HAC fide in Deum freti inquã, asseueremus primũ illud, quod indubitatũ, certumq; retinemus sola fide erga Deum per IESVM Christum posse nos saluos fieri, neq; aliud nomen esse sub cœlo, ut Lucas, inquit, in quo salus mundo sit proposita. Quorum etiam utrumq; cognoscere uita est æterna, & eum, scilicet, qui misit, Deum patrem, & eum qui missus est, IESVM Christum filium Dei. ASSEVEREMVS, inquit, neq; de huius fidei constantia ulla omnino unquam uis nos, ullius sententia deducat. ATQVI inquam, huiusce

persua

persuasionis nostræ & fidei argumentum primum illud, & quasi fundamẽtum totius assensionis habemus, quòd euentus rerum ita habere se rem comprobauit. Hoc enim & miracula CHRISTI, quæ ab eo patrata sunt plurima, & maxima indicarunt, & mors ab eodem non suscepta solum, sed præuisa etiam, & sæpius prænuntiata, & posteaquam obijsset tertio die à mortuis eiusdem consurrectio, ac sui uiuentis discipulis ostensio: deinde palàm in cœlum tot conspecta oculis fidelium ascensio: pòst spiritus sancti è cœlo discipulis missa, & dispertita in specie linguarum, & ignis donatio. Virtutes quoq; maximæ illis ex eodem spiritu immissæ & inditæ sanandi ægrotos, liberandi à malis dæmonibus obsessos, mancos, & debiles integrandi, integros interdum in debilitatem inijciendi, consistendi sine timore, & perturbatione ulla aduersus magistratus & potentes, ac feroces sæpe minas superborum hominũ ac tyrannorum, in mortem sicubi opus esset, & ueritatis defensio postularet, alacri animo eundi: atq; hæc omnia tot, atq; tanta ut apte, & facilè, & admirabiliter agerent, non solũ uis quædam inaudita cœlestis uirtutis ac sapientiæ, sed etiam omnium linguarum usus & cognitiones illis repente è cœlo datæ. Quarum quidem uirtutũ, & eius, qui in Apostolis operabatur, spiritus sancti tanta uis extitit, ut mundus, qui auaritiæ totus, & ambitioni, superbiæ quoq;, & omnibus turpibus illecebris deditus erat, quiq; ea sola bona intelligebat, quæ ad corpus, & ad corporeas commoditates, aut quæ ad gloriam, & laudem inter homines pertinerent, nullam autem animorum immortalitatem, nullum Dei regnum, nullam alteram uitam, & eam quidem multo potiorem cogitabat, stupefactus horum hominum, si illos ex mundo spectes, ignobilissimorum, & despectissimorum, si ex Deo, altissimorum, & maximorum, uita, oratione, miraculis, atq; ea imprimis constantia, qua cruciatus corporum pro CHRISTO, & mortẽ fortiter sustinebant, conuersus repente ad Deum uerum priora uitæ instituta relinqueret, & sese IESV Christo fidelem, subiectumq; traderet. Num paruum hoc tibi aut obscurum ueritatis fidei nostrę argumentũ uidetur esse? MINIME, inquit, ille, sed & illustre, & magnũ, nequaquam enim sine Deo, nec sine diuino numine nouæ fidei mysterium inexpectatum præsertim, & insolens, hominumq; quotidianis & communibus studijs repugnans, atque contrarium tot sanctissimorum uita & uirtutibus, tot miraculis, tantarum nationum concursu & conuersione ad puriorem uitam potuit frequentari. QVID ILLA inquam, quæ in susceptione fidei, & in Euangelio nobis præcipiuntur, eiuscemodi'ne sunt, ut aut plausibilia sint hominibus, aut cum aliarum legum præceptis, atq; institutis uideantur cõparanda? Cuiusmodi sunt, quòd humanæ leges his, quibus sunt latæ, nõ stabilitatem solum & otium, & ordinem uitæ in communione iuris, ac libertatis, sed etiam opes, imperium, potentiamq; inter finitimos conantur acquirere. Nos CHRISTI præceptis uitaq; eruditi humilitatem animi pro magnitudine, simplicitatẽ pro sapientia, credulitatem pro cautione, patientiam pro ulciscentia, ignobilitatem pro gloria, pro diuitijs paupertatem, pro potentia imbecillitatem, pro delitijs asperitatem uitæ eligimus, atque in his spem maximi boni consequendi ponimus, quæ cæteris primo ipso aspectu molesta, difficilia, summa mala, iudicantur. Hæc'ne tanta commutatio opinionum, atque rerum, tamq; contrarius & discrepans ab perpetuo hominum usu, & uolũtatibus animorum sensus aut ueritatem in se melioris uitæ retinere, aut sine Deo adipisci tantum authoritatis potuit? NE HOC quidem fieri ullo potuit modo, inquit, cum tamen nobis iam expertis, & ab IESV Christo edoctis, quantum cœlum à terra distat, tantum hæc uita, quæ oculis carneis despicabilis, & sordida, plenaq; miseriæ, & stultitiæ uidetur esse, illis mentis, & spiritus integrioribus oculis cœlestis lætitiæ & uerissimarum iucunditatum plenam sese ostendat. NEMPE quia à mundo penitus auulsa est, & in Deo tota defixa, eumq; suum possidet bonum, quod summum est in omni natura bonum. HAC ratione ipsa inquit. HIC inquam IVLI necesse est hoc ut consideretur, quale sit, quo quid mundi dicitur esse, aut Dei. Sic enim pronunciamus, atq; sentimus quasi alterutrius tantum nos esse necesse sit, utriusq; uero esse nequaquam sit licitũ. EXPECTO, inquit, quid dicas. HOC inquam, quòd uidetur repugnare inter se, & contrariũ esse Deo seruire, & mundo, sicut ipse, dixit, Non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Id

porrò uerbum Syrorum lingua diuitias ſignificat, quarum quidem nomine omnis cura rerum terrenarum, omnis procuratio corporum comprehenditur. Sed Deus, & mundus domini noſtri ſunt, non ambo ſimul, id enim fieri nequit, ſed alteruter eorum, prout utri nos magis uoluerimus dedere, illumq;, quem elegerimus, dominum & Deum nobis uoluerimus conſtituere. Vtri enim hæſerimus potius, & in utro magis deſideria noſtra collocauerimus, is à nobis potior, & præſentior habebitur Deus: qui ſi mundum præoptauerimus dominum, carnales homines reddemur: ſi Deum, ſpirituales. Verum, ut opinor, diſtinguendum perſpicue eſt inter ſpiritualem hominem, & inter carnalem, ut quod ad myſterium CHRISTI pertinet, fidei noſtræ rationē melius pòſt exponamus. Porrò fiet hoc percōmode, ſi operationes carnis, & operationes ſpiritus ex eiuſdem huius Apoſtoli uerbis in medium proferemus, qui ſic ad Galatas inquit, ſcribens: Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt hæc, Adulteriū, ſcortatio, impuritas, petulantia, falſus deorum cultus, ueneficiū, inimicitiæ, iurgium, obtrectatio, iracundiæ, rixæ, ſeditiones, factiones, maleuolentiæ, cædes, ebrietates, comeſſationes, & ſimilia his, quæ uobis prædico, quemadmodum prædixi, quòd qui talia agunt, regni Dei non erunt hæredes: Manifeſta ſunt opera carnis, inquit, quoniā carnalia, & corporea ſenſus feriunt, & à carnalibus oculis conſpiciuntur: quæ quidem carnis opera, alia finis nobis ſunt, & id, ad quod tendimus, extremum: alia ſunt in his, quæ ſpectant, & pertinent ad finem. Finis corpus eſt, & corporis cōmoda, quæ in Græco epigrammate ſatis expreſſa ſunt, quo dicitur optimū eſſe beneualere, honorari pulcherrimum, ſuauiſſimum eo frui quo quis maxime cupit. Ita ualitudo, ſuauitas, dignitas carnaliū hominum ſumma, & maxima bona ſunt, & ille ex Euangelio hoc idē indicat, qui plenis domi horreis, ac cellis omnibus, dicit animæ ſuæ. Anima habes bona multa repoſita in plures annos, requieſce iam, comede, bibe, gaude. Hæc enim bona ſi cū pace, & ſine dimicatione quærerentur, aut iam quæſita, & parta poſsiderentur, nimirum in his humanorum in corpore uotorum ſumma conſiſteret. Quoniam autē affectata, anhelata, auide undiq; quæſita ſunt, neq; omnibus pariter queunt communia eſſe, iccirco in his oppugnandis, inſidiandis, contrà petēdis ſeditiones, & rixas excitari neceſſe eſt, & reliqua mala facinora omnia ſuſcipi, quæ non ſponte ſua, ſed horum obtinendorū bonorum gratia perpetrantur. Iſta igitur carnis opera, & qui hiſce dediti operibus ſunt, carnales homines habentur, qui omnes curas ſuas, & ſtudia omnia ad carnem, corpusq; referunt, nihil cogitationibus rerum à ſenſu remotarum, nihil futurarum poſt hanc uitam expectationi, nihil Dei prouidentiæ, nihil immortalitati, nihil deniq; fidei erga Deum tribuentes: ſed illud tantum ſolidum & uerum tenere ſe arbitrantes, quod manibus comprehenſum ſit: Atq; hi tales ipſi cum ſint, non modo regnum Dei, legemq; recte, & ordine uiuendi nullam, ſed ne ius quidem uitæ perpetuū, & firmum poſſunt recipere. Moritur enim caro, & carnalem ſecum hominem in eandem mortem rapit, ipſaq; dei legibus nequaquam ſubiecta eſt, iccircoq; omnis eius ſapiētia, apud Deum ſtultitia eſt, quoq; abſcedit à Deo longius, quod hi faciunt, qui diuitijs, & poteſtatibus inhiandis quotidie magis in mundum ſe inuoluunt: hoc fit terrena iſta tractādo, appetendoq; dementior. Atque hic homo carnalis à Ioanne euangeliſta notatus, qui non ex Deo, ſed ex ſanguinibus, & ex uoluntate carnis, ac uiri natus eſt, à quo ſe cupiebat Dauid liberari, cum inſtaret apud Deum, Libera me de ſanguinibus Deus, deus ſalutis meæ, inquiens. Hic eſt, quem Adam nobis primus pater progenuit poſtquàm peccatum fecerat, & Dei dicto non fuerat audiēs, cum carnem nihil etiam tum admodum appetentem, neq; arrogantem ſibi, ſed rationi prorſus, atque menti ſubiectam & deditam inſperata illa uictoria, quam nec ipſa quidem ualde concupierat, ad ſuperbiam excitauit, in eamq; extulit inſolentiam, & temeritatem, ut maius illa deinde ius ſuū in homine, quàm rationis ſemper pugnauerit eſſe. Quod carnis regnum mors iure eſt conſecuta, quandoquidem caro cum operibus ſuis uitæ perpetuitatem non recipit, idq; ab origine primi parentis peccatum unà cum morte in nos quoque, qui ſumus progenies ipſius, & in uniuerſam poſteritatem propagatum eſt. Huic autem carnali è contrario ſpiritualis ille homo opponitur, qui fructus eos appetit, & ea ſibi prima proponit, quæ ſunt propria ſpiritus. Porrò autem illa ſunt, Charitas, gau-

dium

dium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Quorum quidem omnium si ex origine, atque ex authore illa spectentur, Deus caput est. Hauriuntur enim ab eo ista omnia, & referuntur rursus ad eum. Si uero ex nostra parte, illa propter fidem nobis insinuãtur, simulac primum enim confidere incipimus Deo, & præmia ab eo illa expectare uelle, quæ sunt ab humanis sensibus abscondita, statim dimissa carne ad spiritum nos reuocamus, repudiatisque mundanis, & terrenis bonis causas omnes una excindimus solicitudinum, & cupiditatum, animoque intestinis morbis, ac perturbationibus liberato pacati, atque modesti, omnibus benigne facientes, nunquàm obtrectantes cuiquam, neque ad corpus uelut ad finem aliquid referentes, sed omnia in Deo nostra reponentes, agimus beatam etiam in hoc seculo uitam, plenam lætitiæ, & uerissimæ iucunditatis, cui nimirum uitæ neque lex scripta, neque mors dominatur. Immortalis enim spiritus est, & eius opera æterna. Atque hi sunt, qui per fidem nascuntur ex Deo, & filij Dei fiunt. Primum quia illi similes in omni illa diuina uirtute, atque iustitia contendunt fieri, tanquam filij parenti: deinde quoniam abdicato patre mundo, & pristino repudiato terreni generis nomine in aliud nomen, & familiam aliam transeunt, uelut in cœleste genus adoptati, unamque illam, & solã expectãt hæreditatẽ, quam de cœlestibus bonis illis largiatur Deus. AVDIO, inquit, IVLIVS, & hanc admirabilem fidei potentiam etiam atque etiam magis nosco, cuius certe & author, & doctor fuit CHRISTVS, de quo si aliud argumentum nullum habeamus fuisse illum filium Dei, eundemque humani generis redemptorem, hæc una quidem ratio, mea iam sententia satis sit, quòd gustum, & fructum diuinæ huius sapientiæ attulit ipse in mundum, cæcisque hominum mentibus lumen prætulit, quod nulla nostra lucubratio, nulla ingenij uis, nullum unquàm studium potuisset inuestigare, idque nisi ipse è sinu & gremio patris profectus ab eodem patre Deo ad nos detulisset, iaceremus adhuc omnes sine mente, & erraremus sine duce, & nullo bono consilio actiones nostras, uitamque dirigeremus. Quamobrem perge tu quidem, ut cœpisti. Etsi enim satis edoctus sum, nam persuasus semper antea fui, tamen audire etiam nunc expeto, quæ dicturus es. ATQVI mi frater ne alterum quidem illud argumentum silentio prætereundum est, quod Paulus ad Ephesios scribens innuit magis, quàm explicat, quà ait: In quo habemus (CHRISTO uidelicet) redemptionem, per sanguinem ipsius, dimissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ ipsius Dei, per quam exuberans fuit in nos in omni sapientia, & prudentia notificando nobis mysterium uoluntatis suæ ex beneplacito suo, quo proposuerat in seipso, dispensata plenitudine temporum sub unum caput redigere omnia, in CHRISTO quæcunque in cœlo, & quæcũque in terra. In seipso, id est, per CHRISTVM constituit Deus reuocare omnes ad cultum, & ad honorem sui, ut ipse esset omnium Deus, qui idem fuisset & creator, ut ne tam diuturno errore laberentur homines ponentes in mundo, & in mundanis dijs spem, & inani illa fiducia ad interitum deducti. PRAECLARVM & hoc argumentum est, inquit, dignaque imprimis Dei bonitate, & sapientia deliberatio, cuius utique deliberationis unicus in omni æuo trãsactor & administer fuit CHRISTVS, cuius & actio ista ipsa, & actionis euentus satis planè indicauit, & in tanto Dei consilio intelligendo fuisse in illo diuinam sapientiam, & in exequendo; ac perficiendo diuinam etiam potestatem. Nunquàm enim homo duntaxat si extitisset, aut tam alte ille sapere, aut tantum complecti potestate ualuisset. At nunc quidem orbis ab eo edoctus uniuersus, quanquàm diuisus postea in ritus, atque sectas: unicum tamen omnium dominum, & Deum unum agnoscit, ac ueneratur. Ipsum autem consilium summi Dei, quo per CHRISTVM is uoluit cuncta sub se caput reuocare, & redigere, cum uenerabile per sese est. Nihil enim illius maiestate dignius, quàm repulsa, atque illusa inanium deorum turba gloriam suam æque omnibus hominibus, nationibusque patefacere: in quo Iudæi sanè quàm ridicule stulti sunt, qui tantũ cœli, terræque effectorem peculiarem suũ, & proprium uocant Deum, quasi aut cæteri quoque homines non sint, aut si sint homines, non tamen ab eodẽ Deo facti, aut creati existant, aut si utrunque horum ita esse suscipiatur, pacto tamen aliquo & conuento Iudæis obstrictus sit Deus, non se alium præter eos populum in fide, & beneuo

beneuolentia sua recepturum esse. Sed, ut dicebam, cũ uenerabile est per se consilium Dei, & hæc illius communis atq; æqua erga omnes homines uoluntas, cumq; omnibus nobis commodum, & salutare (illo enim cuncti consilio ad perpetuam salutem uocati sumus) tum uero ratio, & uia consilij illius perficiendi non modo inaudita, & noua, sed admirabilis, sed incredibilis, sed nescio unde inuenta, atq; in lucem educta extitit. Quid enim tam nouum, tamq; præter omnium opinionem accidere unquam potuit, quàm ita instrui, atque erudiri homines, qui in mundo uersarentur, & hasce tam uarias, tamq; innumerabiles oculis & manibus, omniq; corporis contactu perciperent uoluptates, quosq; ad consectandas corporum commoditates uita, ad dominandi cupiditatem natura, ad appetendam laudem animi uis quædam erectior stimularet, ut hoc ita constituerent, idq; certissimum existimarent, si ueram uitam adipisci cuperent, hasce omneis res, quæ de mundo expetantur, diuitias, scilicet, honores, uoluptatesq; relinquendas, & pro nihilo esse habendas, ut cum hæc, quæ cernimus, & tangimus dimisissemus, tum ea speraremus atq; expectaremus, quæ ab oculis, & ab omni sensu prorsus remota essent, præceptumq; CHRISTI adimpleremus, sic nos adhortantis, dum ait: Qui uult uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Quandoquidem repudiare, & abijcere mundum, unum, atque idem propemodum iudicatur, ac semetipsum exuere, atq; abnegare. Atq; hoc cum mirabile admodum, & nouum ex parte imperantis, ac præcipientis CHRISTI, tum etiam mirabilius ex eorum factis, qui paruerunt. Creditum enim est, assensum est, concursum est in hanc rationem uitæ, & sententiam, neq; id infrequente populo, sed totis generibus hominum, & nationibus. Quodq; tu frater paulò antè dicebas, ratio tota uiuendi in contrarias partes commutata est, ut quæ apud mundum despicatui ducuntur, ea prima, & præcipua Christiano homini habeantur, quæ autem in mundo plurimi fiunt, postrema. Sed ego nimis longe progredior, tuæq; cursum impedio orationis. Tu uero ad institutum sermonem reuertere, & pertexe reliqua. ADIVVAS me inquam mi frater, non impedis, cum præcurris orationi meæ, uiamq; mihi aperis, qua facilius, & planius ad illa diuina mysteria adniti queam, quæ sunt in omnibus humanis considerationibus cæterarum longe altissima, uel potius non humana nobis, sed diuina mente, inspirationeq; traduntur, ut ego nunc ex his, quæ à te dicta sunt, sancto inflante spiritu aperiri mihi sentio arcani consilij euidentius rationem, & CHRISTI mysterium totum pateferi. De quo idem Paulus scribens ad Colossenses perobscure mihi loqui uidebatur, quà sic ait: Pro corpore CHRISTI, quod ecclesia est, cuius ego factus sum minister, secundum dispensationem Dei datam mihi erga uos, ut impleam uerbum Dei, mysterium absconditum à seculis & à generationibus, quod nunc manifestum factum est sanctis eius, quibus uoluit Deus notificare, quæ diuitiæ sint gloriæ huius mysterij in gentibus, qui est CHRISTVS, in uobis spes gloriæ. Hæc, ut dicebam, Pauli uerba mihi admodum abstrusa esse uidebantur, cum hoc mysterium non CHRISTI, aut de CHRISTO, sed ipsummet CHRISTVM esse diceret: nunc intelligo planè, mysterium fidei nostræ nõ tam de CHRISTO esse, quàm CHRISTVM ipsum: ipse etenim met mysterium est fidei, & fides illa ipsa, sine qua nemini apud deum gratiæ, neq; amicitiæ est locus. Quòd si quis cum admittat fidem erga Deum, Christum tamen reijciat, is eam ipsam fidem, quam admittit, spernere eo ipso in quo admittit, & repudiare intelligendus est. ATQVI INQVIT IVLIVS, hoc quidem certe iam abstrusius est, quàm ut posit per me statim percipi: Itaq; attento sum animo, quorsum tandẽ euasura sit oratio tua. PERCIPIES IVLI, inquam, simul ac paulo amplius progressi fuerimus, & aliquid adiunxerimus ad ea, quæ superiori oratione à nobis tractata sunt, cum noua, & mirabilia fidei Christi præcepta, & opera recensentes maxime mirabamur in tam cõtrarijs mundo, repugnantibusq; sententijs, ut quòd paupertatem, quòd ignobilitatẽ, quòd iacturam, quòd laborem illis cõmodis anteponeremus, quæ sunt his è regione opposita: locum tamen habuisse, & authoritatem sibi uindicasse hanc tam insuetam, & asperam, maximeq; aduersantem cõmunibus hominum sensibus sententiã Christi, Deiq; uoluntatem, usq; eò quidem, ut mundum totum pertraheret ad sese, ipsumq; à seipso deficere,

deficere,& in alienam naturam quasi transire cogeret. DICTA SVNT illa inquit,& in his mysterij CHRISTI maxima uis demonstrata. SED ENIM IVLI adhuc superest,inquam,maius quiddã, & potentius, quod diuinam illã iustitiam,de qua sæpius à nobis iam dictũ est, maxime in nobis depingit, atq; format, cuius iustitiæ,tantiq; cœlestis boni ac muneris fides nostra erga Deum ab ipsomet Deo nobis sola est cõciliatrix. QVID NAM illud tandem,inquit? ID INQVAM, quòd non solũ tolerare,ac pati,atq; æquo ferre animo iniurias,iniquitates, contumelias,damna,& detrimenta cuiusq; modi in animũ inducimus,sed quod excellius multo atq; maius,diuinæq; illi iustitiæ maxime simile, ac geminũ est, etiã inimicis benefacere;bona pro malis reddere;quibus odio sumus,eos ipsi diligere: postremò quas solicitudines,atq; curas rerum humanarum nostra causa non suscipimus, eas pro aliorũ salute, solatio, cõmoditateq; suscipere non recusamus, ut hoc ipsum quod sumus, quòd uiuimus,quod in natura producti stetimus,nemini omnino fraudi,damnó ue sit. Sed quod Dei summi,& præpotentis proprium imprimis est,ad cõmodum, & utilitatem ualeat uniuersis. PLANE` ISTVD est,inquit,quo diuinæ iustitiæ, & bonitatis similitudinem imitando maxime assequimur.Sed hæc mi frater nequaq; terrena cogitata sunt,uerum cœlestia prorsus.Quando enim sponte ab hominis meditatione,atq; cura aut animaduersa omnino,aut si quis aliquando in eam cogitationem incidit,non irrisa illico,& repudiata extiterunt? ATQVI IVLI tum,inquam, cœlestia existimanda sunt,cum ad cœlum,& ad Deum sunt conuersa. Qui si Deus iustificat eos, qui à carne ad spiritum,& à mundo ad eum ipsum per fidem se recipiunt, accipitq; in gratiam suã,quæ quidem gratia hærere ibi non potest,ubi æstus mundanarũ feruent cupiditatum , non'ne necesse est ad Deum per fidem illam accedenti , per quã ipse iustificat impios,mũdana hæc studia uniuersa reijcere, & in eo uno spem suæ salutis ponere? PRORSVS, inquit,necesse est:sed ita,ut qui opes mundi non possident,hoc ipso gaudeant bono,quod ad sectandũ uiam uitæ soluti sunt,& liberi:qui uero possident, ab eis nihilominus amore, animoq; diuellantur, & cum Deo conglutinentur. PROBE` istuc,inquam, sed & hoc puto te mihi cõcessurum,non posse ab eodem & mundum diligi,& Deum;nimium enim absunt,nimisq; diuersa sunt, & ambo ista inter se,& quæ ad utrunq; ducunt curæ,studia,uoluntates;quod significare solebat dominus,cum diceret neminem duobus dominis seruire posse,quod aut unum dilecturus,alterum despecturus, aut huic adhæsurus,ab illo autẽ altero discessurus esset: & quod est apertius,qui animam suam diligeret,perditurum eam, & qui in hoc mundo illam odio habuisset,in uita æterna reperturum eam. CONCEDO, inquit,etenim quid potest contradici? QVO QVIS igitur,inquam,in hoc mundo tanq; in theatro aliquo,& uelut spectaculi,ac scenæ tragico apparatu hisce popularibus studijs & cupiditatibus se dedens maior honoribus,opibus,diuitijs,superior imperio, potestate,gloriaq; existit,quoq; illius magis inceptis & conatibus fortuna suffragatur,ut uel inter ciues authoritate antecellat,uel in prælijs,& certaminibus uictor,spolia, & trophæa referat in urbem suã,maximisq; cũ plausu clamoribus,& gratulationibus accipiatur, hunc necesse est amantem,& studiosum rerum talium,si dictis,& cõfessis constare uolumus,arctioribus mundo uinculis alligatum,& tanq; clauis affixum,ita implicari his terrenis bonis, & usq; eò hærere in mundi cupiditatibus, ut inter illas alacritates,lætitias,ouationes,cõuiuia à summo Deo magis magisq; auertatur, & terrenis studijs illaqueatus, ac deuinctus, à spe salutis, uerìq; boni sui magis longe absit. QVIDNI absit,inquit,cum non'ab Deo solum,sed à seipso quenq;,& à bonitate naturæ sæpe suæ,consilioq; recto fortunæ euentus prosperi cogãt deficere? Et tamẽ ista sunt,inquam,quæ ad mundum,& sectatores mundi homines, quorum semper multo maxima extitit multitudo,felicitatis & fortitudinis,& sapiẽtię obtineant appellationem. SVNT inquit, sed perturbato iudicio, quando sola animi bona probat Deus. MEMINISTIN',inquã,eius,quod ait Paulus? Quòd stulta, & imbecilla, & quæ pro nihilo in mundo sunt,elegit Deus,ut sapiẽtia,& fortia,& illustria mũdi cõfunderet.Et item eius,quod in Euangelio est,quod altũ in hominibus est, id abominationẽ esse corã Deo? MEMINI inquit,idq; mihi uidetur prorsus per fidẽ CHRISTI

fuisse factum. RECORDARE igitur,quod pauloantè posuisti, cū dixisti sic posse quæri,quid opus fuit CHRISTO,& morte CHRISTI? non'ne potuit mundus Deo inspirante per fidem in eum totus iustificari? Nunc enim tibi (saluis tamen semper illis altioribus diuinitatis consilijs) præcise respondeo non potuisse, nisi forte nostri libertatem arbitrij, qua hominis naturā præcipue constare uoluit Deus, idem etiam eam sub uim,& sub necessitatē redigere uoluisset. Nam inspiratio illa ex Deo, si ijs,qui inspirabantur,uim allatura erat,eosq; in id,quod uoluisset Deus, etiam inuitos,aut inopinantes omnino pertractura,non tam inspiratione,quàm imperio, & potestate summi Dei ad iustificandos homines fuit opus. Sin autem suasione duntaxat agere uoluit Deus,& quos inspirabat,non uim illis afferre, sed tantum hortando, & docendo illos ad sese adducere intendebat, quemadmodum quidem in sanctis illis uiris patriarchis,& prophetis fuit factum, nō omneis mouebat illa inspiratio, sed tantū uoluntate,& cōsilio bono ad accipiendum paratos:qui cū perpauci existerent, quippe qui singuli per interualla inspirabantur,non fuit diuinæ bonitatis & beneficentiæ largitatem cœlestis boni in tam exiguo numero conclusam uelle. Igitur suasione semel & doctrina ad omneis homines,tanquam qui liberi,& suæ spontis essent, non ui, neq; potestate uti uoluit.Suasione autem,nō per insomnia,neq; per obscuras prophetarum uoces,quibus erudiri pauci,& ad Deum conuerti poterant;sed illustri,& euidenti,& ea,qua oculi cunctorum,& animi maxime permouerētur, ut & qui tardi ingenio,& qui moribus agrestes,& qui opinione de se inflati essent,& qui mundo, carniq; dediti,omnes pariter claritate, magnitudineq; exempli admoniti, atq; edocti intelligerent,si cum Deo frui immortali uita uellemus, contemnenda nobis esse terræ bona,& appetenda cœlestia. Itaq; hominem unum elegit, & formauit ipse Deus, qui diuini huius documenti ueritatem totam in semetipso deferret, suoq; omnibus exemplo ostenderet,quantum ueræ felicitatis,& gloriæ sequeretur eam uitam,quæ in terris misera,despectaq; habeatur,dummodo illa non ingratis,neq; contra animi sententiam,sed libenter ex Deo,& propter Deum suscepta esset. TVM IVLIVS exclamans,ô mi frater,inquit, diuinum profectò hoc consilium, diuina ueritas, quam quidem nisi patefecisset nobis Deus,ratio hominis nulla unquā apprehendisset.At quāto lumine iam effulget bonitas & consilium misericordis Dei,& erga humanū genus beneuolētia:sed tu perge quæso,& exple auiditatem meam,qui studio feror incensus, ut ea auribus percipiam,quæ tamen propemodum mēte iam præcipio. VOLENS inquam,homines Deus ueritatis non ignaros solum, uerū etiam negligentes, cōuertere ad amorem, & desiderium sui,atq; ut beneficium suum latissime diffunderet,hominem unum elegit;qui tum uerbo,& doctrina,tum ipso opere, & facto manu duceret eos in adeptionē summi boni,ut cū doceret eos spernenda esse terrę bona,ferēdas iniquorum iniurias,labores,si res posceret, pro ueritate subeūdos, obeundā mortem, princeps ipse iniret eam uiā, quam cæteris monstraret, primus in crucē tolli, primus ludibrio ab hominibus haberi,primus in omni uita,omnibus uitæ cōmodis,iucunditatibusq; destitui,nō solum æquo, sed etiam læto animo perferret, ac pateretur. Qui item cum prædicaret,& annunciaret, quanta eiusmodi uitam, quam agebat ipse una, ac docebat,plenā patientiæ uidelicet,& laboris,cœlestium donorum præmia, quanta felicitatis magnitudo,quæ uita,quę gloria sequeretur,nō probasset ista hominibus in mundi cura inuolutis,nisi consurgendo ipse à mortuis,& in cœlum palàm ascēdendo impleta in se ostendisset,quæ cæteris pollicebatur.Illo etenim imprimis facto,illo exemplo moniti,qui & docentem illum antea audierāt,& mox mortuum, suscitatumq; uiderant,euntemq; in cœlum conspicati fuerant,pauloq; pòst sanctū illum è deo spiritum etiam hauserant,conuersi ad considerationem sui, spernere mundum tum maxime,& pro nihilo ea ducere,quę terrenis hominibus prima existimātur,per fidemq; in IESVM Christum ad amorem solius Dei totis animis ferri,tendereq; cœperunt, cum ita statuerent,atq; decernerent,quæcunq; IESVS dixisset, atq; egisset, ea sola uera,sancta,rataq; apud Deum esse, & de eius imprimis consilio atq; sententia allata in mundum fuisse,solosq; ad Dei gratiam admitti posse eos, qui per fidem in IESV Christo sub potestatem ipsius Dei se sic subiecissent, ut nihil mundo iuris, aut domi-

natus

natus in seipsos esse sinerent: quæ uiuendi ratio & cõditio ipse est Christus mysteriũ fidei nostræ. Nec tantum illi hoc ita senserunt, sed dimanante ab eorum cordibus, & linguis unà cum spiritus sancti auxilio illa incensa erga Deum, & proximũ charitate totus pene correptus terrarum orbis eodem igne amoris in Deum conflagrauit, fidemq; IESV Christi, atq; adeo Christum ipsum studiose est cõplexus. Nunc uideamus quid iam ista concludunt, ut possimus necessitatẽ aduentus Christi non cõmodum, iam duntaxat, & utilitatem cognoscere. Nam si fidem habere Deo, & in Deum, illi est credere, planeq; confidere, hoc autem facere nemo satis potest, qui mundo etiã confidat, & mundi præmijs, honoribusq; ducatur, qui per fidem quærit apud Deum iustificari, quò dignus bonis cœlestibus efficiatur, is mundum, & glorias mundi renuntiet, necesse est, quod tamen aut sua, aut parentũ uoce profitentur omnes, qui baptismum accipiunt, dum sese Deo dedunt, & permittunt totos, pompasq; Satanæ repudiare se testãtur, & penitus eas ab sese, atq; ab animo suo amouere. Necesse est itaq; mundum relinquere, & mundi res omnes, eũ, qui cupiat ad Deum se adiungere, quãdo præsertim nec iustificari potest coram Deo, hoc est, ueram illam, & integram diuinæ iustitiæ uim nequit obtinere, qui mundo, & mundi bonis cupiditate, atq; amore sit affixus; porrò autem hoc fieri non potest, nisi credatur CHRISTO, & tanti ex illo exempli doctrina accipiatur. Igitur ille, qui sic docuit, & fecit, unus ipse est, per cuius fidem iustificamur apud summum Deum. Atq; hoc est mysterium fidei nostræ, ut spernamus mundum, & in Deo uno spem bonorũ omnium constituamus, quod mysterium ipse est Christus: qui quatenus homo extitit (ut mittamus nunc redemptionem cõmunis culpæ, reconciliationemq; nostrã cũ Deo, quæ per ipsum ipsiusq; obedientiã facta est) quæso, quidnam aliud re uera fuit, quàm cõtemptio mundi, atq; in Deum fiducia? Ille ad hoc factus, & in hunc mundũ editus, quẽadmodum ipse testificatus est, ut testimoniũ daret ueritati, idemq; ipse ueritas. at quæ ueritas? Nempe ista, quòd uerè uiuere est mundum abijcere, & in Deo spem totam ponere: hæc est fides, hoc mysterium, hæc sola hominis apud Deũ iustificatio, in hoc salus nostra, in hoc Dei gloria, in hoc nobis eum Deo non solũ pax, amorisq; & amicitiæ uinculũ, sed cognatio etiã, consanguinitasq; consistit, ut habeamus illum in patrem, cuius & mores imitanda eius bonitate iustitiaq; accepimus, & hæreditatem expectamus, quæ non per mortem parentis uentura nobis sit, sed per nostram in terris quidem mortẽ, in cœlo autem immortalitatem nos cum æterno patre in perpetuum sit cõiunctura. Fuit igitur, fuit necessarium prorsus uenire Christum, qui non tam doctrinam ex Deo tanti mysterij ad homines deferret, quàm esset ipse illa ipsa doctrina, nec tantum documentum in seipso uitæ ex fide erga Deum, & ex contemptu mundi agendæ, sed exemplũ etiam uitæ, gloriæq; illius præberet, quæ huic tali erga Deũ fidei esset proposita atq; coniuncta, ut quos res asperæ, & dura illa à mundo disiunctio, humaniq; affectus deterrerent, eos surrectio à mortuis incitaret, & in cœlum ascensio, & beatæ uitæ, ac immorralis adeptio. Itaq; nasci eum, & mori, & consurgere demum oportuit, ut plenum haberemus & integrum ab Deo omnipotente in filio eius IESV Christo & suæ uoluntatis ac beneuolentiæ erga nos, & nostrę, si illi obtẽperauerimus, beatitudinis documentum. Cui quidem IESV Christo qui non credunt, hi Deo quemadmodũ credent? Non enim Deus familiariter loqui nobiscum putandus est, neq; Græco, Hebraico' ue sermone ad nos uti, sed ut is infinitam suam potestatem per motus, & cursus cœlestium orbium, ac luminum nobis explicat, sic admirabilem bonitatem suam, studiumq; nostræ salutis, & immortalitatis procurandæ, hac oratione, quæ est Christus, nobis est effatus, nos per eum scilicet à mundo, ad se uocans, & spem fidemq; nostram ab his terrenis auellere, & in eo ipso constituere nos edocens, ut eius sermo, & uox, & doctrina totus esset ipse Christus: Ita qui Christũ à fidei erga Deum mysterio excludunt, neq; hi fidem intelligentia, neque Deum complectuntur. Quod enim isti aliud habebunt indicium, atq; argumentum Dei uoluntatis, & beneuolentiæ aduersus hominũ genus? Quod spei & fiduciæ suæ in Deo firmamentũ? quo authore, quo doctore nitentur? ut intelligant hanc unã esse uiam, & rationẽ ad Dei gratiam, & ad ueram uitam perueniendi, si mundi commoda posthabeantur, & in solo Deo summa

bonorum constituatur:non'ne fit perspicuum,famq; manifestò apparet eos,qui Christo non cōsentiant,terrenos homines esse,mundo,carniq; deditos? cum simulac primū à mundo se quis auellat,& abstrahat,statim illi in mente, atq; in fide eluceat Christus, non ut doctor solum tanti mysterij, sed ut ipse mysteriū, qui eum ad Deum deducat, & quasi de manu in manum parenti suo tradat ab illo in filium,ab se in fratrem,& cohæredem regni cœlestis adoptandum,atq; adsciscendū. Quæ igitur absurditas est rationis,atq; consilij hanc tam amplam,& tam illustrē Dei præpotentis in Christo Iesu filio suo suasionē ad homines,atq; doctrinam,quēadmodum uita hic degenda, & quo itinere in cœlum perueniendum sit,contemnere,ac repudiare? ut occultior alia quædam & pene singularis uia exquiratur:aut quæ mentis cæcitas diurni syderis lumen ad uitæ usus non admittere,peculiare aliud lumen quærere? Significata est per dominum IESVM uia,patefacta,monstrata,quæ recta,& unica est, per quam ad cœlū, & ad Deum ingredietibus iter sit,nec digito solum indicata, sed ipso præeunte munita, & complanata,hanc tu nō probes? & deuiam esse contendas? quæ sine errore ullo, & nullis anfractibus est,ut calles occultos quosdā & ignota diuerticula quæras, ac perscrutere, per quæ ad Deum,& ad Dei gratiam accedas? Cum ad Deum nisi per tale fidei mysteriū peruenire non possit:quod mysterium est CHRISTVS, tu uero in ipso statim initio ab infidelitate ducas exordium? Et adhuc de CHRISTO perinde ut de homine duntaxat locuti sumus, qui idem & fuit, & semper est Deus, non fons quidē & origo ipse diuinitatis, sed sempiterna manatio ex patre cōtinenter effluens, tanquam lumen à sole,qui est eiusdem cum patre substantiæ,per quem à patre omnia facta sunt,alius quidem ille à patre,sed non alius Deus,quoniam in diuinitate,atq; in essentia una est amborum & spiritus sancti cum illis, eademq; prorsus naturæ ratio, quæ sit ipsa summa,& absoluta unitas. Sed quoniā de his dabitur aliud dicendi tempus,redeamus ad CHRISTVM,qui nisi Deum sibi perpetuo adiunctum habuisset, & si non extitisset idem ipse & Deus simul, & homo, quæro fuisset'ne potis errare illum aliquando,an etiā errasset? Quis enim est homo,tanta firmitate animi, tanto uirtutis robore munitus,tamq; sibi admirabiliter, & inuicte constans, qui non aliquo lapsu aliquando,aliquoq; deflexu ad carnē, & carnis desyderia protrahatur? quē nulla unquam animi affectio,nullus cupiditatum motus perturbet? Atq; ego de his loquor,qui cum Deo uiuunt,& illius uoluntati,ac gloriæ sunt dediti,quos (nō enim semper in una illa Dei consideratione consistere humanæ cogitationi est datum) simulatq; despexerint,suspirare,aut appetere aliquid mortale,ac terrenum necesse est, & ad semetipsos aliquid referre. Quod si CHRISTVS à uitæ suæ primordio usq; ad crucis mortem id de se præbuit specimen, ut nusquam inclinasse ad curā, & cogitationē sui,nihil sua causa omnino uoluisse,nullis mundi illecebris exhilaratus fuisse, sed pro salute cæterorum cuncta dixisse, egisse, perpessus esse intelligatur , quis eum cum talis esset,hominem solum duntaxat,ac non Deum unà & hominem audeat existimare? Missa nunc facio miracula,missas mortuorum suscitationes, etiā quatriduanorum,surdorum,mutorum,cæcorū redintegrationes mitto,qui in pristinum naturæ statum contra omnem naturæ uim, & cōsuetudinem solo uerbo restituti sunt,qualia agere & posse est unius Dei. De illa humana specie in eo loquor,quę perfectā,& summam ueritatis uim,hominis penitus à mundo,& ab omnibus mundi illecebris,& cōtagionibus soluti , ac liberi profectò ferre nunquam potuisset, nisi eadem cum Deo assidue conflata,copulataq; fuisset. Atque hoc argumento usus est ipsemet CHRISTVS, cum studeret mentes Iudæorum elatione animi, maleuolentiaq; cæcatas ad intuendum lumen ueritatis conuertere,sic in Ioanne loquens , Qui uerbum meum audit,& credit ei, qui misit me, habet uitam æternam, & in iudicium non ueniet , sed à morte transijt ad uitam. Qui uerbum meum audit,inquit,& credit ei,qui misit me. uerbum ergo illius est,cui per hoc uerbum credendum est,ac non tuum uerbum bone IESV, nisi tute uerbum illius esses,cui ut credamus , nos hortaris, quasi Iudæis hoc insinuans. Nam tum quidem orationem de alijs rebus illis non explicabat IESVS, neq; uerba apud eos faciebat,quemadmodum credendum,aut quo pacto agen dum erga Deum esset, sed semetipsum credendum , noscendumq; proponebat, tan-

quam

quam ipse esset Deus, & fides, & mysterium: quo uerbo inquiens, pater meus, qua uos doctrina, quibus præceptis melius queat instituere, ac docere, quàm memetipso, mea oratione, uita, factis? Ego enim euidens Dei sermo sum, non in somnijs ostentatus, neq; ambiguis prophetantium uocibus nunc prolatus, nō in lege scripta adumbratus, in qua carnis opera pleraq; sunt. Ego autem carnem omnem uobis abijciendam esse ostendo, & ad spiritum solum transeundum, in quo qui cum Deo uiuunt coniuncti, hi in iudicium non adducuntur. non enim legi ulli subiecti sunt, sed ipso facto habent uitam æternam. Ego, inquit, annuncio ueram uitā uobis, ex Deo, ut illi credatis, Deus enim uester est, & mihi item tanquam uerbo Dei credatis. Si enim somnio ut ab Deo misso, si prophetis, si legi creditis, in quibus aut non tota, aut certe nō illustris, sed obscura ueritas significata est, mihi quare nō creditis, qui sum uniuersa, & perspicua ueritas, qui totū hoc, quod sum, doctrina uobis sum, qui meipsum nudum, atque apertum uobis exhibeo, hominem nihil omnino de mundo haurientem, nihil meum prorsus, nihil proprium uolentem, sed omnia ad Deum patrem cogitantem, & referentem, cui ita credere debetis, ut mihi illius uerbo etiam credatis. Et rursus: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me, si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit, qui autem quærit gloriam illius, qui misit eum, hic uerax est. Si nulla, inquit, esse potest doctrina præstantior, quàm ista, qua ego hominem totum à mundo ad Deum retraho, & ipso illo authore Deo hoc me agentem, ac docentem uobis indicare confirmo, omnis in me planè est ueritas, & uerbum sum patris, qui non diuellor à patre, neque separor, nec me in memetipso ab illo disiunctum constituo, & me uobis finem ultimumq; propono. Id enim si ita esset, nec Dei ego amplius uerbum, neq; in me ueritas esset, & uobis hæc quæ prædico, talia non prædicarem, meamq; potius quærerem, quàm alterius gloriam. Sed si quis hæc, quæ demonstro patrem uelle, & petere à uobis, uoluerit experiendo cognoscere, & huius meæ doctrinæ, atque uitæ gustum aliquem percipere, statim unà is intelliget, hanc Dei ueram & doctrinam, & uoluntatem esse, ut nemo ad se quicquam, sed ad ipsum Deum referat omnia, seseq; unusquisq; à mundo abstrahat, & in Deo totum collocet, quod ego princeps & facio, & facturus sum, qui sum ad eam rem natus, atq; factus, ut uobis, & ipsi mundo ab Deo uerbum sim, & sermo, & hortatio. Deo autem à mundo, & à uobis sim uictima, qui iustitiam ad uos, & uitam ex ore Dei affero: uitam, inquam, illam, quæ in Deo est optima, eademq; immortalis. Ad patrem autē refero mundi, & carnis mortem, quam in mea carne sum ipse interfecturus, ut uos in uoluntate uestra eandem perimatis. Animam enim meam deuoui ouibus meis, tantumq; abest ut quicquam proprie mihi appetam, ut me totum prorsus mundo donem, atq; adeo ei à patre donatus sim, ut uitam pro his sanguinemq; effundam, qui ex mundo ad Deum uoluerint se transferre. Hæc IESVS & similia multa in populis illis exponens, spiritualis uitæ ueram beatitudinem, & diuinitatem, naturamq; suam docere illos nitebatur, qui tamen carnis impliciti illecebris, & mundi curis occupati uim illam spiritus capere non tam nequibant, quàm nolebant. Torpebant enim & pigrabantur cōmouere se, & ex illis terrenis sordibus extollere, atq; eijcere, quæ illis consuetudine factæ erant perquàm suaues. Repugnabat uerbo Dei hominum illorum ambitio, obsistebat auaritia, aduersabatur uoluptas, & qui est angelus Sathanæ uiolentissimus, liuor & maleuolentia omnem in illis uim recte intelligendi, & iudicandi penitus corrumpebat. cum tamen morte pòst obita à CHRISTO Iesu, & cruce illo cœlesti sanguine cruentata, impletoq; omni nostræ redemptionis mysterio perfracti obices, & repagula Sathanæ deiecta sunt, uicitq; Dei sermo, & factus est IESVS mortuus, quàm ante mortem fuisset, multo potentior. Qui cum etiam tum uiuens prædicaret, & doceret, Iudæisq; se credendum, noscendumq; offerret, nunquam eos tamen in eam animi aduersionem potuit inferre, ut attenderent, atque intelligerent, etsi ipse quoque sibi assumere uideretur diuinitatis honorem, nunquam eum tamen suam ullam omnino, sed tantum patris sui gloriam ab illis expetere. Quemadmodum pulcherrimis, & optimis de rebus oratio apte, commodeq;

pronunciata non suam ipsius, sed oratoris gloriam in animis eorum, qui audiunt, constituit. Hoc ipse indicat de se in Ioanne, ad Iudaeos inquiens: Non possum ego facere à me ipso quicquam, sicut audio, iudico, & iudicatio mea iusta est, quoniam non quaero uoluntatem meam, sed uoluntatem mittentis me patris. Et rursus alio loco: Ego ex me ipso locutus non sum, sed qui misit me pater, ipse mihi mandauit, quid dicerem, & scio, quod mandatum eius uita aeterna est. Istud autem ipsum mandatum paulo suprà expositum fuerat, granum frumenti in terra mortuũ, multum fructum ferre. Et, qui amet animam suam in hoc mundo, in uitam aeternam eam perdere. Et, tollendam crucem, Christumq́ sequendum, & similia. Porrò quonam sermone alio, aut quo genere orationis commodius, & aptius ad homines loqui, & uoluntatem suam expromere potuit Deus, quàm CHRISTO filio suo? qui cunctus fuit concio patris ad sese uocantis homines, & eos sibi in filios adoptare cupientis, cunctus fuit, inquam, non solum quod dixit, & fecit, sed illud ipsum quoque quod Deus, & homo extitit. Quà Deus, uim & maiestatem patris in seipso miraculis indicans, & uoluntatem eius illis miris, & insolitis operibus enuncians. Quà homo, in contraria omnino parte mundo sese, & mundanis omnibus affectibus constituens, ludibriaq́ & aerumnas, & crucem, & mortem sponte perferens, ut cunctis fieret palàm, iam nõ per ambages obscure dictorum, nec per uisa dormientium, sed per gesta, mores, uitamq́ IESV Christi eos, qui ad diuinitatis praemium uelint peruenire, à mundi spe, ac fiducia oportere esse remotos. Hoc diuinae doctrinae pulcherrimum & maximũ documentũ, hanc summã ueritatis uim exemplo unius in carne hominis, in potestate Dei mundo toti exhibitam, & demonstratam, Maumethanae legis sectatores, qui CHRISTVM alioquin miris laudibus extollunt, ut eum quasi intueri, atque agnoscere uelle uideantur, nescio quo pacto mox hallucinati aspernantur, atque illudunt quà dedecorosum putant esse CHRISTO, si is raptus ad mortem, & in crucem actus sit, mundani homines nimirum, nilq́ nisi terrenum, & carneum meditantes, ut qui inspicere non potuerint, quae sit gloria spiritualis uiri, quamq́ contraria existimationibus humanis. Sed illi quidem ita contagionibus mundi infecti, immersiq́ penitus sunt, ut uideatur noua lex illis reperta, quae eos non ab ignorantiae tenebris extractos ad ueritatis lucem excitaret; sed quae ultro omne in illis lumen, omnem aciem spiritus hebetaret, atque extingueret, penitusq́ eos in corpore, atque in corporeis cogitationibus infigeret, quae primum eos ad Iudaicas redigit obseruantias, ut spem non minimam salutis in illis ponant: deinde nullam artium liberalium atque optimarum magnopere illis consectandam proponit: postremò ea illis praemia actae uitae in coelo dat, quae sunt in hac quoq; uita modestis, & probis, & sapientibus hominibus turpia. Sed uides mi frater, dum de iustificatione legis, & fidei loquimur, quàm multa simus de CHRISTI fide persecuti, per quã solam iustificari homines apud Deum asserimus. ET ILLE: Hodierno die, mi frater, inquit, omnis mihi ignorantię caligo penitus ex animo discussa est, egoq́ & diei, & luci restitutus sum. Nunc enim lucent mihi plane in animo fidei nostrae mysteria, quae antè perobscura esse uidebantur, cum quod credendum erat, facile id quidem, & incunctanter crederem, submitteremq́ me & sanctorum patrum doctrinis, & sanctae Ecclesiae catholicae decretis; hodie uero primum quod noscendum etiam de illis fuit, Dei beneficio, ut noscam sum consecutus. Itaque quod solebat crebrò usurpari in disputationibus aequalium meorum, cum sic obijceretur, cur tanto tempore pòst CHRISTVS ad seruandum hominum genus uenit? quid ita tantum ante se seculorum passus est sine cognitione ueritatis praeterire? ei ego dubitationi nunc facillime respondeam, eos quicunque prae uitae sectam omni tempore secuti sunt, ut mundum, & mundi commoda, prae coelestibus commodis nihili fecerint, summumq́ in ipso Deo praemium sibi constituerint, per fidem illos CHRISTI cum Deo coniunctos fuisse: hoc enim est ipsum fidei mysterium, qui CHRISTVS est, cuius uis tota in hac inductione animi, sententiaq́ consistit, uti ab uno Deo praemia in coelo nostra expectemus, bona autem & blandicias mundi negligamus, & tamen quod ad personam CHRISTI attinet, qui eius tantum hoc mysterium diuino munere ha-

buerunt

buerunt cognitum, illis eadem bonitas Dei authorē, & caput mysterij profectò indicasse credenda est, ut uel uenturum spiritu antè prospicerent, uel posteaquā uenisset, etiam inauditum intelligerent, si qui extitere uspiam, hodieq; existunt, ad quos hoc nondum sanctissimum CHRISTI nomen famaq; peruenerit. IAM ILLVD, inquam, Iuli intelligere te quoq; puto, quemadmodum homines, qui prius generati mundo sunt, ex Deo rursus renascātur, & repudiato patre mundo, filij Dei fiant. hoc est illud ipsum mysterium, quod CHRISTVS est: qui qua homo extitit, princeps in nomen & genus summi Dei adoptione est uocatus. Quatenus autem fuit, estq; mysterium, in illo cuncti, & per illud honorem consequimur eundem, ut adoptati à summo Deo, & filij eius effecti, dij ipsi quoq; iure appellemur. Atq; hæc est generatio populi Dei, quæ non ex Iudæis, neq; ex semine Abraam carnali illo, & corporeo, sed ex semine fidei, quæ in Abraam patre nostro principio eluxit, & in proprio uerbo Dei, & ipso fidei mysterio, quod fuit IESVS Christus, ornandis & frequētandis cœli regionibus diuinitus est procreata: de qua, tametsi ipsum CHRISTI mysteriū omnibus antè seculis occultum extitit, ut nemini prophetarum, ac patriarcharum, sed ne angelorum quidem cuiquam consilium Dei de CHRISTO perspicue fuerit patefactum, ipsa tamen nouæ prolis creatio, & sanctioris populi constitutio, ac nouæ urbis Hierusalem ædificatio antiquitus ab Deo pluribus est demonstrata. Quid enim est, quod sic loquitur Dauid: Et anima mea illi uiuet, & semen meum seruiet ipsi, annunciabitur domino generatio uentura, & annunciabunt cœli iustitiā eius populo, qui nascetur, quē fecit dominus. Et in Esaia Deus: Alienigenis, inquit, qui apprehendent fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius, quàm filijs, & filiabus, nomen sempiternum dabo illis, quod non peribit. Non'ne & populo, quem dominus facturus erat, cum diu quidem antea populus Iudæorū esset factus, & alienigenis, qui fœdus domini apprehensuri erant, hoc est planè nō Iudæis, nomen melius multo ab summo Deo promittebatur spiritualibus filijs uidelicet, q; filijs terrenis, atq; carnalibus, quod idem est, atq; Iudæis: Quid de ipso CHRISTO Esaias, quàm aperte, quamq; perspicue, ut uideatur pene id ipsum intueri mysteriū, quod nos occultum fuisse dicimus, cum sic inducit loquentem Deum: Ego suscitaui eùm in iustitia, & omnes uias eius dirigam: ipse ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, non precio, nec munere. Et rursus uim innuens futuri mysterij: Conuertit, inquit, Deus sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultam facit, suscitat uerbū serui sui, & consilium angelorū complet. Vel, cum de nouo populo prædicit: Ambulare faciā cæcos per uiam, quam non nouerunt, per semitas, quas non cognouerunt, calcare faciam eos, ponam tenebras ante eos in lucem, & praua in rectū. Nam quid obsecro erat ignotius, quid magis deuium ab itinere publico, quàm hasce inire uitæ semitas, quæ nobis à CHRISTO Iesu monstratæ sunt: quas nisi princeps ipse præeundo indicasset, & omnibus impedimentis, obicibusq; præseptas progressu ipse suo purgasset, atque aperuisset, nemini eas non modo ingredi, sed ne dispicere quidem fuisset licitū. ITA EST, inquit, sed quæso mi frater, quidnam clarius esse iam potest, aut mysterio fidei, eiusq; effectu, & operatione inter gentes, aut prophetarū uaticinijs ista ipsa annunciantibus: cum præsertim omnes ferè, qui à spiritu sancto prædocti uenturum seculum cognouerūt, cum denunciarent populo Israëlitico, Iudaicoq; excidium, urbi Hierusalem uastitatem, & ruinam, solitudinem regioni, internicionem propè Hebræorū filijs, filiorumq; parentibus, repente post innumerabiles illas iacturas, & calamitates, tanquam mutato choro concinant corrigentem, restituentemq; omnia, & ad seculum beatius transferentem Deum, ut facile appareat hominibus non tardissimis reiecto carnali populo, alium à Deo spiritualem populū institui, quo cum fœdus sempiternum futurum Domino sit. RECTE, inquam, loqueris Iuli, sed quando, quoad est nobis à Deo traditū fidei CHRISTI mysterium satis aperuimus, cuius cognitio, sicut ipsa re experiere ad intelligenda Pauli sensa, quæ nimis interdum retrusa, absconditaq; uidentur, mirum quantum profutura sit, uideamus nunc, de quo antè fuit dubitatum, quid in se momenti, aut necessitatis ad salutem consequendam baptismus habeat. Sic enim, si memoria tenes, disputabamus,

non uideri

non uideri nobis iure derogari circuncisioni ipsi illi uidelicet, quæ in præputio carnis usurpabatur, cum in eo signo, & uelut indicio suæ professionis Iudæi spem ponerent, quando eandem nos uim ad amicitiam cum Deo, & ad salutem acquirendam in baptismo nostro, quod item signum externum est, constituimus, de quo dicendum est, baptismum eum, qui ex aqua, & chrismate sacro fiat, non esse omnino necessarium ad fidei iustitiam, & tamen quodam modo necessariū esse. Nam cum sit baptismus professio eius sectæ, quam sequi uolumus, & earum rerū, quas Deo promittimus, quasi pactio quædam ore enunciata, ac prolata, & coram Ecclesia, cœtuq; fidelium testificata, per quam testificationem membrum Ecclesiæ, quæ corpus CHRISTI est, efficimur, quòd omnes in unum corpus, ut ait Paulus, baptizamur, si incidat casus, & tempus eiusmodi, ut recepto, & credito CHRISTI mysterio id ipsum statim factis, & opere usurpemus, protinusq; mundum re ipsa, per alienam tamen uim dimittamus, ad eum finem utique, ut Deum, & promissiones Dei assequamur, salutē absq; hoc baptismo sine dubio inuenimus, sicut inuenit eam ille latro, qui pendēti CHRISTO in cruce, pendens ipse adhæsit. Quid enim erat opus illi, ut profiteretur CHRISTUM sequi uelle, quē reuera sequebatur? & mundum uelle dimittere, quem tum maxime dimittebat? Quo in supplicio crucis, etsi legibus mortem subire, ac ferre in corpore cogebatur, animi tamen liber, ipsum illum animum, quem in potestate habebat, ad præbendum se CHRISTO comitem applicabat, proptereaq; absque aqua in sanguine, & spiritu est baptizatus. Quod item compluribus postea contingere potuit, quemadmodum de Emerentiana uirgine, & Adaucto martyre monumentis est proditum, & si qui alij eiusmodi, quos in ipsa agnitione CHRISTI & fidei mysteriū, quod intellexerant, opere statim implentes, atq; ut CHRISTO cōiuncti essent, mundum, atq; uitam prompto animo relinquentes, nullo alio accepto baptismo, præter hunc spiritualem, & intestinum, quo nullus tamen sanctior est, ipsa Dei benignitas in gremio suæ immortalitatis excepit. At qui post agnitionem mysterij, spatium habuerunt & cōmodum sanctissimo hoc baptismi lauacro se abluendi, & in eo profitendi, quales ipsi erga Deum esse uellent, & quo pacto hærere illi, mundumq; renunciare præoptarent, si facere id neglexerunt, salutem quoque hi suam, & fidem ipsam eam, quam susceperant, prodidisse sunt existimandi. aut enim, qui sic faciunt, per superbiam, contumaciamq; contemnunt, aut agunt profectò perfidiose, qui cum sese CHRISTO dedere uelle simulauerint, deditionem ipsam uerbis concipere, & confiteri palàm non audeant, neq; Deo se per baptismum, tanquam per syngrapham obligare. Ad hæc accedit, quod si mysterium intellexerunt, dum ipsi mysterij iudicia, testimoniaq; nō usurpant, exemplo cæteris officiunt, neque ipsi ad corpus Ecclesiæ, & CHRISTI se adiungunt, quod per hoc sacramentū potissimum in unitate continetur: si non intellexerunt, ne illis quidem signis, & cerimonijs doceri curant, & admoneri, ut per corporeos eiusmodi ritus, ad spiritualem cognitionem perueniant. Quapropter sancte, & uere ab Apostolo est dictum, Corde credi ad iustitiam, ore autem confessionem fieri ad salutem. Quippe cum fides cordis sit, quæ Deo præcipue grata homines sola credentes iustificet apud eundem Deum, oris autem confessio & fidem illam cordis comprobet, & iustitiam conseruet fidei, ex qua est nobis uera ex Deo uita: quæ quidem confessio nisi suscipiatur, quasi pudendum nobis mysterium esse uideatur, quod gloriatione dignissimum est. Itaq; ab eodem Paulo peropportune est adiectum scripturæ testimonium, sic dicentis, Quòd omnis, qui credit in illum, non confundetur. De quo & dominus in Euangelio: Qui me negauerit coram hominibus, negabo eū & ego coram Deo, inquit. Atq; eadem ista in lege ueteri, de circuncisione potuissent dici, quam Moyses de populi illius duritate, peruicaciaq; expostulans, Israelitas, ut eam in corde coram Deo adhiberent, flagitabat. Et Hieremias populum monebat, ut circuncisus esset præputiū cordis coram Deo, quòd spiritualis circuncisio illi, quæ in carne erat, circuncisioni & ueritate, & honore apud Deum antecedebat. & tamen illam ipsam carnalem circuncisionē prętermittere non erat fas, nisi q; post inuectum fidei lumen circuncisio per baptismum sublata est. Baptismus autem ut qui ad summum iam, absolutumq; peruenerit, factus est sempiternus. Iam de operibus

tibus mi frater, quæ aspernantur hæretici, nec ea ullius esse ad salutem momenti dicunt, quam illi salutem una in fide uolunt esse positam, non'ne sublata quæstio omnis est? cum si fidei uirtus, & ipsum mysterium intelligatur, nullis cum operibus malis queat fides cohærere, de illis operibus loquor, quæ ex constituto fiunt, & ab animo prauo, maloq; sunt profecta. Nam quin lapsu, & titubatione aliquando possit fidelis offendere, nos nihil contrà dicimus: habitus, propositum, deliberatio que delinquendi à uera fide remotissima sunt. Quo enim pacto reliquit mundum, & ad Deum se contulit is, qui nihilo secius mundi uoluptates, & commoda omnia uenatur? & quò cupiditatibus suis queat suppeditare, iræ, auaritiæq;, & ipsi deseruit ambitioni? Ac nulla quidem tanta non modo est, sed ne esse quidem potest pestis, immanitasq; uitiorum, nullus tantus aceruus scelerum, tam profligata, & perdita in omni flagitiorum genere uoluntas, quæ simul ac per fidem CHRISTI adiunxerit se ad Deum, & mundum præ illius amore studioq; repulerit, ipsiq; sese Deo totam tradiderit, atque permiserit, non statim ea, atque e uestigio deletis omnibus maculis illis ulceribusq; peccati, pura mundaq; resplendeat, & nouæ fidei aduentu sanctificata, illam cœlestem induat iustitiam, per quam ad Deum proxime bonitate accedat, qua iam hausta uirtute, & tanto illo munere diuinæ liberalitatis accepto, quis non intelligat, nihil iam fore illi in cuncta uita propositum, nisi ut Deum imitando omnia omnibus bona faciat semper, & dicat, ab omni semper iniuria, & ab omni terrena, ac sordida abstineat cupiditate, aliorum animo æquo iniurias perferat, nihil omnino extraordinarium appetat, saluos, atque honestos uelit esse omnes, etiam inimicos, cum nemine liti, nec altercationibus contendat? Quòd qui mundum nihili pendunt, his ista, quæ diximus, non solum facilia factu, uerum etiam suauia, & iucunda sunt, & cum fide erga Deum ita coniuncta, ut diuelli non possint. Tu uero qui tantum tribuis fidei, ut nihil operibus bonis habendum honoris in uita, & salute adipiscenda putes, amabò de qua fide istud sentis? Nam cum ista quidem, quæ per IESVM CHRISTVM in unum Deum fides est, non potest oratio tua conuenire, siquidem illa cordis fides est, neque solum credit Deo, uerum etiam uni illi ipsi confidit, ex quo sequitur omnium humanorum bonorum contemptio. Tu cum te dicis credere, & hoc uno uerbo sic niteris, ut totum in eo, quantumcunq; est, quod pertinet ad salutem, ponendum esse confirmes, confidas autem mundo, cui rei indicio est oratio, uita, mores denique reliqui tui, tum tanquam omni munere perfunctus, quod Deo, & fidei in Deum debitum sit, erumpas iam liber in omne genus flagitiorum? nihilq; turpe ducas, quod libidini tuæ placitum sit? in mundum te totum ingurgites, & cunctis, qui tibi non assentiuntur, contumelias dicas, fortunas aliorum direptum eas, matrimonijs nefarijs illigere, seruias iracundiæ, uinolentiæ, intemperantiæ, atque ex his lustris egressus sic demum eructes uerbum fidei, ut ex ea pendere una salutis spem constituas, nec bonis operibus, & moribus tribuendum esse quicquam apud Deum disputes? Quid tam absurdum esse, aut tam abhorrens à uero potest? Quemadmodum porrò Paulum attendis, cuius te dictitas & nomen sequi, & authoritatem? Non'ne is palàm, & diserte ponit homines per fidem CHRISTI iustificari, & ea quidem illos insigniri iustitia, quæ maior omni humana uirtute sit, ut fidei, iustitiæq; appareat unum, atque eundem esse constrictum sempiterni uinculo fœderis consensum. Porrò iustitia sine operibus bonis esse quæ potest? Nam & alio loco Paulus, Dei sumus effectio, inquit, conditi in Christo IESV in operibus bonis, quibus præparauit Deus, ut in eis ambularemus. Nos uero dicamus, quòd sicut fides adueniens uetera omnia crimina delet, atque diluit, unaq; satis est ad obtinendam gratiam summi Dei, sic fidem ipsam, posteaquam aduenerit, hominemq; cum Deo coniunxerit, non posse eam deinde cum moribus malis cohærere, propter eam causam quidem, quòd nec fides sine iustitia est, & praue agendo, recteq; loquendo, non est credere id Deo, sed simulare. Ita aut iustitiam etiam non es adeptus, si fidem uerbis tantum, & non corde comprehendisti, aut si eam corde, statim etiam iustitia fidem consecuta est. Porrò oris confessio sic ualet ad salutem, si cordis credulitas profecerit ad iustitiam. Verum de his hactenus: non enim cognito iam fidei

mysterio ulla uel minima dubitatio in his rebus amplius potest residere. Nos Deum potius precemur, horum ut hominum mētes, in eum sensum inducat, ut fidem, quam uerbis profitentur, moribus, & iustitia teneant, digniq; ab eodem efficiantur, quorum ad reprimendas aliorum immoderatas cupiditates, plus etiam exempli, & authoritatis uita, quàm persuasionis habeat oratio. PRECEMUR sane Iulius inquit, etenim Christianum hoc imprimis & nostrum est, atque illi iustitiæ, quæ ex fide existit, maxime consentaneum. NUNC REDEAMUS ad Apostoli uerba: Longo quidem interuallo, sed tamen non sine magna, & necessaria ratione illa est à nobis facta digressio. Exposuimus enim, & demonstrauimus, id quod necesse imprimis fuit, quemadmodum nemo hominum apud Deum, nisi per fidem CHRISTI possit iustificari. sic enim loquitur Paulus: Nunc seorsum à lege iustitia Dei manifesta facta est, testificata ab lege, & à prophetis. Legem hic appellans ueterem scripturam totam, in qua ubiq; elucent testimonia aduentus CHRISTI, & noui illius populi, qui in fide & iustitia cum Deo coniunctus, & sempiterno fœdere cum eo copulatus futurus erat. Iustitia, inquit, Dei per fidem IESU Christi, in omnes, & super omnes credentes. ex quibus uerbis patet, non eos tantum qui se dicunt credere, sed qui sic crediderunt, ut iustitiam fidei adipiscerentur, illos IESU Christi uere fideles esse. Atque ut comprimat semper Iudæorum insolentiam, qui ægre admodum ferebant alios, qui extra legē essent, fieri secum socios eiusdem à Deo muneris & gratiæ, quasi quibus lex data ante esset, his solis deberetur & gratia, prosequitur Paulus, Non enim, inquiens, est distinctio. At quid ita non est? aut cur Iudæus non anteponatur Græco? Quia omnes, inquit, peccauerunt, & egent gloria Dei, ut iustificentur gratis ipsius gratia. Quia omnes, inquit, in causa pari sunt, ut nullum à se afferat quispiam discrimen meriti, sed apud Deum unusquisq; peccando offenderit. Egent ergo omnes clementia, & benignitate summi Dei, cuius exercitatio in Deo sic etiam gloriosior est, quàm si in benemeritos sua præmia dispertiret. Nunc enim totum quicquid est uirtutis, atq; boni, quod per fidem assequimur, totum, inquam, ex Deo est, & ex diuinis illius iustitię, bonitatisq; thesauris, cuius si essemus nos aliqua ex parte nobis ipsis authores, quantum esset illud, quod ex nobis præberemus, tantum esset de Dei gloria, munificentiaq; detractum. Iustificamur igitur omnes per fidem, sola illius gratia, hoc est, nullo nostro merito eiuscemodi, ut illud donum nobis à Deo debitum esse uideatur. At quo pacto iustificamur? quo pacto etiam si in posterum efficiamur iusti, ueteres tamen culpas, maculasq; deponimus? per redemptionē, inquit, quæ in Christo IESU. Nam Christus IESUS cum sine peccato ullo esset, & tanquam peccator nihilominus morte esset mulctatus, compensatio huiuscemodi facta est, ut uetus peccatum nobis nō debeat amplius exprobrari. Si enim permissum est, ut qui nō peccauit, plecteretur, cur non permittatur, ut qui peccauit, à pœna sit liberatus? confusum enim, & perturbatum iam est mortis iudicium. Mortuus porrò est IESUS, non suis peccatis, sed nostris, quam mortem ipse sponte suscepit, ut placato per suos dolores, & cruciatus Deo, nos mortem comitem peccati effugeremus. Quid autem iste IESUS quemadmodum hoc effecit, aut qua ratione in hanc mentem est illapsus, ut tantum amoris erga nos, & pro nobis studij, curæq; susciperet? Quoniam, inquit, hunc Deus proposuit placamentum per fidem in ipsius sanguine, Deus ipsemet, inquit, non solum gratiam, & amicitiam suam instituit nobis largiri, sed per quod etiam illam mereremur, adiecit. Dedit enim nobis filium suum, à quo ipse placaretur, & omni ueterum nostrarum iniuriarum memoria deleta, humano generi, per eum reconciliaretur, quod nulla per nos ratione potuit effici. Quisquis enim nostrum, mortem illam suscepisset, licet pro omnibus unus se deuouisset, idq; egisset optimo animo, piaq; uoluntate: tamen ex infecto genere oriundus uix suam ille culpam, nedum salutem aliorum redimere potuisset. Atque in hoc maxime effulget magnitudo, & maiestas, & gloria summi Dei, qui totum expleuit nobis beneficium suum. Nec se solum placabilē, sed hostiam etiā, qua placaretur exhibuit, ut quo meriti minus nostra à parte esset, hoc magis clementiam, & bonitatem, & iustitiam illius deamaremus. Sed licet nihil ex nobis sit dignum, nihil uim aut rationem ullam meriti continens: tamen

aliquid à nobis proficiscatur necesse est, in quo confidat Dei gratia,& iustitia,id porrò non est operis, sed bonæ duntaxat erga Deum uoluntatis, quæ solam per fidem CHRISTI contingere nobis potest. Fides enim est quæ confidit, & totam se committit Deo, quod tum fit, cum & in futurum Deo placere instituimus, & de præterito confidimus omnem ex pristinis nostris sceleribus offensionem in illa diuina mente penitus esse deletam, atq; horum utrunq; per fidem in Christo IESV assequimur, & disciplinam uidelicet agendæ ex Dei uoluntate, ac imitatione uitæ, & redemptionem iandiu meritæ per nos propter peccata nostra mortis. Quorum utrunque in sanguine CHRISTI nobis repræsentatum est, quod etiam ipsum subtilius est uidendum, quemadmodum sanguis CHRISTI peccata nostra abluerit. Ac primum legem Moysis ita iubere cognouimus, ut sanguine semper aliquo peccata expientur, cui oportuit legi satisfieri, qua de re in epistola ad Hebræos copiose est scriptum. Sub ea enim lege dum uoluit nasci CHRISTVS, illud quoq; ex lege facere constituit, ut quos liberare redimereq; uolebat, pro his suum ipse sanguinem effunderet: suum autem, ob eam rem, ut non breuem illis, & cito interituram, sed æternam, & stabilem redemptionem inueniret. Nam sanguis uictimarũ, qui pro commisso, & perpetrato delicto fundebatur, susceptam quidem antea maculam abluebat, non erat autem futuræ integritatis, & innocentiæ sponsor. Itaque ad easdem sæpenumero uictimas, & ad eadem sacrificia erat reuertendum. Sanguis uero CHRISTI quod ad peccata uetera attinuit, legis, & sacrificij propriam expiationem fecit, quod ad uentura autem, maiore etiam mysterio omne humanum genus est complexus. Etenim gentes exteræ, quæ lege non tenebantur, & illam forsitan uim purgandi & expiandi per cruorem uictimarum factam nõ intelligebant, hoc certe documẽto instructæ, eruditæq; sunt, quòd mors illa CHRISTI, illa crux, ille sanguis cœlestis, doctrina omnibus nobis extitit, quemadmodum uitam nos quoq;, & mortem ab illecebris mundi penitus disiunctam, & in deo fixam decurrere debeamus. Itaq; tum per fidem in CHRISTI sanguine Deum nobis conciliamus, si in illo sanguine, illaq; CHRISTI morte nos etiã assensione animi, uoluntateq; cõmoriamur, id est, si mundi, & uitæ huius blandimentis pro nihilo habitis bonorum omnium summam in Deo constituamus. Qui enim sic agunt, atque constituunt, illi cum CHRISTO peccatis mortui sunt, & ad fructum æternæ uitæ cum eodem postea suscitati. In illo igitur sanguine, Christiq; morte, cum fides tota nostra, tum Dei reconciliatio, & pax nobiscum facta consistit. Sequitur autem: In demonstrationem iustitiæ suæ, ex remissione præteritorum peccatorum in tolerantia Dei. Proposuit, inquit, IESVM placamentum Deus, in cuius sanguine ipse per fidem placaretur, ut demonstraret iustitiam suam, & summam immensamq; bonitatem, per quam remisit peccata, quæ diu tolerauerat. Illa enim bonitas, illa longanimitas omnipotentis Dei in hoc quoq; semper apparuit, quòd pertulit, & sustinuit eos, qui peccauerunt: sustinuit autem, non ut eos grauius plecteret, sed ut ansam & occasionem ignoscendi in illis inueniret. Huius porrò perpetuæ Dei uoluntatis, & clementiæ testis fuit IESVS, in quo etiam antiquis, & diu antè mortuis patribus, qui non in mundo omnia sua defixerant, sed ad Deum bonam partem cogitationum suarũ direxerant, redemptio est facta. Et quoniam hoc est Pauli nationem aliquando integram, & Ecclesiam CHRISTI, & genus hominũ interdum uniuersum perinde ætatum gradibus diuidere, ac dispertire, acsi de singulari homine loqueretur, mundiq; ætates, & tempora ætatibus hominis accommodare: sic nunc in isto loco de humano genere toto perinde, ut de homine uno loquens, humanitatẽ, & tolerantiam, & bonitatem summi Dei, quam ipse fermè iustitiam appellat, qua de re satis alijs locis est dictum, quam in singulis hominibus adhibet Deus, ut eorum peccata diu, multumq; toleret, expectetq; occasionem ignoscendi, atq; parcendi, eandem ipsam clementiam, & bonitatẽ in humano genere toto adhibuit, cuius cum tot seculorũ pertulisset peccata, quo tempore maxime illa percrebuerant, ad summumq; peruenerant, præcidit ille tandem patientiam suam. Verum ita præcidit, ut humanum genus, quod propter delictorum, & scelerũ magnitudinem summo supplicio afficere debebat, summo sibi expiaret, uinciretq; beneficio. Atq; hoc est dignum Dei natura, & beneficentia,

hoc illius benignitati,bonitatiꝗ; consentaneum.Quid enim est,quod agat conuenientius sibi Deus,quàm ut in hunc modum tractet, atque excipiat eos,qui prauis moribus,opinionibusꝗ; imbuti, ignari quid expediat, uiam sibi ipsi muniunt ad exitium, ut sustineat eos uidelicet,ut foueat,ut adiuuet,si forte uelint hi per ipsum Deum liberari? Hæc est illa Dei iustitia, de qua toties à nobis est dictum, quæ maxime demonstrat,atꝗ; illustrat ipsius Dei gloriam,quam nos,qui in CHRISTVM credimus,fiduciamꝗ; nostram in Deo ponimus, per fidem ueram imitamur, diuini illa generis, non humani, quam non lex, non ius scriptum, non hominum mores, non parentum disciplina, sed fides sola nobis insinuat. Nam si uelimus iustitiam interpretari in hoc loco illam, quæ habeat similitudinem legis, quæ ei, qui deliquit, nisi irrogata pœna, ueniam dare non audeat,idcircoꝗ; sanguinē CHRISTI Deus expetiuerit,ut posset illo modo quasi iuri,& legibus satisfactione facta, hominibus deinde ignoscere, uidetur ex altera parte habere ista res iniustitiæ similitudinem. Qui enim æquū,iustumꝗ; sit, quò nocens absoluatur, innocentem condemnare? Quid enim dixerit quispiam, non ne CHRISTVS sanguine suo,pro cunctorum peccatis Deo satisfecit? Satisfecit enimuero, sed ista satisfactio subtilius est intelligenda. Non enim quod in exercitu sæpe fit, ut cohors, aut legio,si reliquerit locum, uel signum si amiserit, puniantur pauci,cæteri omni pœna liberati discedant, sic contigit in CHRISTO, ut plecteretur ipse, reliqui uero liberarentur omnes. Sed hi tantum liberi facti sunt, qui & mori ipsi cum CHRISTO uolunt,ut sit necesse si per Christum salui esse uolumus, eandem nos mortē pati,quam ipse perpessus est;necesse sit,inquam, non eodē tamen penitus modo.Nam Christus carnē hominis peremit in cruce, tanquam peccati fomitem, ut peccatū extingueret,quod è carne totum exæstuat, quò nos in illa carne CHRISTI carnem etiam nostrā fide,& uoluntate peremptā haberemus; peccatisꝗ; moreremur.At hoc nemini contingere potest,nisi uolenti,& Christo IESV fidem istam habenti.Sic enim nos à morte, moriens liberauit Christus,ut qui ad uitam cum illo consurgere uellent, carnem suam unà cum illius carne crucifigerent, in quo est uniuersa redemptio,non præteritorum solum,sed futurorum etiam peccatorum.Sumus igitur hac ratione potissimū salutem cōsecuti, quòd uolumus Christo cōmori, si accidat ut res,& ueritas ita poscat,etiam corpore:sin id minus opus sit, semper tamē uoluntate, cuius index nobis mysterij,idemꝗ; sacramentū,baptismus est.Carnis autē mors iudicio, & fide, & uoluntate suscepta, hoc utiꝗ; in se habet, quòd peccato amplius locus non est, uiuitꝗ; deinceps spiritualis iam homo, qui est ex Deo creatus, non amplius carnalis,qui ab Adam progenitus est,ut alio loco Paulus: Veritas,inquit,est in Christo IESV, deponere uos ex priori modo uiuendi,ueterem hominem corruptum per cupiditates deceptionis,& renouari spiritu mentis uestræ,& indui nouum hominem ex Deo conditum in iustitia & sanctitate ueritatis. Atqui tota uis in nobis mysterij, & CHRISTI est, ut cum illo in carne commoriamur, & cum eodem unà in spiritu uiuamus,neꝗ; potest quispiam,ad illam ueræ iustitiæ uitam cum Christo consurgere, in quo caro peccati nō antè sit occisa.Quapropter ipse Christus,qui fuit nobis exemplum,& doctrina, & Dei patris oratio, quod in pleno,& perfecto documento contendæ carnis necesse fuit,non solum uoluntate, uerum etiā ipsa re omnibus modis in carne est afflictus. Sic enim ipse de se in Luca pronuntiauit, quòd talia oportuit pati Christum & sic intrare in gloriā suā.Nos uero,qui ab illa tanta perfectione,præstantiaꝗ; Iesu Christi longe absumus,satisfacimus in eo Deo,si promptam uoluntatem ad eadē perferēda afferimus. Hoc est enim carnē in nobis iam occidere, quod facere planè nō possumus,nisi ab amoribus mundi prius diuellamur. Vbi uero ad opus ipsum adigimur,& quod fide uoluntateꝗ; cōcepimus,factis est præstandū,tūc quantū nobis dominus dederit uiriū,ferēda,& patienda incōmoda sunt,dolorꝗ; corporis subeūdus, & ipsa mors tolerāda.Hæc eṁ fides in Deū est,& Christi imitatio,per quā aditus nobis in cœlū aperitur,quē patefecit & aperuit ipse Christus.Ita & Paulus in Hierusalē trāsiturus,adhortās eos,quos in fide instruxerat, illud imprimis illos admonet, ꝗ per afflictiones multas oporteat nos introire in regnū Dei,siue id uolūtate propria sic cō stituamus,siue operibus exequamur.Et ad Corinthios, Semꝑ mortificationē domini

Iesu

Iesu in corpore circūferimus, inquit, ut & uita Iesu in corpore nostro manifesta fiat. Et iterum: Semper nos uiuentes in mortem tradimur propter Iesum, ut & uita Iesu manifesta fiat in mortali carne nostra, aut uestra, id est, carnis nostræ uita, qua peccato uiuitur, in mortem traditur ob Iesum, cuius uim, & mysterium in nobis suscipimus, ut in eadem carne ob peccatum mortali dempto eliminatoq; peccato, eadem uitę immortalitas appareat, quæ in Christi Iesu carne manifesta est facta. Itemq; de mysterio Christi euidentius ad eosdem Corinthios: Quod si Christus unus pro omnibus mortuus est, ut qui uiuunt, non amplius sibi ipsis uiuāt, sed illi, qui pro ipsis mortuus & excitatus est. Et ad Galatas: Christus dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eripiat nos ex præsenti seculo prauo. Et alio loco: Vt Deo uiuam, inquit, Christo cōcrucifixus sum, uiuo autem non amplius ego, uiuit autem in me Christus, & qui sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectionibus, & cupiditatibus suis. Et eodē sensu ad Ephesios, Christum soluisse parietem septimedium inter Deum, & nos ait: quo distinebamur, & impediebamur, ne iungi, & adhęrere Deo possemus: ipsum autē septū fuisse in carne nostra cum Deo inimicitiam, quam soluimus, cum peccato morimur. Neq; soluissemus, nisi soluta ea prius fuisset a Christo. Ipse enim fuit, qui sua obediētia erga Deum, cui sese totum, dimisso mundo, tradidit, factus est in nobis, & in humano genere cum Deo recōciliatio. Quem Christum cum imitamur, cōmorientes cum illo simul carni peccati propter obedientiam Dei, ut ipse idem Paulus ait, Tūc Christum addiscimus, & in Christo edocemur. Et ad Titum: Christus dedit seipsum pro nobis, ut redimat nos ab omni iniquitate, & purget sibi ipsi populum acquisititium, æmulatorem bonorꝝ operum. Et Petrus: Christus passus est pro nobis carne, inquit, ut uos eandem mentē induamini, quoniā qui passus est in carne, destitit à peccato. Ioannis quoq; illa per os domini nostri de carne Christi, quæ panis est mūdi, sine quo uita esse nō potest, & item de sanguine plena mysteriorꝝ, & sublimitatis oratio admodū planè indicat morte Christi nō tam simplici modo peccata nostra deleri, ut in lege ueteri per uictimam delebantur, quanq; & illi quoq; ritui, & religioni satisfecit Christi immolatio, sed plenū esse mysteriū illius mortis & crucis ad nostrā liberationē, si carnem nostram, cū ipsius mortuam esse uelimus, si Christum ipsum Iesum induamus, si illius afflictā, & maceratam carnē salutari cibo assumpto in nostrā ipsorꝝ carnē alendam, nutriendamq; adhibeamus. Sed de ui tota rationeq; mysterij Christi quoniam satis hoc loco dictū, & fortassis alibi dicetur, pergamus ad Apostoli uerba, qui bonitatem & iustitiā Dei in eo magnificans, quòd remisit peccata ea tandē, diu quæ tolerauerat, aliū etiam modū, & tempus unà cū modo, quo iustitia Dei declarata sit, adiungit, sic iterū repetēs: Ad demonstrationē iustitiæ suæ in hoc præsenti tēpore qualiter ipse iustus est, & iustificans eū, qui est ex fide Iesu, hoc secundū quod repetitur ad demonstrationē iustitiæ habet expressionē, ac si diceret, ad demonstrationē, inquā, iustitiæ suę in hoc tēpore, quo misit filiū suū ad nos uidelicet, totumq; sese nobis, & amorem suum erga nos patefecit, nec tantū in eo ostēdit iustitiam suā, quòd remisit, ignouitq; peccata, quæ tolerauerat, sed quòd de illa sua diuina, singulariq; iustitia bonam etiam partē in nos per fidē Christi deriuauit, ut faceret nos ad imitationē, & similitudinē sui iustos, quod idem est, quod suprà dixerat, ex fide in fidē. Per fidē enim eandē Christi & Dei iustitia in ipso Deo patuit, & in nobis impressa, insinuataq; est.

Vbi ergo gloriatio? exclusa est. per qualē legē? operum? nequaq;, sed per legē fidei. Putamus ergo fide iustificari hominē seorsum ab operibus legis. An Iudæorꝝ Deus solū? nō autē & gentium? certe & gentiū. Quoniā quidē unus Deus, qui iustificabit circuncisionem ex fide, & pręputium per fidem. Legem igitur abrogamus per fidem? absit, sed legem constituimus.

EXCLVSA est, inquit, ò Iudæe gloriatio tua, qua de lege te iactas, nec per aliā legem operum, quæ sit melior tua, nanq; fieri id non potest: lex enim Iudæorum, ut diximus, ut quæ ueri Dei notionem præter cæteras haberet, peccatumq;, & recte factū ex illius nutu, & uoluntate dijudicaret, sola erat idonea, quæ appellaretur lex, nec le-

ge alia ipsa,neq; eius opera aliis operibus poterant uinci: sed exclusa est per legem fidei,dignior enim facta est fides,qua authore & interprete cum Deo nos coniungamus, etsi minus proprio uocabulo,tantum ut legi operum uerbum illud legis in fide redderet,lex fidei appellata est,quod idem est & fides,per fidē enim legis opera, quātum ad acquirēdam iustitiam,& Dei gratiam pertinet,à principe laude exclusa sunt, hoc etiam magis,quòd ea si qua est,quæ ex lege ueniat ad iustificandum commoditas,angustis illa finibus circumscripta est,& clausa,& in una tantum, neq; ea maxima natione habet locum.Iudæis enim duntaxat illa lex est lata, ut si ex operibus legis solum sit iustificatio,exiguum tantum genus iustificari,cæteros omnes à iustificatione excludi necesse sit. At Deus, qui unus ubiq;, & semper omniumq; omnino nationum idem est Deus,nullis terminis patitur benignitatem suam, beneficētiamq; concludi.Itaq; utitur potius fidei instrumento,quàm legis,quod ad salutem omnium longe est communius.Nihil autem tam Dei est,quàm omnibus esse æqualiter beneficum,atq; communem.Cui rei si fidei instrumentum est aptius, eo semper uno utitur Deus,quod in quaq; re est optimum. Fides porrò & facile, & generaliter omnibus est exposita,ut per eam quisq; possit ad Deum sese applicare, atq; conferre. Itaq; ea & circuncisionem iustificat,& sine circuncisione etiam præputium.Neq; nos cum fidem legi anteponimus,facimus iniuriam legi,tāquam uelimus illam antiquare, sed legem potius sancimus,cum ad suum finem,quò intenta illa est,eam deducimus.Siue enim lex Dei omnipotentis gratiam præcipue exquirebat,per fidem Christi ea uoti compos melius effecta est:siue Messiam suum beatioris seculi authorem expectabat, fides Messiam illi Christum demonstrauit: siue adeo in illis carnalibus, corporeisq; obseruantiis ueritatem spiritus illa innuebat, spiritualemq; doctrinā quodammodo parturiebat, hac iam inuecta spiritus doctrina reddita est & ipsa perfectior,atq; completior.Non dicitur autem antiquari,neq; aboleri id quod perficitur, sicuti nec puer cum ad uirilitatem perductus est, de naturæ suæ substantia amisisse quicquam, sed acquisiuisse perfectionem magis est dicendus.

Quid igitur dicemus Abraam patrem nostrum inuenisse secundum carnem? si enim Abraam ex operibus fuit iustificatus,habet,quo glorietur,sed non aduersus Deum.Quid enim ait scriptura? credidit Abraam Deo,& reputatum est ei ad iustitiam. Operanti uero merces non reputatur secūdum gratiam,sed secundum debitum:non operanti autem, uerum credenti in eum,qui iustificat impium,reputatur fides eius in iustitiam.

RVRSVS affirmat quantum plus & gloriæ,& gratiæ acquirat apud Deum fides,quàm opera, exemplo patris nostri Abraam, qui si antea etiam in operibus, & actionibus suis rectus fuit uir,& iustus (hoc enim est,quod ait:Quid dicemus Abraā patrem nostrum inuenisse secundum carnem?) id est, quam gratiam, quam laudē ex operibus carnis,humanis scilicet, & tanquam ex homine actionibus inuenisse? qui ut etiam in illis fuerit planè probus,inter homines fuit, & inter illos potuit iure suo gloriari,erga Deum quidem certe non potuit.at quamobrem nō potuit? quia illius, quam agebat,exercebatq; inter homines,iustitiæ,ipse sibi erat author.Sibi enim ipse constituebat,& præscribebat,quid esset faciendum,ut æquitatem cum cæteris,& societatem conseruaret.Illaq; in eo iustitia & ab humano consilio proficiscebatur, & in humanis opinionibus tota consistebat,ut nulla esset in eo Dei gloria,sed omnis & in homine,& ex hominibus gloriatio.Fides uero erga Deum, & quam Deo Abraā habuit,fecit illum,ut non suo iudicio quicquam,sed Dei cōsilio, atq; præscripto ageret omnia.Itaq; & patriam,cognationemq; suam illo iubente deseruit,& posuit tabernacula,quibus in locis est iussus,& ad concubitus uxoris iam desperatos se retulit, & filium Deo præbuit in sacrificium, & deniq; factus est illi in omnibus obedientissimus.Quòd si opera iustitiæ,quæ ab humana uoluntate,consilioq; proficiscuntur,aliquam habent gloriam,quanto maiorem illa,quæ ab diuinis consiliis,& uoluntatibus sunt profecta? tanto uidelicet,quāto humanis uirtutibus diuina uirtus, iustitiaq; antecel

tecellit. Fidei ergo iustitia diuinæ non humanæ nobilitatis est, in qua & eius, qui credidit, gloriatio tota ex Deo est, & ad Deum rursus conuertitur, ut neq; initium, neq; exitus huius gloriæ aliud quippiam sit, quàm ipse Deus. Gloriæ autem talis fundamentum est fides, quandoquidē in fidem solam hæc Dei excellens iustitia transmittitur. Igitur patere omnibus necesse est, quantopere sit fides, fideiq; iustitia operibus legis, aut humanis iustitiæ actionibus anteponenda. Ac ne ambigui quicquā in considerantium animis relinquamus, omneisq; ut euellamus dubitantiū scrupulos, examinet unusquisq; secum, & cū animo intus suo, quæ sit ista operum, & quę fidei iustitia: tum quantum huic ab illa intersit, intelliget. Operum iustitia ea est, qua quis in factis, & actionibus suis fidens, quòd rectè, atq; integre cū hominibus se gesserit, collocat in illis spem cū laudis, tum salutis etiā suę, ut siue ex hominibus, siue ex ipso Deo spectandum præmium sit, paratū sibi id esse confidat nō alicuius dono, aut beneficio, sed merito imprimis suo, quod sic Apostolus exponit: Operanti uero merces nō cōputatur secundum gratiā, sed secundum debitū. Deberi enim mercedem sibi putat, qui operas dedit, in quo quædā est unicuiq; in seipso cōfidentia, & nonnulla etiam uel tacita arrogantia, ut sibi ille admodū placeat, quisquis est, & honorē perfuncti operis sibimetipsi attribuat: Dei autem omnipotentis in eo nulla clementiæ, & liberalitatis sit gloria. Qui uero nullis suis meritis, actionibus' ue confisus, cōferat se ad summum Deum, satis in illo statuens & potestatis & benignitatis esse, ut uelit, ualeatq; quāuis impium & improbum per fidem accedentem ad se iustificare, hic alio genere præstantioris iustitiæ probus effectus ostendit, atq; illustrat maxime Dei præpotētis gloriā. Atq; ille quidem primus operum sectator, sic adhibet in gerendis, suscipiendisq; rebus iustitiam, quatenus tantum legi, hominibusq; satisfaciat. Hic uero ex Deo & ex Dei dono iustificatus illas operum, legisq; iustitias tricamenta quædam terrenæ cogitationum esse putat, ut quæ nihil aliud sint, quàm explicare in eo se uelle, quod totum sit implicatio, hoc est, cum cupiditate, & studio in rebus terrenis hæreas, nō inde ut euellaris, sed quemadmodum ordine quodam, & cum ratione in illis mouearis, exquirere: hic autē iustus Dei, quē sic appellat Deus in Abacuc inquiens, Iustus meus ex fide uiuet, qui per fidem ex Deo & iustitiam adipiscitur & uitam: diuiniore longe modo, maioris iustitiæ fit compos, legemq; sibi gerendæ uitæ non ex lege operū, sed ex imitatione Dei constituit. Fit enim ut à quo aliquid discendo perceperimus, cū id postea, quod didicimus, adhibemus in usum ipsi, atq; experimur, eius, à quo id accepimus, studeamus esse similes, in quo doctoris nostri, & præceptoris gloria per nos maxime amplificatur, & ostenditur. Hic tu Iudæe qui hanc ex fide nostri iustificationem non admittis, qui cunctos ad opera legis reuocas, quemadmodum cōstituis gloriam summi Dei? Accedunt gentes ut Deo sese offerant, illius gratiam expetentes, illius benignitati confidere paratæ. Quid ais tu Iudæe? frustra inquis laboratis, & adnitimi, non est hæc ad Deum perueniendi uia, ad nos primo confugiatis oportet, & legem nostram accipiatis, carnemq; præputij circūcidamini, atq; omnia legis iusta impleatis, si donum uitæ, & gratiæ apud Deum quæritis obtinere. Hoccine est glorificare Deum? an infinitam illius maiestatem in angustū uelle redigere? qui si nō potest nec parcere, nec iustificare absq; lege, & uictimis, ubi illius potentia? si nō uult, ubi bonitas, ac beneficentia? At enim semel id ita constituit, ut sic fieret, rationemq; & modum, quo ipse placaretur, in lege instituit, nempe tum quidem tarditati tuæ cōsulens, cum tu spiritualis disciplinæ penitus expers, eiusq; in tuis primis illis rudimentis prorsus indocilis in corpore, & corporeis sensibus totus inhærebas. Quin tu recto nunc itinere fidei & humilitatis tendentes ad summum Deum in legis amplius semitas, ac diuerticula, & ad confractus operum ne coge, cunctasq; in nobis uirtutis, & iustitiæ partes Dei esse sine, & nō nostras, quò sic & uirtus nostra perfectior, & Dei maiestas clarior, atq; augustior etiam fit, sicuti quidem fuit in patre nostro Abraam, qui non ex operibus suis, quæ fecerat, sed ex fide, quam habuit Deo, meruit iustificari. Quam præsertim in Deum fidem, non autem ex lege iustitiam sequitur beatitudo à Dauide etiam tuo significata, & testata.

Quemadmodum & Dauid dicit beatificationē hominis cui Deus computat

putat iustitiam absque operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum obtecta sunt peccata: beatus uir, cui non imputauerit Dominus peccatum.

HIC enim certe, qui beatus dicitur, non ex operibus legis, quæ minime seruauit, alioquin quomodo eguisset, ut sibi ab Deo peccata remitterentur? sed ex ipsa peccatorum dimissione consecutus est ab Deo beatitudinem, in qua adipiscenda nullas ipse suas parteis attulit, nisi hanc ipsam fidem, quòd credidit à Deo, etiā sine operibus misericordiam sibi posse, clementiamq; præstari, ac omnem hanc gratiam beatificationis suæ soli Deo acceptam retulit.

Beatificatio igitur ista in circuncisionem? an & in præputium? Dicimus enim quòd reputata est Abrae fides in iustitiam, quomodo ergo reputata? cum esset in circuncisione, an cum in præputio? non in circuncisione, sed in præputio: & signum accepit circuncisionis notam iustitiæ ex fide, quæ fuerat in præputio, ut esset pater omnium credentium per præputium, ut reputaretur & illis iustitia, & pater circuncisionis his qui non ex circūcisione solum, sed qui etiam incederent uestigijs eius fidei, quæ fuisset in præputio patris nostri Abraam.

ISTA, inquit, beatitudo, quæ ex fidei iustitia, & propter eiusmodi iustitiam nobis tribuitur, per quam quidē iustitiam deletis à Deo omnium peccatorum nostrorum maculis ad illius summam uoluntatem omnibus in rebus spectandam, atq; exequendam, & prompti efficimur, & habiles, quemadmodum & ipse Abraam ad parendum in cunctis Deo alacer, & paratus factus deinde est. Ista inquam, beatitudo attributa est Abrae, cum adhuc in præputio esset, necdum circuncisionē in se admisisset. Nam circuncisio post fidem illam iustitia iam adepta Abrae ipsi imperata est, quæ futura esset indicium, & ueluti nota illius ipsius ex fide iustitiæ, quam Abraam Deo credēs in præputio esset adeptus, nota inquam, & indicium Abrae genus carnale à cæteris generibus discriminaturum. Quoniam enim Deus illa fide Abrae erga se, & in his, quæ ipse eidem Abrae promittebat, illius certa spe & fiducia adductus dignum illū effecerat, in cuius semine gratiam & cognationē suam uniuerso generi humano impertiret, quo clarius extaret suæ promissionis fides, & ad nationum, ac seculorum omnium conscientiam esset testata, illo circuncisionis uoluit signo Abrae sobolem distingui, quod quidem signum futurum esset indicium ac monumentum eius promissi, & pacti, quod cum ipso Abraam Deus pepigisset, quæ quoniam promissio illi ab Deo ob ipsius fidem & fidei iustitiam erat facta, signum non tantū pacti, sed illius ex fide iustitiæ, quæ id pactum expresserat, facta est circuncisio. Ita signum circuncisionis fuit nota iustitiæ, qua Abraam Deo credens in præputio fuit ab eodem Deo insignitus, atq; ornatus. Quod autem hic circuncisionem signum iustitiæ, in Genesi eandem signum pacti appellat, in quo libro sic scriptū est: Et circuncidetis carnē præputij uestri, & erit in signum pacti inter me, & uos. Erat autem hoc pactum ex promissione Dei cum Abraam eiusmodi, ut cum hæreditate terræ & multiplicatione innumerabilis posteritatis id etiam illi polliceretur Deus, quòd ex semine ipsius prodiret olim, in lucemq; ederetur, qui eandem gratiam Dei, & iustitiam, terramq; re uera æternæ possessionis in omnes tribus terræ propagaturus esset, qui ubi uenisset, omnibusq; fuisset factum manifestum ex semine illum Abrae secundum Dei promissionē profectum esse, Deumq; præstitisse, quod fuisset pollicitus, tum sublato circūcisionis signo, quod deinde inane, & irritum futurum esset, ad eam fidem in Deum concursus cunctorum fieret, per quam Abraam in præputio positus, Dei amicitiam, & gratiam, insigneq; ab eo donum cœlestis iustitiæ consequi ualuisset. Ita circuncisio, quæ signū fidei, ac iustitiæ Abrae in seipsa fert, si non sit sub signo fides, ac iustitia, inane signū est, & quatenus pactum indicat futuri ex Deo doni, quod in semine Abrae sanctificaren

carentur omnes gentes,iam exhibito dono amplius signum non est. Abraam porrò ipse dupliciter factus est pater,& generis sui,ac posteritatis per circũcisionem, & humani generis totius per fidem.Pater quidem omnium credentium, cum etiam tũc in præputio esset, fidemq; Deo habuisset,ut quicunq; item in præputio constituti simi lem in Deum habuissent fidem,simili apud Deum iustificarẽtur gratia,fidesq; illis in iustitiam reputaretur.Pater autem circuncisionis,hoc est generis,& posteritatis suæ: si illud tantum signum posteri sequantur circuncisionis, carnalis tantum pater : Sin autem,quod signo illo admonentur,eiusdẽ fidei uestigijs, quibus ille in præputio ingressus est,uelint & posteri eius incedere,uere illis pater,neq; corporis solũ,sed animi etiam sui,& fidei erga Deum,partæq; propter eam ipsam fidẽ iustitiæ integram illis hæreditatem relinquens.Ex quo plane patet fidem ubiq; esse & ualere omnia : quod quidem ad acquirendam Dei gratiam,& ad conciliandum ab eo cœlestis iustitiæ donum ad unumquenq; hominum spectat atq; pertinet,quãdo nec sine fide ualet quicquam circuncisio,& cum fide præputium circuncisionem non desiderat.

Non enim propter legem promissio fuit Abraæ,& semini eius hæredem eum esse mundi,sed propter iustitiam fidei.Si enim qui ex lege,hi hæredes, inanis facta est fides,& uana promissio.Lex enim iram fabricatur.Nam ubi non est lex,neq; ibi præuaricatio: propter hoc ex fide ut per gratiam, quo firma sit promissio omni semini,non solum quod ex lege,sed & quod ex fide Abraæ,qui est pater omnium nostrum,sicut scriptum est: Quoniam patrem multarum gentium posui te.

PROMISSIO illa, quæ facta est Abraæ ab Deo, inquit, non ratione legis nec propter legẽ facta est,sed propter iustitiam fidei. Quia enim credidit Abraam Deo, & id reputatum est illi ad iustitiam,propterea ipsi Deus præclaram illam promissionem fecit hæredem eum fore mundi. Quæ promissio quanquam non eisdem uerbis in Genesi est perscripta,ex alijs tamen uerbis colligitur, quòd in semine ipsius erant sanctificandæ omnes tribus terræ;atq; hæc promissio non propter legem Abraæ facta est,sed propter illam fidem,quam is Deo habuisset,quòd ei præcipienti, ac pollicenti in cunctis credidisset,atq; obtemperasset,propterq; eam iustitiam, in cuius genere,& nomine fides illa Abraæ à Deo est existimata. Ita cum Abraæ illa tum promittebat Deus,neq; legem ita spectabat,ut ad eam suas promissiones dirigeret, neq; posteaquam illi quæ promiserat impleuit,id est legi, & legis operibus ab eo datum: sed cum illi Abraæ fidei, atq; iustitiæ tributum, tum diuinæ imprimis constantiæ & ueritati.Etenim si propter legem & illa promissio tunc Abraæ facta,& pòst Iudæorũ generi eiusdem ratione legis exhibita fuisset, inanis illico Abraæ fides, & Dei promissio irrita extitisset.Ac quod ad Abraam pertinet,si fuisset ab Deo spectata in suis promissionibus lex,quid honoris,quid gratiæ obtinuisset apud Deum fides Abraæ, si non ipsi,nec fidei eius præcipue,ac primo,sed generi, & posteritati ipsius datum fuisset,ut digni tantis ab Deo promissionibus haberentur, qui in legem Moysis consensissent,& suum in illa nomen professi,tam religiose,& diligenter coluissent: quando non præuaricatoribus,sed probis,& rectis suam impertitur benignitatem Deus. Quid ergo interfuit,utrum crederet Deo Abraam,nec ne crederet,si non propter se, nec propter fidem suã,sed ratione legis,eiusq; posteritatis,quæ sub lege futura erat, illa ab Deo fuisset promissio enunciata? Deinde quam Abraæ gratiam posteri eius debuissent,dum hæreditatem promissorũ,quam accepissent,non parenti suo Abraæ, nec fidei parentis,sed suis operibus retulissent acceptam? Postremò ne credere quidem firme Abraam Deo,omnemq; suam fidẽ in illius promisis constituere potuisset, si legem potissimum,& in lege posteritatem spectasset illa promissio.Quo pacto enim quod pependisset ex incertis posterorum factis, spemq; constantiæ, & stabilitatis in alienis uoluntatibus sitam habuisset, potuisset ab alio quopiam homine nõ suum negocium gerente,nec stipulante sibijpsi tanto pòst uenturum tam firme credi, ut non

aliqua in animo ambiguitas resideret: non est autem eiusdem ambigere, & fidem habere. Quamobrem si in quo Abraam fidem habebat, in eo ipso rursus dubitare cogebatur, neq; fides in eo certa inerat. & quoquo modo facta est, certe illi frustra est facta promissio. Porrò ex altera parte Dei promissio Abrae facta si non Abraam ipsum, sed posteritatem eius imprimis spectasset, causam nullam grauem, nec dignam tanta maiestate in Deo habuisset, quamobrem ipsi Abrae potissimum uideretur esse facienda. Etenim cum quid cui promittitur, quod fit illi in eius posteritate persoluendum, id cum praestatur, & datur, si non eius, cui promissum fuit, sed eius, qui pòst demum accipit, praecipue habetur ratio, quis non uideat inanem & uacuam rationis ac consilij, leuisq; potius ac futili, quàm graui, & certo authore dignam promissionem illam extitisse: cuius nimirum ad eum cui fuerit facta, pars omnino nulla pertineat. Deinde si ob legem, & legis causa facta est promissio, ob eam rem profecto facta est, ut non habentibus legem, sed seruantibus ille honos haberetur. at per legem magis praeuaricatores effecti sunt, qui illam adsciuerunt, quoniam ubi lex, ibi est praeuaricatio, iramq; Dei aduersum se potius prouocauerunt, quàm beneuolentiam, & gratiam illius promeruere. Ergo in omnem partem uana reddita est Dei omnipotentis promissio. Enimuero in Deum uanitas non cadit, de quo est scriptum: In aeternum domine permanet uerbum tuum, in seculum seculi ueritas tua. Fidei ergo Abrae, & cum fide iustitiae & in eo ipso, & in posteritate eius maxime persoluit Deus, quae parenti ipsi, & capiti generis promiserat. Ideoq; ex fide, inquit Apostolus, ut totũ esset gratia, ac non meriti merces, proptereaq; maneret immobilis cuncto semini Abrae Dei promissio. Quod enim gratis, & innata sua bonitate ab Deo promittitur, id cum solum Deum habeat authorem, pendeatq; ab immutabili, & aeterno, aeternum quoq; ipsum, & immutabile est. Quod uero labori, industriae, diligentiaeq; proponitur, cum ex hominum pendeat consilijs, & actionibus, quae infirmae semper, & uacillãtes sunt, incertum item ipsum, & debile nullum unquam habet perenne firmamentum stabilitatis suae. Iam fides, quae digna tantis honoribus à Deo efficitur, nullum ipsa ex se meriti pondus affert, sed tantum ut materia formae, sic illa Dei gloriae, & beneficentiae parata, atq; exposita est, ut cum fuerit à Deo diuinae iustitiae munere insignita, per eã Dei bonitas, & iustitia magis ostendatur. Quae si fides tantum gratiae apud Deum, & beneuolentiae in Abraam est assecuta, cur non item assequatur in nobis? aut quamobrem nos nõ multo digniores, qui haereditatem adeamus patris nostri Abrae, cum fidei illius filij simus, propter quam fidem illi est facta promissio, quàm qui eum carnis duntaxat, & generis agnoscunt parentem? Quanquam carnalis illa Iudaeis cum Abraam cognatio, hunc ab Deo honorem merita est, ut ad eos potissimum docendos, & conseruandos Dei filius mitteretur, si fidem illa filij Dei, sine qua salus esse nõ potest, suscipere, & altero quoq; genere consanguinitatis, quod spirituale totum, & per fidem est, Abraam patri suo coniungere se uoluisset. Nam & IESVS ipse palàm attestabatur se ad eos solos missum esse, atq; ut oues requireret, quae perierãt domus Israel. Sed cum illi patre Abraam in carne sola duntaxat gloriarentur, fidem autem patris nulla ratione admitterent, neq; de spirituali genere, quod praestantius multo per fidem est, quicquam praeclarum, aut sublime cogitarent, ex primo honore, atq; ordine in postremum reiecti his qui per fidem filios Abrae se faciebant, de haereditate Dei concessere. Etenim non carnis consanguinitas prima ducenda est, sed potior multo, atq; praestantior, Deiq; magis naturae similis, & proxima est spiritus cognatio, quae per fidem ipsam adeuntibus ad Deum, & iustitiam ab eo adipiscẽtibus cum ipso omnipotente Deo contrahitur, in qua nos praecipue Abrae filij sumus, ideoq; est ei ab Deo dictum, patrem illum multarum gentium fore, carnalium filiorum uidelicet, aliorumq; spiritualium. Porrò fides est Abraeq; in nobis imitatio & spiritualis nostra ad eum propinquitas, cum id, quod egit ille, ut parentes, & domum, & patriam suam relinqueret, Deoq; in alias eum regiones, & ad spes alias uocanti per fidem, & obedientiam se deducendum traderet, item nos agamus, mundumq; patrem nostrum & carnales affectus omnes, praesentiaq; mũdi bona, ab ipso Deo uocati libẽter dimittamus, ac futurorum spe in ipso Deo cõsistentes per fidem innitamur. Atq; ut ad

ut admirans intueare huius sanctissimi, sapientissimiq; doctoris sensa, & cogitationes ex summis diuinitatis consilijs esse depromptas, attende quemadmodum fidei uim, incredibilemq; potentiam in paternitate Abrahæ ante oculos nostros ponat.

INSTAR eius, cui credidit Dei uiuificantis mortuos, & uocãtis ea quę non sunt, ut si essent, qui præter spem in spe credidit, quòd futurus ipse esset pater multarum gentium secundũ quod dictum: Sic erit semen tuum. Et non uacillans fide, non considerauit corpus suum iam enectum centum ferè natus annos, nec enectionem uuluæ Sarai, sed in promissione Dei non ambegit incredulitate, sed corroboratus est fide, dans gloriam Deo, & persuasus certo, quoniam quod promiserat, potens est & facere. Ideo & reputatum est ei in iustitiam.

PATER multarum gentium, inquit, & in eo similis quodam modo Deo illi ipsi, cui credidit, quasi fides ea, quam habuit Abraam Deo, similem eũ Dei effecerit. Nam cum Deus in uitam restituat mortuos, & uocet ea, quæ non sunt, haud secus ac si essent. Cum, inquit, in mortuis nihil omnino insit uitæ, & in ijs, quæ non sunt nihil essentiæ, in Deo tamen utraq; utrunq; habent, & uitam mortua, & esse non entia, ut simulatq; Dei uoluntas & mandatum adsit, & præsto sit, quod non erat, & reuiuiscat mortuum quod iacebat. Sic Abraæ fides eisdem ferè ingressa uestigijs, & suscitauit mortuos, & qui nequaquam erant, nec alioquin futuri fuerant, eos ut essent, fecit. Ac mortuos quidem suscitauit, quatenus ipsummet Abraam, qui quod ad uim generãdi attinet, mortuus iam erat & natura, & corpore, sic uiuificauit, ut idoneus fieret generationi, quam uegetationem prius enecti propter ætatem corporis tam ualide ille hausit, ut non solum ad Isaac, sed ad alios complures postea liberos noua uis corporis fuerit propagata. Quà uero illam innumerabilem Abraæ posteritatem fides eadẽ progenuit, totq; illi nepotes, & nepotum filios, tantamq; successionem & sobolem in lucem, & diem & naturam ipsam protulit, qui sine ea nulli unquam fuissent, hoc fuit in illo uocare eos, qui nusquam erant, æque ut si fuissent. Ita Abraam per fidem eadem ferè potuit quæ Deus per naturam. Verum ita ipse potuit, ut omnem suam tamen potentiam ex Deo, & Dei erga se gratia, munificentiaq; acciperet. Nec solum in his fides Abraæ Dei uirtutem est imitata, sed in illa ratione etiam, quòd cum Deus creator omnium quidem hominum sit, & per illam creationem quodammodo pater, pater autem uerius, atq; coniunctius eorum, qui per fidem illi sese dedentes, in eoq; renascentes, ipsum eum imitari, ei obtemperare, bonorumq; eius hæreditatem præcipue student sibi comparare: sic Abraam iustius multo sobolis suæ per fidem, quàm seminis per carnem habẽdus est pater. Ac ut demõstret quo ex genere fides Abraæ, quàm firma, quàm ualens, quàm præter usum & morem communis credulitatis fuerit, persequitur exponens de ipso Abraam: Qui præter spem, inquit, in spe credidit, qui cum respiciens sese, uxoremq; secum suam nullam omnino spem generandi haberet, sed in eiusmodi spe prorsus esset peremptus, Dei magnitudinem, bonitatemq; attendens, certissimam in spem uenit, uiuidusq; effectus in ea est, fore sibi progeniem frequentissimæ posteritatis, eamq; spem, & erga Deum fidem corporis statim uigor ad conferendũ genus, & facultas procreandi est consecuta. Non enim ambegit incredulitate ad promissionem Dei, sed omnes animi, & mentis suæ neruos ad credẽdum, & confidendum Deo intendit, dans illi meritam gloriam, quòd non solum ex instrumento inutili per se, & effœto posset Deus efficere quæcunq; uellet, sed etiam quod promisisset, certo esset effecturus, ideoq; hæc illi fides loco iustitiæ existimata est. At quomodo iustitiæ loco? aut, ut in Hebræo est, iustitia? Videtur enim ita esse scriptũ: Et credidit domino, & reputatũ est illud ipsi iustitia. Quo pacto, inquã, fides Abraæ pro iustitia reputata est? Quia cũ per operũ iustitiam mercedẽ, atq; honorẽ à Deo expectemus, fides in Abraam habita est dignior, quæ illa ex Deo præmia assequeretur,

quæ humana iustitia sibi solet arrogare. Ita fides Abrææ in iustitiæ loco æstimata est, tantoq; præstantioris, & nobilioris iustitię, quanto in his honoribus & præmijs fidei tribuendis totum & gratię, & liberalitati Dei summi fertur acceptũ, fructumq; illius beneficentiæ, & gloriæ nullũ nostrum meritum, nulla quæ nobis iure debeatur, merces decerpit. Hoc Abraam pater noster fecit, qui cum omnino desperasset de se & de uiribus suis, omneis spei suæ partes in Deo uno constituit, ut ab eo solo agnosceret quicquid acquirebat, atq; ita gloriam iustam & debitam dedit Deo, neque de ea ipse quicquam humanæ suę iustitiæ operibus imminuit, quod fuit uere credere Deo, atq; confidere. Iam cum ex alio genere Dei iustitia, atq; hominũ sit, quantum quisq; affert de humana iustitia, tantum occupat loci, quo accipiat minus de diuina: ut si ad hauriendam puro è fonte aquam accedamus, hydriamq; afferamus, in qua nõnihil turbulentæ insit aquæ, neq; purum habemus iam amplius, neq; plenum, quod petebamus: sic fides uas ad capiendam Dei iustitiam sola idoneum, non debet alterius generę iustitiæ, nec operibus, nisi ex diuina iustitia factis, ullo modo confidere.

NON scriptum autem propter eum solum est, quod reputatũ ipsi est, sed & propter nos, quibus debet reputari credentibus in eum, qui suscitauit IESVM Christum dominum nostrũ à mortuis, qui traditus fuit propter peccata nostra, & suscitatus ob iustificationem nostri.

QVOD de Abraam commemorat scriptura, inquit, non est eiusmodi, ut in eo uno debeat ualere. Nõ enim fides propter Abraam, sed Abraam propter fidem apud Deum gratiam obtinuit, & in eiusdem honorem fidei iustificatus est. Quæ si in illo tantum fides potuit, potest etiam in nobis, ut per eam iusti, & Deo grati efficiamur, si crediderimus, uidelicet & mortuum corpus ab Deo denuo uiuificari, & nouam prolem per fidem procreari. Atq; ista Abraam in semetipso credidit. Nos in CHRISTO Iesu eadem credimus Domino nostro. Credimus enim CHRISTVM Iesum, cum esset in mortem datus ob peccata nostra ut carnem peccati in nobis suę carnis morte aboleret, atq; extingueret: ac si legis piacula etiam attendamus, ut subiret ipse supplicium pro uniuersis, lueretq; suo sanguine pœnam, quam populi peccata meruissent, ipseq; uelut hostia peccatum in se omne susciperet. Cum esset igitur mortuus propter delicta nostra, à Deo etiam patre credimus e mortuis cum excitatum pòst fuisse, & in uitam rursus, nec iam mortalem restitutum, ut nos quoq; unà cum eo, peccato prius mortui, iustitiæ deinceps uiueremus. Atque hæc fides nostra ut spiritualior longe est, ita etiam præstantior. Etenim Deus ex Abraam per fidem corporeæ generationis longam posteritatem pertexuit; per fidẽ autem CHRISTI infinitæ propè spiritualis generationis est author. In quo accurate illud inspiciendum est, quàm alto, & recondito consilio Deus fidem illam Abrææ, fidei nostræ, & corporea in eo signa carneasq; seminis, & generis propagationes nostris spiritualibus procreationibus præmiserit, qui circuncidi uoluit cunctam domum Abrææ eiusq; posteritatem in eo membro, quod est natura factum, attributumq; generationi, ut signo illo potissimũ indicaretur fidem reddidisse Abrææ, quod natura iam ademerat, ut si posteriore tempore qui per carnem genus ex Abraam duxissent, ab ataui sui fide erga Deum deficerent, commonefierent illo ipsomet circuncisionis signo sanctius aliud genus & meliorem sobolem semper Deum ex fide reparaturum esse. Quod cum per IESVM Christum, & per fidẽ CHRISTI qua Deo credidimus, factum sit, nouaq; spiritualis iam, non corporea proles in lucem & ueritatem sit edita, hærent adhuc tamen Iudæi in carne & præputio, nec à carnalibus possunt ad spiritualia conuerti. Credimus igitur IESVM Christum mortuum peccatis nostris fuisse postea à Deo è mortuis excitatum, idq; ipsum fuisse mysterium nostræ redemptionis, quòd & traditus fuit in mortem, donatusq; mundo ab Deo patre propter peccata nostra, ut diximus, & suscitatus rursus ad uitam ob iustificationem nostri, ut nos ad iustitiæ uitam resurgeremus. Peccatũ enim in nobis mortis est, iustitia autem ex fide causa est uitæ. Abstulit ergo à nobis CHRISTVS morte sua peccatum,

& exurrectione sua tradidit iustitiam, ut quemadmodum ille reuixit in corpore, sic nos in spiritu ad iustitiam reuiuiscamus. Quod utrunque alibi Apostolus: Vt mortui peccato, inquit, iustitiæ uiuamus. Hæc enim uirtus est fidei nostræ in Deum per IESVM Christum, ut si crediderimus datum eum à patre, & donatum nobis ut morte sua in nobis causam peccati perimeret, ipsi nos quoque peccatum in nobis interimeremus. Rursus si fidem hanc reciperemus, suscitatum eum à Deo patre suo, postquam mortis supplicio pro nobis affectus esset, & in uitam nouam, deincepsq; immortalem fuisse restitutum, etiam nos cum eo in nouam uitam eiusdem beneficio Dei consurgeremus, non illam carnis pristinam, quam prius abiecissemus sponte CHRISTO commorientes, sed in eam iustitiæ uitam, quæ cum Deo, & cum immortalitate semper est coniuncta. Suscitatus est ergo propter iustificationem nostri, id est, ut nos fide suscitaremur ad uitam iustitiæ. Non enim erat satis mortuos esse peccato, neque id solum Dei beneficentia erga nos postulabat, sed illud quoque fides nostra ab Deo nobis impetrauit, ut per exurrectionem CHRISTI in ipsa Dei iustitia perpetuò iam uiuamus, in quo fides nostra fidei Abrahæ, ut spiritus corpori, & ueritas imagini respōdere cernitur, siue adeo potius longe antecellere. Ille enim corporis, & ætatis uitio iam inhabilis ad generandum per fidem est adeptus, ut in eo membro reuiuisceret, quod gignendi uim habet. Nos in ea animi parte propter carnis uitiū mortui, quæ iustitiæ & ueritatis & diuini luminis particeps est, uimq; in se continet noscendi, & imitandi Dei, ac sese ad eum patrem per spiritum applicandi, per suscitationem CHRISTI in ea parte ipsa, & in ueræ rationis lumine credendo Deo, fidendoq; reuiximus. Atq; ut ille sterilitatem fide perdidit, foecunditatem est assecutus, sic nos peccatum extinximus, & iustitiam sumus nacti per fidem, quam in Deo suscepimus ex morte, & surrectione Domini nostri IESV Christi.

IVSTIFICATI igitur ex fide pacem habemus aduersus Deum per Dominum nostrum IESVM Christum, per quem & introductionem habuimus fide in gratiam hanc, in qua insistimus, & gloriamur in spe gloriæ Dei. Neque hoc solum, sed & gloriamur in oppresionibus, scientes, quòd oppresio tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio uero spem, spes autem non frustratur, quoniam amor Dei effusus est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

POSTQVAM de fide, & ui fidei multa & magna sunt dicta, eò nunc se confert Apostolus, ut statum nostrum in fide manentium cuiusmodi sit, ostendat: cuius uerborum sententiam planè ut intelligamus, illud CHRISTI mysterium de quo antè satis dictum est, in memoria est habendum: per quod perspicuum factum est fidem CHRISTI potissimum consistere in eo, ut mundi posthabitis bonis ad Deum unum, & ipsius Dei prǣmia toto animo contendamus: quod mysterium quidem ipsemet fuit CHRISTVS. Qui enim huius coelestis uere mysterij uim mente penitus imbiberunt, hi sunt, qui per fidem CHRISTO in carne commorientes, in animo, & uirtute ad iustitiam cum eodem sunt excitati, nec qualemcunque iustitiam, sed illam gerentem imaginem iustitiæ summi Dei. Hi ergo tales fide iustificati pacem habent cum Deo. Hostem enim Dei ipsi in se interemerunt, carnem peccati uidelicet, per quam rectoribus mundi & tenebrarum harum impio antea militiæ sacramento erant obstricti, quodammodoq; in Dei contumeliam uiuebant, cum accepta ab eo naturæ & rationis beneficia non ad agendas illi gratias, sed ad contemptum & ignominiam nominis eius conuertebant, hoc perempto Dei hoste, quod nullo alio modo, quàm per CHRISTVM, & CHRISTI fidem fieri potuit, eadem fide iustificati per ipsum Dei filium cum Deo in gratiam sunt reconciliati. Ideoq; ait Apostolus, quòd iustificati iam ex fide pacem habemus erga Deum per dominū nostrum IESVM Christum. Neq; pacati solum, & in amicitiam cum Deo copulati, sed per eundem CHRISTVM dominum nostrum in hanc quoq; gratiam fide peruenimus

ipſomet deducente,& introitum nobis aperiente CHRISTO,in qua gratia inſiſtentes,firmiſq́; in ea ueſtigijs conſtituti efferimus nos,atq; extollimus in ſpe gloriæ Dei. Non ſolum, inquit, ita cum Deo reconciliati ſumus, ut nihil ab eo iam pœnæ,nihil iracundiæ extimeſcere debeamus,ſed ultro etiam ab eo regnum gloriamq́; ſperemus, qua ſpe uiuimus læti, atque alacres. Quòd ſi huic ſpei obſtare uideantur, quæ ex mundo damna multa incommodaq́; exiſtunt,quæ uulgus mala eſſe arbitratur,neque ea putat cum hac Dei amicitia,& ſpe cœleſtis gloriæ conuenire poſſe, reſponſione his Apoſtolus occurrit, exemplo quaſi à gymnicis certaminibus inducto, in quibus qui ſe ad curſum, aut pugilatum apparant, non antequam exercitato per famem, ſitimq́;,& per labores corpore ſudorem & puluerem, & ſolem ipſum ferre tolerareq́; didicerint,ad uictoriæ ſpem habentur idonei; ſic nos, inquit, non ſolum extollimur ſpe quòd Dei gloriæ futuri ſumus participes, ſed in illis quoque oppreſsionibus, gloriam noſtram ponimus,que nos undiq; affligunt,& premunt,probe ſcientes,quòd oppreſsio,atq; ærumna tolerantiam in nobis confirmat,tollerantia autem efficit probationem.Vbi enim perferre & tolerare didicerimus, tunc probamur,idoneiq́; habemur,neq; à cæteris tantum, ſed à nobis quoq; ipſis. Ipſo enim experimento percepimus eſſe nos ad dura, & aſpera perpetienda fortes. Porrò autem ipſa probatio ſpem alacriorem in nobis excitat, magis nos Deo etiam futuros cordi, cui noſtram fidem, conſtantiamq́; in rebus moleſtis, aduerſisq́; exhibuerimus. Quæ ſpes profectò nobis pœnitenda non eſt. Non enim illudimur ab ea, non decipimur, non illa nos nequicquam ut ſperemus facit,quando certus,& fidelis ſponſor illius eſt amor ille erga Deum, quem totis cordibus hauſimus, & Dei item erga nos, effuſus in nos per ſpiritum ſanctum, qui ab eodem Deo nobis datus eſt. HIC IVLIVS, amoris huius, inquit, uel diuini erga nos, uel noſtri aduerſus Deum ex quo ſpei noſtræ ueritas demonſtranda ſuſcipitur, uideo cauſam ab Apoſtolo ſpiritum ſanctum afferri, qui Apoſtolis datus eſt, non occulto ſolum afflatu, ſed miſsione manifeſta, cum in flammeis linguis ſingulis eorum diſpertitus eſt, quo quidem ſpiritu ſancto certi ſunt facti ſpem apud Deum futurorum bonorum ſuam nequaquam irritam, neque inanem euenti fore.Non enim tantum habuerunt neceſſe credere,ſed uiderunt planè, & tanquam manu contrectauerunt extare erga ſe ſtudium, & beneuolentiam ſummi Dei. Itaque amore ipſi uiciſsim aduerſus Deum conflagrauerunt, ſpiritusq́; idem in illis ſanctus certiſsimus ſponſor & ipſorum fidei, & Dei erga ipſos uoluntatis fuit. Nobis uero,qui in hoc mundo ita uiuimus,ut quotidianis uariarum prælijs cupiditatum expoſita ſit uita noſtra,qui ita ſtamus in fide,ut nonnunquam tamen,atq; utinam ne nimium ſæpe carni,& cupiditati ipſi concedamus,quid polliceri poteſt certi iſte in Deum amor nullo præſertim perſpicuo ſpiritus ſancti dono cõfirmatus?aut quomodo noſtra non poteſt ſpes decipi? Nam quod in hoc loco à pleriſq; ſanctis uiris aſſeritur amorem hunc nobis,& ſpiritum ſimul ſanctum in baptiſmo infundi,non mihi ſatisfacit, quippe multos qui uideam ſacramento illo initiatos, nec amoris tamen erga Deũ,nec ſpiritus ſancti ullius participes eſſe. TVM EGO:Rem quæris Iuli cognitione dignam, locumq́; ipſum ſanè acute es conſpicatus, in quo percontandi occaſio idonea ſit.Facile enim hæſitare quis poſsit,ubi Apoſtolus cernitur ualido uelle quaſi argumento corroborare ſpem noſtram, quòd uacua,& inanis ea eſſe non poſsit,illud præcipue in confirmando ponere, quod non minus ipſum alia confirmatione egeat. & iure quoque illud adieciſti, ſi Apoſtolis ipſis ſpiritus ſanctus fuit aperte datus, ut dubitare non poſſent,nos non eadem,qua illi conditione ad cognitionem tanti beneficij eſſe uocatos, quorum imbecillitati conſulendum etiam fuit,ut ea à Paulo argumenta ponerentur,quæ non in præſentia ſolum,uerum etiam ad poſteros uim cõprobandi,& confirmandi,ſi quis forte labaſceret,eſſent habitura.Veruntamen ad Deum eundem ipſum confugientes, quod in omnibus arduis, & difficilibus quæſtionibus conuenit à nobis fieri, ipſiusq́; clementiam & bonitatem implorantes oremus ſuppliciter, ut ex eodem ſpiritu ſancto, de quo loqui inſtituimus, ueritatis nobis lumen oſtendens ſenſum horum uerborum, & argumenti uim, in quo permagna eſt fidei, & ſpei noſtræ confirmatio, patefacere dignetur. Ac ut reuocem te ſæpius mi

frater

frater ad considerationem mysterij fidei, quod est CHRISTVS, de quo tot & tanta dudum locuti sumus, recordaris profectò uim totam & spei, & fidei erga Deum nostræ in eo consistere, si contemptis mundi huius rebus nos totos in Deo penitus constituerimus, nihilq; duxerimus neque expetendum, neque bonum, nisi quod ab eo ipso nobis promissum, ostentatumq; sit, quo fundamento posito, uideamus modo de spiritu sancto, quo ille nobis pacto immittatur, & quemadmodum is certissimus sit sponsor futuros nos compotes cœlestis ab Deo gloriæ. Etenim si hoc istud ipsum, quod mysterium fidei nobis, & CHRISTVS ipse enunciat negligenda esse terræ bona, & appetenda cœlestia, uerioris est iam, & melioris spiritus, ac rationis, quàm illa sunt, quæ mundo nos, & mundanis cupiditatibus deuinciunt: ut cum ratiocinamur quærendas esse opes, ambiendos honores, expetendam ab hominibus gloriam: si hoc inquam quod credimus ad cœlum esse, & ad Deum solum adnitendum, dumq; is possideatur, & teneatur, reliqua pro nihilo ducenda, neque de mundo est, ut quod repugnans omnino, contrariumq; sit cogitationibus humanis, & spiritus tamen est, quàm ille mundi multo præstantior, ipso primo statim afflatu fidei CHRISTI diuinioris iam spiritus incipimus esse participes, quàm ut terreni homines existimari debeamus. Atque hæ sunt fores, & primus quasi introitus ad plenam in Deum fidem, quem quidem aperuit nobis baptismus. Hoc enim sanctum, imprimisq; salutare ecclesiæ sacramentum obices eos repellit, & disijcit, quos ad aspernandam fidem CHRISTI prauis imbuta opinionibus sibi ipsa prius præstruxerit contumacia. Sed intrandum magis est. Sequitur enim alterum spiritus sancti donum, quo illa, quæ in ueteri scriptura in corporibus, & corporum actionibus designata sunt, nos ad spiritualem intelligentiam transferimus. Quî enim aliter Rex perpetuus Dauid, regnum sempiternum, possessio terræ finem non habitura, templum semper stabile, chori, cœtusq; illi canentes æternam laudem Deo queunt rite intelligi, nisi ad spiritum in quo solo est perpetuitas, referantur? Quid ualebit circuncisio, quid sabbatorum requies, quid illa ipsa fides in Abraam, filijq; eius Isaac immolatio, si non horum omnium spiritualis intelligentia sit? Quanquam quid singula commemorem, cum quæ in Iudæorum legitimis germanisq; uoluminibus perscripta sunt, ad eandem omnia spiritus rationem accipienda sint, quod Iudæi ipsi non uiderunt, ut qui uelo interposito impediebantur, illo nimirum quo Moyses legem illis promulgans os suum obtexerat, quo nos reiecto uelo in faciem ipsam legislatoris aspeximus. Hoc'ne inane tibi donum à spiritu sancto nobis tributum uidetur esse? MINIME uero, inquit ille, sed & insigne, & certum, ut iam ex his duobus indicijs satis nosse ualeamus spiritum sanctum à Deo nobis datum esse. ENIMVERO IVLI cum aliquoties Paulus dicat spiritum arrabonem nobis datum futurorum bonorum, hoc est eorum, quæ oculis non comprehēduntur, sed sunt cœlestia, & immortalia, tametsi principes illum Apostoli, ædificatores ecclesiæ CHRISTI in flamma, & sonitu etiā acceperunt, ut sentire eum, uidereq; possent, num icciro nos non sentiemus, quòd eum oculis minime cernimus, cum tamen in intimis nostris sensibus, hoc est, in ipsa cognitione, atque mente illius nobis uis perspicua fiat? Nam quid est habere nos spiritum arrabonem futurorum bonorum, nisi quòd cum sola spiritualia æterna sint, qui spiritualia intelligat, atque optet, habere eum iam immortalitatis arrabonem? sicut ad Corinthios scribens ait Apostolus, Etenim qui sumus in tabernaculo gemimus onerati propterea quòd nolumus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à uita. Qui autem fecit nos in hoc ipsum Deus est, qui idem dedit nobis arrabonem spiritus, ut ista ipsa intelligeremus uidelicet, quæ optamus. Et alio loco, Qui con firmat nos uobiscū in CHRISTVM, & unxit nos Deus, qui & obsignauit nos, & dedit arrabonem spiritus in cordibus nostris. Et ad Ephesios, In CHRISTO inquit, speratis & uos audientes uerbum ueritatis Euangelium salutis uestræ, in quo & credentes obsignati estis spiritu promissionis sancto, qui est arrabo hæreditatis nostræ. Certe enim is, qui intelligentiam nobis diuinorum ueram dat spiritus, cū idem etiam spem, & fiduciam dat illorum quæ penes deum sunt adipiscendorum, uere illam dare nobis est accipiendus, ut sit idem spiritus & doctor, & arrabo futurorum nobis bonorum

bonorum: quem Ioannes ſpiritum uocat ueritatis cumq; à mundo non poſſe capi affirmat, quia eum non cognoſcit mundus. Qui enim queat noſſe? cum ſpiritus ſanctus nihil omnino rationis cum mundo habens, nos quoque abſtrahat & auellat ab eo, ad ſuperioraq; pertrahat: ipſe autem mundus in ſuis terrenis ſordibus iaceat obuolutus? PLANE ita eſt Iulius, inquit, & hoc certe ſpiritu, quod inficiari nemo poteſt, altiores efficimur, quàm ut in terrenis rebus aut animi & mentis lumen, aut ſpei noſtræ fructum defigamus. QVID IVLI, inquam, cum illas eodem ſpiritu adipiſcimur uirtutes, quibus comparatæ illæ, quæ ex lege, & operibus legis ſunt, uſque adeo ſordeant, neceſſe eſt, ut propemodum iuſtius in uitij partem, quàm in uirtutis numerari poſſe uideantur, cum non ita ſuum cuiq; reddimus, ut noſtrum teneamus, non ita ſumus benefici aduerſus amicos, ut inimicis malum minitemur, non ſic fauemus, & ſuffragamur optatis cæterorum, ut dignitatem, & commoda, & fortunas noſtras priores habeamus, ſed diuino illo genere iuſtitiæ per fidem CHRISTI ornati, atq; repleti, quo proxime accedimus ſimilitudine ad ipſum Deum, in iuuando, benigneq; faciendo pares omneis ducimus quibus cum quippiam agendum nobis, & communicandum ſit, cum rem, operam, fidem, conſilium, authoritatemq; noſtram inimicis æque, atque amicis paratam eſſe uolumus: cum omnia agimus ſalutis cæterorum cauſa, nihilq; omnino ad nos, ſed ad Deum ipſum cuncta referimus: cum inter humanas curas & ſolicitudines rerum innumerabilium, quas mundi æſtus hominibus affert, nihil animo cõmouemur, ſed in omni motu, tempeſtateq; fortunę tanquam inter fluctus ſcopuli firmi, atque hærentes in ſpe Dei conſiſtimus: cum ſic nos gerimus, ſic uiuimus, ſic proximos exemplo noſtri erudimus, ut præ nobis feramus ſpeciem non terrenorum hominum, ſed mortalium quodam modo deorum. Iſta'ne tot, ac tanta contra uſum conſuetudinemq; naturæ Chriſtianæ mentis miracula, ſic enim profectò appellanda illa ſunt, abſq; manifeſta ſpiritus ſancti miſsione patrari poſſe à nobis ac effici credendum eſt? quæ maiorem mihi uim habere etiam uidentur, clariusq; præbere documentum potentiæ, & beneuolentiæ ſummi Dei erga nos, necnon ueritatis fidei eius, quam profitemur, quàm ſi mortuorum corpora ad uitam reuocaremus. Siquidem longe potentius eſt, & maiore admiratione dignum, uniuerſam hominis naturam peremptam iam inde de principio in patre noſtro Adam, & tot annorum millibus in terram defoſſam ac conſepultam excitare ſubito ad cœlum, & ex corporea ſpiritualem reddere, quàm uita defunctos facere ut reuiuiſcant. EST SANE inquit. Et uero iſta mi frater mihi iam aperiunt aliquanto etiam euidentiorem ex his eſſe nobis, quàm fuerit ex igne, atque flamma Apoſtolis, ſpiritus ſancti miſsionem. Etſi illi quidem omni ratione illum hauſerunt, & nimirum, quàm nos, multo abundantius: ſed ille ignis tunc, & flammæ ſplendor illis datus eſt, ut quemadmodum qui ædificium aliquod inſtituunt, fundamentum ipſi operis explorant, & intuentur, quò deinde eorum freti fide, ac diligentia qui ſuccedunt, confidant extructionis firmitati: ſic primæ illi eccleſiæ fundamenta operis cum iaciebantur, inſpiciunda data ſunt, ut de quo principibus illis omnibus modis fuiſſet compertum, id poſtea nos pro nõ dubio acciperemus. ATQVI IVLI de his potiſsimum uirtutibus & potentijs loquitur Paulus, cum Galatas dehortans à ſuſceptione legis, in cuius fuerant ritus, & obſeruantias à falſis apoſtolis inducti: Qui igitur, inquit, ſuppeditat uobis ſpiritum, & operatur uirtutes in uobis, ex operibus legis, an ex auſcultatione fidei id facit? Dum enim manifeſtum, & commune indicium ponit uirtutes eas, quibus exornantur, qui auſcultant fidei, de his profectò uirtutibus loqui eſt exiſtimandus, quæ hominem faciunt ipſum in ſemetipſo, quàm in ullis extraordinarijs operibus & factis admirabiliorem: quanquam, ut dixi, nihil tam extra ordinem ſit, quàm in corpore, carneq; humana Deum habere ita coniunctum, ut in omnibus dictis, atq; factis diuinæ ſemper uirtutis imago ex nobis effulgeat, quas nimirum uirtutes, cum ſe ad fidem Chriſti Galatæ contuliſſent, erant conſecuti, ut continentes, ut probi, ut æquanimitate præditi, ut iniuriarum, damnorum, contumeliarumq; tolerantes, ut à mundi, & fortunæ præmijs, honoribusq; omnibus ob amorem Chriſti facilè eſſent diſiuncti. Quarum quidem uirtutum ne umbram quidem, aut ſimulacrum aliquod expreſsius

poterat

poterat lex in moribus cuiusq; animoq; formare, ad quam tum quidem legem, cum se referrent Galatæ, præclaram illam CHRISTI, & fidei ædificationē destruebant, uimq; diuinæ iustitiæ, quæ homines in cœlum rapit, & ab omni seruitute animos liberat, sub legem rursus & sub præcepta legis subijciebant, ut fierent seipsis eo pacto inferiores. ERGO IVRE reprehēsi ab Apostolo, & tanq; amētes castigari sunt, inquit. QVARTVM restat adhuc, inquam, quod est palmarium, quo spiritum iam sanctum in igne & flamma aspicias, largumq; ex eo lumen ad hanc Pauli indicandam illustrandamq; sententiam tuo arbitratu derives. De amore ipso loquor, quem erga Deum sic toto corde concipimus, ut exuberet largiter, & in omnes deinde proximos etiam redundet, nihilq; esse nobis gratum, neq; iucundum sinat, quod non sit Deus. Nec uero idcirco Deum ipsum amamus, quod speremus, atq; expectemus ab eo terræ bona, liberos, sedes, domicilia, fortunas, & annuos agrorum fructus in pace, atque otio fruendos. Hæc enim religio est Iudæorum propria, ob eam causam colentium Deum, ut ipsis bene sit, & ipsorum liberis in his utiq; rebus, quæ ad incolumitatem, & commoda mortalis uitæ spectant. Neq; rursus amore in Deum ea gratia accendimur, ut cum hîc ad uoluntatem nostram uixerimus, animoq; & cupiditatibus uarijs fuerimus obsecuti, nec quicquàm nisi terrenum, & carnale cogitauerimus, tum demum freti Dei misericordia, per quam peccatis nostris ad ignoscendum facilis est, ita cœli præmium ab eo expectemus, ut quicquid in hac uita nobis iucundum, & suaue habitū est, idem postea in cœlo & in altera illa uita nobis repræsentetur, hoc uno differens, quòd tum futurum sit sempiternum. Ad hos enim fineis, & hanc huiuscemodi beatitudinem Maumethana tota lex intenta est, hoc deterior etiam, quàm Iudæorum, quòd illa tamen Moysis lex à corporeis, & externis obseruantijs initium faciēs, procedebat ad spiritualia: Hæc cum in spiritualibus ipsis fidei CHRISTI auxilio positam se comperisset, ad carnem, & corpus retro reuoluta est. Verum, ut dicebam, nos non ob hasce res Deum amamus, & colimus, quò in his, quæ extra ipsum nosq; sunt, indulgentiam ipsius experiamur, ac benignitatem: sed ipsum eummet, ipsum, inquā, per se diligimus, ipsum appetimus, ipsum uolumus, neq; est in cœlo, neq; est in terra, neq; in uoluptatibus, neq; in magnis honoribus, neq; in bonis alijs quicq;, cuius flagremus studio, præterquàm ipsius Dei. Hic amor in nobis, atq; hæc in cordibus nostris charitas ubi accensa fuerit, quis non intelligat conuerso more naturæ molesta fore nobis, quæ uulgò suauia ducuntur, & quæ aspera cæteris, nobis periucunda: ut quod Paulus hic ait in oppresionibus, omnibusq; incōmodis gauisuri simus, & de nostris damnis, calamitatibusq; gloriaturi. EA RE QVIDEM, inquit IVLIVS, quòd tum maxime locum occasionemq; habituri sumus approbandæ domino Deo nostræ erga eum fidei, eximiæq; uoluntatis. Et uere mi frater, mecum ipse, & cum animo meo reputans agnosco rem ita sese habere, ut tu dicis, ut cum ad hunc gradum fidei perducti fuerimus, qui amoris, & charitatis totus est, tum sentiamus in nobis non hominem habitare iam amplius, sed Deum, siquidem maiora etiam omnia tunc agimus, quàm pro humanis uiribus. QVID MIRVM IVLI, inquam, cum & dimidium nostri tum penitus extinctum sit, atque adeo multo maxima potius pars, quantum scilicet ex nobis mortale, & caducum ad terram cōuersum est, & in eius loco subditum, quod est cœleste, & sempiternum: Etenim quod iracundum est in nobis, quod auarum, quod elatum, quod cōtumax, quod insidiosum, quod uoluptati, mollicei, cupiditatiq; addictum, tunc euanescat totum necesse est, quibus quidem ex partibus plurima fermè natura hominis conflata est, atq; ex his constat. Illud autem modicum, & nobile, & è cœlo originem ducens, quod plerunq; oppressum, & redactum in angustum coarctatur, sæpe undiq; & à cupiditatibus premitur, & catenatum pertrahitur illo in Deum amore excitatum, atq; adiutum, uimq; igneā è cœlo nactum abruptis, aut liquefactis captiuitatis suæ uinculis, non in libertatem sese modo, sed in imperium etiam uindicat, imperium autē eiusmodi, quo & reliquas partes animi in eundem secum erga Deum affectum trahat, & ipsum terrenis rebus iam deinde tanquàm ad se minime pertinētibus nulla animi parte moueatur. De quo amore, & charitatis dono Paulus ad Corinthios æmulantes inter se maiora charismata, illudq;

ta,illudq́ præſertim linguarum excellere exiſtimantes: Sectamini ne, inquit, meliora charifmata? etiam præcellentem uobis uiam oſtendo, ſectemini charitatē, ſine qua reliqua omnia dona ſpiritus ſancti mortua ſunt. ASSENTIOR, inquit, & certiſsimum habeo, cum ad hoc ſtudium amoris aduerſus Deum peruenerimus, nihil eſſe, quod nobis à fortuna metuendum ſit, nihil, quod ab inſidijs hominum, aut uiolentijs formidandum, maximumq́ hoc eſſe indiciū intelligo ſpiritus ſancti intra nos tabernaculum ſibi ad cōmorandum ſtatuentis, cum ærumnas, & labores, & res omneis aſperas non modo ſine ulla mœſtitia, ſed cum lætitia etiam ferimus, & cum uoluptate. Quemadmodum de Apoſtolis ſcriptum eſt, diſceſsiſſe eos è conſpectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti eſſent, pro nomine IESV cōtumeliam perpeti. IAM VERO IVLI ſpiritus iſte, de quo iamdudum loquimur, tibi ne uidetur præſtantior eſſe, & melior, quàm is, qui nos aſsidue in terrenis curis retinet occupatos, an illū tu fortaſſe huic anteponis? EGO NE VT anteponam, inquit? Iam ſi iſta eſſem ſententia, quid me fieri poſſet amentius? NEMPE ERGO illum, inquā, qui nos ad cœlum & ſpem æternorum bonorum ſemper uocat, digniorem, & potiorem, & diuiniorem eſſe ſpiritū arbitrare, quàm eum, cuius hortatu & monitis ſpei noſtræ in terris omnia ſubſidia ponimus? NON arbitror, inquit, ſed intelligo certo. ERGO ueriorem etiam, niſi tu ſine ueritate præſtare aliquid alicui, & dignius eſſe exiſtimas. MINIME, inquit ille, puto, contraq́ habeo hoc potius conſtitutum, cum mendax, & falſum quicquid eſt, infirmū id ſemper, & ignobile, ſordidumq́ ſit, nullam ibi præſtantiam, neq́ dignitatem eſſe, ubi non ſit ueritas. Si ergo ſpiritus iſte ex mundo non eſt, & eſt præſtantior multo, quàm ille mundanus, ac ueritatem omnem in ſe continet, cum aperit nobis fidei CHRISTI myſterium, mundumq́ pro Deo ut derelinquamus, hortatur, cum corporea, & terrena illa opera ad ſpiritualem nobis intelligentiā conuertit, cum diuinis uirtutibus nos exornat, cum amore in Deum totos rapit, nequaquàm eſt pertimeſcendum profectò, nec uel minimum dubitandum, quod ſpes noſtra nos fallat, quam repoſuimus in bonitate, & gratia & clementia ſummi Dei, nos eſſe illum uidelicet in præmium fidei noſtræ, & ipſius gloriam aſſecuturos, cum præſertim iſte amor, qui in Deum nos inflammat, unus ſit, atq́ idem cum Dei amore aduerſus nos: in eodem enim ſpiritu ſancto, qui & amor Dei eſt, & ipſe Deus, in cordibus noſtris inhabitante, & beneuolentia Dei erga nos oſtenditur, & noſtra inflammatur erga ipſum Deum uoluntas: ita tamen ut noſtrū hoc ipſum Deum quòd amamus, ab ipſo amore in nos Dei profectum ſit. Ille enim nobis plurima nimirū, & maxima amoris ſui indicia oſtendit. Ille uirtutes nobis dedit, ille ueras intelligentias, ille animi robur ad perferenda aduerſa: ille etiam quò nos ſibi alienos, atque adeo hoſtes in gratiam ſecum reconciliaret, filium ſuum unigenum in mundum miſit, qui demonſtraret nobis ad immortalitatem iter, & beatam uitam oſtenderet, non in mundi delitijs, & proſperitatibus, ſed in ſola fide erga Deum poſitam eſſe, quibus de rebus uideamus, quid loquatur Apoſtolus.

ADHVC ENIM CHRISTVS cum eſſemus imbecilli, tempore opportuno pro impijs mortuus eſt. Vix enim pro iuſto quiſquā morietur. Nam pro bono fortè quiſpiā audeat mori. Cōfirmat autem ſuum amorem in nos Deus, quòd cū adhuc peccatores nos eſſemus, CHRISTVS pro nobis mortuus eſt: multo igitur magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius ſeruabimur ꝑ ipſum ab ira. Si enim hoſtes cū eſſemus, recōciliati fuimus Deo per mortē filij eius, multo magis recōciliati ſeruabimur, in uita ipſius: neq́ hoc ſolum, uerum etiam gloriam habebimus in Deo per dominum noſtrū IESVM Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

REVERTITVR Paulus ad id, quod antè dixerat, quòd nūc ex fide iuſtificati cum pacem habeamus erga Deum, ſperare poſſumus æterna bona, atq́ ita ſperare, ut certò illa expectemus, idq́ ſic ſe habere ex amore in nobis Dei, & ex ipſo ſpiritu ſancto

sancto probauerat, nunc alijs argumentis ex CHRISTO, & CHRISTI morte, ipsoq; Dei amore erga nos idem ut comprobet, aggreditur, singulis pene uerbis arduas multorum quæstiones explanans, & dubitata dissoluens. Erant enim qui se opponerent, rationem petentes, cur non antè CHRISTVS ad hominum genus redimendum uenisset. His respondet Apostolus, quia eramus imbecilli, neq; tantum mysterium ferre adhuc poteramus, quādoquidem hominum genus tanquā homo unus primis temporibus ætatis suæ lacte, nō firmo cibo nutriri necesse habuit, ideoq; fuit non CHRISTVS populo Israelitico, sed lex lata, quæ quasi lactis in eo alendo gereret uices. At cur nunc uenit potissimum? quia tempus opportunum affuit. Vnde ista huic tempori opportunitas? huic est quæstioni alijs in locis ab Apostolo respon sum, quoniam hoc præcipue tempore omnibus omnino hominibus in foucam interitus propter peccata delapsis magis enituit Dei omnipotentis gloria, & pręstantius erga nos beneficium. Quod si idcirco datum nobis fuit, ut probiores, & iustiores, & Deo magis dediti redderemur, eo potissimū tempore decuit dari, quo & magis gratum nobis, & magis necessarium illud beneficium accideret. At quo pacto si hominū genus tunc maxime opertum, obrutumq; peccatis extitit, potuit esse idoneū, & ualens ad capiendum mysterium Dei? Hoc enim præterea etiam uidetur posse opponi, cui nos quæstioni respōdemus, quia tunc maxime sibi ipsum diffidens de tota spe salutis suæ, habuit necesse in Deo solo confidere, quæ est fidei, & mysterij propria iam uirtus, ipsaq; Euangelij potentia, per quā unam salui esse possumus. Nunc ad declarationem, & ad Apostoli uerba ueniamus, quibus ipse exaggerat indicia beneuolentiæ Dei erga nos, quòd pro impijs filium morti, ut liberarentur ipsi, tradidit, quibus si adhuc hostibus usq; eò indulsit, ut filium suū unicum mori pro eis uellet, quò eos secum redigeret in amicitiam, nunc amicis factis nō modo perpetuam salutem, sed ne gloriam quidem suam est denegaturus. Atq; hæc quidem in his uerbis est sentētia, si pro impijs enim, si pro hostibus, si pro peccatoribus filium Deus in mortē dedit: multo nunc magis eodē erga nos amore inductus pro fidelibus iam, pro iustis, pro amicis, non id modo est daturus, ut ab ira tuti simus, hoc est, ab ea pœna, quā iratus Deus peccatis nostris potis est infligere, sed ut uitam etiam filij sui illā iam immortalem, & non terrenam, gloriamq; suam consequamur, idq; per eundem D. N. I. C. qui sicut nobis cum Deo reconciliationis fuit author, ita erit uitæ, & gloriæ impetrator. Nam quod interpositum est (Vix enim pro iusto quisquā moritur, nam pro bono quis forsitan audeat mori) sensum istum habet, ut charitatem CHRISTI magis expendamus, inquit, qui pro impijs, & pro hostibus in mortem se dedit, ex communibus eam hominum sensibus, & affectionibus æstimemus, inter quos qui pro iusto uolens mortem perferat, nullus ferè inueniatur, at pro bono fortasse quis eam audentius subeat. In quibus uerbis unum uni, iustus impio, bonus hosti redditur. Sed qui pro iusto animum inducat mori, nemo reperiatur: pro bono aliquis, ut pro filio pater, amicus pro amico, seruus pro domino, q; in hos, pro quibus morimur, ita amore & affectu cordis propensi sumus, ut bonū nostrum in illis sit. Pro iusto autē mori, in quo iudicium tantum nostrum sit, non amor præterea etiam, neq; animi insignis affectio prorsus inauditum est. CHRISTVS ergo in quo neutrū extitit (nam & nobis antea nos impij, & ipsi hostes eramus) cū est mortuus pro nobis, nouā profectò quandā, & omni inauditā tempore uim amoris erga nos, in Deo patre suo & in semetipso ostendit. TVM IVLIVS: Moueor, inquit, animo uehementer, cū ista ex te mi frater audio, quæ cū huius mihi maximi omnium doctoris magnitudinem mentis, admirabilemq; scientiam, tum beneficiū omnipotentis Dei, bonitatemq;, & patientiā IESV Christi ante oculos ponunt, iamq; præclare extare uideo, quod tu antè promiseras, si quis ista ipsa attentius inspexerit, diligentiusq; Euangelij doctrinam fuerit contemplatus, nequaquàm cum ullo tempore de fide CHRISTI dubitaturum. Ita illustris, & perspicua uersatur mihi ob oculos fidei nostræ ueritas, multisq; multarum quæstionum, & difficilibus scrupulis per te mi frater, uel per eam potius, quę tibi tributa est ab domino Deo facultatem liberatus sum, qui etsi non me illi quidem uel tantulum mouebant, ut ullis ecclesiæ in decretis hæsitarē; in eo tamen erāt molesti, quòd eos sæpe, quibus

cum disputabam, cum hæc ipsa illi, & alia non pauca obijcerent, per quæ lumini, & ueritati fidei tenebræ offundi quasi uidebantur, non poteram, sicuti quidem cupiebã, ea refellere. Nunc aduersus illos, & contra omnes præterea calumniantium argutias egregie armis spiritualibus instructus, nullum certamen deinceps pro ueritate tuenda detrectaturus sum, nullius uim ingenij formidaturus. Illud tantum doleo, quod ad nos credẽtes iam peculiariter pertinet, ipsumq; ad me imprimis, etenim qui in hac fide CHRISTI nati, qui tanti mysterij participes, & consilij effecti, tanto ueritatis lumine simulatq; prodiuimus in uitam, per baptismi sacramentum illustrati fuimus, in eamq; sortem diuino munere uocati, ut supra hominis naturam ad societatem, & similitudinem ipsius Dei adiungere nos queamus, quamnam ipsi Deo gratiam, aut quod pietatis studium referimus? non'ne multo maxima nostrorum pars fere nunquàm, nos uero qui doctiores, & acutiores reliquis uolumus esse, sanequã perraro in eam cogitationem deuenimus, ut statuamus nobis pie, & caste, & sobrie esse uiuendum? quod tamen consilium quasi uolucrem umbram celeriter à nobis sinimus auolare, & cum sana mente eiusmodi quippiam decreuerimus, non esse nobis ab Deo, & à spiritu ad carnem discedendum, repente euestigio alij facti in id ipsum nos cõijcimus, quod fugere meditabamur. Quid est hoc? quæ hæc uis? qui animi error? quæ mentiũ caligo? Cur amor erga Deum noster, quem certe non inficiamur in cordibus habere, cur beneficiorum ab eo acceptorum memoria, cur fides, cur spes, cur diuinum illud uitæ beatæ præmium, regniq; cœlestis, ac sempiterni expectatio nos cõtinere in officio non potest? Tantum'ne ista ualet, quæ circum nos est inducta caro? Hæ terrenæ induuiæ tantum habent uirium, ut me sæpenumero omnem cum Deo rationem habere meditantem è cœlo ipsæ deducant, atq; eijciant, cupientemq; hærere mentis, fideiq; complexu, in CHRISTO Iesu meo, proturbent inde tamen, diuellantq; à beata cura, & ad inquinatas ac sordidas detrahant cogitationes? Hei quàm uereor, ne ista ingenij, scientiæq; facultas, quæ nobis idcirco à Deo donata est, ut ad eum facilius, amantiusq; accedamus, recidat in contrarium, fraudiq; nobis potius sit, qui quò plus intelligimus, hòc & offendimus grauius, & magis iure plectimur. NOLI ORO te, inquã, mi frater humanæ nunc statum cõditionis deflere, qui sic facti sumus, ut nequeamus in hac uita ullo à nobis pacto carnis molestias excutere; quippe illæ enim nobis natura agnatæ sunt, diesq;, & noctes uiuunt nobiscum, suosq; eiuscemodi habent motus, ut non solum rationi nostræ, sed ne Dei quidem uoluntati sint obtemperantes. Est enim nobis comparatum ab ipsa natura perpetuũ aduersus nosmetipsos certamen, grauisq; & laboriosa dimicatio, cum ut Paulus ait: Concupiscat caro aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, in qua assiduitate pugnandi aliquando carnem superare non mirum sit. Illam quidem Dei, & nostri proditionem nefariam refugere debemus, ut ne carni spiritũ subijciamus uolentes, quo profecto nihil foret perfidiosius. Quòd si mente, & uoluntate perpetuò cum Deo erimus coniuncti, quemadmodum retentis mœnibus etiam si hostis uolitet in suburbijs, spes tamen salutis adhuc firma est: sic nobis hærentibus in ipso Deo, uehementes, & subiti cupiditatum motus possunt interdum nos quidem affligere in terram, capere autem, abducereq; in seruitutem non possunt. Ad eam enim ipsam Dei gratiam, è qua paulisper excidimus, dono illius misericordiæ cito restituimur. Itaq; imagine similitudinis quadam, si tamen est fas ista sic proferre, & diuinis assimulare mortalia, CHRISTVS ipse quoq; in arce patris sui, solioq; omnipotentis Dei nihilominus permanẽs ad carnem accipiendam inter homines delapsus est, qui quòd solus omnium hominum nullos unquam eius motus, nullas omnino carnis illecebras sensit repugnantes Deo, & rationi, fuit hoc diuinæ in eo naturæ, & sine patre generationis proprium, ad quam nos facultatem non possumus aspirare. Sed nunc mi frater quoniam ad uesperum iam inclinat dies, & ista ipsa de qua iandudum loquimur, ad curam sui nos inuitat caro, concedendum illi est, maiorq; nobis fidei nostræ, qui illam alendam, tuendamq; suscepimus, quàm illius iniuriarum ratio habenda. Cras, & perendie, quando festi dies sunt, persequemur reliqua. Nunc deambulemus paulisper si placet, animumq; ab hac seueritate disputandi relaxemus.

Liber

LIBER SECVNDVS

AGNA nobis aggredientibus ad hanc rationẽ, exercitationemq́ de Deo, & de diuinis rebus scribendi, atq; tractandi, proposita spes fuit, nos non ingenium modo, quod ab Deo accepimus, nec cognitionem artium optimarum, si quam eiusdem Dei beneficio obtinemus, ad eius ipsius, unde ista profecta sunt, honorem, & laudem grato animo conuersuros, sed cæteris etiam affectionibus animi, quæ multæ sæpe, & uariæ nos à rectis cõsilijs proturbant, modum ex ijs aliquem, & cum bona ratione concordiam esse reperturos. Quæ spes, & cogitatio nostra nos certe nõ fefellisset, si, ut mentem, & uoluntatem habere in potestate, sic etiam imperare facile cæteris animi partibus potuissemus. Nam cum ea, quæ sunt consilij & uoluntatis in nobis, ita iam pridem Deo per nos dicata sint, ut firmiter in eõ hæreant, nec uideantur ulla unquam ui inde se diuulsura, illam alteram partem infidam, & turbulentam, quæ in affectionum uarijs permotionibus cõsistit, sic cum aliàs sæpe, tum uero in hoc ipso munere, officioq́ scribendi, incertam, fragilemq́ experimur, ut nomen optimi, & charissimi fratris, quod nobis sumpseramus ad animi iucunditatem, per eam nobis conuersum sit ad dolorem. Labefactauit enim animum meum, & de constantiæ statu conuellit illius nobis adempti, ereptiq́ memoria, quæ hoc etiam acrior remansit in nobis, quòd grauës nostri casus, & post mortem eius secuta tempora sæpenumero me cõmonuerunt, quantum mihi in illo opis, atq; subsidij ad omnes fortunæ motus fuisset ablatum. Non enim profectò mediocre aliquid in eo, neq; usitatum amisimus, sed cum summum illud ingenium, quod cuncti in eo, qui id nouerant, mirabantur, cæteri propter magnitudinem famæ, atq; rei uix credibile esse arbitrabantur, ita in omni optima arte se excoluisset, ut non solum naturam, & consuetudinem reliquorum, sed nostra etiam, qui instabamus, atq; hortabamur, studia superaret, tum summus inter nos amor, summa concordia, summa communicatio rerum, consiliorumq́ omniũ, quæ semper fuit, hanc etiam nunc uim habet in nobis, ut nequeamus, non & incommodum nostrum tot in illo rebus iucundissimis orbati, & acerbam illius, ac immaturam mortem lugere: octauum enim annum, & uigesimum uix attigerat, cum ex hac uita migrauit, cum si uelimus ea, quæ gesit, & quæ consecutus est, expendere, & numerare, non ille propè adhuc adolescens, sed iam senex fato fuisse functus uideatur. Nam ut Latinas, Græcasq́ literas à prima pueritia penitus hauserat, tum legendis, ac perdiscendis, utriusq; linguæ optimis authoribus reliquã, quoad domi mansit, consumpsit ætatem. Post ad me conueniendum Romam profectus, cum cerneret genus illud uitæ, quod apud principes cum authoritate, & gratia in maximis rebus agendis, deliberandisq́ uersatur, egregiam quandam habere ad benemerendum de pluris mis facultatem, idem ipse uitæ genus, atq; eadem studia appetiuit. Fuit enim, si quisquam unquam, ad humanitatem, ad liberalitatem, ad beneficentiam & natura, & uoluntate propensus. Sed ut ad res gerendas omnibus copijs, opibusq́ prudentiæ in omnem partem fieret paratior, ad eam sibi præcipue comparandam incubuit, quam in omni parte, & actione uitæ plurimum ualere sentiebat eloquentiam. Eam porrò, cum intelligeret sine philosophia expolitam planè, atque perfectam haberi non posse, admirabili quodam, & inaudito studiorum cursu, omnia Platonis scripta, Aristotelisq́ perdidicit. Non enim fuit illi ingenium ex eo genere, quod laudare tantummodo & probare, sed quod admirari, & ut superius hominis facultate, suspicere etiam solemus: memoria porrò tanta, ut quæcunq; audierat, legerat, aspexerat, ea uel semel notata, atq; animaduersa, in promptu postea proferre semper posset. Igitur trãslatus ad actiones, & negocia, id de se breui tempore præbuit specimen uirtutis, humanitatis, integritatis, prudentiæ, ut nulli iam maximę rei non cum ab ipso principe, tum à reli

quis omnibus idoneus,& par esse iudicaretur. Sed nos hæc ipsa in eo intuentes tum quidem,& admirantes, etsi in tantis coniunctissimi fratris,ad omnem uirtutem processibus, gaudio efferebamur, spemq; non dubiam eximiæ in eo dignitatis constitutam iam habebamus:tamen quod uim illam incredibilem ingenij in corpore præsertim tenui,& imbecillo,cuiusmodi illius corpus fuit, uix diuturnam fore sperare poteramus,erat quædam admixta cum illa lætitia nostra animi ambiguitas, & solicitudo,quæ me miserum deniq; non fefellit.Atque ut omnia,quæ ante dixi, in fratre mei amantissimo,& mecum concordissimo,quandiu illis perfrui licitum fuit, uitam mihi iucundam,& lætam effecerunt:sic illo postea adempto,illa suauitate fraterna,illa spe, illis officijs, consuetudinibusq; priuatus, acerbum habui pené omne tempus, quod secutum est.Nec hoc ex Christiana ueritate,ac disciplina,peccatum enim meum primus ipse confiteor, neque in hoc fratri ipsi meo par esse possum;ille enim, quoad uixit,cætera ita egit, atque suscepit,ut ad Deum semper omnia referret : Ego, qui planè habeo cognitum taleis animos,atque ita institutas in CHRISTI religione mentes,qualis illa fratris mei profectò extitit, non sibi finem uitæ, sed immortalitatis initium in ipsa morte acquirere , moueor tamen, & frangor animo,neq; in recordatione optimi fratris à gemitu, & lachrymis temperare possum. Quando enim sibi aliud tale inueniet solatium, iam senescens ætas mea? quando erit, qui mihi illum referat, in cuius item amore,& beneuolentia, sicut in illo faciebam, possim conquiescere? Quis mihi posthac illam curarum, cogitationumq; cõmunionem, & societatem simili cum fide consensioneq; præstabit? Atque ut hæc omnia aliquo Dei immortalis beneficio aliquando mihi contingant, illum illum animum excellentem, ac singularem , illam uim inauditam uirtutis,atque ingenij,quis mihi generi,nomini, familiæq; nostræ restituet unquam? ô fallaces ferè semper spes nostras,inanesq;, & fluxas cogitationes, quæ cum sibi sæpe, magna proposuerunt, eaq; certo cursu comprehendere iam, tenereq; uidentur, repente tanquam umbris illusæ, & irritæ, nihil se solidum sectatas, sed tantum sibi pœnitere reliquum esse agnoscunt, atque intelligunt, nec tamen ista omnia ut contemnant, adducuntur . Ego cum fratrem non amiserim meum, sed in eum locum præmiserim, in quo uno beate, & sempiterne datur uiuere, est quiddam tamen, quod me angit,& urget,nec esse sedato animo sinit, quod mihi fratrem ipsum meum desideratissimum, atque optimum, dies ac noctes offert, non ad lætitiam animi,quondam ut solebat,sed ad renouandum illius mortis dolorem.Quem aliquando omnem quæso abijciamus,& in te,ô bone IESV, omnia uitæ solatia potius constituamus. Nanq; has curas,& solicitudines rerum humanarum, si quis altius in eis se mergat,& fluctibus illis ferri se patiatur,quis non intelligat, non ullũ tutum ad portum,sed ad calamitates uitæ,& ad naufragia perducere? Vnus est portus capiendus nobis,atque tenendus, si esse uolumus salui, firma in Deo spes, & in obtemperando illius uoluntati dedita nostra uoluntas, quæ etiã si uehementiore aliquo animi motu perturbatur,& exterarum rerũ impulsu concutitur : hærere tamen in Deo parte sui potissima semper debet, neque unquam ab eo se totam dimouere. Quòd si humanæ naturæ imbecillitate,nostra sæpe consilia franguntur,quæ sunt sua sponte directa ad summum Deum,tuum est,bone IESV, præbere te ignoscentem prolapsionibus nostris. An tu cum nihil antea rei tecum nobis fuisset , cum alios quosdam etiam tunc deos,alios fineis,aliam uitam intueremur, in qua quidem ratione cæci, amẽtesq; eramus,accessisti ultro ad nos,ueritatem indicasti,peccata condonasti, uitam beatã promisisti. Nunc cum uolumus, cum laboramus, cum adnitimur, si non omnia prorsus impleuerimus,quæ abs te ad agendam diuiniorem uitam præcepta nobis sunt, idcirco non aderis nobis? neq; audies uocatus? nec labenteis manu sustinebis? sed corruere potius,& allidi patiere? Hem IESV bone, suscipe nos, & qui pro inimicis mortem uolens subijsti, nos certe iam amicos à morte uindica . Ac ne diutius in hac cogitatione teneatur oratio nostra,cum de Dei bonitate,& clementia ad ignoscendũ dubium nemini sit,nosq; his de rebus pluribus locis dicturi simus,redeamus ad ea, quę nobis instituta sunt , ut mysteria fidei CHRISTI in ipso Paulo peruestigemus, Quorum si partem aliquam, bonorum ingeniorum dignam cognitione, Deo nobis

inspirante

inspirante, primo libro aperuimus, alter hic qui sequitur, non inferiora continebit. Nam ut surreximus mane, ego & Iulius frater, partemq; eam temporis diuinis rebus dedimus, quæ erat bono mori, & religioni debita, cum complexi manus inter nos, ducto lectore nobiscum, ad easdem umbras perreximus, & in eadem, qua pridie fueramus, consedimus exhedra. TVM IVLIVS: Non dici potest, mi frater, quàm me tua hesterna disputatio delectauerit, eis de rebus habita, quę tamen solæ, aut præcipue mentes bonas delectant. De Deo enim, & amore Dei erga nos, nostroq; uicissim erga eum, qui audiunt, & intelligunt, nisi ijdem penitus ab omni recto sensu abhorrentes sint, iucundos quosdam motus interioris lætitiæ sentiant, necesse est, nequaquam comparandos cum uoluptatibus cæteris. Sed me cum alia multa affecerunt, noua mihi quidem, & antea inaudita, quæ abs te prolata sunt, tum illud admirabile, penitusq; reconditum præpotentis Dei consilium, quo filium ille suum unicum, in carne hominis misit, ad perhibendum testimonium ueritati, ita me cœpit, ut nunc iam non credere, nec persuasus esse, sed planè tenere, & scire mihi uidear, CHRISTVM esse unum, ex quo nobis sit uita, neque aliud nomen esse sub cœlo, per quod credentes, salui fieri possimus. Proinde ego hac nocte mecum cuncta ista diutius uolutans, & non pauca aduocans cogitationibus meis scripturæ loca, præsertimq; ex Ioanne: Ille enim altius profectò in ipsa diuinitatis consilia se immersit, illam ueritatem spiritus, & natos ex mundo, aut ex Deo homines, & quorum non carnis, neque uiri uoluntas, sed Deus pater est: tum alia permulta, quæ in eius Euangelio, tanquam semina ueræ & uitæ, & sapientiæ dispersa sunt, sic percepi omnia probè, & enucleatè, hoc per te introitu mihi patefacto, ut quæ antea mihi erant perobscura, nunc lucere ea meridie clarius, & ante oculos posita esse uideatur. Quod idem in Paulo mihi usu uenturum confido, magno enim lumine semel introducto patere omneis recessus, & angulos quamlibet occultorum locorum necesse est. Sed tu, mi frater, intelligentiam huius mysterij, num ex commentatione multa, nocturnisq; uigilijs, ac lucubrationibus, an alia quapiam ratione tibi comparasti? nam mihi quidem, si fari licet, quod sentio, quod cum bona uenia tua dixerim, hoc mihi hominis ingenio multo uidetur maius. AN VERERIS, inquam, ne mihi molestus sis, meumq; offendas animum, si hæc, quę loquimur de Deo, & de consilijs Dei, à meo tibi ingenio, non uideantur profecta? Non sumus, opinor, tam insolentes. Nouimus enim uires, & facultates nostras. Sed cum commisimus nos Deo, toto corde, & pectore, ubi quid de talibus agendum, aut disserendum est, tum quod menti nostræ ab eo illucescit, sic arripimus, tanquam id anteponendum longe sit ijs, quæ diutissime à nobis quæsita, & inuestigata sunt. Quod ut magis credas, & mirere, Deum ipsum testamur, cui uni dediti sumus, nunquam ante hunc diem in quo de his agere cœpimus, mihi huius arcani mysterij, non modo plenam notionem, sed ne uestigium quidem, ad indagandum ullum in mentem uenisse, quod nunc repente mihi totum apparuit, ut facilè Dei donum id intelligatur, nec tam mea causa ab eo mihi tributum, quàm & tua primum mi frater, qui ista maxime expetis, & eorum deinde omnium, qui ad Deum propius adiungere se uolentes, ea, quæ mundi sunt, spernere, & repudiare sint parati. Nam qui in mundo curas, & cogitationes suas desigunt, ad hæc lumina cœlestis sapientiæ prorsus sunt conniuentes, tamq; illa sibi habent tenebricosa, & obscura, ut nos ea lucere, & clarissima esse intelligimus. Quorum infelix sanè, & miseranda est conditio, hoc quidem etiam magis, quòd isti ipsi admodum sibi sapere, nimiumq; esse docti, & callidi uidentur: qui nobis etiam illudere soliti sunt, quòd persuasum habeamus, ea nobis præoptanda esse, quæ ad manum non sunt, quorum autem est præsens, & parata possessio, ea posthabenda esse constituamus. etenim mens illis est hoc cœno, sordibusq; terrenis coinquinata, & obruta, ut erigere sese ad intuendam spiritus uim nullo modo posit, nec in illo altero regno, quod à sensibus absconditum, puris tantum, & rite institutis mentibus manifestũ est, partem aliquam sibi, aut locum designare. Qui si, ut fidei, & CHRISTI causam nunc omittamus, uirili saltem animo, & consilio forent prædici, sine ulla nimirum dubitatione statuerent plus esse in his ponendum, quæ sempiterna promittuntur, quàm illis tribuendum

buendum,quæ certo noſcũtur eſſe interitura. Quid eſt enim dementius,quàm ijs confidere quenquam,& gloriari,tanquam ſuis,quæ ſua eſſe non poſſunt: atque illa contemnere,quæ ſi eius fieri poſſent,propria illi,& perpetua ſemper eſſent? Cum uero,ſi fidei CHRISTI uim,& diuinæ naturæ bonitatem attentius inſpiciamus, neq; inanis ſpes noſtra, nec Dei fallax promiſsio eſſe poſsit, quis erit tam auerſus à uero, qui fidem noſtram,inanem,infirmamq; credulitatem,ac non ſtabilem,ſingularemq; ſapiẽtiam,illam autem rationem,quæ mundum magis ſequitur, cognitionem certam, potius quàm leuem in opinando temeritatẽ eſſe conſtituat? TVM IVLIVS: Veriſsima ſunt hæc,mi frater,inquit. Nanque & ego fidei uim tacitus mecum contemplans,plus etiam ſapientiæ in ea,quàm credulitatis, uideor agnoſcere, quanquam ineſt quidem utrunq;,ſed iſtud magis.nam & confidere Deo,magis quàm mundo, uerioris ſapientiæ eſt,& ſempiterna appetere,potius quàm mortalia, animi multo præſtantioris. At enim iſta à ſenſibus remota ſunt. Quid tum? non'ne & in iſtis curis, & cupiditatibus,quæ mundi ſunt,ſæpe ea,quæ poſsidentur,& tenẽtur à nobis, ſpe plus habendi,uel in honore,uel in pecunia erogamus,atque effundimus? certumq; quod eſt abijcimus,ut quod incertum, conſectemur? in quo crebrò ſolet cupidos homines fortuna ipſa refellere. Atque hoc illis eo incommodius accidit, quòd infinitis prius ſumptibus,laboribusq; iactati,etiam ſi aſſequantur id,quod cõcupierunt,in quo ſperarant tandem ſe quieturos, in eo ipſo maxime inducti,atq; decepti, omniũ curarum ſtimulis,& ſolicitudinibus anguntur. Noſtra autem fides,hoc eſt, IESV Chriſti, ea nobis ſola optanda,ſperandaq; proponit, quorum non in adeptione ſolum beatitudo,& immortalitas,ſed etiam in ipſa ſpe, atque expectatione iucunda uita conſiſtit. Non enim pollicetur nobis quicquam exiguum,aut mediocre, neque quod cum alia re,ſi comparetur, ex ipſa contentione tenue, aut aſpernabile queat uideri, ſed ipſum omnium rerum caput,naturæ totius principem,fontem lætitiæ,ueritatis,immortalitatis,propria nobis poſſeſsione promittit, atque offert, cuius tam præcelſi muneris magnitudinem,ſi uere uolumus pendere, atque æſtimare, omnis ex mundanis uoluptatibus delectatio, omnis amplitudo imperij, atque honoris, cœnum nobis, & ſordes præ illo uideatur neceſſe eſt. Etenim omnes Deum, etiam inuiti, aut ignorantes appetimus,ſummumq; in eo bonum noſtrum,ſi non cogitato, & explicito mẽtis conſilio,at tacita naturæ cupiditate conſtituimus. In Deo enim omnes conditi,& facti ſumus,in illo & uiuimus, & mouemur, quantumq; ad illum contendimus appropinquare,ad cumq; nos adiungimus, tanta nobis noſtrimet & eius,quo uere ſumus,ſemper fit acceſsio,quæ uſque ad diuinitatis conſortium nos pertrahit, deosq; eſſe facit, ut omni mortalitatis fragilitate,morteq; calcata,in ſempiternis gaudijs, honoribusq; uiuamus. Hoc unum prorſus, ſi incomparabile donum eſt,ſi digna Deo uox hæc, & tanti præmij in eo fidentibus facta repromiſsio,uox, & oratio Dei iſta ipſa CHRISTVS eſt,quo locutus eſt nobiſcum Deus,quomodo optime, & commodiſsime loqui potuit,CHRISTI Ieſu uidelicet exemplo,uita, ſermonibus, per eũ ipſum nos admonens,ut à mundi cultu,amoreq; diuulſi,omneis in ſe uno amores noſtros poneremus. Atq; hæc uera, & unica in Deum fides eſt, quam ſequitur diuinæ imitatio iuſtitiæ, cui quidem iuſtitiæ ſimilis & par uita coniuncta eſt particeps & ipſa diuinitatis, atque eiuſdem cum ea ſempiternæ beatitudinis conſors, ad quam per unum CHRISTVM eſt aditus. Ipſe enim eſt illud ipſum myſterium, quod eſt abnegare mundum,& in uno Deo ſpem ponere, quemadmodum ipſe in Ioanne atteſtatur,quà diſcipulos commendat Patri: Ego dedi eis, inquit, ſermonem tuum. Dediſti planè IESV bone, quippe, qui temetipſum nobis, & ſaluti noſtræ tradidiſti. Et mundus eos odio habuit. Quid ita uero odio habuit? quia non ſunt, inquit, de mundo. Iam enim deſeruerunt,iam repudiauerunt mundũ, & idcirco odio ſunt apud illum,quem ipſi contempſerunt. At cur de mundo non ſunt? non'ne & in mundo, & de mundo erant nati? erant enimuero,ſed ut me conſequerentur, à mundo ſunt diuulſi, atq; abſtracti. Quia & ego,inquit,non ſum de mundo, de mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum de mundo. Quid autem quæſo hoc tantum eſt,non eſſe de mundo? & eſſe in hoc ſimilem tui? quia aliter,inquit,uere ſancti eſſe nõ poſſunt. Sanctifica eos Pater in ueritate.

ritate,quæ est ista ueritas? Sermo tuus, inquit, ueritas est. Quid iste sermo, quid, inquam, est? ut abnegetur mundus, & solus expetatur Deus, quandoquidem utrique simul dediti esse non possumus. Iste sermo si in seipso spectetur, & in naturæ suæ ueritate pendatur, Deus ipse est, qui in CHRISTO fuit cum homine cōiunctus, si in nobis, uera est iustitia, & sanctitas, & uita in nos per Christum IESVM ab eodem Deo infusa, atque traducta, in quo fidei CHRISTI diuinum planè mysterium cernitur. Atque hic idem sermo, primò ut ex ore Dei egressus, & prolatus est, ab Deo in mundum fuit missus, qui fuit CHRISTVS. Deinde per nos à CHRISTO in eundem mundum propagatur, ut prædicātes omnibus diuinam ueritatem, & tanquam palmites in uite fructū uberem ferentes, quàm plurimos in unum quasi corpus coagmentemus, quod uno capite CHRISTO, pluribus distinctum membris huius totum sermonis ueritate, tanquam diuinitatis spiritu animetur, ac regatur. Sed ego nimium longe progredior, teq; ab instituta interpretatione impedio. sed ignosces mi frater: ego enim nocturnas meas cogitationes ardore animi quodam erga Deum incitatus, quin exponerem tibi, continere sane me non potui. FECISTI planè bene, mi charissime frater, qui hesternis disputationibus nostris, extremam manum imposuisti, remq; ita expolisti, ut sic demum fore perspicuū arbitrer omnibus nosse ista uolētibus, fidem in Deum illam, quæ ex Deo sola sit, & quæ una hominibus ueram tradat iustitiam, comitemq; iustitiæ adiūgat immortalitatē, nisi in CHRISTO & per CHRISTVM nequaquam haberi posse. Quapropter hoc insigni & primario fidei mysterio, Deo nobis reserāte, iam indicato atq; monstrato, ad reliqua in ipso Paulo examinanda accedamus. Quod ut ordine instituto melius fiat, lege tu in codice quod scriptum est.

Propter hoc, sicut per unum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors, & sic in omnes homines mors commeauit, in quo, omnes peccauerunt, usque enim ad legem peccatum erat in mundo: peccatum autem nō imputatur, cum non est lex. Verum regnauit mors ab Adam usq; ad Moysem etiam in eos, qui non peccassent, in similitudinem præuaricationis Adam, qui est forma futuri.

CVM SVPRA dixisset Apostolus, de quo heri satis fuit disputatum, nos in CHRISTI morte, & sanguine Deo patri fuisse reconciliatos, & quod, si ille hoc pro nobis, cum adhuc essemus inimici, egerat tamen, & perpessus fuerat, ut filium in mortem pater pro nobis traderet, filius mortem eam ipsam libente animo susciperet; multo nunc magis amicis iam factis uitam illam, quam ipse recuperasset à mortuis excitatus, immortalemq; iam possideret, CHRISTVM nobis daturum esse, & communicaturum, ne Iudæus possit mirari, & forsitan hæsitare, quid nobis cū CHRISTI morte, & surrectione sit, aut quo illa pacto pertineant ad nos: Eodem, inquit, quo peccatum, & mors Adæ in nos, hoc est, in omne hominum genus fusa est, & propagata. Sicut enim in peccato Adæ proprio, & uoluntario, illiusq; morte, nos nulla nostra peculiari culpa, similitudine tantum illius præuaricationis, comprehensi sumus, ut & peccatores simus pariter, & moriamur: sic in CHRISTI morte, & surrectione nos nulla nostra propria uirtute, & iusti coram Deo effecti sumus, & uitam nouæ huius iustitiæ comitem accepimus. purgati enim à peccatis, atque illis mortui in similitudine mortis CHRISTI, & in similitudine eiusdem exurrectionis ad iustitiam restituti, uitam eandem iure, quam ipse habet, consequimur. Quemadmodum enim in Adam, qui typus fuit, & forma humanę speciei totius, quæ ex eo erat oritura, impressio peccati & mortis inusta eodem exemplo peruasit in nos, & in totum posterum genus permanauit, ut quod ab illo, iudicio & uoluntate patratū fuit, id nobis postea, quatenus ex illo progeniti sumus etiam nil tale cogitantibus, naturale sit factum, quod à principio, & capite generis nostri dissimiles esse non possumus: sic in CHRISTO, qui typus fuit consequentium cum hominum, mors pro aliorum peccatis suscepta, uitaq; mox recepta, & peccatum interemit in his omnibus, qui è Deo geniti

M sunt,

sunt, hoc est, spirituali generatione procreati, & iustitiam eisdem, uitamque insinuauit. Ac sicut propter Adam, non nostram nos, sed illius mortem morimur, hanc communem uidelicet, quæ in nobis naturæ est, in illo fuit culpæ, ex qua deinde culpa extitit, & facta est moriendi natura: sic propter CHRISTVM à mortuis excitatum non nostram uiuimus, sed CHRISTI ipsius uitam, illam iustitiæ scilicet, quod propria illa uita CHRISTI, facta est fidelibus cunctis communis. Mortuus enim nobis est CHRISTVS, ut nos illi uiuamus. Ita enim ad Corinthios: Si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes fuere mortui. Et pro omnibus mortuus fuit, ut qui uiuūt, non amplius sibi ipsi uiuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & surrexit. In CHRISTO autem mors, ut non peccatum ipsius proprium, sed nostrum secuta est, ita ista uita recta, atque sancta nobis per eum tradita, non propriæ nostræ, sed diuinæ in nobis per fidem iustitiæ est comes. Quod alibi Paulus innuit, sic inquiens, Omnia duco esse quisquilias, dum CHRISTVM lucrifaciam, & reperiar in eo, non habens meam iustitiam ex lege, sed eam, quæ per fidem est CHRISTI quæ ex Deo est, iustitiam super fide. Exemplum itaque & uis ex forma mortis, & surrectionis IESV Christi, similitudine eadem in nos transmissa est, sicuti peccatum, & mors per similitudinē præuaricationis Adæ in nos fuit deriuata. Sed sermo Apostoli mancus esse existimatur in hoc loco ab ijs, qui parum attendunt hoc exemplum Adæ non ideo præmitti, ut deinde sequatur in CHRISTO, quasi par pari facta relatio (nam id Paulus, aut ne quaquam pōst, aut longo interuallo facit) sed sequi proxime dicta, & cum illis comparari. Sic enim CHRISTVS sanguine, & morte sua Deo nos reconciliauit, & per reconciliationem uitam etiam suam nobis dilargitus est, quemadmodum Adam peccato suo ab Deo nos distraxit, & per peccatum mortis effecit participes. Itaque illa duo uerba, propter hoc, superioribus uerbis magis adnectenda sunt, ut ita legatur: Sed etiam gloriantes in Deo per IESVM Christum dominum nostrum, per quem reconciliationem accepimus, propter hoc, id est, quia pro nobis & suscepit mortem, & exurrexit, ut non solum quis Deo nos reconciliauerit, sed qua etiam ratione, & quo pacto id egerit, à Paulo sit expositum, & ut exemplo id confirmet: Quemadmodum, inquit, per unum hominem peccatum, hoc est, simultas, & dissensio cum Deo, & per peccatum mors in hominum genus est transuecta. Sed tu fortasse Iuli, & de peccato, ut nostri appellant, originali, & de eius mortisque propagatione in posteritatem aliquid hoc loco audire uis. IMMO, inquit, & id quoque præterea, quomodo illam in patre primo generis nostri labem reparauerit CHRISTVS, cum nihilo post eum minus quàm antea, & moriamur, & à peccando nequeamus esse immunes. FACIENDVM est, inquam, ut tu uis mi frater, & quoniam horum uerborum in Paulo difficilis est explanatio, cum auxilium ex Deo postulandum nobis est, tum tota res altius aliquanto repetenda. ID QVIDEM nobis etiam commodius fuerit, inquit, etenim quid aliud omnino quærimus, quàm intelligere? BENE SANE: Verum uideamus, quid aiat scriptura, quæ Deum formasse hominem asserit è terra, gleba accepta, & inspirasse in eum flatum uitæ, hortumque mox constituisse in Eden ad Orientem, in quo hominem locauerit, quem finxisset, eduxisse quoque è terra in illo horto arborem omnem aspectu pulchram, gustatu iucundam. Porrò horti in medio duas uel imprimis nobiles produxisse arbores: Arborem uitæ, cuius pomorum esus à senectute, morteque defenderet: & arborem cognitionis boni & mali. Cum ergo posuisset hominem Deus in hoc ipso horto, ut coleret eum & custodiret, ita illi omnia fruenda in eo, possidendaque permisit, ut solam interdiceret arborem noscendi boni, & mali: De cæteris inquiens pomis, & nucibus cunctarum arborum uestro arbitratu comedetis, ex arbore notionis boni, & mali, fructum nullum edendi causa attingetis, qua enim die cunque comederitis, morte moriemini. Hoc Dei præceptum quorsum accipiendum sit, difficilis est consideratio, Nam nec inuidisse homini Deus tam præclaram cognitionem, ut illa boni, malique est, ullo modo est existimandus: & quomodo ex illa cognitione mors sequatur, item est admirandum. Sed nos contentionibus omissis, breuiter quod sentimus, exponere conabimur. Est igitur bonum duplex: Vnum est summum illud, & primum, quod Deus est, cui nullum omnino malum est cōtrarium,

siquidem ei,quod summe est, nihil e regione omnino est, quod aduersum respondeat. Alterum est bonum,cui contrarium opponitur,ex aduerso malum. In primo illo bono,ut omnis mali experte,uita tantummodo est. In hoc altero autem bono,quod nunquam solum,neq; syncerũ,sed,ut sunt humana,mixtũ cũ contrario malo semper est,& uita,& mors similiter est cõiuncta. Cum ergo prohibebat hominẽ Deus, ab esu illius pomi,in quo boni, & mali cognitio insita erat, consulebat illius saluti,mori enim eum nolebat,uerum ita attemperabat uoluntatem suam,ut hominem tamẽ,quem liberum fecerat,præcepti necessitate nollet alligare. Boni itaq; illius maliq; cognitio ut uitaretur,demonstrata homini est à Deo,ut ne in mali homo, & mortis plagas cõstringeretur,cui beatior multo fructus ueri eius boni noscendi & possidendi propositus esset, cuius gustum, & suauitatẽ nulla ex contrario malo amaritudo in uita, nullus mortis timor posset præterrũpere. In quo bono nimirũ,qui Deus summus est,si se homo figere,& collocare constituisset,inuiolatã malis uitam,eamq; immortalem fuerat adepturus. Quoniam autẽ dimisso principe bono,alterum id genus boni potius est consectatus,quod malum in se admixtum contineret,non mirum est,si in ea uita,quam magis appetiuit,mortem etiã contraxit,quæ uitæ illi necessariò inerat adiuncta. Sed scrupulus rursus & dubitatio: si enim huiusce boni,maliq; cognitio, effectrix est mortalitatis,qui potest illa esse in Deo? cum tamen Deus in scriptura sic loquatur, Ecce Adam factus est tanquam unus e nobis,noscens bonum,& malum,quem Dei sermonem,qui per ironiam esse prolatũ uolunt,hi mihi non solum Dei maiestati, sed etiam scripturæ sanctæ grauitati,summæq; authoritati detrahere uidentur. Non enim certe,ironice id protulit,quod secutum est,ut prouideretur,ne de ligno uitæ ederet,& uiueret in æternum,quo Dei decreto Adam præceps e paradiso exturbatus est. Nos autem dicamus huiusmodi boni,& mali diuersam in Deo ac nobis esse cognitionẽ. Deus enim à principio,& tanquam à causa ad cognoscendum illud decurrit,totaq; mẽtis, & intelligentiæ in Deo est cognitio: nos uero à sensu,ab usu,à contactu,ab experiundo, discernendoq; ad eandem nixi intelligẽtiam ascendimus. Porrò autẽ non in eo, quod intelligitur,sed in eo, quod sentitur bonum, hoc & malum mortis causam affert. Itaq; ab ipso Deo non interdictũ oculis hominis, qui & ipsi uim suam cognoscendi habent, quanquam non principem illam, neq; præcipuam, quæ est mentis & rationis propria: sed palato prohibitũ,& gustatui fuit. Id enim iam erat bonũ, malumq; in nos ipsos accersere, atq; insinuare si pomũ comederetur. Hoc igitur bonũ, quod prohibebat homini Deus in pomi esu, mortemq; pœnam præuaricanti proponebat, mundus iste est, & mundana hæc uita, quæ falsis illecta, inductaq; uoluptatibus ueram adulterantibus speciẽ boni, ubi à uero & summo bono nos abstraxerit, in mœstitias, & solicitudines nos mergit,& in ipsam comitẽ mœroris deniq; rapit mortem. quod totum nobis accidit,quia mundi amatores effecti ab ipso Dei summi amore nos disiunximus. Hoc bonum secutus Adam,qui primò à Deo,tanquam in confinio utrorunq; bonorũ constitutus,& simplicis illius, atq; summi, & huius cum malo, & cum calamitate mixti, ut utrum uellet,sibi deligeret: ubi se ad Euam,hoc est ad carnem suam, & ad mundanum bonum inflexit, dimisso diuino, hancq; naturæ suæ insitam cõditionem esse uoluit, ut mundi amator esset homo,& peccatũ ipse commisit,mortemq; contraxit, & nos ex se progenitos in eandem mortis,atq; peccati induxit labem. Est enim in nobis etiam reluctantibus,& inuitis ingeneratus profectò iste mundi amor,& dulcedo quædã mortalis uitæ,à Deo nos distrahẽs,& boni illius fructũ nobis diripiens, quod non summũ modo,uerum etiam solum bonum est. Atq; hoc est peccatũ originis mi frater,quod in natura nostra tantum labis induxit. quod si attentius considerare uelimus, quomodo & susceptũ à primo patre Adam, & in nos natura transfusum sit, mortemq; acciuerit in humano genere, facile id possumus intelligẽtia percipere. ab hoc enim improbo, & deo infenso mundi in nobis amore cum cõtumacia illa nascitur, quæ nos Dei imperio, & uoluntati facit repugnantes, tum cupiditatum etiam in nobis, & amentium appetitionũ,morborumq; animi,& perturbationũ omnium turba exoritur, quæ tanquam rebellis familia,dominam suam oppugnat rationem, nullamq; ei partẽ temporis neq; diurni,neq; nocturni puram, & uacuam à molestia relinquit. quod quidẽ homini iure

euenit, quando ordine turbato si nos Dei imperio minus audientes sumus, nec animum ipsi nostrum in potestate habere debeamus. Natura igitur nobis iam agnatum est, quod in parente nostro fuit uoluntarium, ut & amemus mundum, & idcirco moriamur, præclaraq; hæc hæreditas mortis, atq; peccati ab illo parente nobis tradita est, quam necessariò sequitur à summo bono alienatio, ut quia Deum non toto corde diligimus, omnes filij iræ in natura producamur, repulsi ab oris regionibusq; cœlestibus, & terræ dãnatis partibus potius addicti. Carnis enim & cõcupiscentiæ sectam, imperiumq; sequentes, quæ ad terrã nos, & ad terrena bona deripit, spemq; in illis omnem, & fructum uitæ constituentes, dominum nobis mundum posthabito Deo facimus, & adoptamus. Ob quod uideamus, quid dicat scriptura factũ fuisse Adæ: Et emisit eum, inquit, Dominus ex paradiso uoluptatis ad colendam terram, ex qua fuerat sumptus, & eiecit Adam, & collocauit eum e regione paradisi delitiarum. Vides'ne mi frater totius humanæ uitæ formam, antequam Christus uenisset ad nos, in his scripturæ uerbis expressam esse? ex quibus intelligimus peccatum in nobis, quod hausimus ex Adam, atque accepimus, hoc ipsum esse, quòd ad propiora hæc nobis, & præsentiora terræ bona delabentes, dominum mundum sequimur, Deum uerum relinquimus: Deus porrò ipse zelotes est, neq; patitur deos alios præferri sibi, & anteponi. Ita enim inquit ad Israel: Non curuabis te ante sculptile, neq; id coles, quia ego dominus Deus tuus, dominus zelotes uisitans iniquitatem patrum in filios. Atqui sanè qui mũdum colunt, non sese curuant duntaxat ante illum, sed totos se in illum prosternunt, atque abijciunt, ut nullius sculptilis cultus, quàm hic mundi amor, & seruitus animi, quã terrenis bonis sumus adstricti, Deo infensior atq; inimicior esse posit. ATTENDO, INQVIT, & simul intelligere iam incipio, quid attulerit nobis Christus, & quemadmodum is commune damnum humani generis aduentu suo correxerit, qui certe auocauit nos à mundo, & ad Deum uerum conuertit, docuitq; nos illo admirabili, uereq; diuino, uitæ suæ cursu, ut rationes uitę nostras nõ in hoc mundo, neq; in fluxis illius, & fugacibus bonis, sed in Deo & sempiterno bono omnes poneremus. Quam etiam deliberationem uitæ agendæ in baptismo profitemur. Verum mi frater scire ex te optarim, priusquam ad ulteriora gradiamur, quæ fuerit futura in Adam immortalitas, si peccatum ille non admisisset, & quo pacto in nobis mors ex peccato sit producta. CVM FECISSET, inquam, hominem primum Deus, sic illum compactum esse uoluit ex mente, & corpore, hoc est, ex immortali, & ex mortali parte, ut pars tamen inferior superiori fuerit adhæsura, si in ipso fonte uitæ Deo mens primo ipsa hærere uoluisset: aspectus enim ipse ad Deum, mentisq; conuersio prorsus illi subiecta, & dedita nequaquam ullam in partem sese commouens, spiritum inde illum uitæ assidue excipiebat, à quo primo facta fuerat in animam uiuentem, cumq; ipsa spiritum deinde in omne corpus rectis ordinibus transmittebat, quod totum è rationis Deo inhærentis arbitrio dependens, nullis ipsum suis agitationibus turbatum, neque cum mente discors eodem illo Dei flatu implebatur, seseq; cum mente, & cum Deo uno nexu continebat, ut aditum nullum sibi mors, neque ianuam ad conuellendum illam consentionem posset inuenire: pòst uero mente, & ratione, per gustatum uetitæ arboris à Deo diuulsa, & in transuersas detorta partes, cũ obstructis aut declinatis meatibus illis, qui recti antea, & inter se congruentes spiritum Dei, & uitam in totum hominem influebant, mens primum ipsa, quanquam suapte natura immortalis, meliorem tamen in se diuinæ gratiæ, quàm naturæ suæ uitam amisisset, corpus quoq;, quod sua sponte fragile, & pronum in terram esset, neque amplius medio intersepto cursu, uitam è Deo haurire, ut antea posset, morti concedere necesse habuit, quandoquidem nec stare ipsum ualeret per se, neque ipsius diutius in uita sustinendi ullam amplius haberet ratio potestatem. Ita omnibus in homine partibus dissipatis, atque conuulsis, secumq;, & cum Deo discordibus effectis patefacta morti uia est, omnesq; sub illius potestatem postea successere. Ac duarum quidem arborum illarum, quas in paradisi medio à Deo productas legimus, altera fructus suos iam extulit cognitionem boni, maliq; uidelicet, quæ est à nobis carè admodum, atq; infeliciter miseria primum totius uitæ, deinde ad extremum ipsa morte comparata: alterius uerò poma arboris

nullum

nullum certe non ad finem à Deo producta sunt, quæ sunt uitæ effectricia, & immortalitatis. Nihil enim frustra, nonꝙ ad certos fines unquam agit Deus. Sed quoniam ita cecidit, ut seculum prius, & illa antecedens primi parentis uitio hominum auersio à summo Deo, & ad mundum, terramꝙ conuersio arborem illam mortis & præuaricationis anteferret, altera arbor, quæ sit immortalitatis nobis restitutrix, filio ipsius Dei, qui nos erat à mundo ad Deum reuocaturus, futuro ꝙ illi seculo, in quo nō amplius carnales sed spirituales uicturi sumus, fuit profecto reseruata, cuius uim, & admirabilem potestatem crux CHRISTI gloriosa in semetipsam suscepit. Ea enim uitæ uera arbos est, propagine culturæ cœlestis illinc huc traducta, quæ filium Dei in se panem uitæ & immortalitatis sublatum alte mundo exhibuit, quæ exportata fuit è Hierusalem eius ipsius humeris, quem ipsa latura erat, quò planum fieret cunctis ista animaduertentibus redemptionem humani generis nō in una Iudæorum natione conclusam, sed cuncto orbi terrarum à Deo communicatam, & expositam esse, quam crucem cum esset illa teterrimum antea omnibus, turpissimumꝙ supplicium, idcirco CHRISTVS suscepit, ut suum diuinum mysterium penitus compleret, quo mundi infima omnia, asperaꝙ elegit, ut alta illius expetitaꝙ prosterneret, ne ad cœlum Deumꝙ ascendere nitentibus ea forent impedimento, cunctosꝙ commonefaceret & doceret nō amplectendis mundi suauitatibus, & præmijs, sed uno Deo amando atꝙ expetendo ad honorem nos immortalitatis, & ad uera uitæ bona peruenire oportere. Verum ut redeamus ad conditionem humanæ uitæ, quam nobis primi parentis nostri culpa constituit: eiecto, atꝙ exturbato ex pacato illo loco in exteriorem terram homine, proposuit illi Deus labores, & sudores, uitamꝙ ut ageret difficilem, ac ærumnosam, mortiꝙ demum cederet, naturæ lege sanxit. Igitur ille miser gratia Dei pristina, arctaꝙ amicitia spoliatus, atꝙ orbatus, secum ipse semper discors, agitatusꝙ metu assiduo mortis, & uitam trahens difficilem, atꝙ duram, mox in ipsa quoꝙ morte angelorum fere illorum præda efficiebatur, qui grauiore errato, asperiore contumacia in ipsis suæ creationis primordijs Deo rebelles esse instituissent, cum Deum subijt misericordia, & cogitatio eiusmodi (liceat enim nobis, qui inter homines loquimur, & loquendo tempora producimus, de illis diuinis sine mora, & tempore consilijs humano modo loqui) in illa, inquam, æterna & incommutabili mente sic misericordia locuta est. Hoccine est Deus opus tuum illud illud tuum, quod ut dignitate cæteris præcelleret, manibus ipse tuis supremum effecisti? quod ad imaginem tuam confinxisti? quod inferiori mundo, & animantibus reliquis tanto cum honore præfectum uoluisti? quò te cogitabas hæc cœli spatia, & has mentium sedes beatarum, frequentiores etiam, ornatioresꝙ redditurum, & in eorum loco, qui scelere suo inexpiabili cecidissent, incolas cœli homines te facturum? in quibus animum immortalem cum mortali corpore coniunxeras, non ut deterior pars meliorem obrueret, sed ut deteriori melior de sua nobilitate impertiret, quæ nunc conuersa ratio, & tota commutata est. Iacet princeps corporeæ naturæ homo à tua facie repulsus in umbra mortis, squallens, sordensꝙ, tantum iam natus ad mœrores, atꝙ ad ærumnas, ne finem quidem miseriarum in ipsa sibi morte reperiens, qui hoc dignior & nobilior uidetur fuisse factus, ut calamitosius deinde, turpiusꝙ concideret. Læsit ille te, uiolauit, offendit, fateor, sed tamen semetipsum grauius, nec cuiquam, quàm sibi inimicior fuit, ut certe immensam tuam bonitatem illius hæc culpa non debeat superare. Quòd si ego è tua mente non penitus excidi, si pristinus mihi apud te manet locus, si meæ tibi semper acceptæ, & nunquam ingratæ acciderunt preces, miserere ô pater æterne operis tui, & reduc illud in gratiam tuam, tuumꝙ primum uerius & potentius sit consilium, quàm hominis error, qui ea, quæ tu illi ad salutem attribueras, conuertit sibi ad perniciem. Quòd si te hæc ratio & miseri, atꝙ afflicti hominis non moueat misericordia, etiam ne impium illud genus perditorum angelorum, quod tibi è regione infestum semper & aduersariū est, hac tam opulenta præda, & triumpho deuicti, ac capti generis nobilissimi es donaturus? Hac oratione cōmotus Deus iam peccati, & iniuriæ immemor, respexit ad sese, & ad bonitatem suam, sapientiaꝙ sibi sua in consilio adhibita, damnum, quod primi hominis culpa cuncto generi humano

fuerat illatum, reparare constituit. IVRE ILLE quidem mi frater, Iulius inquit: quippe qui non ex misericordia minor sit, quàm ex infinita uirtute, & potestate sua. SED AD huiusmodi reparationem, inquam, multa fuerunt opus. Nam cum semel à Deo, quod statutum est, nunquã postea possit, debeat'ue rescindi, non alterius potuit sapientiæ esse, quàm diuinæ, ita dirigere cursus rerum, ordinesq; actionum, ut in restituendo, & in reuocando ea, quæ conuulsa, collapsaq; procumbebãt, nullus fieret tumultus, nulla confusio, nulla conflictatio earum rerum, quæ simul stare, conuenireq; non possent: sed Dei consilium solutum, & liquidum, non impeditum, neq; anceps ad fines suos pertenderet. Itaq; cum duplicem homo mortem contraxisset, & illam corporis comitem, iam naturæ humanæ decretam, atq; adiunctam, & duriorem atq; infeliciorem alteram, qua à coniunctione & gratia summi Dei errore uoluntario idem homo cecidisset, ei in utroq; opitulari constituit Deus, ut & mentem hominis ad amorẽ sui, studiumq; retraheret, & corpus indueret, ac uestiret immortalitate. Sed hoc posterius, in quo nullæ nostræ partes sunt, totumq; est Dei potestas & deliberatio, sic est à Deo institutum, atq; ordinatum, ut optime, ac congruentissime institui potuit. Est enim corporum immortalitas in id tempus reiecta, quo lege expleta omnibus moriendi, quam semel legem latam rescindere non fuit fas, omnibus quoq; una nouã ad uitam consurgendi facultas concederetur, uel excitarentur potius omnes ad immortalitatem, non ex sua uoluntate, sed ex uocatione diuina, qui si ut mortẽ oppetijssent singuli, statim in uitam restituti fuissent, clamor, & concursatio, & strepitus abeuntium multorum, aliorumq; redeuntium: tum autem mœror in his, qui adhuc uiuerent, in illis, qui iam reuixissent exultatio, & ob futuram deinde impunitatem maior ad explendum oblatas cupiditates alacritas, Deiq; tuta contemptio, omnia in orbe terrarum confusione, & discordia, & insolitis motibus perturbassent. Itaq; sancte ac seuere, summoq; diuinæ sapientiæ consilio in unum, atq; id extremum & ultimũ tempus cunctorum excitatio ad immortalitatem est reseruata. In altera uero parte ut ad amorem Dei homo reduceretur, mundumq; præ eo contemnere ut persuaderetur, quoniam in ea non solius Dei partes sunt, sed ad illius uirtutem, & potestatem necessaria etiam est nostræ uoluntatis consensio, quæ ab ipso nobis Deo libera est attributa, multo plus negocij ad prouidendum, & laboris fuit. Nõ enim solum suasionibus, & monitis in eam uoluntatem homo adducendus fuit, ut repudiato domino mũdo, totum se Deo dederet, atq; dicaret, sed & exemplis instruendus, & terroribus adigẽdus, & præmijs, atq; honoribus fuit inuitandus. quod quidem postremum in libera natura, atq; ingenua plus habere uirium, & momenti debuit. Itaq; huc potissimum incubuit diuina sapientia, cumq; cunctorum præmiorum, quæ sensus moueant, præcipua uideatur esse immortalitas, quæ sit cum beata uita semper cohærens, atq; coniuncta, huius maxime spe atq; expectatione consequendæ, fulciri hominem, & corroborari oportuit, ne illecebris mundi delinitus, & captus, quæ languorẽ, & effœminationem semper afferunt, ab illa intentione animi deficeret, quæ esset conuersa, & directa ad unum Deum. Igitur de principio Deus cum ipse per se à mundi initio usq; ad Moysen aliquot sibi homines delegisset, quos sponte sua, ut cæteros ad cupiditatem mundi prolabẽtes, in sui tamen studio, & amore retineret, lege pòst per Moysen promulgata & lata, prophetas per interualla tempoꝶ misit, qui salutari fungentes legatione ad hominum genus perferrent hanc Dei erga ipsos plenam clementiæ, & benignitatis uoluntatem: qui tamen cum homines & ipsi essent, sæpeq; in his offenderẽt, à quibus alios, ut cauerent, admonebant, nec uerbi diuini uim, quam mortalis infirmitas non sustinebat, pleno documento hominibus enunciarent, filius est Dei ad nos postremo missus, cuius facta uerbis cum potiora etiam essent, cũ nulla præcepti uis tam absoluta esse possit, ut eam non ille uita æquaret, atq; expleret, facile est intellectum non eum nuntium duntaxat præcepti, uerbiq; paterni, sed uerbũ ipsummet, & præceptum patris fuisse. Qua de re satis à nobis heri fuit dictum. Verum is in mũdo apud nos constitutus, & ad eam rem natus, atq; factus: primum ut inter Deum & homines conciliator esset: amicitiamq; Dei per suam obedientiam nobis acquireret, quã Adam & sibi & nobis, mũdo & carni magis quàm Deo obediendo, amiserat. Deinde

quo

quo fructum huius conciliationis caperemus, ut illa nos doctrina cœlesti erudiret, mundi bona, malaq; in neutram partem nobis æstimanda: sed tantum in Deo spes ponendas esse, non solum ipse monendo, agendoq; id nos docuit, uerum etiam exemplo certo, atq; præclaro in semetipso nobis ostendit, quanta eam uitam, quam nobis agẽdam proponebat, apud Deum præmia, atq; ornamenta sequerentur. Surrexit itaq; in nouam uitam, & corpore immortali iam, atq; impatibili effecto, in cœlũ palàm ascendit, regnumq; sempiternum apud patrem est adeptus, aditu eodẽ nobis patefacto, ut si sequi illius uestigia uelimus, ad eandem & regni, & immortalitatis gloriã ualeamus prouehi. DIGNVM HOC mi frater, Iulius inquit, illa diuina bonitate consiliũ, plenaq; sapientiæ, & humanitatis deliberatio. Et quidem fuit æquum, ut primum cõsilium Dei, quo ille erat ab initio hominem, ut is in perpetuum potius uiueret, fabricatus, cum de his, quæ esse possunt, quod melius est semper uelit Deus, æquũ inquã fuit, ut pristinum illud Dei consilium, errori, & peccato hominis præcelleret, hominiq; ipsi per clementiam, & benignitatem id redderet, quo sua ille culpa fuerat priuatus. ATQVI INQVAM Iuli, si oportuit CHRISTVM Dei filium, hoc ita facere, ut exurrectionem corporum futuram, ipse à mortuis primus exurgens in semetipso cæteris ostẽderet, eundẽ utiq; necesse fuit prius etiã mori. ADMODVM inquit. QVID, non'ne hoc oportuit fieri reuera, non in imagine, & simulacro, quãdoquidem nequaquam est diuinæ ueritatis, præstigijs uti, neq; uelle quenquam in errorẽ inducere? OPORTVIT PLANE. NVNC adhibe animũ huc quæso, & rationem meam cõsidera. Electus est, qui suscitationem corporũ hominibus in suo corpore ostenderet, eosq; illa spe, & expectatione tanti præmij ad Dominũ Deum cõuerteret, qui si ipse fuit suscitandus, mori etiam anteq; suscitaretur debuit, & quidem ante mortem uitam aliquam degere. Nunc tu totum cursum hunc uitæ, mortis, surrectionisq; IESV Christi ita'ne expendis, & æstimas, ut in eo tantũ spectata sit exurrectio, mors uero ipsa Christi & uita appendices duntaxat fuerint, nec aliquid ipse per se utilitatis & cõmodi humano generi ad cognoscendũ Deum, colendumq; attulerint? QVIS HOC impius sic fateatur, inquit? cum uita, & mors Christi tanto excellentiorem, quàm corporis exurrectio nobis ostenderit uitam, quãto beatius est fide, ac pietate hærere in summo Deo, quàm ipso corpore immortalem uiuere. Nanq; & hanc corporeæ uitæ perpetuitatẽ, si ab Deo auersa, alienaq; sit, miserrimã dicere nõ sum dubitaturus. RECTE TV quidem mi frater, inquã, etenim hac profectò magnitudine, & infinitate sapientiæ est Deus, ut cũ quid agit, & constituit, non extrema tantum consiliorũ suorum, sed & principia, & media diuinis uelit referta esse mysterijs. Sed iam cõparemus, quid ad reparandum Adæ detrimentũ retulerit nobis Christus. Hoc enim opinor primo abs te fuisse quæsitũ. Primũ dico, quòd præstantissimã omnium uitã nobis retulit eam mentis, animæq; uidelicet, quã solam uerã dicere non dubitamus, cũ sumus in gratia, & amicitia cũ Deo, quæ tota nobis per Adam fuerat amissa. Deinde quòd immortalitatem corporum restituit, quanquam hanc quidẽ distulit in suum tempus optimis rationibus adductus. Sed eã certe in se ipse iam patefecit, planeq; ostendit nobis nõ defuturam. Verũ quæ illis duntaxat, qui cũ pietate, & fide ad Deum se cõtulissent, iucũda, atq; optabilis, cæteris misera, atq; ærumnosa esset aduentura. Nam quod solet quæri utrũ CHRISTI fides nobis originale peccatũ abstulerit, abstulit nimirũ ex ea parte, quatenus dissidebamus cũ Deo, Deumq; nobis alium & dominũ mundum cõstituebamus, quod erat tamẽ in nobis omnium malorũ maximum. Carnis quidẽ repugnantiam, & dissidium cupiditatis cũ ratione, menteq; reliquit, non ut ea nos obrueret, in terramq; deprimeret, quod ante aduentũ CHRISTI usu ueniebat, sed ut uim in nobis uirtutis, tolerantiæq; acueret, præmiumq; nostrum corã Deo, & laudẽ ex uictoria nobis redderet insigniorẽ. Verũ his iam enodatis, ut ego arbitror, & ad clariorem intelligentiã adductis, redeundũ nobis est ad Apostoli uerba, nisi tu fortè aliud mauis. HOC IPSVM, inquit, nam mihi abs te de omnibus satis est factũ. CVM APOSTOLVS, inquã, ex morte, & exurrectione Iesu Christi conciliationem ad nos cum Deo, & salutem, ac uitam diceret esse transmissam, ac ne quis in modo, ac ratione dicti dubitaret, subiecisset statim exemplũ Adę,

qui

qui & ipse potuisset à se peccatum & mortem in posteros transfundere, in hoc ipso Adæ errato aliquantum immoratur, ut melius demonstrata communi calamitate generis nostri, quantum Deo per CHRISTVM gratiæ debeamus, liquidius etiam intelligamus. Quemadmodum, inquit, per unum hominem peccatum in mūdum ingressum est, & per peccatum mors, & sic in omnes homines mors peruasit, in quo omnes peccauerunt, in uno illo homine uidelicet. In Adam enim generis capite omnes peccauerunt, cum peccauit ille, propriumq; & uoluntarium peccatum suum nobis cōmune & naturale reliquit. Quod & alibi Paulus: Quemadmodū in Adam, inquit, omnes moriuntur, ita in Christo omnes uiuificabūtur. Quòd si in uno illo generis parente omnes peccauerūt, similes illi deinceps nati, atq; producti, peccati autē naturæ semper natura mortis apposita est, sicut in Adam peccauere omnes, ita & in Adam omnes moriuntur; eadem enim ratione, qua similes illi in peccato sumus producti, similes etiam in morte obeunda sumus. Vsq; enim ad legem, inquit, peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputatur, cum nō est lex. At quænam ista lex? nec dubitandum diutius est, quin de Moysis lege sentiat, licet à doctissimis aliter sit interpretatū. Nam si de lege naturæ intelligat, quonam modo quæso exprobrat illa hominibus peccatum, & pœnam peccati irrogat, quæ uno ordine omnes ad pœnā, & ad mortem uocat tam innocentes, quàm noxios? Deinde quando ista naturæ lex non fuit, quam antè, in mundo cum esset nihilominus peccatum, post aduentum eius primo cœpit exprobrari, cum antea non exprobraretur? In pueris aiunt, quibus antequam lex rationis adueniat, peccata uitio non attribuuntur: Ergo in mundo Apostolus in pueris uoluit intelligi? quod nequaquam consonat. Nos uero potius intelligamus, & ante, & post Moysis legem peccatum quidem fuisse in mundo, uerum ante legem incognitum fuisse, ideoq; nec exprobratum uera illa exprobratione scilicet, qua id peccatum est, in quo intelligitur Dei esse offensio, qui peccati intellectus per legem primum est cognitus. Ideoq; Apostolus: Per legē, inquit, est cognitio peccati. At enim fuit diu ante ab Deo & Cain, & Sodome, & in diluuio omnibus exprobratum peccatum: sed nos de hominum iudicio, & existimatione loquimur. Nam si uelimus Deum comprehendere, cum sit per legem cognitio peccati, sine lege Deus uel Moysis, uel naturæ notionem peccati nullam habuisset: non exprobrabatur igitur peccatum cuiquā ante legem, quia nec sub uera peccati ratione cognoscebatur, neq; tamen ita anguste hoc interpretandum est, ut nemo unquam ante legem aut suū, aut alterius peccatum intellexerit, potuerūt enim id multi cognoscere, ex illis præcipue antiquioribus, qui propius ab origine, & creatione diuina cum abessent, eiusdem monitis Dei & legis uim, & peccati nosse potuerunt: sed quod in maxima multo parte, neq; hominum modò uerum etiam temporum, usu uenerat ut peccatum ignoraretur, id pro communi sumpsit Apostolus, qui etiam caute admodum locutus est, cum dixit, non imputatur: nō autem dixit, quod nemo illud imputat. Quòd si occurratur ante Moysis legem etiam alias aliarum extitisse gentium leges, quæ peccata hominibus exprobrarent, eaq; plecterent, iam dictum est solum id esse peccatum, in quo sit offensio omnipotentis Dei, quod ante Moysis legem ignoratum mundo fuit, in quo quidem genere uno peccati sic intelligendo & hic, & ubiq; insistit Apostolus. Ante legem ergo quod erat in mundo nihilominus peccatum, post legem demū cœpit obiectari: nanq; & ante legē ab Adam usq; ad Moysem mors regnauit, quod uidetur eo sensu dictum, quasi ex stipendio peccati, quod est mors, ostendere uelit peccatū in primo illo homine ab omnibus hominibus admissum unà & patratū fuisse, quippe cum omnibus item mors obeunda sit, ut ab illo fuit obita, in quo firmissimum sibi è lege aduocat argumentum. Etenim si lex, inquit, quæ est ab Deo omnia intelligente tradita, peccata quædam hominibus describit, eaq; suscipi interdicit, & uetat, quam si contra ueniatur, peccatumq; admittatur, mors est, nō obtemperāti pœna proposita, tanquam semper peccatum necessario mors sequatur: eadem profecto ratione, sed cōuerso ordine, si mors omnibus etiam ante legem illata semper est, pro aliquo utiq; peccato ab eodem summo Deo, qui & legem & in lege mortē, peccatis pœnam proposuit, illis fuit præstituta, sed nō omnes peccatis proprijs certa à se susceptis uolūtate offen

derunt,qualia postea multa suscipi posse indicauit lex, & tamen omnes mortui sunt: ergo in uno homine,& parente primo ab omnibus cōmuniter hominibus fuit offensum.Hoc argumentum quantam uim habeat subtiliter intuentibus facile poterit apparere.Conclusum enim certè est,omnes in uno homine homines peccauisse,etiā qui peculiare crimen in se non admisissent.Regnauit ergo mors ab Adam usq; ad Moysen,quod idem est,ac libero suo iure est per bacchata,neminem sibi eximium,cui parceret,ducens,ne ex eo quidem numero,qui ipsi ex sese peccatum non perpetrassent. At cur his saltem non pepercit?quia,inquit,si non proprium illorum,at originis peccatum,quod similitudine præuaricationis Adam trāstulerant in sese,in illis est persecuta.Forma enim totius generis humani in Adam primo extitit,ut quod in illo contigit,quantum ad peccatum spectat,quantumq; ad mortem,idem deinceps trāseat in omnes.Ipse enim Adam forma futuri est,ut quod in illo factum est,in alijs fiat.Vt & ad Philippenses:Imitatores mei estote, & considerate sic ambulantes, ut habetis formam nos,hoc est,ut quemadmodum ego me gero,item uos geratis.Sed quid?non'ne & post Moysen mors regnauit?regnauit utiq;. Verum illud Apostolo imprimis est propositum,ut uno parentis primi peccato omnes omnino cōcidisse ostēdat, idq; ex una omniū morte nitatur cōprobare,quæ etiā ante Moysen commune peccatum humani generis ulta fuerit,ut quasi regnare sit,suo iure,libere,ac suo arbitratu usam illā fuisse.quæ postea sub lege cum quempiam legis uiolatorem perimebat,non tam suo iure in eo utebatur,quàm ex præscripto agebat,hoc est ex imperio,& potestate legis, ut regnare ante legem esset libero suo iudicio,& non interpellato iuris sui cursu generale peccatum in hominibus punire:post legem uero,ministrare iam legi, & seruitutem quandam in obtemperando illi suscipere,atq; contrahere.Nam si in hoc quoq; loco studeamus id asserere,morti dominanti in animas simul hominum & in corpora legem primum Moysis obuiam isse,illiusq; tyrannidem uocandis hominibus ad honorem,& cultum summi Dei,& ijs in bonis moribus instituendis repressisse,dicimus & ante legem uocatos à Deo in amorem,& cognitionem sui fuisse multos,legeq;, nō tam sublata pōst peccata,quàm aucta potius,multiplicataq; fuisse, quod & mox Paulus,& in alijs sæpe locis repetit,atq; confirmat.

SED NON ut delictum, sic & donum. Si enim unius delicto multi occiderunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis IESV Christi,in multos abundauit: & non sicut per unum qui peccauit, donum.Iudicium enim ex uno in condemnationē: Donum autem ex multis delictis in iustificationem.

ABSOLVTA priore comparatione,qua ostenderat exemplo Adæ aduersus Iudæos obtrectantes CHRISTO reconciliationem cum Deo, & uitam per unum IESVM Christum in omnes homines transmissam esse,sicut per Adam peccatum & mors in omnes fuerat transuecta: Nunc utriusq; factū inter se & Adæ, & CHRISTI comparare aggreditur,utrum fuerit eorum ualidius,& fortius.In qua quidem contentione,gratia,offensione reperietur potentior,non numero quidem eorum,qui seruandi sunt,præ his,qui periere,sunt'ue perituri.Non enim id nunc intendit Apostolus,nec libertatem suam cuiquam adimit,eligendi utram uelit sectam,siue interire ex præuaricatione Adæ cōstituat,siue seruari ex obedientia CHRISTI. Nō enim numerus eorū hic,qui aut beneficio,aut damnatione comprehenduntur, inter se confertur,sed uis,& potestas peccati atq; gratiæ in comparationem est adducta.Primoq; ex utriusq; authore & capite,delicti ac gratiæ fit contentio: deinde ex duplicibus & gratiæ,& delicti effectibus.Ac primum:Si,inquit,unius delicto reliqui mortui sunt, hoc est,quod ipse appellat multi,ipsa multitudo uidelicet,multo magis gratia Dei,& donum,in gratia unius hominis IESV Christi in multos abūdauit.In his enim,uerbis uis & peccati,& gratiæ, ex nobilitate, & potentia eorum, qui utriusq; authores sunt,in cōtentionem adducitur.Peccati enim author est homo,gratiæ,& doni Deus. Si peccatum igitur ex unius peccato tantum ad mortem potuit,donum, & gratia ex

Deo multo plus ualebit. Ad quid autē sit ualitura, paulo pōst exponet, ut nimirum regnetur in uita. Porrò quantum inter Deum, & hominem interest, tantum interest inter peccati uim, & uim gratiæ. Quod autem ait: Gratia Dei & donum in gratia unius hominis IESV Christi in multos abundauit, sic est intelligendum, quòd primus homo IESVS Christus hanc in se Dei gratiam, & hoc donum accepit, & in seipsō omnibus, sicut Adam primus peccatum in se concepit, & in seipso omnibus. Sicut enim Adam naturā in se hominis ad carnis, & mundi amorem posthabito Deo conuertit, & in eo omnibus Adæ filijs carnalibus illa ad mundum conuersio est facta: ita homo IESVS Christus mortem carnis peccati in semetipso concipiens, eandem in omnes Dei filios spirituales immisit. At cur non spirituales homines eodem modo filij CHRISTI, sicut Adę carnales? Nempe ob eam rem, quòd caput, & fons peccati, atque carnis est homo. Ideoque in carne filij Adæ sumus, gratiæ autem, & spiritus non est homo pater, sed Deus. Primus itaque Adam homo peccare per sese ipse potuit, sicuti peccauit, & ideo est contaminati generis pater: surgere autem ad gratiam per sese homo non potuit, idcircoque illam gratiā, & iustitiam, & uitam hausit ex Deo homo CHRISTVS Iesus, & ex eodem Deo in CHRISTO nos hausimus, qui per spiritum, & obedientiam, & fructum gratię Dei filij effecti sumus. Atque hac comparatione inter authores peccati, & gratiæ facta, ad comparandos effectus utriusque peccati, gratiæque procedit. Ac non sicut per unum, qui peccauit, donum quod, Concisus enim est horum uerborum sensus, perinde est, ut si diceret, Ac non sicut peccatum, ita donum, quorum utrunque per unum inuectum est. At quamobrem non sic? Quoniam, inquit, iudicium quidem ex uno in condemnationem, donum autem ex multis delictis in iustificationem. Hoc est, inquit, interuallum, hæc distantia inter peccatum Adæ, & inter donum ac beneficium summi Dei: quòd si ex unius iudicatione peccati omnes damnati sunt, tantumque potuit peccatū unum, ut ualuerit cunctis ad damnationem, quantam uim illius beneficij esse oportuit, quod non ex illo uno peccato humani generis communi duntaxat, sed ex plurimis postea peculiaribus etiam peccatis nos restituerit in iustitiam?

SI ENIM unius delicto mors regnauit per unum, multo magis abūdantiam gratiæ, & doni iustitiæ qui ceperint in uita regnabunt per unum IESVM Christum. Igitur sicut per unum delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unum iuste factum in omnes homines in iustificationem uitæ. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sumus multi, sic & per obedientiam unius iusti constituentur multi.

IN EADEM insistit contentione Paulus apostolus delicti, atque doni, & quod modo contulit uim, & facultatem illorum inter se, ex authoribus primum, ac deinde in seipsis & effectibus eorum comparans, atque inquiens, quòd si unum tantum potuit peccatum, ut omnes condemnaret, quantum plus potuit donum, quod ex pluris mis peccatis ad iustitiam reuocaret? Nunc effectū alterum utriusque adducit in comparationem, quòd si à delicto regnum mortis per unum inductum est, multo magis per unum IESVM Christum abundantiam gratiæ, & donum iustitiæ qui acceperint, regnabunt in uita, hoc est, si tanta est inter peccati authorem, authoremque gratiæ differentia, quòd unus illorū homo est, alter Deus, si tantum inter uim quoque & peccati & gratiæ interest, quòd uno ex peccato inducta est cōdemnatio, gratia nō unum modo peccatum, uerum innumerabilia peccata sustulit, cū fructus peccati sit mors, gratiæ uita, tantum etiam interuallum inter hanc mortem, hancque uitam esse necesse est, quantum inter illa priora interfuit, ut quātum Deus homini, gratia peccato, tantum etiam uita hæc quæ ex gratia Dei per iustitiam in nos fluxit, illi morti præponderet, quæ est ex peccato unius hominis inuecta, atque hac effectuum utriusque contentione facta, deinde in sequentibus uerbis modum exponit, quo per Adam læsi fuimus, & quo per CHRISTVM seruati, quà dicit, quòd per unius inobedientiam

pecca

peccatores effecti sumus, & per unius obedientiā iusti. Verum quo pacto ex unius inobedientia nos peccauerimus, dictum iam est, nempe eo quòd Adam à considera-tione, & respectu Dei ad mundum, & carnem potius conuersus, in eoq; nō obediens Deo, eundem mundi amorē, & propterea in Deum inobedientiam transmisit ad nos, à quo mundi amore CHRISTVS sua cruce, & morte ad Deum nos reuocans subiectos ipsi Deo, & in obedientia deditos omnes, qui simul mundo cum eo mori uoluerunt, effecit.

Lex autem interuenit, ut multiplicaretur delictum, ubi autem multiplicatum est peccatum, superabundauit gratia, ut quemadmodum regnauit peccatum in morte, sic & gratia regnet per iustitiam in uitam æternam per IESVM Christum.

QVOD paulantè posuerat in comparando, maiorem multo potētiam fuisse gratiæ, quę nos ex peccatis plurimis ad iustitiam, uitamq; reduxerit, quàm peccati, quod unum, & per unum nos damnationi subiecerit, nunc id demonstrat, quomodo ex peccatis plurimis in nobis collectis & coaceruatis uim maiorem suam ostenderit gratia. Quoniam, inquit, ut grauius etiam, & copiosius peccaremus lex interueniens effecit. Ad peccatum enim originis & naturæ, quod est in amore mundi, & propter eam causam in imperio & dominatu carnis ac cupiditatis implicitū esse, accessit lex, quæ hoc in nobis effecit, ut cum nihilominus carni, & cupiditatibus seruiremus, tum contumaciam quoque & contemptum Dei præceptorumq; eius non seruanda lege susciperemus, ex quo pondus maius additum est peccato. Itemq; illud ex lege nacti sumus, quòd multa, quæ suapte natura peccata non sunt, illius interdictione aut præcepto, iubentis illa fieri, aut uetantis peccata inueniuntur, si non ex pręscripto legis fuerint obseruata. Lex igitur accessit, ut multiplex redderetur delictum, ut inquit, ergo idcirco'ne data lex, ut frequentaretur etiam magis, & maiorem uim nancisceretur peccatum? nequaquam illa quidem ob eam rationem, & causam data est, sed ut peccatū potius cognosceretur. Per legem enim cognitio peccati. Quid autē facit ista cognitio? Hoc nimirum ut cognita nostra imbecillitate ad auxilium gratię Dei confugiamus, nostramq; nullius momenti iustitiam ducentes, illam ab Deo ipso iustitiam expetamus, quæ in CHRISTI fide, & mortis illius dono nobis est ostentata. Proinde etiā si dicamus ideo legem fuisse datam, ut multiplicaretur delictum, non absurde sentiamus, dum ne in hoc tamen fini insistamus. Non enim finis, & extremum legis est, ut grauius peccetur, sed ut admissis & cognitis grauioribus peccatis, ad quæ propulsanda uirtus nostra est impotens, fiducia in Deo nostra, & in ipsius gratia ac benignitate tota constituatur. Quo uno modo maxime, lex ad fidem CHRISTI fuit præparatio, ideoq; Iudæis potissimum diuino egregio beneficio data, ut genus ab Deo iam inde in patre suo Abraam electum, & e quo oriturus erat CHRISTVS, illorum ex lege peccatorum multiplicatione admonitum, & princeps recognosceret se, & sibi ipsi diffidens ad Deum iam humilitate, non legis opere se adiungeret. Superabundauit igitur gratia, ubi multiplicatum est peccatum apud Iudæos uidelicet, in quo & ipsa gratia potentiam suam apertius indicauit, & gratiam illam nobis impertientis Dei amplior atq; illustrior facta est gloria. Superabūdauit autem, ut quemadmodum peccatum in mortem nostram regnauerat, id est, per mortem oppressos nos tenuerat, ipsa ita nunc Dei gratia in nobis regnet per iustitiam, per quam ubi iustos nos effecerit, ab illa iustitiæ uita, in uitam æternam, & beatam, intromittat, authore IESV Christo domino nostro, qui fuit nobis Adam iustitiæ, & uitæ immortalis: sicut alter ille prior fuerat mortis.

Quid igitur dicemus? manebimus in peccato, ut gratia multiplicata sit? absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo amplius uiuemus in eo? An ignoratis quòd quotquot baptizati sumus in CHRISTVM Iesum, in mortem eius baptizati sumus?

ECCE uis baptiſmi & myſterium fidei noſtræ, ſtatusq; eorum qui fidem CHRISTI rite amplectuntur, de quo nunc loquitur Apoſtolus, paulopoſt de ſtatu eorũ, qui uiuũt in lege, etiam locuturus. Cum enim CHRISTVS morte ſua carnẽ in ſe perimeret, quæ in eo caro non fuit peccati, ſed ſimilitudinem carnis peccati in ſe pertulit: ipſe enim ſe pro nobis fecit peccatum, ut in carne noſtra peccatum perimeret. Nos qui carnem peccati uere amicti ſumus, qui ex Adam illam infectam, & contaminatã traximus, morimur in morte CHRISTI cum baptiſmum accipimus, in eoq; profitemur nos Sathana, & pompis eius renuntiatis atq; abiectis, Deo ſoli credere, & confidere paratos. Sathanam enim & pompas eius, id eſt, mundanas omnes ſpes cupiditatesq; reijcere, idem eſt ac carne peccati ſe exuere: ſed CHRISTVS in ſimilitudine quidem peccatum quod nullum habebat, in ſeipſo extinxit, carnem in ueritate, quæ tamen caro quoquo modo in homine interempta eſt, ſecũ ipſa perimit, & interficit peccatum. Nos ſimilitudinem in morte carnis uſurpamus, in ueritate peccatũ in nobis interimimus, tametſi ſi res, tempusq; ferat, & defenſio, aut declaratio ueritatis ſic poſtulet, etiam carnem re uera proijcere ſumus obligati. Sed hoc caſus & dies aliquando affert. Illud quidem ſolenne & ſtatum omnibus eſt, ut in baptiſmo hanc fidẽ, & ſectam uitæ profiteamur, quemadmodum poſthabitis terrenis omnibus in Deo uno fidem noſtram conſtituimus, & locamus. Itaq; mortui ſumus peccato omnes, qui in CHRISTO baptizati ſumus, quòd ſi non ſimulate, ſed uere illa eſt à nobis & corde concepta, & ore, ac uerbis enunciata uitæ profeſſio, qui poſſumus amplius manere in peccato, aut quo pacto operationes malæ, prauæq; cum fide CHRISTI hærere in nobis poſſunt? Nam qui dicũt ſola ex fide ſaluos nos fieri, neq; ad ſalutem bonas operationes requiri, ipſi ſe impediunt, ſuum ipſi dictum refellunt, & redarguunt. Fides ſola ſatis eſt ad ſalutem, fateor, ſed ut integra ſit, neq; ulla ſui ex parte diminuta. Fides porrò eſt peccato eſſe mortuum, & uiuere Deo: hoc eſt, ea quæ agat quiſq;, & quæ ſperet, habere omnia poſita in uno Deo, neq; cum mundo cõmercij quicquã, aut nimis arctæ rationis cõtrahere: hoc enim eſt mortuum eſſe peccato. Tu uero qui una in fide ſpem uitæ conſtituis, cum ab ea disiungis & auellis peccati mortem, quid iam amplius fidei, quo illa merito fides appelletur, relinquis? nec uero illa ratio ueræ rationis eſt particeps, manendum eſſe in peccato, ut Dei benignitas, & gratia magnificetur, ſiquidem ibi magis illa abundat, ubi eſt grauius, frequentiusq; delictum. Si enim hoc ita ſit, nequaquam magnificatur Dei benignitas, ſed opprimitur. Illa enim in hoc ſeſe exhibet illuſtrem atq; amplam, diuinæq; iuſtitiæ, & bonitatis ſuæ lumen oſtendit, quòd aufert à nobis peccata, & iuſtitiam ſuã nobis iam factis fidelibus impertit. Qui uero manere inſtituunt in peccato, non modo non illuſtrant Dei ſummi beneficentiam, ſed ne illi quidem locum, ubi ſe explicet, relinquunt.

Conſepulti ſumus igitur cum illo per baptiſmũ in mortẽ, ut quẽadmodum excitatus fuit CHRISTVS è mortuis per gloriam patris, ſic & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim conſiti fuimus ſimilitudini mortis illius, nempe & reſurrectionis erimus. Hoc noſcentes, quòd uetus noſter homo cruci unà affixus fuit, ut aboleretur corpus peccati, quo ne deinceps ſeruiremus peccato. Nã qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato: ſi autẽ mortui ſumus cum CHRISTO, credimus, quòd & uiuemus cum eo.

MAGIS etiam ac magis Apoſtolus uim eam ſacramenti, quæ in baptiſmo eſt, & fidei CHRISTI myſteriũ declarat. Ac in baptiſmo quidem trina illa noſtri in aquã immerſio, rurſusq; ter facta ex aqua emerſio, & cũ CHRISTO nos ſepeliri in fide ueræ trinitatis, & cum CHRISTO item reſurgere in eadem fide denotat. Sed ut uideamus clarius ſimilitudinis noſtræ cũ CHRISTO, & rerum earũ, quæ inde eueniunt, conſequentiã, ſic conſideremus. Mors carnis, & corporis id profectò affert, ut peccatum ſimul cũ ea, & peccati effectrix cupiditas moriatur: CHRISTVS porrò in cruce mortuus eſt ſponte, ac uolens, cœleſte illud hominibus præbens documentũ nulla eſſe mundi bona, quæ uere expetenda ſint, quãdoquidem nec uita propter quã

bona

bona illa ipsa mundi expetantur, facienda tanti sit, ut nō illi longe Deus, & sperata ex eo bona anteponantur, hoc est plenū, & integrum fidei CHRISTI mysterium, quæ sese fides tota in Deo, & spe Dei collocat, a mundo autem, & mundi bonis auellit, atque abstrahit. Nos ergo qui fidem istam amplectimur, & CHRISTVM sequi, colereque instituimus, nisi in eadē simus, qua ille & uoluntate, & sententia, falsò Christianum nomen usurpamus. Quid ergo: dixerit quispiā, num corpus & uitam abijcere statim debemus, ut cum CHRISTO fideles Deo inueniamur? Minime istuc quidē re, sed uoluntate debemus ita esse parati, ut si eā à nobis Deus depoposcerit, si nos ipse in certamen pro ueritate deduxerit, si est mors nostra fructū proximis suscipiendæ ueritatis, pietatisque allatura, corpus nostrū aliorum acerbitati facile permittamus: ipsi uero nequaquam ægre id ferentes, sed Deo gratias agentes, qui tantum nobis honoris uoluerit habitum, pro illis ipsis Deū insuper deprecemur, qui nos ferro, & igne ad perniciem uitæ fuerint insectati. Hæc est summa fidei nostræ, hæc uis, hoc præpotentis Dei in salute nostra consiliū. Verum nō sæpe hoc à nobis postulat Deus, ut re ipsa moriamur. Dies erit cuique sua moriendi cōstituta. Voluntatem quidem huiuscemodi nostram & decretum mentis nostræ postulat, ut statuamus pro Deo, & pro ijs bonis, quæ ab Deo nobis proposita sunt, nō inuitis, si accidat, esse moriendum. Re autem & facto semper utique hoc postulat, ut ea quæ sequuntur carnis, & corporis mortem, atque unà cum eo occidunt, & cōmoriuntur, cuiusmodi est mundi amor, & cupiditatū regnum, & uoluptatum illecebræ, & auri, argenti, lautæque supellectilis studiosa comparatio, honoris quoque & opum & potestatū ambitus, omnia prorsus intereant in nobis: & quanquam in carne etiam nunc uiuamus, carnis tamen operibus, & effectionibus simus mortui, alioquin si ista carnalia abijcere renuimus, si pergimus in cupiditate, & ambitione uiuere, quo nā pacto probemus nos ad deferendam ultro pro Deo uitam uoluntate esse paratos? CHRISTVS igitur totum hoc documentū ipse in se expleuit, cū corpus suum addixit morti, quo nos morti illius similes facti supremā quidem corporis mortem Dei arbitrio libēter reseruemus. Interim uero, quod muneris nostri, & Christiani imprimis officij est, partē illam mortis in corpore subeamus, quæ nō penitus corpus, sed luxum, & diffluentiam corporis, animique prauos motus ad corpus se accōmodantis abolet in nobis, atque interficit, qua ratione quidē peccato mortui uere & dicimur, & sumus. Rursus cū CHRISTVS in carne resurrexit, illamque recepit uitam, quæ non amplius occasura, sed futura erat in eo iam immortalis, cumque ascendit in cœlum, & ad dexterā patris consedit, alteram partē mysterij plenam, & perfectam in se nobis ipse demonstrauit, quæ præmia uidelicet, & qui ab Deo honores eos consequantur, qui pro Dei honore, & pro cœlestibus præmijs mundum & suauitates mundi fuerint aspernati, ut nos, qui illam adhuc uitam obtinere non possumus, obtinebimus autem postea, interim tamen ea consectemur, quæ illius uitæ propria, semperque illi adiuncta futura sunt, innocentiā dico, iustitiam, pietatē, charitatem: nam & hæc quoque nūquam moriuntur, fructusque immortalis animi nostri immortales & hi sunt. Quòd si ex illa morte peccati, qua peccatū iam in nobis CHRISTO cōmortui interemimus, ad hāc nouam uitā iustitiæ, quæ diuini generis iustitia est, nō humani, negligamus exurgere, ne ad illam quidē uitā, quæ in corpore futura apud Deū est beata, atque immortalis magnopere aspiramus. Ex his satis patere arbitror, quod sit mysterium fidei, & quæ baptismi uis, nostraque cū CHRISTO mortis ueteris hominis, hoc est, eius qui ex Adā progenitus est, & nouæ uitæ ex Deo, cū Deoque similitudo. Sicut autem CHRISTI à mortuis exurrectio gloriam Dei patris illustrē reddidit, sic nostra ex peccati morte ad nouam iustitiæ uitam excitatio nō uirtutibus nostris, sed eidem bonitati, & gloriæ Dei ascribenda est. Consiti ergo si fuimus similitudini mortis CHRISTI, & resurrectionis erimus: hoc est, si similitudinem mortis eius in carne nostra, quatenus scilicet morimur peccato, non totam mortem ferimus, & resurrectionis illius similitudinem feremus. Nunc quidem non resurrectione tota, sed quatenus ad uitam iustitiæ resurgimus, pòst autem & integram resurrectionem, cum in supremo mundi iudicio reuiuiscemus, & mortem item suscipiemus integram, cum ultimum nostrum diem obibimus. Consiti autem, inquit, ut non ore tantum, neque enunciatione uerborū, sed corde,

menteq́ coniuncti, & in unum quasi conflati cum CHRISTO ipso in mortem, & uitam simus. Nam sic quidem uetus homo noster cum eo crucifixus fuerit, corpusq́ in nobis peccati interierit, corpus autē peccati quatenus ex eo oritur, seruetq́ peccatum, ut ne amplius deinceps seruiamus peccato. Nam qui mortuus est, purgatus est à peccato. Quòd si uere cum CHRISTO mortui sumus, fide & uoluntate uidelicet, credimus etiam, & confidimus cum eo nos uicturos, in hoc quidem seculo nouæ iustitiæ uita, in altero etiam corpore, & immortali illa totius hominis gloria.

Scientes quòd CHRISTVS suscitatus è mortuis, amplius nō moritur, mors illi nō amplius dominatur. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo: sic & uos existimate uos ipsos mortuos quidē esse peccato, uiuētes autē Deo in CHRISTO Iesu domino nostro.

INSISTIT Apostolus, & similitudinem eandē in nobis prosequitur, per quam mortem, & uitam CHRISTI imitatione quadam referimus. Vt enim mortē illius ab eo in corpore exceptam nos in peccati morte, quæ pars est uniuersæ mortis excipimus, sic eiusdem uitā uniuersam & integram, qua ipse & corpore & iustitia in æternū iam uiuit, nos in ea parte nūc recipiamus qua iustitiæ uiuitur. Ac sicut illa in eo uita iam immortalis est, sic in nobis non amplius moriatur iustitia: semel ille peccato mortuus est nostro nimirum, & nos semel simus mortui, ne'ue in id denuo incidamus, ut rursus in eo nobis sit moriendum. Iustitiæ autem uitam, quam ipsius uitæ CHRISTI à mortuis excitati imitatione suscipimus, inuiolatam, & perpetuam iam teneamus, in qua uiuimus iam Deo, non peccato, aut mundo. Atque hæc in nobis imago sit uitæ eius, quam Deo uiuit nunc CHRISTVS. Ille enim ita Deo uiuit, ut & in æternum cum eo uiuat, & Deus ipse sit: Nos ita in hac iustitiæ uita uiuamus, ut ab ea nunquam discedamus, & Dei similes in illa, ac tanquam filij & nominemur, & simus: quæ quidem uita peccato mortuum esse & per iustitiam uiuere Deo, totum est fidei nostræ mysterium, qui est CHRISTVS, consiliū, & sermo omnipotentis Dei, in quo uno hanc uitam nobis uiuere cōcessum est. Vbi enim non est CHRISTVS, neq́ mundo, & peccato mori quempiam contingit, neq́ item uiuere ipsi Deo.

Ne igitur regnet peccatum in mortali uestro corpore, ut pareatis illi in cupiditatibus eius, ne'ue præbete membra uestra arma iniustitiæ peccato, sed præbete uos ipsos Deo uelut ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim uobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

CVM peccatum regnat in nobis, nosq́ ei subiecti, & dicto audientes sumus, tunc exhibemus illi membra nostra, & totum corpus, ut ad peccati nutum, atq́ imperium illa præsto sint. Porrò imperat peccatum uoluntati nostræ, tanquam militi, & apparitori suo, ut ad omnes corporis cupiditates explendas membra cuncta ueluti arma, & parata habeat, & quotiescunque annuerit cupiditas, capiat illa atque ad ministrandum corpori in suis cupiditatibus accurrat: quibus quidem armis ad iniustitiam, hoc est ad omne genus sceleris & improbitatis peccatum utitur, quod nos dehortatur, ne in corpore nostro patiamur Apostolus: rursusq́ idem hortatur, ut exhibeamus nosmetipsos Deo, uelut ex mortuis uiuentes, & membra nostra arma iustitiæ eidem Deo, ut sint prompta & præsto ad omne imperium Dei, qui his membris ut armis ad iustitiam, hoc est ad omne genus uirtutis & probitatis est usurus. Sed quod ait, uelut ex mortuis uiuentes, idcirco ait, quòd iustitia uita animæ est, ad quam quidem iustitiam posteaquam CHRISTO à mortuis surgente nos quoq́ cum eo illius nouæ uitæ referendo similitudinem consurreximus. Nam & ipse surrexit ob iustificationem nostri, ut scilicet & nos ad iustitiam exurgeremus, postquam, inquam, sicut mortui fueramus peccato in CHRISTO mortuo, sic ab ipso peccato, & iniustitia per surrectionem eiusdem tanquam à morte in uitam iustitiæ restituti fuimus,

hanc

hanc ipsam iustitiam, & uitam, quam ab Deo accepimus illi ipsi, unde profecta est, exercere, & conseruare debemus: hoc etiam magis, quòd in memoria habentes & grato recolentes animo, quàm tetra ex peccati morte ad cuiusmodi cum Deo, & in Deo iustitiæ uitam traducti fuerimus, qua de re haud ita multo pòst Paulus faciet mentionem, magis agnoscere beneficium omnipotentis Dei, & plus illius gratiæ tribuere obligati sumus. Velut ex mortuis igitur uiuentes, id est, qui hãc nouam uitam ipsius Dei beneficio obtinemus, cum peccato nostro ante essemus ipsi mortui. Atque ideo ipsam hanc uitam illius uoluntati totam subijciamus. Peccatum enim uobis non dominabitur, inquit: Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Rationem dat, quare nobis non dominabitur peccatum: quia sub gratia sumus, & non sub lege, quia spiritualem iam uitam uiuimus in CHRISTO, non amplius carnalem, ex qua parte duntaxat & carnis, & corporis subiecti sumus legi. Nam ex spiritu certe illi non subijcimur. Non dubium autem est, quin dum sub gratia sumus, peccatum nobis nõ dominetur, sed illud est dubium, quòd & qui sub gratia sunt, interdum etiam peccant, ex eoq; gratiam amittere uidentur, & qui sub lege sunt, uidentur posse non peccare. Sed semper nobis, ista ut intelligamus, ad mysterium fidei reuertendum est, ex quo illa à Deo nobis adest gratia, quòd spiritu sancto nos admonente, à mundo, & mundi bonis diuulsi, atque abstracti, bonum omne nostrum in Deo uno, & in eis duntaxat præmijs, quæ ab eo nobis in cœlo sunt proposita, statuimus & locamus. Hæc enim ex Deo illuminatio nostra, hæc directio mentis, & uoluntatis, gratiam, & iustitiam illius in nobis imprimit, ut qui ueritatem tanti mysterij, non auribus hausimus solum, neq; in aliena fide, atq; authoritate repositam duntaxat habemus, sed corde, & mente percepimus ipsi ut aliquando etiam in peccatum prolabamur, quoniam tamen id præter animi nostri constitutum est, nunquam illud in nobis regnare, neque dominari patiamur. Qui uero sub lege Moysis sunt, ut qui mundo, & mundi cupiditatibus sunt affixi, licet præcepta quædam habeant ex lege, quo se pacto in cupiditatibus illis gerere & gubernare debeant, tamen serui necessario sunt peccati, quando totum etiam illud, quod lege eis est permissum, ut bona terrena magni æstiment, coram Deo quodammodo peccatum est: ex quo etiam dictum fuit à Paulo, & alijs locis dicitur, quòd ex operibus legis coram Deo non est iustificatio, & item ad Philippenses, quòd cum ipse secundum iustitiam, quæ est in lege, factus esset irreprehensibilis, quæ tamen ei lucra ex ea fuissent, propter CHRISTVM, illa arbitratus sit damnum sibi esse, & etiam nunc arbitrari sibi damnum: in quo profectò ostendit legis iustitiam coram Deo, quoniam ab radice sua in terra teneatur, peccatũ potius esse. Quo enim pacto aliter damnum ea sit, nisi quòd nihil tam discrepans fieri potest, neq; tam dissonum, & insociabile inter se, quàm & mundana appetere, & Deum simul amare? Ergo nobis iam non dominabitur peccatum, qui sub hac gratia & non sub lege amplius sumus.

Quid igitur? peccabimus, quando non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Non'ne scitis, quòd cui exhibetis uos ipsos seruos in obediendo serui estis, cui obeditis, siue peccati in mortem, siue obedientiæ in iustitiam? Gratia autem Deo, quòd eratis serui peccati, obedistis autem ex corde, in quam traditi fuistis formam doctrinæ, liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.

HAEC postulatio interrogantium si peccandum est, postquam sumus sub gratia, & non sub lege, Iudæorum propria est non intelligentium, quantum seruitutis & mali sit in peccato ipso, præter effectum etiam illum peccati, qui est mors, quæ maxime in lege peccantibus proponebatur, quando in fide CHRISTI nihil nobis à Deo tam sit expositum, atque promptum, quàm ignoscentia, & uenia, quam illi gratiam unam appellari existimabant; quorum etiam imbecillitatem carnalis mentis paulo pòst declarat Apostolus. Illi ergo cum putarent non usque eò seuere agere Deum interprete IESV Christo ut agebat lex, quæ pœnam, ac nõ ueniam peccato proponebat, atque ijdem ipsi carnis explere cupiditates, seruatis formulis quibusdam, iucundum & opta

& optabile esse ducerent, hoc ipsum quærunt, num peccari libere, atque impune iam possit, postquam à IESV Christo uenia, nō pœna peccatoribus est allata: quorum inscitiam refellit Paulus, humanas similitudines in medium proferens, quādo ad altiora capienda cōsilia necdum erant idonei, Absit inquiens, quòd peccare liceat sub gratia constitutis. Qui enim liceat, cum gratia ea sit, quæ ad libertatem nos duxerit, & ad iustitię uitam: peccatum autem sub seruitutem iniquitatis & mortis nos redigat: siquidem cui nos exhibemus seruos, in obediendo eius serui efficimur, quatenus ei obedientiam præstamus, ita ut habeat is, cui obediēdo seruimus, in nobis potestatem, per quam ad suam naturam & uoluntatem nos pertrahat. Porrò peccati natura mortis effectrix est: qui ergo seruiūt per obedientiam peccato, in mortem illi seruiunt, & sub eo moriuntur. At iustitia per gratiam dat uitam. Igitur si serui unà esse nō possumus morti & uitæ, nec peccato itē possumus esse simul & iustitiæ. Seruire etenim est agere ad alienæ uoluntatis, naturæq; præscriptum, quod idem est ac illi, cui obedias, seruum esse, siue peccato in mortem, siue obedientiæ in iustitiam: hoc est, siue peccato obedias, ista te seruitus ex ui, naturaq; peccati ad mortē detrudit: siue obedientiæ pareas, istud parere obedientiæ deducit te ad iustitiam, cum qua semper uita coniuncta est. Ferme enim utitur hoc uocabulo Paulus iustitiæ ad sensum etiam uitæ, quoniam uita cum illa ex fide iustitia conflata ita est, ut non possint inter se distrahi. sed ipse in his uerbis posterioribus suo more concisus, & subterlabens, obedientiam in iustitiam, sic strictim posuit pro obedientia erga Deum in fide CHRISTI, quæ nos deducit, & uocat ad iustitiam, consequenterq; ad uitam. Hoc enim par pari quod referendū erat, ut quemadmodum dixerat peccati in mortem, sic diceret iustitiæ in uitam, totum conclusit in ipso iustitiæ uerbo, & reliquit nostris cogitationibus intelligēdum. Sed gratia, inquit, Deo sit, quòd cum antè essetis serui peccati, obedistis ex corde fidei, & CHRISTO: hoc est, quod modo dixerat, obedientiæ in iustitiam secundum formam doctrinę, quæ uobis fuit tradita, id est secundum Euangelium, eiusq; doctrinam, ex quo liberi facti estis à peccato, & ad seruiēdum iustitiæ uocati: quo pacto ergo licitum sit peccare sub gratia, si hoc proprium in uobis est gratiæ donum, quòd ut mortē uitaretis, à peccato fuistis liberati, & subiecti facti iustitiæ, ut uitam obtineatis?

Humanum quid loquor ob imbecillitatem carnis uestræ: quemadmodum enim præbuistis membra uestra serua impuritati & iniquitati in iniquitatem, sic & nunc præbete membra uestra serua iustitiæ in sanctificationem. Quando enim serui eratis peccati, liberi eratis iustitiæ. Quem igitur fructum habebatis tunc in his, ex quibus nunc uerecundamini? Finis enim illorum mors. Nunc autē liberati à peccato, & serui effecti Deo, habetis fructum uestrum in sanctificationē, finem autem uitam æternā. Obsonia enim peccati mors. Donum autē Dei, uita æterna in CHRISTO Iesu domino nostro.

HVMANVM quid loquitur, quoniam cum ex his, quæ senserunt illi, expertisq; in seipsis sunt, uelit eos nunc commonefacere, omittit tantisper sublimitatem mysterij mortis nostræ in CHRISTO, & cum eodem ad iustitiæ uitam resurrectionis, illosq; ex proprijs ipsorum erratis, erratorumq; doloribus, & pœnitentijs erudit, ut uelint hanc multo potiorem, quæ in innocentia & sanctitate posita est, uitam constituere. Igitur hortatur eos, ut sicut ante acceptæ fidei lumen, præbuerant membra sua serua impuritati, & iniquitati in iniquitatem, hoc est, prauo animi habitui, & uoluntatis uitio, in quotidianas, & singulares iniquitatis actiones, sic nunc præbeant eadē serua iustitiæ in sanctificationē, reducitq; illos in memoriam eorum, quę antè perpetrare soliti erant, ex quibus pudore ipsi nunc afficerentur, tanquam illa per se turpia & flagitiosa fuissent, quippe qui quo tempore seruiebāt peccato penitusq; erant illi dediti, nihil in se tunc iuris, neq; imperij iustitiæ esse permittebāt, & ideo ab illa dicūtur fuisse liberi, quasi nihil cum iustitia rationis tunc cōtrahentes, neq; ulla in re illi obtemperantes: & ne forte quis interpellet, etiā si in se, & ex se turpia illa fuerint, finem tamen

illorum optabilem esse, quasi in his posita sit iucunda, & diuturna uita, hoc etiam excludit, inquiens finem illorum fuisse mortem, quod in omnem quidem partem, id est, in omni genere mortis tam corporis, quàm animæ ita esse constat: fructū quoq; illum prioris uitæ inutilem & perniciosum ostendit. Nam cum ipsa illa, quæ antea gerebāt & sectabantur, erant ex sese turpia, tum eadē approperabant, & præcipitabant mortem popularem hanc quidem, & cōmunem omnibus, quæ est corporis, animæq; diremptio, cui nihil cognatius est, quàm cupiditatū, & libidinis dominatus: sed & illam animæ præterea exitiosiorem, ac perpetuam, ut si maxime illa suauia, appetendaq; existerent, quod nequaquā ita erat, morte tamen cito tollerentur: Ita omni ratione erant illis pudenda, & pœnitenda, quòd inhonesta, quòd pestifera, quòd incerta etiā, & cito interitura essent. Nunc autē liberati à peccato, & serui facti Deo habent fructum in sanctificationem, & finem eius uitam æternam: quod optime quadrat. Si enim ex peccato mors, ex sanctificatione profecto est uita, quæ quoniam sanctificatio procedit ex Deo secum deferens uitam, ex æterno utiq; Deo uitam quoq; æternam plane in nos traducit. Hoc etiam magis, cum donum ipsa Dei sit, ex illo totum dependens, non autem ex nobis originem ullam trahens, deceatq; dona donanti similia, & imprimis ipso digna existere, qui donat: quod quidem donum à Deo per IESVM Christum nos accepimus, & in CHRISTO Iesu illo ipso perfruemur.

An ignoratis fratres, scientibus enim legē loquor, quòd lex dominatur homini, quandiu uiuit? Nupta enim mulier uiuēti uiro, alligatur lege, si autem moriatur uir, soluta est à lege uiri: sic igitur uiuente uiro adultera iudicabitur, si hæreat uiro alteri: si uero moriatur uir, libera est à lege, ut non sit adultera, si hæreat uiro alteri. Quare fratres mei & uos perempti estis legi per corpus IESV Christi, quo hæreatis uos alteri ei, qui ex mortuis excitatus est, ut fructum feramus Deo.

RATIO ista Apostoli tota intenta est ad cohortandos Iudæos, ut audacter desciscant à lege, & dicent se CHRISTO, tanquā ipsi legi mortui sint, & lex ipsis. In illis enim fidei nouæ primordijs complures adhuc eorum titubabant, noscentes quidem uim, & ueritatem mysterij CHRISTI, sed insito metu legis, in qua inueterauerant, patresq; suos & auos in eadem professos cultum Dei ueri meminerant, in ancipites curas distrahebantur, ut non plane statim decernerent, quid sibi esset faciendum: hos sic hæsitantes, & ambiguos, nequaquā aspernantes fidem CHRISTI, sed dubitantes tamen, impellit Apostolus, ut toto pectore CHRISTVM amplectantur eò, quod nullum amplius in eos imperium habeat lex, quippe cui ipsi mortui sunt, lex uero in eis tantum ius suū exerceat, qui in uita hac illi sunt subiecti: quòd autē homine mortuo soluatur in eum imperium legis, exemplo ex ipsa lege sumpto planum facit. Est enim in lege positum, ut mulier uiro nupta tota sit uiri, nec alienum uirum ullo modo expetat, quem si expetierit, ut adultera puniatur: hoc ex lege uinculum uiro mulierem obstringens, si uir moriatur, dissolutum statim est, nec ad alterum uirum transiens mulier, iam est adultera amplius iudicanda. Atq; hoc quod in parte quadam, & in uno præcepto legis perscriptum est, idem profecto ualet in uniuersam legem, quæ siue ipsa antiquetur, siue illa qui tenentur, uita ipsi defuncti sint, solutū est omne uinculum, neq; amplius mortui qui iam sunt, legi ipsi subijciuntur: neq; sane refert quod est in exemplo uiri & mulieris positum, utrius solutio & mors in eo cogitetur, quando alterius utriusuis morte alter solutus est, & à uinculo legis, quod ad matrimonij ius pertinet, per illius mortem liberatus, nosq; cum morimur legi, lex etiam moritur nobis. Sed ut nostram hanc cū lege coniunctionem explanemus, ac nunc de nobis tan quā de Iudæis illis loquamur: Quemadmodum si coniugio deuincti non sumus, nihil habet potestatis in nos ea lex, quę de coniugio est posita, & si publica nō redimimus, leges publicanorum non sunt nobis latæ, nec quæ de finibus regundis sunt, si agrum non possidemus, nec quæ de stillicidijs, si domicilio sumus priuati; sic in uniuersum

cum tota Moysis lex regendis, & docendis hominibus lata sit, quo pacto illis in hac uita, & in his terrenis mundanisq; rebus, actionibus, studijs, cōmercijsq; sine offensione Dei uersandum, agendumq; sit. si terrena ista omnia negligantur, & pro nihilo pendantur, neq; è corporeis, & carnalibus his curis quispiam pendeat, iste legi profectò iam mortuus est, & lex ipsi, neuterq; cum altero quicquàm amplius rei habet, nec rationis: sed qui fidē CHRISTI secuti sunt, & CHRISTO sese totos, ac p CHRISTVM Deo dediderunt, hisce omnibus mundi rebus & mundanis studijs mortui sunt, quippe qui cuncta abijcere corporea, & repudiauere, solisq; in cœlestibus spem suā collocauerunt: in hos ergo imperiū iam nullum neq; potestatem habet lex, solutū enim est uel discissum uinculum potius corporis, & corporeorū, quo antea legi tenebantur obstricti. Libere ergo possunt sicut mulier priore uiro orbata ad uirum alterum, sic ipsi per mortem IESV Christi, in cuius omnes corpore, qui CHRISTI esse uolumus, cōmortui cum illo sumus, à legis imperio liberi effecti conferre se ad alterum eum ipsum uidelicet, qui è mortuis idcirco excitatus est, ut nos unà cum illo quoq; excitati fructum iam Deo, & nō amplius legi feramus, ut seruitus deinceps nostra in his sit, quæ sola Deo uere accepta, grataq; sunt, quæ à dedita illi uoluntate, & spe eiusmet fruendi, possidendiq; terrenis penitus abiectis studijs proficiscuntur, in quibus studijs terrenis lex imbecillitatis tantum nobis est carnisq; directrix.

Quando enim eramus in carne, infectiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferremus morti. Nunc autem soluti sumus à lege morientes in eo, quo cōtinebamur, ut seruiamus in nouitate spiritus, & non uetustate literæ.

QVASI declarans, quid sit fructum ferre Deo, ostendit quid antea erat ferre fructum morti: quando carnalem uitam sequebamur, inquit, hoc enim est quādo eramus in carne, cum carnis desideria, & commoda magni æstimabamus, in quibus discriminandis, & regendis authoritatem, & diligentiam omnem suam adhibet lex, tunc infectiones peccatorum, quæ per legem sunt, id est, illa intentio, multiplicatioq; peccatorum, quæ per occasionem legis in nobis facta est, quandoquidē per legem & unum, quodq; peccatum maiore culpa cōmittitur, & plura id unum peccata necessario post sequuntur: istæ ergo infectiones, pullulationesq; peccatorū operabantur in membris nostris, quod est, membra omnia nostra ad sibi succurrendum, inseruiendumq; aduocabant. In quo attente inspiciendum est uolentibus intelligere, qua ratione lex ansam præbeat ad grauius, multipliciusq; delinquendum, hoc in his paucissimis uerbis ab Apostolo indicatum esse. Id porrò nos sic explicemus: Omne peccatum si nulla sit posita lex, licet peccatum sit, Deumq; aut proximum dedecore, damno'ue offendat: tamen si patretur, atq; admittatur, neq; conscientiæ morsus graues habebit, ut quod nulla lege reprehensum sit, neq; demonstratum, neq; prohibitum, neq; terroribus animum perturbabit, nulla illi peccato pœna in lege ꝓposita, sed ipsum per se languens, & tacitū, atq; ad fodiendas stimulis curarum mentes nostras inerme terminabitur in sese, expletaq; cupiditate, & libidine sua conquiescet: quòd si accedat monitio, & doctrina alicuius grauis & authoritatem habentis uiri, qui demonstret & doceat, quàm sit iniquum & turpe iniuriam proximo facere, idemq; quod sit æquū, & rectum commoneat, suadeat abstinere à talibus, hortetur ut in pudore, & in officio quisq; permaneat: hac iam accepta cognitaq; disciplina, si quis postea contra huiusmodi præcepta deliquerit, cum peccato grauiore deliquerit, quippe in quo præter facinoris culpam, quæ in facinore ipso sita est, contemptus etiā pręcepti sanctioris fuerit additus, quod ipsum per se non leue est peccatum, tum uero intus sentiet reprehensiones quasdam ueluti rationis acrius ipsum obiurgantis, quòd eam rem, quam prauam, & nefariam esse intelligeret, nihilominus suscepisset, neq; bono in ea re consilio, sed incōsultæ potius cupiditati paruisset. Hæc intestina rationis reprehensio nata iam ex monitionibus illis, quę doctrinā dederant, recti, prauiq; internoscēdi, & peccatū magis ut graue sit, & id magis etiam, ut intelligatur, facit: ut cum duplex quodāmodo & geminatum

peccatum

peccatum ex simplici,atq; uno sit factum, tum eius in anima infectio tanq; uibex, & uerberatio quædam illa ipsa insideat conscientiæ obiurgatio,per quam peccatum ad nos intus perturbandos uegetius redditum est.Quòd si præter doctrinã, & suasionẽ lex feratur,quæ pœnã peccato mortis,exilij,ignominiæq; proponat, non ne quot interdicta in lege posita sunt, tot fiunt accessiones magnitudini, grauitatiq; peccati, totq; in anima ex peccato ipso oriuntur infectiones,non morsus iam cõscientiæ solũ, sed assidui metus,sed infestæ suspiciones, cũ diurnis nocturnisq; solicitudinibus urgemur,cum pœnam pertimescimus , cùm ut eam effugiamus,aut fraudem aliam aliquã,aut uim etiam suscipimus, & meditamur, nec peccati iam admissi terrorem sine alio peccato excutere nos posse credimus? Atqui ista sunt pathemata, ut Paulus inquit,peccatorum, quæ in membris nostris operantur, per quæ peccatũ nostris membris imperat,ut ad sibi succurrendũ,& subueniendum omnia præsto sint. Lingua infitiando crimina ad periuriũ uocatur,oculi,atq; uultus simulationem suscipiunt,manus ad cædem armantur,pedes expediuntur ad effugiũ,è corde omnia malitiæ consilia euocantur. Atq; hoc examen facinorũ, & scelerum è lege, & per legẽ in nobis coortum,totos nos corripit, & in seruitutẽ redigit peccati,ut perturbationibus intestinis animi omnia membra nostra deseruire cogantur. Quorũ quidem facinorũ multo maxima parte,si lex nulla extitisset,potuissemus facile carere: horũ nunc infectionibus uexati,atq; oppressi fructificamus morti: quo enim amplius inuoluimur in peccatis,hoc ius morti maius in nosmetipsos tradimus. Atq; hanc peccati uelut hydram quandam multiplicatã ex uno capite progenie numerosa & produxisse quodãmodo uidetur,& aluisse ipsa lex, etsi legi hoc quidem nõ sua ipsius omnino culpa,& tamen aliqua culpa ipsius accidit,quæ non hydram hanc fœcundam ad plurimos fœtus educendos cupiditatẽ istam ipsam totã elisit ex animo,sed eam quidẽ cum reliquisset,frænis se quibusdã regere posse existimauit,ut non ultrà q̃ permissum foret,illa progrederetur. In quo & spe,& opinione sua lex decepta est. Quid enim,dixerit quispiã, qui legem illã tulit,num inopia consilij in hunc errorẽ lapsus est? minime ille uero,neque adeo labi potuit,sed cũ ipse uerbis,sententijsq; humanis,atq; ipso sono, uoceq; literæ terrena,& corporea populo proposuisset,spiritualia sub illis, & diuina uoluit intelligi,ad quæ intelligentia qui peruenissent,nucleumq; iam inuenissent,corticẽ mox abijcerent,neq; in litera peccati, & mortis ampliatrice, sed in spiritu uiuificãte ad Deum, & ad Dei iustitiam adniteretur. Quod nos per fidem CHRISTI uere facimus,qui liberati à iugo legis & literæ,cupiditatis nostræ morte,hoc est CHRISTO in corpore peccati cõmortui,per quod corpus legi subijciebamur, & per illud in potestate legis tenebamur,ad excitatum à mortuis iam CHRISTUM sine præuaricationis nota confugientes seruimus Deo in nouitate spiritus,cuius mysterium modo patefactum est,non amplius in uetustate literæ,quæ exauthorata,& dimissa iam obsoleuit.

Quid igitur dicemus? lex peccatum est? absit,sed peccatum nõ cognoui, nisi per legem. Nam & cupiditatẽ non cognoscebam,nisi lex dixisset, Non concupisces. Occasionem autẽ capiens peccatum per præceptũ peperit in me omnẽ cupiditatem. Absq; enim lege peccatum mortuum est. Ego uero uiuebam absq; lege aliquãdo, adueniente autẽ præcepto peccatum reuixit, & ego mortuus sum,& repertum mihi est præceptũ, quod erat ad uitam,id esse ad mortem: peccatum enim occasionem capiens per præceptũ decepit me,& per præceptum ipsum me peremit. Quamobrẽ lex quidem sancta, & præceptum sanctum,& iustum,& bonum. Quod igitur bonũ mihi factum est mors? absit,sed peccatum,ut appareat peccatum per bonum mihi parere mortem,ut fiat præter modum culpabile peccatum per præceptum.

HOC est,ut ab ultimis uerbis incipiamus interpretari,quoniam peccatum, quod per se si non incusetur,neq; ad supplicium uocetur,languidũ,atq; iners minime mentem atq; animum meum conturbabat,aduentu legis acrius factum est, & ad inferen-

dam mihi mortem ualentius. Qua ratione manifestum fit, multiplicatũ ex occasione præcepti & maius ac uehemẽtius factum esse peccatum. Nam cũ propositum Paulo sit omnibus modis elidere legẽ, quæ obicem, & offendiculum fidei CHRISTI opponebat, nec sinebat homines libere, ac soluto animo ad CHRISTVM se conferre, & antè eius inutilitatem noua fide aduecta, superstitionemq; declarauit, & nũc illud quoq; ex ea damnum, detrimentumq; monstrat, quòd auctum est per eam potius, q̃ diminutum peccatum, neq; propterea tamen legem quis malam fuisse suscipiat, quippe quæ lata fuerit, ut remoueret peccatum: sed uitio peccantium ansam ipsa præbuit grauius asperiusq; delinquendi. Nec uero uideo, cur tantopere pertimescant in his uerbis Pauli nonnulli sancti uiri, ne arguere legem ipsi, atq; eam tanquã effectricem peccati accusare uideantur, non enim uim, sensumq; Apostoli satis diligenter attendunt, qui quòd caute, & honeste de lege loquitur, auribus Iudęorum dat, ut ne reprehensione legis nuda, atq; aperta illi incendantur: quà uero reijcit illã, atq; condemnat, cordibus uere illorum id nititur insinuare. Nihil enim magis ab Apostolo spectatũ est, quàm ut ab lege tanquàm damnosa, inutiliq; Iudæi recedentes omne studium pietatis in CHRISTO uno constituant. Atque hoc nos de lege tota dicimus, noxiam iam illam esse, & pestiferam, in CHRISTO credentibus, si uniuersa suscipiatur, & quatenus porrecta in litera est, à nobis obseruetur, licet partes ex ea aliquot in moris nostri obseruantiam, si pergamus esse carnales, recte translatæ sint. Nam spiritualibus nobis, & in CHRISTO plena fide hærentibus in totum inutilis & superuacanea est lex. Non enim eadem in illa præcepta, quæ in Euangelio sunt, quando non ad eundem finem, non ad eandem spem utrobiq; sunt intenta. De quo in priore libro sat diximus. Verum eadem lex, si posthabito sono literæ ad spiritum, & mysterium ueræ in Deum fidei, posthabendis terrenis omnibus traducta fit, sanctam illam semper & à nobis colendam, uenerãdamq; esse prædicamus, quo uno illa modo ad fidem CHRISTI transitus gradusq; est, non ab eadem fide diuersio. Non igitur lex ipsa peccatum est, inquit Paulus, sed est indicatio demonstratioq; peccati. Non enim noscebam concupiscentiam, inquit, nisi lex dixisset, Non concupisces. Quod est in quadam parte concupiscendi à lege interdictum, nã uniuersam quidem cupiditatem, alit potius, & fouet, quàm abijcit lex, quæ semper terrena bona, semper familias, & liberos, semper pluuias, & rores coeli, ad ubertatem frugũ hominibus proponit. Sed uetuit lex, quod iam alterius factum esset, id ab alio quopiam cõcupisci: Nec rem, inquiens, nec uxorem concupisces alienam. At per hoc præceptum, & interdictum legis, occasionẽ capiens peccatum amplificauit in me omnem cõcupiscentiam. quo autem pacto amplificauit? Quia ubi semel esset lapsa cupiditas siue errore, & incuria quadã, siue etiã malitia, quandoquidem ardentius, & pertinacius ad uetita contendere solemus, ubi quidem semel illa ad raptum, & ad libidinem se proiecisset, multorum deinde facinorum comitatu necesse habuit se cõmunire, ac præter priorem illum contemptum legis, atq; præcepti, aliorum quoq; peccatorum, ut iam diximus, ingentem syluã secum trahere, quibus lex occasionem præbuisse uideretur: quoniam absq; lege peccatum mortuũ est, inquit. Quid mortuum? non'ne & sine lege mortiferum antea peccatum fuit? fuit enimuero, id enim & è paradiso Adæ eiectio, & cõflagratio Sodomæ, & ipsæ præcipue undæ diluuij satis indicauere. Atq; ut ne de peccatis solum uoluntarijs *intelligamus*, & his quæ à malitia, & certo consilio proficiscuntur, illud ipsum peccatum, quod ex patre primo Adam domesticum nobis, & natiuũ factum est, quod uel inuiti, uel ignorantes gerimus, ipsum illud, inquã, peccatum nobis est ad mortem, per quod natura, ut Apostolus ait, omnes filij iræ sumus. Ita semper quidem fuit peccatũ causa mortis, sed leni, tacitoq; ueneno sic antea utebatur, ut cum uoluptate quadam delaberemur ad mortem, mortẽ autem utrãq; & corporis, & animæ, quoniã in utrũq; inferendæ mortis peccato est potestas. At postq; aduenit lex, quæ & monstrauit, & prohibuit peccatũ, poenamq; illi insuper sanxit, tunc exorta sunt quãplurima ex peccato pathemata, quæ nos uarijs modis perturbarent, metus, fugæ, latebrarũ conquisitiones, aliorũ solicitationes, fraudes, cædes, insidiæ, periuria, & omnis illa scelerum manus, quæ nocentem animũ solita est comitari, instincta moeroribus, angoribus, diurnis, no

nis,nocturnisq; ſolicitudinibus,quæ cuncta arma ſunt peccati,ad dominandum membris noſtris,mortis ſpecimen diu ante nobis, & illius uim, terroremq; oſtentantia, ad quam poſtremo mortē cum fuerit uentum,acerbiore etiam illa multo,& tetriore excipimur,quàm ſi ignari,quidnam eſſet peccatū,& nihil tale cogitantes ad eam ſenſim deueniſſemus. Illo enim modo certe & quietiorem traduxiſſemus uitā, & fuiſſemus morti leniori addicti.Atqui tanta hæc acerbitas,multiplicatioq; peccati occaſionem, atq; anſam ex lege accepit,ex lege autem Moyſis,nequaquam enim de hoc dubitandum eſt,nec quòd de lege alia loquatur Apoſtolus, exiſtimandum.Sola enim iſta lex ueram notionem peccati afferebat. Cuius culpam, & crimen ſola metiebatur ex ira, & offenſione omnipotentis Dei,quod eſt unum peccare uere,& ſcelus,culpamq; ſuſcipere. Quoniam abſq; lege peccatū mortuum eſt,inquit. Ego autem abſq; lege uiuebam aliquando.quod intelligendum eſt de illa ætate,in quam ius legi adhuc nullū eſt,quòd nec peccatum in illa,ut peccatum accipitur,& à pœnis,ſanctionibusq; legis immunis eadem ætas eſt,& libera,cuiuſmodi pueritia, & illa principia ineuntis adoleſcentiæ ſunt : idem enim eſt illa eſſe ſine lege , & legem in ea ius non habere. Quòd ſi ab unius hominis ſtatu, atq; uita ad nationem totam Iudæorum,ratio ſimilis transferenda eſt,id quod Apoſtolo eſt uſitatum,& frequens,ab Abraam uſq; ad Moyſem,ſi populum Hebræum accipias quandiu egit,& uixit ſine lege,tempus illi huius pueritiæ accōmodes,quando in lege nondum eruditus,neq; admonitus ex ea,quid cauendum eſſet,& quid ſectandum,peccati uim in ſe nullam,neq; ex eo moleſtiā animi ſentiebat. Viuebam ergo ſine lege aliquando, hoc eſt,ſecuro & tranquillo animo eram, nullis intus ex peccato ſtimulis,morſibusq; urgebar,quippe qui peccatū non cognoſcebam,fructumq; hunc uitæ quietioris capiebam. At poſtquam aduenit præceptū, cœpitq; lex habere in me poteſtatem, reuixit peccatum , & ego mortuus ſum . Tunc peccatum accepit uim,tunc ex agnitione ipſa, uitio tamen meo acrius & uehementius illud factum eſt,multisq; ſe circum ſatellitibus inſtruxit, atq; ego ſum mortuus. exturbata enim pace animi, atq; angoribus, & timoribus multis introductis, criminibusq; multiplicatis, atrox mihi imago mortis repræſentata eſt, cœpitq; in me tanto antè mors uim,& ius ſuum exercere.Quod idem de cognitione peccati,& turbulenta ꝓpter hoc ipſum uita teſtatus eſt Dauid, Quoniam,inquiens, iniquitatem meā ego cognoſco,& peccatum meum contra me eſt ſemper. Compertum eſt itaq; præceptum legis,quod datum mihi erat ad uitam,quod ego ſi cuſtodiſſem,uitam eram habiturus,quā & ut adipiſcerer, idcirco mihi fuerat traditum:id, inquam, præceptum compertum eſt fuiſſe mihi ad mortem,non ipſum quidē ex ſe,neq; ex natura ſua, ſed meum uitium & peccatum,ex præcepto illo occaſionem capiens,decepit me:quibus enim armis utendū erat ad ſalutem,& quę propter eam cauſam erant facta,ut ex illis ego uitā adipiſcerer,ipſis illis armis peccatum me interemit.Nam præceptum quidē ad eam rem erat datum,ut tolleret peccatū,atq; ut excinderet: quod cum facere non potuiſſet,coegit illud increbreſcere:adiuncta enim reſiſtendi cōtumacia, ac neglectu legis,cęterisq; ad effugiendum pœnā criminibus accerſitis,& maius,& impotentius factum peccatū eſt.Proinde lex quidem ſancta eſt,& præceptū ſanctum,iuſtumq;, & bonum:id eſt,ſanctū ipſum quidem ex ſe,& bonū,& ad bonum finem pertendens, ſi materiē ſibi cōmodam,& tractabilem offendiſſet.Sed quoniam rebellem,& cōtumacem reperit,non ſolum ordinē illi,& formā afferre non potuit, ſed dedit cauſam quodam modo turbidius etiā,& deterius ſe habendi:ſicut ſæpenumero in cataplaſmatis uſuuenit,quæ eruptionibus pituitæ in corpore impoſita, cū nō ad totam pituitā extenuandam uim habeant,ſed illius impetū in aliqua parte corporis reprimere conentur,dant ferè cauſam,& motū pituitæ,ut aſperius,& uiolentius ſe eijciat. De quibus quidē cataplaſmatis,idem quod de præceptis legis dici poteſt,bona eſſe illa,& ſalutaria,& cōmoda,ſed ipſam tamen pituitā occaſionē ex illis interimēdi hominis cepiſſe: eadem ſimilitudine bona lex,& iuſta,ſanctumq; præceptum,ſed quia non uniuerſam in animo cupiditatem excîdit,aliquasq; eius partes duntaxat, extinguere eſt conata, idcirco & commouit magis,exaſperauitq; cupiditatem,& occaſionem illi attulit animæ maturius, acerbiusq; interimendæ. Hoc ſenſu in Euangelio Dominus;Si nō ue-

nissem, inquit, peccatum non habuissent. Quid ergo, aduentus Domini causa illis fuit peccati? Minime per se quidem, ipse enim uenerat, ut eos ab omni peccato eriperet, sed ipsorum neglectus, & contumacia, & aspernatio noscendae, amplectendaeq́ ueritatis grauius in illis peccatum ex aduentu CHRISTI constituit. Ita non id quod bonum est, fit cuiquam mors, sed peccatum potius est, quod id bonum ad detrimentum, perniciemq́ conuertit, quandoquidem ipsum peccatum contra bonum stando, idq́ reijciendo, & conculcando fit longe grauius, & culpabilius peccatum, quàm si nullum ex aduerso bonum habuisset, contra quod tenderet, & ex cuius contentione irritatum ipsum asperius fieret.

Scimus enim quod lex spiritualis est. Ego uero carneus sum, uenditus sub peccatum. nam quod operor, non cognosco. Non enim quod uolo, id ago: sed quod odi, id facio. Quòd si quod nolo, id facio, consentio legi, quòd bona. Nunc autem non amplius ego id operor, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quòd non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Nam uelle adest mihi, facere autem honestum nō reperio. Non enim quod uolo, facio bonum: sed quod nolo malum id facio. Si uero, quod ego nolo, hoc facio, nō iam ego id operor, sed id, quod in me habitat, peccatum.

POSTEAQVAM dixerat peccatum ex interdicto, & prohibitione legis ansam sibi acquisiuisse, per quam ipsum grauius & deterius fieret, quaestioni tacitae nunc occurrit. Potuit enim occurrere aliquis, & dicere, Cur ergo peccatur in id, quod lex prohibet, aut si omnino fuerat peccandum, quid ita data lex est, quae auctura esset peccatum, & multiplicius id effectura? difficilis sane quaestio. Itaque respondet Apostolus, duasq́ nostri partes esse ostendit, quarum partium alteri, & probata & accepta lex sit, altera pars sit legi, & parti illi, quae cum lege facit, contumax & aduersaria. Quarum duarum partium inter se contentionem, atque pugnam exponere conatur, hominem illum exprimens, qui ante aduentum gratiae Dei, & CHRISTI, in lege Moysis fuit, is enim maxime his certaminibus & praelijs carnis aduersus mentem erat expositus. Nec sane in hoc loco legi naturae locus est, habebat illa quidem in se simulacra quaedam certaminū huiusmodi, potius quàm certamina, sed ueluti quae nihil ad Deum penitus referebat: ad coitionem uero quandam hominū retinendam, & conseruandam studia sua dirigebat, & quicquid non esset contra societatem communem, liberum hominibus, & permissum relinquebat, admittebatq́ libidines, nec ulla uitae oblectamenta, quae fraudi modo, & detrimēto proximo non essent, ab se, & ab quotidiano cultu, uictuq́ suo reijciebat: non est ad uerum, & proprium legis nomen illa lex naturae applicanda, atque aptanda. Quapropter de lege Moysis oratio tota est. Quam quidem scimus legem, inquit, quòd spiritualis est, id est, ei parti hominis edicta, & lata, quae ex mente rationeq́ consistit. Sic enim spirituale hoc loco, ut cupiditati, & sensui, quae magis corporeae sunt affectiones, opponitur, intelligendum est: qualis interior homo est, qui non uidetur, nec tangitur, quod est proprium spiritus, ut distinguitur ab homine externo, & corporeo, qui iam sensioni, & oculis subiectus est. Porrò autem mens, & ratio spiritualis pars hominis, quae sensum omnem corporis effugit, uerius, & dignius ipsa est homo, quàm aut caro, aut qui in carne affectus sedem, & locum obtinent, cui ipsi parti potissimae, & principi lex est praecipue lata, quae instrueret mentem, atque erudiret genere illo scientiae, per quod prauum illa à recto, bonum à malo, quodq́ Deo gratum esset, ab eo, quod ingratum, sciret possetq́ distinguere, & cū illud persequi, quod probari Deo intelligeret: tum id uitare, quod esse illi odiosum, aduersariumq́ arbitraretur. Spiritualis est igitur lex, quoniam huic parti lata est, quae est longe aliena, & dissentiēs à corpore, tum natura, tum etiam studijs ferè & uoluntatibus, per quam partem postea etiam in sensus, affectionesq́ corporis dimanare legis uis & praeceptū bene agendi, recteq́ concupiscendi possit. Sed ut nequaquam fuit difficile uinci à lege rationem & subijci, ita illud

illud difficilimum per rationem,& per legem,temeritatem carnis contundi, & comprimi. Obstat enim semper hic corporeus homo rationali homini,neque illi dicto patitur audiens esse,& cum in unam partem ab illo discedere iussus est, in aliam, & diuersam nequiter ipse contendit. quod cum facit, non ille menti eripit concordiam, & consensionem conueniendi cum lege,sed in seipso illius uim, & facultatem irritam facit,ut corporeo homini nequeat lex dominari,eò quòd is & legi, & rationi cōtumax sit. Hunc utrunq; hominem in semetipso exprimens Apostolus,tanquam uterque loquitur,& nunc se in parte carnis,nūc in spiritus ponit, Nouimus,inquiens,quod lex spiritualis est,hoc est menti, & rationi lata, & in ea imperium obtinens. Sed ego homo carneus sum, uenditus sub peccatum,mancipium factus peccati,cui caro ipsa me uendidit. Illa enim tantummodo id cogitans, quo pacto posset explere cupiditates suas,reliqui hominis in me rationem nullam duxit,sed uoluptatis pretio empta dedit peccato me possidendum.Itaq; quod facio,non cognosco,cum ego seruio peccato,nō id agnosco meum,non mei illud iudicij,non liberæ uoluntatis est:non enim, quod uolo,id ago,sed quod odi,id facio.Ita in utroque est uis,cum neque quod uolo, id agere mihi permissum est,& ad id,quod odi,faciendum detrudor. Sed in hac tamen dissensione apparet, si id quod ago,non agere magis uellem, quòd ego internus homo uidelicet,& ex ea parte qua spiritualis sum consentio legi, & eam approbo, atq; adscisco,tanquā bonam:quod si contra eam ipsam ago,non iam is ego sum interior homo, qui legem frangam,sed est peccatum illud,quod habitat in me.Peccatum quod habitat,inquit,cuius & fomes natura nobis insitus est, seminarium cupiditatū, & seditionum omnium,quod nequaquam à nobis auellere possumus,& ipsa deinde frequentatio,confirmatioq; peccati, quæ peccandi consuetudine in habitum moris adducitur, etiam contra legem est,& contra mentis rationem ualentior. Atq; illa quidem naturalis carnei hominis ad peccatum propensio præceptum illud legis aspernatur,quod est,Non concupisces.Habitus uero ipse peccandi, reliqua præterea omnia constituta legis,atq; mandata confundit, & dissipat. quod cum inuita, & reluctante ratione fit, quod accidit fermè in ijs,qui scientia instructi ad cognitionē boni,maliq; sunt, ut non prorsus ruant, neq; ad delinquendum proijciant sese, sed ui tacita quadam sensim eò pertrahantur,tunc est rationis & uoluntatis cum habitante in carneo homine peccato,dissidium, ut uoluntas quidem legem amplectatur,illiq; hærere cupiat, peccatum autem & legi,& uoluntati uim afferat. Non enim,inquit,in me,hoc est,in carne mea, habitat bonum.Nam si habitaret,cum ego bonum uelim,agerem id etiam. Quid ita autem non ago? Quia cum id cupio agere,non inuenio uiam, quæ me eò deducat, quia & ui alia quadam distrahor, & lumini mentis meæ quasdam intus tenebras offundi sentio,cum illa uaporibus,fumisq; cupiditatum turbata, atque aberrans, neq; consilium pristinum firmum,neq; rectam semitam amplius tenere scit.

Reperio igitur legem uolenti mihi facere bonum,quòd mihi malum appositum est,condelector enim legi Dei,secundum internum hominem: uerum aspicio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me dedentem legi peccati,quæ est in membris meis. Miser ego homo,quis me liberabit è corpore mortis huius? Gratias ago Deo per IESVM Christum Dominum nostrum. Igitur idem ego mente quidem seruio legi Dei,carne autem legi peccati.

PERGIT eundem statum demonstrare Iudæi hominis ex lege uitam agentis,in quo ista pugna mentis,& carnis assidua est,neq; ullo pacto potest ad cōcordiam conuerti,quod in illa lege accidit,quia etsi spiritū ac rationē lex instruebat: carni tamen bonam,& magnam partem relinquebat. Nam & diuitias magnifieri permittebat, & connubia etiam plura non interdicebat, ea'que à Domino Deo peti suadebat, quæ essent carni,corporiq; accommodata, atque apta,ut pluuias, ut fertilitates, ut terræ fructus,ut familiarum,& armentorum sobolem, ac denique uidebatur lex ita Deum

Hebræis

Hebræis proponere colendum, non ut cum ipsius causa hi uenerarentur, sed ut ad sua terrena optata consequenda illius maiestate, & numine abuterentur. Et si nõ hoc uitium omnino erat legis, sed error eorum, qui legem tantum ex uerbis, & literis attendebant, eueniebat quidem illud necessario, ut permisso semel cupiditati regno, regi postea cupiditas, ac sustineri, uti uoluisset lex, minus facile posset. Reperio igitur, inquit, legem, quod uolenti mihi agere bonum, malum adiunctum est, hunc, inquit, effectum in me legis, hanc doctrinam sentio, quod scio iam discernere, & distinguere in memetipso aliud esse mei, quod assentiatur legi, aliud, quod repugnet. Quod si non esset lex, nequaquam ego id animaduertissem, sed totus inclinassem ad cupiditatis nutum. Nam recti quidē, & honesti, quatenus cum Deo, & ex Deo ratio illius ducenda est, incogitans fuissem. Distinguo itaq; in memetipso, ex doctrina legis, & docente me lege, quod Dei lege delector secundum internum hominem rationalem, spiritualemq; uidelicet, secundum autem externũ & carneum, repugno legi mētis meæ, quæ eadem est & Dei lex, quando ipsi quidem legi Dei, mea mens assentitur, & annuit: homo autem in me carneus, captiuum me redigit sub peccatũ. Nam quod hoc legis uocabulo, & in membris, & in peccato abusus est, nequaquam id est proprie dictum. Sed ut solemus dicere, Mammonam dominum, ac uentrem Deum, non quod aut dominus ille, aut hic Deus; sed quia sunt, qui illis sese nimium subijciant seruos: sic legem membrorum, & peccati, non quia ista lex, ut quæ è contrario omniũ legum potius sit perturbatio, sed quod à multis peccato & carni nimium inseruiatur. Ex lege itaq; hoc didici, inquit, ut discernerē, & nossem, cum cupio facere bonum, malum mihi adiacens, & appositum esse, quod iam ante alijs uerbis dixerat, per legem scilicet esse cognitionem peccati. Iam cognosco peccatum, uideo pugnam, intelligo quid intersit, sed quis est tamen, qui me ex hac eruat, & liberet seditione, atq; pugna? Quis est, qui huic corpori mortis, & carni peccati, hoc est, his corporis & carnis meæ incolis peccato, ac morti silentiũ, pacemq; imponat? Et statim tanquam hic innuens, quod paulo pòst apertius est dicturus, nõ esse hanc opem à lege expectandam, quoniam ea huius ferendi auxilij facultatem nullam habeat, & ad eum se conuertens, qui solus potest iuuare: Gratias, inquit, ago Deo per IESVM Christum D. N. is enim me liberat Deus, neq; per legem tamen, sed per IESVM Christum. Nam ego quidem ut Iudæus in lege spem reponens unus, atque idem cum sim, mente quidem seruio legi Dei, carne autem inseruio legi peccati. ut autem per IESVM Deo seruio, ne carne quidem subijcior sub peccatum, & ab hac molestissima rixa, assiduaq; contentione sum ereptus, quod in uerbis sequentibus latius declarat.

Nulla igitur nunc condemnatio his, qui in CHRISTO Iesu, nõ secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Nam lex spiritus uitæ in CHRISTO Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Quod enim impossibile erat in lege, & in quo illa impotens erat propter carnem, Deus suum ipsius filium mittens in similitudine carnis peccati, & ob peccatum condemnauit peccatum in carne, ut correctio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

HIC IVLIVS, Ad eum locum in Paulo uenimus iam, inquit, qui & fuit antea semper, & futurus erat inexplicabilis, nisi summũ fidei nostræ mysterium hesterno die nobis Deus indicasset. Nam per Deum ipsum immortalem, quid aut uerbis his pressius, aut sententijs absconditius potis est quisquam cogitare, aut proferre? cum si illud unum dũtaxat hic opponatur, differi hic quidē de illa carnis rixa, quam nobis natura agnatam, & pertrahentem nos sub dominatu peccati frangere, & superare non potuit lex, quod eam CHRISTVS à nobis remouit, atq; abstulit: nullam tamen hic dari rationē, nec causam, quamobrem, & quo pacto hoc ita fuerit factum, præsertim cum experiamur quotidie fere omnes, qui in CHRISTI etiam fide Deo subiecti sumus, carnem, carnisq; peccata in nobis locum habere, si hoc unum, ut dico, hic obij

hic obijciatur,quæraturq; cur non idem potuerit lex, quæ & cognitionẽ peccati tradidit,& uitari illud præcepit, & præterea præsentem quoq; pœnam nõ obtemperanti apposuit, quod potuit CHRISTVS, qui sine lege, sine ui, sine præsenti terrore damnationis, atq; mortis tantũmodo pœnam & supplicium in illum extremum diem differens,carnis tamen peccatũ dicitur interemisse,qui uere, & clare respõdeat, & qui in his uerbis Pauli exponendis digitũ recte queat progredi, profectò nemo reperiatur,nisi si quis ad respondendum accedat illius cœlestis mysterij plena notione, intelligentiaq; instructus.Itaq; uideo æstus,laboresq; eorum,qui hunc locum interpretari conati sunt,tanquam in medijs fluctibus manus pedesq; agitantiũ, quò se aliquando eximere è tanto pelago,& uindicare in aliquã terrã possint:quorũ tamen sedulitas nobis nõ est infructuosa.Fecerũt enim illi suo labore,atq; cura, ut & leuior noster labor, & uehemẽtius in nobis studiũ inquirendæ, ac noscendæ ueritatis existeret: uerum illi partim conuersi ad prædicandam magnitudinem diuini beneficij,quod quidẽ iure, ac merito faciũt,dignasq; in eo Deo gratias,& debita laudum præconia tribuẽtes, illud, quod unum maxime noster audire,& nosse expetit animus, quodq; unũ ad dissoluendas omneis quæstiones aptum,appositumq; est, quare hoc gratiæ magis ex Euãgelio nobis cõtigerit,quàm ex lege,tanquam cõpertum omnibus prætermittunt, quod ab omnibus maxime ignoratur.Partim quandã uelut rationẽ reddere se credũt, quòd in lege nostro ipsorũ arbitrio, & nostris duntaxat uiribus relicti,expertes in ea eramus eius gratiæ,quam nobis per Christum Deus cõmunicauit,& contulit, quasi non huius ipsius ratio sit quærenda,quid ita in lege expertes suæ gratiæ nos uoluerit Deus. Ast ego tua hesterni diei disputatione edoctus,& quòd summũ mihi fidei Christi mysteriũ id planè demõstrasti,in quo præiuit nobis Christus, & perspicue uiã patefecit, ut cõtemneremus,relinqueremusq; mundanas cupiditates,atq; ea, quæ sensibus percipi,& corpore cõtrectari possunt,in minimis haberemus:appeteremus autem magis speraremusq; cœlestia,quæ nec cerni possunt,neq; tangi:atq; horũ spem potiundorũ, in uno Deo totam cõstitueremus,cum & quæ hãc uitæ sectã,hocq; Christianæ propositum uoluntatis præmia sequerẽtur,CHRISTVS ipse surrectione ad immortalem iam uitã,& ascensione in cœlum sua nobis ostendisset:cum hoc, inquam,uerissimum, altissimumq; Christi mysteriũ patefactum mihi sit,facile iam ego possim rationẽ reddere,cur nõ potuerit lex : fides autẽ in Christo possit temeritates,& petulantias carnis in nobis cohibere. Etenim fini cõmutato, & alio inducto genere sanctioris, & uerioris,ac flagrãtioris etiã cupiditatis pristina illa carnis cupiditas deflexa ad mũdum cõcidat,& intereat necesse est:ut etiã si interdũ quasi de improuiso capti,deprehensiq; in delinquendo labimur,ab illo tamen proposito delinquendi, & ab omni cogitatione in terrenis rebus infixa penitus abhorreamus, atq; ita uel peccatũ totũ nobis, uel saltem animi seruitus,per quã peccato is subiectus est,sit ablata,atq; erepta:quod tamen contingere nemini potest,nisi cum Christo in carne cõmorienti, & cum eodem à mortuis excitato,in eiuidẽ societate spiritus mox uiuenti. Illud tantũ ex te quæro,quamobrem Paulus hoc fidei mysteriũ,quod Christus est, non ita aperte ubiq; exposuerit, ut omnibus esset in prõptu,neu necesse nobis foret per tot mysticas, & arduas uerborum,rerumq; intelligẽtias in id scrutãdo & inuestigando peruenire. QVONIAM, inquam,Iuli idipsum,quod fecit Christus,idem illud Paulus in semetipso retulit,atq; ostendit,qui mysteriũ fidei & uita docuit,& factis,ipse enim terrena item,& mundana omnia contemnendo,& quò alijs esset usui,atq; saluti, salutis suæ ipse & cõmodorum suorũ rationẽ nullam ducendo, tum autẽ tendẽdo ad superna,atq; cœlestia, illorumq; spem assequendorum in Deo uno collocando, planius multo cognitu, illustriusq; faciebat fidei mysterium,quàm si illud lingua,& uerbis tantũmodo explanasset.Quanquã & satis,ut mihi quidẽ uidetur,in ipsius epistolis,& scriptis non modo iacta huius doctrinæ semina,sed etiã fruges lectissimæ, & optimæ eductæ sunt:ut in his ipsis uerbis,quę modo recitata sunt,aperte patet,& perspicue,ut cum se dicit spernere omnia, quæ cernuntur,tanquam mortalia,& quæ non cernuntur,appetere,quòd ea sint sempiterna, uel cum ex oppressionibus spem confirmari fideliũ testatur,uel cũ gloriatur incommodis, quæ pro Christo plurima perpessus est, uel cum in hanc sententiã sæpe

loquitur, ueritatem esse in Christo, deponere nos ueterem hominem corruptum, se-
cundum cupiditates,& renouari spiritu mētis, induereq́ nouum hominem secūdum
Deum conditū in iustitia,& sanctitate ueritatis. Ac si uerum proferre uolumus,totus
potius Paulus mysterij est declaratio,quàm ut in eius aliquot uerbis debeamus quæ-
rere,uenariq́ mysterium. Sed ut ad ea mi frater reuertamur, quæ ad intelligentiā ho-
rum Pauli uerborum,quæ tu iure difficilima esse dixisti, apta, appositaq́ sunt : uides
profectò ipse hoc,ut tu inquis,fidei mysterio edoctus, nullo modo potuisse legē, hæc
carnis uitia comprimere,iubendo,aut uetando, quæ facilime comprimat fidei uirtus.
Cuius impotētiæ, & imbecillitatis in lege illa est ratio, quòd lex quamuis spiritualis
sit,hoc est,eius nostræ partis causa lata, quam interiorē in nobis hominem dicimus,is
enim spiritus est corpori dissimilimus natura, atq; substantia : atq; ut ipsa nobis indi-
caret,atq; ostenderet,in quo esset error, & culpa,& peccatū, idq; ut discerneremus, ac
uitaremus,instrueret:tamen non usq; eò fuit spiritualis, ut nos totos ad ea euocaret,
quæ cognata, & propria sunt spiritus.Sed cum in carnalibus, & terrenis nos uersari
permitteret,spiritum,hoc est,rationem, mentemq́ nostram ueluti ministram subiecit
corpori,& carni,ut in illius tantū affectionibus,motibusq́ dirigendis, & gubernādis
esset occupata:ipsa autem ex sese nihil sibi cœleste,neq; diuinum proponeret,ad quod
solum contenderet,& in quo summā constitueret beatitudinis suæ. Itaq; quemadmo-
dum auriga,qui frænandis & cohibendis equis appositus est,aut gubernator qui naui
inter fluctus dirigendæ præest,nullam unquam artem tam exquisitā, tam certam po-
tuit reperire, qua fretus, non solum graueis tempestatum casus,sed etiam quotidiana
omnium horarum pericula uitaturū se confideret:sic illi Mosaicæ cōtigit legi,ut dum
sancto illa quidem,sed tamen terreno, humiliq́ consilio aliorum peccatis obuiam ire
uult,efficeretur ipsa magis occasio peccati, quando ad carnis uitia, atq; culpas, quas
tollere illa non potuit,accessit etiam præuaricatio. Nil igitur mirū,si nequiuit lex ho-
minem carnalibus studijs deditū,frænare,& coërcere. At fides CHRISTI, quæ ho-
minem totum excitauit è terra,& à mortalibus,interiturisq́ bonis curandis, atq; ex-
petendis, ad cœlestia, & immortalia desideranda bona transtulit, utq́ horum terre-
strium,sordes,ignobilitatemq́ cōtemnens illorum diuinorum præstantiam,nobilita-
temq́ adamaret,doctore Christo persuasit,atq; impulit. Quid mirum, si ea nullū pec-
cato,& carni reliquit locum,quò illud in carne considere,& dominari aduersus spiri-
tum,uitamq́ posset? Atq; cum de Iudæorū statu,& eorum,qui legem colebāt, proxi-
me dixisset Paulus,rixamq́ in illis carnis atq; mentis sua ipse in persona, ante oculos
exposuisset,nunc ad uere Christiani hominis statū,& conditionem demonstrandam se
confert, Nulla,inquiens,his est cōdemnatio qui sunt in Christo IESV,qui nō secun-
dum carnē ambulant,sed secundum spiritū. Nam hi neq; legi subiecti,ut qui mūdo,&
carni,& terrenis omnibus mortui sunt,nec ius in eos lex,nec potestatē ullam obtinet
iudicandi,atq; damnandi:sub regnum enim spiritus,& uitæ in Christo Iesu transeunt,
quam nimirū uitam,neq; dare,aut dimittere nobis, neq; item auferre potest lex. Non
enim absoluimur,neq; condemnamur per legē,quicunq; in spiritu ambulamus. Nam
lex spiritus uitæ in Christo IESV,inquit,legem hic nō suo nomine appellās,sed uo-
cabulo abutens,ut Mosaicæ legi par uerbū legis in spiritu referat,quod est Apostolo
usitatum. Nam uiuere spiritu totum amoris est,& uoluntarium unicuiq;:legis autem
est iubere,& uetare,idq; agere pro imperio, & minas quoq; ac metū pœnæ adhibere.
Lex ergo spiritus uitæ in CHRISTO liberauit me à lege peccati,atq; mortis,id est,
illa spiritus uita, qua ego post obitam mortē cum Christo, per quam mundo, & carni
fui peremptus, cum eodem mox Christo ad uitam iustitiæ suscitatus sum, ut uiuam
posthac Deo,& nō mundo:ista inquam suscitatio,per Christum mihi cōmunicata ad
spiritualem iam degendam uitam,liberum me reddit à lege peccati,atque mortis. Iam
enim in me neque peccato potestas est, nec per peccatum morti, neq; adeo ipsi quoq;
Mosaicæ legi,quæ est his utrisq; posita,& ut peccatū nobis demonstret uidelicet atq;
arguat,& ut peccato mortem pœnam,nisi cauerimus,irroget. Ab ipsa enim tota lege
per hanc iustitiæ uitam iam sum liberatus. Sicut enim Christi mortē in carne illi obi-
tam,ego in uoluntate mea,& in proposito animi imitor,quòd carnem meam unà cum
illius

illius mortuam peccato uolo,sic & eiusdem resurrectionem imitatione assequor, cum ad spiritualem iustitiæ uitam cũ eo ipso unà excitor, atq; consurgo. Quo in statu iam mihi consistenti neq; peccatũ,neq; mors,& propterea neq; lex potest dominari.Quod enim impossibile erat in lege,& in quo illa impotens erat propter carnẽ, propter carnem,inquit,impotens erat lex liberare nos à peccato, quod exprimere non potuit clarius, quàm imbecillitatem propter carnem legi attribuere. Quoniam enim lex carni suum regnum, & cupiditates suas terrenas relinquebat,illas autem ipsa regere bono more duntaxat,& metu eas pœnæ ex Deo,atq; item ex se moderari nitebatur, ad tollendum totum ex homine peccatũ, nequaquam ea uirium satis habere poterat. Deus uero misso filio suo, in similitudine carnis peccati, uera quidem in carne misit filium suum Deus,sed in hoc tantum simili carni nostræ,quòd insitum,inhærẽsq; peccatum sicuti habet nostra,illa CHRISTI caro non habebat. Integra enim erat, neque ex Adam producta, è quo nos qui processimus, infectam peccati uitio carnẽ cuncti retinemus.Ita similitudinem illa in hoc quidem humanæ carnis gerebat,ac non eandem omnino carnem,in cæteris uero nihil nostra à carne neq; natura,neque infirmitate illa caro differebat. Nata enim erat & ipsa, atque facta ad externas accipiendas iniurias; unamq; in eo,atque eandem cum carne nostra rationem communicabat,ad inferendas autem,& faciendas nequaquam:ad quod nostra nimis quidem prompta, & propemodum præceps semper est caro, quæ non solum ex trà, uerum etiam intus obtrectando rationi graues assidue pugnas,& quotidiana prælia nullo iure cõcitat.Misso igitur in similitudine carnis peccati filio suo,& ob peccatũ missto,hoc enim est, quod in Græco est scriptum,καὶ περὶ ἁμαρτίας, nõ enim ab eruditis potest de peccato conuerti, sed aut ob peccatum,aut pro peccato,quod tamen utrunq; intellectu idem est;sicq; in scripturis hæc locutio solet accipi,ut in epistola ad Hebræos: ὅπου ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας,id est,non amplius pro peccato sacrificium. Et paulo infrà: οὐκ ἔτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία. Et rursus: ὧν εἰς φέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας. Et apud LXX. in Esaia: ἐὰν δῶται περὶ ἁμαρτίας ἡ ψυχὴ ἡμῶν,ὄψεται σπέρμα μακρόβιον: hoc est,Si detur pro peccato anima nostra. Itaque misso filio suo in similitudine carnis peccati,& pro peccato, aut ob peccatũ misso, hoc est,quia peccatum erat, quia pollebat, dominabaturq; peccatum,ita & missionem filij ab Deo,& modum,quo modo missus; quòd in carne simili huic peccatrici carni in mundũ est destinatus,& causam,cur eum Deus miserit,misit enim ob peccatũ,ut obuiã iret, prouideretq; peccato, ne id omnia ad sese traheret,atque conuerteret, ac effectum quoq; illius missionis ostendit, quòd in carne sua simili carni peccati condemnauit peccatum in carne.Illud enim peccatũ, quod propter carnem irritam uim legis in nobis faciebat, nosq; sanctis monitis eius, obtemperare nõ sinebat,illud,inquam,peccatum suscepta carne nostra, & cruci mortiq; addicta,in carne ipse peremit, quatenus nos extinctis in carne nostra cupiditatibus deceptionis,totos ad cupiditates transtulit ueritatis,ut correctio,inquit,legis impleatur in nobis.Nam & sic necesse est uerbum Græcum,δικαίωμα correctionem uerti.Non enim intendebat lex nos sic dirigere,ut omissis omnibus mundanis cupiditatibus,cœlesteis tantum curas, cupiditatesq; sectaremur:hoc enim non legis, sed fidei CHRISTI est proprium,nisi & ipsa lex in sensum fidei spiritualiter accipiatur. Sed intendebat lex nobis in mundo, carneq; uersantibus,modum tamen quendam cupiditatibus,& ordinem adhibere,in quo opinione sua longe decepta fuit.Itaq; hunc errorem legis, hanc diminutionem illius, tum authoritatis,tum consilij correxit in nobis fides,quæ totos nos ex ipsa carne eiecit,atque extulit, ut exemplo Christi,& diuinæ illius doctrinæ documento instructi in spiritu iam deinde, non in carne amplius ambularemus.De quo ad Galatas hanc distinctionem legis,& CHRISTI, Iudæi,& fidelis,ac utriusq; statum breuiter ostendit:Spiritu ambulate,inquit,& cupiditatẽ carnis non explebitis.Atque hoc Christianum est;mox alterum,quod sequitur iam Iudaicum.Nam caro,inquit, concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem, opponunturq; inter se,ut ne quæ uelitis,ea faciatis. Vides ne quod pluribus uerbis paulo antè disputauit,certamen,& rixã in homine ex lege dirigente terrenas cupiditates ante oculos exponẽs,idẽ paucioribus ad Galatas uerbis ab eo esse expressum?

Atque ideo etiam ibidem adiecit: Quòd si spiritu agimini, non estis sub legem. euaserunt enim ex lege, & imperio legis, qui dimissis carnalibus, in quibus maxime elaborat lex, ad spiritum se, & ad spiritualem uitam contulerunt.

Qui enim secundum carnem sunt, ea quæ sunt carnis student: qui autem secundum spiritum, ea, quæ sunt spiritus. Nam studium carnis, mors est: studium autem spiritus, uita, atque pax. Ideo studium carnis inimicitia est in Deum. Legi enim Dei illud non subijcitur, neque adeo potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in uobis. Si quis autẽ spiritum CHRISTI non habet, hic non est eius. Si uero Christus in uobis, corpus quidem mortuum est ad peccatum: spiritus autem uita, ad iustitiam.

PERGIT in eodem Apostolus insistere argumento, ut qui in spiritu sunt, & qui in carne, distinguat, & utrorumq; fructum, finemq; demonstret: Qui secundum carnem sunt, inquiens, qui uias carnis insistunt, illi ea meditantur, quæ sunt carnis, caro porrò in terram est conuersa, & prona, ergo eorum meditatio tota terrena est. Qui uero in spiritu sunt, qui ad naturam spiritus se referunt, quæ nequaquam corporea, neque sensibilis est, illi ea meditantur, quæ sunt spiritus: spiritus autem in sublime se effert, amat, & appetit cognationem suam, quæ cœlestis, & immortalis, & nuda omni corpore est: ergo horum meditatio in cœlo & Deo fixa est. Ita meditatio carnis mors est. Cum enim caro tendat, & inclinet ad ea appetenda, quæ caduca sunt, & diu stare non possunt, eaq; ut cognata, & familiaria diligat, & ipsa necessario cum meditatione sua, & item illa, ab ea quæ appetuntur corruptibilia sunt, & fini, mortiq; addicta atq; nata. Meditatio autem spiritus, quæ in cœlestibus uersatur, uita est, & pax. Nam & in his hæret, quæ immortalia sunt, tanquam cognatis, in quibus & ipsa perpetuo uiuit, & pacis fructu potitur, quòd neque morsus ullos conscientiæ sentit, qui lætitiam animi, quod in uoluptatibus carnis contingit, intus illi faciant amariorem, & cum summo bono, ipso nimirum Deo, pace, & concordia semper iuncta est. Nihil enim uult, quod non ex ipso, & per ipsum, uel potius, quod non ipse Deus sit. Atque ideo meditatio carnis inimicitia est in Deum: auertit enim ab eo, & ad contrarias partes reuocat, atque diuellit, quod est proprium inimicorum, & eorum, qui cupiunt obesse. Contraria porrò sunt terrena cœlestibus, infima summis, inquinata mundis, caduca immortalibus. Quarum quidem deteriorum cura, & meditatio, quæ carni sua, & peculiaris est, nec unquam subiecta est legi Dei, neque uero etiam potest subijci, ex aduersario enim genere, & penitus alieno tota conflata est. Itaque qui in ea ipsa carnis uoluntate consistunt, nequeunt Deo placere, quandoquidem hi se ad infensas Deo, & inimicas potius dant partes. Sed quod ait legi Dei non posse subijci meditationem carnis, cum de lege Moysis intelligendum est, quę in hoc præcipuo uno opere occupata, ut carnem sibi subigeret, nunquam tamen potuit illius feram, indomitamq; naturam ad mãsuetudinem, modestiamq; redigere: tum etiam legem Dei, ipsum illum spiritualem uiuendi modum, ordinemq; describit, à quo etiam magis caro remota est. Vos autem estis non in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in uobis. In illis dicitur spiritus Dei habitare, quorum spiritus cum Deo, & Dei spiritu coniunctus amore fertur in Deum, ut idem uelit cum Deo, & consentiens illi sit. Spiritus enim ille Dei, diuinus amor est. Porrò qui huiusmodi sunt, nihil cum carne, carnisq; desiderijs, commercij, aut rationis habent, aut si habent, necesse est, ut tantum se distrahant à Deo, quantum studij, & amoris in carnis studia conferunt. In quibus igitur habitat Dei spiritus, hi non sunt in carne iam illi quidem, sed in spiritu, qui hoc modo sponsor est nobis, & arrabo futurorum bonorum, & beneuolentiæ Dei summi erga nos, ut suprà Paulus, & Ioannes alibi, quà dicit, In hoc scimus, quoniam Deus manet in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Quòd si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Nunc spiritum Christi, pauloante Dei, quoniam unus, atque

idem

idem omnino ſpiritus eſt,& in eo tamen diuiſa eſt erga nos operatio. Nam ſpiritum Dei magis agnoſcimus in ſurrectione noſtra ad iuſtitiam,& in fini ipſo rerum diuinarum,æternarumq́;,quas petimus:Chriſti autem ſpiritum,& in hoc,& itē magis proprie in illo,quòd carnem peccato mortuam continemus.Hac enim ex parte propria eſt actio in nobis ſpiritus Chriſti,ex qua tamen ad illam alteram partem fit trāſitus: ideoq́; qui hunc Chriſti ſpiritum non habet,is non eſt Chriſti, & quod neceſſe præterea etiam eſt,non eſt is Dei.Non poteſt enim ſurgere ad uitam,& ad iuſtitiam, qui non prius obierit peccato carnis mortem. At quinam eſt ſpiritus CHRISTI? & in quonam ineſt CHRISTVS? In eo,inquit,cui corpus mortuum eſt propter peccatum:id eſt,ut ne peccet,mortuum eſt. Et ad hunc effectum nō peccandi mortuum, & cui ſpiritus uita eſt propter iuſtitiam,quod eſt, qui uiuit ſpiritualiter omni bonitati,atq; uirtuti,in eaq; uirtute,Dei iuſtitiam,diuinamq́; bonitatē imitatione aſſequi conatur. Atq; hic quoq; in his uerbis ſatis expreſſum eſt fidei Chriſti myſterium, quanquam Apoſtolus compreſſe & ſuo more locutus eſt. Eſt igitur is Chriſti, & in eo Chriſtus eſt,qui corpus habet mortuum peccato,& ſpiritum uiuentem habet,nō cuilibet curæ,neq; humanæ cogitationi,ſed aſſequendæ, & imitandæ iuſtitiæ ſummi Dei,ad quam iuſtitiam cum ſurrectione Chriſti is quoq; conſurrexit.

Si uero ſpiritus eius,qui excitauit IESVM è mortuis habitat in nobis, qui excitauit CHRISTVM è mortuis,uiuificabit & mortalia corpora ueſtra per inhabitantem ipſius ſpiritum in uobis.

HAEC acceſſio ad ea,quæ antè dicta ſunt à Paulo appoſita eſt, ut quod de morte corporis,& de uita ſpiritus mētionem modo fecit,ne exiſtimarent legentes totū eſſe quod in CHRISTI fide ab Deo nobis oſtentatum ſit,& propoſitum,quòd immortales quidem ſpiritu, & anima futuri eſſemus, corpore autem mortui, remouet ſtatim dubitationem hanc,& futuram corporum reſurrectionem oſtendit, cauſamq́;, & rationē affert.Quòd ſi ſpiritus Dei,is enim CHRISTVM Deus excitauit à mortuis,in nobis habitauerit,hoc eſt,ſi anima noſtra proprium domicilium Dei fuerit, ſi nulla pars animæ diffluet à Deo,neq; in alienas curas,alienos'ue amores ſe deflexerit,ſed hærebit omni ſua cupiditate,& appetitione in ſummo Deo, ſic enim illum in ſe inhabitantem continebit,cum nihil,quod non ex illo ſit, ſpiritus noſter cogitabit, aut appetet.Si igitur is Dei ſpiritus habitauerit in nobis, qui excitauit IESVM à mortuis,Deus is ille ipſe mortalia quoq; noſtra corpora ad uitam excitabit per inhabitantem illum ſuum in nobis ſpiritum, qui non patietur corpora in perpetuum iacere,quando ipſe Dei ſpiritus maiore nixu, atq; ui in cœlum, uitamq; tendit, quàm ut queat in terra à corpore retineri & deprimi : ad eam autem uitam excitabit, quæ cum eodem ſemper Dei ſpiritu cohærens ſit futura.Nanq; hęc propria futura eſt ſpiritus Dei in noſtris corporibus excitatio, ſiquidem omnia paſſim humana corpora excitabuntur,neq; in omnibus tamen fuerit inhabitans Dei ſpiritus. Verum illa corporum uulgaris excitatio immiſſione animæ in quodq; corpus ſuæ facienda eſt,quæ cum per ſe uitam anima deferat,reuocata in corpus uitam ſtatim ſuam cum illo cōmunicabit.Sed quæ anima Deo ita coniuncta fuerit,ut ſpiritum ſuum aluerit, & cōformarit ſpiritui omnipotentis Dei,ſeq; ipſam Deo habitaculum præbuerit, illa in corpus rediens,non ſuam ſolum corpori,ſed & illam ſpiritus Dei uitam inſinuabit, atq; inferet,quæ erit ipſi Deo ſimilitudine,imitationeq; propinqua. Non uiuet enim modo illud corpus,ſed & beate uiuet,& Dei conſuetudine perpetua, amicitiaq́; perfruetur,quod cæteris corporibus non cōtinget, quæ fuerint animabus tantum ſuis abſq; Dei ſpiritu in uitam reſtituta,& repoſita.

Quapropter fratres debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem uiuamus. Nam ſi ſecundum carnem uiuatis, debetis mori : ſi autem ſpiritu actiones corporis perimitis,uiuetis.Quotquot enim ſpiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei. Non enim cepiſtis ſpiritū ſeruitutis,rurſus in formidinem.

Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Ipſe ſpiritus conteſtatur ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei: ſi autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.

DEBITORES ſumus, non carni, inquit, ut ſecundum illam uiuamus, id eſt, nihil debemus carni, ut ad illius nutum uiuere debeamus: nullo enim illa beneficio ſibi nos obſtringit, ſed inducit potius in fraudem, ut quæ interitum & mortem ſuis ſectatoribus offerat: debemus autem ſpiritui, à quo uero beneficio, ſummoq; afficimur, quòd ab eo uitam, & immortalitatem obtinemus. Si igitur uolumus uiuere, ſi nos delectat uita, huncq; uiuendi fructum proprium, & perpetuum tenere cupimus, ſpiritu actiones corporis perimamus, eas ſcilicet in quibus corpus ſpiritui repugnat. Has enim ſi interemerimus, cum hæ nobis mortem accerſant, & cõcilient, mortem ipſam in nobis interemptam habebimus, extabitq;, & eminebit ſpiritus uita, quæ illi ſemper comes, & coniuncta eſt, in hoc quidem ſeculo operatrix iuſtitiæ, in altero uero æternæ beatitudinis aſſecutrix. Quicunq; enim, inquit, ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Ecce immortalitatis & beatitudinis noſtræ rationem. Cum enim neceſſe ſit, ut aut Dei ſpiritum habeamus in nobis, aut ſpiritum mundi: ſi cũ ſpiritu mundi conflatum, & conſpirantem ſpiritum noſtrum habuerimus, filij mundi nominabimur, & illi erimus tanquam filij patri ſubiecti, & obedientes, aut potius, ut domino ſerui parebimus, iniqua enim illius, iniuſtaq; imperia & ſuſcipiemus, & exequemur, quod eſt, ut ſeruientium tyranno, non ut parenti obedientium miniſterium. Si uero ſpiritũ noſtrum cum Dei ſpiritu copulauerimus, patrem nobis uere noſcemus eſſe Deum, etenim illius mãdata, atq; imperia omnia nobis ad ſalutem, ad lætitiam, ad uitam eſſe experiemur, ipſiusq; indulgentiam erga nos intelligemus. Quæ Dei nobiſcum, ut patris cognatio ex fide CHRISTI nobis peculiaris eſt. Nanq; Iudæi, qui utrunq; & Deum, & mundum adſciſcebant, duosq; ſibi dominos confuſa mente commiſcebant, magis tamen erant filij mundi, quàm Dei. Etenim mũdum quidem amabant ipſum, appetebantq; eius bona, atq; in illis fructum uitæ conſtituebant: Dei autem metu & timore ad ſuas frænandas cupiditates adducebantur. Ideo enim uerebantur, & cauebant Deum lædere, ne ab eo terrena poſſeſſione priuarentur. Sed tamen quoniam & ipſi ſpiritu Dei educti ex Aegypto, & in ſolitudine cuſtoditi, & lege inſtructi ſunt, ne de eis quoq; intelligeretur filios Dei, ſicut nos ſumus, item illos eſſe, quoniam & ipſi ſpiritu Dei quodammodo ducti ſunt, ideo ſubiunxit Apoſtolus, nos nõ accepiſſe ſpiritum ſeruitutis rurſus in formidinem, ſed accepiſſe ſpiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater, qua eadem geminata paternæ appellationis uoce, in Marco ad patrem utitur IESVS, & utrunq; nomen patris eſt, alterum Syra, Hebræaq;, alterum Græca, & Latina lingua, ut Deum communem patrem omnibus eſſe oſtendat. Ac nos quidem in quotidianis noſtris ad Deum precibus primo ſtatim effatu patrẽ illum inuocamus, ab ipſo IESV Chriſto admoniti, ac edocti. Sed & affectus quidam animi eſt interior, qui Deum non ſolum nominat ſibi, ſed cognoſcit etiam patrẽ. De quo etſi heſterno die non pauca diximus: tamen hic quoq; aliqua dicenda ſunt, ut uirtutem fidei noſtræ, & beneficia IESV Chriſti ſæpius nobis in memoriam reducamus. Pater quidem ergo omnibus nobis Deus eſt, quatenus ſemen cognationis, cum illo in nobis obtinemus, quòd ad ſimilitudinem ipſius fuimus creati. Sed & Adam pater eſt omnibus nobis, quòd naturam noſtram, atq; ſubſtantiam hunc animalem uidelicet hominem totum ex illo hauſimus. Eſt enim ita de eo ſcriptum; Et factus eſt primus homo Adam in animam uiuentem. Homo igitur animalis, hoc eſt, qui anima, & uita tantum nititur, cuius omnia officia ſunt ad eum finem, ut hanc uitam mortalem cuſtodiat, illius terreni hominis Adæ, ut ipſe ad Corinthios Paulus ſcribit, filius eſt, qui ſemen præſtantioris ſuæ cognationis cum Deo, aut non attendens in ſemetipſo, aut deſpiciens, carni, & corpori ſeſe ferendum totum dat, illiſq; fouendis & explendis omnem diligentiam adhibet, qui huiuſcemodi homo morti omnino addictus eſt, ſic moriturus, ut nõ unquam amplius talis exurgat. Sed in ipſo homine poſt aduentum adultæ iam rationis, ſi diuinum ſemen illud & cognatio cũ Deo

fuerit animaduersa,& cognita,ſtatueritq́, qui animaduerterit, Deum patrem recognoſcere, & in illo ſpes ſuas ponere, tunc duplex illi uia, & ratio propoſita erit, una in lege Moyſis, altera in fide CHRISTI. Lex Moyſis Deum ſic patrem colentibus eum proponit, ut non ipſum tamen filijs, neque illius non uiſa, & ſenſibus non percepta bona, ſed ea, quæ ſentiuntur, & cernuntur ab eo optanda eſſe doceat, atque ut eorum adipiſcendotum authorem ſibi Deum uelint eſſe, illos admonet, quem patria quadam indulgentia erga eos præditum ſuſcepturum illorum curam, tanquam filiorum patrem prædicat,& in promiſſam terram mel,& lac fluentem illos deducturum,pluuiasq́ illis tempeſtiuas,& fructus annuos producturum. Atque hic primus aditus eſt, atque ingreſſus ad tribuendum Deo honorem, tanquam patri, propter quam cauſam in ueteri ſcriptura Iudæi filij Dei ſæpenumero appellantur, & quidem ab ipſo imprimis Deo, ut cum ait: Ego dixi,dij eſtis, & filij altiſſimi omnes. Vel cum:Ego filios genui,& extuli, & primogenitus meus Iſraël. Idem quoque Moyſes ad populum arguens, & increpans: Deum qui te genuit, dereliquiſti. Et Malachias: Deus unus eſt, & pater omnium ueſtrum. quod in perſona Dei Hieremias:Patrem uocabis me, inquit. Vel cum dominus dicit de ſtirpe Dauid: Ego ero illi in patrem,& ipſe mihi in filium.Iudæi quoque CHRISTO de ſemetipſis: Nos unum patrem habemus Deum. Ex quibus omnibus manifeſtum fit, eos filios Dei iam rite nominari,qui Deum unum authorem ſuum agnoſcunt, & uenerantur. Sed ut contingit in pueris,qui etſi parentes ſuos nouere,illisq́ blandiri, & habere honorem didicerunt:non id tamen agunt parentum cauſa, neque quòd illorum uoluntati penitus uelint eſſe obtemperantes:ſed ut per cultus illos,ac blãditias aliquid earum rerum à parentibus conſequantur,quas ætas illa concupiſcit, propter quam cauſam etiam metu,& minis coërcendi ſunt, ne affectionibus illis inducti, in praua fortaſſe ſtudia incidant, & malis moribus imbuantur: Sic accidit Iudæis, ut illum ſpiritum Dei,quem ad Deum unum colendum,cognoſcendumq́ acceperant,non in amore acciperent,ſed in metu,& formidine: ideoq́ ſpiritum eum ſeruitutis appellat Paulus. Amare enim uere non poterant Deum, quem idcirco amare præſeferebant, ut ea, quæ magis amabant,aliena ab Deo,atque diuerſa,per eum conſequerentur:& in illis ipſis expetendis ac potiundis,quæ amabant,ne grauius ruerent, proximumq́ ſæpe allideręnt,pœnis erant propoſitis, minisq́ coercendi. Filij ergo illi Dei,ſed tanquam pueri effigiem ſolum Dei inchoatam,ac rudem in ſeipſis deferentes, qui ſi poſtquam uiri facti eſſent,& animo,& ſtudijs patrem uoluiſſent imitari,atq́ illi penitus ſe conformare,& tradere,neque extra eum aliorum hæreditatem bonorum ex alijs parentibus conſtituiſſent quærere, uerum & integrum nomen filiorum fuiſſent meriti. Non enim puerili affectu quodam,ſed ſtabili,grauiq́ iudicio Deum patrem percoluiſſent. Et quoniam ad hãc ſpem,huncq́ finem alebantur de principio ab ipſo Deo, atque inſtituebantur,ſtatim à primo filij uocari cœpti ſunt. Atque ideo Paulus conditionem noſtram ab illorum conditione ſeiungens, ait nos non ita accepiſſe ſpiritum Dei,ut is nobis ueluti ſeruis ad timorem,formidinemq́ ſit, quemadmodum quidem Iudæis fuit:ſed ita accepiſſe,ut ingenui, & liberi in filios Dei adoptati paternæ unà nomen neceſſitudinis,& amorem,ac ſanctitatem eam,quæ ei nomini debeatur,ſuſceperimus,atq́ ut in his adoptionibus,quę inter homines legibus fiunt,qui ex uno genere adoptatur in aliud genus,emancipatus à priore patre in alterius tranſit poteſtatem,nomenq́ nouum fert,& mores,gentem ſacraq́ commutat,fitq́ totus eius patris,cui ſe dederit adoptandũ,& ex eo iam dependet,bonorumq́ illius expectat hęreditatem:ſic nos dimiſſo patre mũdo,genus Adæ reijcientes renuimus eſſe animales, illamq́ corporeorum,& terrenorũ bonorum hæreditatem, quæ ab genere illo nobis ueniebat,repudiamus, & abijcimus, ſolaq́ ea bona expectamus, quæ ex Deo, & ab Deo promiſſa nobis ſunt. Ita in nouam familiam,nouum nomen,nouę,& æternæ hæreditatis ſpem traducti,ubi non amplius terreni,ſed cœleſtes,non in patrimonio corruptibili,ſed in nunquam interituris bonis,ſpe, & deſiderio infixi ſumus: tum uero Deum nobis appellamus patrem,tum optimorum filiorum charitate,& ſtudio erga illũ accẽſi fructus eos pietatis noſtrę iam in hac uita capere incipimus,qui tali parẽte

digni sunt. Nam hoc primum amore, & spiritu altiores efficimur, & e communibus istis humanis studijs, & appetitionibus in cœlum longe eminemus, pacatiq; & beati nihil intra nos sentientes, quod intestinæ illi lætitiæ officiat, hæremus cōtenti in ipso complexu omnipotentis Dei. Ille uero in suo sancto spiritu nobiscum semper est, & sese nobis demonstrat, regnumq; cœli in animis repræsentat nostris. Quod ipsemet in Luca testatus dominus est, iam intra nos & in hac uita esse, in qua quidem status nostri beatitudine, in quo animi gaudio conuersi ad Deum creatorem nostrum, & patriam illius indulgētiam erga nos, ueritatemq; eius bonorum, ac admirabilem fructū illorum, in nobis intelligentes, clamamus amoris uoce, atq; cordis, O' pater, pater, ô uere patrium erga nos animum, atq; amorem gerens. Et quidnam est præterea, quod ab optimo patre & eodē patre omnipotente aut sperare amplius, aut uero etiā optare debeamus? Ergo is spiritus, qui nos in hunc sensum rapit, qui ponere nos reliquas mundi curas, & sperare in solo Deo iubet, qui bona illius nobis indicat, atq; impertit, qui beatos & contentos iam in hac uita facit, idem ille ipse spiritus Dei sanctus, qui & ipse Deus, testimonium præbet spiritui nostro indubitatum, atq; certum, quod sumus filij Dei, quando ab illo patre nostro sic tractamur, ut amantius, indulgentius, liberalius tractari nequeamus, cuius quidem spiritus diuini testimonium, spiritus noster, qui illi est cōiunctus, & adhærens sic accipit, ut sese gerat pro filio Dei, cuius tantam erga se experitur indulgentiam, ut prę bonis animi, quæ ex illo possidet, mundū, & mundi bona, quæcunq; lingua nūcupare, aut sibi potest cogitatio depingere, tanq; cœnum omnia ducat, & in uno ipso Deo etiam nunc hic uiuens, & terrenis affectionibus etiam nunc pulsatus, constituat summam omnis felicitatis suæ: qui si persuasus est, habetq; exploratū se filium Dei esse, tanti fide testimonij, & tot donis testimoniū comprobātibus adductus, eidem testi profectò credet, se cum filius sit, hæredē quoq; Dei fore, atq; eorum bonorum hæredem, quorum hęreditatem maiorem suum fratrē Christum iam adijsse crediderit: quæ nimirum bona ea sunt, ut surrecturus homo totus e mortuis, & futurus deinceps sit immortalis, idemq; in cœlum ascensurus, & ad dexteram Dei sit consessurus: ubi enim caput, ibi & corpus manere est necesse propinquum similiter, & adiunctum Deo, non quidem pari dignitatis æqualitate, sed in capitis sui maiestate. Porrò autem caput nostrum est Christus. Credet ergo & confidet certo spiritus noster se ita hæredem fore Dei, ut sit cohæres IESV Christi.

Siquidem unà patimur uti unà & glorificemur. Reputo enim quòd nō dignæ sunt ærumnæ præsentis seculi, ad eam gloriam, quæ debet reuelari in nos.

SIQVIDEM, inquit, nostræ fidei professio est, uelle pati cū Christo, ut ad eandē cum Christo gloriam etiam unà prouehamur, ac ne nos perturbet mentio patiendi, speratamq; illam tot bonorum lætitiam incommodorū coniunctione diminuat, subiūgit statim sapienter & prouidè, reputare se, hoc est subducere rationem, & facere summam, quemadmodū facere soliti sunt, qui calculos, & numeros in summas colligunt, quod est perpēdere ex utraq; parte, & æstimare. Quid est autē, quod reputet? nempe hoc, quòd omnes huiusce seculi molestiæ, omnes ærumnæ, incōmoda omnia, quæ cū Christo à nobis subeantur, nō sunt idonea ad tantū promerendū, quantum illis incōmodis præmium propositum est: quandoquidem collecta, & coaceruata in unum, si in cōtentionem futuræ gloriæ deducantur, illius longe magnitudine, & felicitate sint inferiora. Quod idem ipse alio loco, Quod nūc nos cōterit excedens leuitate, inquit, æternam excedentem grauitate gloriam comparat nobis non cogitantibus ea, quæ uidentur, sed quæ non uidentur: atq; hoc est spe attollere animum, & diminuere eadē opera laborem. Quid uero, num patimur omnes cum CHRISTO qui in hanc fidē uenimus? patimur enimuero, qui si etiam non in uinculis, & plagis, & in omni corporis laceratione, ac supplicio CHRISTI fidem constanter profitemur, neq; in crucem tollimur, sicut ille fuit sublatus, eo ipso tamen, quòd & ad ista parati animo, si accidat, sumus, & in medijs mundi cupiditatibus, atq; curis sustinemus quotidie prælia pertentantium nos & dolorum, & uoluptatum, atq; à cogitatione Dei transducere

ad se

ad se nitentium,hisq; quoad licitũ est,obsistimus,& repugnamus,gerimus ipsi quoq; crucem nostram,& abnegantes nosmetipsos, nostrumq; genus pristinum, contendimus,& adnitimur,ut efficiamur filij Dei.Et quoniam longo iam processu spiritũ uehementer extulit Paulus,eumq; habere testimonium spiritus sancti, quòd filius Dei sit,disseruit,uitamq; ex eo pendere uno,& bonorum Dei hæreditatẽ,futuramq; gloriam paratam illi esse dixit.Corpus autem & carnem in totum abiecisse uisus est, ne qui forte suspicetur nihil istam partem apud Deum honoris habituram esse, neq; ad immortalitatem aspirare eam posse,ob hancq; causam nec tantum futuræ illi gloriæ fortasse deferatur, quantum opus est, & corporis commoda minus contemnantur, ueluti quòd inique,atq; iniuria his præsentibus priuetur bonis,si id in posterum fructus nullos cœlestium illorum bonorum est percepturum,reuertitur Paulus ad confirmandum,corpus quoq; nostrum nobiscum unà futurum immortale, & bonorum eorundem cum spiritu particeps,implicate ille quidem,& contorte:sed tamen ut accurate, & subtiliter intuentibus, hic Pauli in hoc loco intelligatur esse sensus, nunc eius audiamus uerba.

Vehemens enim expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat.Nam uanitati creatura subiecta fuit,non sponte, sed propter eum, qui subiecit in spe, quòd & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

VEHEMENS expectatio creaturæ,inquit,hoc uocabulum κτίσις,quod nos cæterorum opinionem secuti creaturam transtulimus,melius nostro iudicio conuerteremus fabricam,habemus quidem uerbum uerbo par cõdere,quod est Græce κτίζειν, idq; in corporeis potissimum naturis, & rebus usurpamus : sed quoniam uocabula, quæ ex eo uerbo ducuntur, ut conditio, ut conditura, inciderent in alienos sensus, mentemq; legentis obturbarent,conditionis loco fabricationẽ proferimus,cuius uerbi uis cognata tamen est priori uocabulo,atq; propinqua.Igitur his,ut dico,nominibus ad corporum naturam utimur, quibus creatio ut longe communior est, sic ferè etiam est spiritualior.Creare enim animas Deum recte dicimus,cõdere,aut fabricari non ita dicimus.Sed quòd κτίσις in hoc loco pro omni eo quod fabricatũ à Deo est, hoc est pro cœlo, terra, elementisq; accipienda sit, quorum unà cum gloria filiorum Dei sit facienda nouatio,quando ista propter hominem effecta, & fabricata, hominis ipsa quoq; conditionem in utranq; partem sequuntur,ut & laborante eo laborent,& pacato quietura sint,multa hic & præclara dicũtur à sanctis uiris,quasi nos ut adhortentur acuendas esse nobis uires animi,ut fortius certemus,quibus non pro nobis solum,sed tanquam pro aris ac focis sit etiam decertandum. Siquidem in illam perpetuam gloriam per patientiam,tolerationemq; certaminum postea introducti, & terram peccato primi hominis execrationi traditam,& cœlos senio,laboriq; destinatos, de quibus scriptum est,quòd omnes tanquam uestimentum ueterascent,& sicut amictus mutabuntur,in nouam,& perpetuam pulchritudinem nobiscum simul restituemus.Sed ego in eam mentem inclino potius,ut de fabrica corporis nostri intelligendum putem.Nam & cœli ante peccatum Adæ currere circumcirca,& se uoluere instituerunt, & feracitas terræ, ac cæterarum rerum opportunitas non tam sibi, quàm nobis in laborem est uersa.Atq; ut ea etiam ita se habeãt, nec enim inficiamur, ne nos quidem,quin cuncta in seculorum fini, & in aduentu magni Dei nobiscum unà nouanda,& in potiorem statum commutanda sint:tamen argumenta futuræ immortalitatis nostræ magis ex nobismetipsis,& ijs,quæ in nobis experimur,& sentimus,ducenda sunt,quàm ex alienis,ac longe dissitis rebus. Itaq; & hoc uocabulo Marcus in Euangelio pro hominis tantum conditione,& creatione usus est,quà IESVS discipulis præcipit in illo,ut euntes in mundũ omnem,prædicent Euangelium omni creaturæ,quod est πάσῃ τῇ κτίσει. In quo illud quoq; apparet & existit,quæ nobis maxime aduersaria sunt ad uictoriam,palmamq; contendentibus,& quæ inuincibilem uidentur habere uim impediendi,atq; obstandi,posse ea nõ difficiliter à nobis superari,

Q quan

quando nobiscum ipsa quoque ad eandẽ gloriam immortalitatis aspirant. Sic igitur se habet uerborum istorum intellectus. Vehemens enim expectatio creaturæ, hoc est fabricæ, & illius in nobis partis, quæ condita corporea est, ipsa quoque expectat, ut accipiat reuelationem filiorum Dei, ut particeps etiam ipsa fit, ut eandem immortalitatem communicet. Est enim ἀποκαραδοκία compositum uerbum ab expectando, & capiendo, quod est quasi hiare expectando, ut accipiat. Reuelationem autem, quoniam arcanum consilium Dei de electis suis in illo extremo iudicij die omnibus reuelabitur, & tunc palàm in medium omnia proferentur. Atque hoc uerbo sic positũ ab Apostolo est, expectari à corpore nostro eandem immortalitatem, cuius quidem expectationis ratio communior illa sit, quòd nihil est effectum, & in natura conditum, quin etiam si non ratione, & consilio, at tacito tamen desiderio ad melius semper spectet, & moueatur. Verum cum altera statim existat quæstio, quî possit corpus immortalitatem appetere, quod ad ea omnia potius propensum, præcepsque sit, quæ sint penitus contraria immortalitati, ut est tectus Apostolus, & munitus, omnia subito circumspectans, & prouidens, occurrit è uestigio quærentibus, & anteuenit, dicẽs istam ipsam fabricam partis sensibilis in nobis, corpus, carnemque uidelicet, non sponte sua subiectam fuisse uanitati, sed propter eius crimen, qui illam subiecit, hoc est propter Adæ crimen, qui obedientem illam primò rationi, & ex ea immortalitatem haurire in se paratam, suo peccato, & uitio deiecit ad corruptionem. Nam uanitatem hoc loco Apostolus, uana carnis desideria, & cupiditates inaneis uocat, quæ fructum mortẽ, & corruptionem afferunt, quas alibi cupiditates nominat deceptionis, quæ quidem efficiunt, ut uanos filios hominum, mendaces filios hominum appellet scriptura, & in imagine non in ueritate transire hominem confirmet. Etenim simul ut caro, quæ nullum suum habet ordinis, nec rationis lumen, ab illa in primo patre nostro cũ mente, & ratione concordia diuulsa est, neque quod cuperet, cuiusmodi id esset, cognoscere amplius ipsa potuit, neque in eo ipso quod cupiebat, modum sibi, & finem constituere fuit apta. Sed etsi uanitati, ac corruptioni ex eo, animalis homo addictus fuit, retinuit tamen sibi spem, & illud insitum, atque occultum naturæ desiderium non abiecit, sese cum filijs Dei in pristinam aliquando nobilitatem, & ueterem gratiam redintegrandum esse, uel eo etiam maiorem, quòd tunc in ipso Adam in ancipiti, & lubrico positus poterat & stare perpetuò, si decreuisset, & cadere, si hoc ei magis collibuisset. Posthac uero si fuerit redintegratus ac repositus, & maiorem multo, & in perpetuũ stabilem gloriam est adepturus. Ab omni enim tum penitus seruitute corruptionis liberabitur: id est, ab ea terrenarum cupiditatum seruitute, quæ illum constrictum tradit corruptioni atque morti, quibus etiam in Apostolo uerbis iudicatur de fabrica corporis nostri fuisse dictum. Non enim coelum, neque terra huiusmodi corruptionis seruituti sic subiecta est, uindicabitur igitur corpus nostrum à seruitute corruptionis, & in libertatem gloriæ filiorum Dei liberabitur. Erit enim hominis animalis liberatio, accessio eius liberationis, quam ut spiritualis, & filius Dei, regeneratus uidelicet ex Deo, & natus homo consequetur, quæ tunc quidem fuerit libera & secura gloria, cum extra belli periculum, & huiusce uitæ lapsus, in exurrectione corporum propria & perpetua possidebitur.

Nouimus enim quòd omnis creatio consuspirat, & congemiscit usque ad præsens: neque ea solum, sed & ipsi primitias spiritus habentes, & nos ipsi in nobis ipsis suspiramus, qui adoptionem in filios expectamus redemptionem corporis nostri.

OMNIS creatio uel fabricatio in hoc loco, & in unoquoque homine totus homo, & in uniuerso tempore totum genus humanum intelligitur, quorum utrunque scire se, & nosse affirmat Paulus, gemere unà & suspirare huius inueniendæ immortalitatis desiderio. Ac natura quidem res sese ita habet, ut quod Paulus alio loco, Suspiramus, inquit, & affectamus, nolentes quidem exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à uita, quoniam sic facti, atque conflati ex anima, & corpore in unã rem fuimus,

totum hoc quod ſumus, diligamus in nobis ipſis, & incolume, ac ſaluum totum eſſe cupiamus. Neq; erit quiſquam pertentans animum ſuum, & omneis occultos ſenſus mentis ſuæ cogitatione peragrans, quin in ſemetipſo intelligat ferri nos amore, & ſtudio conſeruandi nos ipſos, atq; ita conſeruandi, ut nec partis in nobis, nec temporis iacturam aliquam libenter admittamus. Sumus quidem eo animo, ſi qui bene, & recte fuimus inſtituti, ut ſi alterutrum perdendum ſit, corporis pati, quàm animæ detrimentum præoptemus. Verum enimuero non eſt plena, neq; integra animi noſtri cōſolatio: ſi tamen amiſſio corporis facienda ſit, hoc deſiderium adipiſcendæ & fruendę immortalitatis, ita in unoquoq; homine inſitum eſt, ut neq; obliuione, nec contrario ſtudio, aut ratione unquam ulla poſſit auelli, quod in alijs rebus, quas inaniter, & temere cupimus, nec poſſumus ullo modo adipiſci, facile eſt prouidere ratione, ne cupiamus aduerſus quidem totam hominis immortalitatem, quominus ea optetur, & anhelétur, non uis, non ſuaſio, non conſilium ullum, non temporis longinquitas, non ſtudiorum diuerſitas poteſt, non deniq; ratio, non cuiuſquam authoritas obſtare, & prohibere. Quod ſtudium ſi innatum nobis uſq; eò eſt à natura, ut nequeat deponi, ne illud quidem ſimile, aut affine ueri eſt, fruſtra id in nobis, & nequicquam ab eadem natura fuiſſe inſitum. Ad hæc accedit ratio longe fortior, quæ Paulo, & nobis in Deū rite credentibus huius eiuſdem rei ſcientiam corroboret, quòd omnes, qui Deum quoquo modo cognorunt, & ab eo ſunt uel inſpirationibus & nuntijs e cœlo miſſis, uel Moyſis lege inſtructi, atq; edocti, cuncti in hanc ſpem terræ mandati, & in ſepulchris conditi fuerunt, tanquam denuo reuicturi, neq; amplius poſtea in mortem eſſent recaſuri, fuerit licet Saducæorum factio quædam apud Hebræos, quæ ſuſtulerit reſurrectionem, & Paulum de eadem re Athenis diſſerere incipientem philoſophia irriſerit, ſintq; etiam nunc quamplurimi, qui corpori uni excolendo, & ſaturando neglecta fide immortalitatis adhibeant curam: tamen aliud in iſtis lingua, atq; mores, aliud mens ipſa intus, ſi conſulatur, exclamat, præſertim ſi ea aliquo pacto ſacrarum rerum, & rationum uel ſolis auditionibus fuerit imbuta. Eſt enim in Iob, eſt in prophetis, & deniq; penè in omni ſcripturæ contextu, de ſurrectione futura corporum animaduertere. Horum porrò prædicatio, & expectatio aliorum, ſi non uana, ſed uera eſt, ut quæ à ſumma Dei ueritate profecta, & inſpirata ſit, ſcire iam poteſt Paulus, & cum Paulo omnes qui Deo fidem habemus, cunctum hominum genus in hac ſpe fuiſſe corruptioni, & morti ad tempus addictum, ut extremo in tempore cōſurgat ad uitam, nec mortem poſtea amplius unquam oppetat. Nam aut qui hoc ex Deo perceptum habuerunt, certi ſpei ſuæ, & ſurrectionis, intelligentésq; quid ſperarent, tantiſper naturæ, & morti conceſſere, aut ſi à tanto doctore non fuerunt moniti, nullamq; huiuſce ſpei curam, nec cogitationem in animis ſuis uolutauerunt: occultum tamen naturæ, & mutum immortalitatis deſiderium abdicare à ſe non potuere. Quare genus omne humanum, & quod mortuum eſt iam diu, & quod uiuit, ſuſpirat uniuerſum, & anhelat ad hanc immortalitatem, eamq; ad totius integram hominis, non alicuius certæ in homine partis, ut & totum genus, & homo totus ad incorruptionem, & uitam recuperandam contendat. Et quoniam de animo erat perſuaſibilius, de corpore magis ambiguum, alio etiam ualidiore inter uiuos utitur argumento, quo & animus ipſe corpori, & teſtimonium ſpiritus ſancti huic de corpore ſpei ſubuenit, & aſtipulatur. Non ſolum, inquit, hæc communis eſt totius humanæ fabricæ, creationiſq; expectatio, reuiuiſcendum denuo eſſe, & immortalem deinceps uitam agendum: ſed & illi qui ſpiritus primitias habuerunt, quod eſt intelligendum de patriarchis, & prophetis, in quibus primò cœpit operari ſpiritus ſanctus, & nos ipſi, in quibus idem ſpiritus aſſiduum ſibi iam domicilium conſtituit, qui non primitias tantum, ſed integram meſſem ſpiritus ſancti poſſedimus, quibus ille nō ſolum flatu, ſed flamma, & lumine amorem, & cognitionem ſummæ ueritatis infudit, & qui adoptionem in filios Dei iam ex parte nacti, pleniorē etiam poſthac, & illuſtriorē eiuſdē Dei hæreditatem expectamus. Hoc enim ſibi uelle iam diximus ἀπεκδέχεσθαι, quaſi expectare interim accipiendo: nos inquam, qui plenitudinem ſpiritus ex Deo hauſimus, quem habemus intus omnis nobis ueritatis certiſſimum & ſponſorē, & teſtem,

suspiramus item ipsi, & expectamus redemptionem corporum nostrorum, quod non faceremus, si hæc nostri pars, non ad obtinendam perpetuitatem, ipsa quoq; nata, facta q; existeret. Ac nequis hoc tantum dicat sperare esse, spe autem nostra falli, & decipi nos posse, refutat statim, sic inquiens:

Spe enim seruati sumus: spes autem cum cernitur, non est spes. Quod enim cernit quis, quid etiam sperat? quòd si quod nõ cernimus, speramus, per patientiam expectamus.

EA SPES, inquit, quæ de præterito pignus maximum nobis dedit, non se esse fallacem, ut per quam spem, salutem sumus adepti. Nam à primo cum credidimus Deo per IESVM CHRISTVM, & spes nostras à mundo auferentes, in illo omnes collocauimus, & fiximus, statim mercedem spei nostræ accepimus salutem nostram. A' seruitute enim iniquitatis & mortis, ad uitam, & iustitiam Dei fuimus translati, in genusq;, & nomen filiorum Dei uenimus. Illa igitur spes, quę nos, ut alter ait Apostolus, Pauli consors, atque collega, regenerauit in spem uiuam, tantumq; nobis bonorum cum promitteret, plus etiam dedit, ut quæ dignitatem humanæ nobilitatis, quam omni uitio, & culpa contaminati homines amiserant, cum se restituturam illis polliceretur, ultro Deos ipsos, & Dei filios efficit. Illa inquam spes, de futuro nos profectò non fallet, iam tot rebus, & argumentis nobis explorata, & perspecta. Sicuti non fefellit ne tunc quidem, cum ad eam nullo adhuc certo obside illius firmitatis inducti accessimus. At nunc posteaquam per eam nostræ illustratæ mentes, & cognita omnis ueritas, commerciumq; cum Deo, & cum spiritu sancto salutis, & beatitudinis nostræ nobis initum est, quid est uel quod minimum dubitemus, quin hanc quoque immortalitatem integri hominis ex corpore, animoq; conflati, quam pollicetur nobis, sit pręstatura? modo patienter, & cum tolerantia expectemus, quod est proprium eorum, qui in Deo, & fide Dei firmiter hærentes, solantur spe illa expectationem suam. Nanque & qui expectant patienter, & qui impatientes sunt, omnes quidem in uitam perpetuam cum corpore simul sunt resuscitandi. Sed illam solã immortalitatem, & ueram uitam sentit Apostolus, quæ electis Dei futura est. Hi enim immortalem uere uitam: qui autem à Deo damnati, & repudiati fuerint, mortem potius immortalem sunt inuenturi. Spes igitur, & in sperando atque expectando patientia, suscipienda nobis est, quando nec spes quidem amplius esset, si quod speramus, id iam teneremus. Atque ut animaduertas altitudinem Pauli sensorum, & quãobrem hanc spei disputationem interposuerit, perspice tute, & cum animo tuo considera, ut intelligas non esse locum calumniantibus ad hanc infirmandam spem, cuius probationem in hac uita, non modo consequi, uerum nec desiderare quidem possumus. Si quis enim contradicat, & asserat sperare nos uana, & expectatione nostra decipi, nempe id ita dicat, quoniam utrũ spes ista uera sit, an ne falsa, in hac uita cupiat experiri, argumentaq; ueritatis de hac spe ex his, quæ hic apparent, & cernuntur, ducenda esse constituat. At hoc nihil est, quod minus optari possit. Cupias enim unà, si istud cupias, & uiuere, & mortuus esse. Dum enim in hac uita sumus, in ænigmate sumus, & tanquam in imagine, ac simulacro ambulamus, cũctaq; felicitas, & beatitudo nostra spe futuræ uitæ continetur. Quid ergo optes huiusce spei sensibile argumentum, cum si hoc obtineas, quod optas, amplius ipse sensibilis non sis? Itaq; spem quidem istam contemnere, & postmittere, atq; ad explendos sensus totum conferre te possis. Argumentari autem contra eam ex his, quæ cernuntur, aut testimonium flagitare certum, quod illam tibi ex sensibus confirmet, nullo modo possis, quin continuo repugnantia dicas, & id quod affirmas, simul etiam inficiere. Ac quemadmodum si quis marinos fluctus solidam terram cupiat esse, ita tamen, uti fluctus nihilominus sint, ipseq; ab illo nauigandi motu, & gestatione non deferatur, is huius sui optati nullam stabilem & constantem habeat rationem, sed sibimetipsi contrarius, & repugnans sit: sic qui futuræ uitæ spem ex his quæ sensibilia sunt, uolunt comproba

probari, hi & sentire simul, & non sentire quod desiderant, uolunt: Quando ab omni sensu humano isto uidelicet, & mortali aut spem, aut te abesse necesse est, si sis hu- iusce spei sensum aliquem percepturus. Illa igitur tibi argumenta spei nostræ fidem faciant, quæ ex eadem spe ducta sunt: quam cum uideamus in eis rebus, quas in hac uita possumus experiri, promissionis suæ fidem nobis præstitisse, quòd reuocauit nos à peccati morte, & in iustitiæ uitã insinuauit, exq; aduersarijs Dei, & hostibus effecit eius filios: cum, inquam, uideamus spem nostram in Deum tot nobis & tam præcla- ra promissa expleuisse, eandem certò confidamus ea, quæ adhuc supersunt, quæ in alte ram uitam reseruata nobis sunt, etiam expleturam, cum horum præsertim, quæ iam potiti sumus, illa quæ expectamus, quasi comitatus quidam, & appendices esse intel- ligantur. TVM IVLIVS, Proh Dei immortalis fidem mi frater, inquit, quid est nobis de hoc homine dicendum? utrum eum ex humano, an ex cœlesti magis ordi- ne statuamus? qui tantos cursus cogitationum, tanta inuolucra diuinorum consilio- rum in tam paucis uerbis constringat, & alliget, & cum breue spatium progressus uideatur, cœlum, & terras, & maria peragrarit? Quod porrò pelagus doctrinæ, quæ uis inaudita cœlestis sapientiæ non in his uerbis indita, & impressa est? ostendit pene digito nos esse filios Dei, testes aduocat omni fide dignissimos: quippe illos ipsos, qui planè noscunt, intelliguntq; ueritatem, spiritus duos uidelicet, & filium Dei, qui est ipsa ueritas, & nostrum, quatenus cum illo copulatus est, hoc est cum ueritate Dei hærens atque coniunctus. Atque in tantam nobilitatem, gloriamq; sublatos, geren- tesq; Dei cognationem, atque nomen, reuocat nos deinde ad respiciendam conditio- nem huius uitæ, quæ addicta sit laboribus, incommodisq; perferundis, in quibus nos uersari æquo animo debeamus, & ad exemplum, ac imitationem CHRISTI Iesu ærumnas, & dolores hic libenter pati, ut cum illo quoque unà eandem postea glo- riam adipiscamur. Tum deinde conuersus ad demonstrandam conditionem nostri cor poris, quod fragilitati, & morti uideatur relictum, immortale illud quoque fore con- firmat, & in tempore reuelationis gloriæ filiorum Dei, etiam ipsum ad uitam perpe- tuam restituendum esse dicit, atque in una re utranq; rem expedit, & ut nos futuros ex omni parte ostẽdat immortales, & ut animum augeat, fiduciamq; corroboret, posse nos corporis & carnis cupiditates uincere, cum ista quoque pars nostri in eiusdem expectatione, ac desiderio spei nobiscum, & cum spiritu nostro consentiat. Non enim pergraues esse aduersarios, inter quos de summa rei conuenire est licitum. Atque ad hanc corporis probandam immortalitatem, huiusceq; immortalitatis spem, non ex his rebus, quæ cernuntur, confirmandam, cum id fieri nulla ratione posit, sed ex ea- dem spe adminiculandam, ut spes spei testimonio, & certo documento sit, parsq; iam adepta expectatæ partis faciat fidem, tot, & tam densa aliud in alio intexit argumen- ta, ut assequi hominis penè sensum cogitatiòne nostra nequeamus. Ac uideo equidem aliter hæc uerba ab alijs exponi. Sed ego facile suscipio rationem istam tuam, creatio- nemq;, uel fabricam potius, ut tu uis, ac rectè quidem, mihi ut uidetur, de ipso tan- tum homine intelligo, quà is corporeus, & sensibilis est, quam nostri quoque partem ad immortalitatem suspirare nobiscum, affirmanti Paulo credo, quippe quæ si non aperta uoluntate, at communi desiderio naturæ ad melius ipsa etiam moueatur, uete- rumq; prophetarum, & sanctorum hominum dictis atq; scriptis, ac præsertim Apo- stolis, & præconibus summi Dei fidem de hac re indubitatam habeo. Verum illud tamen quæro de ipsa carne scilicet, deq; tota corporis natura, qui non sit contraria, & semper inimica rationi, cum ad extremum usque spiritum nunquam ea turbare pa- cem animi, neque gerere bellum aduersus rationem desistat? quòd si maior aduocan- da est authoritas, cur Paulus carnem concupiscere aduersus spiritum, cur idem illius se non posse stimulos, ac molestias propulsare ab sese dicit? Cur dominus illam infir- mam appellauit? neque hæredem regni fieri posse sæpe testatus est? Cur illa in ter- ram, & mortem nos semper trahit, cum ad cœlum, & ad uitam exurgere contenda- mus? Qua deniq; illa ratione peruincit, ut maiorem multo hominum partem suarum uanissimarum laqueis cupiditatum astrictam teneat, atque uinctam, si non hoc ma- lum est in eius natura proprium, ut opprimat semper & suo decore spoliet rationem?

Quòd si hoc illi natura uitium inest, quo pacto illud contrarium inesse potest, ut natura appetat etiam ipsa reuerti immortalis? VITIVM, inquam, Iuli carni inest, sed non ut est caro, nam si hoc ita esset, etiam antequam peccasset Adam uitio infecta caro, & rationi aduersaria fuisset, quòd non erat ea tunc quidem, antequam ad esum interdicti pomi, & neglectionem diuini præcepti fuit deuentum. At postquam illo crimine corrupta ex pristina sua integritate decidit, ignorantiæ continuo tenebris coopetta tota, & ius quoddam, ac arbitrium suarum libere exequendarum appetitionum sibi stulte uindicans, eadem arrogantia nititur aduersus mentem, qua mens, & ratio primo extulit sese aduersus Deum. Sed etsi talis effecta parentis nostri crimine, & propter primam illam culpæ labem, in prauos sensus, cupiditatesq; est coniecta: insitum tamen illud naturæ desiderium non potuit eijcere, quin cuperet ipsa quoque particeps esse honoris. Atq; ut ex euidentibus in animo nostro factis atque exemplis, illud occultum in rebus quæ carent ratione, naturæ consilium melius deprehendamus, uidisti ipse profecto, idq; sæpius, homines uino, atque ebrietati deditos, qui cum in uno illo studio curas omnes suas, temporaq; consumant, idq; summum bonum in uita esse arbitrentur, nihilo tamen minus tacitis interdum confodiuntur stimulis, ut in media ipsa potandi alacritate, ac lætitia ipsi sibi displiceant, ac modestorum & sobriorum hominum cupiant esse similes: neque à uino tamen propterea, crapulaq; desistunt, sed plenis poculis hilaritatem prouocantes, sentiunt amarum quiddam in animo, quod suauitatem illius lætitiæ infuscet & imminuat. Atque horum corrupta quidem uitio, & consuetudine ratio pergit in ipsum dedecus, seq; in eo magis quotidie, magisq; ingurgitat, neque ea tamen sine cura, & stimulo, ac dolore tacito potest consistere, cum id quod studet, & uult, sibi intelligat esse exitiosum. Simile quiddam nunc in corpore, & carne ipsa cogita, inanimaduersum illi quidem, & incognitum: sed nobis, qui lumine, & ratione utimur, perspicuum, & euidens. Illa enim corrupta, atque infecta prauitatis labe agit, & contendit quidem omnia, quæ & sibi sunt ad immortalitatem aspiranti, & nobis, qui pacem, ac concordiam cuperemus, infesta, atque inimica: sed tamen dolore quodam naturæ necessario ipsa tangitur, nec intestinum illud desiderium amittit, quin cupiat esse compos immortalitatis: quod quidem desiderium quoniam pro nobis est, uitium autem carnis, ac præsens eius contaminatæ studium & contra nos, & contra ipsam carnem, pugnemus forti animo, & præliemur, tanquam in uniuersum uictores futuri, etiam si in aliqua parte aliquando uitio carnis uicti, peccato succumbamus. PROBO ista, inquit Iulius, & rationem tuam accipio: sed quod restare mihi etiam uidetur ad dubitandum, id ex te exquiro. Etenim si ista futuræ surrectionis in carne quoque, & corpore expectatio cognita Iudæis fuit, hancq; eandem expectare, & cognoscere præcipuum propè est fidei nostræ mysterium, idq; imprimis & alleuat laborem & confirmat animum, ut pugnare, & niti, & sperare uictoriam aduersus carnis uitium debeamus, quid ita illi aut resistere carnis uitijs æque ut nos, non potuerũt, qua de re satis antè est disputatum, & dictum, aut in eiusdem penè expectatione præmij non eandem ipsi in Deum fidei uiam, & rationem, quam nos, instituere? Quanquam ego ista dum percunctor, ad illud diuinum fidei nostræ mysterium, quod hesterna die nobis patefactum est, intuens, reperio statim horum, quæ percunctor, dissolutionem. Illi enim sic restitutionem corporum sperabant, ut ad easdem iucunditates, eademq; mundi commoda, quæ in hac uita faciebant maximi, redituros in altera se confiderent, uxoresq; suas, & domicilia, & agros recuperaturos. De qua illorum spe, atque opinione etsi non palàm est, neque diserte in Moysis lege scriptum: tamen ex interrogatione Saducæorum, quæ de septē illis fratribus eandem uxorem deinceps ducentibus, quid in resurrectione corporum futurum esset, dominũ illi IESVM sciscitati sunt, quæ fuerit Iudæorum mens, & de futuris bonis expectatio, liquidò potest intelligi. Qui igitur bona hæc corporea & terrena tanti æstimabant, ut fructum in illis perpetuæ uitæ ponerent, non poterant illa ne in hac quidem mortali uita sic contemnere, ut mentes suas ab illis ad Deum penitus auocantes facilè resisterent carnis prælijs, atq; oppugnationibus, id quod nos melius possumus, qui & diuellimur in hac uita ab omni

ab omni mundi spe, & iucunditate propter Deum, & in futurum cœlestia, nō terrena bona expectamus. Ita illi neq; fidem in Deum eandem, neq; parem firmitatem animi ad resistendum carnis cupiditatibus inuenire potuere. Nunc lege tu, quæ sequuntur.

Similiter autē & spiritus coopitulatur infirmitatibus nostris. Hoc ipsum etenim, quod oraturi Deum sumus, quemadmodum oporteat, nescimus. Verum ipse spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

HAEC PAVLI sensa unum post aliud ipsius quidem more loquendi obscuro, & implicito, cum difficilia cognitu semper sunt, tum diuulsa sæpe, & interrupta, ut uix cohærere posse inter se uideantur. Sed nobis non tam ex uerbis interdum eius, quàm ex spiritu, & mente facienda est interpretatio, ut in hoc loco. Quoniam enim de tolerantia, quam in illa spe futuræ gloriæ sustinemus, fuerat iam sæpius uerbum factum, ut eam ipsam tolerantiam fortius constantiusq; teneamus, alio quoq; subsidio & firmamēto nos instructos demonstrat spiritu nostro met, qui uota, precesq; nostras ita dirigit erga Deum, ut nobis tuta, & salutaria postulemus. Atque hoc monstrato, ad Deum deinde ipsum reuocat omnem nostram facultatem, & consistendi, & tolerandi. Quod ergo hic ait, similiter & spiritum opem ferre infirmitatibus nostris, in eam rationem intelligamus esse dictum, ut duplicem uim habeat. Nam quòd spiritus curam suscipit infirmitatum nostrarum, id est, earum, quæ sunt ex parte carnis, & corporis, cum paulo ante positam rationem comprobat, corpus eiusdem gloriæ socium fore nobiscum. Qui enim alioquin tantam de eo curam spiritus susciperet, ut & redemptionem illius suspirando desideret, & in infirmitatibus, ac periculis ei opituletur? tum illud quoq; efficit, ut hoc quoq; fulti, munitiq; subsidio alacrius tolerantiam, & firmitatem resistendi capiamus. Nam quòd sæpe iam Paulus totum hominem in sese alicui hominis parti cōponit, & tanquam de duobus in uno, & eodem loquitur, nunc hominem totum in spiritu constituens, ut quà dicit, Nos in nobis suspiramus expectantes redemptionem corporis nostri: nunc in corpore collocans, ut in hoc loco, Spiritus opitulatur infirmitatibus nostris, est hoc quotidiano loquendi more usitatum. Spiritus igitur utrunq; facit, & confirmat nos ad perpetiendum, & ferendum, quandoquidem nos per patientiam expectamus, & fraternam de corpore suscipit curam, ut id ab errorum lapsionibus continendo in uiam, spemq; inducat iure optandæ, atq; expectandæ immortalitatis. At qui spiritus? non enim de isto mediocris est disceptatio. Sed nos missas facientes controuersias, quoniam id tantum proferre, & effari uolumus, quod nobis suppeditat, & inspirat Deus, dicamus nostrum hūc esse spiritum, quatenus is tamen ad Deum conuersus est, & totus aptus, atque dependens ex eo, quod facere ille non potest, nisi cum sancto spiritu sit coniunctus. Et sane propria uoluntas nostra, & ratio cum in Deo locata est, solaq; spectat diuina, & immortalia, spiritus est, & eo nomine nuncupatur: quæ si deflectat ad mundum, atque carnem, ita caret spiritus appellatione, & nomine, ut rationis tamen, uoluntatisq; retineat, sed sit carnalis, & terrena ratio. Caro porro, & spiritus usq; eò diuersa inter se, alienaq; sunt, ut apte, proprieq; loquendo in unum nequeant coniungi. Ista ipsa igitur nostra ratio copulata cum Deo, & nihil planè uolens, quod Deus ipse nolit, est, quæ opem fert infirmitatibus nostris. Nam & cum auocat nos ab eis expetendis, quæ sunt caduca, & corruptibilia, pulchrioraq; multo, & amabiliora ex Deo, quæ appetamus, proponit: nimirum illa magnum momentum affert ad constantiam animi, atq; ad uirtutem in rebus uarie mentem nostram labefactantibus, seruandam nobis, ac retinendam, & plurimum in eo quoque nobis conducit, quòd desiderantibus nobis orare Deum, & petere ab eo aliqua nominatim, quæ ipsi grata sint & nobis salutaria, quoniam in hoc falli facilè possumus, atque adeo sæpenumero fallimur, ipsa ratio, quæ est non sanctus, sed sanctificatus in nobis spiritus, qui tamen sine coniunctione spiritus sancti talis esse non potest, intercedit pro nobis ad Deum gemitibus inenarrabilibus. Atque hoc unusquisq; in sese aliquando potuit experiri, ut cum ea optauerit, quæ sibi putaret utilia, rationemq; secum in optando consentientem habuerit, deinde usu, euentuq; edoctus,

edoctus, illa esse perniciosa, uanaq́ senserit, cõuertat se cũ gemitu ad summum Deum, & ante illum prostratus, ac lachrymans proferat simul cum Psalmista, Deduc me Domine in semitam mandatorũ tuorum, quia ipsam uolui. & illud, Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est abscõditus. Præsertim cum & sapientissimi Regis dictum sit, Viam esse, quæ uideatur homini iusta, & nouissima tamen illius tendere ad mortem. Et simile item quiddam IESVS Dominus societatẽ regni quærentibus Zebedæi filijs responderit, nescire eos, quid peterent. Ergo cum quid à Deo nobis petitur nominatim, intenta quidem & cupida est uoluntas illius adipiscendi, sed spiritus etsi ipse quoq; in idem studium inclinans, tamen extimescens, ne forte incidat in aliquam fraudem, & pro commodo, ac salute damnum, periculum'ue referat, postulatione illa facta, totam rem rursus permittit Deo, & illum usurpat Domini nostri sermonem sic orantis: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste, uerum tamen non quod ego uolo, sed quod tu. Sic enim orando, & deprecando Deum, quod quotidie tamen in oratione dominica facimus, cum ut fiat Dei uolũtas, deprecamur, iustiores ipsi, & sanctiores, & ad spem exoptatæ gloriæ alacriores efficimur.

At qui scrutatur corda, noscit quod est studium spiritus, quoniam secundum Deum intercedit pro sanctis.

DEVS qui scrutatur corda, inquit, intelligit, quod est studium spiritus, quid sibi uelit, quid optet. Id enim nimirũ optat, ut obtineat nobis ab Deo ea quæ sancta sunt, quæ illi placita, quæ nobis salutaria, non quæ hac aut illa cupiditate affecti nominatim postulamus. Pro sanctis autem hoc loco quadrat ad utrunque, siue quòd sanctas res postulat, & pro ijs intercedit, siue pro sanctis etiam uiris, qui à Deo uocati in sanctitatem, & in ea firmati diuino decreto sunt, quo de genere sanctorum, ac electorum continuo facturus uerba est Paulus. Sed & illud quoq; attendendum ex his uerbis est, quod de spiritu nostro proxime intellexerit, & non de spiritu sancto. Quod enim ait, quòd Deus scrutans corda, noscit uoluntatem spiritus, satis declarat se de spiritus nostri uoluntate loqui, quam in suo sancto spiritu, ut noscat Deus, non necesse habet scrutari corda nostra.

Nouimus autem, quòd diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum uocati sunt.

HAEC iam est constans, & inuicta ratio nostræ tolerantiæ, & firmitatis, per quam quidem rationem omnia uertuntur nobis in bonum, quod ab omnipotẽte Deo ante omnia secula electi, & constituti ad potiundam hæreditatem æternæ gloriæ unà cum CHRISTO fuimus. Quoniam, inquit, Deus scit studium spiritus nostri, qui nihil uult, nec postulat ab eo, nisi quod ipsi gratum, & sibi sit ad gratiam illam, quam habet apud Deum, conseruandam utile, quod est amantis, & uere diligentis Deum. Iccirco his, qui hoc modo diligunt, qui omnia sua bona ad Deum referunt, & in eo uno constituunt, quos proposuit Deus ante initia temporum efficere suos, & in illis collocare gratiam, & beneficentiam suam. Hi enim sunt, qui se totos conferunt, & insinuant in ipsum Deum, atq; in illo amore, & in illa fide permanẽt, quod est ex Dei proposito esse uocatos. Sicut in alio loco; In CHRISTO, inquit, IESV hæreditatem sortiti sumus, præfiniti secundum propositum eius, qui omnia operatur. His inquam, talibus omnia & aduersa mundi, & prospera in bonum cooperantur, arctiusq́; cuncta constringunt necessitudinẽ, & amicitiam initam illis cũ Deo, ut diuelli ab eo & abripi nullis periculis, neq; terroribus, nulla externa ui, nulla, ut ipse mox dicturus est, humana aut angelica potentia queant. Atq; hæc quidem Pauli mens. Sed nos & illud addimus, non tantum recte facta, aut fortiter suscepta propter Deum incommoda, sed lapsus etiam ipsos, & peccata interdum corporis, his ad incrementum gratiæ proficere. Non enim eripi hi Deo, semel ab eo constituti, atq; electi, qui Dei nomen in frontibus suis ferant, sed tantum in se concuti, & labefactari aliquando possunt, ut uel occultum aliquod in se ipsis deprehẽdant uitium, quod minus antea animaduerterant, eiq́;

medeantur

medeantur, uel ut humilitatem animi in magnis Dei muneribus teneant, neque se ad superbiam, & inanem animi elationem patiantur attolli, uel etiam ut casu illo admoniti, atque docti ad minus confidendum sibiipsis, & ad implorandum magis Deum redeant diligētiores. Ita enim & Petro trina filij Dei negatio plus humilitatis in posterum, & amoris erga magistrum suum contulit: & acerbitas Pauli, qua depopulabatur CHRISTI seruos, maius pòst de CHRISTO illius testimonio pondus, & maiorem addidit authoritatem, eademque in illo effecit, ut acriore animo deinde offerret se laboribus, resisteret periculis, omniaque ad Deum, & proximū quæ pertinebant, studiosius obiret, quò ueterem culpam apud Deum suam nouis quàm plurimis officijs posset delere atque extinguere. Atque horum nos duorum principum testimonio, cum innumerabilia alia se offerant, hic contenti erimus. At quid ita his uocatis Dei, ac diuinæ uoluntatis proposito ad tantum decus electis in bonum omnia cooperantur, ut etiam quæ obesse & lædere nata sunt, reddantur illis commoda, atque bona: accipe rationem, & magnitudinem diuinæ prouidentiæ simul attende:

Quoniam quos prænouit, & prædefiniuit conformes imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autē prædefiniuit, hos & uocauit, & quos uocauit, hos & iustificauit: quos autē iustificauit, hos & glorificauit. Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis cōtra nos?

TOTA ratio eius, quod dixit, omnia diligentibus Deum cooperari in bonum, & aliorum etiam, quæ paulo pòst in hanc eandem sententiā dicturus est, ex eo nimirum dependet, quòd sic ab Deo statutum fuit, & diffinitum. Nanque quod attinet ad partes nostras, nihil in nobis stabile, nihil perpetuū habemus, iactamurque semper incertis studijs & uoluntatibus. At quòd fixi, atque firmi in hoc bono hæreamus, ut nunque separemur ab Dei gratia, ipsius Dei proprium donū est, propria deliberatio: statuit enim ipse æterno ex principio, quos erat uocaturus in suam iustitiā, & gloriam, eosque prædiffiniuit, ut essent fratres, & consortes IESV Christi, quatenus homo est CHRISTVS. Nam ut homo ipse etiā adoptatus est, ipsa porrò adoptio imago est naturalis generationis, & cū, qui est natura filius, is qui per consensionē legibus adoptatur, similitudine quadā generis imitatur. Prædiffiniuit ergo Deus quos prænouerat, ut cōformes essent imaginis filij sui, qui ut Deus, natura est Dei filius, ut homo adoptione filius. In adoptione ergo fratres futuri erant, & in hoc genere fraternitatis CHRISTVS, qui natura est Deo unigenitus, in adoptione futurus erat primogenitus. Multos enim fratres adducturus erat ad Deum secū, simul & ipsos in filios Dei adoptandos curaturus. Neque uero alia de causa ipse in mundū uenit, & cum patrē Deum natura haberet, hanc quoque ex adoptione cognationē suscepit, qua is certe nō egebat, nisi ut quos naturæ genere non poterat, adoptionis iure plurimos fratres haberet. Itaque ab Deo patre & ille missus, & hi prędiffiniti, ut esset cognatio ista adoptionis frequens, atque multa, in qua & primus filiorum Dei, & inter fratres caput esset CHRISTVS. Atque hoc est, quod magnū, excellensque mysteriū in tam paucis uerbis innuit Apostolus, cū dicit, Vt esset ipse primogenitus in multis fratribus. Nā & rationē adiectus CHRISTI, & in electorū prędiffinitione consiliū Dei cōprehēdit. SANE ITA est, inquit Iulius, & quo plus progredimur in huius hominis dictis, sententijsque expendendis, hoc maior subit animos nostros admiratio: non quidē unde ista in cum deducta sint, sed quomodo ipse tantam ex Deo affluentiam altissimorū consiliorū capere potuerit. Sed nimirum Deus in illo arcana suæ sapientiæ hominibus aperiebat. Verum mi frater, quod tibi est hic, aut in proxime sequētibus necessariò faciendum, elige utro in loco malis de prædiffinitione ista, siue prædestinatione Dei, ac de libertate arbitrij nostri disputare, atque disserere, & utrū nos ex nobis aliquid afferamus ad cōsequendam filiorū gloriam, an totum potius à Deo sic accipiamus, ut nullæ nostræ in eo partes sint. Scis enim ipse quanta, & quàm difficilis sit de hac re quæstio. Cum si omnia prorsus ex Deo nobis sint ita diffinita ab eo, & destinata, quæ quidē spectent ad uirtutē, & gratiam adipiscendam, ut deliberationem nostram ipsa impellant, nihil

omnino loci noſtro arbitrio reliquũ eſſe uideatur: Sin autẽ econtrario merita noſtra gratiam Dei anteueniant, omnẽ ab Deo prorſus benignitatis, & clementiæ gloriam auferamus. Quoꝝ hoc poſterius ut magis impium ſit, illud primum aliquanto certe durius. Ac mihi quidẽ ſæpius iam reuerſo ad conſideranda ea, quæ in utranq; dicuntur partẽ, & rationum momẽta perpendenti, liquere adhuc nõ potuit, niſi ꝙ Pelagianam impietatẽ ſine ulla dubitatione deteſtor, qui tantum meritis noſtris honoris tribuit, ut diuinæ gratiæ liberalitatẽ conetur extinguere. Nihil enim arrogantius, nec quod magis ſuperbum eſſe poſsit, ſuſcipi à nobis poteſt, ꝗ̃ ita nos placere, & aſſentari nobis ipſis, ut ſi quid præclarũ, & eximium obtineamus, id facultatibus noſtris, ac nõ beneficentiæ ſummi Dei feramus acceptum. Sed ex altera quoq; parte, etſi ab ea ſtat doctor omniũ maximus, idemq; grauiſsimus, & ſanctiſsimus uir: tamen durũ admodum mihi uidetur, quodq; illabi non facilè queat ad ſenſus noſtros, ſi omnino à nobis nihil ſit, quod ualeat ad obtinendam gratiã, in pari conditione cunctorũ ita quoſdam à Deo eligi, ut cæteri in calamitate, & damno deſtituãtur. Etſi enim iuſte omnes reijcimur eò, ꝙ natura filij iræ ſumus: tamen ut in ortum & naturã tales produceremur, nullæ noſtræ apud Deum antea preces, nulla interceſſerat flagitatio. Sed ipſe cum ſua bonitate nos lucis, naturæq; participes facere instituiſſet, cur ſubito mutatus bonitatem ſuam, occaſionem noſtri exitij eſſe uoluerit, diſpicere ſatis non poſſum. Vt iuſtitiam, inquit, etiam ſuã demonſtret in ijs, quos deſtituit, ſicut in illis, quos eligit, oſtendit bonitatem. At quo pacto iuſtitia ſit, ſi nihil ego delinquens, in hoc ipſum creor, & producor in lucem, ut damnãdus ſim, meiq; exitij, atq; damni ipſa Dei creatio initiũ, & cauſa ſit? Deinde hanccine illi in Deo appellant iuſtitiam? quaſi ulla in Deo præſtantior iuſtitia ſit, ꝗ̃ ipſa bonitas. Itaq; Græci, & doctores Latini reliqui, quibus uetuſtas addidit authoritatẽ, meo iudicio moderatiores, qui ſic nobis aliquid tamen relinquunt, ut totum, quod habemus uirtutis, & meriti, ad Dei gratiã nihilominus referant, quorum neq; doctrina illorũ eruditione, qui ſecus ſentiunt, neq; religionis ſanctitas ſanctitate eſt inferior. MAGNVM, inquã, concurſum acerrimarum diſputationũ excitas mi frater, & magnum mare cõmoues, cum hanc difficillimam omnium quæſtionẽ, &, ſi uerum fateri uolumus, penè inexplicabilem à nobis uis tractari, etſi eam quidem defugere honeſte nõ poſſumus. Locus enim iſte fert, & eoꝝ expectatio, qui Paulum noſſe cupiunt, hoc imprimis poſtulat, ut aliquid de hac ipſa re in mediũ proferamus, quando explanationem Pauli ſumus profeſsi. Verum ut ſtatim de principio notam tibi faciamus ſententiã noſtram, nos de illorum numero ſumus, qui aliquid etiam in nobis eſſe poſitũ uolunt, quatenus tamen cum illis conſentire ſine fraude, & ſine detrimẽto ueræ fidei poſsimus. Atq;, ut tu modo ipſe dicebas, ſi in pari conditione omnium noſtrũ hi ab Deo eligantur, alij reijciantur, nõ poſſe à nobis diſpici, neq; animaduerti Dei iuſtitiã: ſic illud addo, ne in eodem quidẽ facto intelligi à nobis eius ſapientiã, ſi nulla cauſa, ac ratione diſcrimen faciente, alios improbet, reijciatq; ad interitũ, alios ad ſalutem, & gratiã ſuam recipiat, cum iſto agere modo, atq; operari caſus potius, ꝗ̃ conſilij eſſe uideatur. Quanquã ſic nos loquentes in illam fortaſſe incidimus petulantiã, ut uideamur quaſi è regione reſiſtere uelle Deo, & in diſquiſitionẽ illum, atq; ad iudiciũ accerſere, quod nullo modo intendimus, ſed proſtrati animo, & corde ante ipſum, ueniamq; ab eo, & miſericordiã poſcentes, ipſum precamur ſupplices, ut uerba noſtra ipſe dirigens facultatẽ nobis det, quò illi tam in oratione, ꝗ̃ in uoluntatis ſtudio placere ualeamus. Cupimus enim inueſtigare, quid uerum ſit, neq; id ſolum, ſed quod cũ ueritate pietatem quoq; præterea erga Deum habeat cõiunctam. Tibi uero mi frater, etſi te aſſenſorẽ nobiſcum eiuſdem ſententiæ habemus: tamen dicendum erit cõtra aſſertiones noſtras, ſicubi tibi minus recte uidebimur loqui, quando unum hoc ambo adnitimur, ut quod uerũ ſit, id cõprehendamus. FACIAM ut iubes, inquit, quamobrẽ aggredere ad dicendum. PRIMVM hoc te rogo, inquam, num tu Pelagium quicq; ſenſiſſe recti exiſtimes, qui merita noſtra præcurrere diuinæ gratiæ, & beneficentiæ uoluit, uel prouiſa antè à Deo prædiffiniente electos ſuos, uel pòſt operibus iam ipſis probata eidẽ, & cognita. MINIME, inquit, exiſtimo, nec mihi uidetur quicq; potuiſſe dici iniuſtius. QVIPPE, inquam, cum duo ſtatim

uulnera

uulnera ſententia iſta accipiat immedicabilia, ut ego arbitror: primum, quòd gratia Dei ſi ita ſit, nõ eſt amplius gratia, ſed debita operæ merces, nihilq; benignitati, & gloriæ ſummi Dei in eo eſt relictum: qua de re à Paulo, & à nobis heſterno die ſatis dictũ fuit: Alterum, quòd antequã in gratia, & amicitia apud Deum ſimus, cœlum iam, & beatam in cœlo uitam demeremur, quod nõ modo colentibus Deũ rite, ac legitime, quod dũtaxat in CHRISTO Ieſu facere hominibus datum eſt, uerũ etiam uirtutẽ & Dei cultũ ex philoſophia amplectentibus cõtingere eſt licitum. Siquidem dignitas tanti meriti nõ ex Deo nobis; ſed à nobiſmetipſis inſit: quo nihil eſt noſtræ imbecillitati incõgruentius. ITA SE res habet, inquit, & eſt illa ſupba, inſolẽsq; ſentẽtia. ET TAMEN ille, inquã, neſcio quid ſpectauit. Nõ enim reperiebat, quo pacto de Dei iuſtitia alios ſibi deligente, prætereunte alios, ſeipſum, & cogitationes explicaret ſuas, niſi merita priora ex parte noſtra poneret: ſane parũ attendens aliam in ſummo principe, aliam in datis ab ipſo iudicibus iuſtitiæ, & diſtributionis rationẽ exiſtere, ꝙ illa principis ſoluta legibus in ignoſcendo, & in obligando muneribus ac beneficijs, magis q̃ in puniendo, mercedemq; reddendo cũ præſtantior ipſa in ſeſe eſt, tum principis fama, & maieſtate multo dignior, qui quos accipit, quãuis perfidioſos & improbos, nõ ſupplicio ſtatim, neq; pœna, ſed cum beneuolentia, & cũ humanitate accipit, facitq; eos ipſi ſe dedentes ſua comitate, eximiaq; bonitate & fideles, & probos: hanc ut dico diuinæ magnitudinis gloriam Pelagius non uidit: quã ſi uidiſſet, non omnem illius beneficentiam ad merita noſtra cõtraxiſſet, neq; nos tanq̃ alteros deos dantes prius illi, ut poſtea reciperemus, quaſi exaduerſum Deo cõſtituiſſet: qui ſi tantopere hanc meritis noſtris tanq̃ ponderibus examinatam Dei iuſtitiã amplexabatur, miſericordiam Dei, qua liberat peccatores, quo in loco relinquebat? An ſi qui male meriti de Deo ſunt, hi Dei clementia & uenia ſæpe habentur digni, qui nihil meriti in neutram partẽ ſunt, non eiuſdem ſæpe liberalitate benignitateq; perfruentur? Imò uero ego hoc amplius dico, eoſdẽ ſæpenumero eſſe, quibus ignoſcat Deus, peccataq; plurima, & culpas graues cõdonet, & in quos maxima monumenta cõferat & gratiæ, & liberalitatis ſuæ, hocq; eſſe proprium infinitæ iuſtitię, & bonitatis ſummi Dei, & quo illius gloria maxime lucet, atq; eminet, niſi quidem cõuertere ſe ad Deum, & ueniam ab eo petere in partem meriti ponendum eſt. Quod ſi ita eſt, humanæ leges omnes inique latæ ſunt, quæ delinquentibus nõ ueniam, quã poſtulant, ſed pœnam, quã merentur, peccato & crimini uolunt eſſe propoſitam. Verum nos Pelagium cum ſectatoribus ſuis relinquamus iure à ſanctiſsimis uiris fractum, atque conuictum. De illis nunc uideamus, qui in cõtrariam, diuerſamq; ſententiam ita diſceſſere, nihil omnino ut in medio nobis reliquerint, nihil ut poteſtati noſtræ, ne in uoluntate quidem ipſa permiſerint: ſed Deo omnia prorſus ita ferri uelint accepta, ut in omnibus, quæ conamur recte, atq; ſuſcipimus, ille primus, ac ſolus impulſor animi noſtri, cõuerſorq; uoluntatis ſit, uſq; eò quidem, ut ipſos primos afflatus cogitationum noſtrarum, non à nobis, ſed à Deo pelli, & moueri putent. Quæ ſanè ſententia in maximas item ipſa incidit difficultates: primum, quòd nõ iuſtitiam ſolum iſtam in Deo diſtribuentẽ cuiq;, quod cuiq; cõuenit, ſed illam etiam liberalitatis, & beneficentię gloriã, quam maxime amplexatur, uidetur imminuere. Quid enim poteſt eſſe in eo beneficio dignitatis, quod caſu, non cõſilio datum eſſe uideatur? Conſilium autem quod, ſi in pari prorſus omnium cauſa, hi ſine ratione certa illis pręferuntur? At Dei uoluntas ſumma rationum omniũ eſt, fateor, ſed ſummam tamen in Deo, infinitamq; rationem aliquid ſine ratione facere, abſurdum eſt. Non eſt noſtrũ, inquiunt, indagare tam alta: cur alia tot & tanta indagamus, & quærimus? Eſt'ne igitur rectum aliquid in nobis, quod nobiſmetipſis, ac nõ Deo ferre debeamus acceptum? nihil earum quidem rerum, in quibus hærere iam meritũ, & laus operis poteſt: aliquos tamen ad eas res uoluntatis motus in noſtra dicimus eſſe poteſtate, alioquin noſtri arbitrij libertatẽ, quã aſſeris tu idem, quo in loco obtinemus? Quoniam peccare poſſumus, inquis, & id uelle noſtrum eſt, recte autem uelle agere nõ noſtrum, ſed ex Deo. Ita'ne uero liberum tu arbitriũ illud uocas, quod ad unam tantum partem ita aſtrictum eſt, ut in altera iuris nihil omnino, nec facultatis obtineat? Quid autẽ ſi peccare uelle poſſumus ex nobis, non'ne etiam

possumus non peccare uelle ex eisdem nobis? Aut si id non potest, non tam profecto possumus peccare uelle, quàm necessariò peccare uolumus. Necessitati porrò quæ lex, aut quæ præscripta pœna est? At enim ex cõtaminato genere oriundi ipsa iam narura ad interitum facti sumus, ut quos prætermittit, neque ad se reuocat Deus, ij cõquerendi causam nõ habeant. At ego uideo in futuro mundi iudicio nõ ita laturum sententiam CHRISTUM Iesum, qui illud iudiciũ pro patre exercebit aduersus eos, quos est damnaturus, ut ita proferat: Quandoquidẽ uos ex infecto genere Adę producti estis, culpamque & uitium parentis uestri cõtraxistis, ob eam rẽ uos ęternis ignibus cruciandos trado. nõ ita proferet: Sed quid dicet? Ite maledicti in ignem æternũ, qui cum esurientem me uideretis, nõ pauistis: cum nudum, non uestiuistis: cum infirmum, non subleuastis. At hæc non cõmunia generis humani, sed peculiaria singularium hominũ sunt peccata, quæ idcirco illis præcipue tunc exprobrabuntur, ut ne in illo acerbo cruciatu animi, & dolore audeant illi Dei implorare misericordiam, quam alijs ipsi implorantibus denegauerunt. Iam ista horum sententia omnem prorsus ad bonum arbitrij nostri cõsensum nobis auferentium, non'ne omnia uidetur reuocare ad necessitatem? non'ne bonis mẽtibus scrupulosa est? non'ne extinguit studium uigilandi, & adnitendi? animosque nostros retardat, atque deterret, ne labore, ac diligentia, quoad possumus contendamus? Quæ etiam his recentibus hæreticis occasionẽ præbuit, ut de seruo iam, nõ amplius de libero arbitrio auderent cõscribere. Impiè illi hoc quidem, ut pleraque alia, nec ueterum in eo doctorum pietatem, & sanctitatem, sed sua tantum religionis omnis euertendæ studia insequentes; uerũtamen qui in authoritate sanctissimorum hominũ se putent delitescere. At enim multa sunt scripturæ testimonia Deo omnia attribuentis, quibus refragari ualde iniquum sit. Ego iniquum cõfiteor esse, & refragari scripturæ testimonio, & negare omnia attribui Deo bona oportere: & tamen idem ego hoc dico deuitata hac iniquitate nõ nihil quoque libertati nostri arbitrij loci, ac muneris reliquum esse. Verum quæ sunt ista tamẽ scripturæ testimonia, quibus necessario assentiri debeamus? In Euangelio, inquiunt, CHRISTI est discipulos alloquentis: Non me uos elegistis, sed ego elegi uos. Et alibi: Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Et: Vobis datum est nosse regnũ Dei, cæteris in parabolis. quæ omnia, & alia item multa declarant donum Dei esse, quicquid in nobis ad Deum rite cõuersum est, quod nos pie, planeque confitemur. Nam & electio nostra ex Deo est, siquidem antè ille nos elegit, quàm in natura editi essemus, & applicatio ad CHRISTUM, cognitioque regni cœlestis, & beatissimæ uitæ assequendæ spes, dona Dei nobis sunt, & ea quidem primaria, & maxima: sed tamen illa nobis collata uolentibus. At nos nõ elegimus, sed fuimus electi, nempe uolentes, siue in præsentia tunc cum fuit facta electio, siue iandiu, si illa facta est ante mundi secula: quoniam in ea futuri uoluntate præcogniti fuimus, ut pareremus uocati, quos enim præcognouit, hos prædiffiniuit. Et quanto planior, ac solutior Pauli ista deductio est, ipsa etiam erga nos beneficia, & decretũ, deliberationemque summi Dei ad præcognitionem in eo futurorũ reuocantis, cum quo cõueniens caput Apostolorum Petrus, electos hos eosdem uocat secundum præcognitionẽ Dei patris in sanctificatione spiritus. Quid ergo, quod ex æterno tempore is deliberat, & eligit, causa'ne est in nobis, qui id merituri tanto pòst sumus? minime, neque ullum nostrum electionem Dei de nobis prouocat meritum, sed causa diuini illius cõstituti, ipsius est Dei pręcognitio. Quid porrò præcognoscit? futuros nos ministros sui glorificãdi nominis, nõ uirtute nostra idoneos, nõ meritis, nõ ingenij, aut animi facultatibus, quæ in nobis nullę nõ ab Deo sunt, siue illæ cõmuni, siue proprio beneficio nobis datæ, sed eo uno aptos, aut, ut planius etiam loquar, accõmodos, quod unum in nobis situm est, inductione animi uidelicet ad nõ aspernandum, neque repudiandum mãdata, & uocationes summi Dei. Hoc præcognito in nobis, quòd faciles ductu erimus, tum Deus sapienter unà, ac liberaliter bonum suũ omnibus impertire cupiens, diuinorum suorum beneficiorum iam inde de principio nos digna cõstituit fore receptacula: nec tamẽ propterea in nobis meritum gratiã Dei anteuenit: sicut nec solũ quidem, aut area ipsa sola accõmodatione sui uim habet ullam promerendi, nisi abuti uocabulo uelimus, ut ædificium in ea nobile

extruatur

extruatur:sed illa tota est architecti, ædificatorisq; deliberatio, cuius prudentia, atq; cura,& aptatur etiam magis solum,cōmodiusq; fit, & ipsa ædificatio cōstituitur,atq; suscipitur:sic nostrum credere simplex illud & inchoatum,quo ad obediendum Deo incipimus inclinari,nō continuò mereri est:sed tunc meremur, cum firmati iam in bona uoluntate ab ipso Deo, & in Ipsius cognitionē, amoremq; traducti, omnia ex illo, & propter illum agimus. At enim ista animi inductio uoluntas quædā est, quam uoluntatem necessario antecedit cogitatio. Sed ne sumus quidē idonei cogitare aliquid ex nobis,hoc Paulo attestante,quā scribit ad Corinthios: Non quòd idonei sumus à nobis ipsis cogitare aliquid tanquam ex nobis, sed (ut duriore aliquantum uocabulo nunc utamur) idoneitas nostra ex Deo est. Quare si nec cogitare quicquam possumus nisi ex Deo,ne uelle quidem quicquam sine eodem Deo possumus. Ad quod dicendum est, uerba ista Pauli aliam quandam spirare, deferreq; sententiam, quàm eam,quæ ab hisce intenta est. Non enim in illis de ipsa qualibet cogitatione sermo ita est,ut insistat Paulus,& commoretur in ea:sed de ipsis cogitandis operibus intelligit egregijs,& mirabilibus, & ad illustrandam gloriam Dei magnificis, quæ non nauare modo quisquam,sed ne cogitare quidem, nisi ex ipso Deo idoneus est. Non enim ista huiusmodi cogitatio inchoata,& rudis inceptio quædam est, animi etiam nunc mo-lientis primos illos motus inclinationis ad Deum,& uoluntatis suæ,sed cogitatio sapiens,atq; magna maximarum simul, sanctissimarumq; rerum & suscipiendarum, & administrandarum,quas res fatetur ne idoneū quidem se esse,ut existimet à se esse perfectas:hoc est,nō se existimare idoneum authorē illarum esse. Sed,ita enim sequitur, idoneitas nostra ex Deo est,idoneitas repetit,& non,cogitatio,quæ sit ex Deo. Quæ autē ista idoneitas?qui idoneos ministros nos fecit,inquit,noui testamenti,ut facultatem & uirtutem noui testamenti prædicandi, atque publicandi à Deo se totam accepisse cōfiteatur. Quem Pauli sensum,qui illum locum accuratius legent, facile intelligentia cōsequentur. Sed est locus difficilior,in quo Paulus ad Philippenses scribens, sic loquitur: Dilecti mei sicut semper auscultauistis, non in præsentia mea solum, sed multo magis in absentia cum metu, & tremore uestram ipsorum salutem procurate. Deus enim est operans in uobis & uelle,& agere pro bona uoluntate: ut etiam uelle nostrum appareat esse à Deo,quod nos confitemur in illis uoluntatibus,quæ ad præclara Dei opera agenda incensæ,& paratæ sunt. Nihil enim perfectum esse à nobis potest. Sed nostra sunt initia, & cogitandi, & uolendi: Atque ita nostra, ut magnam quoq; partem in illis obtineat Deus. Ipsum enim necessariò propositum nobis habemus,cum ipsum uolumus, & cogitamus, ut sit ipse prius nostrarum cogitationum, uoluntatisq; inuitamentum, ad quem cum inclinauerimus, quod bonū propositum in nobis uocat Paulus,uelle deinde, & operari ex illo bono proposito, perfectius à Deo nobis est,cum ipsius ope, & subsidio ad rectè agendum, cōstanterq; uolendum & fulciamur,& promoueamur. Reliqua est obiectio: Cum nihil omnino in rerum natura,nisi per Deum,& ex Deo sit, quoniā nulla res est,cuius rei, hoc ipsum quòd est, non proficiscatur à Deo, ne uelle quidem ipsum, & cogitare in actum egredi potest, nisi author uoluntatis, & cogitationis sit Deus: quod ut ita esse concedamus, sine Deo etenim nulla omnino res est, illa tamen Dei adsistentia, ut sic loquar, & concomitatio in rebus, quæ sunt, non rationem causæ impellentis, sed tanquam fulturam,& subsidium rei existentis in se habet. Nos uero cum quærimus utrum uelle sit à nobis,an ab Deo:id ita quærimus,ut non uoluntas'ne nostra in Deo nitatur, atque cōsistat; sed an ab ipso tantum Deo in nobis ea moueatur, nosq; nullas nostras partes ad uolendum afferamus,cupiamus inuestigare,atq; nosse. Qui si nihil omninò ex nobis ad bonas cogitationes,& sancta consilia afferimus, neque illam primam saltem inductionem animi, quæ quasi cardo quidam uoluntatis est, huc uel illuc se uoluentis,in nostra habemus potestate,liberi profectò arbitrij non sumus,sed nos pro inanimi,aut certe pro experte rationis instrumēto ad suos usus adhibet Deus,eaq; item ratione,nulla est in nobis ratio promerendi. Sin autem idcirco quòd nos nostrum uelle,& parere Dei constituto imperioq; subijcimus, omnis bona, & sancta actio in nobis producitur à Deo,cuncta quidem illius actionis gloria,& omnis uirtus, & omne

meritum planè ex Deo est, sed quod, nisi obedientiam nos nostræ uoluntatis, tanquam staminis filum diuinæ contexendi prudentiæ subiunctam teneamus, hæsurum in nobis non sit. Cuius rei signum maximum, quòd in medio cursu rerum bene gerendarum auerti retro, & resilire possimus. Quòd si possumus resilire, possumus etiam non resilire: & aut est utrunque in nostra potestate, aut non tam arbitrio libero, quàm necessitate resiliemus. Quòd si hoc ipsum, quòd nolumus resilire, uel quòd uolumus in obedientia perstare (unum enim atque idem utrunq; est) nequaquam à nobis, sed ab Deo tantum est, cum sine pœnitentia sint dona, & uocationes Dei, ut alio loco scriptura ait, qui fieri poterit, ut qui semel fuerit in bonam uoluntatem inductus, resiliat postea, retroq; se conuertat, nisi Deum pœniteat uocationis suæ, quod iam existimare est nefas? Est igitur aliqua nostra in actionibus rectis cum Deo una cooperatio, minimam quidem ad agendum partem ipsa conferens, uerum aliquam tamen. Quemadmodum Paulus ad Corinthios: Abundantius, quàm omnes illi laboraui: non autem ego, sed gratia Dei mecum, inquit. Et Petrus: Ideo fratres studete firmam uestram uocationem, & benedictionem efficere, hoc est, estote in obediendo constantes. Et cum legitur: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Dedit eis potestatem ut fierent, inquit, non statim fecit filios, quoniam ab eorum parte credulitatem, & uoluntatem requirebat. Aut cum dicebat CHRISTVS: Fides tua te saluam fecit: quod mulieri dictum importunius instanti, quam præsertim initio dominus repellebat. Et, Si potes credere, omnia possibilia credenti, cum statim clamans pueri pater cum lachrymis, Credo domine, inquit, subueni incredulitati meæ. Et cum cæcitati eorum, qui non credebant, in synagoga irascebatur. Et cum dicebat: Qui sermones meos audit, & credit mittenti me. Et, Qui uult uenire post me. Et, Si uis saluus fieri. Et cum paterno illo cordis affectu super Hierusalem fleuit. Cum si ciuitas illa ad credendum nullas suas partes allatura erat, non tam flere super illam opus fuit, quàm ut crederet imperare. Et ad Thessalonicenses Paulus: Dignetur uos uocatione Deus noster, & impleat omne propositum bonitatis: id est, quod bene proponitis perficiat, & impleat in uobis. Quanquam de libertate arbitrij, ac motu nostræ uoluntatis in nobis posito, neq; certius afferre exemplum, quàm de ipso Adam possumus, qui cum nondum filius iræ esset, neq; naturæ uitio ad malum impelleretur: uita tamen sibi morteq; proposita, in deteriorem uolens partem se demisit: neque authoritatem illustriorem, quàm Salomonis, qui in Prouerbijs: Hominem, inquit, à Deo fuisse relictum in manu consilij sui. & quod euidentius adiungit: Seruaturũ illum mandata, si uoluerit. & item: Apposita fore illi ignem, & aquam, uitamq;, & mortem ante oculos, & utrum uolet, atque utrò manus tendet, id illi iri datum. Et item: Hominis sunt præparationes cordis, & à Domino est responsio linguæ, moxq; adiungit: Verte ad Dominum opera tua, & confirmabuntur cogitationes tuæ, magisq; item perspicue: Cor hominis cogitabit uiam suam, Dominus autem diriget gressus eius. Iam præter dicta, & testimonia scripturæ, quæ plurima sunt, ipse mos, ordoq; catholicæ Ecclesiæ non'ne aliquid esse à nobis, & ex uoluntate nostra indicat? Quid enim aliud cohortationes, quid præcepta, quid minæ, quid obtestationes superiorum, & authoritatem habentium, aut doctorum etiam nostrorum sibi uolunt, nisi ut nos tanquam uoluntatis nostræ dominos in meliorem, & sanctiorem conuertant partem? aut quem alium ad finem CHRISTVS Iesus carnem hominis accepit, docendoq;, & conuiuendo in mundo est diuersatus? labores, ærumnas, ludibriaq; pertulit: morte, & cruce affici se passus est, ac nihilominus humilitatem illam, patientiamq; suam mirandis illis diuinitatis operibus interdum distinxit, nisi ut commonefaciendo, & rectum in cœlum iter commonstrando, hominum uoluntates ad se alliceret, & per se in Deo patre collocaret? Quæ si per se moueri, nisi eo iubente non poterant, cur per tot anfractus operum, & laborum, ac non uoce ipsa, iussuq; diuino mundi conuersio protinus ad Deum facta est? Verum ut aliquando finem faciamus disputandi, atque id concludamus, quod nobis uidetur æquum, confiteamur illud primum, omne bonum in nobis ex Deo esse. Nec tantum cõmune hoc, & natura omnibus datum, quòd mentis, & rationis participes facti sumus,

mus,totq; prætcrea instrumentis, ad nostrum munus obeundum ab ipso Deo locupletati,atq; ornati : hæc enim diuina esse prorsus in nobis beneficia nemo uel mediocriter sapiens dubitauit unquam:sed de his in præsentia non agimus;de illis loquimur bonis,quæ post exortum,& constitutionem nostri à nostræ arbitrio uoluntatis proficiscuntur,ut hoc uelimus potius,quàm illud:huic magis consilio,quàm illi acquiescamus, hoc enim propriū iam est uniuscuiusq; opus, propria animi inductio, quæ si ad Deum,& Dei partes se dediderit,in illo genere bonorū constituitur à nobis, quæ sola uere sunt, & in sacris literis appellantur bona, in quibus diserte sanè, ucreq; dicitur, omne bonum nobis à Deo esse,ut non solum actio,neq; uoluntas,consiliumq; duntaxat,uerum prima etiam illa cogitationis cōmotio, si ad sanctitatem, & fidem se conuertat,ex Deo nobis moueatur,& insit,uerum alio, atq; alio modo. Nam cum Deus dupliciter causa bonarū rerum sit,uel ut effector,& ipse agens,uel ut finis,resq; desiderata,priore quidem modo quicquid facit Deus , ipsius est actio, & opus eius proprium,nihilq; eò nos à nostra parte afferimus,qua ratione, per uoluntatem, & constitutum omnipotentis Dei,quicquid est in nobis perfectum,& constans in amore erga ipsum,& in rebus asperis pro ipso perferendis,prosperisq; temperandis,quicquid firmitatis in bono proposito, quicquid fidei, rectæq; religionis obtinemus , id totum à Deo nobis authore ita datur,ut agnoscere debeamus nos facultatibus nostris eò aspirare non potuisse,nisi Deus nos in illa gratia, & gloria ipse suis pene manibus collocauisset. Atq; hæc prædiffinitio est,& uocatio ab Deo, & glorificatio nostra. Sic enim ab eo electi ante constitutionem mundi fuimus, ut per illum, & ex illo omnem diuinorum bonorum copiam suo ipsius solo beneficio,non meritis ullis nostris antè euntibus habituri essemus. Verum quà Deus finalis rerū causa est,& ad eum, ut ad summum bonum mentes nostræ mouentur,nostra hactenus uoluntas,& cogitatio,& prima illa atq; inchoata actionum nostrarum consilia ex Deo quoq; ita sunt, ut nihilominus libera sit nobis facultas illum appetendi, aut auersandi . Non enim tunc ut mouens, atque impellens author ipse est , & principium uniuersum nostræ uoluntatis, sed ut appetitus, & desideratus ; magnum quidem tum quoq; momētum afferens ad inclinandum nos,atq; alliciendum,ueruntamen uim non adhibens, quin possimus diuertere in partem aliam,atq; deflectere:neq; ita imperans, ut sit necessario nobis parendum,sed uelle nostrum in nobis tunc est.Itaq; adduci,& attrahi nos permittimus, si tamē uolumus.Ex quo apparere iam arbitror,quæ sit huius difficilimæ quæstionis non improbanda solutio,quæ idcirco tot doctorum mentes impeditas adhuc tenuit, quòd hanc finalē causam in Deo cum agente illa,atq; efficiente in unum miscuerunt, neq; distinguere inter se,& separare sunt conati.Nos uero prædicamus,Deum esse in nobis omnium bonorū causam,etiam uoluntatum,primarumq; cogitationum: sed si qua sunt in nobis perfectiora,lōgiusq; progressa bona, tota ea ab Deo prorsus nobis existere,neq; esse in illis quicquā in quo nobis assentari,aut ad partes id nostras dedere debeamus:Principia uero bonarum cogitationum,& uoluntatum ex Deo ita existere,ut nostri quoq; tamen arbitrij illa sint,ut cum ad ipsum tanquam expetendum, ac exoptabile bonum nosmetipsos sponte uertimus,magnam quidem uim in eo,illiciūq; nos trahendi inueniamus,sed quo tamē libertas animi nostri nō constringatur. Quòd si etiam apertius & enodatius res ante oculos est ponenda, sic uolo te mi frater existimare,non eandem uim esse liberi in nobis arbitrij, quæ in Adam fuerit primo nostro parente. Ille cum creatus liber,& ab omni prorsus dominatu solutus, potestatē integram,utrò se uellet flectendi,inclinandiq; haberet, mundum Deo antepo suit,eumq; sibi Dominum potius adsciuit,sponte & uoluntate sua, tantum leui hortatu carnis suę,hoc est, Euæ,id agens:qui si idem sese ad partes Dei uertere uoluisset, planè agere hoc poterat,pleno & libero suæ uoluntatis arbitrio,quoniam ita erat factus à domino Deo,sibiq; ita ipsi cōmendatus & traditus,ut integra illi de se ipso potestas in utranq; partem esset.At postq; ille,dimisso Deo,mundum sibi dominum potius adoptans,hanc nobis reliquit praui iudicij sui hæreditatem,ut insiti omnes mundo & amoribus illius dediti, animales tantum (ut ad Corinthios scribit Apostolus) homines nasceremur, longe deterior facta est nostræ libertatis conditio . Nam potestas pri

stas pri

stas primum nobis penitus erepta est, ad Deum rursus ex nobismetipsis assurgendi, atque nitendi: quòd in hoc terreno luto infixi, obrutas, atque demersas uires nostras habemus, quas nequeamus explicare, nec euoluere. Voluntati autem nostræ uix tantulum relictum est, quantum interdum in medijs mundi cupiditatibus atque curis: aliquid mœroris & pœnitentiæ interueniens resipiscere eam paulisper, & desiderare melius quiddam, quod tamen ipsa non cognoscit, facit: in quo tamen desiderio breue tempus commorata, rursus in mundi studia & cogitationes terræ reuoluitur. Ita liberum arbitrium nostrum, quod in Adam integrum fuit, atque plenum, in nobis deinde transfusione peccati fractum & comminutum, potestate quidem ad Deum sese ex seipso applicandi, & suum summum bonum in eo percipiendi, penitus priuatum est: uoluntatis autem exiguum quiddam habet reliquum, quod neque ipsum tamē alte niti sua ui, nec diu perseuerare in bono proposito potest. In hoc ergo statu consistentibus nobis, cum non solum natura originis peccato infecta, sed uoluntas quoque nostra tanto antè præcurrentibus bono consilio sensibus, & cupiditatibus, quæ antequā lumen rationis adueniat, iam mundo sunt addictæ, eumque nobis dominum duplicato iure constituunt, & ob generale nostræ originis uitium, & propter peculiaria cuiusque propriaque delicta, quis erit tam iniustus rerum æstimator, qui aliquid nos omnino posse, aut etiam planè uelle quod bonum sit, hoc est quod ad uerum bonum potiundum, qui Deus est, pertineat, sine ope Dei, & quidem sine magna ope ac peculiari spiritus sancti dono audeat affirmare? Non possumus quicquàm per nos, quod ex eo genere bonorum sit, quorum est fructus in cœlesti & sempiterna uita requirendus. Ac ne uolumus quidem plenè, ut illa rectè debeat appellari uoluntas. Sed id nobis datum uel potius relictum est, ut in moderandis terrenis affectibus, & in eo humano bono, quod est modestiæ, mansuetudinis, equitatis, temperantiæ, aliquam tamen nostram potestatem teneamus: siquidem huiusmodi bona in terram nihilominus cōuersa sunt, & ad terrenos aliquos fineis respiciunt, non in Deum prorsus sunt directa & collata. Quam tamen potestatem sic tenemus, ut nec sine aliquo propinquiori, quàm communis natura fert, Dei auxilio, à quo omnis potestas est, ad meliorem uitæ ordinem possimus illam conferre. Sed hoc Dei auxilium non est ex eo genere, de quo instituimus loqui. Quare dehinc uideamus qui sit processus in nobis, & quomodo ad Deum ut ad nostrum solum bonum adiungere nos ualeamus. Ac primum in hac turba & colluuione cupiditatum terrenarum uersantibus nobis, atque ea sola bona agnoscentibus, quæ ex mundo adesse possunt, nulla est cogitatio, nullus interioris animi sensus, qui surrepere nobis nostro consilio possit, ista esse omnia nihili facienda, atque alia bona potius nobis requirenda, quæ penitus ab oculis, ab auribus, ab omni sensu tactuque corporis remota sint, quorum non sit in hac uita ulla unquam nobis accipienda possessio, sed ea & sola fide credenda, & sola spe expectanda sint: proposita nobis à summo Deo, ut si illum toto corde amplexi fuerimus, nostraque ad eum potiundum desideria omnia, relictis his mundanis amoribus, contulerimus, ipsum illum Deum, qui omnium bonorum est fons, unà cum bonis omnibus, quæ ab eo fonte emanant, in præmium & fructum fidei de eo nostræ simus habituri. Atque hoc hactenus doctrina est: sic enim docemur atque instruimur & ex literis sacris, & à Doctoribus sanctis. Oportet autem uocem docentis & prædicantis antecedere, ut mens nostra ad suspicandum quicquid istud sit quod docetur, adducatur. Non enim (ut Paulus inquit) creditur in eum qui non fuerit auditus. Hac edita uoce, & CHRISTI nomine inducto, quod in eo uno (ut diximus) hæc uox in nobis salutis est operatrix, ipse enim CHRISTVS, hęc uniuersa est ratio dare totū se Deo, & cū mundo nihil quod à Deo seiungatur, cōmercij omnino aut cognationis habere, qui audierint auribusque perceperint, partim nec ad animū quidem suum allabi patientur, quod carnalibus studijs curisque oppresſi locū non habent in animo, neque habere uolunt, ad tantas, & tam nouas accipiendas cogitationes uacuum, eamque doctrinam cum irrisione, aut etiā cum iracundia respuent, quæ quidē longe maxima fuerit multitudo, præsentē enim mundum dominum multo plures colunt & amplectuntur, quàm absentē (ut illis uidetur) Deum. Partim autem aliqui, si qui fuerint in his ipsis mundi

uolupta

uoluptatibus aliquanto temperatiores, aut ad audiendum & intelligendum docilio res,aut ita humano consilio arbitrioq; assuefacti, ut rationi non admodum repugnēt, absintq; à contumacia animi & arrogantia, ita audient uerbum Dei, ut statim in illis motus aliquis animi ad credendum & cupiendum se inclinatis exoriatur:qui quidem adhuc motus imperfecta uoluntas est:nondum enim constituitur,nec in eo quod uel le ceperit, satis firmatur, qui etiam motus à Deo ut fini nobis proposito cietur & nascitur,non enim cum Deum finem dicimus,omnem ab illo uim agendi & mouendi segregamus.Imò uero magna est in cunctis finibus,in ipsoq; præcipue Deo,ad mouendum insita facultas: quippe qua cœlestes primum orbes, ac per eos deinde omnia à Deo ut desiderato fini commouentur. Hoc itaque modo auditus & declaratus Deus nos mouet,quia appetitum quendam incitat sui potiūdi:uerum ita mouet, ut suadeat & alliciat,non ut afferat ullam uoluntati nostræ necessitatem: retinet enim uoluntas adhuc libertatem in eo suam, habetq; in potestate, utrum fores aperire pulsanti uelit, an eas per contumaciam & obstinationem præcludere. Atq; hic est spiritus sancti primus ille afflatus, atq; illa lenis blandaq; aspiratio, tanquam solem aurora antecedens, quam præuenientem gratiam appellat Augustinus, sine qua ne prima quidem illa rudisq; uoluntas moueri incipit:quæ in hoc tamen libera est, quòd si magis uult, potest non moueri:& non mouetur,nisi ipsa consentiat.Potest enim (ut diximus)& auertere se,& non auertere: in quo cardo est sequētium & actionum & uoluntatum. Atq; hactenus quidem nos nostri aliquid afferimus, simplicem illum nutum uoluntatis duntaxat,eumq; cōtinenter spiritui sancto suggerimus. At uero ubi firmiter uelle,& iam operari ex firma uoluntate incipimus,totum in nobis agit Deus:nostræ enim eò uires nullo modo aspirant: quò autem aspirent,cum si uelimus ex Deo agere & operari, nosmetipsos prorsus abnegemus oportet: sic enim ipse dixit: Qui uult uenire post me, abneget semetipsum,& tollat crucem suam, & sequatur me. Qui ergo totum se repudiauit & abiecit, aliumq; hominem penitus induit, & ex animali factus est spiritualis, is poterit dicere illis uiribus sese animalibus & proprijs boni quicquam ex eo genere agere, quod ad spiritualia consilia sit directum. Deus est, mi frater, Deus nostra actio tunc & uoluntas, & operatio, & ex Deo spiritus sanctus, qui in nobis spiritum diuinæ charitatis cum accenderit, supra hominem nos attollit, & illo Adæ filio in nobis extincto, cœlestis supremi patris nos comprobat esse filios. Qui quidem spiritus sanctus quo modo ex Deo uero nobis insit, & diuinorum præmiorum certissimus sit sponsor, hesterno à nobis die affatim fuit dictum. Quamobrem demus nos omnipotenti Dei nomini debitam gloriam, ac subijciamus illi corda nostra, totos'que nos aptos ex eo pendere ita intelligamus,ut uitia quidem nostra sint: omne autem bonum, & omnis uirtus, & omnis apta ad promerendum actio, ex illo tota sit, nullamq; nostram partem in sese habeat: quicquid autem libera uoluntate cogitamus atque suscipimus, id solum ita nostrum, ut magnas eius quoque partes deo attribuamus, ut aut ab eo, aut non sine eo omnia nobis bona, etiam bonorum initia constare sit necesse. INTELLIGO, Iulius inquit, & uere mihi antea hallucinanti in hac quæstione ardua, & difficili nunc primum datur aliquid cernere, in quo oculus mentis meæ conquiescat. Video enim hanc distinctionem tuam ita conseruare Deo suam gloriam incolumem,ut tamen nobis nostri libertatem arbitrij non auferat, etsi illud quoq; intelligo uoluntatis huius nostræ Deum cum ei libeat,non modo illicium,& inuitamentum,ut finem, sed etiam ut mouentem, & impellentem dominum esse, quod est in Paulo nostro patefactum, quem inuitum & reluctantem per uim traxit Deus ad cognitionem sui. Atque ista quidem uoluntatum & cogitationum principia uoluentia se cum amore ad finem Deum, & se tanquam flamen ut tu modo dicebas, illius sapientiæ, operationiq; subijcientia, nimirum illa sunt, quibus à Deo in futuris sanctis tanto antè præcognitis sit iudicium ab eo,& deliberatio hos seligendi, sibiq; reseruandi, in quibus, & per quos suam omnipotentem gloriam in cæteros postea demonstret, quæ iam electio, & prædestinatio causa deinceps est,non ut finis, & appetitum,sed ut agens ipsa, atque efficiens, ut tot in ipsis electis diuina beneficia eluceant. Verum reliqua etiam apud me nonnulla,

de hac ipsa prædestinatione, seu prædiffinitione dubitatio est, num hi sic electi, & diffiniti ab ipso Deo peccare postea possint, & sese ab Deo, & ab illius amore auertere. Si enim possunt, quænam est prædestinatio? Si non possunt, quò abijt tam subito conditionis nostræ infirmitas? aut quid isti mereri iam præmij, aut mercedis queunt, si nequaquam ex se, sed ex Deo in bonis, & sanctis operibus continentur? PECCARE possunt, inquam, Iuli, nec imbecillitatis humanæ conditio ad impatibilem firmitatem in illis conuersa est, atque adeo etiam peccant, & peccabunt. Quis enim est usque eò in cœlum oculis animoq́; intentus, qui si pedibus per terram ambulet, non offendat aliquando in aliquem lapidem? Veruntamen illis sua peccata non usque eò ualebunt, ut ad interitum eos, & cum Deo inimicitiam deducant, semperq́; ratum erit, quod à Deo de illis fuerit diffinitum. Atque ipsi quidem ex sese, suaq́; impotentia, & labi, & ruere, & pessum ire penitus possunt: neque ut non possint, operabitur in illis Deus, neque efficiet, ut sint ipsi ex scipsis impeccabiles: uerum ipse excubijs illos custodiens suis, & quæ ad deijciendos illos idonea essent, sua potestate propulsans, uimq́; & impetum frangens uenientium, tutabitur assidue electos suos, & sinet quidem eos interdum labi, ut suæ infirmitatis admoniti, Dei in se gratiam maiore amore complectantur: capi autem, & obrui, ab seq́; abduci nunquam sinet. Sic enim scriptum est: Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Et de Dauid suo Deus: Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum, manus enim mea auxiliabitur ei, nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non nocebit ei. Quid ita uero nō nocebit, cum & is sit Dauid, cui possit noceri? Quoniam manus mea, inquit, opitulabitur ei. Et ad Abraam Deus: Ne timeas Abraam, ego clypeum ante te gero. In Euangelio etiam, quà dominus de Antichristo uerba faciens, eius aduentum, operaq́; prædicit, fraudis plena & impietatis, tot illum signis allaturum potentiam, & authoritatem suam exponit, ut si fieri possit, erraturi etiam sint electi, tanquam illi quidem per se errare possint, sed à Deo custodiantur. Quo etiam minus hi ferendi sunt, qui ad libidines, & intemperantiam suam omnia referentes, quò ijs solutiore animo indulgeāt, dictitare soliti sunt, si præuiderit eos Deus esse damnandos, quoniam effugere Dei præscientiam non queunt, uelle sese interim his mundanis uoluptatibus perfrui, ne in utroque seculo incommoda, & mala perpeti cogantur, quasi uero non ista horum oratio factis comprobata ipsorum damnationis causa sit, aut quicquam illorum ad interitum præuidentia Dei afferat, præter solam cognitionē. Sed hæc quæ in scholis quotidie disputantur, prætermittenda nobis sunt. De meritis dicendum, cum nulla sit hominis uirtus, quæ sua ui niti, aut tam alte aspirare ad cœli præmium possit, necesse esse Deum eundem, ad quem tendatur, tendentibus adiutorem, & ducem ad semetipsum inueniendum, potiendumq́; ex istere. Nunc ad ipsam uerborum Pauli expositionem reuertamur, qui confirmare illud uolens, quod antè præmiserat, omnia diligentibus Deum cooperari in bonum, rationem dicti sui totam ita à Deo, & deliberatione Dei deducit, ut nescio quid paruulum nobis tamen relinquat, quod est in principio positum tanquam fundamentum & solum, ad sustinenda Dei dona. Quoniā quos præcognouit, inquit, hos & prædiffiniuit, ut appareat aliquid nostri in nobis à Deo præcognitum, in quo ipse suum opus beneficentiæ collocaturus iam inde à seculorum initio sic decernat, & statuat, atque hæc ambo ante omnia tempora. mox autem in tempore, Quos autem prædiffiniuit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit. Ecce primum Dei in nobis quod appareat beneficium, & prima gratia ipsa iustificatio, per quam digni à Deo iam deinde efficimur, qui ipsius gloriam mereri debeamus. Itaque subiungit statim, Quos autem iustificauit, hos & glorificauit. Non enim talem gloriam, nisi iustitiæ merito nobis uindicamus. Porro ipsa iustitia Dei donum est, ergo omne meritum ex Dei munere obtinemus. Quis ergo dubitabit, cum hæc ita sint, quin omnia Deum diligentibus coopitulentur in bonum? etenim si Deus pro nobis, quis contra nos? si ipse defensor, quis oppugnator noster erit? Aut si etiam oppugnabimur, quæ contra diuinam omnipotentem defensionem humana, & fragilis consistet oppugnatio? Atque ut quod dixit, de electione, & glorificatione nostra, quam adhuc in spe obtinemus, ex ijs, quæ iam

accepimus

accepimus, confirmet, sic argumentum interrogando facit.

Qui utique proprij filij parcus non fuit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non & cum ipso omnia nobis largietur?

QVI IN re summa, & sibi omnium charissima prolixe, & largiter liberalis erga nos Deus fuit, cum unigenitum filium suum tradidit pro nobis in hanc humanam infirmitatem & mortem, is quod sibi quicquam residui faciat, quod nobis non communicet, nequaquam est existimandus, sed maxima concessa re, etiam ea, quæ minora sunt, quæ illud filij donum primarium consequuntur, nobis libenter est donaturus. Qui enim filium dat, amore nostri inductus, etiam filij gloriam dabit, etiam nos pro filijs diliget, & paternam erga nos capiet uoluntatem, qua hæredes nos faciet cœlestium omnium suorum, immortaliumque bonorum.

Quis criminabitur electos Dei? Deus est iustificans. Quis erit condemnans? CHRISTVS mortuus, magis autem & suscitatus, qui & est in dextera Dei, qui & intercedit pro nobis. Quis nos separabit à dilectione Dei?

HOC IDEO dictum est, quoniam magna erat inter multos admiratio, quidnam sibi isti nouæ religionis introductores uellent, & suspicio quædam eiusmodi ducta ex communibus hominum malitijs, & cupiditatibus, aliquid eos sibi quærere lucri, & authoritatis, quod fermè nouantibus res solet esse propositum; tum autem illa magicæ superstitionis inuidia, de qua heri in nostri sermonis exordio diximus, Christianum nomen exoriens grauiter insequebatur, quibus rebus fiebat, ut qui uerbum fidei alioquin non aspernabantur, ad profitendam tamen eam redderentur tardiores, uel iam professam, cum pudore quodam dissimulare conarentur. Quorum timiditati ista Pauli libertas, & uis animi ardens in Deum, atque illius amore inflammata mens alacritatem, & fiduciam addit, quasi ita arguat: Electi à Deo fuimus, & in eius iustitiam gloriamque uocati, huiusque ipsius spei firmitatem ex ijs, quæ iam ab eo nobis tradita sunt, obtinemus. Qui enim proprium suum, unigenumque filium largitus nobis est, quo pacto non largietur cætera, quæ à tanto amore illius erga nos expectanda sunt? & nos inepto pudore quodam, metuque ignominiæ apud imperitos, à prædicando palàm ipsius Dei nomine, & apud omnes glorificando absistemus? detrahant qui uolunt de nobis licet, & grauium criminum nos insimulent, nonnullorum etiam commissorum antè forsitan & patratorum, quid nobis obest ullius iam criminatio? Illa nempe peccata baptismo, & fide erga Deum abluta sunt. Deus est, qui nos iustos facit, & qui taleis nos esse iudicat. Quis alius nos iam condemnat? non moueamur ullius insimulatione, non deterreamur ignominia, quin hunc primum gratiæ Deo habendæ actum, & hanc primam uocem testem nostræ uicissim erga illum beneuolentiæ mittamus, ut palàm, & libere ipsius sanctum nomen profiteamur. Multa sunt fortaſsis proposita pericula, CHRISTVM annunciantibus; uerum ea metuere non est amoris. Ille mortuus est pro nobis, in quo est absolutio à criminibus nostra, ut iam insimulatores contemnere debeamus. Ille etiam magis nobis exurrexit, in quo nos sumus à Deo iustificati, ad iustitiam quippe cum illo exurreximus. Ille sedet in dextera Dei, quam eandem gloriam adituros nos confidimus. Ille apud Deum interuenit, & instat pro nobis, ut stabilis & firma sit electio nostra, & ipsius Dei de nobis prædiffinitio: & cum hæc ita sint, tamen'ne erit quicquam, quod scrupulum nobis aliquem, dubitationem'ue afferat, quasi diuelli possimus ab amore omnipotentis Dei? & quidnam erit istud? Sic enim ista profert Paulus, tanquam correptus numine, & totus igne diuini amoris sit flagrans.

Afflictio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? quemadmodum scriptum est: Quoniam propter te in mortem

tradimur tota die, reputati sumus uelut oues occisionis. Sed in his omnibus superuincimus per eum, qui dilexit nos. Confisus enim sum, quòd neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; potestates, neq; instãtia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas, neq; ulla cõdita res alia poterit nos separare à dilectione Dei, quæ in Christo IESV domino nostro.

HAEC EST firmitas à Deo electorum, & prædiffinitorum inuicta, atque constans, in omni rerum humanarum turbine, ut ui nulla conuelli, neque prosterni possit, quæ tota ipsa in Dei amore statuta est, in Dei amore, inquam, inter ipsum, & nos mutuò. Sic enim semper intelligendum est, cum in ueris, sanctisq; amoribus alter sine altero amor esse non possit, quanquam hoc præcipuum fit in Deo, cum, sicut alio loco à nobis dictum est, eodem spiritu sancto, qui est Dei amor, in cordibus nostris inhabitante, & ipsius amorem Dei erga nos sentimus, & ipsi erga Deum amore conflagramus, ut ab illius amore tamen amor noster exoriatur. Quocunque igitur loco de Dei amore in Paulo scriptum est, ita uti ambiguum uideatur, de utro sit intelligendum, de utroque accipiatur, quando ambo ex eodem fonte, & ex uno spiritu sancto sunt profecti. Atque hic quidem Paulus non multitudinem solum malorum commemorat, quæ nos ab Deo uideantur posse separare, neque separant tamen, sed in eo etiam magis confirmant, hoc enim est, quod ait, Sed in omnibus his superuincimus, per eum, qui dilexit nos, qui sic amore nostri inductus, & quia nos amauit, constituit, & prædiffiniuit, ut essemus ab eo omnino inseparabiles: hoc est enim superuincere, non modo non diuelli, sed magis etiam cum Deo, ex incommodis conglutinari. Non solum inquam calamitates, & pericula, & angustiæ, atque ipse gladius, quod omnium extremum est, de quo in psalmo XLIII. dictum, Quòd propter te necamur omni die, reputati sumus ut oues occisionis, non distrahunt nos à Deo, neque auertunt, sed neque alia ulla uis, aut potestas, siue illa humana, siue cœlestis sit, siue etiam tempus ipsum futurum, aut præsens, siue quæ suprà sunt, siue quæ infrà, siue tota hæc mundi creatio, quam uidemus, siue præter hanc aliqua præterea ulla sit: confido, inquit, quòd nihil horum unquam poterit nos seiungere ab amore Dei, quem in CHRISTO Iesu domino nostro gerimus: quod ideo addit in Christo IESV domino nostro, quoniam sicut in ipso Deus nos elegit, & prædiffiniuit maiori fratri nostro, & spiritualis familiæ principi futuros comites, atque in eodem ipso, & per eundem amoris sui documenta nobis maxima tribuit: sic nos in ipso eodem CHRISTO Iesu, & gratiam Deo habemus, & amorem eius agnoscimus, & Deum ipsi quoque uicissim diligimus. atque hæc Apostoli tot rerum aggregatio, quarum uis, & multitudo nõ tamen diuellere nos potest à beneuolentia, & coniunctione summi Dei, quasi mentis impetu quodam & excessu facta est, ad eum finem, ut demonstraret, quanta sit stabilitas diuinorum decretorum. Nam quòd angeli & principatus, aliiq; illi spiritus cœlestes studeant nos separare à summo Deo, ne cogitare quidem fas est, sed quòd ne possint quidem, si id studeant, uerissime est dictum. Nulla enim omnino creatio creatoris consilio, uel tantulum moræ affert, nedum ut queat diuina consilia frãgere, aut peruertere. & in hoc percursu tantarum rerũ id à Paulo est quæsitum, ut probet omnia diligentibus Deum cooperari in bonum, æternaq; Dei decreta sanctos suos eligentis & diffinientis immutabilia semper esse, illiusq; constituti, & decreti, quo quis à Deo in iustitiam, & gloriam selectus est, amorem semper ministrum, & conciliatorem existere, qui & Deum fecit, ut is nos sibi deligeret, & facit nos ut propter ipsum cætera omnia paruipendenda esse existimemus. Multis igitur, & præclaris habitis sermonibus, in quibus de fidei CHRISTI uirtute & ueritate est dictum, transit rursus ad Iudæos, & arguendos, & consolandos.

Veritatem dico in CHRISTO, non mentior, attestante mihi conscientia mea in spiritu sancto, quòd mœror mihi est magnus, & assidua lamentatio cordi meo. Optarim enim egomet anathema esse à CHRISTO pro fratribus

fratribus meis,cognatis meis secundũ carnem,quicunq; sunt Israëlitæ,quorum est adoptio,& gloria,& testamenta,& legis latio,& cerimoniæ, & promissiones,quorum sunt patres,& ex quibus est CHRISTVS, quantum ad carnem,qui est in omnibus Deus benedictus in secula. Amen.

CVM proxime amoris sui erga Deũ Paulus indicia maxima exposuisset,ut quẽ ab illo nulla uis,nulla potestas,nullum incommodum posset auertere, nũc suæ quoq; in proximum beneuolentiæ,& charitatis ingens testimonium affert,planè illud retinens,quod est in utraq; scriptura,& laudatum,& præceptum, ut amet quisq; proximum suum sicut seipsum.Et ad Iudæos quidem cõsanguineos,& fratres suos sermonem habiturus,eorumq; duritiem,per quam ad CHRISTVM conferre se renuebant,& ex lege ueteri in fidem nouã migrare,argumentis,& testimonijs ipsorummet scripturæ refutaturus,præmunit sibi de principio aditum,& uiam, quò ad illos coarguendos mollius,& minore illorum cum offensione accedat,habeatq; animos ad audiendum paratiores.Et quoniam Romæ credentium Ecclesia ex utroq; genere constabat,& Iudæorum,& gentium,ad communem illum cœtum scribens omnibus significat,quanto ipse amore,quo studio procurandæ, atq; optandæ salutis feratur, & moueatur erga cognatos suos.In quo & prudentia Pauli ita postulabat,ut faceret illos ad discendum proniores,quando quod optimo animo fit,maiorẽ ad persuadendũ affert uim,minusq; etiam si displiceat,cõturbat.Et reuera sic se res habebat,ut in maximo ipse dolore,mœroreq; esset,quòd uideret genus suũ à summo illo bono, quod ostentatum illi,& propositum imprimis erat,pertinacia quadã duritiaq; animi,& errore mentis abalienatum esse,quem suum animi dolorem magnis testibus confirmat CHRISTO,& conscientia,& spiritu sancto. Ac CHRISTVM quidẽ ut Deum testem aduocat,Veritatem dico in Christo,sic enim usurpatur in communi more loquendi.Veritatem in Deo loquor,quod est,testem meæ ueritatis facio Deum,in quo attestatur mihi cõscientia mea,neq; ea cõscientia,quæ alicui meæ affectioni aut odio, aut amori præbeat testimonium,in quibus animi perturbationibus sæpe accidit, ut etiam si se errare conscientia ipsa non putet,nihilominus tamen erret.Sed ea cõscientia,quæ in spiritu sancto ueritatis testis est,quæ Deum sibi propositum,& illum sanctum,uerumq; amorem fraternæ erga proximum charitatis adiunctum habet.Quod porrò uerum est istud,quod tanta Paule cõfirmatione præmunis?Quòd,inquit,mœror mihi est magnus,& assidua lamentatio cordi meo propter fratres meos,hoc enim adijciendum est,ut plenum sensum habeamus.Deinde addit: Optauerim enim abdicari ipse à CHRISTO, quò illi reciperentur:hoc enim est anathemà esse à CHRISTO.Aliud enim est,Deo esse anathema,quod consecratũ,& dicatum Deo est:aliud ab Deo anathema,quod est è sacro,& religioso eiectum:quo uocabulo etiam nunc in ijs,qui è consortio fidelium eijciuntur, Ecclesia utitur. Ast ubi tuus ille amor erga CHRISTVM Paule,cui omnia modo posteriora longe ducebas, in quo solo inhæ rebas,à quo nec uitam,nec mortem,nec cœlum,nec terram,nec præsentia, nec futura posse te abstrahere,tanta cũ fide,& asseueratione profitebare?nisi quòd rem eiusmodi postulabas,quæ in illo dolore animi,& nube mœrentium cogitationũ, quas pro fratribus suscipiebas tuis,syncero quidẽ te hoc corde optare cõpellebat, ut diuellerere à Deo & CHRISTO,fratrum tuorũ causa:sed eo magis postulatio illa ad Deum te,& ad CHRISTVM arcte constringebat.Postulabas enim,non commodum aliquod tuum,quod seorsum à Deo tibi uelles adesse,sed maiorem, & celebratiorem postulabas Dei gloriam,fratresq; tuos saluos,atq; incolumes cupiebas,in quo sanè euidentior Dei apparuisset gloria,si ad ueram fidem omnes illi perducti essent. Illi enim primi à Deo fuerant filij appellati, illi in eam gloriam uocati, ut gens sancta soli, & populus electus,& Dei hæreditas esse censerentur:illorum erant pactiones, & testamenta Dei, utraq; nimirum, & primum uetus illud, quo terra illis data est, & istud secundum, quo cœli eisdem possessio est promissa. Illis data lex, & quemadmodum Deum colere rite deberent,cerimoniæ ueteris religionis traditæ,& factæ promissiones ab summo Deo in eorum patribus,qui cuncti ex illo genere extiterunt : ex quo

etiam genere denique fuit CHRISTVS, quantum ad carnem attinet, qui quòd ex Deo est, ipse Deus est benedictus in omne seculum. Hi ergo quibus spes tot bonorum fuerat ostentata, & ex quibus, eorumque ex scripturis, & patribus fides Christi nacta primum authoritatem, maioribus deinde ex se, ac illustrioribus signis uirtutũ, & miraculorum, & sanctissimorum morum in toto terrarum orbe coruscabat, cum ipsi ad fidem minus prompte accederent, neque sibi facile illam persuaderi finerent, obicem quendam, & offendiculum ponebant in ipso limine credendi, quod adeuntibus afferret hæsitationem. Dubitabant enim nonnulli, & insistebant, cum illos ipsos qui festinare, & ingredi, & scire ista maxime deberent, intuerentur dubitantes, atque ita nomini sancto Dei, & libero processui illius gloriæ impedimentum quoddam afferebatur. Ergo idem Dei amor, qui Paulum totum rapuerat ad sese, qui nusquam eũ alibi ueram rationem boni sui ponere permittebat, adigebat eiusdem animum Pauli magnitudine quadam inauditi amoris, ut id interdum optaret, quod est unum omnium maxime contrarium amori. Nihil enim magis optat is, qui amat, quàm ut mutuò ametur. At tantum Paulus in amando Deum progressus fuerat, ut pro illius magnificatione gloriæ passurus uideretur æquo animo, se ab eo non redamari, & tamen quod optabat, extra omne periculum optabat. Nam ut laqueorum natura, & comprehensio eiusmodi est, ut quo effugere magis coneris, hoc illigatus arctius teneare: sic quicquid propter amorem fit, etiãsi uideatur ex amore uelle elabi, in ipso amore tamen fit id constantius. Quid autem reuera, num hoc Paulus optabat, excidere ipse ex amore Dei, quò cognati sui in gratiam reciperentur? Hic est respondendũ, ex affectu illum doloris uere hoc optasse, ex consilij, & rationis iudicio nequaquam. Nam cum affectionum natura ea sit, primũ ut officiant semper consilio, & cogitationi, deinde ut in una re diu nũquam permaneant, fit, ut ad quãcunque affectionẽ te dederis, illa tibi & ueras res offerre, & cupiditates tuas iustas facere uideatur: quæ mox si affectione extincta ad rationis iudicium reuocentur, inanes & præposteræ fuisse deprehendantur. Aliud porrò est ex cõsilio rationis, aliud ex affectionis motu aliquid optare. Stare in amore Dei Paulus, & iudicio mentis semper uolebat, & cum per affectũ quoque animi in eam cogitationẽ ferebatur, illa tunc ardentia, & magna proclamabat, Quid nos ex amore Dei abstrahet? num mors, num uita, num homines, num angeli? & cætera. In quibus memorandis paulo ante quasi in spiritu, & igne perbacchatus est. At cum illo affectu aliquantisper sedato in aliam curam eum de fratribus suis dolor, & cogitatio pertrahebat, tunc alio affectu delatus, atque incitatus, illorum salutem præoptabat, & de sua negligẽs esse uidebatur. Contigit hoc idem Moysi amico, & famulo Dei erga ipsum Deum, ut cum eum iratũ populo, & excidiũ illi, internecionemque minitantem, placare, & deprecari Moyses niteretur, inueniretque difficiliorẽ, inter medias preces in hanc uocem prorumperet, Si dimissurus es domine iram tuam populo tuo, dimitte: sin minus, dele nomen meum de libro, quem scripsisti. In eo enim affectu tunc positus, ut de periculo suorum esset solicitus, quorum salutem faciebat maximi, paulisper in obliuionem suæ salutis uenerat; & tamen nullo periculo, quod postulabat, postulauit, quippe cum causa ea, propter quam id petebat, causam eidem Deo grauiorem præberet, diligendi eum magis, atque probandi. Atque idem Moyses, qui tunc pro populo ad Deum se de libro uitæ deleri postulabat, post populum pro Deo adorantem idola interficiebat. Attamen Paulus CHRISTVM & spiritum sanctum testem animi sui, & uoluntatis aduocat, ut appareat eum uere sic sentire, & loqui, aduocat enimuero, sed tristitiæ animi suæ, & doloris, quem de fratribus suis capit, uocat testem, quo reuera ipse uehementissime cõmouebatur. Quod autem mox subiungit de optato suo in quo salutem suam donare, & concedere saluti fratrum suorum paratus est, id iam non CHRISTI, nec spiritus sancti testimonium est, sed affectionis animi sui erga fratres indicium. Nanque quod ad Iudæos attinet, omnis profectò Dei omnipotentis beneuolentia & inclinauit de principio ad illos, & deinceps semper donis, promissionibus, præcipuoque studio erga illos declarata est, sicut & testamentum omne uetus, & noua scriptura pluribus locis ostendit. Nam & CHRISTVS ipse aliquoties dixit, testatusque est, se tãtummodo missum ad oues Israël, quæ perierant, &

se non

se non adempturum panem filijs,quē canibus projceret. Et in Apostolorum Actis: Vobis oportuit Iudæis primum prædicari regnum Dei,sed quoniā indignos uos facitis,ecce conuertimur ad gentes.ut Iudæi post illa Dei gratia deiecti,cū gentes ægre ferrent,quæ Deum nunquam coluissent,in eius ipsius gratiæ,quā ipsi amiserant,possessionem uocatas,de seipsis deberent,non autem de Deo dolere,& conqueri,neq; de ipsius Dei tanquam fidem sibi non præstantis gloria,famaq; detrahere,quando is nihil earum rerum prætermisisset,quæ ad docendos eos,in gratiamq; accipiendos in nomine,& fide IESV Christi filij sui forēt aptæ.Nam & CHRISTVS Dei filius ex Iudæis est secundum carnem,qui est idem alia ex natura Deus benedictus in secula. Quod hic aperte à Paulo est prolatum,nisi uelimus ad similitudinem antecedentium hoc quoq; accommodare,quorum sunt patres,& ex quibus Christus, & quorum est Deus uerus,quem aliæ præter Iudæos non agnoscebant nationes.

Non ita autem,quòd exciderit uerbum Dei. Non enim omnes qui ex Israël,hi Israël:neq; quòd sunt semen Abrahæ,omnes filij. Sed in Isaac uocabitur tibi semen:hoc est non filij carnis,hi filij Dei, sed filij promissionis reputantur in semen:promissionis enim sermo iste est:Ad hoc tempus ueniā, & erit Sarræ filius.

SED etsi,inquit,Iudæi magna ex parte repulsi,quibus erant promissiones factæ, & nationes aliæ in præmia uocatæ promissionum sunt,non tamen fides Dei titubauit,neq; illius excidit uerbū,sed in sua æterna ueritate perstitit. At qua ratione perstitit, si reiecit quibus promiserat,eos autem uocauit,quibus promissum nullū fecerat?Quia,inquit,nō carnis,sed uerbi Dei filij hi sunt,qui uocantur. Nō enim omnes, qui ex Israel,hi Israel sunt,nomine fortassis quidem, & uocabulo omnes appellantur Israëlitæ,& Israël:sed re uera illi sunt Israel,qui recti Dei sunt,aut quoniam huius Hebraici uocabuli uaria est interpretatio,qui Deum mente cernūt, siue etiam cum Deo principes sunt.Isti ergo Israel,qui nomen factis comprobāt.Sed neq; omnes qui semē Abrahæ existunt,etiam sunt Abrahæ filij, sed qui tantum ex Isaac ab Abraam fluxerunt:sic enim illi diuinitus est annunciatum,In Isaac uocabitur tibi semen.Non enim ex Ismaële,quem ex ancilla genuit,neq; item ex alijs Cheturæ filijs, qui magnarum posteritatum fuere principes,omne semen Abraę,quod dilatatum in carne fuit,in genere,& honore filiorum comprehensum est: quippe cum cæteros omnes ex alijs mulieribus genitos à facie Isaac, sicut dicit scriptura , Abraam separatos in alias ueluti colonias dimiserit. Sed soli, qui ab Isaac in illa Dei promissione profluxere,filij extitere & Abrahæ secundum carnē,& secundum spiritum,diuinæ promissionis,ac ipsius Dei filij. Qua etiam ratione neque ipse Esau filius Abrahæ, nisi per carnem extitit, quando in illo Dei promissio nō est propagata. Quacunq; ergo peruasit,& ad quoscunque peruenit Dei illa promissio Abrahæ facta, hi uere filij Dei, & semen Abrahæ ex promissione reputandi sunt. Nam neque Isaac filius in totum Abrahæ ex carne extitit,quando effœto iam semine patris,& matris utero,nihilq; omnino illis ad generandi facultatem amplius afferentibus totam naturæ uim in eo,non tamen sine uiro, & utero sola tunc promissio Dei expleuit. Ergo ex Abraam, postea per Isaac progeniti magis promissionis,quàm carnis filij profecto sunt existimādi,maiorq; est illis in promissione,quàm in carne,cum Abraam & cum Deo consanguinitatis coniunctio. Proinde cum Israëlitis,aut Iudæis,aut etiam Hebræis, siue quocunque nomine illa natio delectetur, promissiones ab Deo factæ sunt, & adoptio in filios nuntiata, terræq;,& regni stabilis,& perpetua possessio,non illæ nomini,& uoci, sed ipsi rei factæ sunt.Porrò in re multo maximam partem habet promissio. Ergo sicut ex semine, & carne Abrahæ,qui progeniti sunt,plurimi ex ijs,& longe numero superiores ab honore filiorum Abrahæ repulsi sunt: sic qui in promissione illi successere, iustius multo,& uerius filij sunt appellati. Quare nec Iudæorum reiectio, nec uocatio, adoptatioq; gentium,quicquam de uerbo,& fide summi Dei diminuit, quando ab eo potissimum spectata est,non carnis ex Abraam,sed promissionis suæ ad Abraam generatio

tio. Ac ne Iudæi respondeant, se tamen nõ ex alijs eiectis ab Abraam filijs, sed ex ipso Isaac fuisse progenitos, qui non solum carnis, sed promissionis filius extiterit, remq́; quod semper agunt, à spirituali generatione ad carnem, corpusq́; traducant, confutat illos protinus adiecto de filijs Isaac eiusdem scripturæ notabili testimonio.

Neq; hoc solum, sed & Rebecca ex uno uentrem ferens Isaac patre nostro, nondum enim genitis, neq; cum fecissent quicquam bonum, aut malum, ut secundum electionem Dei propositum maneret, non ex operibus, sed ex uocãte, dictum est illi, quòd maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

IN OMNI ueteri testamento plurima posita sunt, quæ aduentum filij Dei seruaturi genus humanum, & gentium uocationem, nouamq́; legem spiritus in cordibus scribendam, nõ in literis, partim uaticinijs, & prædictionibus, partim figuris, partim ipsa rerum gestarum historia admonent, & ostendunt, inter quæ id quod ad futuram adoptionem gentium, repudiationemq́; Iudæorum pertinebat, sæpius qui primogeniti parentibus suis fuerant, è capite generis exclusi minoribus natu fratribus loco, & honore primi ordinis concessere: quod iudicium euidens, & uaticinium semper fuit, Israël primogenitum Dei filium alteri post se genito de honore primo decessurum. Ac ne hoc fortuitum, aut obscurum cuiquam uideri possit, in ipsis principibus nominis, & generis Iudæorum, patriarchis uidelicet, & ducibus omnibus ferè usu contigit, ut qui primi eos parentes fecissent, patrumq́; nomine appellauissent, ex filiorum ipsi priorum loco exciderent, posterioresq́; fratres suos cernerent in primũ honorem generis accersitos, atq; sublatos. Nam & Abraam cum Ismaëlem primum filium extulisset, Isaac secundum illi prætulit: & Isaac duobus filijs geminis uno fœtu sibi natis, eum qui posterior exierat, primum hæredem constituit. Et Iacob, non Ruben solum primogenitum, illo honore deiecit, Iudamq́; in eius locum induxit, sed & postea cum accessisset ad Aegyptum, senexq́; & oculis captus, filios Ioseph sibi in liberos adoptaret, uenturaq́; omnibus prędiceret, formatis in modum crucis brachijs, & dextra manu supra caput Ephraim, qui minor natu erat, eiq; finister astabat posita, & sinistra supra Manassem primogenitum Ioseph, ad dextrum latus translata, per illam crucem ordines, gradusq́; permutans signo clarissimo futurarum rerum ita minorem filium in benedictione antetulit, ut illo admirabili uaticinio apertissime ostenderet posteriores Dei filios, quos crux illa distinxisset, multo maiore in honore, & gratia apud Deum futuros. Talia igitur exempla nunc proponens Paulus indignãtibus Iudæis, & iniquo animo ferentibus se posteriores quodammodo à Deo habitos, & gentes esse in primum honorem gratię uocatas, quoniam quod de Abraam dixerat præferente Isaac Ismaëli poterat habere aliquam apud Iudæos obiectionem iure id in illis accidisse, quorum alter de ancilla natus esset, posterior de libera, sese autẽ omnes ex liberæ filio Isaac natos esse, repetit rursus rationis suę uim in ipso itẽ Isaac, qui cum esset ille electus ab Abraam filius, duosq́; ex eadem uxore Rebecca liberos uno partu sustulisset, prius egressum in lucem ex matris utero Esau, & posterius secutum Iacob: tamen non tam is quidem sponte, quàm diuina prouidentia compulsus minorem filium maiori præposuit. Ac ne humanis ista attribuerentur euentibus, hominumq́; forsitan authoritas parui esset, adiungit diuinum de eadem scriptura testimonium, inquiens, non solum hoc factum fuisse in Abraam, & in illis duobus non de eadem matre liberis, sed etiam in ijs, qui ex una matre, unoq́; patre sunt editi. Nanq; Rebecca uxor Isaac cum ex uiro uno conceptum haberet, quo quidem conceptu geminos parturiebat, atq; illos inter sese in utero colluctantes sentiret, audiuit ex domino, antequam illi in lucem prodijssent, antequam quicquam boni fecissent, aut mali, audiuit, inquam, quòd maior seruiet minori. Et in alia scriptura Malachiæ prophetæ idem dominus dicit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui: quæ sunt ab Apostolo inducta ad comprimendam alteram illam Iudæorum querelam, qua se primo à Deo genitos, post reiectos, & gentes in primum honorem filiorum introductas non mediocri

diocriter conquerebantur,detraherecq; tentabant de omnipotentis Dei fama,atq; glo
ria,tanquam is iniquum quippiam,& inexpectatum egiſſet:oſtēdit enim Paulus ita
ſolitum agere Deum,cum ipſe bonum ita factu atq; rectum, diuino ſuo conſilio eſſe
iudicat,cuius iuſtitiæ,& æquitatis ueritatem ipſe ante ſeculum omne cognoſcat,nos
poſtea euentis rerum edocti perſpiciamus.Atq; ita duabus iam querimonijs Iudæo-
rum eliſis,atq; abiectis,una,qua querebantur fidem illis promiſſionum à Deo non fu
iſſe ſeruatam,quando eam Deus Iſraëli præbuiſſet,gentibus perſoluiſſet : in quo re-
ſponſum ab Apoſtolo eſt,Iſraël eſſe ſemen, & filios promiſſionis, non generationem
carnis. Altera, qua ſecundos filios primis prælatos eſſe grauiter ferebant, quod in
ipſorum principibus, & patriarchis oſtendit Paulus Deo fuiſſe uſitatum. Nunc ad
aſperiorem multo,& grauiorem querelam tertiam confutandam maiore apparatu ſe
confert.Dicerent enim Iudæi,id quod & dicebant,& non ſine cauſa dicere uideban-
tur,Quid ergo?num nobis gentes antelatæ ſunt,eò quòd meliores nobis ſunt? num
illæ nobis iuſtiores,aut continentiores? Num in uno Deo colendo diligentiores?quē
ipſæ non nouerunt,atq; adeo ne noſſe quidem curauerunt:nos & nouimus, & præ-
dicamus,& colimus:hæccine igitur gratia nobis bonorum operum relata eſt? ut ab
his,qui ſolas ſuas cupiditates explere pro dijs ſibi,& pro religione habuerūt,nos,qui
multa nobiſmet ipſi facienda,patiendaq; præſcripſimus,qui pluribus rebus propter
honorem Dei,& legis ab Deo nobis latæ abſtinemus, in præmio apud Deum, & in
honore uinceremur? Huic grauiſſimæ,acerbiſſimæq; querimoniæ, quæ tota nixa eſt
bonorum fiducia operum,in quibus Iudæi ſibi multum arrogabant, reſpondet nunc
Apoſtolus,opera ſemper hominum aſpernans, & gratiam Dei, gloriamq; magnifi-
cans,electionem illam Dei ex ipſius deliberatione,& propoſito,quo uno modo maxi
me rata ea,& permanens deliberatio eſt,ac non ex noſtris operibus pendere. Itaque
ante natos Iacob,& Eſau,antequam boni quicquam ex illis, aut mali fuiſſet editum,
Deum ſic elegiſſe Iacob minorem fratrem,ut maiorem illi Eſau in ſeruitutem dede-
ret,& quod etiam apertius,& ſignificantius dictum eſt, in propheta, antequā uterq;
eorum naſceretur,Iacob Deo dilectum fuiſſe,Eſau autem odio habitum.Et quoniam
huiuſcemodi reſponſio ea erat,quæ in multas,& magnas incurreret difficultates, ma
giſq; exulceraret eorū dolorem,qui expoſtulabant de Deo,& cōquerebantur, quàm
leniret,idcirco inſiſtit diutius Apoſtolus,& cōmoratur in ea,nunc ſibi ipſe obijciēs,
quod ab illis intelligebat iri obiectum,nunc obiecta diſſoluens.

Quid ergo dicemus? num iniuſtitia apud Deum? abſit. Moyſi enim di-
cit: Miſerebor,cuius miſereor,& miſerabor,quēcunq; miſeror. Itaq; nō uo
lentis,neq; currentis,ſed miſerentis eſt Dei.

QVID mirum,inquit,ſi dixi tibi electionem Dei,quam de nobis facit, ex ipſius
propoſito,non ex operibus noſtris eſſe aptam?nō eſt hæc iniuſtitia Dei,non enim ha
bet ille,quibus præmia hominum iure debeat, quandoquidem omnes filij iræ naſci-
mur,nec ſolum parentis primi labe,& uitio,ſed noſtris deinde quiſq; peccatis pecu-
liaribus inquinati.Nec eſt cur quiſquam ex operibus ſibi arroget, & ueluti pro ſuo
iure petat,ut honoris apud Deum,& præmiorum fiat particeps.Sed hi eliguntur, hi
non eliguntur,quia horum Deus miſeretur, non illorum. Dei enim eligere, miſereri
certe eſt,quia nullius opera tanti ſunt,ut mereantur:& non miſereri, Dei eſt reijcere,
quod omnium opera magis promerentur.Quemadmodum Deus ipſemet in cōmu-
ni peccato filiorum Iſraël,qui uitulum aureū in ſolitudine adorauerant, Moyſi dicit,
ſe miſerturum,quorum tunc miſereret,& non miſerturum,quorum nō tum miſere-
ret.Quanquam hoc ſecundum non ſic diſerte pronuntiatum à Deo,ſed ex priore illo
neceſſario eſt intellectum.Quod ſi ita ſit,adipiſci gratiam,& dignum præmio fieri,nō
uolentis eſt,neq; currentis,quod à gymnicis certaminibus eſt inductum,& pro omni
conatu recte agendi,omniq; bona operatione ponitur,ſed miſerentis eſt Dei,ut quic-
quid honoris, ac loci apud Deum obtinemus,non operibus id noſtris,noſtræq; uolū-
tati,quam hic certe Apoſtolus innuit eſſe noſtram,ſed Dei ipſius propoſito,& miſe-

ricordiæ tribuamus. Et rursus in alio scripturæ loco.

Dicit enim scriptura Pharaoni, quòd in hoc ipsum suscitaui te, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuncietur nomen meũ in omni terra.

HOC EST Dei iam non miserentis, atque ideo nec eligentis, quod Pharaoni contigit, quem non solum excitauit Deus, ut offerret se ille spectaculum toti mundo mirabilium, & potentiæ summi Dei; uerum etiam ad hunc ipsum finem Deus illũ se excitasse testatus est, ut ostenderet ipse in eodem illo, uim suã, gloriamque nominis sui in orbe toto diffunderet. Et quoniam prior dubitatio nondum soluta est, etenim si misere tur Deus, quorum illi uidetur, cæterorum uero non miseretur, nulla autẽ appareat huiuscemodi differentiæ causa, nisi sola uoluntas præpotentis Dei, de duobus alterũ uidetur necessario consequi, ut aut iniustus Deus sit, huic magis quàm illi sine ratione fauens, aut nostra, qui delinquimus, peccata minime sint plectenda, quando ipso Deo uolente sic perpetrata sunt, quod proxima de Pharaone scriptura uidetur indicare: idcirco Apostolus insistit iterum, & sibimetipse has dubitationes opponit.

Igitur cuius uult, miseretur, & quẽ uult, obdurat. Dices igitur mihi: Quid etiam nunc queritur? uolũtati enim eius quis resistit? Imò ò homo, quis es tu ex aduerso respõdens Deo? Num dicet fictile ei qui finxit, Cur me fecisti huiusmodi? an non habet potestatem figulus luti ex eodem mixto faciendi hoc quidem in honorem uas, hoc autem in despicatum?

PRIMA ista uerba Apostoli sunt cõcludentis ex illis scripturæ locis, quòd omnia nostra ex electione, & proposito Dei sunt, non ex operibus nostris: Quando ipse Deus, quorum uult, miseretur, & quos uult, obdurat. Nam & ipsemet Deus in Exodo Moysi dicit: Obdurans obdurabo cor Pharaonis, ut ne dimittat populum meum. Et quoniam acris obiectio exoritur, quid ergo nos pœnæ meriti sumus, cum quid de linquimus, aut cum ad cupiditates nostras toti delabimur, si Deum sic uolẽtem tanquam authorem culpæ, & criminis habemus, cuius uoluntati non possumus non parere? Hoc responsum hominum uelut in indignatione, atque ira loquẽtium, ipse quoque commotus eorum petulantia Apostolus asperius refellit, ut discant modestius & reuerentius de summo authore omnium bonorum Deo, & de immensa, ac inscrutabili illius Sapientia loqui: Tu quinam es, inquiens, qui sic audacter, & superbe tanquam par pari, & nihil illi concedens respondeas Deo? An hoc modo figulum interrogant fictilia, Cur me non honestum, neque exornatum uas, sed incomptum, despicabileque fecisti? Non'ne figuli est potestas ex eadem creta fingendi uas cuiuscemodi uelit, siue mensis illud paratum uelit esse, siue sterquiliniis? Enimuero Deus maior multo figulo est: & tu homo præ Deo luto etiam es contemptior: quæ ergo temeritas te aduersus Deum concitat? exquire potius cunctanter, & uenerabunde harum rerum rationem & causam, & ostendetur tibi, quàm sic proterue in reprehensionem Dei erumpas, quæ ratio ea est.

Si autem uolens Deus ostendere iram, & notificare, quãtum possit ipse, tulit in longanimitate multa, uasa iræ accommodata in interitum, atque ut notificaret diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, quos & uocauit nos non solum ex Iudæis, uerum etiam ex gentibus, sicut & in Osea dicit: Vocabo non populum meum, populum meum: & non dilectam, dilectam: & erit in loco ubi dictũ fuit eis, Nõ populus meus uos, ibi uocabuntur filij Dei uiuentis.

PAVLVS ut est contextus sententiis, & implicitam ferè unam cum altera cogitationem proferens, soluere quidem incipit obiectas quæstiones, sed antequam inferat conclusionem, in alteram statim probandam ratione insilit, legentibus relinquens

prioris

prioris concludendi, & ſtabiliendi argumenti cogitationem. Erant autem querelæ,
& quæſtiones ab Iudæis partim, partim à quibuſuis motæ, atque illatæ. Iudæorum
illæ propriæ: Vna quòd fidem illis eorum quæ promiſerat, non uidebatur præſtitiſſe
Deus. Cui reſpondit Apoſtolus, non omnes eſſe Iſraëlitas qui dicantur Iſraëlitæ, ſed
Iſraëlitis ſpiritualibus, & ex uerbo Dei profectis promiſſiones ſuas feciſſe Deum,
eiſdemq; illas perſoluere, ac perſoluiſſe. Altera, quod cum ipſi primogeniti Dei filij
iam antè extitiſſent, à ſecundis liberis uenientibus in adoptionem honore, & gratia
omni apud Deum uincerentur. In quo oſtendit Paulus quod factũ in ſe ægreferant,
& tanquam iniquum, ac nouum cõquerantur, Deum in patribus ipſorum & primis
illis generis principibus omnibus fere diu antea feciſſe, ut primogenitos illorũ filios
principatu generis deijceret, & minores fratres in deiectorum locum ſubſtitueret.
Sicut in Iſmaële, & Iſaac, in Eſau, & Iacob, diuino conſilio fuit demonſtratum. Tertia
iam querimonia Iudęorum grauiſſima illa erat, quòd cum ipſi & legis iuſtitia edocti,
& operibus bonis meriti eſſent, ut maiore multo in honore apud Deũ eſſe deberent:
à gentibus tamen, quæ neque iuſtitiam, neque legem antea cognouerant, neq; Deo
uero honorem ullum habuerant, in adoptione nouæ gratiæ anteirentur. Quam illo-
rum conqueſtionem refutat Apoſtolus ea ratione, quòd non ex meritis noſtris, neq;
ex operibus gratiæ apud Deum nobis gradus acquiratur: ſed ex Dei ipſius miſeri-
cordia duntaxat, & uoluntate: quam rationem ex longe diuerſa conditione duorum
fratrum Iacob, & Eſau iam inde ab Deo illis deſtinata, anteq; in lucem ij prodijſſent,
& ex ſcripturæ teſtimonio duplici cõfirmat. Et hactenus quidem Iudæis nominatim
eſt reſponſum. Quoniam uero poſtrema iſta reſpõſio nouam rurſus, & perdifficilem
excitabat quæſtionem, nec illam magis ab Iudæis quàm à cæteris, ad eam quoq; diſſol
uendam aggreditur Paulus. Diceret enim quilibet: Si nihil eſt à nobis, & Dei omnia
ſubiecta uoluntati ſunt, quid de nobis conqueritur, ſi minus ipſi probi, integriq; ſu-
mus, ſi uoluptates noſtras aut emolumenta illius honori, & cultui anteponimus?
Hanc obiectionem primo refellit, aſperius arrogantiam contundens iſtorũ, & exem-
plo figuli oſtendens, non debere eos tam ſuperbe in diſquiſitionem huiuſmodi ſum-
mum Deum accerſere. Deinde hac etiam eam reſponſione diſſoluit, non eſſe cauſam
exprobrandi quicquam Deo, nec prauis cupiditatibus propterea indulgendi, quòd
uideamur id quaſi neceſſariò ſic Deo uolente facere, quandoquidem non eſt iſta cul-
pa in Deo poſita, ſed in nobis. Pharaonem enim longe iam antè accommodantem ſe,
ut fieret uas deſpicationis atq; iræ, & ſemetipſum ad interitũ concinnantem, poſteaq;
diu, & multum pertuliſſet, eiuſq; extremam amentiam Deus patienter expectaſſet,
ut uidit occaſionem exiſtere aptam, qua produceret illũ in medium, & quaſi in aciem
atq; in certamen contra ſe pertraheret, quò declararet omnibus in illo uim & pote-
ſtatis, & magnitudinis ſuæ, atq; item ex altera parte, ut patefaceret, notasq; redderet
diuitias gloriæ ſuæ in ea uaſa miſericordiæ, quæ præparauerat ipſe ad gloriam, hoc
eſt in eos homines, qui ſeſe quidem aptauerant ipſi, quoad in illis fuit, ut eſſent miſe-
ricordiæ receptacula, aut certe non ſe ad iram & interitum accõmodauerant: uerum
quos imprimis ipſe Deus ex æterno principio ad gloriam ipſe ſuam electos, & præ-
diffinitos præparauerat. Nam nos quidem per noſmetipſos ad gloriã non poſſumus
præparari, Deo opus eſt & diuino auxilio, atq; adeo ex Deo totum eſt, quòd effici-
mur apti, per quos ille ſuam gloriam omnibus hominibus oſtendat, à nobis aliqua
initia quidem bonæ uoluntatis, ut præparari ad miſericordiam apti ſimus, profici-
ſcuntur: ſed neq; ea ſine Deo tamen, ut antè dictum eſt: ipſa autem præparatio ad mi-
niſterium diuinæ gloriæ Dei opus eſt, & non noſtrum. Igitur inquam ſi fuit tum oc-
caſio Deo idonea, atq; opportuna in utranq; partem ſic ſe demonſtrandi, ut in illo po
tentiam, & uirtutem, in his gloriam ſuam & miſericordiam indicaret, quid eſt, quòd
tu arbitrere (hoc enim deeſt ſentẽtiæ, ac concluſioni, & ſupplendum eſt) tuis ſceleri-
bus, & peccatis excuſationem tibi ex Dei uoluntate prætendendam eſſe? non ille
uult, neq; creat tuum crimen, ſed cum te iam profligatum penitus, perditumq; co-
gnoſcit, excitat in medium, utiturq; tanquam uaſe proiecto, atque inutili, neque am-
plius uult ullam ſuam admonitionem denunciationem'ue periculi ullum pœnæ atq;

exitij metū ad pœnitentiam tibi aut ad ſpem implorandæ miſericordię ualere. In quē ſenſum & ab Deo Moyſi dictum eſt ſe obduraturū cor Pharaonis, ut ne dimitteret populum. Et in Hieremia, ſe occæcaturum oculos eorum, ut ne uidentes uiderent, & meditantes ne intelligerent, ac conuerterentur, & ipſe ſanaret eos. Non enim eos Deus, qui tenebrarum filij iam effecti ſunt, quiq; omnem uim, & poteſtatem rationis, ac uoluntatis, ſuæ improbitati, & libidini penitus ſubiecerunt, ad lucem amplius, & ad ſalutem erigere uult, hoc eſt, ut conuertantur, ulterius expectare: ſed cum occaſio adeſt, atq; opportunitas, qua pœnam illorū ad gloriam ſui nominis, & ad exemplum, doctrinamq; bonorum proficere poſſe intelligit, tunc productos in ſpectaculum, tanquam in harenam, dignisq; ſupplicijs damnatos ueluti feris obijcit, ut in utroq; appareat magnitudo gloriæ ſuæ, & in plectendo perditos, & in miſerendo his, qui ſe paratos, & idoneos ad accipiendam miſericordiam præbuerint. Porrò autem hi ſunt, qui non ex Iudæis tantum ſunt ab ipſo Deo, ſed ex gentibus uocati, qui non carnis, ſed promiſſionis filij, uerusq; Iſrael ſunt. Quod denuo aduerſus Iudęos eſt prolatum, qui ſe unos arbitrabantur Dei electione dignos, gentes autem reliquas tanquā pollutas, atq; impuras ab omni Dei cura, & prouidentia opinione ſua abdicabant: quam eorum opinionem Apoſtolus aliquot ſcripturæ teſtimonijs deinceps refellit, ex Oſea primum, apud quem Deus: Vocabo non populum meum, populum meum inquit. Quod quidem manifeſte de gentibus eſt dictum. Et non dilectam, dilectam, congregationem, eccleſiamq; uidelicet, quam in amore non habebam, amaturus mox ſum. Et erit, quemadmodum dico, ſcilicet. Quid autē erit? Quòd quo in loco dicebatur, Non populus meus uos, in eo uocabuntur loco, non modo populus, uerum etiam filij Dei uiuentis. HIC IVLIVS, Etſi planus hic mihi uidetur Apoſtoli ſenſus, inquit, tamen cum ad ea quę paulo antè diſputata à nobis de libero arbitrio noſtro, deq; Dei in nobis iudicio uoluntateq; ſunt, aliqua hic à Paulo poſita aduerſari uideantur, peto à te, ut regrediare paulum ad hæc ipſa diluenda, quæ uſq; eò nihil in nobis poſitū eſſe conſtituunt, per quod Deus hos illis in eligendo habeat potiores, ut nec ipſius Dei in diſcernendo, ſeligendoq; ſapientiam, nec arbitrij noſtri libertatem uideantur relinquere. Etenim obſecro quid eſt, quod de Iacob & Eſau ſcriptum, antequam eſſent geniti, antequam boni quippiam, mali ue feciſſent, ut ex electione propoſitū Dei maneret, & non ex operibus, ſed ex uocante, unum eſſe alteri in ſeruitutem fratrem datū, & alterum dilectum Deo, alterum odio habitum, niſi quòd uoluntatem Dei in illorū utroq; non modo ſors, & conditio uitæ, ſed diuerſa etiā ſtudiorum & uoluntatum ſuſceptio ſecuta eſt? Aut quid aliud indicat, Miſerebor cuius miſerebor. &, Non uolentis eſt, neq; currentis, ſed miſerentis Dei. Et rurſus: Cui uult miſeretur, & quem uult obdurat. non'ne nos totos ita ex Deo pēdere, ut nullam in partem ex libero arbitrio noſtro, ſed tantum impellente ipſo cōmouere nos ualeamus? Quæ quāquam mihi duriora, & multis implicita difficultatibus uidentur, egoq; priſtinam tuā opinionem & ſententiam illam leniorē uidelicet, magis probo, qua aliquod initium noſtræ uoluntatis nō quidem ſine Deo, ſed tamen nec ſine nobis ſtatuebas poſitū eſſe in nobis: tamē quoniam & ab hac parte multi ſtant docti homines ac probati, resq; digna cōſideratione graui eſt, peroptatum feceris mihi, ſi adhibueris diligentiā, quò iſta, quæ hic ab Apoſtolo aduerſus liberum arbitrium dicta eſſe exiſtimantur, nō tamen talia omnino eſſe, neque facultatem libere quod uelimus eligendi auferre nobis intelligantur. FACIS, inquā, Iuli, quod diſcere cupientiū maxime proprium eſt, ut nullū uerbum uelis in Paulo nō bene examinatum ac perpenſum præterire. Nam nec ille in tantis cœleſtium myſteriorū explicationibus uel unam minimā literam in ſcribēdo ſine conſideratione maxima diſpoſuit. Sed tamen hæc, quæ hic à Paulo ſunt poſita, non mihi ita obſtare libero noſtro arbitrio uidentur, ut illud tollant. Quin, etſi ea Dei poteſtas in nobis eſt, quæ certe eſt, ut nihil abſq; eo rectum, neq; nobis ſalutare ſuſcipere, aut exequi poſſimus: tamen uolūtatem noſtram liberam teneamus. Vt enim paulo antè dixi, uelle certe à nobis quadam ex parte eſt, ſiquidem Dei in nobis operationi & ipſi cooperamur, itemq; in nobis eſt moliri nonnihil atq; contendere, ut tanquam manus Deo porrigentes ſubleuemur ab eo primum, deinde recti cōſtituamur. Verum ita ſe habet

habet omnis nostra molitio, ut inanis, & uacua ipsa per se sit, nisi gratia Dei, misericordiaq; aduenerit, quæ illam compotem uoti, atq; ipsi Deo gratam faciat, & acceptabilem. Non enim est uolentis, neq; currentis, sed miserentis Dei. Quòd si uelle, & currere nihil omnino ex nobis, sed ex Deo totum esset, non magis ellet dictum miserentis esse Dei, quàm uolentis: quippe cum uelle, decretum, & constitutum in se habeat, misereri uero, opem, atq; auxilium, uoluntasq; Dei libera, & absoluta in se sit, misericordia uero ad illum hominem aspectum referat, cui misereatur. Etenim uolentibus sibi opem & misericordiam tribui, miseretur Deus. Nam cum sub seruitute peccati nati nos simus, neq; nostra ope, ex illo, nostrisq; uiribus emergere, atq; eijcere nosmetipsos queamus, uolumus quidem ex nobis etiam & adnitimur, ueruntamen ad consurgendum Dei omnipotẽtis ope indigemus, qui tendentes brachia ad sese, corpusq; agitantes ut euoluantur, misericordia sua adiuuat: ignauos uero, & desides neq; quicquam agentes, quamobrem debeāt subleuari, in ipso luto infixos, perditosq; relinquit. Nam quòd Paulus sic ponit, ut secundum electionem propositum Dei maneret, nō ex operibus, sed ex uocante, in hūc mi frater modum debes intelligere, atq; adeo necessariò sic intelligendum est, ut quoniam, quæ uentura sunt circum electos & uocatos Dei, ea à Deo prouisa, & prædiffinita iam sunt, non sit eorum euentus, atque decursus humanis actionibus permittendus, quæ fragiles, & mutabiles suapte natura si ducerent ipsæ, & regerent decreta Dei, nullum eorum stabile, & immutatum sinerent: uerum quòd non mutant illa, quòd rata, firmaq; sunt, quòd nullo unquam tempore euentu suo frustrantur, hoc est non operum nostrorum, sed electionis, & uocationis, & propositi summi Dei. Ergo quæ circa duos fratres euentura Deus tanto ante prouiderat, atq; uti ita euenirent, decreto ipse suo imprimis diffiniuerat, ille quidem præcognitis ambobus, sic iam tum disposuit, & diffiniuit, ut maior minori frater seruiret fratri, ipseq; diligeret alterum eorū, alterum odio haberet. Verum est id ad eum quoq; finem ab Apostolo inductum, ut quòd adsciscerentur gentes in filiorum nomen, ipsi autem priores filij eijcerentur, non nouam aliquam Iudæi mutationē animi: sed uetus & stabile decretū in omnipotenti Deo esse intelligerēt, apud quem in decernendo, ac constituendo nullum tempus est, neq; præteritum, nec futurum, sed omnia unà, atq; simul in eodem uniuersæ æternitatis momento illi sunt præsentia, quæ diffinita semel à Deo nullum tempus deinde, nulla uis, nulla nostra actio possit infringere, aut uariare: quo etiam sensu dicitur, se miserturum, cui iam miseretur, ut inuiolabile constitutum Dei esse perspicias. Nam quòd obdurat, quem uult, tunc quidem dicitur obdurare, cum desperatum iam hominē, & in uitio suo penitus perditū producturus in spectaculum aliquod, in quo aut seueritas Dei ad unius pœnam, cæterorumq; disciplinam, aut uis, & potestas, & magnitudo eiusdem aduersus superbos, & impios ostendenda sit, non patitur amplius moram ullam, neque damnato dat locum respirandi, ac resipiscendi, quod in Pharaone fecit, quem tamen ipsum cum se obduraturum antea prædixisset, potentemq; manum suam in illo exerciturum, quot tamen modis (ò clementiam inenarrabilem) quibus castigationibus, & monitis, quanta cum patientia, & longanimitate ab illa impia uoluntate deducere est conatus? quoties illi spiramēta incommodorum præbuit? & tanquam illi crederet affirmāti dimissum ab eo iri populum, plectentem manum suam, & uerberantem tantisper ab eo amouens, ab illa duritie animi studuit reuocare? usq; adeo alienum à Deo est, ipsiusq; bonitati, & humanitati cōtrarium damnare, aut nocere, aut malefacere cuiquam, nisi nos ipsi nobismet illam extremam pestem illius abalienatæ opis accerseremus. An existimamus aliud esse causæ, cur homines impij, & scelerati in hac sæpe uita sic sustineantur? est hoc consilium, & admirabilis clementia omnipotentis Dei, qui perfert prauos ut resipiscant, semperq; omnibus adest, ut excipiat malos, si forte uelint illi, atq; instituant boni fieri, & bonos, atq; electos scuto ueritatis, & decreti sui circundet, & protegat, ut ne terreantur à timore nocturno, à sagitta uolante in die, à negocio perambulante in tenebris, ab incursu, & dæmonio meridiano. Et quoniam in natura hominum parum est firmitatis, non ex operibus illorum, sed ex electionis suæ decreto stabile Dei propositum in suis electis glorificandis maneat. Sed ne diutius euagemur, redeamus iam ad Pauli uerba,

à quibus discessimus. IMO VERO mi frater, inquit Iulius, non hoc est uagari, sed certo in loco consistere, cum ista de Deo, & cogitamus, & loquimur, illiusq; infinitam uim bonitatis & recordatione nostra sæpius, & prædicatione usurpamus: sed tamen tu ad institutum reuertere.

Esaias autem clamat super Israël, Si sit numerus filiorum Israël, ut harena maris, reliquiæ saluæ fient. Sermonem enim consummans, & corripiens in iustitia, quoniam sermonem compendiosum faciet dominus in terra, & sicut prædixit Esaias, Si non dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, ut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similiter fuissemus.

DVO hæc testimonia hic inducta sunt, ad ostendendum non Israël, nec quà Israël, sed solos electos Dei saluos esse: & tamen spirat in illis fidei nostræ mysterium. Dicit enim in Esaia Dominus, Quantumuis numerosus, & multus sit Israel, non eum uniuersum, sed reliquias saluas fore: quod indicat, & denotat electorum ex Israël paucitatem. Quòd si Israëlis, hoc est populi Israëlitici salus & promissio, & gratia propria esset, non reliquiæ Israëlis, sed uniuersus Israël salutem inuenisset. At quomodo reliquiæ saluæ? quia, inquit, Dominus est (hoc enim intelligendum) terminans, & corripiens sermonem in iustitia: quia, inquit, sermo domini omissis tot controuersijs, & obseruationibus, & confractibus Mosaicæ legis, breue faciens, quod necesse est, salutis totam rationem in una fidei iustitia ponet, atq; concludet. Nam legis iustitiæ, ut quæ in uarijs curis, & actionibus, & litibus de humanis rebus appetendis, dirigendisq; uersantur, plures ipsæ quoq; & uariæ necessariò sunt. Vna autem est ad salutem iustitia, quæ sola apta sit, nihil omnino uidelicet tribuere rebus humanis, & ad ea sola bona, quæ cœlestia sunt, spe, & cupiditate contendendo sese omni cum fiducia totum Deo permittere, qui sermo est Domini, & ipse CHRISTVS: hãc iustitiam ueram, & singularem qui obtinet, quam ex sola CHRISTI fide Deo donante potest adipisci, nihil cæteris legis iustitijs indiget, neq; in tot chartis, librisq; euoluendis, sed in hoc solo fidei tenẽdo sacramento spem certã suæ beatitudinis retinet. De quo idẽ Esaias: Quoniam sermonem, inquit, compendiosum faciet dominus in terra. Ergo illi, qui ex Israël electi sunt, reliqua omni neglecta, posthabitaq; multitudine in hoc sermone breui sunt seruati, uel quòd spiritu eum sancto edocti prouiderunt, & crediderunt, uel quòd ab Deo in eorum, qui promulgaturi illum toto orbe terrarum erant, semen & stirpem sunt relicti. De quo item Esaias, Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma, & sicut Gomorra similiter cecidissemus. In quo indicat propheta ut esset semen eorum, qui uerbum compendiosum suscepturi erant, hoc est, ut conseruarentur patres, auiq; eorũ, qui fidem CHRISTI accepturi, atq; ut tanquam semen ad spem exoptatæ frugis retinerentur, iccirco cunctum reliquum Israël à Deo sustentatum fuisse. Non habet igitur Iudæus, cur tantum confidat generi, & nomini Israel, aut cur ad promissiones illas Dei tantopere attendat, quando non ut ex Israël, sed ut ex eligente, & uocante Deo quisq; salutem, & gratiam adipiscitur: ideoq; nec mirum est illam, & salutem, & gratiam etiam gentibus fuisse datam.

Quid igitur dicemus? quando gentes quæ non sectantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam; iustitiam autem, quæ ex fide. Israel autem sectans legem iustitiæ, ad legem iustitiæ non euasit. Quid ita? quia non ex fide, sed ut ex operibus legis. Offenderũt enim in lapidem offensionis sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis credens in eo non confundetur.

GENTES, quæ de iustitia minime antè laborabant, quæ solam uitam illam rectam, & congruam esse existimabant, quæ est animo suo gerere morem, & cupiditates suas pascere: ita tamen uti cum ipsis unà uoluptatibus incolumitatis, & ualetudinis

& apud præstantiores animo etiam dignitatis ratio duceretur, hæ repente fidei iustitiam, hoc est breuem illum sermonē sunt amplexæ, suasq; spes omnes e terris transtulerunt in cœlum, & ad Deum penitus e mundo commigrauerunt. Iudæi uero, qui legem iustitiæ sectabantur, non peruenerunt ad iustitiæ legem, quoniam in breui illo sermone non crediderunt, nec ut anteferrent illum uerbosæ legi Moysis in animum induxerunt: sed in ipsis multiplicibus, & uarijs legis operibus agitati, atque iactati, infirmasq;, & tenues consectati iustitias, quæ laborem animi, corporisq; permagnum, nullum autem fructum illustrem, neq; cogitationem ueræ gloriæ afferebant, ab ipsa comprehensione ueræ iustitiæ, quæ ex CHRISTI fide est, aberrauere. Offenderunt enim, inquit, in lapidem offendiculi, quod certe nō debebant, cum ab eodem illo Esaia tanto ante prænūciante admoniti fuissent, positurum Deum inter ipsos lapidem offensionis, & petram scandali: qui etsi eos esset à ueteri lege in nouam fidem auocaturus, & ab usitatis iudicijs, ac purgationibus, & cerimonijs legis in simplicem, & inauditam iustitiam inducturus (hoc enim erat lapidem esse offensionis) quādo omnis uetus mos probatus patrum, auorumq; iudicio, ac præsertim etiam authoritate Dei confirmatus, noui ritus, atq; moris maiorem, illustrioremq; ueritatem, atq; iustitiam non nisi à probis, & omnia æquo animo auscultantibus hominibus sinit agnosci, ut maior multo pars contemptu, & contumacia quadam in ipso statim initio ab omni cura cognoscendi, & intelligendi se auertat. Sed etsi nouam, & insolitam simplicis iustitiæ legem in illo breui sermone erant audituri: ei tamen si credidissent, fidemq; CHRISTO Domino habuissent, nulla eos uerecundia, nulla pœnitentia erat exceptura. Nam & propheta idem ait, Et omnis credens in eo non confundetur.

Fratres propensio quidem mei cordis, & deprecatio ad Deum pro Israël est in salutem. Testimonium enim illis do, quòd zelum Dei habent, sed non secundum cognitionem. Ignorantes enim Dei iustitiam, & propriam iustitiam quærentes statuere, iustitiæ Dei non se summiserunt. Finis enim legis CHRISTVS in iustitiam omni credenti.

RVRSVS Iudæos accusaturus, qui fidem CHRISTI suscipere renuebant, & apud communem Romanæ ecclesiæ cœtum, in quo non pauci erant ex Iudæis credentibus, cum horum ipsorum, qui crediderant, nimium tamen legis studium, tum aliorum obstinatum in non credendo animum argumentis, & authoritatibus conuellere tentaturus, ne incurrat odium, atque iram generis sui, ne'ue ipse inimico potius animo, quàm beneuola uoluntate aduersus eos uideatur agere, præponit indicia suæ in illos beneuolentiæ, ut quicquid dicturus de eis, & in eos est, in bonam partem ab illis potius accipiatur. Nam & propenso se corde in eos esse dicit, & omnem pro illis deprecationem, qua ad Deum utatur, ad salutem illorum spectare, ac pertinere: præterea dat illis testimonium, quòd zelum Dei habeant, quòd uellent ipsi quidem, ac cuperent gratum facere Deo, & sese illi adiungere, atque applicare, quæ sunt probæ, & piæ uoluntatis indicia: sed errare illos ex ea parte, quòd quo id pacto oporteat agi, non plane bene nouerint. Atque hactenus quidem non est eorum uitium, si cupiunt illi quidem, uerum ignorant uiam. Est enim ignorantiæ excusatio apud æquos, dum uoluntas bona adsit, uenia digna. Verum quod iam graue illorum crimen, & inexcusabilis est error, id quod ignorant, ne patiuntur quidem se doceri, ultroq; docentibus, & monentibus infesti, & intractabiles sunt, quanquam hanc illorum propriam culpam profectam ab iniquitate animi, & ab contumacia non palàm, neque aperte coarguit Apostolus: sed cum modestia, & humanitate ad arguendum aggreditur: Vellent quidem Deum, inquiens, sed ignorant modum adipiscendi, quippe qui Dei iustitiam non cognoscentes, & in sua ipsorum iustitia, quā ex legis sibi operibus conantur comparare, plus fiduciæ ponentes, non summittunt sese iustitiæ summi Dei: hoc est, boni ipsi ex se fieri contendentes, spem bonitatis suæ totā Deo non permittunt. Non enim de illo sic arbitrantur, etiam si nullam ipsi partem bonitatis attulerint: illius tamen infinita bonitate, & clementia, si de eo ita senserint, atque crediderint, se saluos futuros.

ros. Etenim finis legis CHRISTVS est, uel ut spectatus ipse, & propositus à lege, ad quem lex tota tanquam ad ultimum, summumq; contenderet, uel ut legis perfectio, qui addiderit legi, quod ex se lex habere non potuit. Illa enim cum gratiam ac beneuolentiam cum Deo in multis, & magnis laboribus, solicitudinibusq; quæreret, non gloriā in ea re Dei, sed operam, & meritum nostrum intendebat. Fides autem & CHRISTVS, id in quo lex laborabat, neq; assequi poterat ipsa, omni cum facilitate, compendioq; perfecit, ut non operum tantorum obitu, neq; sudorum, sed sola credulitate, & fiducia in bonitate Dei salus nobis, & uita continuo pareretur. Et hæc est ipsa fidei iustitia, quæ credētibus donatur, quæ cum hominibus salutem à Deo quærentibus facilior est, & planior, tum Dei bonitas in ea, & magnitudo ipsius gloriæ magis illustratur. Nihil enim de honore diuinæ iustitiæ, atq; clementiæ labores nostri & opera, illa ratione decerpunt, quæ tum decerperent, si fructum salutis, quem percepissemus, non uniuersum Deo, sed nobis quadā ex parte acceptum referremus. Ergo in lege uelle insistere, in eaq; permanere longe nobiliorem, & potiorem rationem inueniendæ salutis reijcit, & aspernatur, gloriamq; Dei, & magnitudinem illius potestatis, clementiæq; diminuit. Quod tu Iudæe si ignoras, cur te doceri non pateris, & qui id ostendere, ac declarare tibi uolunt, non eos æquo animo auscultas? Finis itaq; legis CHRISTVS est, ad adipiscendam ueram, plenamq; iustitiam, quæ solum credentibus datur: sudantibus autem, & laborantibus absq; fide, est interclusa, quando isti habere potius in seipsis uolunt, quo cōfidant, neq; inducunt animum totum Deo committere, & sese illius penitus iustitiæ, ac bonitati summittere.

Moyses enim describit iustitiam ex lege, quòd qui fecerit hæc homo, uiuet in ipsis: ex fide autē iustitia sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est ad deducendum CHRISTVM: uel quis descendet in Abyssum? hoc est ad CHRISTVM è mortuis reducendum. Sed quid ait? Prope te uerbum est in ore tuo, & in corde tuo: hoc est uerbum fidei, quod prædicamus, quoniam si cōfiteberis in ore tuo dominum IESVM, & credideris in corde tuo, quòd Deus ipsum excitauit è mortuis, saluus fies. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura, Omnis credens in illo, non confundetur.

ITERVM hic comparat iustitiam legis cum iustitia fidei, & illam legis cum operosiorem, & laboriosam magis, cū Dei honori & gloriæ minus tribuentem, tum etiam haud ita ueram, nec synceram esse ostendit, ut est fidei iustitia. Quæ ergo est legis iustitia? Nempe quam Moyses sic describit, postquàm præceperat, quæ essent seruanda, quæ agenda, & à quibus esset abstinendum: Homo, qui hæc fecerit, inquiens, uiuet in his: ut & in faciendo labor, & quòd uicturi essemus, non Deo id, sed labori nostro ferremus acceptum: cumq; in factis, & operibus iustitiam constitueremus, in ijs eam poneremus, quæ ueritatis ex sese expertia æque ad simulationem, ac ad synceritatem sunt parata. Iustitia uero fidei, & in solo corde plena est, & fiduciā tantummodo in bonitate Dei à nobis postulat, salutisq; nostræ uniuersam laudem, & gloriam uni Deo attribuit: atq; hoc etsi præclarum continuo, & euidens: tamen quoniam Iudæis insolitum est, ac nouum, semper in ipsis operibus, & obseruantijs legis, cura, animoq; occupatis, quò illis planius id, & facilius cognitu efficiat, affert opportunissimum ex lege testimonium, in quo fidei, & iustitiæ ex fide imago quædam illustris ab eodem Moyse est expressa: Is enim in Deuteronomio, iam ad moriendū uicinus, legemq; populo cōmendans, cum hortaretur omnes, ut sequerentur rectam uiam domini, illiusq; præcepta, & mandata seruarent, cauerentq;, ne præuaricatores, & ex leges effecti inciderent in execrationes non seruatæ legis, tum addit: Si forte eos Deus tanquam contumaces, & minime sibi deditos ejceret ex donata terra, ac per orbem terræ in uarias gentes dispergeret, fore ut in eandem terram restituturus esset illos, ac ad priora, & uberiora etiam bona reducturus, si reuersi essent ipsi ad dominum Deum suum, toto

corde suo, & tota anima sua: continuoq; subiungit: Quia mandatum hoc, quod præcipio tibi Israel, hodie non occultum à te, neq; longinquum est, non in cœlo est, ut dicendum tibi sit, Quis pro nobis ascendet in cœlum, & deferet illud ad nos, atq; ut audiamus efficiet? & faciemus illud. Et nec trans mare est, ut sit dicendum, Quis transfretabit pro nobis mare, & id nobis referet, facietq;, ut audiamus? & faciemus illud. Nanq; propinquum est tibi maxime uerbum hoc, in ore tuo est, & in corde tuo, ut facias illud. Si reuersus fueris ad dominũ Deum tuum, Moyses inquit, toto corde tuo, & tota anima tua, quod iam nõ operum, neque laboris, sed tantummodo cordis actio quædam est, proxima illa tibi, atque adeo insita in ipso te, ut ad eam suscipiendam, & conficiendam nõ è summo cœlo detrahendum tibi quicquam, neq; trans mare accersendum sit. Hanc sententiam Moysis tanquam descriptionem, & formam ueræ in CHRISTO fidei usurpans sibi Apostolus, & in CHRISTO constituens, fidem CHRISTI eisdem penè uerbis, cuiusmodi sit, demonstrat. Non enim (ait) necesse est, si CHRISTO debeas credere, ut sic dicas in corde tuo, Quis ascẽdet in cœlum? quasi CHRISTVM inde nobis deducturus, ut credamus eius è sinu, & consortio Dei patris ad homines descensum, & susceptam pro nobis ab eo hominis carnẽ. Aut rursus, Quis descendet in Abyssum: hoc autem, ut CHRISTVM nobis è mortuis reducat, noscamusq; eius resurrectionem. Non enim tanta tibi cõquisitione, nec tanta circuitione est opus. Sed quid ait fides: Prope te uerbum est in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est uerbum fidei quod prædicamus. Quodnam id cedò? Quoniam si cõfiteberis in ore tuo dominum IESVM, & credideris in corde tuo, quod Deus eum suscitauit è mortuis, saluus fies, quo quid tibi potest esse facilius? aut promptius? Non hic labor, non opus, nõ diuturna, & dura quæritur inuestigatio, sed animi tantum inductio, & conuersio mentis ad credendum, & confitendum, etenim corde creditur ad iustitiam. Solum enim cor iustificationem accipit, sola uera est cordis credulitas, & fides CHRISTI si uere suscipiatur, corde suscipitur, statimq; ueram fidem diuina illa iustitia concomitatur: ore autem cõfessio fit ad salutem, eò quod non est satis occultum, & cõpressum fidei uerbum retinere, sed pferendum est, sed in medium producendum, ut & alios doceas, ac cohortere: etsi tua actio inter immanes homines, & barbaros minus etiam libera tibi sit: nõ tamen nomen Dei omnipotentis & domini IESV Christi nõ ore tuo celebrandum, & glorificandum est, quandoquidem si eius apertam, & liberam confessionem repressam metu contineas, habeas profectò aliud quid, quod pluris arbitrere, uel existimationẽ inter homines, de qua Ioãnes, Magis, inquit, gloriam apud homines, quàm apud Deum quæsiuerunt, uel incolumitatem corporis, atq; uitam, ex quo minime uere fidem recepisti, si illa tibi aut pudenda, aut pœnitenda esse uideatur, uel certe imbecillam, & infirmam illam obtines, ut non habitura sit perseuerantiæ præmium, in qua præcipue est salus: ita corde credere ad ueritatem pertinet, ore autem confiteri ad perseuerantiam, & firmitatem. Quorum ex primo iustitia, sanctitasq; cõparatur. In secundo salus præcipue posita est, quam quidem in cõfessione oris, fidei firmitatem significans scriptura per Esaiam ait: Et omnis, qui credit in illo non confundetur: quod est, intrepide, & constanter id aget, nec infamiam is apud ueritatis ignaros, aut supplicium apud crudeles uerebitur, sed audacter, & libere de Deo & fide CHRISTI pronunciabit: sicut & in Euãgelio CHRISTVS: Quem mei puditum fuerit coram hominibus, inquit, eius & me pudebit coram patre meo. Quoniam autem dixit propheta, omnis qui credit in illo, non confundetur, uerbum illud, omnis, Apostolus cõtra Iudæorum opinionem & spem continuò interpretatur.

Non enim est distinctio Iudæiq;, & Græci. Idem enim Dominus omniũ abundans in omnes inuocantes ipsum. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, saluus fiet.

QVOD Iudæi arbitrabantur, gloriæq; sibi ducebant, Deum cœli proprium suum esse Deum, id & alibi suprà, & in hoc loco Apostolus non tam ratione quidem, quæ euidens ipsa quoq;, & manifesta est, quàm authoribus prophetis confutat, qui diui-

tias bonitatis Dei omnibus hominibus affatim suppetere intelligentes nõ restrinxerunt earum largitatem,& affluentiam in solis Iudæis.Itaq; & Esaias dixit,Omnis qui credit in illo.Et Ioël,Omnis qui inuocauerit nomen eius.Quo quidem loquendi modo uterq; Græcos à Iudæis non distinxit,nec separauit:nec uero in lege,aut in operibus legis,sed in fide,& cõfessione,quæ est diuini nominis inuocatio, salutem nostram posuit,quasi duorum prophetarum coniuncto testimonio affirmans,quod antè dixerat,Corde credi ad iustitiam,ore autem confessionem fieri ad salutem.

Quomodo igitur inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent in eum de quo non audierunt? Quomodo autem audient absque prædicante? quomodo uero prædicabunt, si nõ missi fuerint? sicut scriptum est. Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona? At non omnes obedierunt Euangelio. Esaias enim dicit,Domine quis credidit auditui nostro? Ergò est fides ex auditu, auditus autem per uerbum Dei, sed dico an non audierunt? Imò in omnem terram exiuit sonus eorum,& in fines orbis terræ uerba eorum.

QVOD studium Dei,zelumq; Israëlitæ habebant, pauloante dixit Apostolus, uerum non recta cognitione in eo se gerebant.Peccabant enim in pluribus.Primum, quòd iustitiam fidei non accipiebant, quæ & facilior multo, quàm illa legis, & præstantior longe, ac Dei gloria dignior est. Deinde,quòd Deum cunctorum dominum ad suam ipsorum unam nationem cõtrahebant,in hoc quoq; illius maiestati,& nomini derogantes.Deinde,quòd gentes cæteras præ se contemnebant,& ueluti pollutas aspernabantur,nequaquã ne in hoc quidem imitantes clemẽtiam, & bonitatem summi Dei, cui se deditos esse fatebantur, qui ut suorum operum, & effectorum fructus ac cõmoditates,ita semetipsum omnibus propositum,atq; appetitũ esse uult.Etenim ille solem suũ,& sydera, & rores ac pluuias omnibus hominibus cõmunes iubet esse. Postremò,quòd multis rebus,& indicijs testimonijsq; admoniti,ea, quæ ignorabant, minime intelligere,sed per cõtumaciam, & nequitiam animi ignorare uelle perseuerabant.Ac superiores quidem ignorantiæ uenia aliqua fortaßis dignæ,hæc uero postrema inexcusabilis omnino erat.Toties igitur rationibus, argumentisq; edocti, toties prophetarum cõuicti testimonijs, nequaquam adhuc dimissa contradicendi pertinacia,ut se ad omnia sigillatim opponebant, sic opponentibus ad singula respondet Apostolus,dense,& cõplexe ille quidem, sed ut sit illius nobis sententia latius explicanda. Erant sanè ista omnia dubitata, quæstionesq; Iudæorum aduersus Apostolos CHRISTI hortantes,ut acciperent nomen Domini,& inuocarent illud,atq; in una illa inuocatione spem maiorem salutis suæ ponerent, quàm in elaboratis, atq; fucatis operibus legis,quẽadmodum & à CHRISTO edocti fuerant,& ab ipsis tunc docebantur. Opponebant enim illi cõtra apostolos cum alia multa quidẽ de lege, & operibus legis,& de Deo peculiari ipsorum Deo,Abraamq; primo Iudæorum patre electo Dei,cui,& ipsius generi soli factæ essent ab Deo tantarum rerum, donorumq; promissiones,& similia pleraq;, quæ cuncta toto decursu apostolici sermonis usq; adhuc dissoluta sunt. Nunc illud item opponunt, quod ad cõuersionem imprimis gentium pertinet,quas sub illo uerbo,Omnis,Ioëlis prophetę scriptura comprehendit,quã ille dicit,Omnis qui inuocauerit nomen domini saluus fiet. Ad eas enim missos ab Deo apostolos Iudæi nõ credentes sic contradicunt,& argumentantur,se cum nec inuocari poßit Dei nomen illius, in quem nõ creditur:nec in eum credi, de quo nihil audiatur:nec audiri uero nisi prædicetur,sed nec prædicari,nisi is,qui prędicat, à Deo ipsomet huic prædicandi officio delegetur:in hoc extremo esse hæsuros, neq; antè ad habendum fidem de uocatione gentiũ se accessuros, quàm planè nouerint delegatos ab Deo esse istos,qui nouæ fidei regulam nominent Euangelium.Huic enthymemati in ipso quoq; extremo, & tanquam nodo dubitationis occurrit Apostolus,Esaiam statim aduocans,sic dicentem;Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem,euangelizantium

zantium bona: Videndũ enim est, inquit, quid nos tandem annunciemus, non'ne pacem, nõ tantum inter homines, sed cum ipso Deo: non'ne bona, nõ interitura, & fugacia, sed solida, & sempiterna: Qui porrò habitus noster: quæ species annunciandi: discurrimus per omnes gentes, nusquã domiciliũ stabile retinemus, uagamur, peragramus, in hoc unũ opus intenti, atq; addicti, ut hominibus amicitiam cum Deo cõcilie mus, ut uitæ æternæ in omnium mentibus, ac uoluntatibus, spem, desideriumq; insinuemus. Qui ergo sunt pedes euangelizantium pacẽ, euangelizantium bona, nisi eorum qui & pacem illam, quæ tutissima, & tranquillissima est, & bona ea quæ præstantissima, omnibus hominibus annũciant, & prædicãt, quiq;, quod itẽ à prophetis prædictum est, à gentibus iam audiuntur, & ad cultum ueri Dei nationes exteras adducunt, qui orbem terrarũ pedibus assidue perambulantes, nullo uiquam ut proprio in loco cõmorantur: qui si & à propheta pronunciati, & à Deo missi sunt, si pacis, & bonorum euangelium prædicauerunt, si id non iam inauditum, immemoratumq; fecerunt, si fidem omniũ etiam gentium ad credendum prouocauerunt, credatur iam nomen domini à Iudæis, & inuocetur. Ita quod Iudæi a primo ad postremum sic deducebant, ut in postremo ipso insisterent, arcemq; inibi suæ iniquitatis & pertinaciæ facerent, ipsa illorũ arce capta, & solo æquata Apostolus à postremo ad primũ facili cursu probationis redarguendo peruectus est: nec tamen adhuc desistit cõtentio, semperq; molitur aliquid peruicacia, ut ne optimis uicta rationibus acquiescat. Resistunt enim rursus Iudæi, atq; obijciunt: Si uos à Deo missi, & à propheta prędicti Euangeliũ Dei annunciatis, cur nõ credunt omnes Euãgelio: Quos refutat e uestigio Paulus, scripturam illis prætendens, & inquiẽs: Non'ne uos Esaiam prophetã ab Deo missum admittitis: Cur ergo ille dicit, Domine quis credit auditui nostro: Quòd si necesse esset ab omnibus credi, quodcunq; apostolorum, & prophetarum præconio à Deo esset denũtiatum, nõ ille sic uerba illa posuisset. Atqui illi etiã minus, quàm nobis credebatur. Illius enim monita & præcepta nõ modo nihil quicq; Iudæis profecerunt: uerum ipsi ultro præcipienti, & monenti sine aliorũ utilitate fuere exitio: nos & multorum mentes ad cognitionẽ Dei trahimus: & si pro CHRISTI fide obeunda nobis mors sit, illam alijs etiã complurimus doctrinæ & saluti fore cõfidimus. Verum idcirco nõ necesse est ab omnibus credi uerbum Dei, & suscipi, quia fides, & credulitas hominũ arbitrij, & liberi animi est. Restabat ergo, ut qui parati ad credẽdum essent, præconium euangelij auribus perciperẽt, ut ex auditu ipso uerbi Dei, fides in illis cõstitueretur. Cui etiam rei ample, & largiter prouisum est. Siquidem in omnẽ terram exiuit euangelizantium sonus, & in omnes fines terræ uerba eorum: nisi forte Israel solus nõ audiuit, qui non modo in recentibus præconijs apostolorũ, & in euangelistarum, uerum & in prædictionibus, ac uaticinijs legis, & ꝓphetarũ tritas iam habet aures ad exaudiendũ si uelit, & statim intelligendũ sonum euãgelij, de quo Apostolus prosequitur.

Sed dico num nõ cognouit Israël: primus Moyses dicit: Ego ad æmulandum prouocabo uos in non gente, in gente stulta irritabo uos. Esaias autem audacter agit, & dicit: Inuentus sum ijs, qui me non quærebant: Manifestus factus sum ijs, qui me non interrogabant. Ad Israël autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non obedientem, & contradicentem.

GENTES, inquit, ex hoc tempore audiuerunt, & nouerũt euangelium, Iudæi ex priscis temporibus. Primus enim Moyses, & alter Esaias prædicant illud, atq; ostendunt. Nam in Deuteronomio Deus iratus Israëlitis, quòd se in falsis dijs illi prouocassent, & in uanitatibus irritassent, uoce Moysis sic de eodẽ populo ꝓnuntiat, Quòd cum uicissim esset ipse in non gente ad æmulationem compulsurus, & in gente stulta ad iram prouocaturus, quod nunc eueniebat, cum & gentes à Deo in gratiam reciperentur, & eam rem Iudæi ualde iniquo animo paterentur. Esaias autem apertius loquentem Deum inducit, & de gentium studio, atq; applicatione ad se: De Iudæorum uero insolentia, & peruersitate sic distinguentem: Inuentus sum ijs qui me non quærebant: Manifestus factus sum ijs, qui me nõ interrogabant. At hoc uidebatur utrũq;

Iudæi facere,& quærere semper Deum scilicet,per functiones, operationesq; legis,& illum illiusq; mandata cognoscere.Qua de re Barachias:Beati sumus ô Israël,inquit, quoniam quæ placita sunt Deo,manifesta sunt nobis. Et neutrum tamen illi effecerunt:sed gẽtes,quæ nullum antea laborem,nullam solicitudinem,atq; curam ad quærendum Deum noscendumq; adhibuerant, quæq; in omnia contraria Deo studia diuersæ abierant,statim,& facilè oblato sibi Deo se totas ad illum cõtulere.Breue enim compendium uerbi Dei,non longos illos logos legis didicerũt.Israël uero,qui anfractus,& circuitiones præceptorum, ac operum sectatus est,nõ modo ad utilitatem,& fructum summi præcepti nõ peruenit,qui fuit CHRISTVS:uerum ne passus quidem est,ea de re admoneri se,& doceri.De quo idem apud Esaiam dominus:Tota die expandi manus meas,inquit: quod amantis est, & paterno animi affectu in sinum, & complexum suum inuitantis Dei,imagoq; in eo è cruce pẽdentis CHRISTI prorsus expressa. Expandi manus,inquit:ad populum non parentem & contradicentem, quod est nõ leuitate solum,& uecordia quadam auersum,sed per nequitiam etiam,& per cõtentionem mihi se opponentẽ.Ex quibus omnibus tum prophetarum testimoniis,antiquæq; legis authoritatibus,euãgeliiq; præclaris,& illustribus doctrinis, atq; euentis, tum gentium facilitas ac obedientia ad inueniendam Dei gratiam, tum peruersitas Iudæorum ad eandem amittendam merito ualuisse cognoscitur , iureq; illæ adscitæ in nomen,& genus filiorum Dei,hi eiecti,& repudiati ab eodem Deo intelliguntur,neq; Israël tamen ipse ut Israel repudiatus est.Sic enim de eo loquitur:

Dico igitur,num repulit Deus populũ suum? Absit.Nam & ego Israëlita sum ex semine Abraæ,tribu Beniamin:nõ repulit Deus populum suũ, quem præcognouit.Non'ne scitis in Helia quid dicit scriptura? Quẽadmodum alloquitur Deum aduersus Israël,dicẽs? Domine prophetas tuos occiderunt,& altaria tua euerterũt,& ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.Sed quid dicit ei oraculum? Reliqui mihi ipsi septem millia hominum, qui non flexerunt genu simulacro Baal. Sic igitur & in hoc tempore residuum secundum electionem gratiæ fuit. Si autem gratia,non iam ex operibus,quoniam gratia,non amplius est gratia.Si autem ex operibus, non iam est gratia:quoniam opus non amplius est opus.

EOSDEM Iudæos Apostolus,quos uidebatur penitus ab Deo repulsos,atque abiectos ostẽdere uoluisse,rursus nũc restituens, ut intelligatur nõ ipsum Israël, neq; semẽ Abraę fuisse à Deo repulsum,sed qui ex illo genere,illaq; natione aduersus fidẽ CHRISTI cõtumaces perstitissent,fiduciãq; spei suæ in lege potius,& in operibus legis,quàm in Dei gratia ponere perseuerassent,hos esse, qui cecidissent ex gratia, & beneuolentia summi Dei,neq; amplius in promissionibus ad Abraam factis comprehensi essent,exemplo ex seipso probat.Non populũ,qui antea populus Dei appellaretur,neq; semen Abraæ à Deo esse eiectum:quãdoquidẽ si ita esset, & ipse qui est ex illo semine,eiectus unà fuisset,sed de illo populo saluos fuisse factos, quos praenouisset deus. Quæ quidẽ cognitio in eũ modum accipiẽda est, quo utimur in scripturis. Nam si simpliciter cognoscere accipiatur, omneis planè Deus cognoscit & bonos, & malos.Si uero illa cognitio animorũ est coniunctio,& beneuolentiæ indicium , solos Deus cognoscit bonos: quem in sensum dicitur, Ego cognosco meas, & cognoscunt me meæ.& ex contrario,Discedite à me omnes operarĳ iniquitatis, quia ego non cognoui uos.Hac itaq; ratione positũ in hoc loco est: Non repulit Deus populum suũ, quẽ præcognouit.Et suprà: Quos præcognouit,hos & prædiffiniuit. Ac præcognitio quidem (decet enim occurrere ipso initio statim dubitantibus,& uiam facilem ad intelligendum reddere) pręcognitio,inquam,Dei,futuram hominum propensionem, & quasi parabilitatem quandam ad credendum, & amandum Deum prouidet. Prædiffinitio uero tota gratia Dei est,neq; quicquam in illa nostræ operæ inesse , aut partis intelligitur. Nam quòd ego facilis uoluntate,& animo paratus ad fidem in Deum

accipiendam sum,mei est illud iudicij,& mei liberi arbitrij, idq; ante omnia tempora præuidit in me, & præcognouit Deus. Sed hoc nihil etiam nunc est, doctor accedat oportet, & itineris recti demonstrator, qui mihi portum salutis, & uitæ ostendat. Neq; tamen hoc etiam satis. Volens enim & cupiens uiam bonam insistere, & stationem tenere eam,quæ mihi felix, & tuta sit proposita, multis tamen ab ea mente periculis,multis obiectis uoluptatibus,multa deniq; cum iucundarum,tum molestarum rerum uarietate abstrahor,atq; auertor.Ergo his tot malis,tātisq; discriminibus,quæ imminent in nos undiq;,nosq; proturbant,& auferunt nobis ipsis, opem fert Dei uoluntas,& prædiffinitio,quæ gratiæ tota est, quæ id, quod nostrum solum est, flexum mentis scilicet & inclinationē liberæ uoluntatis tot diuinis muneribus uestit undiq;, & cōfirmat,ut quod est ex nobis,minimum quiddam sit, nec meriti rationem ulla ex parte obtineat.Illa uero Dei liberalitas, & prædiffinitio integram in se contineat totius gratiæ laudem.Ista ergo prædestinatio, & Dei gratia septem illa millia uirorum sibi ipsa conseruauerat,qui uel regis impij metu, uel exemplo tribulium, & popularium suorum licet bona erga Deum uoluntate essent: statuam tamen Iouis adorauissent,nisi illorum imbecillos animos, & infirmas mentes gratia, & electio Dei corroborauisset:quæ gratia omnis quidē ex ipso Deo est, donumq; eius liberale, & proprium,quod nullo à nostra parte merito,sed à diuina beneficētia totum proficiscitur. Sed ut redeamus ad exponēdum: Non repulit Deus populum suum Israël, ut Israël, & semen Abrahæ, ut illius semen, sed gratiam Dei non agnoscentes, & in lege operibusq; pertinacius hærentes,hos nimirum repulit: qui si ex tanto hominum numero, ac frequētissima natione forsitan pauci esse uideātur,regredere animo,& cogitatione ad præterita,& intelliges non solum in CHRISTI fide accipienda,sed in ueteri lege seruanda paucos tum quoque à Deo fuisse diffinitos. Etenim sic ipsemet grauiter accusanti populum Israël Heliæ respondit, se reliqua adhuc fecisse sibi septem millia uirorum, quæ ante Iouis simulacrum genua non incuruauerint. In quo animaduerte gratiam,quòd sibi ea ipse fecerat reliqua, & intuere paucitatem, quòd ex innumerabili populorum multitudine septem tantum millia salua facta sunt. Sic, inquit Paulus, in hoc tempore, quod è populo Israël ad fidem CHRISTI accessit, residuum est ex multitudine reliqua, quod per electionem gratiæ Dei effectum est saluum.Sicut enim tunc illa septem millia ope, & patrocinio suo Deus ab errore continuit:sic hoc tēpore & apostolos primū,ac discipulos reliquos, quos CHRISTVS adhuc uiuēs sibi ipse delegerat,& deinde post CHRISTI mortē exurrectionemq; priora illa tria millia, ac deinde alia quatuor millia, postea etiam alia quædam millia, quæ Deus præcognouerat, & sibi ipse delegerat, ac in patrocinium suum iam inde æterno ex principio susceperat per electionem diuinæ gratiæ ex innumerabili multitudine non magnus hominum numerus ad fidei, & salutis portum perducta sunt, non ex operibus ipsorum,quod quidem aduersus Iudæos opponitur: Quoniam gratia,& donum Dei nō ex operibus est,inquit:non, inquam,ex operibus est gratia,neque illa,quæ æterno ex principio eligendo,ac prædiffiniendo antecedit,nec uero quę post productos nos in naturam protegit semper,& comitatur. Nam si operibus dona Dei tu promeritus sis,euanescit statim gratia,totumq;, quod tibi à Deo datur,non tibi donari ab eo,sed reddi potius uidetur,in quo tu ut iustitiā & uirtutem tuam constituas,Dei liberalitatem,gloriamq; extinguis. At hæc uera est uirtus, & benignitas, & gloria summi Dei,gratis conferre munus suum,& bonitatis suæ magnitudinem in propria liberalitate,beneficentiaq; constituere.Gratia porrò,& opus sic inter se contraria insociabiliaq; sunt,ut si ex operibus, non iam amplius gratia sit gratia: si autē sit gratia, opus iam amplius opus non sit. Non enim utrūq; stare potest simul:sed alterutrum tantum adesse necesse est,idq; incomitatum ab altero,atq; solum.

Quid igitur? quod quærit Israël, hoc non est potitus, electio autem potita est,reliqui uero cæcati sunt, sicut scriptum est: Dedit eis Deus spiritum compunctionis,oculos ut non uideant, & aures, ut non audiant usq; in hodiernum diem.Et Dauid dicit:Fiat mensa eorum in laqueum, & in captiui-

tatem,& in ſcandalum,& in retributionem ipſis: Obſcurentur oculi eorum ne uideant,& dorſum illorum ſemper incurua.

QVID eſt igitur, quod cõcludo,& ſtatuo? hoc inquit, quòd id quod quęrit Iſraël, potitus eo ipſe non eſt: electio autem eſt potita. Aſt quamobrem non potitus? non'ne uolebat? non conabatur? non ad Deum ſtudio,& uoluntate ſe ferebat? non'ne hi, qui huiuſcemodi exiſtunt, illi ipſi ſunt, quos præcognitos antea Deus ſibi ipſi ſolet diffinire, atque eligere peculiares? Cur ergo iſti in electione non ſunt comprehenſi? Quoniam ſibi ipſi nimium confiſi, ſunt; quoniam etſi illi Deum uerum quærere ſe prædicabant, illum ipſum tamen externis, atq; alienis operationibus, non puro, neq; humili corde quæſiuerunt, quæ eſt uia quærendi, & inueniendi Dei unica. Cuius rei cognitionem illi cum ſe optime tenere,& ſcire arbitrarentur, opinione ſui elati, ac tumentes, cæterorum doctrinas,& monita ſunt aſpernati; neque id ſolum, ſed docentibus quoq; ipſis,& recta monſtrantibus infeſti, inimici intractabilesq; extitere: electi uero, finis eius qui quærebatur ab uniuerſo Iſraël, pauci homines uidelicet,& ex magno numero reſidui ac reliqui, per gratiam Dei potiti ſunt, qui cum Deum corde bono,& uoluntate appeterent, monſtrantibus uiam ad eum perueniendi attento, & faciſli ad obtemperandum animo auſcultauerunt. Non enim opinionem ſuimet, & de ſeipſis, ſuaq; ſcientia, ac doctrina ſuperbam perſuaſionem tanquam murum oppoſuerunt rectiora admonẽtibus: Sed cum & ipſi per operum legisq; obſeruantias, ad Deũ interea niterentur, breuiore ſibi, & tutiore multo fidei uia demonſtrata, libenter, ac prompte in eam ſe dedere, cum illi inflatiores, ſibiq; ipſis maiorem in modum chari, atque iucundi, in uetere inſtituto manerent obſtinati, nec rationem ullam aduerſantem opinionibus ſuis uel auribus modo admittere ſuſtinerent. Etenim eſt hoc præcipuum,& maximum inter probas animas, prauasq; diſcrimen, quòd qui faciles ductu ad Deum ſunt, ubi ullum de Deo audiunt proferri uerbũ, extemplo attenti, docilesq; expectant, num quid exponatur qđ ipſis queat eſſe doctrinæ, ac emolumento, quodq; in eis pietatẽ,& ſtudium Dei adaugeat, idq; ſi eiuſmodi inueniant, gratantes, ac lęti in cordibus ſuis reponunt. Qui uero agunt ſecus, qui ſuimet opinione inducti uidentur ſibi ualde eſſe ſapientes, ut nõ doceri ipſi ab ullo uelint, ſed alios ſemper docere; hi nomen Dei, quod in ſermonibus uſurpant, nõ ad ipſius Dei gloriam, ſed ad ſuam ipſorum ambitionem, quæſtumq; cõuertunt; ideoq; maxime in operibus uerſantur exterioribus, legemq; ſcriptam mordicus tenent, neq; in illo inteſtino, occultoq; homine uere requirunt Deum: quod ſi facerent, cum ipſi intus humiles eſſent, tum cuilibet bene ſuadenti ad obtemperandum parati, & dociles; ſed in eo qui cernitur, oculisq; eſt homo expoſitus, quaſdam tanquam Deum colentium ſimilitudines appingunt. Cui porrò externo homini inter homines cæteros ſe oſtẽdenti doceri, ignominia eſt, caſtigari conuitiũ, refelli autem,& coargui iniuria morte acerbior. Enimuero qui tales ſunt, cum uideantur Deum quærere, Deo tamen non potiuntur. Atq; hi ſunt, qui ne putentur eguiſſe aliorum monitis, falſum ſuum potius cum pertinacia defendũt, quàm alioꝝ uerum amplectuntur; Inimici omnibus à ſe diſſentientibus, qui non modo alienam doctrinam aſpernantur,& cõtemnunt, ſed ipſos quoq; doctores acerbo & capitali inſequuntur odio. Quemadmodum Iudæi & in CHRISTO antea fecerũt, & tunc in Apoſtolis CHRISTI, ipſoq; præcipue Paulo faciebant, quos cæcatos fuiſſe dicit Apoſtolus, eò quòd illa uana, & arrogans de ſemetipſis perſuaſio aciem mentis in illis, animiq; oculum occæcauerat. De quibus Eſaias: Dedit eis Deus ſpiritum compunctionis, oculos ut ne uiderent, & aures ut ne audirẽt uſq; in hodiernum diem. Quod poſtremum adiectum ab Apoſtolo eſt, uſq; enim eius ad ætatem Iudæi in eadem manebant cæcitate, & ignorantia. Sed & hæc ipſa Eſaiæ ſententia non ex uno prophetæ loco decerpta eſt. Atq; hic ſpiritum cõpunctionis Eſaias ſtimulos inuidiæ,& obtrectationis uoluit ſignificare, qui pungunt eos maxime, & fodiunt, quos gloriam apud homines, exiſtimationemq; quærentes in eo maxime, ambitio, & liuor male habet, quòd quam ipſi opinionem,& laudem ab hominibus quærunt, alios melius uident, non id cogitantes, neq; ſpectantes adipiſci; qui quidem ſtimuli eiuſmodi

ſunt,ut

sunt, ut oculos, & aures ad intuendam, audiendamq́ ueritatem nequaquã suo sinant uti iudicio. Porrò hos illis stimulos per occasionem dedit Deus, non dedita opera in illis inseuit, sed dum aspirat, & subuenit ope diuina conatibus eorum, qui uera cum charitate, & synceritate prædicant uerbum uitæ, idq́ non ad cõmodum, neq́ ad utilitatem propriam, sed ad audientium fructum, salutemq́ conuertunt. Horum ex ipsa cõtentione & comparatione cor æstuare maleuolentia, stomachus odio repleri, ipsi rabie quadam inuidiæ, obtrectationisq́ accendi, ut frenderent dentibus in Apostolos, ut plagis, & cõtumelijs appeterent, seditionibusq́ agitarent, omnia denìq́ permiscerent, quo ne illis esset in eis ciuitatibus locus, in quibus ipsi ab incolis & quæstũ sibi, & sapientię opinionem aucuparentur. Atqui tales semper Iudæi & uetustioribus seculis in patres, atq́ prophetas, & tempore postremo in Apostolos extitere, hodieq́ adhuc sunt ijdem illi ipsi pleni perfidiæ scilicet, & iniquitatis, quo animi morbo qui aguntur, neq́ oculis rite utũtur, neq́ auribus. Quòd autem spiritum compunctionis hoc loco, stimulum inuidiæ denotauerit Esaias, audi & Dauid ad Dominum loquentem, Vt psallat tibi gloria mea, & nõ compungar. Quæ psalmographi sententia declarat gloriam eam, quæ in unoquoq́ ad Deum referatur, inuidiæ stimulos non sentire: si autem ad seipsum quis referat, sentire. Iam & de eisdem Iudæis Dauid, Fiat mensa illorum in laqueum. Quod quidem non imprecantis est, sed quæ futura sunt, prouidentis prophetæ. Atq́ hæc illis mensa, bona sunt seculi, quæ illi imprimis expetunt, & quorum amore correpti incidunt in laqueum, & in captiuitatem, & in offensam, siue hic spiritualiter uelimus intelligere, in amissionem gratiæ summi Dei, siue etiam corporaliter, quòd propter bonorum mundanorum studium, auersi à Deo, & ab eo in captiuitatem gentium, & seruitutem traditi, ne adhuc quidem oculos aperire ad perspiciendum uerum, nec eos attollere ad intuendum Deum possunt.

Dico ergo: Num offenderunt ut caderent? absit, sed ipsorum casu salus est gentibus, in prouocando ad æmulationẽ ipsos. Si autem casus ipsorum, diuitiæ sunt mundi, & diminutio ipsorum, diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo ipsorum?

CALLIDE, & sanctè in his uerbis Apostolus licet Iudæos consolari uideatur: gentibus tamen totam laudem ascribit, plectitq́ alternam quandam relationem, ut & Iudæis, & gentibus conserta inter se, & communicata, fidei, & salutis utilitas appareat. Non enim Iudæi, inquit, cum offenderunt, & in peccatum lapsi sunt, id secutum tantum est, ipsi ut caderent: sed illud magis euenit, idq́ à Deo magis prouisum, spectatumq́ est, ut lapsus illorum salus mũdi existeret. Nam illi & in CHRISTO Iesu cruci affigendo redemptionis humanæ mysterium absoluerunt, & in fugandis, exterminandisq́ Apostolis fidei uerbum in omnes gentes disseminauere. Errauerunt igitur, non ut ipsi caderent, sed ut cæteros illorum error cõseruaret. Et rursus, quoniam illi sua culpa minus idonei effecti sunt ad agnoscendam fidei CHRISTI ueritatem, cum intuerentur tanto eam studio à gentibus adsciscí, & comprobari, æmulatione quadam & ipsi prouocati ad inspiciendam rem, ac melius considerandam se referrent, ex quo in eos postea salus posset à gentibus redundare. Ita Iudæorum lapsus, atque error gentibus quidem rectà, & ipso primo progressu profuit, à gentibus autem in Iudæos, tanquam ex repercussu resiliens, poterit prodesse. Quòd si casus ipsorum, diuitiæ sunt mundi, si quòd illi obtrusi, & imminuti, ac tanquam bonis suis spoliati sunt, id gentibus ad opulentiam cessit: quanto magis si ipsi quoque accesserint, & ad exemplum gentium se conformauerint, ut CHRISTVM, & fidem CHRISTI illarum exemplo prouocati accipiant, hoc gentes faciet gratiæ apud Deum, & meriti locupletiores?

Vobis enim dico gentibus, inquantum quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum glorifico, si qua prouocem ad ęmulationẽ meam carnem, & seruem aliquos ex ipsis. Si enim abiectio illorum reconciliatio

mundi est,quæ erit assumptio? nisi uita ex mortuis? Si autem primitiæ san-ctæ,& aceruus:& si radix sancta,& rami. Quòd si quidam ex ramis defra-cti sunt, tu uero cum oleaster esses, insitus fuisti illis, particepsq; radicis, & pinguedinis oleæ factus,ne insulta ramis. Si uero insultas, non tu radicem fers,sed radix te.

QVOD tantum laudis attribuerat gentibus, & tam acriter, ac uarie coarguerat Iudæos,utrunq; nunc uolens ad temperamentum quoddam redigere, gentibus se te-statur,ea dedisse præconia, ut quoniam ipse gentium esset destinatus Apostolus, mi-nisterium imprimis suum cohonestaret, in quo & gentiū sibi allicit beneuolentiam, quatenus earum se proprium ministrum dicit,& excusationem ad Iudæos comparat, qui nō ægre debeant pati tantum eum tribuere gentibus,cum his ipse officio,& mu-nere prædicandi sit addictus.Neq; tamen omnino Iudæos suos cōtemni uult.Adijcit enim nō solum se collaudare gentes,ut honestet ministerium suum; sed etiam ob eam rem,ut laudibus illis carnem suam,quod uerbum affectum amantis in se habet,plusq; cōtinet,quàm gentiles, quàm necessarios,quàm cognatos, ad æmulationem eiusdem accipiendæ fidei prouocet,si quo pacto aliquos illorum queat conuertere, & seruare. Qui si ob incredulitatem à Dei gratia repulsi,& abiecti,cōciliationem tamen mundo cum Deo attulerūt, quid facient assumpti ad eandem fidem,& in Dei gratiam,ac be-neuolentiam reducti? Non'ne uidebuntur per uos quodam quasi miraculo ò Gen-tes uelut ex mortuis iterum redditi uiuentes? Quod alto profectò cōsilio in laudem gentium profert Apostolus, innuens uim fidei. Si illorum enim per incredulitatem abiectio uobis per fidem gratiam Dei cōtulit,non'ne assumptio eorundem maiorem uobis gratiam eiusdem Dei afferet? cum iam hanc in uobis fidei potentiam cognituri sitis,quòd ex mortuis estis facturi eos uiuentes.Ac ne forte uideantur dici repugnā-tia,si reiectio Iudæorū salus fuit mundi,qui possit idem esse redintegratio:intelligen-dum est,nō eodem modo reiectos salutem mundi fuisse, & futuros assumptos:sed ut reiectio per occasionē locū,& accessum præbuit gentibus: sic per exemplū, & æmu-lationē fides Gentiū Iudæis ut resipiscant,occasionem est allatura:quo in utroq; cōsi-lium Dei,& ex malis bona,& bona item ex bonis producētis,primarium summumq; cernitur,& ubiq; semper extat ipsius gloria,& gratia. In gentibus uero ipsis, atq; Iu-dæis, quod ex facto gentium exoritur ad incitationem, & prouocationem Iudæorū, id in gentibus quidem uirtutis & meriti speciem aliquam præsefert,in Iudæis autem penitus nullam.Ac ut repugnantiam,quam diximus,melius dissoluamus,nō hæc as-sumptio huiusmodi,quę Iudęos ante reiectos recipit,sed si illi statim initio ad CHRI-STVM se contulissent,neq; cōmisissent,quamobrem reijcerentur,saluti id, & lucro, & locupletationi mundi fuisset aduersatum.Incluso enim in Iudæa fidei CHRISTI mysterio, uel nequaquam, uel serius ad gentes Dei liberalitas, & gratia se effudisset. Atque his dictis,ne omnia gentibus tribuere uideatur, ꝓcedit Apostolus ad ornan-dum genus suum certis laudibus,quæ nō in ipsos tamen,sed in patres ipsorum, & in honorem generis,nominisq; redundent,quò accessionem etiam illorum ad fidei cul-tum iure amplificaturam mundi diuitias ostendat. Si primitię,inquit,generis mei san-ctæ fuerūt,& aceruus est sanctus,& si radix sancta,sancti & rami,duabus similitudi-nibus uolens denotare familiā illam,quæ ex authore generis ꝓbato, atq; sancto pro-ducta sit,etiam si nō suis ipsa operibus digna inueniatur, parentū tamen causa in ho-nore esse debere.Et ne gentes laudatæ à Paulo,atq; dilectæ minoris fortasse æstiment Iudæos,quàm par sit,in secunda illa similitudine radicis,arborisq; insistens,egregiam texit argumentationem, quamobrem Iudæis deferendus honor, & ratio tota in ali-qua existimatione habenda esse uideatur. Quandoquidem illa tanquam oleæ arbor est,gentes uero reliquæ tanquam oleastri, quæ in ueram, & naturalem oleam insitæ, omnem suæ in melius mutatæ conditionis dignitatem ex aliena radice, & planta ac-cipiunt.Ac sanè oportuit ex uera olea defringi ramos, si ramos alios oleastri in ea in-seri decuit.Neque enim fuisset peregrinis,& adscititijs surculis locus,si naturales, & domestici

domestici in sua arbore integri permansissent. Veruntamen habet uim istam insitio, ut qui ex aliena arbore insiti rami sunt, radicibus, & uiribus hospitæ arboris sustineantur, coalescantq; in eandem totius corporis qualitatem. Itaq; radix, & planta Hebraici generis ipsa est, quæ succum, & uim nouis suppeditat ramis, ut fructum deinde illi ex sese iustitiæ per fidem possint efferre. Est enim radix Abraam, & Dauid: truncus CHRISTVS: succus uero, & spiritus, fides ipsa, ac iustitia: atq; ibi arboris totius author, & propagator Deus. Non ergo contemnenda arbor in ramis suis, quæ in radice, & trunco tanto honore digna est.

Dices igitur, defracti sunt rami, ut ego insererer, probe, infidelitate sunt defracti. Tu autem fide stetisti, ne alte sentias, sed uerere. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne qua tibi nec parcat. Aspice igitur bonitatem, & seueritatem Dei, in cadentes quidem seueritatem, in te autem bonitatem. Si permanseris in bonitate, quoniam & tu excideris: & illi item, si non permanserint, in infidelitate inserentur. Potens enim Deus est rursus inserere ipsos. Si enim tu ex naturali excisus es oleastro, & præter naturã insitus in bonam oleam, quanto magis hi secundum naturam inserentur in familiari olea?

PERSTAT in similitudine insitionis, & arboris, illudq; discrimen, & iudicium summi Dei, quo Iudæos ille excidit è uera olea, & gẽtes ex oleastro abscissas in ipsam ueram oleam inseruit. Non Iudæis, neque gentibus, sed fidei dicit, & infidelitati fuisse datum, ut Iudæi quorum radix, & planta bonæ arboris propria, ac domestica erat, tanquam stolones, & rami inutiles abscinderentur, propterea quòd non utebantur succo trunci, atq; radicis, hoc est, in fide Abraæ, & CHRISTI, ad Deum non nitebantur. Atque in eorum abscissorum locum translati ex oleastro surculi insererentur, qui in ipsa ingenua, & naturali olea coalescentes, geniales illos succos biberent ex radice, ijsq; alerentur, quos naturales prius rami respuissent, in sesèq; attraherent, atque in substantiam, ac uiriditatem conuerterent suam fidei ex Abraam, & redemptionis ex CHRISTO nutrimentum. Itaque non est Iudæi, neque Gentilis, sed fidei, & infidelitatis facta distinctio, quæ eadem fides mutare, & traijcere conditionem illam in alternas, & contrarias partes potest. Nam & qui insiti sunt ex aliena arbore in nobiliorem arborem propter fidem, nisi hi in fide illa ipsa manserint, ipsi quoque excidentur. Causam enim cur excindantur, accersent sibi infidelitatem. Et qui propter infidelitatem è propria arbore fuere desecti, si ad fidem se contulerint, facilius etiam & melius in familiarem plantam inserentur.

Nolo enim uos ignorare fratres mysterium istud, ut ne sitis apud uosmetipsos sapientes, quòd cæcitas ex parte Israëli facta est usq; eò, donec plenitudo gentium introëat: & sic omnis Israël seruabitur, quemadmodum scriptum est: Veniet ex Sion liberans, & auertet impietates à Iacob. Et hoc ipsis à me pactum, quando abstulero peccata eorum.

ISRAEL est populus omnis Hebræorum carnalis ex Abraæ semine oriundus, & Israël est populus spiritualis ex fide Abraæ progenitus, & natus: est autem cæcitas carnali populo Israël ex parte facta, ut introiret in semen fidei Abraæ plenitudo gentium, & sic uniuersus spiritualis Israël, salutẽ adipiscatur. Nam si de carnali Israël seruando uolumus intelligere, quota portio erit populi Hebraici, & uniuersi generis Iudæorum ætas illa, quæ in aduentu Heliæ extremo iam instante mundi iudicio seruabitur? Sed ut totus plane seruaretur Israël, permisit Deus Iudæos in CHRISTVM, tanquam in lapidem offendere, ut offensione illa ex suo loco pristino dimotus lapis in caput anguli discederet; sicq; illis cæcitate quadam rectam uiam non tenentibus, & è semita cadentibus, gentes succederent, quæ in lumine ueritatis oculos melius figerent, & ad populos reliqui orbis eadem lux funderetur. Atq; item deinde, ut cõcursus

gentium ad Christum, ueramque in Deum fidem, frangeret animum, & pertinaciam Iudæorum, plurimosque eorum ad eandem fidem adduceret, alto mysterio Deus composuit, & dispensauit. Cui prouidentiæ, & mysterio Dei omnia sunt attribuenda, non à quopiam sibi ipsi. Non ergo nec gentes nimis glorientur, quod est, ne nimium sibi ipsæ sint sapientes, ne attribuant hoc ingenio, & intelligentiæ suæ, si in fide accipienda Iudæis ipsæ præcelluerunt. Id enim prouisum in illis, & datum à Deo est, Iudæisque permissi hallucinari, ut ad gentes ipsas uerum lumen accederet, neque ob eam rem ualde contemnant Iudæos. Etenim idcirco ipsæ adscitæ in gratiam, & amicitiam cũ Deo sunt, ut suo exemplo Iudæis afferant studium eiusdem æmulandę fidei, & salutis. Atque ita diuersis modis, & rationibus in utrosque misericordiam suam exercet Deus, & ut ex cæcitate Iudæorum gentibus lumen ostendat, & ex illuminatione gentium aditum inueniat Iudæis miserendi, atque parcẽdi. Nam authoritas prophetæ Esaiæ ab Apostolo inducta, hoc sibi uult, quod conclusio & exitus uniuersæ salutis spiritualis Israelis, Israel ipse carnalis futurus est, ut & agminis sancti atque electi, ductor Israel, & idem etiam coactor sit futurus. Nanque fides primo & orta à Iudæis, & ab ipsorum non paucis suscepta est, Post cum eiectione, & repudiatione eorum, qui ex carnali Israel fidem CHRISTI non admisere, ad gentes emigrasset, rursus introductis gentibus ad eum electorum numerum, qui ab Deo est præfinitus, inde in eosdem ipsos Iudæos tempore extremo est redundatura. Huius nunc & rei, & temporis facit propheta uaticinium: Veniet ex Sion dominus: hoc iam principium est germinantis fidei: & auertet impietates ab Iacob, à spirituali auertet: qua quidem criminum & impietatum absterſione non Iudæos solum comprehẽdit, uerum etiã alienigenas, qui per fidem in ipsum Israel inferentur. Deinde uero ad carnale semen iterum reuersus, non iam relinquet in omni Iacob & spirituali simul, & carnali, quod sit amplius peccati, impietatisque auertẽdum. Etenim extremo illo tempore, quo ad iudicãdum filius Dei uenerit omnium omnino electorum numerus explebitur, neque erit amplius macula aliqua in Iacob. Et hoc est ipsis pactum meum, dicit in eodem propheta dominus, quod mox Apostolus suis uerbis ex persona domini interpretatur, Quando abstulero peccata eorum, inquiens. Dominus autem in propheta populo suo sic loquitur, Hoc est pactum aduentus mei ad uos: id est, Tunc ueniam ad uos, tunc præstabo de meo aduentu id quod nunc paciscor, tempusque mei accessus ad uos tunc fuerit, cum non relinquam amplius in Iacob, quod debeat abstergi, cum omniũ fuerit ordo, & numerus conclusus electorum, cunctusque Iacob spiritualis fuerit completus. Cuius, ut diximus, spiritualis cœtus, uterque Iacob & principium, & finis ille Iacob carnalis futurus est, quem in fine seculorum anteuertens dominum Helias instruet, & quæ sunt salutis, ac fidei, edocebit. Ac ut Apostolus uicissitudinem istam commeantis ab Israel ad gentes fidei, & rursus ab eis ad Israelem reuertentis clarius ponat ante oculos, sic prosequitur.

Secundum quidem Euangelium inimici propter uos, secundum autẽ electionem amabiles propter patres. Impœnitenda enim sunt dona, & uocatio Dei. Quemadmodum enim & uos quandoque non credidistis Deo, nunc autem consecuti misericordiam estis horum incredulitate: sic & isti nunc non crediderunt misericordiæ uestræ, ut & ipsi misericordiã consequantur. Conclusit enim Deus omnes in incredulitatem, ut omnium misereretur.

GENUS, inquit, electum à Deo Hebræorum in ipsis patribus amabile semper est eidem Deo, neque unquam reiecit illud, aut reppulit ab sese Deus, nisi si quos ex numero illo, nomine infidelitatis abiecit. Nam ipsam quidem nationem habuit semper in gratia, & in amore. Non enim pœnitet Deum beneficiorum suorum, nec uocationis unquam suæ, quorum extitit semper nationi Iudæorum liberalis, quam seuocauit ex reliquis nationibus, unamque sibi delegit, suisque cœlestibus tum beneficijs, tum etiam aliorum semper beneficiorum promissionibus largiter prosecutus est. Sed in hoc recente Euangelij dono, quo nullum maius, neque salutarius generi humano ab ipso

ipso Deo potuit concedi, tantisper se auelli ab suis Iudæis passus est,ut hæc simultas Deo cum illis, aditum gentibus patefaceret ad consequendam apud eundem Deum misericordiam.Hic occurrat quispiam.Quid?non ne Iudæos simul, & cæteras gentes eodem dono misericordiæ pariter comprehendere,& cōplecti Deus potuit? aut quid attinuit tantisper reijci Iudæos,quoad gētes ingrederentur? Hic nos, etsi fortasis audaciæ est, cōsiliorum Dei dare uelle rationem:tamen uenerabundi,& timidi dicamus, frustra uideri potuisse summum Deum delegisse sibi propriam Iudæorum nationem, si ea, quæ illis seorsum beneficia promitteret, communiter cæteris erat præstaturus: Sed cum illi ea non reciperent, atq; adeo potius aspernarentur, causam oblatam Deo honestißimam,& optimam, suam benignitatem & misericordiam in omnes homines effundendi,quod ille tamen sic futurum sua infinita sapientia præuidisset; certe quidem sic factum est,ut repellentibus Iudæis uerbum CHRISTI,& illud ex suis finibus exterminantibus in reliquas orbis terræ regiones fidei ueritas extenderetur. Inimici ergo Iudæi tantisper Deo dum Euangelium gentibus cōmunicatur, uerum ipsi propter se,& propter patres suos amabiles,atque ita amabiles,ut nec uocationis, hoc est,electionis,nec suorum in eam gentem beneficiorum Deum pœnitcat. Ac sicut uos ô exteræ gentes,inquit,quæ antea non credebatis,neq; Deo fidē habebatis,ex Iudæorum incredulitate, infidelitateq; occasionem nactæ estis credendi, & per fidem misericordiam à Deo consequendi,uocatæq; estis ad eiusdem Dei, non notitiam solum, uerum etiam cognationem:sic Iudæi,qui antea Deum uerum noscebant, atq; colebant, tuncq; egere minime misericordia uidebantur, in infidelitatē & ipsi, incredulitatemq; delapsi sunt,ut ipsis quoq; necessaria heret à Deo misericordia. At cuiusmodi ista infidelitas Iudæorum? quia non crediderunt uestræ misericordiæ, inquit. In quo licet intueri singulare acumen,& admirabilem sapiētiam tanti Apostoli. quid est enim hoc, quod ait,non crediderunt misericordiæ uestræ, nisi quòd non putauerunt ueram esse in Deum fidem illam, ueram Dei erga homines misericordiam, cuius esset gentibus, & alijs nationibus copia facta,quādo ipsi sibi solis,nominiq; & generi Iudæorum soli, omnia Dei beneficia, & cœlestes diuitias omnes debitas esse arbitrabantur: quæ opinio peculiaris apud Deum gratiæ,& in illo Hebræorum populo arrogantia non modo in contumacibus aduersus CHRISTVM Iudæis,uerum etiam in conuersis, & uenientibus ad fidem longo tempore permansit, ut uix possent credere,sibiq; persuasum habere,gentes tali diuinitus beneficio esse communicatas. Conclusit enim Deus omnes,inquit,in infidelitatem,ut omnium misereretur. Sicut & antè dictum est,Conclusos omnes sub peccatum,ut in omnibus Deus gloriam, & iustitiam suam ostenderet. Atq; hactenus mi frater explicatis ab Apostolo fidei nostræ mysterijs, & ueritate Christianæ religionis penitus patefacta,atq; in aspectum mentibus nostris prolata, statuendum nunc tibi est, utrum aliquid putes residere posse scrupuli, & dubitationis in cordibus eorum, qui hæc ipsa attente legerint, accurateq; considerauerint:an uero,id quod ego de principio dixi,constare plane incipiat,quicunq; Paulum legerit, eumq; & in manibus crebro, & in cogitatione,ac mente asidue gesserit, itemq; dicta eius, atq; scripta non ad suas odio nonnunquam, aut amore corruptas opiniones, id quod hæretici ferme agunt:sed ad ueritatem, & spiritum scribentis fuerit interpretatus,fore illum non tantum uerbo & simulatione; sed pietate integra, & sanctis moribus,ac deniq; reuera Christianum. STATVTVM iandudum est,inquit, planeq; extat hoc imprimis doctore fidei CHRISTI,atq; magistro, omnes non modo de fide ipsa ambiguitates, & controuersias, quæ ignaros intimi mysterij interdum torquent:uerum etiam errores animi penitus fore sublatos, ut cui in amore Paulus, atq; in delitijs fuerit,aut singularis illi totius uitæ munditia,atq; integritas, aut certe animus uacuus, ac liber ab intestinis uitijs sit futurus. Etenim amabò te mi frater, quid est tam altum & arduum, quod iste maximus Apostolus non nobis planum, facileq; reddiderit? quid tam abditum,quod non patefecerit? tam abstrusum, quod non inuestigauerit? ut uideamur nunc quidem nos in medijs ipsis diuinitatis consilijs ambo fuisse uersati. ATQVI MI frater,inquam,non sic sese res habet. Sed accidit Paulo,quod solet usu uenire ijs,qui oceani maris magnitudinem magis nauigando,quàm

è littore prospectando soliti sunt admirari. Nam qui uno illo aspectu tantummodo permouentur, cum oculis eorum finis nulla, sed tantum immensitas aquarum se obijciat, concipiunt illi quidem in animo uastum quiddam, & late se fundens, ipsaq; etiam cogitatione formidolosum, sed tamen quod aliquando confici, & peragrari posse uideatur, quippe quorum simplex est, & unica admiratio. At qui se intro iniecerunt, qui longe ingressi sunt, qui pernauigauerunt, atq; in remotissimas oras, ac regiones nauibus, cursibusq; prouecti, eandem semper faciem interminabilis pelagi conspexere, quoq; enixius contenderunt, studioq; certauerunt, ut peruenirent ad ultimum, tanto illis longiora semper, & difficiliora ad conficiendum occurrerunt maris spatia: hi sunt, qui non unam, sed plurimas concipiunt admirationes, qui sæpe etiam silentio cogitationes suas premunt, cum satis intelligant si quid de illis rebus loqui uelint, non se minimam earum rerum partem ulla oratione esse assecuturos: sic Paulus noster licet alte ingressus in consilia summi Dei, licet ad ea peruectus intelligendo spatia, quò nemo fortassis alius unquam, licet adiutus, ac refertus gratia, lumine, spiritu sancto, tamen quo plura, maiora, præstantioraq; cognouit, quo factus est illorum altissimorum arcanorum magis particeps, hoc magis intelligens illam infinitam diuinæ mentis altitudinem nullis humanis cogitationibus, ac ne angelicis quidem posse peruestigari, in eam prorumpit meritò uocem, in quam & nos unà cum illo adorantes Deum prorumpamus, ut exclamantes admiremur.

O' altitudo diuitiarum, & sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? Quis enim cognouit mentem domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ipsi? Quoniam ex illo, & per illum, & in illum omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

HIC IVLIVS: Recte mi frater, inquit. Fons etenim est ipse omnium bonorum inexhaustus, & perennis, ante quem non est quicquam, nec post ipsum futurum est, omniaq; ex illo, & per illum sunt, atq; retinentur, ac ad eundem conuersa, atq; intenta sunt, cui iure, & merito omnis debetur gloria, neque prætereà cuiquam alij, in Christo IESV domino nostro, & in sancto spiritu. Amen. Nunc quoniam satis huic diei datum est, surgamus deambulatum, quod hoc hilariore faciemus animo, quòd difficilimis locis huius epistolæ iam enodatis, atq; transactis, crastinum diem laxiorem, & liberiorem habituri sumus, in quo de Christianis duntaxat moribus quæretur.

RECTE admones, inquam. Cumq; surrexissemus, finem fecimus de his rebus disputandi, ac loquendi.

FINIS LIBRI II.

LIBER TERTIUS.

ERTIO HVIVS à nobis institutæ disputationis die cum bene mane surrexissemus ego, & Iulius frater, famų ad rem diuinam essemus parati, nunciatum nobis subito à statore nostro est, Augustinum Triultium Cardinalem sancti Adriani, hominem summa nobilitate, summaų prudentia, tum autem his præterea ornamētis ingenij, doctrinæ, humanitatis præditum, ut ille honos, & fortunæ decora, quæ alioquin in illo permagna erant, minorem tamen partem in eo ornando obtinerent, cum ab hostio de nobis percontatus esset, an essemus intus, aperta ianua in hortos ingressum esse, rectaų ad nos tendere, & esse unà cum eo Gulielmum Bellaium, quem Langeum cognomine uocabamus, legatum Francisci Christianissimi regis apud Pontificem Maximum. Quod ille legationis munus atų officium tanta cum dignitate, elegantiaų gerebat, ut facilè appareret artes eas, quas liberales dicimus, quibus ille apprime erat eruditus, ubi ad egregiam naturam se applicuerint, nihil omnino relinquere, quod desiderari debeat in eo, qui illas comprehenderit. Igitur horum nos duorum amicissimorum nobis, & summorum hominum aduentu improuiso commoti, cum uestimenta propere sumpsissemus, ut procederemus illis obuiam, offendimus eos ad interius uiridiorum septum iam appropinquātes. Qui simul ut nos uiderunt, amiceų inter nos consalutauimus. AVGVSTINVS: Num tibi uidemur, inquit, nomine me compellans, hodie satis maturè è lecto surrexisse, dum te ipsum quærimus, cupimusų sermonum huiusmodi uestrorum esse participes? tametsi hoc quidem uereor, ne serius à nobis factum sit. Nam ut tu scias, heri uesperi cum pueros tuos obuiam habuissemus, quæsissemusų de eis, ubinam esses, & quid rerum gereres, ij nobis renunciarunt, te cum Iulio fratre tuo alterū iam hic diem esse, multasų quotidie diei horas secreto in disputationibus, & literis cum eo consumpsisse, & esse quoų hunc diem eidem operæ destinatum tertium: quod ubi audiuimus, constituimus statim ego, & Langeus hodie summo mane huc conuenire ad te. Fecimus enim illam coniecturam, quæ si bene morem utriusque uestrum nosco, nos profectò non fallet, ubi essetis uos, non posse ibi de rebus, nisi ad doctrinæ studia pertinentibus agi, quòd & tempus hoc uacuum negocijs id de uobis polliceri uidebatur, & scimus ubicunque adest Iulius, ocium ibi à literis, & silentium esse non posse. Quòd si aduenimus tempore, ut aliquas saltem partes hesterni uestri sermonis excipiamus, habebimus occasioni, & huic diei magnam gratiam: Sin minus, illud saltem assequemur, ut in hac amœnitate, & lætitia, quæ huic loco profectò singularis semper est, uobiscum unà familiariter hunc conteramus diem. TVM EGO: Vellem Augustine, inquam, nostris ut sermonibus non tam interfuisses tu quidem, quàm præfuisses; magnis enim certè de rebus inter nos egimus, uerum nos haud magni. Atqui illa tale ingenium, quale tuum est, atque istiusmodi excellens iudicium requirebant. Sumus enim in Paulo, & in altissimis illis diuinæ erga nos beneficentiæ mysterijs uersati, quarum te rerū semper perstudiosum cognouimus, etsi non tam fortasse ingenio in illis opus est, quàm Dei auxilio, cuius cum ex alio genere cōsilia, & ea longe remota sint à meditationibus humanis, absų eo ipso Deo deductore, & monstratore, ne aspirare quidem ad illa hominibus licitum est. Verum partes quidem eæ adhuc restant, quæ sunt de moribus, & quo pacto agere inter se Christianos homines, ac uersari cōueniat. Quarum rerum etsi facilior uidetur esse explicatio, est illa tamen eiusmodi, & his referta sententijs, atų præceptis, ut non è fonte quouis, sed ex illo cœlesti manasse nihilominus, ac profluxisse intelligatur. GAVDEO, inquit ille, ad quascunų uenerim partes, & aduentum gratulor. Sed tu Iuli nunquid pridui huius disputationē sic præterire passus es, ut tota ea defluxerit: an si rectè ego te

noui,ea potius habes notata omnia, atq; descripta:quæ mecum communices, & in illis etiam disseras interdum doctorum hominum concilijs,quorum in pari tecū ætate,ac studio tua tamen uirtus,industriaq; excellit. HIC ille paulum cū erubuisset, erat enim ingenuo pudore quodam,& singulari modestia præditus,Facis tu quidem perhumane semper,inquit, Triulti optime, qui cæteros libenter, & prolixe laudas, tuamq; istam præstantem,atq; eximiam grauitatem,& sapientiam,cuius eget semper ope,& præsidio respublica,etiam decorandis hominibus impertis,si qui tibi uideantur paulo accuratius in bonis artibus insudare,quorum me esse de numero non infitior,uerum maiore tamen labore,& studio,quàm ingenij facultate. Sed quod requiris ex me,num annotauerim,& collegerim,quæ à fratre meo in disputando his diebus exposita sunt,non fuisse illa arbitror ex eo genere,quod contemni debuerit,etenim ut rem melius intelligas,scito me,cū diu,& sæpe in Pauli ea epistola, quæ ad Romanos scripta est,scrutanda,atq; excutienda fuerim uersatus: nunquam tamen ante hesternum diem,& nudiustertius,in abstrusa illius, & intima sensa, atq; consilia penetrare potuisse. Quod nunc nobis nostra ope si contigisset, mirarer. Quid enim, ut fratre meo audiente,& hoc ferēte æquo animo dicam,sumus nos, qui audeamus ista nobismetipsis attribuere: Sed cōtigit singulari Dei beneficio,qui nisi ipse lumen mētibus nostris prætulisset,nunquam in tantarum consideratione rerum, quæ excelsitate magis,quàm obscuritate caliginem animis nostris offundunt, atq; obijciunt, aut intueri rectis oculis,aut stabili uestigio insistere potuissemus. Ac sunt quidem omnia à me,quod petebas,noctium uigilijs scripta,atq; collecta,tibiq; cum uoles,cōmunicabuntur,necnō & cæteris harum rerum studiosis, & amantibus uiris. Verum illud tamen doleo,te principijs non interfuisse,qui ad extrema accesseris. TVM ILLE: Sane uellem affuisse,inquit,sed tamen haud multum fuerit iacturæ, quādo est quidē, ut te audio dicere, unde illa accipere statim possimus. Quid: inquit LANGEVS, cum sol iam se explicuerit,serenumq; nobis, & splendidum hunc apportet diem, sumus'ne passuri,bonas horas sic præterire,ut non e uestigio, quæ ab his in disserendo reliqua facta sunt,audire studeamus: nam ego quidem cupiditate cognoscendi ita incensus sum,postquam intellexi Paulum,& Pauli scripta uobis in manibus esse, ut tēpus omne,quod intercedit,nimium longum iudicem. Fui enim,& sum huic uni summo Apostolorū,& maximo ita semper addictus,ut uidear mihi plus ex huius doctoris lectione dici unius,quàm ex assiduis,& diuturnis cæterorum omnium uolutationibus,ac studijs opis mihi, atq; præsidij ad beatam uitam comparare. Et reuera ita est,in hoc enim uno, præcipue sita sunt,quæ & ad cognoscendam uim diuinæ bonitatis,& ad nostram mentem in Deo constituendam maxime sunt apposita. Sed tu, inquit,cum in me intueretur,si quid etiam nunc est,quod per te Deo,& religioni sit tribuendum,quæso id cito persoluito,ut quamprimum te nobis dedas, qui diuinæ rei quod satis sit,operati,hic te interim opperibimur inambulantes. Quod cum constitutum,atq; ita factum esset,increbrescente iam die, atq; sole, in syluam nos contulimus. HIC EGO: Deus,inquam humanissime Triulti,& tu Langee optime, omnium creator,conditorq; rerum,& solus bonorum nobis author, cum mūdum hunc ex nihilo ut esset,effecisset,eumq; uarijs potissimum animantium frequentasset generibus,non alia profecto ratione magis adductus est,uti ita faceret, quàm bonitate. Bonum enim quod nō tam in ipso,quam ipsemet erat,communicare uoluit, ut essent primum,quæ non antea erant: deinde eiusmodi ut essent, qualia poterant esse, plena quæque in genere suo, atque perfecta, nihil ut eis denegatum appareret, quod eorum capere natura, & sustinere potuisset, quod tamen ipsum proprium est bonitatis. Sed hanc ille benignitatem, & uariam, atque diffusam dispensationem sui boni, non ex æterno tempore rebus impertiuit, quemadmodum uetus uidetur philosophia uelle astruere: Sed certo quodam ex principio & res, & tempora in naturam ab eodem Deo producta sunt, alioquin non fuisset eius libera, nec uoluntaria bonitas: aut quoniam esse,& uideri cognata sunt, magnaq; est coniunctio ueritatis, & luminis, talis ea certe uisa non fuisset. Cursus enim ille rerum perpetuo sibi succedentium,& à nullo primo ortu procurrētium,semperq; ante se alias res habentium, non

liberam

liberam potestatem eius unde illę effluunt,atq; manant,sed necessitatis cuiusdam uinculis adstrictam sine ulla dubitatione arguere uideretur. Deus autem unus est,cui & semper esse,& ante omnia esse conuenit soli,idq; uniuerse, atque simpliciter, hoc est, non ut hoc quidem modo ante esse,illo autem minime dicendus sit,quasi natura quidem prius sit,non autem tempore,sed omnino,& sine exceptione ante omnia esse primus,ut sit post illum principium etiam temporis. Verum hæc,quæ forsitan reconditiora sint,& longiorem postulent orationem,in aliud tempus reijcienda sunt. De illis dicamus,quæ nostris sermonibus magis sunt coniuncta. Nam cum Deus, ut exponere cœperam,uaria genera creasset animantium, eaq; singula peculiaribus naturis suis,atque officijs insignisset,cætera quidem omnia dimisit ab sese,& in stadium uitæ, tanquam in rectam lineam deducta, cursum suum agere iussit, cuius ad finem cum peruenissent,ueluti transactis partibus,quarum causa in naturam uenerant, ad nihilum rursus conciderent. Homini autem soli mētem,& rationem dedit, per quam si ipse se respicere,& quid sui esset muneris,atque officij existimare recte uellet, non ad anteriora semper tenderet. Is enim motus, atque cursus ut finem spatij in sese, sic & currentis interitum habeat,necesse est. Sed uolueretur potius in quendam quasi orbem,& semper ad eundem Deum,unde profectus esset,se reciperet, quòd hac una ratione agendi,& se mouendi,cum perpetuò agere, & moueri licitum est: tum uero immortalitas in eo,& beata uita continetur. Et reuera si quis acutius inspicere conetur uim,& naturam mentis ac rationis, aut si uerbo ex Græco ducto magis uti placet,essentiam,is intelliget orbem illam quendam esse,nō ea figura, quam oculus perspicere,sed quam intueri ratio ipsa possit. Quæ enim ualentia sunt maxime, eademq; immortalia (de spiritualibus loquor, & his, quæ ab omni natura corporis secreta sunt) omnia sunt eiusmodi,ut eorum formam,atq; essentiam nulla res corporea referre alia,quàm circuli imago possit. Itaque & Deum summum, atque omnipotentem, cœlestes globi,quos sphæras Græci dicunt,maxime referunt, ut qui illius infinitam naturam similitudine corporis quodam modo infiniti, & perpetuam, ac nunquam desinentem uim gubernantis omnia,atque regentis,perpetuitate sui motus imitantur:& ratio ipsa nostra,atque mens,tum ex sese maxime agit,atq; operatur, cum circulo agitur. Cuius rei certum indicium, quòd quæ uera sunt & salutaria animi consilia,ea non aliud quippiam profectò sunt,quàm processus rationis sic extra se tendentis,ad id,quod occurrerit,ut cum deliberet,sit'ne illud sibi suscipiendum, nec'ne sit,quod appetit:non tamen in eo statim acquiescat,sed circumeundo prius omnia,& circumspiciendo redeat rursum ad sese,orbemq; totum compleat. In quo decursu toto atq; obitu,si nil confragosum,aut infestum offenderit,tum libere animo,& cupiditati suæ gerat morem. Quæ quidem una agendi, & consulendi ratio boni est iudicij, & ueræ prudentiæ propria,cum qui non ita agunt, ac ut primum ab se egressi sunt, in eo protinus,quod appetierint,immorantur:hi aut leuitate ridiculi sint,aut affectionum impetu effrænati,atq; præcipites. Sed in hoc ipso mentis opere atq; officio, magni interest tamen,quo pacto orbis agatur. Etenim si mens ipsa ex sese orta,sua tantū ui,& uirtute niteretur,neq; haberet aliud præstantius supra se, ad quod sibi cognatum,& accommodum cum se applicuisset, fieret ipsa quoq; maior, atq; præstantior: recte nimirum illa ipsam se finem rebus constitueret,& cum sibi ipsi satisfecisset, omneis esset numeros uirtutis,& sapientiæ probe consecuta. Quo in genere maiores illi ueteres Itali,atq; Romani antequam Deum, & CHRISTVM cognoscerent, maxime elaborauerunt,ad seipsos etenim omnia referentes, cum dignitatis, & authoritatis,& potentiæ suæ primam ducerent rationem,cæteris sic imperandum esse hominibus existimauerunt,ut omnia commoda ex illis ad sese tamen reuerterentur. Atq; hæc,ut dico, humanæ prudentiæ ratio,si potentiam, & gloriam apud homines spectes,habere speciem quandam uidetur illustrem, atque amplam, & præstantibus dignam animis,quam cæteri semper omnes maiorem in modum mirati sunt, qui cum eadem assequi cuperent,non eodem tamen consilio,nec tam excelso animo ad res gerendas se contulerunt. Sed si uerum hominis bonum, & uera dignitas attendatur, quoniam istiusmodi ratio sibi ipsa confidens,& ui tantum sua nixa ab illo summo bono,qui

no,qui Deus est,auellitur,& neq; illum,ut principem sui boni recognoscit,neque ad eundem,ut ad finem sua consilia refert,manca ea,& imperfecta imprimis existimãda est,eadem mendacij magis,quàm ueritatis particeps,ut quæ orbem quidem agere,& circumducere uideatur,cum à se exorsa,redeat rursus ad sese:sed quæ primam tamẽ, & potissimam sui boni,& suæ sapientiæ partem extra se relinquat,& neq; unde opor tebat,incipiat circumagi,neq; eò,quò maxime est opus,reuertatur. Alterum est ge- nus humanæ mentis non tam superbum quidem,neq; tam insolens,quàm hoc, quod modo dixi,sed tota sui ratione abiectius,quod item ab Deo alienum, & proficiscens ab sese,nullum tamen orbem ducere,nec in rebus appetendis, aut etiam declinandis ad se rursum respicere laborat:uerum rectà tendit in terram, & in terrenis inquina- mentis,ac sordibus totum se prouoluit, & implicat,nihil omnino, neq; ad dignitatẽ, neq; ad studium laudis referens:sed unam tantum spectans illam animi uoluptatem, quo pacto cupiditates suas,quæcunq; illæ sint,exaturet,atq; expleat.Quod genus si- mile brutorum esse uoluit magis quidem,quàm hominum. Sed hæc duo genera quæ commemorauimus non probanda,ut considerantibus cõtinuo apparet, ab Deo am- bo auulsa sunt,nullamq; cum summo bono coëunt societatem. His porrò contraria altera duo,iam sanctiore consilio respiciunt ad summũ Deum,sed inter se tamen præ stantia,& dignitate differunt. Vnum est eorũ,qui ab Deo ipso progredientes, & suo- rum ortus,principiaq; bonorum illi referentes accepta, decurrunt tamen rectam li- neam,neq; curant ad eum ipsum,unde profecti sunt,postea amplius reuerti:sed uelut uerso solo cum se in aliam ciuitatem dediderunt,& alteram sibi genrem ipsi adsciue- re,tanquam è magna patria in ignobilem coloniam missi,domicilia suarum fortuna- rum in terra constituunt,terreniq; ex cœlestibus effecti, habent quidem gratiã illam Deo,quòd sibi ab eo dari,& donari illa existimant:ipsum tamen Deum ut summum suum bonum,& suę finem atq; extremũ beatitatis non intelligunt.Qua in religione, & mente natio Iudæorum fuit,ueri Dei colens illa quidem, & sanctum illius nomen adorans,non tamen circulo se ad eundem referens,neq; ipsum, ut bonum suũ, sed ut authorem sibi mortalium horum bonorum semper uenerata. Neq; illa tamen in hac Dei cognitione princeps,sed & qui in ipsis naturæ primordijs,à creatore Deo primi producti sunt,quiq; post propius à generis humani origine abfuere aliquot seculis in ea mente constiterunt,ut ab Deo peterent,quæ sibi petenda esse arbitrarentur, & accepta illi ferrent,quæ adepti essent:sed ut illa tamen forent, quæ concupiebant,ter rena omnia,atq; mortalia.Post uero sensim,atq; obscure hac uarietate rerum tot, atq; tantarum,quæ aut oculis cernũtur,aut à sensibus cæteris cum uoluptate percipiun- tur,animos,mentesq; occupante,& uniuersum hominẽ ad se abripiente, disiunxisset se penitus ab Deo humanum genus,omnemq; illius cultum, atq; memoriã in se ipso obliterasset,nisi admirabili suæ sapientiæ arcano præpotens Deus eximiam sibi reti- nuisset Iudæorum nationem,in qua,tanquam in materia rudi quidem adhuc,& impo lita,sed tamen hærente quadam ex parte in cultu ueri Dei,dolando ipse, & poliendo exprimeret aliquando illam absolutissimam,& perfectissimam humanæ mẽtis ratio- nem,quæ est in eo,ut & à Deo egrederemur,& ad eundum Deum rursus nos conuer teremus,orbemq; illum conficeremus,in quo omnis uirtus,& omnis sapiẽtia,& om- nis diuini boni possessio continetur. HIC AVGVSTINVS: Præclare tu qui- dem,inquit,mihi ordiri Sadolete uisus es, & initium nostri sermonis à re magna du- cere.Hæc enim omnis oratio,si rite coniector,eò tendit,ut hanc summam,& absolu- tam hominis rationem in fide CHRISTI solum esse intelligamus,quippe quæ una nos eò maxime reuocat,unde sumus profecti,atq; ita iubet decurrere orbem istum, quem tu apte nimium,atq; apposite intulisti,ut quacunq; peragremus,aut peruage- mur,in ipso tamen principio,eodemq; fini,qui Deus est,semper uoluntate,& propo- sito maneamus.Sed tu cur tantum alte exorsus sis,aueo scire ex te.Non enim hæc ad mores pertinere uidetur oratio, sed ad illa arcana potius, altaq; mysteria, de quibus heri inter uos fuistis locuti. QVIA INQVAM,cum de eis moribus agẽdum sit, quorum est tractatio huius sententiæ propria,præponi ista oportuit,quæ facerẽt in- telligentiam sequentium faciliorem,& simul uobis ut exponerem CHRISTI my- sterium

sterium,quo fidei nostræ perspicua ueritas intelligitur,idcirco illa à me inducta sunt. Nanq; & de moribus sic suscipere debetis, non esse mores nostros ex eis generibus uirtutum,quæ uel à philosophia traditæ,uel à claris,& potentibus uiris in rebus gerendis antiquitus usurpatæ sunt.Et mysterium CHRISTI illam uim habet, ut eo non cognito,ne cætera quidem satis cognosci possint,quæ sunt ad fidem nobis, & ad spem adipiscendi Dei necessaria;in cuius quidem sensum mysterij,illiusq; intelligentiam nos nudiustertius inopinatò uenimus,cum tanquam diligentes,& seduli uenatores exoptati boni odorantes uestigia,in ipsum cubile.repente diuino munere incidissemus. AGE PORRO,inquit ille,& ipsum hoc mysteriũ nobis explica,nanq; operæpretium quidem,ut te audio, fuerit id cognosse, ex quo ad cognoscenda reliqua facilior aditus fiet. FACIAM equidem,quoad potero,inquam, & eundẽ supplex Deum deprecabor,ut qui nobis princeps ad ineundam uiam hanc fuit, idem sit deductor ad conficiendam.Sed tamen ad superius argumentum redire nos oportet, ut consentiamus omnes,& confiteamur, nihil esse perfectum, nec sapiens, neq; adeo ueri,aut summi boni compos,quod non hoc orbe sit circumactum, ut exeat ex ipso Deo,& rursus ad Deum redeat,totoq; illo flexu,atq; decursu finem, atq; ultimũ omnium suorum bonorũ exoptet semper,atq; appetat ipsum Deum. CONFITENDVM est,inquit,etenim quid dici potest uerius? ATQVI hæc ueritas, inquam, ut commemorabam modo,ante aduentum,& mortem CHRISTI ignorata omnibus fuit,nisi siquos Deus occulta suæ sapientiæ ui in hanc cogitationem, mentemq; iniecit,ut intelligerent huius uirtutem mysterij,Christumq; uenturum præuiderẽt, quod in patriarchis,& prophetis credimus fuisse factum. CREDIMVS, inquit, & certe ita factum est. EST AVTEM, inquã,huius mysterij tota uis,ut quoniã orbem illum sic agere debemus,ut nihil in medio cursu nos remoretur,quod alio fini proposito detorqueat nos à summo bono,atq; impediat, quo minus intenti semper, & auidi ad Deum ipsum contendamus,in quo uno uera nobis bona, eademq; immortalia statuta sunt,reliqua omnia mundi oblectamenta sic debemus tanquam prætereuntes libare,atq; attingere,ut ne in illis cura, aut studio animi aliquo simus infixi, quandoquidem quantum in illis amoris,diligentiæq; ponimus, tantum de illa beata cura detrahamus,deq; diuino amore illo diminuamus,in quo omnis nobis spes ueræ & sempiternæ felicitatis est reposita.Quòd si etiam res asperæ, atq; aduersæ nos urgeant,illam nobis expeditiorem,& tutiorem uiam ad beatum portum perueniendi esse existimemus.Atq; hoc cœleste,salutareq; consilium uitæ nobis mortalis in hunc modum agendæ,atq; expectandæ ex Deo immortalitatis,non CHRISTVS nobis dedit.Non enim sic de illo,ut de uno quodam homine, existimandum est, cuius ore, & lingua locutus nobis fuerit Deus.Hoc enim & per prophetas,& per quosuis nuntios potuit effici.Sed CHRISTVS ipse totus oratio est Dei loquentis nobiscum, nosq; admonentis,atq; docentis,ut contemnamus bona mũdi,atq; in se uno spes nostras constituamus.Nõ enim Latino sermone,neq; Græco,neq; rursum Syra,aut Hebraica lingua loqui censendus Deus est,sed illo modo loqui, qui tantæ dignus authoritatis,& maiestatis sit,ut agendo potissimũ,faciendoq; loquatur, sitq; idem in illo & actio ipsa,& oratio.Atq; ut comparatione quadã notius faciam id, quod dico: Quẽadmodum cœli nihil aliud profectò quàm administratio Dei sunt regentis,& gubernantis illo circumactu uniuersa, quippe qui neq; materiam ullam habeant, alioquin essent corruptibiles,neq; rursus pura,& simplex forma sint,nõ enim mouerẽtur, sed tantum modo sensibiles actus quidam diuinæ uirtutis existant,nequaquam ipsi,cum aliud quiddam per se essent,ad hoc deinde officium gubernãdi,munusq; adhibiti,sed quòd illorum effectio & natura,ipsa est gubernatio: sic CHRISTVS ipse uox & sermo est Dei patris omnipotentis, reuocantis homines ab hoc mortali seculo, & ad seipsum eos pertrahentis,simulq; illis demonstrantis tanquam uerbo,& oratione sua: sic dura illa,& laboriosa CHRISTI uita,eiusdemq; ad extremum cruce,atq; morte ad omnium salutem,doctrinamq; suscepta,uoluptates mundi,& uitæ huius illecebras,ut quæ falsam speciem boni, nobis obijciendo maxime à uero bono, & ab Deo nos deducunt,à nobis esse præ Deo contemnendas, solamq; illam uitam appetẽdam,

quæ cuiusmodi futura sit, in exurrectione CHRISTI à mortuis nobis est patefactum, quæ illis est proposita, qui in hac agenda uita CHRISTVM imitari, hoc est, Dei uerbo obtemperare uoluerint, cuius uoluntatis in nobis ac sententiæ baptismus professio est. Atq; hoc nobis CHRISTVS non tam à Deo mysteriũ attulit, quàm fuit ipse mysterium: sine quo ad Deum quicunq; adiungere se cupiunt, illudere sibimetipsi, & non tam Deum quærere, quàm spernere uideantur. Etenim si orbis ille respectus, & reuersionis in summum Deum, quem in CHRISTO duntaxat circumagi recte diximus, non est hærere in medijs, neq; ab illis nolle diuelli: sed in eo est, ut instemus, & urgeamus susceptum cursum, quò exoptatum ad finem ueniamus, quicunq; Deo dedere se instituunt: atq; hi nihilominus mundum, & mundi bona cõplectuntur, cũ falluntur opinione sua, atq; iudicio, tum repugnantia certe suscipiunt. Qui uero ita Deum, & summum bonum appetunt, ut sordeat illis mundus, nulloq; amore, cum eo tanquam glutino cõtineantur, his uel ignaris, atq; inopinantibus per CHRISTVM & fidem CHRISTI accessus ad Deũ est. Agere enim hoc ipsum fides CHRISTI est, ipseq; omnino CHRISTVS Dei est, hoc nos docetis, & sic ut agamus præcipientis oratio in unius hominis ad hoc diuinitus facti, atq; instituti uita, atq; morte, necnon & eiusdem à mortuis exurrectione, in cœlumq; ascẽsione ad omneis homines palàm, tanquam clarissima uoce habita, atq; prolata. In quo quidem CHRISTO, & humanitatem simul, & diuinitatem agnoscimus, eumq; non tam doctorem huius mysterij, quàm mysterium ipsummet intelligimus. De quo Paulus ad Colossenses: Oeconomiam datam mihi à Deo, in uos, inquit, ut consummarem sermonem Dei, mysterium reconditum à seculis, & generationibus, quod nunc patefactum est sanctis eius, quibus uoluit Deus patefacere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterij huius in gentibus, qui est CHRISTVS, in uobis spes gloriæ. Sed quoniam est à nobis de his rebus copiosius primo die actum, omniaq; tum demonstrata, atque dicta, quæ ad huius mysterij explanationem pertinent, quæ se meus frater habere dicit relata in uolumen, atq; descripta, petetis ab eo, siquid nunc à me, dum breuis uolo esse, dictum sit obscurius. Hæc quidem à me idcirro præposita sunt, ut quoniam de Christianis moribus est dicendum, intelligeretis eorum disciplinam & tractationem, non ex eo genere esse, quod ab sese in unoquoque, aut etiam in nationibus quibusdam ab authore Deo exortum atq; egrediens, in terram totum mox demersum est. Abiectũ enim & sordidum imprimis est hoc genus, neq; ulla in eo de moribus rectis, atq; honestis ratio uera, aut cogitatio continetur, neq; rursus ex genere illo existere altero, quod progrediens ab sese, & ad seipsum reuertens maxime superbum, atque elatum est, nullamq; potiorem ducit rationem, quàm potentiæ, & dignitatis, & amplitudinis suæ. Quod quidem genus etsi specie quadam humanæ uirtutis, atque prudentiæ splendidius multo uidetur, quàm illud primum, hominumq; oculos, & studia præcipue in se conuertit: magis tamen etiam remotum à Deo, & à summo bono est, uel potius Deo ipsi infestum atq; cõtrarium. Suum enim regnum quoddam separatim sibi facit, seq; alterum è regione constituit regem, qui se illi altissimæ potestati non summittit, cuius uoluntate, & nutu condita sunt omnia. Atque hæc est illa pestifera, tumensq; superbia, quæ & angelos primum deiecit è cœlo, & sæpe homines prosperis rebus corruptos in eandem perniciem trahit, qui quidem in ambitu honorum, & in mundanis opibus studia, & spes suas collocauerunt. Quid ergo est? De his moribus tractaturus Paulus est, qui illi generi hominum cõueniunt, quod ex Deo natum, rursum se recipit ad eundem Deum, qui orbis uerae uitæ, cœlestisq; sapientiæ nimirum CHRISTVS est: qui si ita auulsus fuit à mundo, ut nihil unquam quod aut delectet in hac uita, aut illecebris capiat, non modo uinxerit, aut detorserit illius mẽtem, sed ne uoluntati quidem arriserit, usq; adeo intento ille cursu, & defixo in Deum animo ferebatur, sciens, ut Ioannes inquit, quòd ab Deo uenit, & ad Deum uadit: nobis quoq; est filium Dei imitantibus conandum, ut quoad possumus, ab omnibus quidẽ mundi uitijs, & amore nimio rerum terrenarũ abstineamus: sed si interdum prægrauat caro, quæ in nobis imbecilla est, eadem in CHRISTO uas fuit diuinitatis: si inquam, adigimur nonnunquam carnis uitio, ut labamur, atq; offendamus, ab illis certè

certè refugiamus maculis,quæ animum ipsum inficiunt,penitusq; cum auertũt, atq; abstrahunt à summo Deo,uel etiam aduersus Deum efferunt,atq; attollunt, quo quidem genere peccati letalius nullum est,cuiusmodi superbia est, & nimia animi confidentia. HIC AVGVSTINVS. Etsi ad ea quæ de morbus dicenda sunt,auido animo properabam,inquit,ut ad quas tractandas partes fortuitò fueram appulsus: tamen facile te paterer Sadolete totum diem hunc in his sermonibus consumere: Ita meum animum commouet,atq; afficit,hoc quod abs te prolatũ est CHRISTI mysterium,de quo à te dictum quidem est concilius, quàm tantæ rei magnitudo postulabat,ueruntamen quod nobis in præsentia fuerit satis,pręsertim cum habeamus unde hauriamus largius: siquidem hæc Iulius scriptura se diligẽter persecutum esse dicit. Sed ego agnoscens clementiam & benignitatem summi Dei, qui eorum mentes qui illum cum amore quærunt,maiore sui intelligentia semper referciat & illumiñat, clarius intueri nunc incipio,quod antea pia tantummodo persuasione credebam: sicut enim uerbo ponebatur, ita accipiebatur à nobis, unam spem salutis esse per fidem CHRISTI in Deum credere:nunc liquido perspicio,certum id ita esse,ut cõtradici non possit,planamq; & perspicuam uideo esse ueritatem,neminem omnino posse,nisi per fidem CHRISTI ad Deum se conferre:quandoquidẽ CHRISTVS ipse uerbum Dei est,neq; eo pacto uerbum,quo prædicat uetus scriptura factum esse uerbũ Dei ad Micheam prophetam,uel ad Hieremiam,uel ad Ioël,quo quidem modo aliud est Dei uerbum,aliud is, qui illud enunciat propheta. Sed CHRISTVS uerbum Dei ipsummet est,Dei,inquã,hoc suo ore nos docentis,si salui,& beati esse uolumus, appetenda esse sempiterna bona,& contemnenda mortalia, ut sit uerbum Dei, idem quod ipse Deus: in quo quidem uerbo & doctrina simul sit,& actio,id est, ut id uerbum,quod nos docet,idem etiam deducat in immortalem uitam.Deducat autẽ, non ut monstrator solum neq; doctor:sed ut dicebas ipse, Paulumq; in eo testem adducebas,ut huius ipsius deductionis mysterium,ipsaq; quasi deductio, cum illius sanguine & morte consecuti simus,ut natura hominis quæ antea ab Deo auersa & illi infensa erat,in CHRISTI corpore fuerit cum eodem Deo recõciliata,indeq; tota defluxerit humani generis redemptio: carnis enim inimicitia cum Deo, quæ nos in terra fixos detinebat,rebellesq; & contumaces efficiebat aduersus Deum,in CHRISTI carne per obedientiam soluta est, qui carnem ipsam primum in se, & ex se deinde in omnibus à seruitute rerum terrenarũ abstractam Deo penitus subiecit, sanguinemq; & uitam suam factus Deo usq; ad crucis mortem obediens,pro salute nostra effudit. Verum hanc mysterij tam sublimis ueritatem nunc quidem tanquã in peristromate nobili quasi præteriens aspicio;Pòst uero ubi dabitur spatium ista ipsa subtilius, accuratiusq; contemplandi, spero omneis eius partes clare mihi,ac lucide sese ostensuras.Nunc tu Sadolete pertexe reliqua,atq; has meas interpellationes ęquo animo patere. QVIDNI patiar,inquam,quibus præsertim maiorem in modum delecter? Non enim me admodum laboraturum intelligo ut uobis ea tradam, quæ in animo ipse intus habeo concepta,cum uos orationem penè meã intelligentia uestra anteueniatis,quanquam hoc quidem ingenij tui semper Triulti fuit,neq; de Langeo nostro secus esse intelligo. TVM ILLE, Perge tu modo, inquit, noliq; ex silentio meo conijcere quid ego intelligentia assequar,& quid non.Illud scito,planè me cõprobare ea,quæ abs te dicta sunt,maioraq; suspicari,quàm ut breui ista oratione possint exponi,tum uero expectare idem ocium,atq; tempus,quo cum Triultio, & Iulio eadẽ ista ipsa diligentius consideremus. POSTQVAM igitur,inquam, hoc primũ nostri fundamentum sermonis positum à nobis est, CHRISTVM uerbum esse Dei docentis nos,atq; hortantis,ut cęteris posthabitis rebus omnibus,ad ipsum nos amore, cordeq; adiungamus,spemq; cunctam beatitudinis nostræ in ipso uno cõstituamus, illud quoq; alterum substruendum nobis est,ut de ipso amore erga nos præpotentis Dei,deq; ea cura,quam pro nobis ille,& pro salute nostra suscepit,aliquid cõmemoremus, qui filium suum consortem secum diuinitatis, & in quo sibi maxime pater Deus placet,miserit è sinu suo, atq; ex sanctissimæ semperq; purissimæ uirginis utero,nullo uirili coitu se admiscente,sed spiritu sancto eas gerente uices,accipere cũ ho

minis carnem uoluerit, moriq́; & cruci affigi sit passus, ut carne illa in filio perempta, quæ à peccato omni aliena semper fuit, nos redempti in illo sanguine, & doctrinam Dei in CHRISTO imitantes, in carne nostra peccatum interimeremus, mūdiq́; & nitidi appareremus coram Deo, Christoq́; à mortuis exurgente, in uitam simul cum eo non corporis adhuc quidem, etsi ea quoq; nobis mox immortalis aduentura est, sed in uitam modo iustitiæ, & ueræ cum Deo amicitiæ, ac cognationis excitaremur, cum ut tāta ab Deo beneficia acciperemus, quibus maiora esse amabò quę possunt? nullis à parte nostra meritis, uel potius male ipsi de Deo merētes, sola eiusdē Dei bonitate, atq; clemētia & de erroribus nostris misericordia, simus assecuti. SANE ita est Langeus inquit, & ea re quidem plurimum illi debemus, ut si non impij penitus, & inhumani uelimus esse, gratiam nostram, & tanti memoriam meriti nulla unquam obscurare debeat obliuio. ATQVI inquam, ne aliam quidem ipse gratiam à nobis repetit, quàm ut amori suo erga nos mutua ipsi uoluntate respondeamus, quod ipsum nobis etiam est emolumento, atq; bono. Itaq; Paulus explicatis ante, atq; enarratis CHRISTI, & fidei mysterijs, de quibus biduo hoc à nobis est disputatū, huc nunc conuertitur, ut posteaquam docuit, quid de Deo, & fidei mysterio sentiendum sit, doceat etiam deinceps, quo pacto erga Deum, & propter ipsum Deum inter nos nobis sit agendum, cuius tempus esse iam uidetur, uti uerba audiantur.

Adhortor igitur uos fratres per miserationes Dei, ut sistatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, beneplacitam Deo, rationalem cultum uestrum, & ne configuremini seculo huic, sed transformemini renouatione mentis uestræ in explorando uos, quid sit, quod uelit Deus bonum, & beneplacitum, & perfectum.

A MYSTICIS ad moralia transiturus, fratrumq́; imprimis cōtentiones ante oculos habens, quæ præcipue ex Iudæis ad CHRISTI fidem conuersis, & tamen quæstum etiam uel ambitionem suam spectantibus oriebantur: etenim docere alios omnes, illi, & sibi authoritatem magistrorum arrogare, legemq́; semper proponere, & quodammodo cæteris dominari meditabantur, quod quidem erat, non Deo, & CHRISTO, sed mundo sese cōformare, ac dedere: huic primum malo mederi uult, precibusq́; & monitis erga eos agit, Dei misericordias, hoc est, quotidianas eius benignitates ad ignoscendum peccatoribus secum aduocans, per quas & prius illi salui in CHRISTO facti, & quotidie habent ex omni facinore, & culpa paratum in Dei clementia & bonitate perfugium. Per eas igitur obtestatur ut gratos Dei tot beneficijs se ostendentes, rationalem, & uerum cultum exhibeant eidem Deo, non autem hunc fucatum, & studium magis mundi, quàm Dei in se continentem. Quanquam hanc alteram partem obiurgatricem eorum culpæ, ne eos palàm coarguere uideretur, reticuit Apostolus, dissimulataq́; uitij mentione eos tantum in parte bona cohortatus est. Et quoniam hi, ad quos scribebat, bona pars Iudæi, aut institutis Iudæorum pleriq; imbuti erant, idcirco eos docens, & admonens per comparationem quandam priorum ex lege sacrificiorum ad sanctum, & immaculatum Deo præstandum sacrificium illos hortatur. Nam in Moysis lege uictima, quæ Deo offerebatur, ut mūda esset, & integra, omnis ab illis, qui illam offerebant, diligentia adhibebatur, primum ut toto corpore esset sana, non psoras, non lichenas, non id genus morbum ullum habens; deinde ut non auribus mutila, non cauda decurtata, non aliqua infecta notabili macula esset, talemq́; illi hostiam sanctam, & mundam, & Deo acceptam arbitrabantur, atque in corporeo illo sacrificio Dei sibi ueniam, & gratiam reconciliare meditabantur. Nos uero qui omne sacrum, quod Deo offerimus, abducimus à corporeis, & ad ueritatem, spiritumq́; transferimus, illis externis uictimis omissis, nosmetipsos Deo potissimum dedicamus. Hortatur igitur Apostolus ut sistant corpora sua, non aliena, hoc est non hircorum, aut uitulorum, hostiam uiuentem, non morti addictam, quod in illis uetustis & Mosaicis sacris fiebat, sed uitæ meliori, & uegetiori paratam, quod quidem in Christiano sacrificio iure euenit. Etenim si tunc in aliena

in aliena morte uitam sibi quisque ex misericordia Dei procurabat, quanto magis nunc semetipsum hostiam sistendo, atque offerendo iustiore Dei misericordia uiuet? cum propius, atque interius ista oblatio corporis sui pariat in unoquoque sibi ab Deo uitam, quàm possit disiuncta, & aliena oblatio, eandem in illo uitam reparare. Sed hanc hostiam, quam offerimus Deo, corpus nostrum uidelicet, quanquam eam uiuentem, & uicturam nos, Iudæi in uituli, aut arietis corpore morituram sistebant, cæteris tamen rebus similiter atque apud illos, accuratam, & selectam esse conuenit, ut sancta sit, & ut Deo bene accepta: quod continget, si ut illi in omni parte integram, atque mundam: sic nos & ab eis uitijs, quæ totum hominem occupant, & ab eis, quæ in parte aliqua suscipiuntur, immunem, ac nitidam Deo offeremus. Atque ut ostendat, quantum interuallum sit inter sacrificia Iudæorum, & nostra, subiungit breuiter hostiæ nostræ conditionem, rationalem esse cultum Dei, non corporalem. Quæ enim illi in corporibus mundis, & nitidis offerebant, nos in spiritu, & ueritate sanctitatis Deo consecramus. Itaque illa sæpe sacra, & illas uictimas aspernabatur Deus, nostrum autem sacrificium nunquam aspernatus est. Talem igitur hostiam suadet nos offerre, quæ sit cultus Dei rationalis, non corporeus: quod rite fiet, si nostra ratio in colendo Deo non ad mundum spectauerit, sed ad ipsum Deum. Nam qui in ipsis quoque sacrificijs, & cultibus omnipotentis Dei ad mundum conuersi sunt, laudemq; humanam ex religionis studio aucupantur, hi maxime impio, & detestabili scelere ueritatem in simulationem quærunt conuertere, seculoq; isti maxime configurantur: hoc est, figuram huius seculi in se accipiunt, fallacem, infidam, uariam, oculis tantummodo, & opinionibus seruientem: quæ cum eadem sit instabilis, transeatq; figuræ, & figmenti modo, nos quoque secum unà in eundem fluxum corripit, falsisq; bonis illectos, & captos ueluti fluctu super fluctum, sic super mœrorem uoluptate, & pœnitentia super uoluptatem uicissitudinibus uarijs antè obruit, quàm potuerimus, quid uerum nobis bonum sit, aut in quo portu tutò consistamus, experiundo cognoscere. Etenim quid aliud est, quod ait scriptura, In imagine pertransit omnis homo. Et, Dormierunt somnum suum. quodq; alio loco Paulus, Transit figura mundi huius. nisi cum hi, qui huic seculo configurantur, decurrant suam ætatem in simulacro & imagine, debere nos mentis nostræ nouatione transformari, ut uitam nostram collocemus in bono stabili, & in ueritate, qui est ipse Deus? Nouari enim mens nostra rectè dicitur, cum omisso hoc iam trito, & uetusto calle mundani gressus, in quo omnia ficta, & fucata transeunt, in unius cultu, & adoratione Dei uera uoluntas, & uerum studium ponitur, & sunt hæc præcepta tamen memoratis antea CHRISTI mysterijs apta, & congruentia. Quid enim aliud fides nobis CHRISTI imperat, quàm ut deposito uetere homine, qui secundum mundum, & seculum hoc factus est, nouum alterum hominem ex Deo natum, & in ueritate factum induamus? Sed hæc adoratio, & cultus unius Dei non semper uere ab hominibus, sed nonnunquam etiam specie falsa usurpatur, quod duobus fermè modis fit. Sunt enim qui terrena ista magni æstimantes, quæ seculi huius nomine denotantur, & in quibus opum, & potestatum, necnon humanarum cupiditatum, & certaminum strepitus ingens est, & anhelitus, speciesq; sonora quædam oculos feriens, aurisbusq; eadem tinniens, cum se ijdem ad uisibilem Dei cultum, & uenerationem conuertunt, transferunt eundem mundi sonum, atque eandem pompam ad illius sanctum nomen inuocandum, atque adorandum, ac cum honore ipsius Dei, sui quoque nominis celebritatem esse consiunctam uolunt, popularemq; ambiunt admirationem, ut existimentur in colendo Deo opulenti imprimis esse, & perliberales, quod genus cultus, & sacrificij ab illa Iudaica religione non est dissimile. Illi etenim in externis quoque ritibus & sacrificijs, oculos magis & sensus hominum, quàm corda ipsa feriebant, neque in oblatione hostiarum, tam ipsi Deo, quàm legi, & cerimonijs quærebant satisfacere. Alij longe contraria, & deteriore ratione ipsum Dei humilem cultum præseferentes, atque se à mundo disiunctos esse simulantes, nihilominus ficta illa religione quæstus sibi, aut rumusculos ab hominibus suffurantur, quod genus in societate imprimis difficile, & morosum est. Etenim hi sunt, qui cum se sanctos, & inaccusabiles haberi uelint,

cæteros ipsi non desinunt quacunque de causa accusare & reprehendere, dantque consilium non rogati, suamque doctrinam, & authoritatem passim ingerunt: & si non continuo sibi pareatur, scelus magnum clamantes, contentionem inter fratres, & dissidia nituntur conserere. Quos omnes hortatur, & monet Apostolus, ut ne configurentur huic seculo, sed transformentur renouatione mentis in explorando, & degustando, quod maxime bonum uelit, & sibi acceptum habeat Deus, qui certe illud uult, quod & ab ipso profectum est, & ad eundem tendit: hoc est, ut in eo quodcunque agitur, aut suscipitur, non aliud genus boni ullum spectetur, nisi id, quod probatum Deo, & eidem gratum intelligatur atque acceptum: hoc est, iterum ut interpretemur, ut in omnibus, quæ agimus, quæque consectamur, semper nobis ante oculos propositus sit Deus, nusquamque ab eius nutu, & uoluntate deflectamus. Illud enim uerum est bonum, & uere placitum deo, quod in eo ipso ut fini, & solo bono consistit, neque est labe ulla mundi adiuncta pollutum, & inquinatum, quod est proprie, ut alibi Paulus ait, sanctificatio nostra. Eam porrò assequi non possumus, nisi mentē nostram in aliam formam nouemus, quæ ab huius seculi figura longe remota sit, totamque ex ipso Deo formemus, & ex ueritate, & spiritu sancto. Sicut in psalmo scriptum est: Et spiritum rectū innoua in uisceribus meis. Hoc enim ita si egerimus, statim intelliget ipsa mens nostra semet esse debere, quæ seipsam dedicet Deo, quæ sese illi offerat, uotaque, & sacra, & dona Deo debita intra seipsam contineat omnia: neque hoc solum, sed omne etiam suæ pietatis præmium, omnem rationem boni sui, in uno ipso Deo collocet, atque constituat. Hoc enim est mente renouari, quod in fide CHRISTI totum positum est, ueterem hominem exuere, & nouum fieri, formamque nouam spiritus & ueritatis induere, quæ antiquis seculis fuit ignorata, & desciscere à uetustis, quæ mundana, & corporea scilicet sunt. Inueterascunt enim quæ sunt corporis, atque, quod alibi Paulus, hoc est in nouitate spiritus, non in uetustate literæ ambulare.

Dico enim per gratiam datam mihi, cuicunque existenti in uobis, ne plus sapiat præter id, quod oportet sapere: sed sapiat ad temperantiam, sicut unicuique Deus impartiuit mensuram fidei. Quemadmodum enim in uno corpore membra multa habemus, membra autem omnia non eandem habent actionem: sic multi unum corpus sumus in CHRISTO, singuli autem inter nos membra.

QVOD modo commonuit, ut ne configurarentur huic seculo, id nunc loquitur expressius ab eo fratres errore reuocans, in quem nonnullos eorum lapsos intelligebat, qui religionem CHRISTI & professionem Christianæ humilitatis ad ambitionis studium, & ad elationem animi conferebant: quoque maiores ipsi, atque eminentiores inter fratres uiderentur, cum pollicebantur de se plura, quàm præstare poterant: tum autem ad suam potestatem, suumque iudicium contemptis cæteris regimen, & administrationem rerum nitebantur reuocare: quorum duo hæc uitia infesta præcipue cōsensioni, atque concordiæ, ostentationis unum, & alterum ambitus, duabus præclaris rationibus Paulus castigaturus, ne in id ipse incidere arrogantiæ uitium, quod est in illis reprehensurus, uideatur, primum agit cum eis lenissime, deinde proponit se hoc docendi, monendique officium suscipere non temere, nec propter arrogantiam, sed per gratiā, quæ sibi data sit, nempe apostolatus, & legationis à summo Deo, ut sit ipse cum uniuersi CHRISTI mysterij, tum eorum morum, qui Christianæ fidei conueniunt, omnibus hominibus, & prædicator, & doctor. Præcipit ergo ut ne quis sapere cōtendat plusquam oportet, sed unusquisque hactenus sapiat, ut ne prætereat temperamentum, quod quidem temperamētum sibi quisque ex ea intus animi fiducia admetiatur, quam impartiuit illi Deus. Fidem enim hic pro fiducia posuit profectò Apostolus, quod idem & infrà facturus est, quà dicet, Omne quod ex fide nō est, peccatū esse: id est, omne quo quis magis se ostētat quàm conscius ipse sit posse à se præstari, id peccatum esse: quippe quod crimen in se contineat, semper quidem mendacij, sæpe auaritiæ, nonnunquam etiam ambitionis. Verum hæc fiducia animi, interiorque conscientia,

quæ

quæ sæpenumero propter ignorãtiam,& simplicitatem eorum, inter quos uersamur, efficere,& consequi multa posset non sua ui, neq; ueritate freta, sed illorum imbecillitate,qui facile inducerentur, quo quidem casu non fiducia esser,sed fraus, atq; astutia: hæc,inquam,fiducia tunc demum uera,rectaq; est, & ueram mensuram accipit, si eam accipiat à summo Deo,& sese illi approbet,ipsumq; præ mentis oculis habeat. Fidere ergo nostrum sanctum,uerumq; in eo potißimum existit,cum illa fiducia à Deo unicuiq; dimensa est, cum est nixa ueritate, cum non ex errore hominum se metitur, sed sui ipsius bene conscia tota ad Deum cõuersa est,habetq; eum sibi finem propositum, in quo humilitas animi cernitur,& illa modestiæ,ac temperantiæ uirtus,quæ solis nobis, qui in CHRISTVM credimus, plane nota, animaduersaq; est:ab hominibus uero,qui sunt mundi, penitus ignoratur. Mundus enim qui in eo totus est, ut uideatur res esse, nõ uti ita sit,tantum quenq; postulat ingerere se,atq; agere,quantum cæteris persuadere potis est, siue eos fallere, atque inducere arte ualeat, siue etiam cogere,uimq; afferre,semperq; illi mundi opinionibus magni, & præstantes uiri existimati sunt , qui ut superiores cæteris essent, quoquo modo uincere, atque efficere ualuerunt. At non hoc à nobis postulat aut expectat Deus, sed omnis nos diuina ratio, & CHRISTI Iesu domini nostri actio, atque admonitio ad humilitatem animi, & ad paupertatem spiritus conuertit,ut summisse semper, & modice de nobis ipsis sentiamus:sic & nos docet in Euangelio CHRISTVS usq;adeo de nobis nihil elate sapere,ut cum omnia recte, riteq; egerimus, nihilominus inutiles nos seruos tum quoque confiteamur. Et in monte rursus ad discipulos uerba faciens,beatos eos imprimis uocat,qui sunt pauperes spiritu:neq; ipse tamẽ ea abiectione animi esse nos uult, ut non audeamus talentum nobis creditum exercere. Ignauiæ enim id crimen, atq; desidiæ, non humilitatis est,neq; moderationis studium,sed ut caueamus ne supra id,quod decet,& quod oportet, & curam nostram studeamus extollere, & operam. Sapere ergo oportet ad temperantiam.quod duobus modis fit,uno modo cum in eo,quod profitemur,nequaquam plus promittimus,quàm quod præstare cum integritate poßimus, sed tantum,quantum fides cõscientiæ nostræ,& ex Deo ducta, dimensaq; fiducia suppeditat. Altero,cum in nostro munere,officioq; insistimus,neq; alienas curationes inuadimus atq; usurpamus. Hoc enim ubi fit,graues ibi, acerbæq; querimoniæ,& aßiduæ inter fratres excitantur contentiones,corpusq; ecclesiæ discinditur,quod ad humani corporis similitudinem uno CHRISTI spiritu uegetatũ,& alitum habet tanquam membra quidem uarias in se operantium facultates,sed ita inter se distinctas,ut in diuisis singulorum actionibus una omnium communis procuretur salus. Quòd si membrum unum aliquod aliorum sibi membrorum functiones usurpare contendat, iam confusio in corpore, & ordinis & societatis fiat perturbatio. Quemadmodum ipse ad Corinthios scribit:Si totum corpus oculus,ubi auditus? si totum auditus, ubi olfactus? aut si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Malus ergo,& seditiosus homo ille est, qui in societate & cœtu omnia ad se, & ad suam authoritatem conatur attrahere, cæterisq; antecellere uult, etiam in quo minime est officio à Deo ipse delectus,neq; ille seruit CHRISTO, sed ad mundum præpostera quadam ambitione reuoluitur, regulamq; suæ facultatis non ex Deo metitur, neq; ex conscientia, sed ex errore reliquorum,& elatione animi sua,à quo uitio ut maxime uelint abesse, fratres suos admonet,& obtestatur Paulus.

Habentes autem dona secundum gratiam datam nobis differentia, siue prophetiam secundum portionem fidei: siue ministerium,in ministerio, siue qui docet in doctrina,siue qui hortatur,in hortatione.

HAEC SINE dubio dona omnia sunt Dei. Vt enim quis aptus, atque idoneus ad quanq; rem magnam,præclaramq; fit,Dei totum benignitati,& gratiæ ascribitur. Et dantur quidem ista à Deo: exercentur autem à nobis pro portione conscientiæ, quantum quisq; ex Deo fidit, aptumq; se & commodum ad exercenda illa intelligit. Siue ergo prophetiæ donum à Deo obtinuerimus, in illa nos exerceamus, sed usque eò,quoad conscij nobis sumus ab Deo fuisse impartitum,ne ue falsos illos prophetas

ueteres imitemur, qui captandæ humanæ gloriæ causa, ea prædicebant, quæ sibi incognita esse ne ipsi quidem nesciebant. De quibus ueri prophetæ in scripturis tam grauiter conqueruntur. Quòd si prophetiam sic accipiamus, ut declarationem obscuriorum in scriptura locorum, id est, abditorum mysteriorum reuelationem, cuiusmodi quibusdam in locis uidetur accipere Paulus: in omnibus tamen eadem fidei, hoc est conscientiæ mẽsura adhibenda est, ut ne plus polliceamur, quàm conscij nobis sumus, posse nos præstare. Sic etiam in ministerio regula eadem teneatur: præclara autem ferme est etiam exercitatio ministerij, ut fuit eleemosynis, cibisq; dispertiẽdis Stephano, & Nicanori, & alijs quinq;, ut Paulo, & Timotheo in ferendis ad sanctos Hierusalem Græcorum, Macedonumq; donis, atque subsidijs, ut Petro, & Joanni per concilium Apostolorum missis ad Samaritas. Nam & egregiam comitatem eiusmodi administratio requirit, & insignem prudentiam, in qua tamen quisq; tantum se exhibeat, quantum ferre idoneus est: sic & in docendo, & in exhortando fines eos quisq; teneat, intra quos possit uerti, ne'ue plus se ostentando in uitium arrogantiæ, ambitionisq; procurrat, idemq; in suo, non in alieno uersetur munere, atq; officio. Atq; hæc, ut diximus, dona omnino Dei sunt. Spirituales enim sunt uirtutes: quæ autem sequuntur, partem in se habent nostræ etiam uoluntatis, animiq; inductionis.

Qui impertit in simplicitate, qui patrocinatur in diligentia, qui miseretur in hilaritate, dilectio non simulata, odio habentes, quod prauum est, agglutinati bono, fraterna dilectione inter uos amãtes, honore alius alium anteuenientes, studio impigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, in angustia tolerantes, in oratione perseuerantes, necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.

QVI partem dat, hoc est, qui alium secum participem facit, qui rem aut consilium, aut operam suam proximo impertit, atq; communicat, id agat simpliciter, & liberaliter, ne'ue manum, animumq; restringat, neque astute ad se aliquid referat, sed illius tantum causa, quem ope sua subleuat, ad commodandum illi, & ad ferendum auxilium adducatur, neque spectet in eo quàm minima opera, aut impensa facere id possit, sed ut quàm optime illi consulat. Hoc enim est communicare, & participem facere in simplicitate, quòd ea simplex & mens est, & manus, quæ aperta est. In quo genere communicandi, & impertiendi maxime ingenuum, & come est, pertinetq; imprimis ad simplicitatem ita communicare te alteri, ut non eò quòd illum adiuues, tibi esse maior, sed quòd per illum tibi occasio benigne faciendi oblata sit, gratiam quandam tu illi debere uideare. Qui uero patrocinatur, diligentiam adhibeat, ut curam suscepti muneris non solum corpore, sed studio etiam animi strenue exequatur, fidem'que suam præstet, siue ille sponte suscepto negotio pupillis, & uiduis tutandis adsit, ægrotisq; curandis, siue etiam suffragio cæterorum simili officio alicui, aut muneri sit præpositus. Sic enim omnis curatio, omnisq; patrocinatio Christiano homini, Deoq; rite seruienti gerenda est, non ut ea domesticum ad commodum, sed ut ad salutem & utilitatem eorum, quibus moderatur, prorsus tota conferatur. Misereri autem in hilaritate, est effectum misericordiæ iucunde, hilareq; præstare: qui animi habitus cum adest miserentibus, non modo hi non fugiunt miserendi tempora, sed appetunt etiam ultro ea, atque insectantur. Quòd si ne apud gentiles quidem illa pietas probabatur, quæ coacta erat, & mœsta, ut etiam uulgari illorum prouerbio circunferretur, neminem, qui pietatem caueret, esse pium: quanto magis nobis hæc terrena bona libenter communicantibus, ut in cœlo multiplicata alia, & longe præstantiora consequamur, conuenit cum uoluptate, ac lætitia hanc mercem commutare, subuenireq; egestatibus aliorum, ut cœlestibus ipsi diuitijs reddamur affluentiores. Itaque & alibi Paulus: Non ex tristitia, inquit, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. Et in Euangelio dominus: Beati misericordes, inquit, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et beatum eũ uocat Dauid, qui respicit super egenũ, & pauperem, quoniam in die mala liberabit eum Dominus. Et uere si uolu

mus existimare, ista maxime in dando, subueniēdoq; hilaritas regni nobis cœlestis est conciliatrix. Nullum enim graue facinus, nullum atrox delictum hærere posse uidetur in natura eiusmodi, quæ ad benignitatem, & ad misericordiā erga pauperes propensa sit, nec uero alia re magis ad imitationem Dei propè accedimus, quàm miserendo, benigneq; faciendo. Hæc est uirtus maxime Christiani nominis propria, hæc una nos cum Deo præcipue cōiungit, hæc facit, ut uere fidem adepti, & ueram ex fide iustitiam à Deo consecuti esse uideamur. Etenim quinam alius fuit introitus, aut quod principium beneficentiæ, & bonitatis Dei erga nos, simul ut sperare in eo, & cōfidere per IESVM Christum cœpimus, quàm misericordia, & per misericordiam diuinorum bonorum effuse nobis, & liberaliter facta largitio? Nos uero quo pacto eandem Dei benignitatem, & iustitiam in nosmetipsos imitando transferimus, & ex eadem diuinæ bonitatis forma sumus insigniti, si non efficiamur & ipsi misericordes? Quæ deniq; uirtus, quod institutum uitę, quæ actio in illo summo, seueroq; iudicio, in regnū, & partem electorum Dei nos introductura est, nisi quòd egentiū, & calamitosorum in hac uita fuerimus miserti? At non cuncti diuites sumus, nec qui queamus aliorum difficultatibus subsidio esse. ne perturbare animo, affectum tuum Deus accipit, de facultatibus uere existimat, & simul in memoriam redi anuis illius, ex Euangelio, quæ cum duos æreos minutos in templum contulisset, facile omnium opes, & dona superauit. Nulla est uirtus, quæ quidem Christiana sit, quæ non omnibus sit communis. Nam neq; Deus ipse, qui est unus nobis uniuersa uirtus, cuiusquā est ꝑprius Deus, sed omnium cōmunis, quicunq; eum appetunt, uoluntq;. Verum etsi tanti est in homine Christiano misericordia, ut ipsa introitus quodam modo, & uestibulum ad imitandum uere Deum esse uideatur; tamen & ea ipsa uirtus, & cæteræ omnes in principe uirtutum charitate continentur. Porrò est charitas dilectio non simulata, neq; tamen hoc satis. Potest enim esse etiā in malis dilectio: sed est charitas dilectio in bonis non simulata. Itaq; adiungit ad dilectionem huiusmodi, ut odio habeant prauum, non id tantum deuitent: & agglutinati sint bono, non solum id sectentur, hoc est, ut nunquam accedant ad malum, à bono nunquam recedant, additq; ut fraterno amore inter se diligant, quādoquidem fratres iam sunt, nō ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, qua quidem ratione non omnes inter se coniuncti esse possunt: sed ex eodem patre Deo renati, & progeniti, quod est sanctissimum, & maximum ueræ germanitatis uinculum. Quo autē fraterna hæc necessitudinis inter eos cōiunctio firmior habeatur, sapiens, & salutare dat documentum, ut alium alius in honorando antecedat, quę est concordiæ, & pacis arcta cōnexio. Nanq; existimare honorem sibi potius deberi, quàm alteri præstandum esse, nequaquam Christianum, neq; adeo fraternum est. Habet enim fraternitas summam æqualitatem, quam e uestigio turbat, atq; infringit, qui sibi plus arrogat, quàm alteri ipse paratus sit deferre. Et tamen ista superbiæ, & fastus quasi rudimenta prima sunt, appetere honorem ab altero libentius, quàm alteri habere, quibus à CHRISTI fide nihil est alienius. Sequitur ut studio impigri esse debeamus, spiritu feruētes, quæ sunt certa indicia firmati iam in bona parte habitus nostri, cum quod agimus rectum cum uoluptate id agimus, ex qua deinde quidem uoluptate, ad libentius, sæpius, studiosiusq; id agendum nostra excitatur, accenditurq; uoluntas. Sed ut in his omnibus domino seruiamus, nō nostræ uidelicet utilitati, neq; gloriæ, sed ad dominum Deum omnia referamus: quòd si ad nos quoq; aliquid referendum sit, id ex eo genere bonorum sit, quæ sperare tantūmodo in hac uita; assequi uero nullo pacto, nisi sola sperandi lætitia & uoluptate ualeamus, istiusmodi bona sunt cœlestia, & sempiterna, quæ hæreditate patris nostri Dei in futuro seculo sumus adepturi. Ex omnibus igitur studijs operationibusq; nostris, quas propter Deum illius honori, & nomini inseruientes suscipimus, nihil omnino ad nos quod præsens bonum afferat, sed tantummodo bonorum spem futurorum, & ex ea spe gaudium quidem præsens ac lætitiam conuertamus. Hanc porrò spem cōsequitur tolerantia rerū difficilium, cum aut fortuitis casibus, aut hominum iniurijs oppressi, atq; uexati, eadem futurorum bonorum spe, quorum per alienas iniurias eripi nobis adeptio non potest, nosmetipsos cōsolamur, in quo alternis quodam modo adminiculis, & patien-

Z tia ipsa

tia ipsa spem magis confirmat,& spes fulcit,corroboratq́ patientiam. Nam & suprà dixit,quod patientia probationem cōficit,& probatio spem. Firmius enim tunc certe speramus, cum tacto in rebus aduersis nostri periculo, hic quoque intelligimus Dei opem nobis,atq; auxilium ad tolerandum fortiter aduersa non defuisse. Atq; ex his, quæ iam nobis præbuit,ad ea,quæ restant donanda ac largiēnda, obsidem cum nobis suam beneuolentiam,uoluntatemq́ dedisse. Et quoniam qui spe suffulti gaudent, illa identidem in animo uolutant,quibus sperandis,cogitandisq́ lætantur: ideo comitem huius quoq; spei,& ex spe lætitiæ addidit orationem, in qua perseuerantes sunt, qui illa æterna bona,& eorum authorem bonorum Deum adamauerunt. Sæpe enim colloqui cum eo,& desideria sua exponere illi,quem quis amet, iucundum imprimis, & optabile est.& est hæc maxime crebra, ac continens oratio. Neq; solum ferre nos, & tolerare difficilia,sed in illis etiam communicare cum sanctis uiris hortatur,& admonet,quasi si immunes ipsi esse possimus,nolimus id tamen, sed præoptemus magis in societate sanctorum ærumnas ferre,& perpeti,quàm separatim liberi,& pacati uiuere, quod uel cordis affectu, uel re etiam ipsa, & opere præstare debemus. Hoc faciebant,qui sua omnia uenundantes,precia ad pedes Apostolorum deferebant, qui uinctos,& male uexatos fideles CHRISTI, sua cura, & ope,& obsequio subleuabāt, eiectis,& peregrinantibus comites se adiungebant, qui illos deniq; certare cum tortore pro CHRISTI nomine cum uiderent,ultro se quoq; ipsi in idem certamen sistebant,atq; offerebant. Iam hospitalitatis amor,diligensq́ sectatio cæteris ante dictis uirtutibus consentanea est. In qua Lot, & Abraam egregium studium adhibuere. Abraam quidem usque eò, ut non modo uenientes hospites hilare exciperet,uerum etiam ad diuertendum, & ad cōmorandum precibus obtestationibusq́ cogeret: cuius quidem humanitatis uterq; eorum dignum à Deo præmium est cōsecutus. Atq; omnes quidem adhuc commemoratæ uirtutes cum præclaræ sunt, & Christianæ, & hac professione dignæ,quæ cœli tantum studium,& immortalitatis suscipit,nulli autem terrenæ curæ,neq; interituræ rei est affixa: tum uero,quæ sequuntur etiam magis ex intimo sacrario fidei, & religionis nostræ depromptæ sunt, nullamq́ omnino habent cum usitatis hominum uirtutibus communionem.

Benedicite insectantibus uos,benedicite, & ne execramini,gaudere cum gaudentibus,& flere cū flentibus:idem alius de alio uicissim sentientes: non alta spirantes,sed humilibus simul inclinati. Ne estε sapiētes apud uosmet ipsos. Nemini malum pro malo reddentes: procurantes honesta coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quantum est in uobis, cū omnibus hominibus pacē seruantes. Non uosmetipsi ulciscentes dilecti,sed date locum iræ: scriptum est enim, Mihi ultio, ego rependam, dicit dominus. Si ergo esurit inimicus tuus, pasce eum: hoc enim agens, carbones ignis aceruabis in caput eius. Ne uincare à malo,sed uince in bono malum.

IAM benedicere maledicētibus,& benignum esse aduersus eos qui te insectētur, commodeq́ de illis,& ad illos loqui,necnon bona omnia optare ijs, qui tibi mala inferant: rursusq́ & gaudia tua, & mœrores ita ad aliorum affectus accommodare,& flectere,ut ex illorum conuersionibus animorum,atque sensibus, tua pendeat affectio, quodq́ cōmunius est, & tanquam uniuersε dictum eodem erga proximum affectum animo esse,quo ipse erga semet proximus affectus sit, ꝓpriæ Christiani hominis uirtutes sunt prioribus non usquequaq; intellectæ seculis, quas illa per fidem CHRISTI nobis ex Deo insinuata, & ad imitationem eius suscepta iustitia palàm proposuit, & demonstrauit. Neq; earum usum,& cognitionem iustitia legis tam exprimere potuit,quàm adumbrare. Nam & illa dixit,si incideris in bouem inimici tui, aut asinum errantem,reducito eum,& si sub onere succumbentem aspexeris,subleuato. Ac humanitatis quidem officium illa inimico exhiberi uoluit,ut esset ad tollendas inimicitias occasio: uirtus uero Christiana est,nullum omnino habere inimicum,sed ut ita

consociemus

consociemus cor nostrum cum corde proximi, ut in unũ quasi cum eo sensum coëamus: quæ tamen uirtus illud mysterium fidei, & CHRISTI necessario consequitur. Etenim cum eorum, quæ ex hoc mundo sunt, nihil omnino nostra magni interesse putemus, solaq; illa iudicemus, & expetamus bona, quæ nobis ab Deo in alterã uita ꝓposita sunt; nulla ex his rebus cupiditate immoderata, nullo impetu animi perturbamur, quo minus piam, atq; inuiolatam pacem cũ proximo, & fraternæ charitatẽ necessitudinis teneamus. Itaq; & possumus iniurias insectantiũ placate ferre, & illis loqui, atq; optare bona, qui nos afflictos, & oppressos uolunt, quando illi nihil nobis auferre possunt eorum bonorum, quæ sola nobis chara sunt, & quæ unice appetenda ducimus, quinimò eos auide cupimus ipsi resipiscere, & sanam illis mentem à domino Deo deprecamur. Ac ferre quidem conuitia, & iniurias insolentium hominum, atq; inimicorum etiam philosophorum nõnunquam est; reddere autem pro conuitijs laudationes, & beneficijs maleficia compensare, hoc non cuiusuis iam, sed Christiani tantummodo & animi, & instituti esse potest. Ita & in Matthæo dominus, Diligite inimicos uestros, & orate pro persequentibus, & calumniantibus uos. Cum autẽ gaudemus cum gaudentibus, & flemus cum flentibus, omnem funditus liuorem, & maleuolentiam ex animo eijcimus, ut inuideamus omnino nemini, qui floreat, & abundet, siue uirtutis laude, siue etiam opibus, & apud homines authoritate, atq; fama. In quo enim maxime rationem boni ponimus, in mutuo uidelicet inter nos Dei amore, atq; nostro, scimus nos in eo si uelimus à nemine posse superari. Nec uero ipsum hoc bonum nobis solis appetimus, sed cupimus cæteros quoq; omnes illius nobiscũ esse æque participes. Atq; ut animum immunem ab inuidiæ labe retinemus, facileq; eodem gaudio cum gaudentibus communicamus: sic ad miserias aliorum animo transgimur, mœroremq; nostrum, & lachrymas cum mœrentibus coniungimus; etenim hæc affectio imprimis naturalis est, neque Deo aduersaria, sed animis digna misericordibus, qui ad subueniendum, & opitulandum calamitoso propensi sunt, qui tunc uere Christiani sunt, uereq; fideles, si quas ipsi calamitates, hominumq; iniurias, corporis morbos, fortunarum amissiones fortiter, & constanter in se ferunt, eas in proximo suo nequeunt immoto animo ferre; sed ad conspectum, & sensum hominum calamitosorum misericordia collabuntur. Et sanè gaudere cum gaudẽtibus probum, & pulchrum, sanctumq; est, animiq; ab omni labe, & infuscamento maleuolentiæ puri mundiq; proprium. Flere autem cum flentibus perhumanum, & mite. Oportet autem nos si hæc implere recte, & consequi omnia uolumus, fingere animos nostros ex aliorum uoluntatibus, atq; animis; cumq; affectione nulla ipsi propter nosmetipsos perturbemur, ex alienis tamen animorũ permotionibus affici, ut idem uicissim inter nos sentiamus, & proximorum unusquisque prosperitates, atque ærumnas, nihil de suis interim laborans, reputet suas. Sic enim & lętitias proximorum gratulando simul cũ illis, lætandoq; augebimus, & diminuemus, ac subleuabimus mœrores condolendo. Quòd si hoc fiet, ut ex affectibus aliorum, non ex nostris afficiamur, omnibus alijs perturbationibus ex animo nostro excisis, atq; eiectis, duobus tantum motibus impellemur, lætitia ex proximi rebus secundis, & ex infestis misericordia. Irasci enim & inuidere, & odio habere, & cupiditate adigi, affectus sunt eorum, qui sibi ipsis afficiuntur, non proximo. Sequitur, ut ne alta nobis proponamus, ne ad magna, quæ mũdi sunt aspiremus, ne administrationes rerum publicarũ, ne magistratus, honores, imperia, ne gloriam appetamus; sed in paruis, & obscuris, & ignobilibus mundi libentius cõsistamus, nec solum extrà debemus esse humiles, sed nobis etiam ipsis & intus exigui. Est enim hoc illi finitimum, & simile, à quo cauere nos admonet, ut ne simus nobis ipsis sapientes; id est, ne ita ipsi nobis placeamus, ut egere minime aliorum consilio arbitremur. De his & alio loco scriptura, Veh ijs, qui sibi ipsi sapiunt, & coram seipsis sunt scientes. Hos & grauius increpat ac refellit Salomon: Vidisti ne, inquiẽs, uirum sapientem in oculis suis? spes de insano maior, quàm de eo est. Et nimirum putidi isti omnes, & molesti imprimis sunt, ac in cœtu, & conuentu cæteros fastidientes, quod præcipue uitium consensionem aufert, & concordiam de ecclesia. Nõ enim isti membrum se esse pati possunt, sed caput, uel potius ex sese corpus aliud conantur fa-

cere. Ita & pauperes ut essemus spiritu, nos hortatus est CHRISTVS, Nemini malum pro malo, ut reddamus: in quo lex contraria, quæ oculum pro oculo & dentem pro dente rependi iubet: idcirco ea non est ad ueram Dei iustitiam, quam postea fides CHRISTI consecuta est, suo munere perfecta. Nihil quidem huiusmodi omnino in Euangelio est, ut procuremus honesta coram hominibus, ut neminem exemplo malo lædamus, & exemplo bono cunctos ad uirtutem, & ad iustitiam prouocemus, ut habeamus pacem cum omnibus, quantum in nobis est: hoc est, ut neq; excitandis, neque alendis contentionibus, & discordijs ulla à nobis ansa, ullus fomes præbeatur. Cum omnibus uero tam fidelibus, quàm etiã infidelibus: quod idem ad Corinthios, Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & ecclesiæ Dei. Et quoniam hoc fortasse facilius factu sit, non præbere causam, neque initium iræ, fugereq; rixandi, & altercandi occasiones, illud quod est difficilius, nominatim interdicit, ut neque etiam lacessiti iniuria & prouocati de ulciscendo cogitemus. Sæpe enim usu uenit, ut qui discordijs causam non dederunt, offensione tamen primo accepta iram deinde, & odium diutius ipsi foueant, nutriantq; dissidia, quæ alij intulerunt. Sed ut non esse authorem dissensionum communioris prudentiæ est, sic acceptam iniuriam non persequi eminentioris uirtutis. Dare igitur spatium iræ nos suadet, & concitos illos animi motus primo cohibere, deinde in totum permittere Deo, qui iustissimus ultor est eorum, qui iniuria læsi sunt. Ac cum tanta quanquam esse constantia, & firmitate animi, ut iniuria nõ moueatur, maximum uideri possit, addit tamen aliud maius & multo admirabilius, ut eos ipsos inimicos nostros, qui nos læserunt, qui damnis & ignominijs nos ut afficerent, operam omnem impenderunt, inopia & necessitatibus oppressos ope nostra subleuemus, ut pascamus famelicos, ut sitientes potu recreemus, ut præstemus denique illis in egestate eorum, & penuria, officia amicorum, & beneuolentium hominũ. Quo quid memorari potest iam diuinius? Atque hæc sunt non documẽta solum Christianæ fidei, sed monumenta etiam in nobis Dei bonitatis, quibus ad tantæ, & tam præcelsæ uirtutis cognitionem atq; usum, illo donante sublati sumus: quanquam est hoc præceptum traditum idem à Salomone, & totidem penè uerbis ab Apostolo relatũ, ut esurientem pascamus inimicum, sicq; in caput illius prunas aceruemus. Quid ergo interest, quæsierit aliquis, si ex lege quoque præcepta huiusmodi habentur, aut quomodo hæc erunt Christianæ fidei propria? Illud nimirum, quòd ea data illis sunt ad terrenam pacatius traducendam uitam, nobis ad immortalem alteram illam acquirendam: & apud illos rationem quandam prudentiæ humanæq; sapientiæ continent, apud nos diuinæ uirtutis, & bonitatis. Vt enim diximus, nos nõ inimico tantum cõmodare (id enim iubet etiam interdum lex) sed inimicũ ultro diligere iubemur, quod nobis, qui iniuriam nullam agnoscimus, perfacile est: illis uero mundi bona sectantibus prorsus difficilimum. Et tamen in ipsa quoque ueteri lege quædam interdum existunt scintillæ, tanquam CHRISTVM & euangelium patefacere uolentes: sed tenues eæ, & imperfectæ, ut hoc ipsum, quod de pascendo inimico protulit Salomon, Christianum planè uideretur, nisi finis in eo appareret, non obsequium, & gratificatio erga Deum, sed ipsius inimici rubor, atque confusio: quæ etsi ratio ab Apostolo quoq; per occasionem inductæ authoritatis posita est: nõ tamen uerecundia inimici, ut finis ab eo, sed quòd placitum sit Deo præcipue spectatum est. Igitur hæc plena, & propria fidei nostræ præcepta sunt, quæ non auribus solum percepta, sed omnibus animi sensibus cõprehensa teneamus, si uere CHRISTO sumus deditі, & fideles. Quæ quis unquã quæso inuenit Philosophus? aut quæ animis hominũ sapientia insinuauit? quę priscæ literę, qui mores, quæ rerum, aut tempoꝝ cõuersio huiusmodi genus prudẽtiæ, huiusmodi genus uirtutis, humanitatis, liberalitatis, tẽperantiæ, aut usu docuit, aut pręceptis, legibusq; monstrauit, ut statueremus opes, facultatesq; nostras inimicis æque nostris ac cõiunctis & familiaribus debere esse paratas? Et tamen si uere existimare uolumus, hac una ratione maxime tolluntur discordię ex societate, iræ sedantur, odia placantur, firma, & fidelis consensio constituitur: ita animo ab hisce pturbationibus uacuo, atq; soluto hęrere planè in Deo nostra mens, & frui beato gaudio illius suauissimæ, & longe nobilissimæ contemplationis permittitur. Nam quòd

addit

addit Paulus eos, qui sic fecerint, ut pascant, & alant esurientem inimicum, prunas ignis in caput illius aceruaturos, eò pertinet, ut futurus ille sit sui ipsius obiurgator acerrimus, qui iniquitatem suam tali humanitate cognouerit remunerari. Itaq; rubore, & conscientia, & morsu animi perurgebitur, maioresq; ipse exiget à se pœnas erroris sui, quàm ad irati inimici arbitriũ fuisset persoluturus: quod quidem illi cedere poterit ad correctionem, emendationemq; prioris sententiæ, nobis uero, si qui ita egerimus, insignem ea res apud Deum gratiam, & singulare solatium iam perfectæ in nobis fidei erga Deum allatura est. Ad hoc idem ualet etiam quod sequitur, ut ne uincamur à malo, sed uincamus in bono malum, quod quidẽ maiorem semper boni, quàm mali esse potentiã indicat, cum possit quidẽ ab alterius malo bonũ nostrum nõ uinci, nunq; autẽ possit hoc, ad quod hortamur bonum, nõ alienum malum uincere. HIC LANGEVS, Præclara nimirum, inquit, & egregia morum documenta præbet nobis Paulus, atq; ut tu modo Sadolete dicebas, non cum aliorum legibus, institutisq; communia, sed propria nostræ fidei, atq; ex sanctissimis deprompta Christianæ religionis adytis, in quibus hoc uideo ab ipso præcipue quæri, ut omnium nostrorum cõsiliorum, atq; factorum cõstans, & solida ratio, quæ ex solo Deo, & ex interiore cuiq; conscientiæ iudicio spectanda est, ad mundi opiniones, & studia ne prolabatur. Nam quemadmodum flumen cum peruenerit in mare, amisso fluminis nomine, & natura, naturam illam accipit, qua cum permixtum iam, atq; confusum est, ipsumq; simul maris subit appellationem: sic mihi uidetur uereri Paulus, ne si uera uirtus, & ea, quę ex Deo suscepta est, ostendere se instituerit uel paululum opinionibus hominum atque studijs, proprium statim uirtutis nomen amittat, fitq; nõ amplius Christiana uirtus, sed popularis. Itaq; illam ipsam tanquam castissimam uirginem ab omniũ oculis aspectibusq; semotam sedere domi in intimis penetralibus iubet, sua ipsam ueritate, conscientiaq; contentam, Deumq; sibi unum, & semper proponentem, cui placere soli, & se probare studeat: omnem autem ab hominibus famam, omnem externæ cõmendationem laudis sedulò deuitantem, ne si forte oculis sermonibusq; se dederit, ab Deo paulatim segregata, & ex integritate sua deducta corrumpatur. Sanctum hoc consilium, & salutaris sententia ꝑfectò est, uti ita semper in ueritate maneamus, ne opinionibus uanis auferamur. Sed si est libere dicendũ, quod sentio, nõ uirilem in nobis uirtutem, instituere uidetur Paulus: sed uirginalem quãdam potius, & timidam, omneis offensiunculas, & omnia undiq; pericula metuentem: quæ si huiuscemodi sit, sibi quidem forsitan illa satisfaciat, & sit seipsa cõtenta: ad commoda autem, & utilitates aliorum parum fructus, & emolumenti afferre uideatur. Atq; ut quemadmodum ego intelligo, apertius uobis sententiam meam exponam, Cum duo sint hominum genera, quæ Deo rectè seruire studeant, unum eorum, qui in solitudinibus, aut in locis ad hãc ipsam rem factis semoti ab usu, & familiaritatibus multorum placatam sibi, & tranquillam eligunt uitam, suosq; sermones, & consilia non cum hominibus, sed cum Deo ipso conferunt: Alterum, quorum robustior est animus, & ad omneis fluctus rerum humanarum subeundos, ac sustinendos aliquanto fortior, qui sese cum cæteris hominibus dedunt, qui in populo uersantur, qui instrumentum illarum, quas ab Deo acceperunt uirtutum, non domi inclusum continent: sed proferunt ad usum, utilitatemq; communem, offeruntq; sese temporibus, atq; periculis: sæpe iracundijs aliorum, sæpe calumnijs, sæpe improbitatibus, sæpe ignominijs, damnisq; expositi: horum inquam, duorum generum, etsi utrunq; sanctum est Deoq; rite seruiens, nempe ego tamẽ magis hoc probauerim, quod cœlestes illas ex Deo opes, quas possidet, nõ repositas sibi soli, sed cunctorum usui, & commodo uult esse propositas. Etenim mihi quidẽ hic uidetur propius se ad Deum illum ipsum intuendo, imitãdoq; adiungere. Porrò ipsius Dei cum bonitas illa sit, ut ea in se primum infinita & immensa, in omnium deinde hominum, atq; rerum salutem, utilitatem, cõmodumq; diffundatur: sic qui bonum suum reliquis impartiunt, hi mihi uidentur diuinam illam bonitatem apta quadã inter homines imaginis similitudine melius referre. Atq; hos ego, ut longe alijs antepono, sic non contemno ne illos quidem, qui sese in silentium, & in solitudinem abdiderunt, remotiq; ab omni iactatione populari, & tanq; in portum ex fluctibus delati, quietam,

& securam ducunt uitam, in eius quem unum precipue adamauerunt, cōtemplatione Dei perpetuo inhærentes, tuta hæc & beata ratio degendæ uitæ, ac toto suæ ætatis decursu pacatior longe, atq; dulcior: sed quam tamen celebritate nimia illam appetentium frequentari non expediat. Etenim quid cæteris fiet, si omnes qui ad Deum statuerint se conferre, illud unum iter, & illam ad cœlum perueniendi uiam fuerint ingresſi? quis populum reliquum bonus author reget? quis uulgo moderabitur? quo pastore uigilanti, & fideli custodientur oues? quis aut certare pro iustitia, aut arguere improbitatem, aut iniquitati obuiam ire, aut tueri innocentiam conabitur? sint sanè sancti isti, qui ab cōmunis uitæ strepitu, atq; concursu seiuncti sunt, qui ab mundo se abalienauerunt, suntq; ad Deum unum mente animoq; conuersi: sint beati, sint ipsis propemodum angelis, ut dicitur, pares: ego hos nimirum illis præpono, qui uersari æqualiter cum reliquis constituerunt, qui morem illum præcipue secuti sunt, quem à quotidiana cōsuetudine uiderunt approbari, & cum externos cultus corporis, ordinemq; totius uitæ similiter atq; cæteri susciperent, ac sectarentur: in ueritate tamen, & integritate animi, & in ipso Deo præter cæteros permanserunt. Nec uero CHRISTVS dominus hoc præcipue genus, & hanc sectam hominum sese communi uitæ dedentium, atque accommodantium non maiore aliquanto honore est prosecutus, qui cum Petrum antetulit Ioanni, iusq; eximiæ illi authoritatis, & curam, rectionemq; ouium suarum attribuit, satis palàm indicauit negociosam se, & laboriosam uitam, huic tranquillæ, feriatæq; præferre. At enim labi isti facilius, & offendere periculosius, & sæpius abduci ab optimis institutis queunt. fateor: sed quis est sibi ipse tam confidens, aut tam fortiter de cæteris audacterq; existimans, qui statuat hominem quocunque è genere uitæ, quacunque è ratione, alienum à periculis, & ab offensionibus esse? fragilis est natura nostra, & uoluntas infirma, ut quam non solum impetus, & turbines externarum rerū, sed tacitæ ipsæ sæpe cogitationes quatiant, atq; peruellant: quæ tamen dum in fini ipso constanter hæreat, ut ad Deum semper, & ad primum bonum sit directa, in cursu ipso interdum si prolabatur, nequaquam illi in partem peiorem est uertendum: aut ubi, quando'ue erit diuinæ misericordiæ locus? An uero ista uirtus misericordię tanta, & tam eximia, iners penitus in Deo, & uacua censenda est? Iam qua ille sui parte, aut sibi melior, potentiorq; est, aut nobis commodior, atque communior? cum si misericors ipse non sit, nos salui esse nequeamus: sin autem nos perpetuo innocētes, illius inanis uideatur esse misericordia. At ea illi præcipuam gloriam, nobis autem certiorem semper salutem præbuit, quibus non integritate, & innocentia nostra, sed Dei clementia semper magis est nitendum. Quamobrem nemo quidem me ab hac uita occupata, & populari illa ratione deterruerit, quod eam dicat lapsionibus, & periculis magis expositam esse: ut enim hoc ita sit, tum fructus quidem ea certe ex se fert in aliorum salute procuranda uberiores, tum ipsa duplici Dei præsidio munita est. Nam & uim illam recte agendi, recteq; sentiendi hoc magis accipit ab summo Deo, quo ad difficiliores multo res, & ad duriora uitæ impedimenta dimouenda conuersa est: & siquid aliquando titubauerit in cursu, errandoq; deliquerit, per eiusdem Dei misericordiam purgata, atque abstersa, fit splendidior, quàm ulla humana accuratione aut diligentia potuisset splendescere. Quod si ita est, neque ego secus esse existimo, quæso quanam ratione Paulus, & tu cum Paulo Sadolete consentiens, omnem paulo antè Dei omnipotentis cultum ita ad spiritum, & ad mentem redigebatis, ut nihil prorsus externis cerimonijs, nihil oculis, nec auribus, nihil communibus hominum sensibus reliquum faceretis? an omnis omnino religio, omnis adorandi, uenerandiq; Dei cerimonia in ipsis intimis, abditisq; cogitationibus, & in tacita sola uoluntate constituenda est, neque est extrà signum aliquod, indiciumq; proferendum, quod inclusam nostram pietatem erga Deum, ad oculos spectantium traducat, & deferat? Quid sibi ergo templa ista uolunt, quæ tanto, & tam magnifico opere ubiq; ferè gentium, qua Christianum nomen in honore est, facta, atque ornata extant? Quid assiduæ in illis Deum personantium, & pro populo rogantium sacerdotum preces? quid ipsi ordines, gradusq; sacerdotiorum? quid aræ, quid ignes, quid uestes luculentæ, & uariæ, atque (ut poëta inquit)

quit) auro,ostroq; rigentes: quas dum ad sacrificandum Deo se apparant,more solenni,atq; prisco induere sacerdotes solent,neq; putant fas sine illis in mysticis sacris tractandis Deo se offerre. Cantus uero,& uoces,& tibiæ,& symphoniam chori celebrantes,tum autem minorum maioribus assurrectiones, inter pares mutuæ ceruicum inflexiones, amplexus, comprecationes, pacis oscula, quæ cuncta à communi Ecclesia non adscita modo, atque recepta:uerum etiam præcepta, atque instituta omnibus sunt, non'ne perspicue indicant cultum, & religionem in summum Deum, non solum in spiritualibus, & intimis adorationibus: uerum etiam externis in ceremonijs suscipi,& adhiberi oportere? Nam illud quidem credi nullo modo potest,quæ spiritu Dei catholica Ecclesia regatur,eam ad hæc agenda, atq; instituenda nullo bono consilio,sed inani,& irrita ratione fuisse motam. Itaq; ego nouos hosce hæreticos,qui nuper exorti omnia perturbauerunt,non alio magis nomine esse detestandos censeo, quàm quòd ritum hunc omnem, & communem Ecclesiæ cōsentientis cerimoniam, quæ in ordine quodam,& in pulcherrimo more sita est,suo quidq; loco, & suo tempore agendi,nec non ad agendum sic se unumquenq;,uti legibus præscriptum est,aptandi, atq; apparandi,miscere penitus, & confundere sunt conati: ut cum hoc externum nostræ pietatis testimonium sustulissent, seq; ea ratione ab hominū oculis, & animaduersionibus quasi in occultū;& abditum recepissent:tum demum licentius gererent se erga Deum,atq; intestinæ uoluntatis arbitrium,quod iam à populi cōspectibus absconditum esset,ad quas uellent,tutò cupiditates conuerterent:atq; ij tamen hęc Pauli uerba nos ad interiores cultus Dei semper reuocantis,& ab externis ostētationibus auocantis,suis temerarijs opinionibus prætendunt:quæ equidem uerba si sic præcise intelligantur,cum magnam ea profectò perturbationem morum solennium,& statorū, in Christiano populo paritura sint,lenius, & cōsideratius interpretanda censeo. Rursus & alio loco,quà præcipit Paulus,ut ne sapiamus plus quàm oportet, sed sapiamus ad temperamentum,ne' ue de nobis plus,aut de facultatibus nostris profiteamur, quàm quantum cōscij sumus posse à nobis pręstari,atq; ut hanc ipsam conscientiā,non opinione elata,atq; inani,sed diuina ueritate metiamur:habet nimirum ista præceptio rationem illustrē,& splendidam,quòd hoc semper,& imprimis prouidet Apostolus, ne ad ostentationē nostri,& ad aucupandam populi famam delabamur,omissoq; Deo,& ueritate in imaginibus uanis, atq; umbris insistamus. Sed tamen si,ut uerbo positum est,ita nude intelligatur,multa accidant necesse est,quæ sint societati hominū,& rectè institutis cœtibus,conuentibusq; damnosa. Quod sic mecum quæso considerate. Ac primum totam huius Pauli sententiæ accipite ambiguitatem:etenim ita quæro, Quā metiri iubemur ex Deo facultatū nostrarum conscientiam,utrū eam ut comparatam cū Deo ipso metiemur,an ut ad homines cōuersam? Si ut erga Deū,obsecro quis nostrorū est,aut cunctorum omnino hominū,modo is à mente sua,& à bono consilio penitus nō sit derelictus,cui possit corā Deo aliquod suæ facultatis,& puræ, integræq; cōscientiæ uestigium reliquum uideri? qui nō in illa infinita ui,atq; uirtute,si seipsum aduersus illam spectet,atq; expendat,omnes suos sensus,omnes intestinas animi cogitationes disperdi longe sentiat,& obrui,unaq; cū psalmo exclamet,atq; proferat, Ego sum uermis,& nō homo,opprobrium hominū,& abiectio plebis? Non enim cuiquā est in oculis Dei sibi iure placēdi,aut de se bene existimandi locus, quòd ut aduersus solem omne lumen tenebræ sunt:sic nosmetipsos Deo si comparemus, omnis ueritas humana mendacium est,& uitium, atq; labes,omnis nostra integritas: in tanto enim interuallo,quantum inter nostram,& Dei bonitatem interest,quod profectò immensum,& imperagrabile est, quæ tantopere ab Deo, & tam longe discedit ratio, ea non amplius in se ipsa consistere, sed ad contrariam rationem adiungere se uidetur. Quare nemini est erga Deum de facultatibus suis, & de conscientiæ fiducia quicquam existimandum,aut confidendum. Sin autem ut ad homines nos conuertimus,& nosmetipsos illis exhibemus,ita debemus esse cauti, ne plus de nobis alijs polliceamur, quàm quantum idonei sumus præstare,ne' ue falsas in ullis de nobis opiniones excitemus, sed fiduciam nostram suscipiendi aliquid, aut promittendi ex Deo, & ex ueritate cōscientię metiamur, quod magis sentire uelle uidetur Paulus,ne sic quidem mihi

uidetur ista ratio simpliciter, & uniuerse accepta posse consistere: etenim multa sæpe usu ueniunt necessario, in quibus & uideri meliores quàm sumus, & plus ostentare, ac profiteri, quàm ualemus, & uirtuti nostræ, & bono mori, & cōmuni utilitati conducit, atque expedit. Vt, uerbi causa, in magistratu si quis constitutus sit, siue cum honoris gradum is obtineat, ex quo præcepto tantummodo, atque exemplo populum docere, & in uiam ueræ salutis inducere iubeatur, quales fermè sunt curationes Ecclesiasticæ, atque potestates: siue etiam ius & authoritatem habeat uindicandi in improbos, & terrore, ac metu hominum uitia, & facinora comprimendi, cui est potestati gladius uindex delictorum ab ipsis legibus datus, quæro ego à uobis, si utrunque imperium & hoc seuerum, atque uehemens, & illud moderatum ac mite, hac niti regula, & ad conscientiæ interioris ueritatem dirigere omnia, atque agere instituerit, num nam multa non uideatis inuectum iri damna, & detrimenta Reipublicæ? Primum qui in Ecclesiastico ordine cōstitutus, aliqua se macula, & labe delicti affectum senserit, quo ore audebit cæteros monere, atque hortari, ut se integros præbere Deo, & sacrificium iustitiæ illi studeant offerre, cum ipse ad conscientiam suam respiciens minus se idoneum doctorem ullius esse uirtutis cognouerit? quis libidine aliqua contaminatus, ad castitatem: quis amore pecuniæ æstuans, ad abstinentiam: quis elatior, ad humilitatem: contumacior, ad facilitatem: iracundior, ad lenitatem alterum recte poterit hortari? aut denique, quoniam rarum omnino, & penè inauditum est hominem quenquam existere, qui non peccato aliquo proprio laboret, & ad suum, ac peculiare quodpiam uitium non sit propensus, quis reperietur tanta animi confidentia præditus, si idem Paulo assentiri uoluerit, atque auscultare, qui audeat partem ullam, curamq; suscipere docendi cæteros, atque instituendi? cum etiam si nullius culpæ grauioris conscius sibi ipse sit, communem tamen conditionem infirmitatis humanæ horreat, atque extimescat necesse est, illamq; grauissimam offensionem reformidet, quæ ipsum quoq; Paulum solicitum imprimis habebat, ne cum alijs prædicauerit, improbus ipse reperiatur. Quod si ita sit, & hæc est Apostoli in hunc modum accipienda sententia, mitto reliquos gradus, ordinesq; Ecclesiasticos, quibus Ecclesia tota distincta, ornataq; est, tametsi omnes quidem illi ad exemplum, doctrinamq; bene agendæ, & ad unius Dei studium dirigendæ uitę populo cuncto propositi sunt. Sed tamen mitto cæteros, Episcopatum ipsum specimen innocentiæ, normam totius uirtutis, magisterium fidei, pietatis, religionis, quisquam erit omniū tam impudens, tam audax, tam confidentia, temeritateq; proiectus, qui aut ipse sibi petere, aut alij gerendum, administrandumq; offerre, & suadere sustineat? quod quidem munus, & quæ curatio tanquam non ex hominum numero is sit, qui illam gerit, atque exercet, sed tanquam Deus, qui securus periculorum suorum, alienæ salutis custodem se profiteatur, ita cæteris consulere intendit, quasi qui ea præditus est, ab omni ipse cura, & solicitudine de se uacuus, id solum curare debeat, ut alienis morbis, & offensionibus medeatur. Ac si illud tamen reliquum factum fuisset, ut quoniam quorum flagitia aperta, manifestaq; sunt, horum in monendo, atque arguendo alios inanis est authoritas, illis saltem liceret, fasq; esset, qui labes suas occultas cōtinere potuissent, aliorum perspicuas, & notas coercere, atq; in docendo, ac reprehendendo, tales foris se ostendere, quales profecto intus non essent, ut grauiores authores scilicet, & meliores esse, quàm re uera existerent, populo uiderentur: esset tum quoque exemplo & monitioni, & doctrinæ superiorum erga inferiores aliquis relictus locus. Nunc uero, cum omnis huiuscemodi actio, omnisq; professio ad interioris conscientiæ fidem, & regulam redacta sit, quis erit, cui non expediat, atq; adeo cui non necesse sit de seipso tantum laborare, de cæteris nullam curam gerere omnino? quod si fiat, & sibi priuatim omnes consulant, Reipublicæ autem nemo, sublatus statim ordo de uita, & temeritatis uindex magistratuum authoritas perempta penitus sit, ex quo necesse sit omnium legum, atq; morum interitum, & perturbationem magnam sequi. Quòd si non licitum est Christiano homini plus de se foris ostendere, quàm quantum intus se ualere intelligat, primum cur episcopis, & cęteris Christianæ religionis antistitibus adiuncta est iurisdictio, cum episcopatus ipse humilitatē, & pietatem, & cultum unius

Dei,

Dei, Iurisdictio seueritatem, & ex seueritate metum improbis, nocentibus'que requirat? Metus porro ut afferatur hominibus maleficis, facinoraq; coërceantur, sæpe necesse sit maiore quodam strepitu, & apparatu, quàm quanta sit nostræ potestatis uis, oculos spectantium, & sensus reliquos perstringere, atque occupare. Quod maxime in prophanis imperijs intueri licet, quæ fastum, & authoritatem suam externis insignibus, atque ornamentis maxime adaugent, ut uideantur hominibus formidabiliores, quibus si lex ista imponatur, ut ne se ostentent populis, ne'ue maiores, & robustiores, quàm re uera sint, apparere cæteris studeant, sæpenumero eueniat profectò, ut malorum hominum uis, nullo metu coercente congregata, atque collecta, consensione bonorum, & ui magistratuum efficiatur potentior. Sed quid ego ista sigillatim colligo, cum liceat mihi uno in loco simul complecti omnia, atque proferre? si illud dicam, quod necesse est dici, simulationem, & dissimulationem in omni uita tantam uim obtinere, ut sine illa nec agi quicquam rectè, neque ordine administrari gubernatio ulla possit. Ac de dissimulando quidem uideo mihi ab omnibus concedi, etiam qui sacris doctrinis instituti, & præceptis Dei obedientes sunt. Nam cum crimina hi sua tegere, occultareq; iubentur, si qua forte ab sese clàm suscepta sint, ea re quidem, ut ne proximum suum, quem simulata foris bonitate in officio continent, si dissimulationem deponant, delinquendi, malo exemplo insuper lædant, atque corrumpant. Tum uero qui egregijs uirtutibus ornatos se intelligunt, suntq; innocentia, & integritate insignes, contra tamen ipsi de se loqui, & ueras à cæteris laudes auersari coguntur, ut ne incidant in elationis uitium, & populari gloria plusquàm satis opus sit, ducantur: ex quo & illud Euangelicum rectè se habere uisum est, quo monemur à Domino, ut cum etiam omnia sedulo impleuerimus, dicamus tamen de nobis ipsis, quòd serui sumus inutiles. Simulatio uero ad singulas penè res si non adhibeatur, quid est tandem omnium rerum, quod posit ad optatum exitum, finemq; perduci? Nullum est uitæ communis commercium, nullum pactum conuentum, nulla communicatio, nullum belli, pacis'ue fœdus, nullum consilium. Nec uero amicitiæ, societatis, connubij conciliatio est ulla, quæ si simulatio penitus absit, concludi rite queat aut confici. Multa enim uerbis simulate oportet, multa etiam factis, si ad nostrorum consiliorum rationes, & exitus cupimus peruenire. Atque ut in connubijs conciliandis, quoniam de his modo mentio facta est, eos qui interpretes sunt sponsalium paciscendorum multa nunciare citro, ultroq; oportet, quæ ad mouendum, & persuadendum sunt idonea, ut de sponso, & de sponsa omnia bona loquantur, & utrorunque uirtutes in maius prædicando augeant: uitia uero si qua existunt, extenuent uehementer; aut si patiatur res, dissimulent penitus, atque tegant: cui etiam rei mundítia, elegantia, cultus, uestitusq; corporis seruiunt, & lenocinantur, idq; præcipue agunt, ut uideantur omnia uenustiora esse, & pulchriora profectò, quàm reapse sint: sic omnis tractatio, & communicatio uitæ, hominumq; inter ipsos conuictus, & participatio ueluti nuptiarum, conciliatio quædam est simulationum, & dissimulationum inuolucris quibusdam, & tanquam lenocinijs fucata, atq; illita, quæ si ad circumueniendum proximum intenta essent, equidem haud negarim improba esse, & ab ipsis legibus, magistratibusq; uindicanda. Verum cum nil confici probe, neq; ex hominum usu, & communis uitæ commodo tractari apte queat, si simulatio omnis absit, & dissimulatio, sitq; tota personata ferè uita, plus in uultu, & gestu, & omni corporis habitu de se ipsa ostendens, quàm quantum intus gerat, atq; possideat uirium, & facultatis, nequaquam ego putarim uitio dari debere, si quis sæpere plus studeat ad populum, & inter cæteros, quàm fortasse sapiat sibi, uimq;, & potestatem suam maiorem foris ostendat, quàm re uera illa sit, atq; id tamen agat cum ad salutem bonorum, tum ad terrorem, & pœnam improborum, nisi Paulus nimirum hanc modestiam, temperantiamq; animi, & fugam totius ostentationis illis tantum hominibus præscribat, qui aut soli, aut cum paucis in aliquem cõclusum, & secretum locum se conferunt, ibiq; separati à populo, & ab hac uitæ agitatione communi disiuncti, Deo uni in pace, silentioq; deseruiunt. In his enim planè confiteor hæc instrumenta ciuilis, & negociosæ uitæ, quæ in simulando, & dissimulando sita sunt, super-

uacanea penitus, & inutilia esse. Quod idem de externis censeo cerimonijs, atque his obseruationibus, ac ritibus, qui in Ecclesia palàm adhibentur, quandoquidem his hominibus talibus, quos Græcis uocabulis monachos, eremitasq́ appellamus, quorum quondam sanctitate, & frequentia Aegyptus imprimis enituisse dicitur, cum Deo uno ratio solum sit, qui puram tantummodo, & synceram postulat ueritatem, omneq́ quod præterea est, inane, & uacuum esse ducit. Nobis uero in turba, populo'que uersantibus illa est uitæ ordine degendæ suscipienda ratio, ut quoniam homines sensibus fere magis, quàm intelligentia, menteq́ mouentur, ea inter eos rerum gerendarum instrumenta nobis aduocemus, quæ ad suadendum, & dissuadendum maiorem quandam ostentationem foris præferant, quàm contineant intus ueritatem, si proprium recte agendi, ordineq́ uiuendi modum & tenere ipsi uolumus, & cæteris tradere, atq́ insinuare. QVAE CVM DIXISSET Langeus: tum Triultius, qui attentissimo animo omnem exceperat illius orationem, ad me conuersus, Quàm diserte, & copiose Langeus, inquit, ea de quibus dubitabat in Paulo, oratione persecutus est, nec uero ego aliter de eo unquam existimaui, semperq́ ita sensi, quicquid hic dicere instituisset, eum non modo id fortiter, atque prudenter, uerum etiam ornate, docteq́ esse dicturum. Noui enim excellens huius ingenium, noui etiã studium. Quanquam hæc quidem laus cum fratribus ipsius communis est. Sunt enim omnes ex eadem disciplina ad omnem uirtutis excellentiam instructi. Ex quibus uideo à te plurimum Sadolete diligi, maximoq́ opere probari eum, qui mihi quoq́, & omnibus mirifice probatus est, Ioannem Bellaium Episcopum Baionæ, cuius præstantissimum ingenium, & uirtus, & fidelitas apud regem magno iam in honore est: estq́ illi aditus ad omnem amplissimam dignitatem merito patefactus. Sed ut de hominibus loqui omittamus, ueniamus ad ea, quæ ab isto dicta sunt. Duo enim uideo Langee à te fuisse posita, unum quod cultum hunc omnipotentis Dei, & obseruantiam sanctæ religionis non in spiritu tantum, & ueritate, quemadmodum semper uelle uidetur Paulus: sed in externis quoq́ ritibus, & cerimonijs recte adhiberi putas, in quo ego tibi nimirum assentior, istaq́ signa, & indicia Christianæ pietatis, quæ ab intestina ueritate egressa oculos, & sensus hominum foris impellunt, in communem Ecclesiæ morem inducta uehementissime probo, audaciamq́, & temeritatem horum hæreticorum coarguo, qui ista perturbare, confundereq́ sunt conati. Alterum illud tuum est, quòd cum Paulus neminem sinat in suscipiendo aliquid, aut in pollicendo plus de se profiteri, quàm præstare sit idoneus, uelitq́ ut unusquisq́ à conscientiæ suæ lege, atq́ fide ne tantulum quidem discedat, tu simulationem, & dissimulationem in uita non modo commodam, atq́ sanctam, uerum etiam necessariam esse affirmasti, quippe sine qua (sic enim es locutus) nec geri, aut administrari unquam recte, nec ad optimos exitus perduci ulla res possit: quod uideri cuipiam fortasse possit Pauli esse uerbis, sententiæq́ contrarium, quanquam de isto pòst uidero. Nunc de externis cultibus, cerimonijsq́ dicamus ea, quæ ad rem putamus pertinere. Non enim nescij sumus ubique ferè locorum Paulum ita conuellere, elidereq́ cerimonias, ut nullam omnino partem in pietate colenda, nullum eis locum relinquere uideatur. Nam & Moysis legem semper infringit, & eleuat, quæ tota ferme est in cultibus, & ritibus cerimoniarum occupata, & totos illos mores sacrorum, holocausta uictimarum, ornatus templorum, ac sacerdotum, cætera quoque in lege sancta, atque præscripta, cuncta propemodum reijcit, quæ quidem sunt hominum sensibus, aspectibusq́ exposita, cuiusmodi circuncisio est, & sabbatorum obseruatio, & ciborum, dierumq́ distinctio. Atque ita reijcit, ut in uno illo cultu, & conuersu ad summum Deum, quo se effectori tantum suo applicat interior, & rationalis homo, omnem sitam esse ostendat ueram aduersus Deum religionem, atque fidem. Non ignoro, inquam, ista, Paulumq́ uelut fortem athletam maxime contra legem decertasse intelligo, ut illius authoritate deiecta, alibi quàm in templo, & legis cerimonijs, Dei colens & metuens homo, suam esse salutem locatam intelligeret. Sed nos hanc rationem sic exponamus, ac primum illud dicamus, quod & maxime uerum est, & imprimis necessarium, totum hunc cultum omnipotentis Dei, totam pietatis uim, ac religionis, per quam homo cum Deo reuera coniunctus est, &

est,& illius numini,ac maiestati deditus,in mente,& spiritu, & in ipsa intestina uolun-tate consistere.Etenim si hæc ipsa sola satis est,quæ nos cum Deo copulet, atque con-iungat, cætera autem, quæ extrà sunt, si ab hac mente, & uoluntate deserantur, nihil omnino sunt omnia, neque quicquam, quod ullius sit momenti afferunt ad prome-rendam gratiam,& misericordiam summi Dei. Quis dubitet, quorum unũ idoneum per se est ad agendum aliquid,& conficiendum, alterum uero sine isto ad eandem rem præstandam nullam uim habet,quin eius, quod oporteat agi tota uis, & potestas po-sita in eo sit, quod solum per se ad id efficiendum est accommodum? Nec uero Pau-lus solum, in hoc spiritu semper, & in hac ueritate mentis insistit. Sed & Samaritanæ mulieri Dominus diligenter percunctanti,utro potius in loco adorare Deum conue-niret, in monte'ne eo, in quo prisci adorauerant patres, an in templo Hierosolymis, respondit neutrobi amplius Deum adorari oportere, sed uenturos adoratores, qui adoraturi eum essent in spiritu,& ueritate. Quo responso plane ostendit sibi non esse cordi locorum religiones, neque rituum cerimonias: sed mentis, cordisq; affectum qui mentiri sibi ipse, & simulando suscipi non potest, ab se præcipue quæri. Cui ergo rei, dixerit quispiam, cerimoniæ istæ sunt, gradusq; ordinum, & cœtus templorum, & genuum flexiones, & symphoniæ in templis, & thuribula, aut quem pietatis fru-ctum afferunt, si sunt à Domino, & à præcone Domini Paulo repudiata, atque ab-iecta? hoc enim esse arbitror, quod turbatores Ecclesiæ induxit in fraudem, uel po-tius fraudi illorum, & temeritati ansam præbuit, quam nacti ipsi, sibi uisi sunt, non tam cerimonias (has enim haud ita grauiter oderunt) quàm Ecclesiam catholicam, cui sunt inimicissimi, ornatam cerimonijs,& sese in illis insigniorem exhibentem pos-se euertere, ad nihilum'que redigere. Quibus nos dicamus: Quòd cum mens & ra-tio in hoc nobiscum corpore simul conclusa sit, atque ita diuino numine copulata, ut quoad Deus idem,qui nos effecit,& condidit,hanc ipsemet animæ, corporis'que iun-ctionem diremerit, uinculum'que mortalis uitæ dissoluerit, debeat ea interea totam hominis molem regere, & sustinere, illamq; secum, in quam ipsa cunque partem se uerterit,trahere, atque conuertere, nequaquam esse abhorrens, neque alienas piæ, ac religiosæ menti habendas cerimonias, quibus dominam suam rationem corpus ten-dentem ad Deum,& ad illum propius applicare se cupientem, suis & ipsum motio-nibus, suis compositionibus, & figuris, suo habitu, gestu subsequi conetur, quippe quod capiti, & duci suo obsecundans ad imperium illius præsto sit, paratumq; se ex-hibeat. Quòd si mens nuda esset ipsa in sese,& nullo membrorum inuolucro irretita, aut etiam si iuncta, & implicata cum corpore, sola tamen agere per se, & sine corpo-ris adminiculo moueri,ac niti ad summum Deum posset: essent fortassis externæ cor-poris gestiones ad colendum, & uenerandum Deum minus necessariæ. Cum uero illis imaginibus rerum corporearum, quæ per uarios sensus in anima impressæ cor-poream semper menti, & cogitationi nostræ suggerunt naturam, ratio ipsa ita ni-tatur, ut quàm diu in hac uita sit, his tanquam fundamentis, & gradibus sublata, sic demum scandere in cœlum, & se constituere in summo bono posse uideatur: cumq; illæ ipsæ imagines, quæ menti Deum contemplanti subseruiunt, eædem sint cor-poris, & membrorum dominæ ad ducendum illud, atque flectendum in quam ui-sum fuerit partem, quis est tam auersus à uero, qui has in corpore, & motu cor-poris cerimonias, mentis iudicio, & uoluntati parentes, illius'que ueritatem, & syn-ceritatem consequentes, alienas esse à pietate audeat dicere? cum præsertim eadem ueritas, quæ animum, & uoluntatem erga Deum commouit, corpus unà cum uo-luntate, eodem motu impellat, unam'que ac inter se connexam secum trahat seriem, & mentis Deo se summittentis, & corporis mentem tanquam dominam sequentis. Quòd si in omnibus planè agendis, tractandis, considerandis'que rebus, corporis consensu, & ministerio animus utitur, num in adorando, & uenerando Deo illius tantum reijciet societatem, consensumq; nihili ducet? & hac una in re agenda dun-taxat ab illo se segregabit? Qui etsi ab Deo Dominus ipse corporis est creatus, cor-pus tamen ab eodem authore factum, atque compactum, socium secum eiusdem hu-militatis, & erga Deum obseruantiæ non debet repudiare. Iure itaque nos, neque id

natura solum, sed cōsilio etiam perbono ita motum mentis, motionibus corporis assequimur, ut siue animus peccati, & culpæ conscius prosternat se, atque abijciat coram Deo, corpus eundem gestum, eundemq; actum subeat, atq; conficiat, siue agendis pro accepto beneficio gratijs mentem ad Deum, cogitationemq; tollamus, eandem ad Deum sublationem uultus, oculi, manusq; sequatur: siue quid quoquo modo studeat animus, atq; decernat repente, tanquam in speculo: sic in corporis motu, illud intestinum animi consilium, uoluntasq; cernatur. Iam illæ pectorum percussiones, capitum inclinationes, genuum inflexiones, quæ passim in communi Ecclesia adhibentur, imitationes sunt, & simulacra animi uarios in se affectus erga Deum suscipientis, quæ si falso, & per simulationem usurparentur, essentq; ementita, atq; ficta, maximum nimirum hoc crimen, & nefaria improbitas consceleratæ mentis existeret. Sed si ita habet se intus res, si est uoluntas conuersa rite ad Deum, si animus, si mens, si ratio in ipso Deo uere collocata est, cur repellamus corpus à pietatis huius, atq; aduersus Deum uenerationis consortio? quod præsertim huic rei factum, natumq; est, ut præceptionibus animi, & imperijs, eius opera, & ministratio semper parata sit? An cum & ipsum in partem gloriæ, & immortalitatis uenturum aliquando apud Deum sit, non in hac uita cupiditatem quoq; eius rei suam aliquibus signis præseferet? Non gratias aget conditori suo? non illum colet, quibus poterit modis, ac uenerabitur? Non est profecto ne corporis quidem ipsius humilitas, ac reuerentia Deo ipsi ingrata, qui se ita coli, atq; appeti ab omnibus creatis rebus uult, quantum est in unaquaq; re naturæ ad id faciendum, & facultatis, in quo tamen genere corpus præsertim humanum naturis cæteris antecellit, ut quod etiam si ipsum ratio non sit, domestica tamen ratione, atq; mēte regatur, ac moueatur. Itaq; ipsum iure spiritus sancti templum appellat Paulus, idemq; cum assiduas preces, obsecrationesq; exigit ut omni tempore fundamus ad summum Deum, non ne mētem in illis precibus e suis penetralibus sedibus egressam in uocem, & in labia iubet progredi? corporisq; sibi usum, & ministerium aduocare? Nam quod detecto capite uiros, uelata coma mulieres in Ecclesia uult esse, num non ad externas iam id pertinet cerimonias? Ieiunium uero, & decimarum Deo dicatio, percussioq; pectoris, necnon deiectus oculorum in terram, orisq; demissio, quæ sunt cuncta in publicano illo ueniam sibi à Deo deprecante per Dominum IESUM CHRISTUM exposita, & comprobata, non ne in corpore testimonia sunt animi cum Deo rationes suas pie conferentis? Quanquam quid ego singula colligo potius, quàm illud uniuersum proloquor, cultum & uenerationem summi Dei cum in anima, & in corde uere susceptus sit, etiam in corpore propè necessario suscipi: tum quia corpus animam, tanquam imago semper sequitur, tum quoniam æquum, rectumq; est, ut tota nostra creatio, quæ ab Deo simul effecta, compactaq; est, simul etiam authori suo & cōditori agat gratias, cum præsertim, si ueritas ea, quæ animum in Deum commouit, eadem & corpus ad affectus animi imitandos moueat, non queat extraneum, neque alienum dici, quod ductum ab animo, & eadem cum illo ueritate conflatum in unam, atque eandem conuenit operationem. Sed de his corporis gestibus, & cerimonijs, quæ sunt animi motibus, & uoluntatibus adiunctiores, non tam acris fortasse apud litigiosos homines quæstio sit, etsi hæretici prorsus eas omnes repudiasse uisi sunt, cultumq;, & studium omnipotentis Dei, in una tantum fidei professione posuisse: Veruntamen non tam forte illi in his obijciendis insistunt. Illæ sunt ab illis in contemptum, atq; irrisionem cerimoniæ præcipue uocatæ, quæ longius etiam à corpore progredientes, in sacramentis ecclesiasticis, in ordinum distributionibus, in apparatu, in tempore, in cultu, & ornatu corporum, denique in toto isto ordine, quid, à quo, quo tempore, quo'ue pacto suscipi, agi, tractariq; conueniat, positæ, & constitutæ sunt. De quibus si uelim singula enucleate persequi, dies me deficiat. Nam & honorum gradus omnes hi sustulerunt, ut non parem solum sacerdotem Episcopo, sed Christianum hominem quemlibet sacerdoti esse constituerint. Ex quo omnis illis nō modo distinctio ordinum, sed ratio etiam, religioq; consecrandi, per quam uarijs modis, & ritibus ipsi ordines discernuntur, habentq; diuisas inter se, & separatas potestates, penitus repudiata est, & id, quod maxime nituntur, & quò præcipue anhelant,

regale

regale summi pontificatus sacerdotium ex catholica Ecclesia conati sunt auferre, qua mente, & quo consilio, satis ipsi de se indicant, qui leuibus quibusdam argumentis, & rationibus innixi, cum graues aliorum, & solidas rationes audire nõ perferant, ea temeritate, uesaniaq; feruntur, ut ingerendis contumelijs, clamoreq; profundendo maleuolentiam maxime exprimant suam. Nihil enim, neq; euidentius est à Christo IESV Domino nostro, nec populis fidelibus salutarius cõstitutum, quàm ut unus dux, & unum caput communis Ecclesiæ sit. Quod, si publici commodi ratio est ducenda, cæteros omnes in fide una, & ueritate, & bono ordine contineat, cum id quidem alia ratione non modo recte fieri, sed omnino fieri nec possit. Si uero uis altioris mysterij attendenda est, quemadmodum corpus reliquum militantis in hoc seculo; & quasi peregrinantis Ecclesiæ ad illius, quæ in cœlesti patria triumphat, imitationem, atq; formam distinctum, ornatumq; est, quod legitur Moysi Deus præcepisse, ut tabernaculum, omnemq; ornatum tabernaculi & apparatum, ad exemplum formæ illius efficeret, quæ fuerat illi in monte demonstrata: quemadmodum, inquam, hæc quæ in terris est Ecclesia, cœlestem illam Ecclesiã imagine, & simulacro in cæteris partibus refert, sic in hac caput aliquod, quod illius capiti respondeat, necessario est dandum. Non enim aliter integra, neq; absoluta sit similitudo. Vt uero aut corpus hoc ueluti truncum sine capite, aut illud in cœlo caput duorum corporũ idem, atq; unum esse possit: utrunq; horum non solum incongruum, abhorrensq; est, sed monstri etiam simile. Nihil autem conuenit esse diuina in rebus constituendis, atq; ornandis uirtute, bonitate, prouidentiaq; perfectius. Nam quòd idẽ, qui caput est Ecclesiæ cœlestis CHRISTVS, terrenæ etiam huius coniunctum, atq; hærens esse possit, unaq;, & eadẽ operã, & triumphator simul, & miles, & in uia, & in patria esse intelligatur, ne cõcipi quidem cogitatione ulla potest. Sed nos sigillatim ista non excutimus, de uniuerso genere cerimoniarum huiusmodi loquimur, quæ etiamsi ab animo sunt remotiores, & à corpore quoq; disiũctæ, ut iam alienæ, atq; extraneæ iure uocari posse uideantur, nec ullam præseferant illustrem, & perspicuam ad Deum se adiungendi, & illius numini rite deseruiendi necessitatem: tamen in illa semper ratione, & sententia positæ fuerũt, ut per eas rudiorum hominum, & sensu magis, quàm ratione se mouentium mentes in animaduersionem summi Dei, & ad studium colendę pietatis adducerentur. Ita duplex ordo rituum, ac cerimoniarum inductus est. Sunt enim quæ à ueritate mentis profectæ cerimoniæ in corpore ipso continuo, & in his, quæ iuncta sunt corpori suscipiantur, quas nos semper pias, semper sanctas, & salutares esse dicimus. Quod genus preces, Deiq; inuocationes sunt, & sublationes, deiectionesq; uultuum, & oculorum, & capitis, corporis, genuum flexiones, in quibus summum bonum est ueritas, summum scelus, simulatio. Sunt item è contrario, quę non magis à ueritate proficiscũtur, quàm aspirant, & contendunt ipsæ ad ueritatem, cuiusmodi istæ iam existũt exteriores, quæ in templis, ornatibusq; templorum in uarietate ordinum, in ritu quorũdam sacrorum, in cantibus, in uestibus, in festorum dierum celebrationibus sitæ sunt, quarum omnis tractatio, & actio ad doctrinam, & eruditionem populi sumpta, atq; instituta est. Sunt enim plerīq; homines profecto, atq; utinam nõ maxima multò hominũ pars, qui cum suis cogitationibus excitari, atq; adduci ad Deum agnoscendum, & ad illius eximiam benignitatem erga nos intelligendam, gratiasq; illi pro facultate agẽdas nõ queant, his externis rebus, atq; exemplis, quæ in oculos incurrunt, quæ sensibus offeruntur, pulsati sæpius, & admoniti, curam, & meditationem aliquã suscipiant Christiano homine dignam. Quorum in animos, intimasq; mentes hæc simulacra fidei, ac pietatis, tanquam à foribus sensuum infarcienda sunt, ut possit deinde in illis uera aliquando fides, & pietas aduersus Deum sedem sibi, & locum domicilio constituere. Hæc si me quispiam, num ad salutem sint necessaria interroget, distinguam, & respondebo, aut de homine eo agi, qui suo ipse iudicio Dei uenerationi sit deditus, & hunc hominem fatebor, etiam si nunquam in celebritate uixerit, etiam si nil horum unquam fuerit conspicatus, in quantũuis deserta regione, in solo loco, amabilẽ Deo, & gratum effici posse. Aut si de populo mentio habeatur, & de eo genere hominum, quod sanè plurimum, & frequentissimũ est, quod affectionibus animi magis regitur,

quàm consilijs,habetq; sibi non quomodo recte Deum colat, sed quemadmodum licenter,& suo arbitratu uiuat præcipue propositum:huic ego hominum generi, instabo & contendam nõ solum utilia,sed necessaria etiam huiusmodi esse cerimoniarum documenta,quæ per auditum,& uisum animos spectãtium commoueant, ut Dei esse uelint studiosi,ac colentes,quod uel in primis formæ,& simulacra diuorum ex marmore,aut ex ære ducta,aut in tabulis,parietibusq; depicta facere intelligũtur,in quę impij homines eo intemperantius,furiosiusq; debacchati sunt,cum ea è templis, atq; delubris,è locis sacris,prophanisq; omnibus ejcerent,& aboleręt, quo per illa acrius admonebantur,ut continentiæ,& innocentiæ,necnon omnis patientiæ & sobrietatis uellent esse memores.Sancte igitur & sapienter hæc omnia à communi Ecclesia indicta,obseruataq; esse dico.Siquidem Christianæ proprium est pietatis nõ quenquam uelle sibi soli regnum Dei quærere,sed cupere reliquos omneis eiusdem secum boni esse participes.Hæreticosq; qui ista perturbare,& uiolare ausi sunt,non modo reprehensione,uerum etiam pœna dignos iudico,qui præsertim quotidianum quoq; rei diuinæ sacrificium commutauerunt,sublatis ex illo solenni ritu partibus quibusdã, alijsq; inductis,in quo mirari satis non queo,quidnam ab illis fuerit spectatum.Cerimonias despexerũt:Cur alium ipsi ritum,& modum alium cerimonijs statuêre? An improbarunt,quæ à Romanis Pontificibus statuta,& à fideliũ cœtu adscita antè fuerant:quæ ista tanta fuit audacia:quę temeritas:Quis illis hoc dedit negocij:quis potestatem,& authoritatem tribuit:Non'ne patet, perspicuumq; est consilia eiusmodi non ab Deo,neq; ab amore Dei,sed à libidine esse,& ab arrogantia profecta:Quòd si passim licitum fuerit ad suum cuique arbitrium confundere omnia, & permiscere, non'ne ordine sublato,& antiquatis,ac conculcatis legibus omnibus,non in societate,& conuentu hominum,sed inter feras degere satius multo fuerit? Nam quòd sacramenta Ecclesiæ unicuiq; conficere liberum esse uoluerunt, non'ne sustulerũt omnes gradus:Confuderunt omnes ordines? Cur ergo non omnibus omnia conficere erit licitum:quod si fiat, ubi dispertita sunt dona spiritus sancti? Vbi erit oculus in corpore,si totum sit manus:aut ubi caput,si totũ eiusdẽ modi corpus? Verũ nos ab istorum iam abeamus reprehensione,quos nec ratio unquam ulla edocuit, nec castigatio fecit meliores,ad has de quibus sermo nobis est,cerimonias reuertamur. Quarum maxima semper fuit apud Iudæos, & instituendarum accuratio, & obseruatio institutarum.De illis loquor,quæ ad Deum agnoscendum, meliusq; colendum, tanquam ad finem referuntur,atq; ab externis sensibus in animum ingressæ, Dei in illo curas,& cogitationes aliquas excitant.Hæ enim sine dubio acceptæ, adscitæq; ab Iudæis in Ecclesiam nostram translatæ sunt,eædem apud illos monstrante Deo inuentæ,atq; præceptæ,quæ si haberentur inutiles,nequaquam illæ profecto tanti authoritate doctoris,quantus Deus est,ad constringendos hominum religione animos cõprobatæ fuissent,Itaq; & in sacris literis spiritus sanctus per Dauidem nos deum laudare iubet,neq; eum in ipso duntaxat,& in diuinis uirtutibus eius,rebusq; omnibus ab eodem creatis:sed & in sono tubæ laudate eum,inquit,& in psalterio,ac cithara,& in tympano ac choro,in fidibus,& tibijs,in cymbalis lætitiæ,atq; ad extremum,Omnis spiritus laudato dominum,inquit.At enim quid ita eas tãtopere refellit Paulus, omnibusq; modis illarum usum,obseruantiamq; insectatur,atq; redarguit: Videnda est nobis Apostoli mens, & consilium certè hominis ratione altius.Ac cum illud quidem dici potest,quod sæpenumero & à multis est dictum,idcirco argui à Paulo cerimonias, quòd homines ueritatis & Dei rite colendi penitus ignari non in spirituali illa,intestinaq; adoratione,sed in his,quæ extrà posita sunt,sacrificijs,mundicijs,purgationibus,totum illius cultum & pietatem ueram positam esse arbitrabantur:quos ille ab errore retrahere cum cuperet,contrariam ipse uiam & rationem est ingressus, ut penitus despiceret,abijceretq; cerimonias,& religionis,ac fidei erga Deum ueritatem in una ipsa mente,ac uoluntate cõstitueret. Et re uera in quibus est hic error,ut placare,& conciliare sibi Deum his externis rebus, & ritibus arbitrentur, non est in his huiusmodi religio magistra pietatis,sed incitamentũ potius criminis.Licere enim sibi isti putant impune circumuenire proximum,& spoliare hospitem, & suis prauis cupidi

cupiditatibus indulgere,qui iram Dei forte aliqua re contra se concitatam non mœ-
rore cordis,neq; pœnitētia repudiationeq; peccati,sed paruulo sumptu uictimæ, aut
aspersione cineris confidunt se redempturos,quales e numero nostroꝝ nonnulli etiā
sunt,qui posteaquā notos omnes atq; uicinos fœnore expilauerunt, remq; undecūq;
quacunq; ratione coaceruarunt,si heredem demum iusserint sacellum aliquod inædi
ficare,statasq; in eo precationes & sacrificia Deo constituere,purgatos se, & mundos
ex hac discedere uita arbitrantur.Hac ergo quidem etiam de causa ritus legis,& ceri
monias aspernabatur Paulus:sed erat ratio alia subtilior,eademq; magis efficax,quā-
obrem hoc illi faciendum necessario esset.Etenim si illæ Iudæorum cerimoniæ ex eo
erant genere,quod non ab intestina mentis manat ueritate, sed ipsam menti ueritatē
potius insinuat,fuerantq; illi genti præcipue ob eam rem datæ, atq; præceptæ, ut po
pulus ille suapte natura durior,& terreno sensu præditus, fingeretur paulatim tanq;
manu,atq; illis figuris,significationibusq; erudiretur, quo aduentante postea Dei fi-
lio,& perspicuam omnibus salutem,ac pietatem ueram erga Deum afferente,intelli-
geretur statim diuinum cōsilium,atq; admitteretur.Siquidē finis legis Christus.& ri
tus illi,obseruantiæq; Iudæoꝝ tanq; imagines erant futuræ ueritatis, gens peruersa,
& contumax illis cerimonijs imbuta,& assuefacta,ubi à simulacris transeundū ad ue-
ritatem,& in fini ipso cōquiescendum fuit,renuit eò transduci,quò toto illo cursu su
periorum temporum,apparatuq; cerimoniarum cōtendisse uidebatur.Igitur Paulus
cupientissimus illorum salutis,& prauam ignorantiam generis sui ægreferens,omni
ope infringit,labefactatq; cerimonias.Quippe quas intuetur non adiumento illis ad
animaduertēdam ueritatem,sed ad eandem ueritatē & cognoscendā, & accipiendam
maximo potius impedimento esse, quando illi quidē sapiens Dei, & salutare in ipsis
erudiendis consilium sua stultitia,pertinaciaq; peruerterēt.Hæc Paulo causa,& ratio
inimicitiarum aduersus legis cerimonias fuit,cū eas niteretur infringere, atq; deijce-
re,quæ aditū Christo & fidei Christi intercludebant. Quam etiā amentiam Iudæoꝝ,
& cæcitatem illi cōfirmabant,qui pseudo apostoli fidem Christi prædicātes eā aiebāt
cum cerimonijs legis iūgi oportere,quos cōtra ubiq; quidē acriter,sed in epistola ad
Galatas præcipue inuehitur Paulus:ostendens si circūcisio,& legis opera admittan-
tur,inanem ad salutem fore Christum.Et sanè ita est,ut si uia aliqua inita sit,qua per-
ueniatur in oppidū,& cū ad mœnia,portasq; accesseris,retro rursum te referas,quòd
in itinere faciundo,nō in eo, quò accedebas oppido finem te uiæ adepturū, ad quem
cōtendebas,existimes,stultus nimirū sis,& aut monitione,si leuis, aut conuitio etiā,
si pertinax,redarguendus:sic qui cerimonijs tanq; itineribus ad Christum duceban-
tur,cum iam uenissent ad ultimum,Christumq; in manibus haberent, repente auersi
& ad easdem se cerimonias referentes grauiter a Paulo fuerunt obiurgandi,illæq; ele
uandæ,& despiciendæ cerimoniæ,quæ se Iudæis duces ad ueritatem professæ maiore
illos in errore constituebant. HIC EGO uere,inquam,hoc Triulti abs te dictum
est,tibiq; ego uehementer assentior,legis cerimonias ex genere eo fuisse,quod cū ten
deret ad ueritatem,inuēta mox ueritate inane factū sit.Etenim illæ eiusmodi cerimo
niæ nō ad Deum primo,neq; potissimū,sed ad Christum cōtendebant, ut cū in illo se
terminassent,cōsumptæq; essent,tum ueriores deinde in eo,& sanctiores ad Deum se
conuerterent.Nostræ uero ex eo sunt genere,quod nō flexu aliquo, sed curriculo re
ctà ad Deum nos deducat,siqui hac tamen deductione indigeant, quæ certe pars mul
to maxima est.Quapropter de illis sic statuo, de eis loquor cerimonijs, quæ ad insi-
nuandam tantūmodo pietatem in rudes animos à cōmuni ecclesia constitutę sunt,cu
iusmodi uarietas symphoniaꝝ est,& cantus in templis altior,& diuitiæ,ornatusq; fa-
norum,& sacerdotum,has ob eam rem potissimū inuentas,ut quę ratiocinatione sua
mens ad intelligēdum Deum,pieq; eum colendū minus adducitur, eadē hisce rebus,
ac sensionibus ueluti manibus pulsata,& admonita,ad benignitatē summi Dei,suāq;
ex illo animaduertendā sperandamq; salutē fiat aptior:quę certe cum edocta est,am-
plius harum rerū non egeret,si nō maximā semper multitudinē his rebus doceri,eru
diriq; esset necesse:quanq; ne illud quidē nō proficit eruditis, ut quibus adminiculis
in sanctas cogitationes sublati sunt,per eadē subsidia,& ueluti firmamēta in illis cōti
neantur

neantur. Quòd igitur unusquisq; in optima mente erga Deum uel ponendus est, uel retinendus, iure usum huiusmodi cerimoniarum & semper coluit, & nunc diligenter tuetur ecclesia. Equidem recordor haud ita multis annis cum duo doctissimi, & sapientissimi uiri Thomas Caietanus, & Egidius Viterbiensis tecum unà in senatū, & in istum amplissimum Cardinalium ordinem cooptati essent, suamq; pristinā dignitatem, quam quemadmodum tute scis, laudibus doctrinæ, & integritatis insignē obtinebant, hoc etiam honore illustriorem fecissent, me ad eos gratulatū tunc accessisse, sermonemq; inter nos protinus inductum fuisse, quid purpura ista, & amictus, & comitum stipatio ad ius, & ad causam religionis ualeret: in quo uidebam illos consentire, hæc ipsa ornamēta status, & dignitatis, siquis illos tantum spectet, quibus cōmissa sunt, inania ad pietatis fructum existere: si uero multitudinis, & eorum, qui ut in officio contineantur, superiorum indigent cura, ratio ducenda sit, ad communem religionem conseruandam uehementer esse utilia. Quam ego illorum sententiā, & quæ præterea de communi genere cerimoniarum, ac de illis Iudaicis quoq; ritibus ab illis dicta sunt, ualde tum me probare memini. Etenim cum tales ambo sint, ut etiam si rationem nullam sui dicti redderēt, authoritate tamen quemuis commouere possent, tum his utebantur rationibus, & argumentis, quæ abs te modo Triulti exposita planè ad probandum ualida esse & firma intelligo. Illud abs te præterea subtilius cognoui dictum, quòd non iudicio solum, sed stomacho etiā quodam sancto, atq; iusto adductus Paulus grauius contra legis cerimonias inuectus esset, quòd illarum cultus, & obseruantias apud obstinatos Iudæorum animos intelligentiæ fidei, & communi gentium saluti non parum intelligeret obstare. ATQVI, INQVIT ILLE, si hæc uera sunt, uti certe sunt, aliquidq; suscipi rectè licet, quod in seipso minus syncerum, atq; uerum, cæteris tamen ad ueram, & sanctam conducat utilitatē: soluta iam altera Langei quæstio est, qua ille simulationem, & dissimulationem in uita tanquam necessariā ad plurimas res gerendas esse admittendā existimat, quod tamē Paulo uideatur esse contrarium. Sapere enim unumquenq; tantum, quantum solum oportet, nec plus suscipere curationis, aut negocij, quàm quod probare fidei, & cōscientię suæ possit, quę quidem ipsa conscientia ex Deo etiam, non ex animi sui studio cuiq; sit dimetienda. Ad id ego præcipue existimo pertinere, ut non aliorum utilitatem, quæ simulādo sæpe, & dissimulando à rectoribus probis, & prudētibus curanda est, sed propriam cuiusq; auiditatem gloriæ, & ambitionem sese ostentandi, atq; ingerendi hoc Pauli præcepto putem esse repressam, quandoquidem hoc ambitiosæ cupiditatis genere nihil Christianæ humilitati, & inter fratres concordiæ, ac consensioni possit esse infestius. Nam quæ ad commodum, & fructum aliorum suscipitur simulatio, siue ea ad inducendum hominum mentes in studium sanctæ, & rectæ religionis, siue ad eosdē ab aliquo crimine, & uitio deducendum suscepta sit, siue eadem ob rem illam, causamq; sumatur, ut occultatis proprijs cuiq;, & peculiaribus peccatis, malo exemplo cæteri ad peccandum ne prouocentur, siue quoquo modo quis simulat, ut simulatione ea reliqui meliores, prudentioresq; efficiantur: nihil autē ex ea simulatione ad illū ipsum qui simulat, aduentitiæ gloriæ, utilitatisq; referatur, sed sit totum illud cōsilium simulandi, aut dissimulandi ad æquum, ad bonum, ad commodum cæterorum, ad laudem, gloriamq; Dei intentum, atq; susceptum, nunquam ego simulationem eiusmodi, aut ab Apostolo interdictam, aut Deo, & conscientiæ aduersariam cōfitebor, quippe quā uideo planè non participē esse uanitatis, sed ministram potius, & comitem ueritatis. Etsi enim in progrediendo ea, & in agendo contrahat forsitan aliquid extrinsecus fucatæ apparationis, quo perstringat animos intuentium, eosq; habere possit in potestate: tamen cum ab optimo profecta animo, ad optimū item, & cæteris salutarem cō tendat finem, quę in extremo & primo proba est, ne in medijs quidem degenerare est existimanda. Nec uero quicquam foras egredi falsum ex animo, aut reprehendendū potest, quod suapte natura sanctū sit. Sed nihil sanctius est, nihil in omni genere Christianæ uirtutis præstabilius, quàm procuratio alienæ salutis. Ea enim charitas est, & cum Deo maxima necessitudinis, bonitatisq; cognatio. Quæ ergo ad hāc aliorum curam amanter prouideq; gerendam suscepta interdum simulatio est, non illa ex men-

dacio

dacio ducta,sed ex ueritate orta esse intelligatur. Non igitur semper malum est simulare,sed tunc simulare malum est,& pestiferum,& fugiendum,cum ipsa simulatio nequaquam alienum,sed suum commodum respicit,quod est ferè cum alterius damno, iniuriaq; coniunctum. Itaq; & dominus Iesus natura hominis assumpta, diuinitatis uim nonnunquam dissimulauit:& Petrus cum se à gentium conuictu abduxit,ut ne ex Iudæa hospites in ipso quid offenderentur:Paulus quoq; noster cum Timotheum iussit circuncidi,ipseq; ante templi ingressionem legitimis illis purgationibus se expiauit,simulauerũt omnes isti profecto,aliudq; in uultu,& opere promptum habuerunt,quàm in animo gererent,& in cõscientia:sed simularunt in alienum, non in suũ commodum.Idcircoq; neq; illorum simulationi repugnauit ueritas, & consilium iuuandi, ac confirmandi cæteros approbatio in illis conscientiæ est consecuta. Quod enim agere instituerant,ut ne turbarent cæteros, in eo simulare, aut dissimulare aliquid nequaquam ab Deo alienum esse duxerunt.Quare tibi assentior Langee simulationem interdum,& dissimulationem in uita rectè suscipi posse. Illud quod difficilioris operæ,& maioris laboris esset,diiudicare,utra sit Deo gratior,& ad hominis felicitatem accommodatior uita,pacata ne,& Deo in solitudine,ac silentio seruiens: an quæ in negocijs occupata est,& districta:non huius ea de re agere statuo esse temporis.Est enim maximis causa illa implicita difficultatibus, multosq; habet ex utraque parte patronos,quorum nunc controuersias disceptare longum esset. Nam quod tu factum domini in præponendo cæteris apostolis Petro tecum facere arbitraris, alius tibi dictum domini eiusdem,& tanquam decretum facilè opponeret, quo is Marthæ de Maria sorore conquerenti,quod se in cura, & labore apparandi hospitij illa deseruisset, tantumq; in audiendo domino esset occupata, respondit sororem eius Mariã optimam elegisse sibi partem,quæ illi nunquam adimenda esset. Sed, ut dixi,non intrabo altius,neq; hunc diem Paulo destinatum in aliud genus disputationis conuertam,hocq; libẽtius sermonem hunc relinquam,quod spero hunc eum ipsum (sic autẽ loquebatur me intuens) aliquando tempus,ociumq; capturum,quo nobis separatim de ista ipsa re quid sentiat ipse,uel disputando,uel in scriptis tradat,atq; demonstret. Quamobrem nunc quidem Sadolete reuertitor ad Paulum, & quæ iamdudum exorsus es,ea nobis porrò pertexito. EGO VERO, inquam,ita faciam, ac lubens. Vestris enim istis sermonibus tanquam bono cibo,ac bene cõdito recreatus, ad omnem nunc laborem exurgam paratior. Ac primum uobis illud proponam, Paulum tanq; dispensatorem bonum,& corpus totum ecclesiæ concors,atq; unũ retinere cupientẽ, suppeditantem partibus singulis,quæ cuiq; congrua sunt,primo fecisse uerba de his, qui in societate fratrũ,& in æqualium cœtu pares inter sese sunt, quorũ nemo quidẽ debet plus q̃ ab alijs cõcessum sibi sit,aut in curatione,aut in cõsilio dando uelle sibi appetere,ne aut curiosus & molestus, aut etiam sectator inanis gloriæ esse uideatur: nunc uerò etiã de ijs, qui inferiores sunt, quo pacto gerere se debeant erga maiores, & robustiores,necnon quemadmodum maiores, & potentiores ipsi imbecillioribus se dedant,idonea præcepta tradere. Nunc lege tu,quod sequitur.

Omnis anima potestatibus excellentibus subiecta esto. Non enim est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Quare oppositus potestati, Dei ordinationi obstitit. Qui autem obstiterunt, sibi ipsis iudicium capient. Principes etenim non sunt terror bonorũ operum, sed malorum. Vis non formidare potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si uero malum facias, formida. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est uindex in iram malum agenti. Ideo necesse subijci, nõ solum propter iram: sed & propter conscientiam. Propter hoc enim & uectigalia penditis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum insistentes.

OMNEM à Deo ordinatam,& constitutam potestatẽ uita ipsa demonstrat, quæ

 si non

si non ordinibus his,& gradibus distincta esset, ut subessent alij, alij uero præessent,
nec legi usquã,nec bono mori esset locus,omniaq; cõfusa,& perturbata fluitarẽt.Por
rò omnis ordo,& omnis bona ratio à Deo est.Sunt igitur à Deo principatus, & pote
states.Atq; hic de ipsis potestatibus,non de principibus est sermo. Omnis enim san=
cta,& cõmoda potestas est,non omnis princeps cõmodus.Nam multi quidẽ ad prin
cipatũ per scelus,nefasq; perueniunt,& in eo,quod male sunt adepti,flagitiosius etiã
uersantur.Quid ergo? Num malo principi subiecti esse debemus? Debemus nimirũ,
ut feramus patienter illius insolentiam,non autem ut alacriter parere illi debeamus.
Etsi enim princeps improbus est,tamẽ sancta est potestas. Ex quo quis nouos hosce
hæreticos non coarguendos esse intelligat,qui hoc caput Pauli cum optime nossent,
cum cæteras quidem humanas potestates,tum uero illam,quæ præcipue ex Deo est,
pontificatus summi authoritatem infringere sunt conati? Si enim potestas omnis à
Deo est,cur nõ ista sit,quæ ab illo nominatim Petro fuit cõmissa? Aut igitur negent
Petro quicquam peculiariter à Deo fuisse commendatum,& traditum:aut si inficiari
hoc non possunt,pontificatum summum fateantur potestatem esse institutam à Deo.
At enim siquid Deus Petro commisit,ipsi uni commisit:successionem autẽ eiusmodi
commissionis ad posteros nullam uoluit dimanare.Quæ ergo ista est potestas,quæ in
uno homine,& cœpta,& terminata est? aut quam huiuscemodi potestatem, hominũ
cognoscit uita? Saulem regem primum post iudices in Israël creauit Deus,neq; men=
tionem successionis fecit,nunquid unus homo rex dũtaxat nominatus est? an regnũ
genti illi constitutum,& factum,in quo qui successerunt,eandem quam Saul potesta
tem omnes sunt adepti? Quod siquis regno male,aut põtificatu usus sit, omino Chri
stianæ fuit pietatis pati,atq; perferre,aliorumq; malitiam,ut suæ uirtutis exercitatio
nem accipere.Sed tamen si reclamandum fuit,& resistendum, homines erant notãdi,
non ipsæ labefactandæ,euertendæq; potestates. Vtinam quidem omnes,qui ad hunc
sacrum,sanctumq; honorem à Deo sunt sublati,nosse uellẽt,atq; animaduertere,quid
sui muneris officijq; sit.Ipsum quidem munus,atq; officium nos institutum à Deo,&
credimus,& ueneramur,quod is,qui nunc gerit optimus certe pontifex,& religione
ac pietate erga Deum præditus,difficilime,ut uidetis,potest sustinere, quando supe=
riorum errata grauia pontificum,molem hanc male hærentis ecclesiæ,quã ipsi labefa
ctarunt,& cuius ipsi fundamenta cõuellerunt,in huius innocentissimi caput cogunt
procumbere.Ita omnia ubiq; sunt cũ domesticis dissensionibus pessimisq; uoluntati
bus,tum bellis,atq; armis uiolata,atq; rupta:quodq; dolentius deplorandũ est, tanta
facta est legum,& bonorum morum uastitas,ut omne propè iam fidei religionisq; in
Christiana societate uestigium oppressum,aut deletum esse uideatur. HIC LAN=
GEVS: Iure ista,inquit,deploras Sadolete,quę hac nostra ætate cuncta fermè in de=
terius lapsa sunt,necdum malorũ finem cernimus.Regem quidẽ nostrum sæpe audio
loqui,quoties de his hæreticis sermo est,nõ se uidere,cui rei,aut cui hominũ utilitati
ista noua factio exorta sit.Nam cæteros antè,qui nouas aliquas opiniones, & sectas
in ecclesia Dei intulerunt,bene moratos ipsos,atq; castos,modestiam prę se,& tempe
rantiam ferentes,cõtulisse tamen aliquid,quod ad correctionem uitæ pertineret : hos
uero,qui & cõtaminatis moribus uiuerẽt,& ea,quæ in fide Christi,ac credulitate po=
sita sunt nefarijs,& prauis,sæpeq; antea dãnatis opinionibus peruertissent,nullo mo=
do esse ferẽdos.Itaq; acriter illos edictis,armisq; insequitur,nec in tanta amplitudine
regionum,quantas ipsius imperio scitis esse subiectas,ullum patitur istorũ sceleris,&
impietatis uestigium consistere.Nam quod ad cæteros ingenuos mores attinet,nulli
omnino terrarũ arbitror Galliam nostrã,neq; æquitate inter suos,nec humanitate ad=
uersus hospites,neq; uero erga Deum pietate,ac religione cõcedere. MAGNA,in=
quam,ista est laus,cum totius gentis,tum in primis Christianissimi regis nostri Fran
cisci,cuius ego quoq; imperio,& potestati subiectus sum.Nãq; quemadmodũ ambo
nostis,Carpentoracte urbs in Gallia prouincia,cuius quidẽ curam, rectionemq; ciui
tatis,quod ad spiritualem prouidentiã attinet,Pont.Max.uoluit me gerere,ipsa qui=
dem pontificiæ ditionis est, feliciterq; sub tutela ecclesiasticæ mansuetudinis acquie=
scit ; sed habet suæ diœceseos partẽ in Galliæ regno cõstitutam,qua occasione,quoq;
iure

iure ipſi quoq; regi fidelitatis ſacramento ſum obſtrictus, gaudeoq; plurimum mihi ita contigiſſe, ut ſub duobus optimis,&[illegible]entiſſimis principibus illa mihi cura,& adminiſtratio ſpiritualis muneris gerend[illegible]. Non enim uereor tantis præſidijs munitus, quin meum mihi certè chariſſimum & dilectiſſimum gregem ab incurſione, inſidijsq; luporum facilè tutari poſſim, præſertim cum Regis iuſtitia,& prouidentia, ut te memorare audio Langee, itemq; omnium communi ſententia fertur, in ingenuis,& rectis moribus Gallia permaneat. Ex quo illam ſapientiſſimi hominis uocē iure probari ab omnibus intelligo: Quales in rebus publicis principes ipſi regesq; ſint, tales ferè reliquos ciues eſſe ſolere. Et uere uobis ut cōfitear amiciſſimis mihi hominibus, iampridem eſt cum ego nihil appeto, cupioq; ardentius, quam me ad meam conferre eccleſiam, atq; in ea Deo perpetuo deſeruire, ut ibidem etiam ueſtra iſta trāquillitate mi Langee,& humanitate Galliæ perfruar. Ex qua quidem regione cum te ortū,& tam inſigni morum elegantia præditum eſſe conſpicor, facilè de genere uniuerſo ample, honeſteq; exiſtimo. Quanquam cum alios quoq; complureis illinc habeo cognitos egregios,& præſtantes uiros, de quibus ſæpe,& libenter loqui ſoleo, tum uero unum habeo ſemper in ore, quem maxime admiror, Antonium Pratum ſummi ſenatus in Gallia principem, qui nunc Senonum archiepiſcopus eſt. Quo homine quid quæſo maius aut admirabilius dici, aut proferri poteſt? Ac mitto doctrinam in eo, iurisq; ciuilis ſcientiam, in qua etſi eſt maximus: ſummam tamen laudem aliunde ſibi, atq; ex eo potius peperit, quod eſt ingenio, quòd prudentia, quòd integritate eximius, quòd illius cura,& prouidentia optimo rege ſic uolente leges,& iura in Gallia præcipue uigent, locusq; fraudibus, atq; iniurijs anguſtior eſt relictus. Sed ego habeo aliud in eo, quod me maiore admiratione afficiat. Homo enim prouectiore iam ætate, grauibus iandiu curis,& tantis laboribus perfunctus, quantos uidelicet afferre poteſt ampliſſimi regni,& tantarum rerum procuratio: nequaquam adhuc tamen neq; labori ſuccumbit, nec oneri. Quod incredibile uideri poſſit, niſi ſiquis ingenij eius, atq; animi uim, præſtantiamq; cognoſcat, quæ ea, quę difficilima ſunt, redigit illi facilia. Regis quidem ſapientiam ſummopere laudo, qui talium uirorum, opera atq; induſtria libenter utitur. Hoc enim mihi præcipuum ſemper uiſum eſt imperij firmamentum, ut ij homines adhibeantur ad gerendas,& communicandas res, qui honorem, ac fidem in uita eſſe primariam putent. Sed ut dicebam, ueniet profectò illa dies,& aliquando dabitur illud tempus, quo me ex his curis, negocijsq; euolutum pacata,& tranquilla excipiet uita, licebitq; operam omnem impendere optatiſſimis ſtudijs, tumq; inquirere,& uidere utra uita ſit præſtabilior, quæ in ſilentio,& quiete poſita eſt, an quæ in turba,& negocio. Quod ego exquiſitius fortaſſe potero diſceptare, quàm plerìq;, quòd non tam doctrina quidem, quàm utriuſq; uitę uſu fuero edoctus. Et quidem huic Pontifici optimo, ac prudentiſſimo libentiſſime inſeruio. Quid enim illo eſt probius? quid manſuetius? quid dignius, quod ametur ab omnibus, atq; colatur? Veruntamen meum hinc diſceſſum,& hanc relictionem rerum alienarum, ad meumq; gregem acceſſum,& profectionē mei a me officij ratio,& Deus,& conſcientia ipſa uehementer efflagitat. TVM TRIVLTIVS, Ecquid animaduertis, inquit, Paulum affirmare omnem oportere animam ſubiectam eſſe poteſtatibus excelſentibus? Cur igitur de te mittendo, aut retinendo non Pontificis fuerit poteſtas? Et tamen non te dehortor, quin adiuuabo etiam, ut quod tantopere expetis, id tibi facile factu ſit, ex tuaq; ſententia eueniat. Spero enim ſi in ocium te cōtuleris, aliquid per te effectum iri, quando tantopere ſtudiorum auidus es, quod nobis quoq; amantibus tui licet regionibus, ſpatijsq; diſiunctis & iucunditati,& emolumēto eſſe poſſit. Nec Pontificem ipſum arbitror in alia futurum eſſe uolūtate, qui ut humaniſſimus eſt,& liberalibus ſtudijs egregiè fauens, animum iſtum tuum boni conſulet,& in optimam certe accipiet partem. Illud tibi confirmo, ſi te in Galliam,& ad eccleſiam tuam contuleris, futurum ut nec prouinciæ te, nec illorum hominum pœniteat; Regi quidē optimo,& præſtantiſſimo principi tuam etiam quietem,& tranquillitatem curæ fore nō dubito. Sed redeamus iam, unde ſumus digreſſi. RECTE ADMONES, inquā,& cernis quidem Paulum in paucis his uerbis cum obedientiam,& ſtudium parendi

in ſubiectis, tum etiam in principe modum, & rationem poteſtatis exprimere, ut ſe præſidem, & curatorem intelligat conſtitutum eſſe à Deo ad ſalutem, pacemq́ bonorum, & ad terrorem ac metum improborum. Poteſtas autem uaria eſt, & multiplex: uel enim ut parentis in filios, uel ut regis eſt in ſubiectos, quanquam ex patria quidem poteſtate regia illa uidetur initium, originemq́ duxiſſe. In eo certe differunt inter ſe, quòd pater, quę per amorem facienda ſunt, ut qui ab eo reguntur, probi, rectiq́ euadant, in ijs acrius ſe, diligentiusq́ exercet: Rex uero in ijs, quæ per poteſtatem, & timorem. Domini quoq́ in ſeruos imperium certum eſt, atq́ in diſcipulos magiſtri, qui tamen ſponte illi ſe ſubijciunt. Virorum porrò in fœminas naturalis quædam eſt poteſtas. Nam ſeniores iunioribus non imperant, ſed ab illis in honore habiti, & ob ætatis reuerentiam culti ius quoddam authoritatis, & doctrinæ in illos uidentur obtinere. Has poteſtates legitimas, atq́ ſanctas, à Deoq́ inſtitutas qui peruertunt, ac labefactant, uel detrectando aliorum imperia, maioribusq́ repugnando, uel illas ipſi in ſe praue, pernicioſeq́ gerendo, omnes hi Dei ſunt hoſtes, magnoq́ ſuo cum damno, atq́ adeo exitio opponunt ſe ordini, & inſtituto ſummi Dei. Eſt enim planè princeps Dei miniſter ad inſudandum, & uigilandum, ut ius teneatur, & omnium ordine conſtituta uita ſit. Atq́ ob eam cauſam & uectigal illi penditur, & tributa perſoluuntur, quæ principi, & regi libenter reddenda ſunt. Nam quòd ait nos debere principibus eſſe ſubiectos, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam: alterum dictum eſt, ut malum ex iracundia contempti regis uitemus: alterum, ut uirtutis, & boni moris ſimus participes, quod aſſequemur, ſi non coacti, ut nolentes, ac repugnantes, ſed tanquam edocti eſſe in principibus publicam utilitatem conſtitutam, ſponte illis, & libente animo ſubijciemur.

Reddite igitur cūctis id, quod debetur: cui uectigal, uectigal: cui tributū, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quippiā debeatis, niſi ut diligatis inter uos. Qui enim diligit alterum, legē impleuit. Etenim non adulterabis, Non occides, Non furabere, Non pro teſtimonio mentieris, Non cōcupiſces: & ſiquod aliud præceptum eſt, in hoc ſermone comprehenditur, qui eſt, Diligas proximum tuum, ſicut teipſum. Dilectio proximo malum non operatur. Complementum igitur legis eſt dilectio.

REDDITE dixit, quoniam debentur iſta, non donantur, & omnia ad principes, ac poteſtates relata ſunt, quorum ut retineatur imperium, & authoritas, uectigalia neceſſaria ſunt, quæ ſunt certa, & annua emolumenta Reipub. Tributum uero extraordinaria coactio pecuniarum eſt ex aliqua noua, & aduentitia ratione indicta, cū pro portione opum, & facultatum unuſquiſq́ contribuit. Timor autem, atque honor eidem principi debentur. Et ſane expediebat nouos docere Chriſtianos, non eſſe illis libertatem, quam ex CHRISTO acceperant ad contemptum principum, & legum conuertendam. Reddi igitur illis, quæ eorum ſunt, iubet, nihilq́ quod cuiquā debeatur, teneri, præter unum, quod eiuſmodi eſt, ut & reddatur ſemper, & debeatur, quod eſt, ut diligamus inter nos. Mutuæ enim beneuolentiæ eſt hoc proprium, ut ſe acuat ſemper, uegeteté alternus amor, neq́ illud, quod intercurrit mutuum, refrigeſcere unquam, aut extingui ſinat. Et certe qui hanc proximo beneuolentiā impendunt, legem totam obſeruant, quatenus illa ad prohibendas iniurias, & offenſiones lata eſt. Non adulterabis enim, Non occides, Non facies furtum, Non in alterius iacturam mentiere, Nihil deniq́ alienum, & non tuum cōcupiſces, ſi proximū tuum tanquam temetipſum amabis. Itaq́ ſumma omnium huiuſmodi præceptorum proximi dilectio eſt, in eaq́ completur imperium legis, quoniam qui propter amorem, bene ut ſit alteri optat, non quemadmodum illum lædat, ſed quo pacto illi ſit utilis, & commodus, aget potius ſemper & cogitabit.

Et hoc cum ſciatis temporis opportunitatem, quoniam hora nos iam è

ſomno

somno excitari. Nunc enim propius est nostra salus, quàm quando credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Deponamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: sicut in die honeste ambulemus. Non comessationibus, & ebrietatibus: non cubilibus, & petulantijs: non contentione, & obtrectatione: sed induamini Dominum IESVM Christum: & carnis procurationem ne facite in concupiscentias.

TANTO, inquit, studiosius mutua inter uos charitate ametis, quanto acceditis propius ad uitam alteram, in qua est nobis salus, & beata uita reposita. Est enim tempus nunc maxime aptum, atque opportunum, iamq́ instat hora, ut debeamus exurgere ex somno, quando fides nostra ad exitum huius mortalitatis est propior, quàm tum cũ initio suscepta est. Etenim hoc loco somnus atq; nox uitæ adhuc remissiori, & in terrenis rebus implicitæ cõparatur, in qua somnia, & tenebræ omnia optata nostra sunt. Vt etiam si à turpibus actionibus remoti aliquam bonorum morum rationem sine CHRISTO tamen ducamus, somnia esse ista intelligamus, quemadmodum Iudæis illæ legis umbræ cerimoniæq́ fuerũt. Nam uera, & sola uirtus in CHRISTO, & per CHRISTVM est. Si autem omni dimissa uirtutum, & bonorum morum cura, in turpitudine, & in flagitijs uiuamus, in nocte, tenebrisq́ uersamur. Nam dies, & lux in eodem tantum CHRISTO est. Iubemur ergo siquid etiam nunc remanet in nobis noctis, & somniorum, excutere id totum, abijcere, surgereq́ uelut oriente die, id est, appropinquante tempore uitæ beatioris, cum Deum non in ænigmate amplius, neque sub inuolucris, sed toto contuitu nostro contemplaturi mox simus. Cui luci & diei hæc comparata uita, non quidem nox est, si bonis, & sanctis operibus traducatur: sed diluculum potius, & auroræ prima illa progressio diem nondum afferentis, sed annunciantis, cum qua nos excitati, ac consurgentes nósmetipsos componimus, atque adornamus, ut honestiores, ac decentiores ingrediamur. Huius enim compositionis curam dies à nobis postulat, nox remittit. Atque hic uidendum est, cum Apostolus inter fidei nostræ in CHRISTVM credulitatisq́ initium, & inter finem, exitumq́ uitæ, nos tanquàm in operibus carnis, & concupiscentiæ adhuc positos ad modestiam, & continentiam, & ad CHRISTVM ipsum reuocet, falsam esse illorum sententiam, qui existimauerunt, & siqui in eadem nunc opinione sunt, post acceptam fidem CHRISTI, & post baptismum nullum amplius peccatum, quod committatur, ueniam, aut pacem apud Deum inuenire. Ecce enim diserte hoc loco, & palàm, homines cognito & adscito iam fidei mysterio in comessationibus, & in contentionibus implicitos excitat rursus Apostolus, & prouocat ad induendum CHRISTVM: quod profectò non faceret, si esset spes ueniæ & misericordiæ post criminum nouationem peccatoribus penitus interempta. Non is est CHRISTVS seruator noster, qui tam seuere, & aspere nobiscum agat. Non talis in eo erga nos amor, tam infirma, & fragilis ad opitulandum nobis inest uoluntas. Venit ille in mundum, ut saluti omnibus esset, neque semel hoc effecit, ut fraternam suam erga nos ostenderet charitatem. Non facit autem quotidie, imò diebus omnibus, neq; diebus solum, sed & horis, atq; punctis, quos pœnitet criminum suorum, hos deintegro amplectitur, & consortes secum paterni regni nominat. Cuius tantam humanitatem, tam excellens, & singulare nostræ salutis studium iniqui sanè simus, si nõ agnoscamus, si non omnis illi gratiæ, omnis beneuolentiæ, omnis officij ac studij fateamur nos debitores, nec tantũ fateamur, sed quoad possumus, id quod debemus alacriter persoluamus. Non enim principi, & proximo iubemur reddere, quod debitum sit, & non reddemus Deo? Verum Nouatiani, qui huius sententiæ dicuntur fuisse authores, quiq́ potissimã in Deo uirtutem benignitatis, & misericordiæ illi adimere studuerunt, pœnitentiamq́ superuacaneam in nobis, & sine fructu ueniæ inanem constituêre, pie, & sapienter ab imperatore Constantino illusi sunt, cum is iussisset illos qui talia prædicarent, scalam capere ipsos, si possent, & in cœlum solos ascendere. Nos uero cũ Paulo, & cum ueritate sentiamus, quo magis ad

 exitum

exitum uitæ accedimus, & quo lumini melioris uitæ efficimur propiores, hoc nobis studiosius esse, enixiusq; curandum, ut deposito nocturno habitu carnaliũ morum, & studiorum, dici, atq; luci compositos nos dedamus, tanquam in cõspectum hominum prodituri. Quod si per urbem interdiu ambulantes uestimenta ea gerimus, quibus membra nostra ab oculis intuentium obtegantur, pudorisq; in ea re, & honestatis rationem summam habemus, illa etiam uestimenta, quæ oculis Dei nos occultent quatenus pudendum aliquid in nobis sit, capiamus: qui quoniã intus, & in ipso corde nos cernit, nulla alia ueste obtegere, & uelare nos ualemus, quæ arceat illius conspectum à turpitudinibus nostris, præterquam pudore, & continentia, ipsaq; ueritate, qui est CHRISTVS. Hunc igitur ipsum, depositis, & reiectis illis carnis uestibus, quæ non corporis superficiem duntaxat, sed hominẽ totum tegunt, atq; obnubũt, comessationibus uidelicet, & petulãtijs, & rixis, induere penitus debemus tanquam uestimentũ eiusmodi, quod nullam corporis, animæq; partem, expertẽ honoris, & uenustatis esse sinat. Quo mortuo pro nobis, quoniam & nos quoq; cum illo cõmortui carni peccati esse debemus, idq; in baptismo, & fidei sacramento sumus professi, carnis curam ullam ne geramus, quatenus ad cõcupiscentiam illa propensa est: hoc est, nihil illi indulgeamus præter id, quod debetur, nec auiditati illius intemperantiæq; seruiamus, sed tantum ea suppeditemus, quæ ad obeundum munus communis uitæ sunt necessaria.

Imbecillum autem fide suscipite, non in disceptationes disputationum. Hic quidem fidit uesci omnibus. Imbecillus uerò oleribus uescitur. Qui uescitur, non uescentem ne aspernetur: & qui non uescitur, uescentem ne iudicet: Deus enim eum suscepit. Tu qui es, qui iudicas alienum famulum? Proprio domino stat, uel cadit: statuetur autem. Potens enim est Deus statuere ipsum. Hic quidem iudicat diem ad diem: hic autem iudicat omnem diem. Vnusquisq; in proprio sensu sibi satisfaciat. Considerans diem, Domino considerat: & non considerans diem, domino non considerat. Qui uescitur, domino uescitur: gratias enim agit Deo: Et qui non uescitur, domino non uescitur, & gratias agit Deo.

SCIO horum Pauli uerborum communem hanc doctorũ interpretationem esse, quòd cum fides CHRISTI iugum illud legis Mosaicæ laxasse uideretur, & onus subleuasse, quod, ut Apostolus Petrus in actis inquit, etiam antiqui patres ferre non potuerant, essentq; illæ obseruationes & differentiæ dierum ciborumq; sublatæ, ut CHRISTVM iam sectantibus nihil immundũ, neq; aspernabile uideretur esse eorum, quæ creasset Deus, cõtingebat, ut hæc persuasio, quæ est nil habere distincti, neq; discreti, neq; in tempore, neq; in cibo, à multis susciperetur, & re, atq; facto usurparetur: quam aliqui è contrario tanquam ex Iudaismo, & ab illis multis obseruationibus adhuc recentes exhorrescebant, duplici quidem de causa hæsitantes. Primũ quia longa illa opinione imbuti per huiusmodi abstinentias & obseruationes iustitiam, & Dei quandam amicitiam acquiri, nondum ab illa uoce legis, illoq; imperio animum suum uacuum liberumq; habebant. Deinde quòd diuturno iam usu quiddam naturæ simile contraxerant, ut à certorum esculentorum cõsuetudine, atq; esu non possent non abhorrere. Ac prior quidem ille legis timor ad imbecillitatẽ fidei pertinebat, hoc autem posterius quorundã ciborum fastidium ad carnis infirmitatẽ, quæ tamen poterat aliquo modo excusari. Nam metus ille legis in noua CHRISTI uita, reprehensione uera non carebat. Fiebat autem ut in hac uoluntatum, & consuetudinum disparitate aliquæ inter eos dissensiones existerent, cũ qui esculenta omnia ad uescendũ admitterent, tanquã nihil in his rebus esset, quod ad diuinæ gratiæ cõiunctionem alterutram in partẽ momentũ aliquod afferret, neq; in obseruationibus & discriminibus dierum, aut ciborum salus nostra, sed solum in uera fide erga Deum per IESVM Christum esset posita, illos contemnerent, qui in ea adhuc cura essent occupati, ut cibos diesq; alios susciperent, alios aspernarentur, idq; imbecillitati, & inconstantiæ illorum fidei

ascriberent

ascriberent:Illi uero è contrario hos, qui omnia passim admittebant, nullamq; distinguendo rationem ducebant,neq; ciborum,nec temporum,intemperãtes, & irreligiosos esse arbitrarentur. Quæ illorum dissidia præmetuens Apostolus, ne ad dedecus illa Christianæ fidei, & ad detrimentum pacis, charitatisq; contenderent, huic malo mederi nititur,atq; hoc ostendere nõ in his distinctionibus,neq; in obseruantijs ciborum,& dierum,sed in charitate,& pace,Dei regnum consistere. Atq; ipse quidem illorum partes magis amplectitur,qui in meditationibus spiritualibus uim fidei exercentes hæc exteriora ne animaduertebant quidem,eademq;, & paria omnia esse ducebãt. Hi enim cum & liberiores,& fortiores erãt profectò, tum in uirtute fidei multo fundatiores. Sed tamen cõueniebat cum essent ipsi statuti,atq; potẽtes, ut imbecilliorum & lapsantium potius misererentur, quàm per reprehensiones, & iurgia illis molesti essent: quin etiam cum uiderent eos illa in se suspicione offendi,quòd communem ciborum omnium usum magis ad intemperantiã uitæ,quàm ad fidei robur illi putarẽt pertinere,causam illius offensionis adimerent. Igitur hos firmiores hortatur Paulus, docetq; æquius esse, ut inclinent se, & accõmodent ad alienam infirmitatem, deq; illa esculentorum libertate aliquid remittãt,quàm insistendo in ea dent socijs causam male de se sentiendi,grauiterq; suspicandi: Quandoquidem,inquit,regnum Dei non potus est,neq; cibus,sed pax,& inter fratres charitas. Hęc est monitio Pauli ab robustos, ad imbecilles altera, Ne de his ipsi,qui omnia ut munda suscipiunt, nullumq; faciunt discrimen aut dierum, aut ciborum, tanquam de incontinentibus, & intemperatis audeant iudicare, cum & hi à Domino recepti sint, atq; in familia Dei iam numerentur: Domini porrò sit de seruis suis iudicatio, non autem nostra. Quòd si & qui cunctis uescitur,uescatur Domino,agatq; illi gratias,& qui plerisq; abstinet, Domino itẽ abstineat: hoc est,si uterq; utrunq; in honorem Domini agat,& in illius gratiam, laudemq; moueatur,non in abstinendo est,neq; in uescendo, sed in inseruiendo Deo uera religio. Hæc mens uerborum esse Pauli existimatur, & ad hunc finem tota hæc suscepta monitio,ac cohortatio,perspicue quidem ut ostendat omnia munda mundis; latentius autem,ut etiam illud inferat, legis regulas, & interdictiones de esculentis obseruationibusq; temporum nullius ad salutem momenti existere, quando salus quidem in spiritu, & fide in Deum per IESVM Christum, tantum reposita est. Sed ego in hac potius sententia sum, quòd non de abstinentijs, & obseruationibus legis sit sermo,sed de his,quas sibi quisq; ob cupiditatis,& carnis motus comprimendos ad arbitrium suum statuit,atq; præscribit,cuiusmodi multæ nũc sunt ab Ecclesia de ieiunijs, discriminibusq; temporum, ac ciborum legibus latis obseruantiæ indictæ. Vt autem sic intelligam illa, imprimis firma, & ualida ratio me mouet, quòd si de differẽtijs esculentorum his, quæ à ueteri lege statutæ sunt, oratio haberetur, nequaquam hortaretur Paulus,ac ne permitteret quidem eos, qui in fide iam robustiores delectum eduliorum omisissent,ad eorum,qui in fide adhuc titubarent, ac Iudaicis ritibus tenerentur,superstitionem inclinare. Non enim id esset alios in fide confirmare, sibiq; eos adiungere,sed ipsos potius fidei præuaricari. Quo igitur pacto intelligendum est? primum ut fidem hic pro fiducia accipiamus. Etenim huius uerbi in hac sententia uis à Paulo non raro est usurpata, neque ea tamen à communi intelligentia aliena, abhorrensq; est. Deinde ut credere,quod Græce πιστεύειν, transferamus confidere. Qui ergo sibi parum confidebant, nec facile se frenare cupiditates suas, aut carni posse resistere arbitrabantur, opem sibi, & remedium à ciborum lautiorum abstinentia quærebant: qui uero è contrario in fide, & amore Dei erant flagrantiores, facile illo ardore animi erga Deum inflammati,cupiditatũ stimulos omneis obruebant, intentiq;, & ablati rerum diuinarum curis, nec cibos, nec tempora ulla discernebant, parem in omnibus honorem, & gratiam Deo attribuentes, quod sanè erat potentioris, & uehementioris fidei indicium. Verum accidebat, ut in diuersis consilijs, & actionibus alteri de alteris minus commode suspicarentur. Qui enim spiritu feruentes carnem non agnoscebant, infirmiores illos luctanteis aduersus carnem, & ieiunijs, atque inedijs impetum illius frangere meditantes quodammodo irridebant, & ueluti desides,atq; eneruatos habebant despicatui, hocq; agebant non ut parum fideles, aut spi-

rituales

rituales, sed ut parum prouidi, tanquam qui doctrinæ prudentioris indigerent. At illi è contrario, qui molestias carnis ne esu quidem olerum duntaxat, & pomorum poterant propulsare, primum hos mirabantur ad omnia passim manus, os(que) admouentes, deinde grauius etiam aliquid de eis suspicabātur, nec fieri posse existimabant, ut cum uirtute, & continentia, & religione usus omnium ciborum, & licentia iungeretur. Ita horum uter(que) ordo alteri ordini peccandi aduersus fratrem, & charitatis uinculum uiolandi præbebat occasionem, à quo nunc uitio eos Paulus, at(que) errore dimouere nititur, redigere(que) in unum studet omnes, & in consensu mutuo, ac fraterna societate continere. Sed quid est Langee, quod inceptas? Video enim ex gestu, atque uultu habere te aliquid, quod nostris sermonibus putes opponendum. HABEO enimuero, inquit ille. Et profectò quando de ieiunijs & obseruationibus inducta est mentio, aut hodierno die, magna, ac diuturna animi mei dubitatione exoluar, aut non unquam alias. Etenim quod illæ obseruantiæ temporum, & ciborum, quæ præscriptæ, & traditæ in lege Moysis sunt, minimum siue adeo nihil ad comparandam salutem ualeant, planè persuasus sum, id(que) iandiu & Paulo toties affirmanti, & fidei Christianæ credidi: sed quòd eædem mox in fide CHRISTI, & in nostris moribus, ac ritibus magna ex parte relatæ sunt, quam obsecro te causam, aut quam habere rectam rationem ista res potest? Neque ego nunc consilium reprehendo Ecclesiæ, quam & semper syncera mente ueneror, & omnia eam sancte ac sapienter instituisse iudico. Sed non intelligo hoc planè cuiusmodi sit, cupio(que) id mihi explanari per te, & disseri. Equidem hæreticos hosce, qui ita superbe, & petulanter spretis ipsius Ecclesiæ decretis, legibus(que) ruptis & cibos, & tempora ad suum arbitrium, libidinem(que) reuocauere, non solum accusandos, uerum etiam detestandos, & cum horrore quodam eorum contagionis à cunctis, qui in fide CHRISTI consistunt, refugiendos esse censeo. Verū tamen inter nos, quod cum modestia, & pietate licitum sit, & quæri de his rebus, & disputari non est incongruum. Quæro ita(que) de te, cum legis ueteris decreta quatenus ad differentias ciborum, & ad dierum quorundam delectus, & discrimina pertinent, mundarum(que), & inquinatarum in se rerum distinctiones, necnon purgationum, & aspersionum continent pręcepta, noua CHRISTI fide abrogata, antiquata(que) sint, nos(que) ab his oneribus, & uinculis soluti Christiana libertate perfrui debeamus, cur sanctorum patrum decretis, & Romanorum pontificum institutis ad eadem penè, aut grauiora etiam perferēda rursus simus redacti at(que) adstricti? cum si uis ueræ religionis capienda sit, in una fide erga Deum, & in spirituali nostro Dei cultu, nostræ salutis ratio posita esse intelligatur. Quid sibi ergo uoluerunt summi Pontifices, antistites(que) Romani? qui quasi hac re potissimum sui pontificatus memoriam ad sermones hominum commendare cuperent, addiderunt penè unusquis(que) aliquid, de antiquioribus illis loquor, quo nostra seruitus in obseruandis eorum scitis, atque præceptis indies fieret grauior, & maioribus propè quàm apud Iudæos oneribus premeretur. Ac ut nonnulla, ex uetustis Iudæorum ritibus, & obseruationibus ciborum, at(que) temporum, nec non purorum impurorum(que) contractuum (nam de cerimonijs suprà abunde dictum est) in medium adducam, ea(que) cum nostris conferam moribus, festum illi diem obseruabant septimum redeuntem in orbem tempore suo semper, die(que) eo ab omnibus omnino gerendis, tractandis, cōmunicandis(que) rebus abstinebant, ea ratione quidem, quòd Deus item illo ipso die, cum in antecedentibus sex diebus mundum, & omnes mūdi partes fabricatus esset, quietem sibi primo, & ab omni opere cessationē constituisset. Nos hoc sabbatum ipsum exauthorantes, & inter prophanos dies numerantes, diem solis, quem dominicum appellamus, hebdomadis primum, & initium dierum consequentium pro septimo illo in honorem adduximus, ocio(que), ac cessationi totum cōsecrauimus. Esto, sit huiusce quidem rei aliqua bona ratio, non enim minor uidetur deberi honor luci huic, qua in nouam uitam exurgente à mortuis CHRISTO producti sumus, quàm illi, qua à uetere uita, & occupata cessauimus. Verum illud mihi mirari sæpe in mentem uenit, quòd cum extra diem septimum, & nouarum lunarum exordia, quibus unū diem festum singulis mensibus Iudæa tribuebat, cæteri penè omnes festi solennes(que) Iudæorum dies, ne(que) numero multi,

& cuncti

& cuncti penè in unum collati mensem essent, quem illi septimum, nos septembrem appellamus. Etenim excepto Phase die festo, qui mense illis primo, hoc est apud nos, quoad ratio mensium congruere potest, Martio celebrabatur, & Pentecostes, quæ post Phasen die quinquagesimo colebatur, quinq; celebritates reliquæ, neque enim plures apud Iudæos existebant, in mense Septembri erant collatæ. Nos neque mensem certum, nec moderatum dierum numerū diebus nostris festis uidemur tribuisse; sed cum multos solennes, & statos dies in honorem, & memoriam rerum earū, quas dominus noster IESVS aut gessit pro nobis, aut perpessus est, in uaria anni tempora dispersos agamus, damus quidem hunc honorem Deo & Dei filio à nobis debitum, neq; tam pura, & religiosa mente à nobis quicquā, quàm hosce dies colendos, & uenerandos ducimus. Addamus his & illos, quos sanctissimæ, & immaculatissimæ uirginis eius, quæ Dei filium seruata semper corporis, & animi integritate ex suo utero hominibus effudit, honor à nobis, & tanti beneficij memoria requirit. Principibus item Apostolorum Petro, & Paulo diem suum concedamus, quo & ipsorum singularis ac diuina uirtus, & Apostolici collegij totius memoria in honore à nobis habita esse uideatur. Tantum quidem præterea festorum, ociosorumq; dierum numerum, quantus ab Ecclesia in nostros mores, & inductus est, & colitur, non'ne sunt, qui arbitrentur magis ad dissolutionem animorum, & corporum, quàm ad ullam egregiam pietatis utilitatem uim habere? quanquam sancte equidem omnia ab Ecclesia constituta, & optimo animo inducta fuisse non dubito. Veruntamen euentus rerum effecit, ut nonnulli, qui detrimentum, & iacturam ex nimio ocio sentiebant, cōsilium autem Ecclesiæ non ita planè perspiciebant, aliū sibi ordinem ipsi, & alium modum festorum colendorum dierum citra Ecclesiæ consensum adsciscerent, suiq; huiusce consilij, atq; facti approbationem non ex aliorum authoritate, sed ex sua temeritate ipsi sibi constituerent, qui ut licenter, audacterq; fecerint, sicuti quidem fecerūt, cum ad caput & ad authoritatem Ecclesiæ deferre ista omnia multo æquius sit, & opem sibi ac consilium ex illa petere: tamen ipso exitu rerum apparuit tantam multitudinem sacrorum, cessantiumq; dierum populo Christiano non minus ferre incōmodi, quàm utilitatis. Et sanè uidentur, qui de his rebus disputant, idq; agunt modeste, & temperate, intelligendi tantum causa, non ut hæretici superbe, & insolenter, aliquas afferre rationes præseferentes ius, & æquitatem. Aut enim, inquiunt, opulenti, & diuites homines sunt, & his talibus dierum feriatorum numerus augendus etiam magis, quàm minuendus est, quippe qui omni tempore anni, atque in his potissimum delectis, consecratisq; diebus gratiarum Deo agendarum, & excolendi spiritus præcipue sunt debitores, idq; nullo domi detrimēto tutò agere possunt. Aut ex eo sunt genere, quod manibus sibi uictum, & labore corporis quærit, quibus cum damnosa omnis cessatio, operæq; uacatio sit, conueniret certe multorum pauperum, atq; egentium cōmodo & necessitatibus prospici. Quòd si omnes, qui à diurnis operis, & opificijs interdictione dierum festorum prohibentur, homines essent spirituales, menti, & contemplationi rerum diuinarum dediti, conduceret forsitan magis, utiliusq; esset uacare, quàm operari: quando maior semper utilitas minori præponenda est. Nihil autem omnium rerum est utilius, q̃ in Deo, & in Dei beneficiorum memoria perpetuo defixum esse. Sed cum tales uulgo homines sint cœlestium rudes rerum, terræq; addicti, & sensibus magis, q̃ ratione uiuentes, non'ne patet, manifestumq; est, hanc illos cessationem, quam sacri indicunt dies, non ad meditationem rerum diuinarum, sed ad delectationem humanarum cōuertere? cum matutinis exceptis horis dies illis ferè in cantibus & lusibus, & in comessationibus, uinoq; agantur? Sed ut abeamus à festis diebus, atq; sacris, in quibus non tam onus nobis impositum, quàm nimia licentia esse tradita uidetur, ad illa ueniamus, quæ uere, & proprie sunt onera, quorū longe maximum, &, ut plerisque uidetur, durum, ac perdifficile ieiunium est, quod in ueteri lege uno tantum singulis annis die Israëlitico populo indictū, qui dies festum tabernaculorum antecedit, nos in omne tempus anni ita diffudimus, & sparsimus, ut totum penè annum in seruitute uiuere, & nunquàm uacuo animo esse posse uideamur. Ac Iudæi quidem præter illum diem ieiunij statum, atq; solennem, qui illis unicus in

cus in toto annuo orbe ab Deo seruandus propositus est, quatuor sibi præterea ieiu niorum adsciuerunt dies, quos quasi atros ipsi obseruant in luctum uidelicet, & in priscarum memoriam calamitatum institutos. Nos uero & triduana quater in anno ieiunia, & omnium festorum dierum pridianos dies, & quadragenarium præcipue dierum numerum coactum, & cumulatum in unū ieiunare sumus iussi: quibus quidem quadraginta diebus, quasi exiguus iste dierū numerus esset, sex postea alij etiam adiecti sunt, ut dierum sex & quadraginta perpes, & continuatum ieiunium nobis existeret. Atque cum hæc, quæ ad ieiunium pertinent grauiora nobis multo, quàm populo quondam Iudaico sunt imposita: tum uerò Iudæis licitum est seruato adusque solis occasum ieiunio, eos demum cibos adhibere, quos illis libuerit. Nobis uero in ieiunando etiam illa lex est posita, ut ab esu omnium carnium penitus abstineamus, semelque tantum cibum sumamus, idque circiter meridiem. Qui autem fecerit secus, cunctisque legibus ieiuniorum, dierumque festorum, sextę quoque, & septimæ in hebdomadibus diei, quarum utraque si minus seuero illo, strictoque ieiunio, carnium tamen abstinentia, & interdictione ab Ecclesia ipsa notata est: qui inquam, omnibus his legibus ad unguem non paruerit, non pœna adiecta est aliqua moderata, atque mitis, ut prouidentia pastorum nobiscum agi uideatur, aut lenitate, indulgentiaque parentum: sed perinde ac nostrarum iactura animarum apud rectores nostros parui momenti sit, capitalis peccati pœna, & ademptione regni cœlestis qui cōtrauenerit, punitur. In quo quanto lex Iudæorum fuit tolerabilior, quæ præuaricatoribus legis nō animæ mortem, sed corporis præstituit? Quendam in Græcia sapientem ferunt cum leges conderet ciuibus suis, etiam mediocrium, & leuium peccatorum mortem pœnam constituisse. Ex quo cū quæreretur, quid ita æquaret parua errata magnis, ut omnia iuxtà mortis supplicio plectenda esse censeret: dicitur respondisse, quia tenuia etiam peccata morte digna esse existimaret, maioribus delictis grauius supplicium non inueniret. Quæ dura imprimis, & aspera uisa est sententia. Itaque increbruit hominū illorum prouerbio, leges illas non atramento, sed sanguine fuisse scriptas. Quanto nostri legum latores acerbius? qui cum id, quod per se, & suapte sponte non est improbum, ipsi uetando, ut uitaretur effecissent, eam insuper pœnam non obtemperantibus addiderunt, qua nulla esse possit durior, neque asperior: siquidem æterna morte damnari deterius multo est, quàm hanc mortalem uitam amittere. Hæc, ut dico, disputant isti sæpenumero, qui hoc ab sese iugum nimium asperæ seruitutis, ut ipsi prædicant, cuperent excutere: non hi solum, qui iam excusserunt, quorum quidem scelus, & arrogantiam nulla unquā satis digna pœna ulcisci posse uideatur. Non enim ratione, sed libidine, nec ut spiritum ab onere seruitutis subleuarēt, sed ut cupiditatibus obsequerentur, ad id faciendum sunt adducti. Verum nos, qui Ecclesiæ decretis facilè obedimus, semperque illi parendum, non semper flagitandam eorum, quæ ab ea decernuntur, rationem existimamus: possumus tamen causas harum rerum & rationes, & petere inter nos, & dare: non ut nouum ipsi consilium aliquod capiamus, sed uel ut reperta ratione hæreticis respondeamus, qui & imperantem Ecclesiam, & nos parentes ludibrio, & irrisui habere non desinunt: uel siquid fortasse ratio nobis monstrauerit esse corrigendum, ad summi Pontificis iudicium, & ad Ecclesiæ authoritatem omnia referamus. Quod item si tibi uidebitur, de hac religionum & ordinum, ut appellant, multitudine, atque turba, quæ habitu amictuque uestium uario, nouis, & inter se dissimilibus institutis in unitate fidei, & simplicitate CHRISTI locū habere nō debuisse uidebatur, estque item ab his improbis illusa, atque reiecta, faciendū erit, ut aliquid dicas, ut posthac instructiores ad respondendū contradicentibus, & magis parati esse possimus. TVM IVLIVS: Sane mihi uideris Langee, inquit, tempestiue admodum harum mentionē rerū intulisse, cū de his modo à Paulo ipso agatur, qui præsertim uideatur in ea esse sententia, ut robustiorem fidem, & uirtutem existimet eorum, qui nullo ciborū, neque temporū delectu habito, neque animi sui cura sub hasce res subiecta magis in ipso cogitando, & amplectendo Deo omnibus mentis sensibus semper sunt intenti, quibus quicquid ad uescendū offeratur, sine discrimine accipitur, euangelicumque in eo conseruatur præceptū, quo dominus discipulos missos ad prædicandum admonuit,

admonuit, ut comessent, quæcunque sibi essent apposita. Et nimirum hoc magis uideretur conuenire euangelicæ, apostolicæque doctrinæ, nulla ut omnino uarietatis in saporibus, neque delectus in cibis, aut discriminis in tēporibus ab hominibus deditis Deo cura duceretur, qui in cōtemplatione diuinarum rerum positi, cum cibos non ad uoluptatem, sed tantum ad necessitatem uitæ soliti sint accipere, illa distinguēdi, & uariandi solicitudine interpellari non debuissent, nisi horum talium summa esset paucitas: aliorum uero, qui uoluptati, atque uentri plus æquo indulgeant, maxima multitudo. Qua etiam ratione cum Romanos pontifices, tum conuentus eos fidelium, quos cōcilia uocamus, adductos fuisse puto, ut talium & ciborum, & dierum differentias, obseruationesque instituerent. Quorum quidem consilium, ut tu rectissime ais, debemus potius nos uenerari, quam reprehendere. Quòd si aliqua tamen harum rerū ratio reddenda est, hac lege inter nos quæramus, ac disceptemus, ut quicquid nobis rectius uisum fuerit, id si forte à maiorum institutis discrepauerit, nostrum semper consilium illorum sapientia iudicemus inferius. Equidem memini cum essem apud collegas tuos Triulti, eos ipsos, qui pauloante à fratre meo nominati sunt, Aegidiū Viterbiensem, & Thomam Caietanū homines eruditissimos, ibidemque unà adesset Laurentius Campegius collega item uester, uir ea sapientia, & grauitate uitæ, necnon in gerendis rebus consilio, magnitudineque animi, qua uos scitis, & cui in pontificio iure, ac ciuili primas propè partes nostræ ætatis homines soliti sunt cōcedere, incidisse de his rebus acrem disputationem, cū hanc Thomas sentētiam defenderet, probareque adniteretur omisionem ieiunij, quæ in cōtumeliam modo præcepti non fieret, ad capitale peccatum nemini ualere, quando solum illud crimen statuendum esset, quod aut de honore summi Dei detraheret, aut de commodo proximi: id est, quod Christianam charitatē, quæ & ad Deum, & ad proximum intenta est, uiolaret, aut frangeret, quorum neutrum cum in prætermittendo ieiunio accideret, non esse id peccatum exitiabile habēdum, quod charitati ipsi nequaquam officeret. Huic opinioni Campegius adstipulabatur, hoc ab legum interpretibus defensitatum esse memorans, cum ieiuniū ad eam rem indictum esset, ut per abstinentiam quorundā esculentorum fractis cupiditatibus facilis unicuique fieret uirtutis, continentiæque exercitatio, si quis eam ipsam continentiam iam obtineret, cuius assequendæ causa fuissent ieiunia instituta, cupiditatesque suas haberet in potestate: non tantopere eum ad obseruationem ieiuniorum, nec tanto cū animæ periculo adstrictum esse. Repugnabat acriter ex aduerso Aegidius, & Campegio quidē respōdebat, si ieiunij indictio, suasio tantum esset, & non præceptum legis seuerum ac diligens, uim habituram utique esse ejus rationem, quoniam quicquid alterius rei adipiscēdæ gratia suadeatur, aut consulatur, si ea ipsa res alia quadam uia & ratione obtenta sit, rectè id, quod suasum sit, prætermitti posse uideatur: ubi uero præceptum in imperando, & non suasio sit, sine peccato graui præteriri id nō posse. Ad Thomam uero dicebat eodem modo posse concludi de binis hebdomadum diebus, quibus esus carniū interdictus esset, ac de cæteris festis solennibusque diebus, qui cum essent ad Dei cultū instituti, atque dicati, dum coleretur Deus, qui quidē pura imprimis mēte, & religione colitur, licitū fore sine peccato ad suum cuique diurnū munus, suaque opificia redire. Ac multa tum quidē in omnem partē dicta & disputata sunt, quę hominibus doctissimis erāt in promptu: ex quibus Thomas plura, & præclara ingenij sui, & doctrinæ monumenta iam in scriptis edidit, reliqui autē duo idē existimantur esse facturi. In summa ab illis in eam sentētiam cōueniebatur, æquum fore, ut summus Pontifex, cuius uniuersa esset potestas, hunc scrupulum ex animis fidelium eriperet, ieiunijque hanc legē, & conditionem ediceret, ut qui seruassent illud, magnis à Deo indulgentiarum, quas appellant, pręmijs afficerentur: qui uerò non seruassent, dum ijdem abessent à cōtemptu, & contumacia, nō propterea tamen capitalis peccati scelere intelligerētur obstricti. Distinguebatur porrò ab illis aliud ieiunium esse, aliud abstinētiam. Ac abstinentiam quidem in eo intelligi, cum statis temporibus, & diebus à quodā esculentorum genere, utpote carnibus abstineretur. In ieiunio autem præter abstinentiam id etiam adiungi, ut semel in die tantum cibus caperetur. Quod quidem posterius illi arbitrabanē rectè, & tutò posse corrigi, si summi authoritas Pontificis intercederet, ea quidem

dem ratione, quoniam & qui illam legẽ ieiunij retinerent, cum darent hoc legi, ut semel tantum in die uescerentur, suæ mox dabant intemperātiæ & uoluptati, ut se effusius, atq; immoderatius in epulando explerent: quos uerò illa lex ieiunij nõ contineret, quominus in die plus q̃ semel comessent, eos in graue suarum animarum periculum incidere: cui detrimẽto præberi occasionem, & æterni quodammodo ab ipsa lege uiam, longe alienum à mansuetudine Christiana esse optimis illis uiris, & dignitate omni præstantibus uidebatur. TVM TRIVLTIVS: Mihi accidit, inquit, qua primũ tempestate in hanc urbem admodum adolescens ueni, ut ad salutandum Oliuerium Carapham Cardinalem Neapolitanũ accederem, cuius tu Iacobe in domo & disciplina aliquot annis educatus es. Etenim eius ego uisendi & alloquendi miro desiderio tenebar, de quo tot, tantaq; absens uirtutis & sapiẽtiæ, & singularis cuiusdam integritatis testimonia cognoueram. Atq; is ut erat humanissimus, summamq; grauitatẽ cum illa humanitate coniunctam obtinebat, accepit me quidem iucunde, atq; amanter, cum ita diceret, neminem sibi dari potuisse, cuius libentius aspectu, q̃ meo frueretur, id adeo & mea causa, & familiæ nostræ nobilissimæ (sic enim loquebatur) in qua lumen adhuc residere priscæ fortitudinis affirmabat. Erat enim, ut sciunt, qui eum norunt, Ioanni Iacobo patruo meo, qui tũc præstantissimus rei militaris author & dux habebatur, amore, officijsq; coniunctus. Sed ego summi illius uiri aspectu, & sermonibus tum perfruẽs, cum esset cum eo una Nicolaus Fliscus eiusdẽ ordinis uir egregia doctrina, & authoritate, quem nuper ut scitis mortuum, cũ gemitu, & lachrymis prosecuti sumus omnes: sensi hac de re inter eos agitari, utrum istas religiosorum hominum societates, quas fratrum religiones uulgo nominamus, tot iam præsertim, & tam uarias, habitu, institutis, appellationibusq; differentes, sic permitti, & tolerari expediret Christiano nomini, an eas certum ad numerũ, eumq; exiguum redigi utilius esset. Et manarat forte illis diebus rumor in populo prospici huic rei à summo Pontifice, & de hac redactione in senatu actũ iri. Atq; illi quidem leuiter inter se dissidebant: cũ Oliuerius fortissimus semper antiquitatis defensor diceret, non fuisse bonorũ pontificum eos, qui sese nouis quotidie legibus obligare, ac supponere ad carnis motus magis coërcendos, deumq; liberius cõtemplandum sponte sua uellent, non in illorũ optima uoluntate cõfirmare, necesseq; item fuisse dari illis potestatẽ proprios quosdã cœtus, conuenticulaq; constituendi, habituq;, & nominibus à cæteris se distinguendi, quo & ipsi inter ipsos nosse se possent, & à reliquis internoscerentur. Cõtradicebat Nicolaus, exitũ rei declarare hanc uarietatẽ religionum Christiano nomini parum cõmodam esse, q; & qui eorũ ad maximas diuitias peruenissent, his fere illi iam ad alenda corpora diuitijs, non ad misericordiam, neq; ad bonitatẽ uterentur, & quæ professæ inopiam ac paupertatẽ religiones uictum sibi ostiatim, aut à prætereuntibus mẽdicarent, genus in Christianos mores inducerẽt minime ingenuum, neq; liberale: quippe cũ quotidiana illa flagitatio & pudorẽ in hominibus extingueret, & authoritati religionis detraheret, & impediret etiã studia de Deo cogitãdi, atq; in eius unius cõtemplatione acquiescendi. Quòd si cõtractis, & imminutis dissimilitudinibus una tantum monachorũ, quos uocamus, religio linqueretur, qui in solitudine, & silentio, à turba, & fluctibus huius seculi semoti in inuestigando Deo præcipue insisterẽt, dum illi tamen id, quod minime faciunt, optimis literis, & studijs dare operam cogerẽtur: duæ uerò reliquæ darentur religiones, quibus uersari inter homines docendo, atque hortando, annũciare pœnitentiam, insinuare in populo sensum scripturarum, laborare, insudare, seruire publicæ utilitati necesse esset, se iudicare multo cõmodius cum populo Christiano actum fore, q̃ quomodo nunc agitur in tanta tot ordinum dissimilimorum differẽtia, & uarietate. Duas autẽ illas idcirco se uelle esse religiones aiebat, quæ negociosam, & laboriosam perferrent uitam, ut sancta & pia æmulatione inter se alterni ordines cõtenderent, uter eorũ maiorum, & plurium bonorum author Christiano populo existeret. Hæc tum duorum amplissimorũ hominũ, & in ecclesia principum disputatio cũ insueto mihi auditionum talium ad aures prima accidisset, aculeos quosdam mihi in animo reliquit, qui me postea crebro admonuerunt, ut de hisce rebus mihi meditandum, & aliquãto diligentius cõsiderandum putarem, Itaq; re sæ-

pius ex

pius excuſſa, atq; examinata poſſum uobis liquidò de meo ſenſu ꝓnunciare: Harum tot religionum, & tam uariarum cõſilium ſi ad rationẽ eorum referatur, qui aut petiuerunt primi inſtitui, aut qui indulſerunt petentibus, & inſtituerũt, ſanctum illud, & iuſtum, & imprimis graue, ac ſapiens extitiſſe. Non enim alium ad finem tam multæ iſtæ fraternitates inductæ ſunt, niſi ut homines illi, quos leges iſtæ communes, & iam uſu cõtritæ minus in officio continerent, arctioribus quibuſdam uinculis in pietatis ſtudio, & cõtinentiæ tenerentur, nouasq; propterea leges ſibi adſciſcerent, in quas uoluntaria primo inductione animi cum iuraſſent, earũ mox ſeruandarum neceſsitate cõſtringerentur. Conſulebatur igitur hac ratione uel maxime hominum uirtuti, & integritati, ſi humana infirmitas perpetuò manere in robore animi, & cõſtanter, quod ſuſceperat, nauare potuiſſet. Sed cum pleraq; uideamus noſtris temporibus cõmutata eſſe, atq; inuerſa, equidẽ dicerem ſententiã, ſi liceret, & ſi licebit unquã dicam, uideri mihi noſtræ religioni, ac Chriſtianæ Reip. melius conſultum fore, ſi triplex illa ordinum inſtitutio induceretur, quæ nõ tam quidẽ de numero religioſorum diminueret, q̃ uarietatem, & diſsimilitudinẽ religionum prohiberet. Quòd ſi explanatius, de hac re aliquid dicendũ eſt; placeret admodum mihi, & mendicitatẽ tolli, quæ ſpeculationi, & pudori, & opum affluentiã, quæ integritati eſt aduerſaria. Quid ergo eſt potiſſimum, quod ego de hac re recte ſtatui arbitrer? Illud nimirum, ſi habito cenſu huiuſmodi bonorũ, & facultatum, dimidiam totius ſummæ partem, duabus illis ſodalitatibus aſsignari uiderem, quas in opere, & in negocio docendi homines, ac cohortandi uerſari aſsidue, ac laborare cõueniret: Alteram uero partem dimidiam ei religioni reſeruari, quã tranquillam, & tacitã, Deoq;, & ſibi ſeorſum uitam agentem Græco uocabulo monaſticam appellamus. Atq; huius tamen ſilentis, atq; pacatę fratrum, religioſorumq; hominum coitionis eas uellem eſſe leges, primum, ut literis bonis in ea, & liberalibus ſtudijs ab omnibus opera daretur, quorum ſtudiorũ, atq; eruditionis exordia ducta à grãmatica, & deinde in rhetoricis, dialecticisq; inſtructa ad extremum terminarentur in philoſophia, theologiaq;. Deinde ut liceret ex quolibet hominum genere parentibus liberos eò mittere in diſciplinam, qui acutiores natura, & ad literas perdiſcendas apti eſſent, indolemq; ingenij bonam præ ſe ferrent, qui ſi ab ipſis præſidibus, & collegiorũ rectoribus, qui recipi deberent idonei iudicarentur, eum alerentur ſumptibus religionis cõmunibus: tum autem induſtriè, diligenterq; inſtituerentur ad omnem exercitationem, & ſtudium adipiſcendæ doctrinæ, atq; uirtutis, quandiuq; manerent in conuentu illo, quod illis ad certum tempus eſſet licitũ, quoad uidelicet in literis & moribus probè inſtructi eſſent, eodem omnes ueſtitu, eodẽ uictu, eademq; prorſus uitæ regula uterẽtur: pòſt uero tempore exacto liberum foret unicuiq; & leges ſibi uitæ recte degendæ, quas uellet, & quibus uellet in locis domiciliũ eligere. Etenim ſiquid eſt humani, quod præſtari à nobis poſsit, audacter uobis confirmo hoc huiuſmodi more inducto in conſuetudinem, quemadmodum ex ſeminario acceptas arbores, & per ſua deinde ſpatia diſpoſitas hortos uidemus, & uiridia ornare, atq; illuſtrare: ſic hos ex optima diſciplina educationeq; profectos, & in diuerſas miſſos uitæ functiones, eas regiones orbis terrarũ, in quibus inſediſſent, optimis eſſe moribus, & præſtantibus uirtutibus illuſtraturos. Quòd ſi id quoq; accederet, ut à principibus, & à maximis regibus, ſummisq; imprimis pontificibus prouidentia, curaq; adhiberetur, ut ex horum numero potiſsimum eligerẽtur, qui præficerentur eccleſijs, & ſacerdotijs, & qui ad magnas res gerendas adhiberentur: næ ego pro certo auſim polliceri ſtatum orbis terræ, qui nunc perturbatione legum, atq; morum, omniumq; concurſu propemodum calamitatum collabaſcere uidetur, eſtq; ruinæ, & confuſioni proximus, firmitatem ac ſtabilitatem, decusq; & ordinem bene agendæ uitæ facile recuperaturum. Sed quoniam nos hoc tempore leges non ſcribimus, tantumq; innuimus, quid noſtræ ſententiæ, & opinionis ſit, concludamus illud Langee, quod in tua oratione poſitum fuit extremum, hos, qui haſce religionum ſectas accuſant, ſi conſilium reprehẽdant inſtituendarum, falſa illos ratione duci, atq; aberrare: Si mores, uitiaq; quorundam inſectentur, iam hoc eſſe hominibus, non rei ipſi detrahere, in quo ego cum illis unà cõſentio, fateorq; non pauca eſſe in abuſionem his temporibus

inducta, atq; prolapsa, quod quidem ad religiones attinet, quæ prudentiū iudicio minime possint probari. Illud dico, neminem, qui sanus sit, æquo ferre animo, ac pati iuuentos esse homines perditos, qui annis permultis in religione cū fuissent, legibusq; illis, quibus uolūtate sua primo se obligauerant, diutius paruissent, repēte mox nulla idonea de causa, neq; expectata authoritate maiorꝫ ipsi inde se proripuerint, à ueterisq; religionis instituto ipsi se abdicauerint. Quanq; hactenus fortassis fuerit illis cōcessum, sed ut appareret, quæ eos ratio, aut quæ amentia potius impulisset, nō modo ad prophanam deintegro uitam, sed ad omne genus intemperantiæ fuerint relapsi; quorū alij nefarijs nuptijs se obligauerunt, alij dierum, & ciborum obseruantias sustulerunt, mandataq; omnia ecclesiæ irrisui habuere: cuncti uerò superbas, & impias aduersus Deum, ipsaq; Dei præcepta, quæ in humilitate animi, & erga proximū charitate præcipue cōsistunt, extulerunt mentes. HIC EGO; Iure istis talibus irasceris Triulti, & hominum damnas temeritatem. Sed quod ad obseruantiam ieiuniorum attinet, haud ita quaquam dies multi sunt, cum me appellauit Clemens VII. Pont. Max. quæsiuitq; ex me, quid mihi uideretur de ieiunijs: num ego ea populis rectè relaxari censerem. Quærebat autem hactenus, non ut percontaretur, liceret ne passim uesci cibis omnibus, id enim incontrouersum est, nec dubium nō licere: sed an semel tantum ieiunijs uesci id necessarium esse existimarem. Cui cum dixissem ieiunium eiusmodi, quod temperatis hominibus detrimento esset, helluonibus causam grauioris intemperantiæ afferret, quodq; nō minus læderet prætermissum, quàm prodesset seruatum, cum præsertim in tam dissolutis moribus paruam ad continendum homines uim id iam haberet, rectè mihi uideri, remitti posse: aperuit mihi sentētiam suam, seq; in eo uelle prospicere cōmuni CHRISTI gregis saluti affirmauit. Cuius ego laudata probitate, & clementia (est enim, ut scitis, omni prorsus humanitate, & bonitate lenissimus, eamq; populorum sibi creditorum curam gerit, quam filiorꝫ optimus pater) tamen dixi expectandum mihi uideri, quoad peteretur ista remissio, non ut ultro illa, & inopinantibus deferretur. Quo ille respōso usq; adhuc retardatus est. Itaq; quod ad unicam istam in die sumptionem cibi pertinet, potestis iam intelligere sentētiam meam nequaquam à Thomæ Caietani sentētia discrepare, qui etiam sui dicti rationem hanc reddidit, non se arbitrari priscos illos patres prætermissione ieiuniorū uoluisse homines ad capitale crimen obligare, qui præsertim paterna quadam charitate cūctis prodesse, & consulere studuissent: sed hoc illorum ieiunandi præceptum, modo absit contemptus, in eam potius partem accipi conuenire, ut doceantur homines, quid recti moris sit, conducatq; ad uitæ cōtinentiam, non ut cogantur: quæ mihi imprimis bona uisa est sentētia, nisi ego hoc fortasse meæ imbecillitati tribuo, qui cū malo stomacho sim, soleo equidem interdū semel tantū cibo uti, cum id meæ ualetudinis ratio à me postulat. In ieiunijs autē ipsis, si accidat, ut appetam cibū, diuidere libentius in duo tempora soleo, ita ut in utroq; tēpore me geram q; moderate, præsertim cum mihi necesse sit ob corporis periculū à leguminibus omnino, & à salsamētis, maxima quoq; ex parte oleribus, & piscibus abstinere, quòd hæc esculentorum genera perniciosiora mihi sint. Ac sic quidem agendi ueniam sum, & facultatē nominatim à Pontifice adeptus. Sed quoad authoritate ecclesiæ, atq; Pontificis uinculū istud ieiunandi retinetur, legibus parendum censeo. De cibis autē ipsis, deq; eorū dierum peculiari abstinentia, qui bini semper in singulis hebdomadibus interpositi sunt, necnon de alijs uigiliarum, & temporū, & quadragesimæ (sic enim appellamus) diebus uix quicquā ego putem utilius, ac sanctius constitutū ab ecclesia fuisse. Quid enim aiunt illi qui cōtrà pugnant; legem improbatam fuisse Iudæorum, quæ tanta superstitione cibos distingueret, ut alios reijceret, alios uero admitteret. Iure ego improbatā patefacta ueritate confiteor, nullasq; nobis cibos superstitione inter se differre. Itaq; omnibus passim utimur. Cur ergo aliquos aliquando repudiamus? quia rationum & temporum discrimē est, non ciborum. At hoc est, quod Paulus reprehendit, Ne quis nos iudicet in cibo, aut potu, inquiens, aut in parte diei festi, aut nouilunij, aut sabbatorꝫ. Et rursus abijciens decreta legis, Ne tetigeris, ne gustaris, ne contrectaris, quæ ipso pereunt abusu, inquit. Alioq; item loco sub elementis mundi in seruitutem adactos

nos mini

nos minime esse uult. Quæ ego omnia ita esse cōcedo, nullamq; confiteor in escis, & potionibus ad inquinandū esse, & ad commaculandum insitam uim. Sed neq; item in temporibus, quatenus ipsa per se tempora spectentur. Verū si agitur in illis memoria aliqua gestarum rerū: si & pro illis, quæ nobis læta, & salutaria diuinitus tributa sunt, in agendis Deo gratijs dies nonnullos ponimus, quod festorū, & solennium dierum proprium est: & recordatione rerū tristium, quæ obuenerunt, aliquam speciem præ nobis mœroris ferimus, quam maxime ciborū quorundam indicat abstinentia, quis hunc optimū, & sanctissimum morem in Christiano populo indictum, indicem gratæ aduersus Deum uoluntatis, coarguere iure possit? nisi sit is, qui redarguerit, ab omni ipse hominis sensu, & humanitate remotissimus? Nulla unquam gens fuit, neq; tam corrupta, & profligata moribus, neq; natura tam immanis, ac barbara, quæ non aliquas dierum quorundam religiones haberet, quos dies partim atros custodiret, partim celebraret lætos. Sed sit hic humanus mos, non tamen à bona ratione abhorrens, neq; ijs non concedendus, qui sua laboris, & quietis tempora cum honore Dei immortalis dispertiunt. Nos ut longius rem aliquanto repetamus, dicimus totam istam rationem festorū, solenniumq; dierum idcirco inuentam fuisse primò, in cōsuetudinemq; adductam, ut mortalis fragilitas, quæ continenter ferre corporis laborem, & contentionem animi non poteſt, festos huiuscemodi dies haberet, tanquam interualla, & spiramenta occupationum, atq; curarum: quod necessitati primo datum, hominum deinde sapientum prouidentia ad honorem deorum contulit. In quo orbis terræ communis propè fuit error, ut in opinione olim deorum homines fallerentur, quos cōmentitios, & falsos pro ueris accipiebant. Eum porrò errorem uerus Deus genti ab se delectæ Iudæorū cum eripuisset, festosq; agi ab illis dies in honorē sui præcepisset, remissionem illam animorum à terrenis curis humanæ infirmitati attribuit, honorem & celebritatem lætitiæ sibi: quod in nostros mores, ritusq; relatum, quis iure queat reprehendere, aut cōdemnare? at cur ieiunamus pridianis festorum diebus? quia decet, rectumq; est, quem diem tribuere debemus laudibus, & cōmemorationibus beneficiorū summi Dei, quæ ab eo in nos beneficia, uel in ipsomet, uel in sanctis eius collata sunt, ad eam nos diē imprimis castos, sobriosq; accedere, ut experrectiore & uigilantiore animo cogitemus, quantū ipse de nobis meritus sit, quarū illi agendarum, & ferendarum gratiarū simus debitores. Sexti uero quiq;, & septimi in hebdomadibus dies idcirco à cibis lautioribus, esuq; carniū dirempti sunt, quò speciem habeant mœrentiū, atq; lugubrium, quòd illorum dierum altero in crucem sublatus seruator noster est, altero iacuit sepultus: quanquam & in utroq; altera præterea spectata ratio est. Quoniam enim sextum illum diem tanquam Veneris sacrum in ludis, & epulis, nequitijsq; omnibus gentes consumebant, sabbatū autem Iudæi præcipue in honore, & in obseruantia gerebant, sapienter, & pie maiores nostri eosdem ipsos dies, quos illi hilares, lætosq; ducerent, nobis tanquam atros habendos constituerūt, ne quos à ritibus illis, & superstitionibus auocare cuperent, eos uiderentur, si essent in dierum cultu imitati, non tam auocare, quàm in suis pristinis erroribus confirmare. Verum & in sabbato eadem illa concurrit, quæ in diebus festas celebritates antecedentibus ratio. Est enim hic dies diei dominico pridianus, qui imprimis status apud nos, celeberq; est. Quadraginta autem dierum ieiunium Dei omnipotentis honori ita datum est, ut quasi decumas in eo annui temporis Deo pendere instituamus. Verum id potuit diebus sex, & triginta confici: quatuor porrò reliqui adiecti sunt, ad imitationem quadragenarij ieiunij, quod Dominus IESVS Christus in solitudine continens, & perpetuum seruasse legitur: quod etiam antea in monte Syna à Moyse tanquam simulacrum rerum futurarum usurpatum est. Demptis enim dominicis diebus dies integros quadraginta in ieiunio isto numeramus, additi trini præterea in singulorum trium mensium spatia dies, ueluti indices quaternorum temporum, quæ aut accedens sol, aut recedens anno ipso uoluendo distinguit, & uariat, quasi fas rectumq; sit auspicari à Dei immortalis honore, & nomine temporum cunctorum initia. Verum ut à reddendis dierum rationibus abeamus, quæ sunt omnes à maioribus nostris cum inuentæ sapienter, tum imprimis sancte constitutæ,

si oppo

si opponatur nobis in differentijs nos insistere ciborum, & temporum, atque eo pacto Iudaicam superstitionem referre:negabimus plane utrunque, atque id profitebimur,habere nos,& ducere in obseruationibus nostris non dierum, neque ciborum, sed sobrietatis nostræ,ac temperantiæ,& erga summũ Deum honoris rationem. Nam discrimina illa Iudæorũ ad abstinentiam minime pertinebant:hanc dico sanctam,& spiritualem.Quid enim aut solidis animantiũ ungulis, aut etiã multifidis, auibus quoque rapacibus,& piscibus squamma nõ contectis,cũ spiritu,cum sanctitate,cum abstinentia negocij est?quæ si Iudæis uetita sunt,ut in moribus illi erudirentur, humanã redolent philosophiam,non diuinam.Sin quoniam sunt insalubria,icirco illis fuerunt interdicta,quis est, qui nõ intelligat Moysem Aegyptiorũ artibus imbutum extitisse? Quòd si,id quod uerius est,simulacra quædam,illæ res fuerũt,& ueluti argumẽta futuræ ueritatis:inducta iam ueritate, simulacris amplius nõ indigemus. Iudæi ergo in cibis,& in temporibus inhærebãt.Nos ad Deum,& ad spiritũ omnia referimus, neque in hoc genere abstinendi,aut obseruandi aliud quid sequimur,nisi & ut nostrorũ laborum interualla consecremus cõmemorationi diuinorum beneficiorum, & nos ipsi ad recolenda illa eadem Dei beneficia uigilantiores, ac paratiores per abstinentiam reddamur.At enim uis (inquiũt) nõ debuit afferri, sed cunctos suo ipsorũ arbitrio oportuit permitti,quando fides CHRISTI libertatẽ omnibus dat,neque uult quenquam ueteris legis uinculo,aut eiusmodi necessitate aliqua astrictum esse. Quibus ego respondeo,ut se ita habeat res,quemadmodũ exponunt ipsi,utrum tamen fuit æquius, & Christianæ mansuetudini cõuenientius his de rebus modeste expostulare, & conqueri,causamque ad caput,& ad principes Ecclesię deferre,an ipsosmet per temeritatẽ, & arrogantiam nouum sibi capere consilium , seque à communi more fidelium abscindere? Nam quòd dicunt non se concedere , ut Ecclesiæ caput Romanus pontifex sit,omnes semper concesserunt,quicunque ante in Christiano nomine fuere,exceptis paucis quibusdam, qui eo ipso nomine apud maiores nostros condemnati sunt . At illi stolidi,excordesque fuerunt, omnesque errore opinionis sunt lapsi. Vos ergo soli in omnibus seculis , in omnibus hominibus , uestra prædicatione estis sapientes . Quid ergo ait Salomon? Vidistin' hominem, qui sibi ipse sapiens uidetur? spes est de stulto,quàm de eo longe maior . Certe hanc uobis sapientiam , quam assumitis ipsi, nemo facile concedit . Quid potius sentiant de uobis cæteræ nationes , ego non dicam, uaria est enim,& multiplex uituperatio, tametsi sub hæreticorum nomen, atque appellationem omnia crimina subire , & succedere uideantur, uosque penitus amentissimi estis, si hoc non intelligitis. Sed ut ueniam ad libertatem fidei, quæ à uobis proposita est, fateor CHRISTI fidem esse libertatis magistram, nullisque eiusmodi legibus , nec seruitutibus eam nos astringere , quæ ad corporum cultum , curam'ue pertineant: sed tamen ut Apostolus Petrus inquit, non debet illa libertas mantellum malitiæ esse . Quicunque enim spiritu intentus in Deum est, huic omnia corporea,& terrea minimi momenti sunt,neque ille diem operosum à festo,nec escas ab escis, potiones'ue discernit,quippe qui alijs curis,alijs studijs, contemplationibusque ducatur , semperque in sobrietate sit,& in Deo corde, cogitationeque inhæreat. Atque illud quoque adijcio,si tales CHRISTI fideles,quales quidem esse debuerunt, extitissent, non hanc futuram fuisse necessariam legum cõdendarum solicitudinem,& curam,per quam in officio homines, & in sobrietate continerentur , fuisset enim sibi tum unusquisque lex,neque in se solum,sed in cæteris quoque exemplo, & doctrina moderandis habuisset authoritatem,Sed si perquam sane pauci isti sunt,qui spiritum sequantur, qui CHRISTI fidem,quemadmodũ quidem oportet,teneant, si maxima longe multitudo ad carnem,corpusque delabitur,& ab his,quæ fidei sunt,nõ solũ usu,sed etiam intelligentia est remota,quid tandem decuit fieri?Quæro enim abs te Luthere,qui primus hasce leges,& obseruantias damnare ausus es:Cum peccarent homines,cũ laberentur,cum ad libidines, & ad facinora procliues essent,cum epulis, uino, luxuriæ se dederent, cum uerbis tantum, & uoce CHRISTVM confiterentur , cætera gentium similes existerent , quid fieri fuit necesse? Sinere eos, & suo arbitratu ferri,sua libidine permittere? quî ergo non male , & perperam leges imperatoriæ latæ sunt,

quæ delin

quæ delinquentibus pœnas, & summum sæpe supplicium proponunt? quas te autore antiquari oportet, & imperatorum consilium condemnari. Astringunt enim homines seruitute leges istæ, quos CHRISTVS liberos esse omneis uoluit. Quam igitur uitæ spem, aut quem ordinem rerum, aut publicarum, aut etiam priuatarum hominibus relinquis? Quòd si in his, quæ ad societatem pertinent ciuilem, cœtusq; hominum, quas ciuitates uocamus in officijs mutuis, & in concordia continent, necessario fuit prouidendum, legesq; ponendæ, quæ delicta hominum pœnis comprimerent, ne facinorosis, & audacibus Respub. prædæ aut ludibrio esset, fideiq; Christi in eo, quo minus ita fieret, non est spectata, neq; animaduersa libertas, tibi'ne minus iusta, aut minus idonea uidebatur ratio homines ad abstinentiam, & sobrietatem legibus adigendi, quo nomen omnipotentis Dei, & ratio uera fidei nostræ, quæ in spiritus libertate, non quæ in carnis licentia posita est, etiam ab inuitis quoquo pacto coleretur? Equidem uideo monumentis esse traditum, primo illo inductu fidei nostræ, cum increbresceret quotidie CHRISTI nomen, hominesq; ardore quodam amoris ad Deum se adiungerent, nullas huiuscemodi leges, neq; conditiones rerum necessario seruandarum impositas hominibus fuisse, cum ipsum studium fidei, atq; Dei sat ualida per se lex esset omnes à corporeis studijs ad spiritualia reuocandi. Itaq; & quadragesimam legimus nulla indicta lege, quæ communiter teneret omnes, tantum suo cuiq; arbitratu, & sua sponte obseruatam tunc fuisse. Qua de re in antiquis historijs est scriptum, quòd in ipsis quadragesimæ ieiunijs aliæ apud alios obseruationes uigebant. Romani treis ante pascha hebdomadas continuato ieiunio obseruabant: Illyrium, & Græcia, necnon Alexandria, totaq; Aegyptus hebdomadas sex, quod ieiunij tempus uocabant quadragesimam. Alij uero septem ante pascha hebdomadibus ieiunium inchoantes, primis tribus confectis duas intermittebant: deinde in duas reliquas hebdomadas resumebant ieiunium, quos dierum numerum non tenentes, quadragesimam tamen id tempus appellare parum congruum etiam temporibus illis uidebatur. Ciborum quoq; mos, & abstinentia non omnibus par. Nam alij omnino ab animatis abstinebant, alij ex animantibus pisces solos recipiebant, addebant alij & uolucres, tanquam aëreum id genus à Moyse, non terrestre fuisset iudicatum: quidam ne oleribus quidem utebantur, sed arido tantum uescebantur pane. Nonnulli panem quoque ipsum reijciebant, olera duntaxat adhibebant. Alij ad nonam usque horam ieiunantes, quocunque cibo pòst indifferenter reficiebantur. Ita uariæ apud diuersos uigebant consuetudines. Et quoniam huius rei (est enim hoc quoq; in historia ascriptum) nullum uetus præceptum inueniebatur, credibile fuit Apostolos hoc uniuscuiusq; arbitrio liberum reliquisse, ut timore nemo, nec necessitate, sed uoluntate, & libero corde sibi id præscriberet, quod salutare, & bonũ ipse iudicasset. Videmus igitur hoc uetustatis testimonio, quod circiter Constantini tẽpora, aut paulo infrà literis mandatum est, quoad uis fidei in cordibus hominum fortiter uersata sit, nullum tale præceptum abstinendi, aut ieiunandi hominibus datum, neq; uim impositam legibus latis fuisse. Non enim tum erat causa præcipiendi, cum æqualiter omnes uoluntariam moderationem, abstinentiamq; præstarent. Quòd si præcipere tunc opus non fuit, in communi illo more, & hominum bonorum, & temporum, cõcede postea necessarium fuisse, quàm homines sensim illo timore Dei, & cœlestiũ rerum cura soluti indulgere flagitijs, & in omne genus intemperantiæ dedere se cœperũt. Quibus si aliqua ratione obuiam non fuisset itum, non'ne ignoratio Dei, & gẽtilitas penè ipsa in Christianum nomẽ reuertisset? Sanctũ igitur & salutare fuit Ecclesiæ institutũ talibus immoderationem legibus, & licentiã coërcendi, quibus etiã qui nollent, ad curã aliquam tamen & ad cogitationem colendi Dei adigerentur. Quod si altior quoque horum ieiuniorum ratio reddenda est, & cum CHRISTI, fideiq; mysterio coniunctior, sic intelligendum est, accessum, atq; aditum ad regnum Dei, & ad honorem beatæ immortalitatis in eo maxime constare, si qui illò ingredi conantur, omne imprimis onus, & carnalem sarcinam mundanarũ curarum, uoluptatumq; deponant, & dimissis terræ impedimentis ad Deum se conferant expediti, atq; alacres. Quòd si gula, & palatum, & ciborum omnium suauiorũ uoluptas corporea maxime est, nec solum ipsa per se uitu-

peranda, sed quæ pluribus præterea indecoris, & maculosis uoluptatibus præbeat ortum, ut plurimarum turpitudinum sit mater, tum autem eadem in amore mundi præcipue nos contineat, spiritualiumq; uirtutum & operationum sit inimica, necesse fuit nimirum ad Deum, & ad spiritum nos inuitantibus huic errori hominum, & corporeæ labi, culpæq; obsistere. Itaque & CHRISTVS ipse suo primus exemplo à baptismo Ioannis, tanquam ab ipsis foribus, adituq; fidei, in cognationem Dei, & regni spem intromissus, ut cæteris iter ostenderet, quà transituri essent, qui idē regnum appeterent, e uestigio in desertum, & ad ieiunium translatus est. Et populus Hebræorum, cum Aegyptum tanquam mundum, & regnum carnis relinqueret, atq; in promissam terram, quæ figura, & simulacro cœlestem patriam referebat, iter esset facturus, antè eò quàm perueniret, atque in illis speratis, atq; exoptatis sedibus collocaretur, per annos quadraginta in deserto, & retentus, & instructus, & omnibus patientiæ operibus examinatus est. Moyses quoque neq; congredi Deo, neq; tabulas accipere diuinæ legis potuit, nisi quadraginta dierum præeunte ieiunio: quem eundem numerum dierum Helias ieiunauit, ut ad montem Dei posset se conferre. Ac deniq; si & documenta uetustatis, & scripturæ sacræ testimonia diligentius inspiciantur, facile apparebit intuentibus, atq; intelligetur hanc esse ieiunij, & abstinentiæ uim, ut ea homines maxime, & in spiritualibus uirtutibus confirmet, & ad regnum cœleste obtinendum faciat aptos: quod etiam in illo genere malorum dæmonum difficiliore ad expellendum ostendit nobis CHRISTVS, cum illud tantum eijci posse dixit in oratione, & ieiunio. Cur autem quadragenarius iste numerus potissimum spectatus sit, qui à quaternario ducitur, qui & ipse est in quaternis tēporibus anni ieiunio consecratus, ut nesciam, aut ut illud dicam, quod à plerisq; dicitur, hunc numerum imprimis corporeum esse, uel ex quaterno elementorum numero, uel quòd quaternarius primus plures accipit sectiones in paria membra diuisas, quæ natura corporum propria uidetur esse; uerum ut magis istud nesciam, neque enim omnia scire nobis est fas, illud quidem scio, quod uideo hunc semper fere numerum in tristitia, & mœroribus à scriptura adhiberi. Itaq; & in ieiunio CHRISTI, & Heliæ, & Moysis is numerus ponitur, & in commoratione populi in deserto, & quadraginta, in terris, diebus post exurrectionem Christus, & totidem Niniuitis ad pœnitendum præscripti dies, & XL. annis desertam fore Aegyptum Ezechiel testatus est, idemq; tot dierū somnum in dextrum latus pro tribu Iuda obdormijt, pluuiæ quoq; diluuij diebus XL. in terram se effudere, ut cum tot exemplis, & monumentis antiquarum rerum uideamus hunc præcipue numerum cōprimenda corporis, carnisq; luxuria diuino consilio imprimis consecratum quasi fuisse, iure is in ieiunium quadragesimale relatus, & summa cum ratione indictus esse uideatur. In quo sanè pudor, & moderatio ueterum Romanorum pontificum iure laudanda est, qui non domesticū quadragesimæ ieiunium, quod ipsi obseruabant, ne nimium sibi tribuere, & ad suam authoritatem omnia retrahere uiderentur, sed illud Aegyptiacum, & Alexandrinum Christiano populo indixere, seq; ea lege primum, tum cæteros deinde omnes uoluere esse constrictos: quæ lex uoluntarium antea morem illum ieiunandi, & abstinendi fluentem iam desidia, & ad luxuriam, intemperantiamq; collabentem necessaria quadam obseruatione uinciret. Nam quòd sancti quoq; & spirituales uiri his legibus comprehensi sunt, non fuit hoc quidem consilium legis hos taleis comprehendere: neq; enim hi præcepti, aut admonitionis indigebant. Sed cum lex in uniuersum posita sit, nec fieri commode queat ista distinctio, æquius multo fuit paucos subijci legi, quàm uniuersos sine lege uiuere. Quid autem, num hi legibus tenebūtur, quibus superuacanea est præceptio legis? tenebuntur enimuero. Etenim præclarum est bono exemplo continere in officio cæteros, neq; minus necessaria probis, & rectis exercitatio uirtutis, quàm lubricis, & incōstantibus uitij interdictio. Atq; ego istos rectè si noui, qui spiritum, non carnem diligenter excolunt, nequaquam uereor, quin se libenter hi sub præceptum subiecturi, & imperium legis non grauate accepturi sint. Non enim illi elatione animi, & arrogātia, sed humilitate, & sobrietate sunt sapientes. Quod si qui sunt, qui aut ualetudine infirma sint, aut à pristinis moribus ægre dimoueātur, aut etiā qui sibi indulgeri aliquantū plus

plus uelint, causasq́ dicant quaslibet, non solum graues & necessarias, uerum etiam leuiores, ut itinerũ, ut studiorum, ut laborum. Deniq; qui quoquo modo remitti sibi hanc necessitatem postulent, quid est ad indulgendum his, moremq́ gerendum Ecclesia Romana, & hac apostolica benignitate propensius? quæ non modo hanc ueniã poscentes, nunquam nõ audit, sed sæpe etiã ultro nil postulantibus offert. Cuius authoritatem infringere, & clemẽtiam aspernari hominum est non libertatis ius, nec ueritatem fidei tutantium, sed totos se superbiæ, maleuolentiæq́ permittentiũ. Verũ de his quoniam satis dictum est, ad Apostoli uerba, si placet, redeamus. REDEAMVS, inquit, Langeus, quando sedato iam incipio esse animo, scrupulosq́ mihi eos disputatio tua extraxit, qui me ante & crebrò, & ualde stimulabant. Facis enim nunc intelligo optimo ista consilio, & à catholica Ecclesia indicta, & à populis fidelibus suscepta, obseruataq́ fuisse, nempe quæ uiris temperatis, & sponte sua spiritum excolentibus, ingrata esse non possunt. Intemperantes uero, & carneos ad aliquam habendam modestiæ, & sobrietatis rationem compellunt, ut compressis per abstinentiam effusis illis animorum motibus castus in hominibus mos, & probus insinuetur. Deniq; quod caput est, homines à terrenis, & carneis uoluptatibus ad illa diuina, & spiritualia gaudia per hæc abstinendi præcepta uideo reuocari. Quamobrem istos plane nõn probo, qui tam proiectè, & petulanter aduersus principes, authoresq́ Ecclesiæ, & contra abstinentiæ decreta non uerbis irruunt modò, uerum etiam factis, cum præsertim, ut dicis, nemini cupienti his se legibus exolui suam ecclesiastica mansuetudo benignitatem intercludat. Et sane ita est, ut non sint leges consilio, & sapientia latæ, temere atque ad arbitrium cuiuslibet infringendæ, hæcq́ ipsæ minime, quæ diuturno usu uetustatis comprobatæ sunt: sed earum moderatio, si quid fortè incidat nouæ rationis, & temporum inclinatio sic postulet, ut mutandum aliquid in eis, aut corrigendum esse uideatur, ab illis ipsis petenda, qui earum condendarum habuerint potestatem. A quibus equidem id postularem, ut saluis præceptionibus cæteris, cibum tamen ieiunijs semel tantum in die suscipi non foret necesse: cum, ut tute respondisti, id temperatis hominibus sit detrimento, intemperantibus uero nullam utilitatem afferat: neque enim propterea hi fiunt continentiores. Quadragesimæ autem tempora, quæ dominicis quoq; diebus in eandem abstinentiam coniectis ad dierum sex & quadraginta numerum excreuere, sic putarem moderanda, ut maneret quidem ieiunium uetus Romanum. illud, quod tribus hebdomadibus ante pascha religiosissime seruabatur, idq́ ita præcepto, & lege sanciretur, ut graue esset crimen, & spiritualis mulcta illud uiolantibus: reliquos autem quinque, & uiginti dies non tam metus criminis, quam meriti apud Deum spes faceret religiosos: quos ut qui possent, libentius retinerent dierum illorum abstinentiam, spiritualibus donis indulgentiarum prouocari, & populis commendari putarem conuenire: hoc quidem etiam magis, quòd in hac uulgo hominum insolentia, & temeritate, hisq́ contaminatis moribus cum contra leges & loqui, & facere iam populare esse uideatur, quæ ad continendos in uirtute, & religione homines, sanctissimo consilio reperta sunt, ea non tam nunc continere, quàm ad delinquendum grauius illicium, & causam subijcere uidentur. DE ISTHOC uidebitur, inquam, alio tempore, si accidet, ut ista res ueniat in disceptationem. Nunc quidem illud constare nobis est necesse, si uolumus esse hi, qui debemus, hoc est, si in Christiana humilitate, & modestia constituimus uiuere, leges maiorum nostrorum à nobis diligenter esse retinendas, quas præsertim optima ab illis mente, & salutari consilio latas constet fuisse. Etenim post fidei, & charitatis erga Deum, proximumq́ præcepta, quid magis nobis præscriptum, indictumq́ est, & in Euangelijs, & in Paulo, quàm repressio carnis, ususq́ ieiunij, & oratio ad Deum continens? Qui enim corpus suum in seruitutem redigebat, ne, cum alijs prædicasset, ipse incõtinens reperiretur, non ne leges abstinentiæ, ieiunijq́ prædicabat? quanquam illas tunc uoluntarias, quas postea in legem scriptam, necessitatemq́ relatas, si temporum nunc ratio ex parte aliqua peruellit, ac duriores, quàm antea, facit uideri, non id est uitio legis, sed nostro attribuendum, qui si in ea cura intenti mansissemus, ut spiritu uiueremus, non corpore, hoc est, ut cum Deo, non cum mundo rationes nostras duceremus, ne animaduertendi quidem,

& distinguendi spatium haberemus, quo quisq; ex genere cibus, aut quota diei hora sumendus esset. Sed tantum cum flagitaret corporis necessitas, ad ea, quæ prima nobis oblata essent, edenda prouocati, ut primum naturæ, & fami satisfecissemus, ad beatas statim cœlestium rerum curas reuerteremur. Atqui hoc fortioris est, & constantioris fidei proprium, nullum facere discrimen in escis, & potionibus, omniaq; ista paria, atq; uniusmodi ducere. Quòd si cibos, qui distinguunt, ut lautioribus abstineant, ueluti infirmiores habendi sunt, quantò magis, qui eos discernunt, ut exquisitissimis utantur, hi sunt reprehendendi? Quanquam Paulo hic quidẽ nõ de intemperantibus & luxuriosis est oratio: sed de his, qui partim in cibis, & temporibus discrimen nullum faciebant ea fiducia, quòd nihil fidei firmæ perniciosum in illis, neq; aduersarium uirtuti esse arbitrabantur: partim, qui carnis motum sentientes ad ipsam retundendam, & debilitandam carnem, temporum, & ciborum obseruantias adhibebant: quos tanquam diffidenteis, & imbecillos suscipi à fortioribus, & foueri, ac sustentari indicat debere. Hoc enim est, quod ait, Assumite ne fiat sectio, id est, ne dissimilitudo opinionum, ac morum dissidium aliquod gignat, ac pariat, aggregate uobis illos, & si illi se erigere, atque attollere ad parem uobiscum fiduciam non possunt, inclinamini ad illos, uosq; demittite, ut coeat in unum fraterna uestra consensio. Eis uero reprehensionibus, ac disceptationibus, quæ inimicæ pacis sunt, exasperantq; animos, non placant, penitus supersedete. Non enim litigando, neque arguendo, sed pariter agendo, cumq; illis unà abstinendo multo eos facilius in uestrum sensum, iudiciumq; pertrahetis. Et qui ergo fidit posse absq; periculo omnibus uesci, diffidentem is ne spernat. Et qui diffidit, ne iudicet fidentem, hoc est, illam in cibis communiter admittendis animi libertatem, ac fiduciam male ne interpretetur. Qui enim confidit, à Deo assumptus est, hoc est per, fidem, & professionem Christianã homo iam Dei factus, ad eumq; aggregatus, qui uidetur in eo hærere etiam constantius, quando illius amore tectus, atq; munitus, carnis lapsus, & pericula haud ita pertimescit: cuius quidem Deo iam mancipati, & traditi serui ad te neutiquam pertinet iudicatio. Siue enim steterit ille seu cadet, Dominum suum habet iudicẽ, cui & stat, & cadit, & à quo si ceciderit, etiam restituetur. Iudicare porrò diem, ad diem, inter dies & tempora discernere est: iudicare omnem diem, est dies omneis pares, & eorum nullum eximium habere. quod respondet illi, quod sequitur, Qui non considerat diem, domino non considerat. Siue enim abstineatur, siue non, siue tempora discernantur, siue paria ducantur, dum utrunq; in Dei honorem fiat, & in utroq; Deo gratia habeatur, in neutro est quicquam, quod iure possit reprehendi. Nam quod interponit Paulus, Vnusquisq; in his animo suo satisfaciat, minime certe interposuisset, si de obseruantijs, & ritibus Mosaicæ legis, ac non de priuatis legibus abstinendi, quas sibi quisq; fert, fuisset dicendum. Illæ enim semper Christiano homini interdictæ sunt, propterq; earum obseruantiam grauiter à Paulo Petrus fuit increpitus. Nec uero ex eo sunt genere, quod ad comprimendam carnis petulantiam ualeat, sed quod ad superstitionem animis afferendam. Qui enim adhibet illas, ut in epistola ad Galatas est scriptum, is à CHRISTI gratia, & præmio crucis deseritur, neque simul potest idem & operum, & fidei iustitiam exhibere, confidereq; sibi ipsi, & in Deo spem suæ salutis ponere.

Nemo enim nostrum sibi ipsi uiuit, & nemo sibi ipsi moritur. Siue enim uiuimus, Domino uiuimus: siue morimur, Domino morimur. Siue ergo uiuimus, siue morimur, Domini sumus. Ad hoc enim Christus & mortuus est, & surrexit, ac reuixit, ut & mortuorum, & uiuentium sit Dominus. Tu uero quid iudicas fratrem tuũ? Et tu quid aspernaris fratrẽ tuum? Omnes eñ assistemur ad tribunal Christi. Scriptũ est eñ, Viuo ego dicit dominus: Mihi curuabitur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Itaq; unusquisq; nostrũ de seipso rationẽ dabit Deo. Ne amplius igitur inter nos iudicemus. Sed hoc iudicate potius, ne ponatis offendiculũ fratri, uel scãdalum.

DETERRET ſemper Paulus à iudicando proximo, & ab eo iudicio, quod fit in deteriorem partem. Nam bene ſentire de altero, commodeq; opinari, atque in melius interpretando accipere omnia, non ſolum Chriſtianæ eſt charitatis, ſed communis etiam humanitatis officium, cuiuſmodi quidem iudicia de proximo facere recte poſſumus. Capere autem ea, quæ fiunt, quæq; dicuntur, in non bonam partem, & iudicium illis noſtræ peruerſæ exiſtimationis adiungere, animi eſt non alienam prauitatem coarguentis, ſed ſuam potius indicantis. Quid ita enim ſi ad te nihil eiuſmodi quicquam pertineat, de alieno facto fers ſententiam: in qua ferenda non dolore, & miſericordia commoueris, quaſi alterius damnum ægre patiare. Nam id quidem forſitan tolerabile ſit, aut aſcribendum etiam charitati. Sed tuam maleuolentiam cura illa oblectas, perinde ac tibi accedat, quicquid bonæ de altero opinionis detrahitur. Hoc genus iudicandi de altero, maleq; ſentiendi cum de principio huius epiſtolæ grauiter confutauit Paulus, tum nullo loco, cum incidit, omittit, quin inſectetur. Nec Paulus tamen magis, quàm ipſemet CHRISTVS. Illam enim ſynceritatem Chriſtiani animi, ſanctamq; ſimplicitatem, quæ pura ſemper, & integra nititur conſcientia, iſte curioſitatis, & maleuolentiæ liuor tanquam fuligine quadam ſic infuſcat, ut non amplius queat Deus in illa, tanquam in domicilio mundo reſidere. Ad noſtrum igitur neminem ſpectat iudicium tale facere de eo, qui ſeruus CHRISTI ſit effectus. Eſt enim is non noſtra, ſed aliena poſſeſſio, habetq; à quo iudicetur, & cuius uel lucro ſtet, uel detrimento concidat. Quanquam nequit Deus quidem ullum in ſe ex iactura noſtra detrimentum accipere, ſed ad amplificationem tamen gloriæ illius pertinet, plurimos eſſe, qui ei cum fide, & cum honore deſeruiant: quorum ſalus, & uita lucrum eſt gloriæ Dei, damnumq; econtrario eorum mors, atque interitus. Eſt enim propria hæc ſeruorum, quatenus ſerui ſunt, conditio, ut nemo eorum ſibi ipſi uiuat, aut moriatur, ſed utrunque agat domino ſuo. Nec uero quiſquam ulla pecunia emptus tam ſui domini ſeruus fuit, quàm nos ſumus ſerui IESV Chriſti. Empti enim ſumus precio magno, ut Apoſtolus inquit, & uitam, quam uiuimus, totam debemus Deo. Etenim ipſe Chriſtus ob hoc ipſum & mortuus eſt, & ſurrexit, ac reuixit, quò fieret dominus mortuorum, ac uiuentium. Mortuorum porrò hoc loco intelligendum eſt, eorũ, qui in hac uita ſtantes, ac ſpirantes, Deo tamen ſummo nõ ſpirabant, neq; uiuebant: quorum ipſe Chriſtus mortuorũ ſuſcitator ſecum unà factus eſt. Nam & mortuus ipſe eſt, ut iſti cum eo ſimul cõmorerentur: & reuixit, ut iidem iſti in nouam & incorruptam uitam reſtituerentur. Quod uero ad iudicandũ hominũ conſilia, atq; facta uel proba, uel ſecus pertinet, nemo ſibi aſſumat hanc curam, ſolicitudinemq; iudicandi. Non deerit enim iudicium, cum ſiſtendi ſimus omnes in nouiſſimo die ante tribunal Chriſti, neq; fideles tantũ qui fuimus, & erimus: uerũ omnes prorſus. Sic enim dominus per Eſaiã: Viuo ego, inquit, quæ eſt iurisiurandi formula uulgata apud Hebræos, ut cum aiebant: Viuit dominus, quoniã ſic fiet: quod erat idem, ac ſi iuraret ille, & diceret, per Deum uiuentẽ. Ita uiuo ego eſt, cũ per ſemetipſum iurat Deus. Sed quid ait dominus in Eſaia: Viuo ego, quòd mihi flectetur omñe genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Reddet quoq; unuſquiſq; tunc noſtrum ſuorum factorum rationem: quamobrem nequaq; inter nos nunc quidẽ iudicemus. Illud potius agendum, & iudicandum eſt à quoq; noſtrũ, ne creet quis offendiculũ fratri ſuo, ne'ue eum in duram ſuſpicionẽ inducat. Habere uidemini, in quo uos alter alterũ coarguatis. Hic quidem illum, ut imbecillũ, & diffidentẽ ſpernit. Ille hunc, quòd nimis eum fidere, longiusq; progredi ſuſpicatur. Amputet ueſtrũ unuſquiſq; anſam, qua occaſionẽ alteri dat male ſentiendi: Tu qui cõfidis, de iſta tua fiducia aliquid remittito, non in opinione quidem, & fide, ſed in opere, ne quòd cunctis ſic paſſim & libere uteris, id tam uideare facere, quia ipſe firmus es, quàm ut proximi tui infirmitas contemnatur. Tu autẽ econtrario, qui alterius fiduciã cõdemnas, plus ſtatue in fide illius roboris, & uirtutis eſſe ad conſiſtendũ, quàm in cibis ad labefactãdum, ut & tu quoq; addiſcas melius tibi in domino, & in ſpiritualibus operibus fidere. Sic enim agẽdo, & remittẽdo uterq; ordo aliquid in accõmodationẽ alterius, ſtabit, & cohærebit domus Dei, ac ædificatio, quæ fidelium eſt ſocietas, in uno mutuæ charitatis ſpiritu iuncta, & coagmẽtata. Et cũ ad

omnes quidem pertinet sic facere,tum multo magis ad robustiores: hi sunt enim qui se inclinare debent, ac summittere, ut debiles subleuent, & secum deinde attollant, quando illi sua ui attollere se non possunt.

Scio,& confisus sum in domino Iesu,quòd nihil commune est per se:nisi reputanti aliquid cõmune esse,illi est cõmune.Si autẽ propter edulium frater tuus cõtristatur,non iam secundũ charitatẽ ambulas. Ne esu tuo illũ interimas,pro quo Christus mortuus est.Ne accusetur igitur uestrũ bonum. Non enim est regnum Dei esca,& potus,sed iustitia,& pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in his seruit Christo, gratus Deo est, & probatus hominibus.Proinde ea,quæ pacis sunt sectemur,& quæ sunt ædificationis mutuæ.Ne propter escam dissoluas opus Dei.

HAEC est remotio scrupuli cuiusdam,& suspicionis,quam uidebatur ingenerare Paulus in animis eorum,quos ad summittendum se debiliorum fratrum opinioni hortabatur,cum moneret,& obsecraret,ut desisterẽt potius ab illo libero usu omniũ ciborum,quàm fratrem imbecilliorem offensum illa libertate,in culpã, & crimen male opinandi conijcerent.Nam etsi illos quoq; infirmiores est hortatus, ut ne facerent iudicium de alieno seruo,quandoquidem omnes serui iam Christi essent,ne' ue alienũ ab se,& ad Deum pertinens sibi usurparent iudicandi officium:tamen cum robustioribus hoc agit diligentius,quòd eos intelligit dociles magis existere.Nam illi quidẽ imbecilli imprudentia labebantur,usum esculentorum,nõ ut erat,sed ex animi,& ingenij sui imbecillitate metientes.Vult autẽ hos fortiores inducere ad sese demittendum,quando hoc ipsis facilius est,quàm illis infirmioribus niti ad se erigendũ.Remouet ergo à uerbis suis,& à monitionibus suspicionem, ne forte uideatur illos ab usu promiscuo ciborum deterrere,eò quòd aliqua genera esculentorũ immunda,& sordida sint:quod erat in prima illa ecclesia pauloantè ab Iudaismo egrediente uehemẽter suspiciosum.Non enim se inquit ea de causa facere,nam nec se arbitrari quicquã esse inquinatum,sed ut seruetur Dei ædificatio,quæ est fratrum pax inter se, & cõcordia spiritu sancto conflata atq; conspirans.Scio equidem,inquit,& fidem habeo in Christo Iesu,qui has ciborum differẽtias exæquauit,quòd nihil est commune ex se, id est, sua ui,sua natura cõmune.Est autem cõmune usitato scripturę uocabulo idem,quod immundum,quòd gentes communia omnia,Iudæi sua selecta genera escarũ, eduliorumq; habebant,quorũ obseruatio non erat cum gentibus cõmunis. Ita in Actis Petrus,demisso è coelo linteo,in quo cuncta animantiũ genera continebantur,iussus mactare uulgò,& uesci:Minime,inquit,domine.Non enim quicquã cõmune, aut immũdum ingreditur in os meum.Cui uox est reddita:Quod Deus mundauit,tu ne commune dixeris.Nihil igitur per se commune est.Vidit enim Deus omnia,quę fecerat, & erant ualde bona.Sed fit cõmune opinione sua cuiq;,si quis uidelicet,quod cõmune,& immundum esse arbitratur,eo nihilominus uescatur. Hic enim sibi cõparat inquinamentum,nõ ab esca quidẽ,sed ab opinione sua.Facit enim id,quod minime existimat esse faciendum,estq; ipsemet suæ cõscientiæ aduersarius.Ne ergo Paulus quã illos dehortatur ab illis sumendis cibis, qui debilioribus fratribus iniiciunt scrupulum,facere id uideatur ipsa ciborum ratione,tanq; cõmunium,ac inquinantiũ, negat se quicquam existimare commune eorũ,quæ in escam accipiuntur,nec reuera esse cõmune,nisi ei,qui reputet aliquid esse commune.Sed etsi omnia rectè edulia sumi possunt,non est tamen cibi,& epularũ causa frater in tristitiã,& suspicionẽ conijciendus, qui in eo,quòd spernitur,doleat necesse est,in quo uero alterum intuetur, sine delectu cibis omnibus uescentem,suspicatur aliquid grauius,illamq; libertatẽ edendi nõ ad fidem,sed ad intemperantiam putat pertinere.Est ergo hæc illi causa sic suspicandi auferenda, alioquin non secundum charitatem ambulas.Porrò hoc uult charitas,ut frater tibi tuus,quàm cibus charior sit,quem si in animi hæsitationem esu tuo induxis,abstine potius ab edendo,ne' ue eum perime, pro quo Christus mortuus est: hoc

est,ne illi tribuito peccandi occasionem,qui à peccatis,ut extergeretur,Christus pro eo mortuus est.Et simul hic admonet,quantum fratris causa nos uelle debeamus,cui ipse etiã Christus uitæ,& sanguinis sui putauerit se debitorẽ.Ac bonum quidem est nullum adhibere delectum ad cibos:sed hoc bonum ex altera parte noxium esse non debet,ut obsit fratri.Plus enim mali est charitate uiolanda,quàm boni in eo,si illud ci borum discrimen sustuleris. Neq; enim regnum Dei esca, aut potus est, inquit, quæ magna per se non sunt,neq; habent uim in pietate,& religione admodum animaduer tendam,sed regnum Dei iustitia,pax'q; est,& gaudium spirituale. Id enim est in spiritu sancto ne hoc gaudium,quod regnum Dei est,ullo pacto ad corpus, & ad carnem referatur.Nã qui in his,inquit, seruit Christo, ille & Deo acceptus est,& hominibus probatus.Quapropter cedant minora maioribus, si occasio ferat, ut simul stare non possint.Bonum est ciborum tollere differentias, nec habere animum occupatum in discernendo:bonum nimirũ,habemus enim potiora in quibus melius,& sanctius curam animi ponamus.Sed si frater tuus ex tua ista libertate offenditur, melius multo est prospicere,& consulere fratri ac charitatem retinere fraternam. Nanq; distinctio illa ciborum,atq; adeo etiam exæquatio parum admodum pertinet ad regnum Dei. Pax autem,& charitas ipsum est Dei regnum.Abstine ergo & tu,ne tua indistinctio, ciborumq; coæquatio sanctum hoc charitatis uinculũ interrumpat,ne pacem uiolet, ne'ue illam humanitatem,quam debemus fratri,quæ quidem germana,& propria iustitiæ est,ac bonitatis summi Dei imitatio,inficiat,ac turbet : ex quo spirituale gaudium illud corrumpatur,quod non ex cibo nascitur,sed ex cõcordia inter fratres, & ex charitate:quod quidẽ gaudiũ ex spiritu sancto regnũ etiã Dei à Christo est appel latum,cum dixit:Regnũ Dei intra uos est,in hoc gaudio,in hac bonitate,& pace,qui Christo seruiunt,illi & Deo probati sunt,& hominibus.Quapropter quę pacis sunt, pręcipue sectemur,retineamusq; ædificationẽ mutuam qua inuicem nos adiuuamus, ut alter alteri uicissim demus causam lætandi de nobis,beneq; suspicandi:quam ædificationem cõcordiæ,& consensionis exemplis mutuis iustitiæ,humanitatisq; constru ctam,proprium Dei opus,minime debet quisquam escarum causa dissoluere.

Omnia quidem pura,sed malum homini est, qui per offensionem uescitur.Bonum est non esse carnes,neq; bibere uinum,neq; in quo frater tuus offenditur, aut perturbatur, aut imbecillus fit. Tu fiduciam habes per te ipsum. Habe in conspectu Dei. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo, quod probat. Qui autem ambigit,si comedat, condemnatus est, quia non ex fide. Omne autem,quod non ex fide,peccatum est.

QVAE PER se munda sunt,inquit,qualia quidem sunt omnia facta,& creata à summo Deo,fiunt immunda tamen si gignant,& excitent in fratris animo scrupulũ, & offensionem.Nam quod ex se bonum alioquin est,illo modo fit malum,cum ex eo frater perturbatur.Itaq; idem ipse ad Corinthios scribẽs,inquit,Si esca perturbat fratrem meum,non edam ullo tempore carnes,ne perturbem fratrem. Quare etiã econtrario,quod per se est malum abominari,& euitare esculentorum genera quædam uidelicet propter ipsa,tanquam ea suapte natura, & insita labe immunda sint, efficitur bonum,si propter eam causam uitentur, ut inde oriatur ædificatio fratris. Ac quòd de illis legis inquinamentis,quæ sunt certis generibus eduliorum attributa, nequaquam loquatur Paulus,satis ex eo perspicuum est, quòd etiam uino differit bonum abstinere,à quo frater abstinet imbecillus,ratus ex eo luxuriç fomentũ subijci.Quare mens Pauli tota est,ut ostendat, & doceat in rebus quidem ipsis, quantum ad discrimen,aut æqualitatem ciborum attinet,bonum,malumq; accidere,si aut per superstitionem discernantur,aut recta,& libera animi fiducia exæquentur:sed hoc bonũ, malum'ue,quod in æquando,aut discernendo est,non tanti tamen momenti ipsum esse, ut cum maiore bono,malo'ue collatum non immutet naturam suam,atq; in naturam illius maioris transeat,ut superstitio discernẽdi,& deligendi,etiamsi nõ bona sit, quia & inanis, & cura inutili occupata ; si tamen fratris contineat ædificationem, ueluti

bona

bona adſciſcenda ſit,cõtraq́; exæquatio bona ex ſeſe,ſi lædatur ex ea,& turbetur animus fratris,pro mala habenda ſit,& reijcienda.Siquidem paci,& charitati,cõmodoq́; prius proximi,q̃ eſcæ,& uino conſulere obligati ſumus.Ex quo fit,ut quod non bonum ex ſeſe eſt,abſtinere uidelicet uino,atq; carnibus,efficiatur bonũ, ſi in eo fratris ſaluti,& tranquillitati animi conſulatur.Etſi enim tu,qui tua ipſius cauſa non abſtines,recte confidis,& perſuaſus es,nihil in carnium,uiniq́; uſu uitij,labiſq́; ineſſe: iſtã tamen tui animi fiduciam tecũ habe,& aduerſus Deum:in actum autem eã proferre, ſi tuus frater offenditur,abſiſte,& deſine.Ac beatus quidem ille eſt, qui expertus in ſemetipſo,& uſu iam edoctus nullum ſibi genus cibi officere,neq; ad luxuriam, neq; ad diſtractionem animi à ſummo Deo,neq; ad fratris damnum,aut offenſionem, in eo quod probat,eſſeq́; rectum exiſtimat,ſine conſcientiæ ſcrupulo ullo uerſatur.Qui uerò conſcius ſibi ipſe eſt,ſi eſculentis quibuſuis libere ueſcatur,aliquod ſibi unum horum incommodorum euenturum eſſe,ſi comedit is nihilominus, & ueſcitur, incidit in crimen,atq; ea re incidit,quòd non ex fide comedit,hoc eſt,nõ ex fiducia interiore, non ex libera conſcientia,quæ cum reclamet,admoneatq́; periculũ eſſe niſi abſtineatur,in non abſtinendo commiſſum iam peccatũ eſt.Quicquid enim contra iudicium conſcientiæ committitur,in criminis,& uitij parte id numeratur, peccatumq́; iudicatur.Si ergo iudicat quis non ſe poſſe abſq; proximi offenſione carnibus, & uino uti, & tamen utitur,quod non per ſe malum eſt,illi efficitur malum,quia ſuæ conſcientiæ iudicio ille condemnatur. Etenim illa intima cordis approbatio, atque conſenſio in omnibus ſpectanda eſt,quæ ſi non reclamet ſolum,ac diſſentiat,uerum hæreat modo, & titubet,quòd non de illius ſententia,& ſuaſione factum ſit,uim nanciſcitur criminis,ut non nequicquam antiquo prouerbio uſurpatum ſit,non eſſe faciendum, quod dubites.Sancte quoq; & recte Iob,Nunquam me in uita cor meum adhuc reprehendit,inquit,tanquam omnis cognitio,animaduerſioq́; peccati ab illo inteſtino mentis, conſcientiæq́; oculo ſit ducenda:qui cum ſolus finem intueatur, quò tenditur, ſolus habet etiam ueri,falſiq́;,necnon recti,prauiq́; iudicium.

Debemus autem nos fortes imbecillitates impotentium ſubleuare,& nõ placere nobis ipſis.Quilibet enim noſtrum proximo placeat in bonum ad ædificationem.Etenim Chriſtus non ſibi ipſi placuit,ſed ſicut ſcriptum eſt: Opprobria opprobrantium tibi inciderunt in me. Quæcunq; enim antea ſcripta ſunt,in noſtram doctrinam ſunt ſcripta,ut per patientiam, & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.

HAEC EST charitas uera,atq; plena,ut ſummittamus nos ad utilitatem fratris, quò illum paulatim parem nobis in uirtute,& fidei firmitate faciamus.Tu potis es uino abſtinere,habes autem fratrem,qui te uult quidem,ſed nequit imitari,ideoq́; in periculum uitæ ſe dimittit,aut ſtomacho languẽte à pietatis reliquis operibus abducitur: declina, & ſubueni fratri tuo,uinoq́; & tu utere,ut illum ab illa opinione dimoueas.Aut econtrario,tibi uinum non obeſt,obeſt autem fratri tuo:atq; ille putans luxuriã eſſe in uino,quod & Paulus alibi admonuit,ſuadens ne inebriemur uino,quòd in eo eſt luxuria,ipſe abſtinet ſibi cauens,te uero,qui nõ abſtineas, miratur, & tacita ſua ſuſpicione de te male iudicat:demitte te ad fratris opinionẽ,ut ne cauſam illi prauę ſuſpicandi afferas.Deniq; piorum eſt,& prudentũ,& cum ratione bona,conſilioq́; charitatem ſectantium,non ſua tantum niti ſententia,nec ſuo ipſorum ſolum iudicio uiuere,ſed accommodare ſeſe,atq; inflectere ad aliorum quoq; ſententiam,& iudiciũ: ſiquidem illa inflexio, ad bonum illorum,quorum uoluntati te dedas,& ad illos in fide & charitate,omnibusq́; Chriſtianæ uirtutis operibus conſtruendos intẽta, aptaq́; eſt.Atq; ex hoc illi meliores,& fortiores futuri ſunt,poſteaq́; tecũ unà ad ſublimiorẽ gradum uirtutis aſcenſuri,ut cum eos,quaſi manu traxeris in locum ſtabilem, atque tutum,ipſe quidem nihil de firmitate tua conſtantiaq́; perdideris: proximo autẽ tuo pacatioris animi,& conſcientiæ ſedatioris fueris author.Faciendũ igitur nobis ſemper eſt,ut uitæ noſtræ actiones, & conſilia ad utilitatem, ac ſalutem proximi dirigamus

mus:nec tam studeamus nobis ipsis,quàm fratribus satisfacere. Atq; ut omnia Paulus sua consilia inde maxime cōprobet,unde omnis ueritas,& sapientiç lumen omne est exortum,Christum exemplo inducit,quē hoc modo operatum nos imitari cūcti debeamus. Ille eñ cū haberet, quare sibi merito, maximeq; placeret,quòd Dei filius cum esset,pari cum patre gloria,potentiaq; fruebatur:demisit tamen sese, & tradidit in conditionem longe inferiorem,factusq; homo est,ut eos qui humanæ erant conditionis,posset ad suam gloriam,regnumq; perducere:descēditq; ex alto, ut nos deinde attolleret in altum.Et sanè usitatum admodum Paulo est,cū suadere aliquid,aut dissuadere uult,exemplū ducere à Christo.Ad misericordiam ubi nos hortatur,Agnoscite,inquit,gratiam domini,qui diues cum esset,pauper propter nos est effectus.Et rursus,cum ad mutuam charitatem hortatur,Sicut Christus nos dilexit,ait.Toleran tiam quoq; cōtumeliarum,& insectationum,cruce,& ignominia domini nostri sæpe confirmat.Hoc quidem in loco testimonium Psalmi adducit,in quo Dauid cecinit ex persona Christi,Opprobria opprobrantium tibi ceciderunt in me.Quibus in uerbis duplex Christi humilitas cernitur.Et quòd cum esset Deus,cui nulla ex hominibus digna potest reddi gloria,factus est is,qui probris esset, despicationibusq; subiectus, hocq; hominum causa.Et quòd patris quoq; sui omnipotētis Dei uicem subijt, cum submisit sese Iudæorū insolentiæ,& prauitati,qua illi patrem Deum & in solitudine à principio,ut primum egressi ex Aegypto,& postea terra iam parta,atq; possessa diui nis sæpe mandatis obtrectantes,falsosq; sibi Deos in cōtumeliam ueri Dei adsciscen tes,omnibus modis exasperare conati fuerant. Nanq; omnia illa gentis præposteræ conuitia,& exprobramēta,quibus aduersus Deum usi sæpe fuerant, in Christū sunt collata.Scripta porrò hæc,quorum uetus,& constans tot prius seculis authoritas, in Christo Iesu postea,& in eius uita,doctrina,factisq; declarata est:propter hãc causam iam diu scripta sunt,ut nos illis edocti,& cōfirmati in patientia & spe uitam nostram traducamus.Nam idcirco prophetæ prędixerunt,ut postea euētus rerum,illorū prędictiones cū probasset,nos constans,& perpetuū consilium Dei duobus præclaris testimonijs cognosceremus:quorū alterum futura nobis indicaret,alterū iam facta,quç prænunciabantur,ostenderet,nosq; ex utroq; solatium ingens in hisce mundi agitationibus adepti, & pateremur fortiter aduersa, & speraremus felicia. Felicia uero eiusmodi,in quibus nō dolor,nō mortis timor,nō incerti casus rerum humanarū par tem aut locum ullum haberent:sed quæ futura essent summa, & immortalia, qualia apud unum Deum in altera illa uita tantū consequi licitum est.Et sanè,ut alio loco dictum est,spes & patientia ita se inuicē fulciunt,ut altera alterā & augeat,& sustineat. Quãto enim duriora & difficiliora propter Deū patimur, hoc meliore in spe sumus: & quo speramus alacrius,hoc sumus in perferendis rebus aduersis magis fortes.

Deus autem patientiæ, & consolationis det uobis idem sapere in uobis mutuò secundum Christum Iesum, ut unanimiter in uno ore glorificetis Deum,& patrem domini nostri Iesu Christi.Ideo suscipite inuicē uos, sicut & Christus suscepit nos in gloriam Dei.Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis pro ueritate Dei,ad cōfirmandum promissiones patrum.Gentes autem ut pro misericordia glorificarent Deum, sicut scriptum est:Propter hoc confitebor tibi in gētibus,& nomini tuo psallam. Et rursus dicit:Lætamini gentes cum populo eius.Et rursus:Laudate dominū omnes gentes,& collaudate eū omnes populi.Et item Esaias inquit:Erit radix Iesse,& erectus ad imperandum gentibus,in eo gentes sperabunt.

SCRIPTA sunt omnia,inquit,ad doctrinam nostram,ut per patientiam,& consolationem scripturarum spem habeamus.Verum hanc patientiam, & cōsolationem plenā habere ut possimus, tribuat nobis Deus,ut simus inter nos cōcordes, eademq; sentiamus:quod idem sæpe ad Corinthios scribens illos admonet: Id ipsum dicatis omnes,inquiens,Et alio loco:Idem sentite,pacem habete.Quem tamen unanimis cō-

cordiæ consensum secundum CHRISTVM Iesum esse uult. Est enim cōsensio earundem uoluntatum etiā mundanæ inter homines amicitiæ præceptum primarium. Sed nos diuina quærimus, & ad unum Deum omnipotentem omnia referimus. In cuius honorem, & uenerationē, & gloriam consentire proprium est cœlestis, perfectæq; amicitiæ: consentire autem per Iesum Christum in Christo Iesu, inq; ea fide, quæ à Christo nobis præcepta est. Et est ad eum finē dictum, ut & Iudæi, & gentes in eo unà consentiant, quando inter se alioquin sint diffidentes. Nam siue legē attendas, illa uni soli Iudæorum nationi, non cæteris gentibus lata est: siue Dei cultum, in eo gētes longe aberrauere. Quòd si dicatur ad legem licitum fuisse accedere etiam gētibus, proselytosq; ex eo numero fuisse, qui se ex alienis ritibus, & gentibus legi Mosaicæ seruādæ addixissent, idcirco'ne id illi faciebant, ut esset populo Israëlitico illa superbia, qua in construendo templo solos se liberos, seruilia autem opera per huiusmodi proselytos fieri debere omnia cōmemorabant? Nō est idoneum profecto uinculum cōmunis cōcordiæ superbia, cui quidem superbiæ lex causam præbebat. Vera est, & sola cunctorum exæquatio Christus Iesus, apud quē non est diues, nec pauper: dominus, uel seruus: homo, aut fœmina: sed omnes in honore pari, & gratia sunt locati. Fidei enim mysterium humilitas tota est: atq; ubi de humanis agitur necessitatibus, maior pro alio, quàm pro seipso solicitudo, si æternæ salutis ratio ducatur, par certe de alijs, ac de semetipso cura ac diligētia. Quo in genere dūtaxat, uitæq; instituto fides erga Deum, & charitas perfecta inest. Est enim ipsa charitas alteri uelle, ac studere illud idē, quod sibi, neq; sua quenq; causa seorsum laborare, sed curare, ut eodem æque labore fratri consulatur, quod aliter fieri, quàm in Christo non potest. Qui uero inuicem se sic fouent, & amplectuntur, quiq; inter se hoc pacto diligunt, ut in Deo omnes unū, idemq; sentiant, hi Dei ministri ueri sunt, & unanimes cuncti, unoq; ore glorificant Deū. Ab uno enim spiritu, unaq;, & eadem omnes uoluntate ad prædicandam Deo gloriā gratiamq; adducuntur. Atq;, ut dico, hoc in solo Christo Iesu fas est fieri. Non enim iniuria Christus ad patrem opem ab eo discipulis suis, & præsidium deprecans, In hoc cognoscent omnes, inquit, quòd tu me misisti, si fuerint unum. Ac nemo quidē potest, nisi à Deo missus, uel potius ipse Deus, hanc conspirantem in cordibus hominū mutuam inter ipsos uoluntatem creare, in unumq; sic conflare, ut nemo alius alij in ea omnino antecellere uelit, sed omnes studeant esse pares: uel etiā qui præstantiores uirtute, prudentiaq; sunt, inferiorem hi locum, & conditionem appetant. Nāq; in humanis societatibus, & conuenticulis, cum illud imprimis quæratur, ut aut unus præcipua potētia sit, aut certe ciuitas, genusq; hominum certum cæteris gentibus, nationibusq; dominetur, in quo unius aut paucorum emineat potestas, cæteri ducantur serui, Christus unus & omnibus esse ipse par, & reliquos inter se æquales uoluit esse. In hoc ergo iugo cōiuncti in unum cū gentibus Iudæi, omissis proprijs uteq; prioris insignibus, in cōmunem habitum, & uoluntatis, & fidei ad Dei omnipotentis gloriam cū cæteris cōueniant, & in angulari lapide CHRISTO coagmentētur. Quod hoc modo optime facturi sunt, si quemadmodū Christus summisit, inflexitq; se ad eorum gradū, & cōditionem, quos erat seruaturus, sic nos inter nos ad eorum captum deflexerimus, qui fortasse nobis fuerint infirmiores, ut cum illis primo nos cōstituamus pares, quò deinde illos nobiscū ad altiora opera uirtutis, & fidei subleuemus. In quo est animorum consensus, & cōciliatio, quā maxime Deus à nobis postulat, & quæ per Iesum Christū nobis est demonstrata, & tradita. Etenim ille, ut compleat ueritatē Dei, Iudæos ad se adducit, gentes autem in eundem cœtum uocat, ut eiusdem Dei misericordiam demonstret. Nam cum Iudæis in Abraam fuisset promissum ex eorum semine uenturum, in quo gentes omnes benedicerentur, idcirco sub circuncisione CHRISTVS nasci uoluit, ut seruaretur ueritas factarum posteritati Abraæ à Deo promissionum. Vt uero gentes ad cognitionem ueritatis eiusdem, & ad præmium cœlestis regni uocarentur, non promissio amplius extitit, sed Dei misericordia. Non enim ad illas, sed de illis facta fuerat olim semini Abraæ promissio: sic unanimi corde prorsus omnes Deum glorificaturi sunt. Iudæi, quòd ueritatem illius in seruando, quæ promisit, Populi gentium, quòd eiusdem erga se misericordiam sunt laudaturi. Atq; hæc tamen

gentium uocatio non minus ipsa ferè prophetarum uaticinijs denunciata, eorumq; uocibus tanto ante prædicta, quàm expectatio Iudæorum promissionis Dei extitit. Nam & Dauid in persona CHRISTI Deum patrem alloquens: Constitues me in caput gentium, inquit. Et paulo infrà: Propter hoc confitebor tibi in gentibus, & psallam nomini tuo. Et alibi scriptura: Lætamini gentes cum populo eius. In quo cõsensio gentium cum Iudæis in laude, & lætitia unius Dei nunciata est. Itemq; Dauid: Laudate Deum omnes gentes. & ut cum Iudæis concors sit laudatio, addit: Et collaudate eũ omnes populi. Rursus Esaias: Erit radix Iesse, & qui exurget ut imperet gentibus, in eo gẽtes sperabunt. quod apertissime de CHRISTO fuisse dictum rerum exitus comprobat. Nec est tergiuersandi, aut calumniandi cuiquam locus. Vt ergo hic concentus concordis hymni, & ab uno ore, animoq; cunctorum conspirans, cõsentiensq; procedat Dei laudatio, quoniam & huius charitatis inter nos, iucundissimæq; concordiæ, & omnium bonorum nostrorum unus author nobis Deus est, ad eum ipsum orandum, ac precandum Deum conuertitur Paulus.

Deus autem spei impleat uos omni lætitia, & pace in credendo, ut abundetis in spe, in potentia spiritus sancti.

DEVS spei, inquit, in quo spes nostras figimus, qui finis est noster, & extremum bonorum omnium, uel unicum ipse bonum potius, quò aspiramus atq; cõtendimus, quiq; nobis extitit author missione CHRISTI Iesu filij sui, ut in eo uno locaremus spes nostras, impleat uos omni lætitia, & pace. hoc est, quod dixit suprà, Deus consolationis. Et uere lætitiam, pacemq; in hac uita, nisi spei huius in Deum munere habere nõ possumus. Nam nec læti esse illo sancto, spiritualiq; gaudio sine spe possumus futurorum bonorum: neq; habere stabilem pacem, si non à mundi huius bonis spem nostram dimoueamus, & in cœlum totam transferamus. Quapropter ista in Deo spes omnis nobis est lætitiæ, pacisq; firmamentum. Porrò autem spes absq; fide haberi nequit. Deus ergo spei impleat uos omni lætitia, & pace in credendo, ut tanto magis abundet in uobis spes, quò firmiore fide fuerit nixa. Quorum utrunq; in uobis fit à spiritu sancto. Est enim hæc quasi functio propria spiritus sancti insinuandi in nos fidem, spem, amorem. In quo quidẽ amore præcipue est lætitia, atq; his tribus tota Christianæ religionis extructio cõtinetur. Pater enim filiũ misit, ut doceremur ab eo: cumq; ipse uoce è cœlo edita, ut audiremus, hortatus est. Filius accessit ad nos, uerboq;, & exemplo nos erudijt. Vim autẽ doctrinæ, & monitionis spiritus sanctus ad cor nostrũ, & ad intestinos animi sensus influendo accõmodat, idcircoq; est dictũ, Qui peccauerint in spiritum sanctũ: hoc est, qui eum excluserint, qui fores animi illi non patefecerint, ueniam illos nõ reperturos. Et reuera parum prodest crucis, & mortis domini nostri IESV Christi audisse mysterium, eiusq; fidẽ, & nomen professum fuisse, si intro ad animum non allabatur uis, & potentia spiritus sancti, quæ molliat corda nostra, illaq; Deo prompta, parataq; exhibeat, ut ea cum præceptis Dei fingi, iustitiæq; imitatione formari, tum diuino amore incendi facile possint.

Persuasus sum porrò, fratres mei, & ipse ego de uobis, quòd & ipsi pleni estis bonitatis, referti omni cognitione, ualentes & alijs præcipere. Audacius autem scripsi uobis fratres in aliqua parte, ut cõmonefaciens uos propter gratiam datam mihi à Deo, ut sim minister IESV Christi erga gẽtes, sacrum gerens ministerium Euangelij Dei, ut sit oblatio gentium bene acceptabilis, sanctificata in spiritu sancto.

PRVDENS Paulus & humilis, cum & doctoris officium, & præceptoris curã, diligentiamq; præstitisset, partimq; docuisset fidei CHRISTI mysteria, nimirũ ex diuinis hausta illa consilijs, partim etiam quæ ad mores pertinent, & ad communem pacem, concordiamq; sunt idonea, admonuisset, fecissetq; utrunq; ob eam rem, quòd egebant illi utroq;, declinans nunc offensionem, excusat audaciam suam, quasi non ignorans quidem & doctos illos quoq; & probos eximie esse, sed ut impleret munus à Deo sibi commissum, idcirco pro parte sua illos commonefecisset. Porrò suum esse

munus datum sibi à Deo per gratiam,non ob meritum,ut foret ipse minister IESV Christi,erga gentes,delectus qui illud Dei Euangelium,quod à CHRISTO Iesu è cœlo deportatum,& hominibus communicatum fuisset, disseminaret ubicß & spargeret,ueluti sacerdos sacram curationem gerens,& diuinam rem inter homines tractans,ut quæ ex gentibus Deo futura esset oblatio,illa eidem Deo grata,optabilisq́ existeret,tanquam sanctificata,non in sanguine, necß in aspersione cineris, aut aquæ, sed in spiritu sancto,quæ quidem propria est,& peculiaris in fide CHRISTI mundatio. Atcß ut consilium Dei de se ostendat,tanquã diploma officij,& muneris sui,breuiter narrare ingreditur,quàm late CHRISTI Euangelium prædicauerit.

Habeo igitur gloriationem in CHRISTO Iesu in his, quæ ad Deum pertinent. Non enim audebo loqui quicquam eorum, quæ nõ operatus sit CHRISTVS per me ad credulitatem gentium,sermone,& opere in potẽtia signorum,& miraculorum,in potentia spiritus Dei,ut ab Hierusalem,& circum illam regionibus,usq; ad Illyrium referserim Euangelium CHRISTI,sic contendens Euangelizare,nõ ubi nominatus erat CHRISTVS, ne in alienum fundamentum ponerem ædificium : sed quemadmodũ scriptum est,Quibus non nunciatum fuit,de eo uidebunt : & qui non audiuerunt,intelligent. Ideocß interruptus fui sæpe, quominus uenirem ad uos. Nunc autem non amplius locum habens in regionibus his, desideriũ uero habens ueniendi ad uos à multis iam annis,cum iter faciam in Hispaniam, accedam ad uos.Spero enim præteriens uidere uos,& quòd prosequemini me euntem illuc,cum uobis prius aliqua ex parte fuero saturatus. Nũc autem proficiscor in Hierusalem, ministrans sanctis. Placuit enim Macedoniæ,& Achaiæ communionem quandam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem. Placuit ipsis: Et sanè illis debitores sunt. Etenim si spiritualibus illorum communicatæ sunt gentes,debẽt hæ & in carnalibus suppeditare eis. Hoc igitur ubi perfecero, & consignauero illis fructum hunc, decedam per uos in Hispaniam. Scio autem,quòd ueniens ad uos, in complemento benedictionis Euangelij CHRISTI ueniam.

HAEC DE suis factis prædicatio quoniam uidetur præseferre quandam gloriam,idcirco Paulus quicquid gloriæ est,ad Deum totum conuertit,nihil sibi, neque uirtuti suæ,sed omnia Deo,Christoq; tribuens,à quibus ipse minister adhibitus fuerit,Gloria,inquit,mea in CHRISTO Iesu est, & de eis rebus duntaxat, quæ pertinent ad Deum. Nihil enim meum proloquor,sed quæ per me operatus est CHRISTVS,ex quibus fides,& credulitas gentium,sermone,& opere,meo quidem ut ministrantis,sed Dei ut operantis, in potestate signorum,& miraculorum, & in uirtute spiritus sancti excitata est. Et sane ista opera eiusmodi sunt, ut humana sibi uirtus illa non queat adsciscere. Diuina enim planè sunt, & potentiam indicant immensam, omniaq; ualentem,quæ sunt per Paulum ab Deo ad hominum salutem gentibus administrata,& tradita. Quibus ego Deo fretus,inquit,ab Hierusalem ambiens regiones usque ad Illyrium inserẽ passim Euangelium CHRISTI, non ibi contendens prædicare ubi iam nominatus fuisset CHRISTVS, ne super alienum ædificarem fundamentum ; sed apud eos populos, & nationes, de quibus scripsit Esaias : Quibus non nunciatum fuit de ipso,hi uidebunt: & qui nõ audiuerunt intelligẽt. Quod ab illo propheta prædictum est futurum,quoniam inter gentes per CHRISTVM celebrandus esset Deus: ideoq;, inquit Paulus, hoc Euangelizandi negocio sæpius retardatus sum,quo minus cum cuperem,proficisci possem ad uos. Et respondet huius epistolæ conclusio proœmij etiam sententiæ, quatenus & excusationem quandam affert libertatis suæ in docendo, monendoq;, & desiderium eos uisendi præsefert: Sed nunc,inquit,cum non amplius locum habeam in his regionibus, cum quod

per

per me fuit faciũdum,effectum sit,iamq; hoc negocio sim uacuus, obsequar desiderio annorum iam multorum meo,ut ueniam ad uos tum, cum iter in Hispaniam faciam. Quid est autem,Locum non habeo?Num omnes ad fidem iam conuersi in tantis terrarum spatijs,& salutaribus documẽtis plene erant instructi?Nequaquam omnes:sed quos per Paulum Deus uoluit conuerti,hi cõuersi iam,& eruditi in fidei doctrina fuerant.Sic & Dominus Paulo Corinthi multum sibi esse in illa ciuitate populum dixit. Sed quòd in Hispaniam profecturus,& quasi corollarium itineris sui diuersionem ad urbem Romam facturus eos se inuisurum pollicetur, non'ne illis futurum erat hoc molestum tanquam exigui amoris id signum esset? Erat fortasse, uerum id ueretur Paulus,ne grauius accipiant,si ad eos ipse tanquam magister,& censor uideatur accedere.Huic ergo suspicioni,quæ est acrior, medetur, quòd eum tanquam hospitẽ pergentem in alias terras,nõ ut assiduum doctorem essent accepturi.Et tamen illa amoris uerba affert,se tunc ad suum iter in Hispaniam egressurum ipsis etiam prosequentibus,cum eorum usu,& familiaritate,quando omnino non poterit, in quo est significatio uehemens cum amoris sui, & desiderij, tum illorum quoq; uirtutis, atq; humanitatis,aliqua tamen ex parte fuerit ipse saturatus.Nunc autẽ inquit,proficiscor Hierusalem subsidium pauperibus sanctis,qui sunt illic,à Macedonibus,& Achæis deferens: quod subsidium communionem uocat ipse, siue ut communiter munus sanctis collatum,siue ut denotetur alterna quædam permutatio inter utrosq; facta, cum isti suppeditẽt carnalia,& suppeditati sint spiritualibus: quod & ipse paulopost quasi interpretatur,iustum,& debitum esse demonstrans,ut sic ab istis fiat,quando ipsi adiuti in spiritualibus,uicissim debent in carnalibus suppetias sanctis ferre. Hanc communionem cum illuc tulero,& consignauero sanctis,inquit,tum decedam per uos in Hispaniam, quod deinde & fecit, ad urbem uti accederet, neque tam accederet tamen, quàm traheretur. Vinctus enim in Hierusalem,& ad Cæsarẽ,ad quem prouocauerat reiectus,Romam sub custodia perductus est,in qua per bienniũ ex Actis Lucæ mansit,neq; de eius pòst in Hispaniam profectione,sed de morte, & martyrio in cadẽ urbe plurimorum literis,& uetustatis memoria est traditum.Scio enim,inquit,cũ accessero ad uos,quòd in complemẽto benedictionis Euangelij CHRISTI accedam,hoc est, Si quid deerit,siquid erit faciendum,aut intelligendum amplius,noster congressus,& aliquot dierum consuetudo,ac communicatio sermonis,& consiliorum explebit id ac perficiet, uel fortasse melius, quòd eos offendet ita cumulatos benedictione ea, quæ per Euangelium CHRISTI hominibus allata est:quæ quidem est in fide posita, & in uirtutibus illis,quæ ueram fidem sequuntur, ut non sit operæprecium futurũ diutius apud eos cõmorari:quæ quasi quædam sit facti sui defensio, & ratio consilij initi, quòd eos in transitu,& non data opera sit inuisurus.

Obsecro autem uos fratres per Dominum nostrum IESVM Christum, & per dilectionem spiritus, ut collaboretis mecum in deprecationibus pro me, ad Deum, quo liberer à non credentibus in Iudæa, & ut ministratio hæc mea in Hierusalem grata sit sanctis, ut in gaudio ueniam ad uos per uoluntatem Dei, & requiescam uobiscum. Deus autem pacis cum omnibus uobis.Amen.

RVRSVS eleuat seueritatem superiorum monitionum, ac præceptorum tanquam non ea scripserit indigentibus, sed ut officij sui munus impleret. Itaq; & modo excusauit audaciam,& nunc optimam suam de illis indicat opinionem, quãdo eorum ad Deum orationibus se iuuari cupit. Per dilectionem autẽ spiritus ait, quia cum ex uultu & facie Paulum nondum nossent,spiritu eũ amabant,non sensu,quasi dicat,per amorem illum quo me incognitum,& nõ uisum, mentibus tamen uestris amatis. Petit autem supplicari per eos Deo, ut ipse ab infidelibus Iudæis liberetur, quorum intelligebat acerbas,& implacabiles contra caput suum atq; uitam flagrare inimicitias, cum illi odio inexpiabili Paulum insequerentur.Quos illorum impetus, & quas acerbitates ut gentis iniquissimæ iramq; & inimicitiam nulla lege moderantis, quibus in

Paulum postea grassati, atq; incitati sunt, qui nosse uult, ex Apostolorum discat actis: non ab re quidem, neq; inani metu ab illis Paulus se liberari optat, cunctorumq; sibi auxilio apud Deum aduocat preces, itemq; ab eodem Deo, & per se, & per alios obsecrãdo postulat, ut sedulitatẽ suam, & subsidiũ, quod ipse fert sanctis, illi, quibus id defertur, æqui boniq; consulant, gratumq; sibi habeant Pauli ministeriũ. Eo enim opere confecto lætũ se reuersurũ ad eos, qui sunt Romæ, pollicetur, si Deo uolente fuerit datum, ut cũ illis conquiescat, nõ solum reficiendo ex labore itineris corpore, sed multo magis mẽte spiritualibus epulis, & gaudio fraternæ pacis, charitatisq; recreanda. Atq; ut mos ei est, post obtestationes, & monita, ut Deũ semper aduocet, propitiumq; precetur, illis, quos est obtestatus, Deus pacis, inquit, sit cum omnibus uobis. Amen.

Commendo autem uobis Phæben sororem nostram, quæ est ministra Ecclesiæ in Cenchreis, ut eam excipiatis in Domino, sicut decet sanctos, & adsitis ei in quocunq; uobis eguerit negocio: nam & ipsa affuit multis, ac mihi ipsi. Salutate Priscam, & Aquilam, cooperarios meos in CHRISTO Iesu, qui pro uita mea suummet iugulum supposuerunt, quibus non ego solus gratiam habeo, sed & omnes Ecclesiæ gentium: et quæ domi est apud illos congregationem. Salutate Epenetum dilectum meum, qui est primitiæ Achaiæ in CHRISTO. Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga nos. Salutate Andronicum, & Iuniam cognatos meos, & cõcaptiuos meos, qui sunt insignes in Apostolis, qui & ante me fuerunt in CHRISTO. Salutate Ampliam dilectum meum in Domino. Salutate Vrbanum cooperarium nostrum in CHRISTO, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellem probatũ in CHRISTO. Salutate eos, qui sunt ex Aristobuli familia. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui sunt ex Narcissi familia in Domino. Salutate Triphenam, & Triphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persiden dilectam, quæ multum laborauit in Domino. Salutate Ruffum electum in Domino, matremq; ipsius, & meam. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum his sunt fratres. Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olympam, & qui cum his sunt omnes sanctos. Salutate inuicem uos in osculo sancto. Salutant uos Ecclesiæ CHRISTI.

HAEC salutatio nominatim multis missa cum humanitatem ostendit Pauli, uirtutemq; illorum, quibus salus missa est: tum uero nobis lumen præfert, ut intelligamus, quo pacto CHRISTI nomen fuerat Romam allatum. Multi enim ex hoc numero Iudæi sunt, quos in illo furore persecutionis, quo Iudæi CHRISTI discipulos ex Iudæa expulerunt, nouæq; fidei surgenti, & crebrescẽti illa exterminatione interitum & obliuionem posse afferri rati, illam per orbem magis terrarum disseminauerunt, feceruntq; iniquitate suæ iniuriæ claram inter gentes, ac illustrem. Vrbs Roma ad se uenientes excepit, illorumq; uocibus erudiri cœpta, paulatim nomen Domini IESV Christi didicit non aspernari. Atque hi quidem primo cum suæ gentis hominibus collocuti, quorum semper erat in urbe magna copia, quibusdam eorum persuaserunt, ut ad fidem CHRISTI se conferrent. Deinde etiam inter natiuos Italos, aliarumq; nationum homines sanctum CHRISTI Iesu nomẽ uulgari, & adorari est cœptum. Cumq; conuentus cunctorum gregatim fierent, coirentq; in unum Iudæi cum gentibus, lenibus à principijs exortæ erãt discordiæ, quòd Iudæi præsertim recens conuersi, legis nomen, & authoritatem relinquere non poterant: gentes uero cum se faciles CHRISTO, dócilesq; præberent, legi obligari, & se addicere recusabant. Ita paulatim crescente dissensione, animi illorum inter se mutuò exasperabantur: nec tantum

poterant

poterant habere authoritatis Priscilla, & Aquila, Andronicus, & Iunius, cæteriq́ꝫ ex Iudæa noui hospites, & aduenæ, ut comprimere penitus, & sedare ualerent lites, contentionesq́ꝫ inter fratres commotas. Proinde alium quoqꝫ fructum illis affert ista salutatio, quòd Apostoli testimonio, quod graue & sanctum apud omnes habebatur, propter sapientiam quidem etiam & celebres uirtutes Pauli, sed multo etiam magis propter cōuersionis modum commemoratum apud omnes, quo à CHRISTO ipse fuerat uocatus atque compulsus, illi qui rectè de fide sentiebāt, cæterorum opinionibus, & mentibus commendantur, quò plus in eorum sententia ponderis, & momenti apud fratres existeret. Sunt autem omnes fere non sine aliqua insigni laude nominati. Ac Phæbe quidem fuit, quæ pertulit hanc epistolam. Priscillæ autem, & Aquilæ etiam Lucas perhibet testimonium non solum religionis, atque uirtutis, uerum etiam cum Paulo familiaritatis, & amicitiæ, qui etiam cum illis necessitudine hospitij coniunctus fuit. Nam quòd se illi pro eo morti, & periculo obiecerint, non est quidem nominatim in historia scriptū, sed argumento sunt hæc Pauli uerba eos in Iudæa, cum efferuesceret Iudæorum in ecclesiam CHRISTI crudelitas, præcipueq́ꝫ Paulum illa uis furoris appeteret, hos causam fortassis Pauli, & sententiam defendentes, in discrimen capitis fuisse ipsos adductos. Magnam certe se illis gratiam debere testatur Paulus, & propter se cæteras quoqꝫ gentium Ecclesias, quæ ueritatis à Paulo habere notionem nequiuissent, nisi istorū duorum opera incolumis ipse illis seruatus fuisset. Andronicum autem, & Iuliam quis afficere honore, & laude maiore possit, quàm eos insignes inter Apostolos uocare? Domus porrò Narcissi, illius ut opinor, qui Claudij Cæsaris libertus imprimis gratiosus, & potens, principio imperij Neronis Agrippinæ opera est interfectus, uel mortuo iam tunc Domino aliqua adhuc ex parte cohærebat, uel tempus, quo scripta est hæc epistola, non exiguum ante aduentum Pauli ad urbem significat. Sed nos de his, quæ incerta nobis sunt, nihil diffinimus. Illud tenemus certò, iam tum conflatā ex Iudæis, & gentibus Ecclesiam Romæ constitisse, quæ à fugientibus ex Iudæa discipulis CHRISTI congregata primò esset. Illi enim narrandis rebus gestis Domini, & miris illius operibus prædicandis, quæ præsertim etiam ipsi signis, & uirtutibus comprobarent, illexerant complurium animos, ut sanctissimam illam, omniumq́ꝫ saluberrimam acciperent doctrinā, quæ est Deo per CHRISTVM Iesum in sola spe, & cupiditate cœlestium præmiorum, mundanis rebus contemptis, uelle & adhærere, & credere. Illa in his salutationibus subiuncta est hortatio, ut salutent inuicem se in osculo sancto, quod tanquam pignus sit reconciliatæ inter omnes gratiæ, discordiæq́ꝫ pacatæ, & animarum in unum spiritum, uoluntatemq́ꝫ conuenientium pius consensus. Salutem illis postremò ab Ecclesijs CHRISTI, quas ipse constituerat, uel per eum CHRISTVS, uerbis impartit. Atqꝫ ut non humano more terminet epistolam, sed ad Christianum reuertatur institutum, subiungit rursus salubre præceptum, ut deuitent eorum consuetudinem, qui per præposteram, peruersamq́ꝫ doctrinam lites, & seditiones inter ipsos disseminant.

Adhortor autem uos fratres animaduertere eos, qui dissidia, & offensiones præter doctrinam, quam uos didicistis faciunt, & declinate ab eis. Hi enim tales Domino IESV Christo non seruiunt, sed suo sibi uentri, & per bonum, benedicumq́ꝫ sermonē decipiūt corda minime malorum. Nam obedientia uestra in omnes permeauit. Gaudeo igitur de eo quod in uobis est. Volo autem uos sapientes quidem esse in bonum, simplices uero in malum. Deus autem pacis conteret Satanam, sub pedibus uestris cito. Gratia Domini nostri IESV Christi uobiscum sit.

SOLENT enim qui sunt fraudulentiores, & uafri prætexere honestos, probosq́ꝫ sermones prauitati suæ, ut cum authoritatem sibi, nomēq́ꝫ comparauerint, tum demum effundant uenenum suæ impietatis, sibiq́ꝫ commoda comparent, non illis consulant, quorum se profitentur doctores, ac magistros. Atqꝫ hi hoc se facilius agere

posse confidunt, cum sunt, & uersantur inter simpliciores, hoc est inter eos, qui audiũt quidem libenter omnia, quæ ad fidem, & pietatem existimant pertinere, animũ autem eorum, qui docent, & cõsilij exitum haud ita perspiciunt, sed quo ipsi animo simplici, rectoq; sunt, eodem doctores suos esse præditos arbitrantur, suntq; ad auscultandum, & ad parendum imprimis faciles. Quales nimirum isti erant, quibus Paulus annunciat obedientię, & humilitatis ab omnibus gentibus dari testimonium. Igitur leni eos, & sancta monitione corrigit, ut hanc quidem bonitatem cordisq; puritatem adhibeãt ad ea, quæ mala sunt, quasi totius generis eius, quod in fraude, & malitia, & nimio amore suimet consistit, expertes penitus, rudesq; sint: ad discernendum autẽ, & distinguendum, quæ sunt bona, prudentiam sibi, & calliditatem retineãt, ut sciant segregare mala, & deuitare. Qui autem poterunt, dixerit aliquis, si ipsi malarum artium ignari omnino fuerint, illa in alijs uitia ad declinandum pernoscere? Quia inquam, quod bonum est, cum tenuerint, & scierint, omnem à bono, & recto declinationem facillime intelligent malum esse, nec se ab arce boni consilij, ullius malo consilio patientur deijci. Satis est enim contrarijs in duobus illud experiri, & nosse, quod est præstantius, quandoquidem alterum, quod est inferius huius præstantioris ueluti discessus, & defectio quædã est. Itaq; & Dominus discipulos suos monuit, ut prudẽtes essent, sicut serpẽtes, simplices uero ut columbæ. Et reuera nosse malũ, ut malum est, præclara est imprimis, utilisq; scientia. Fugitur enim ab omnibus omnino malum, cũ cognoscitur. Boni autẽ ignoratio maximũ est malorum omniũ. Hæc enim facit, ut sæpe pro bonis mala accipiamus, uitamq; nostrã propterea acerbis, & uarijs mœroribus, & curis infestam habeamus. Quòd si fuerimus ad intelligenda bona experrecti, & callidi, scientiã mali cognoscemus illius esse fugam, & deuitationem. Deus autẽ pacis, inquit, cõteret Satham sub pedibus uestris, ut non perturbet pacem uestram, quam & inter uos tueri, & erga Deũ ipsum præcipue debetis. Pax enim erga Deum sanctitas est uitæ, per quam etiam cũ hominibus dissidia, dissensionesq; excluduntur. Gratia autẽ Domini IESV Christi fidei donum est, perfectæ illius uidelicet, quæ uiuida spe, charitateq; munita, & in hac uita solidam lætitiam præbet hominibus, & in altera æternam beatitudinem.

Salutant uos Timotheus cooperarius meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei. Saluto uos ego Terentius, qui scripsi hanc epistolam in Domino. Salutat uos Caius hospes meus, & Ecclesiæ totius. Salutat uos Erastus gubernator ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri IESV Christi sit cum omnibus uobis. Amen.

HAE INTERPOSITAE relatæq; salutationes simplicitatem illam cordium declarant, quæ Christianorum debet esse propria. Non enim ordinem lautum illum seruant, & elegantem, sed tanquam undis quibusdam amoris feruntur, & referuntur: idq; imprimis præseferunt, quod mos amantium continet, ut ne uideantur posse à scribendo, quasi à colloquio charissimorum discedere. Atque ut omnis bonorum operum inceptio ab Deo oriatur, & item ad Dei gloriam terminetur, subiungit tanquam basim epistolæ Christiani mysterij breuem commemorationem ad summi Dei honorem, gloriamq; relatam, sic inquiens;

Ei autem, qui potens est nos firmare secundum Euangelium meum, & præconium IESV Christi per reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti, patefacti autem nunc, & per scripturas propheticas secundum præceptum æterni Dei in obedientiam fidei in omnes gentes notificati, soli sapienti Deo per IESVM Christum, cui gloria in secula. Amen.

HAEC alio quodam huius epistolæ loco uerba à doctoribus Græcis posita leguntur, quæ nobis uisa sunt in hoc fini scriptionis sat commode quadrare. Est autem breuis commemoratio ferè cunctorum, quæ antè dicta sunt. De hoc enim mysterio fidei potissimum est disputatum. Quod à nobis quoque strictim hic repetendum est.

Etenim æternum Dei altißimi consilium iam inde à principio extitit, hominē imprimis nobilem creationem suam uelle sibi adiungere, & participem facere liberalitatis suæ. Verum ita hoc uoluit, ut tanti honoris præmium non ignauiæ, desidiæ'ue proponeret: sed industriæ, & fortitudini. Itaq; illum in mundum hunc inferiorem induxit, præfecitq; rebus omnibus, & comitatu locuplete sensuū honestauit, quorum ductu, atq; subsidio appeteret, & compararet sibi ipse ea, quæ utilia, ac salutaria esse cognouisset, deuitaretq; contraria. Mentem autem in eo, & rationē natam ad dominandum, principem totius animi inseruit, quę in ipso ortus principio ignara quodāmodo sui, & uim suam non sentiens, mox processu temporis, & rerū usu condocefacta agnosceret semetipsam, illudq; primum intelligeret se id potißimum in homine existere, quod colendum esset, & omnibus modis in honore habēdum, quod tum quidem ipsi meritò cōtingeret, si nosset ipsa præcipue, & modis omnibus uenerare tur authorem, & principem, & conditorem sui Deum. Hac conditione, & natura primus homo factus & in possessionem præclarissimæ uirtutis ab Deo statim inductus, cum sua culpa, & crimine haud ita multo pòst, defecisset, mentisq; imperium quod in regendis sensibus habebat, conseruare propriū neglexisset, præterito imperio omnipotentis Dei, ipse quoq; est æternam in seditionem, & continens bellum cum semetipso datus, atq; repulsus, sedibusq; cōmutatis, cum e requie in laborē, è paradiso incultam in terram immigrasset, curis, solicitudinibus, operum labore, cupiditatibus quoq; uarijs, & turbulentis, falsis ut plurimum gaudijs, ueris doloribus implicatus est, atq; ita implicatus, ut exoluere se ipse, subleuareq; deinceps, aut erigere ad Deum, nisi illo opem sibi afferente non posset. Non desistebat quidem Deus, quāuis rebelli homini, & ad deteriora semper procliui atq; prono, humanitatem tamen, & misericordiā, & clementiam suam ostentare, nunc docendo illum, nunc adiuuando, nunc somnijs, uisis, oraculisq; deterrendo, multa quoq; ignoscebat, alia dissimulabat, quę quanquam crimina essent, tamen quod à summi sceleris culpa aberant, nequaquam homini tunc exprobrabantur. Sed cum corrupta hominis natura longius sese ab Deo semper abduceret, cumq; bonitatem omnipotentis Dei, memoriamq; accepti ab eo beneficij non obliuione solum, uerum contemptu etiam, & impietate obrueret, ad obruendum ipse uicißim genus nostrum illuuione aquarum est adductus, quasi nouam de integro orationem instituens. Atq; ut experiretur, num genus humanū, quod flecti beneficio ad colendum imprimis creatorem suum non potuisset, compressum pœna, atq; supplicio ad meliorem aliquando mentem se conuerteret, cui etiam consilio, & rationi summi Dei cum improbitas hominum aduersaretur, omnesq; ferè cōmuni quasi constituto, atq; pacto ad ementitos, & falsos pro spei quisq; suæ errore colendos Deos se conferrent, nō amplius ratus hominem temeritati suæ permitti penitus oportere, aliquot sibi ipse elegit ex illa prisca, & celebrata antiquitate uiros, quos maiore quodam conatu, & clarioribus suæ beneuolentiæ signis in sui nominis honore, & cultu retineret, quod potißimum Dei occulto, inscrutabiliq; iudicio parenti fidei nostræ Abraam cōtigit, ex quo gens deinde nata, profectaq; est, quæ lege per Moysen à Deo lata, à nationibus reliquis hac una re distincta est, quòd sola perstitit, atq; mansit in ueneratione, & cultu unius Dei, anceps illa quidem sæpe etiam, & lubrica, sed tamen quæ diuinis fulta subsidijs hoc in orbe terrarum exemplum intermori non fineret, unum esse solum in cœlo, & in terra hominibus colendum, & adorandum Deū. Huic porrò genti ita electæ à Deo, atq; adscitæ eiusmodi erat tradita lex, quę eos quidem in terra spes suas, & suorum optata bonorū collocare nō prohiberet, sed illos ea ipsa bona expetere, & poscere, à summo tamen Deo, atq; illi accepta referre cōsuefaceret, ut si ex una parte natio illa mundana esset, ex altera tamen parte existeret cœlestis. Non enim ab uno extremorum ad contrarium extremum alterum illico transitus est, sed oportet per interiecta, & media ad finē optimum peruenire. Hac igitur lege diuturnis manēte temporibus, cum illius quoq; sensim diminui uis, & obsolescere authoritas cœpisset, aut siqui constantius eam retinuissent, omnia illi iam nō ad ueritatem, neq; ad intestinam animi uirtutem, sed ad superstitionis cultum magis conuerterent, essentq; peccata & facinora inter homines hoc grauiora, quòd obicibus maioribus uictis, atq; prostra-

tis,& tanquã repagulis continentiæ refractis,uniuersa improbitas cateruatim se effu derat:tum uero statuit Deus bonitatis semper suæ,& misericordiæ memor maximo, & ultimo suo beneficio cunctum hominum genus sibi obligare,& adiungere,missoq; filio suo in carne,naturaq; hominis nõ solum ueniam nobis ab sese atq; pacem, sed pa trium etiam nomen,illamq; charitatem,quæ in patris affectu erga filios est innata obtulit,& pollicitus est,si nos uicissim infidos illos & turbidos mundi amores deponentes in ipsum Deum amorem omnem nostrum, omne animi studium contulissemus, neq; in his,quæ mũdi sunt,sed in ijs,quæ ab ipso maiora nobis multo ac præstantiora proponũtur,figere spes nostras,& cupiditate illorũ flagrare instituissemus. Hic mihi nemo obijciat,quid ita per hosce gradus Deus tam consiliorũ suorum, quam temporum,ac non de principio statim hac opitulandi ratione usus sit,ut benignitate magis, quàm pœna nos uinciret. Nescit enim qui talia opponit, profectò cogitare, quæ sint curricula,& processus diuinæ prouidentiæ,quæ in seipsa stabilis,unaq; semper,habet in creatis rebus interualla,neq; se aliter ostenderet,si nõ distincta foret spatijs,& operibus. Quid enim dixerim ego fructibus terræ habendis,cur annuum tempus datum est,ac nõ protinus sata continuò demessa sunt? Quòd si his ad pubem, frugemq; perducẽdis ortus,& auctio,& maturitas est attributa,alioquin si progressus isti nõ fiant, & ueluti gradus,neq; tempora distingui,neq; cœlum conuerti sit necessariũ, omnisq; & motus rerum,& uarietas,& differẽtia fuerit sublata: si inquam, omnibus in rebus, quæ sub motu naturæ sunt,quædam primum ingressiones,deinde moræ,mox reprehensiones instituti conatus,& aduersus impedientia luctationes, cursus deinde liberior, approperationesq; ad potiundum finem suum existunt, quæ omnes interuallis quibusdam,& uelut passibus paulatim productæ, curriculum tandẽ omne emetiuntur,cuius stultitiæ est quærere,& sciscitari hoc in ipso Deo,cuius cõsilia arcanis ponderata rationibus ad opportunitates temporũ dimensa, effectibus dispertita, uno tamen, atq; eodẽ fini ad salutem hominũ gradatim ab eo deprompta, & patefacta sunt? Voluit igitur Deus in extremo tempore,æterno suo ex consilio nouũ,& inexpectatum beneficium hominibus afferre,ut unigenum filium suum pro nobis uitæ mortali,& uitam illam cõsequentibus ærumnis,necnon ludibrijs,ignominijs,morti,crucią; addiceret,ad eum finem,ut nos præclaro illo,admirabiliq; exemplo è mundo penitus euelleret,sibiq; cõiungeret. Et quoniam durius esse hoc uidebatur,tam multarũ rerũ iucundissimarũ,quæ è terra nobis blandiuntur,tãta uarietate diuelli,in CHRISTI suscitatione ascensuq; in cœlum ostenderet,quanto maiora contemptoribus terrenorum bonorũ,& in cœlo mentes suas collocantibus,ac diuiniora apud Deum præmia essent proposita. Vt enim heri, & nudiustertius disputauimus, CHRISTVS ipse oratio est,& sermo Dei patris habitus ad homines, per quem ueram doctrinam nacti sumus adipiscendæ salutis, & immortalitatis, si Deo ipsi credere, & fidem illi habere summi,& æterni boni nostri in animũ induxerimus:quod quoniã sine CHRISTO facere non possumus,ipse enim Dei ueritas est,& Dei cõsilium:& in ipso generis humani cum Deo reconciliatio,cuius unus ipse potuit esse author: in ipso mors carnis nostræ peccati,& propterea uera totius hominis uita, quòd ipsius morte & sanguine salui facti sumus. Idemq; ipse uia nostra,atq; iter,quo ad Deum perueniamus, totum in CHRISTO situm est salutis hominũ mysterium. De quo quãdo satis hoc biduo dictum est,illaq; à nobis,quæ inspirante Deo prolata de eo expositaq; sunt,omnia lulius frater habere se dixit in cõmentario relata,petetis ab eo,cũ uobis libuerit: quod quidem ad hæc pertinet Pauli uerba, patere uobis iam arbitror hoc mysteriũ æterno ex tempore abscõditũ omnibus, & occultum fuisse: neq; hominibus solũ, uerum etiã angelis,non quin partẽ eius aliquam aliqui aliquando prospexerint,tum angeli, tum etiam homines,sed quòd totum planè nunquam cuiquã est patefactum. Vidit Hieremias uim nouæ legis,quæ in cordibus hominũ uocem suam,non autem in litera amplius expressura esset: Vidit Esaias ducẽ melioris seculi deformatum, & contemptũ, suo mœrore & luctu lætitiam cæteris,gaudiumq; afferentem: Videre multi prophetarũ,& patriarcharũ de CHRISTO multa,neq; enim omnia hic referri est necesse: sed ut plures complura uiderint, illud tamen fœdus inenarrabileq; coniugium diuinitatis

nitatis cum humanitate nemo satis uidere, aut perspicere potuit unquam. Qui uero præpotenti Deo propiores semper sunt, asiduecp astant in eius conspectu angeli, potestates, & cœlestes mentes reliquæ facile quidem illi noscebant collegam prope suũ, & socium eiusdem naturæ hominem in errorẽ ideo lapsum, auersumcp plane ab Deo, quòd nimis magnam rationem terrenorum bonorum duceret, huicq; malo, quod lex non fecerat, datum iri remedium à Deo præuidebant: tantam illam tamen humanitatem, tam inauditam, inusitatamcp clementiam, tam incredibilem Dei erga homines amorem ne potuerunt quidem suspicari, ut filium is mitteret ueluti legatum suæ uoluntatis. Primum hoc quanti? Deinde ut ad mortem, & ad ignominiam mitteret, hoc uero est, quod cum attendere, & considerare incipimus, si nõ sumus plane ferrei, in lachrymas, & gemitus erumpamus oportet, tantum'ne amorẽ, tantum'ne de nobis studium, tantam cupiditatem, & curam salutis incolumitatisq; nostræ suscepit Deus, nos ut iudicarit dignos, quorum gratia æqualem sibi filium, nõ minorem solum angelis, sed ne potentibus quidẽ & claris inter homines uiris parem efficeret? cum & antea sæpe patriarchis, & prophetis, ipsocp ad nos angelorum ministerio docendos, & adiuuandos usus esset. Verum hoc, quod postea factum, ipsa cœlestis exercitus multitudo nato in paupere tugurio CHRISTO admirata uoce sua imprimis, cantucp celebrauit, pastores mox cognouerunt, nos mortales reliqui maximo nostro cum bono, incõparabili erga nos omnipotentis Dei beneficio sensimus, ante aliquot secula prophetarum uaticinijs, & prædictionibus significatum, annunciatũ, promulgatum: non tamen quantum nec cuiusmodi futurũ esset, potuit plane intelligi, quo quidem diuino suo munere, & filij sui exemplo nos instituit Deus, ut illi, quoad homini fas est, fieri uelimus similes, unamcp in hac Dei imitatione, & similitudine, quæ ex fide iustificatio sæpe dicta Paulo est, uirtutis ueræ, & constantis rationem cõstituamus. Nam cætera quidem, quæ ex mundanis honoribus, atq; laudibus, uel ex ipsa etiam traduntur philosophia uirtutum curricula, atq; inuitamenta, necq; soliditatem habent stabilem, necq; ad immortalitatis præmium nos deducunt. Hæc similitudo Dei ex imitatione IESV Christi una sola est crepido stabilitatis nostræ, eadem inuicta seculis, immota cupiditatibus, quæ cum ueluti procellæ quædam & tempestates uitam nostram assidue quatiant, hac fide CHRISTI sola frangi, & propulsari queunt. Firmati enim à Deo per fidem ac iustitiam, in eacp statuti, cum CHRISTVM habeamus uerbũ patris, uiam nobis per aspera, & ardua aperientem, principemcp ipsum subeuntem, atq; excipientem durissimos mundi casus, quo illi leuiores deinde, & tolerabiliores in nos incidant, præeuntem quocp nobis in cœlum, & suo illuc ascensu eodem nos uocantẽ, nos spe illorum cœlestium bonorum incitati, necq; abducimur postea mundi blanditijs, nec asperitatibus deterremur, quin certi, atq; constantes etiam si offendimus interdũ in uia, & labimur, mente tamen, atq; animo in Deo hæreamus. Hæc itaq; firmitas nobis ab Deo ex Euangelio Pauli est, quod est totum præconiũ IESV Christi, in quo mysterium nostræ salutis nunc demum reuelatũ est, quod ex æternis seculis delituit, obscurumcp permansit, tametsi Deus per pphetas suos aliquas eius partes in omnes mundi oras uoluit promulgari, idcircocp effecit, ut late diffusum Iudæorũ nomen, & in omnibus ferè prouincijs, ac ciuitatibus disseminata illa natio legis suæ uim, & notionẽ hominibus proponeret, quo IESV Christi futuri seruatoris testimonio prædicato ubiq; inter homines, & publicato, cum ipse postea CHRISTVS aduenisset, facilius à gentibus, planiuscp agnosceretur, fidescp eius, tanq; unici filij Dei acciperetur. Huic igitur sic nos firmanti, & curanti, & tantopere nos amanti soli sapienti Deo honor à nobis, & gloria per IESVM Christum dominũ nostrum in seculorum sempiternas ætates. Amen. HIC TRIVLTIVS: Iure sane, inquit, atq; addecet ita fieri. Solus enim & sapiens, & laudabilis est Deus, qui si etiã non alio nobis indicio suam beneuolentiam ostendisset, q̃ quòd mũdo inferiori nos præfecit, cæterorumcp animãtium cunctorum cõstituit dominos: esset tamen eius liberalitas & sapientia cum amore nobis, & cum ueneratione omni recolenda. Cum uero humanis beneficijs nõ contentus, diuinæ etiam hæreditatis præmium nobis proposuerit, atq; id nos facilius, ut adipisci possemus post multa, uariacp suæ prouidẽtiæ, doctrinæcp indicia, filiũ suum uni-

cum postremo legauerit ad terras, moriq; cum pro nobis, & in crucem tolli permiserit, quò nos cum eo unà in terrenis nostris affectibus mũdo crucifixi, nihil nisi coelestia, & alta cogitaremus, qd possumus queso amoris, & gratię Deo, quod tanto illius, & tam singulari beneficio respõdeat, à nostra parte exhibere? Equidem angor animo non hæc ubiq; gentiũ cognita, & diuulgata esse, quæ disputata heri à te, & nudiusterstius, nos hodie tantum quasi delibando tractauimus, & ea tamen breui ipsa cõmemoratione perspicuam ostendunt sui luminis ueritatem. Quid enim potest esse illustrius q̃ esse unicum hunc æternæ, & ueræ assequendæ beatitudinis modum, si ab Deo primum egresśi, ad Deum item nos recipiamus? quod nostræ perpetuæ salutis mysteriũ totum abstrusum olim gentibus, Iudæis dimidia ex parte datum, nos integrũ, & plenum in omnem partem accepimus. Dux porrò, & monstrator huius mysterij solus CHRISTVS. Neq; hoc tantũ, sed & ipse mysterium, sic enim te exponente cognoui, id quod magis, magisq; deinceps animo uolutans intelligo esse uerissimũ, CHRISTVM ipsum doctrinam, & uerbum existere patris nos monentis, & condocefacientis, si cœlestium bonorũ compotes esse uelimus, orationem suam nobis perdiscẽdam, hoc est, CHRISTVM induendũ, & præ nobis ferendum esse, hoc est, iterũ ut interpretemur, mundanis amoribus deserendis, & cœlestibus capessendis solam Dei gratiam, & cum eo cognationẽ nobis appetendam. Cuius rei documẽtum nobis est ipse CHRISTVS, missus ob hoc ipsum è cœlo, & quatenus homo ad hanc ipsam rem creatus totus, atq; factus, nomen ut nobis filiorũ Dei, & paternam secũ cœli hæreditatem tanq; charissimis fratribus cõmunicaret. Hoc igitur ut dico, tam p̃spicuæ sapientiæ, & ueritatis lumen, quod ueluti fulgur è medijs olim regionibus terræ in omneis circũcirca rerum fines emicuit, uoceq; ea insonuit, ut nõ illa ab homine prolata uox, sed è cœlo edita plane intelligeretur: quo quidem tempore cunctæ propemodũ gentes & nationes quantumuis feræ & barbarę ad Deũ sese facile, & ad CHRISTVM contulerunt: hoc, inquam, lumen nunc relanguisse usq; adeo, ut nõ iam firmo, & recto intuentibus oculo, sed quasi hallucinãtibus apparere uideatur. De his loquor, qui illud quoquo modo tamen accipiunt, & se id præferre suis actionibus p̃fitentur: à multo maxima uero parte aut ignorari idem illud, aut etiam contemni, quis pij hominis sensu præditus grauissime potest nõ dolere? Cernimus Christianum nomen eò deductum esse, primũ ut qui illud tenent, & norunt, uerbo quidem usurpent, re autem, atq; factis omnia alia potius consectentur, q̃ quæ sunt huic professioni, & nomini consentanea. Nolim equidẽ integris, probisq; hominibus, quicũq; illi sunt, & ubicunq; terrarum cõstituti, ullam meis uerbis labem, maculamq; afferre. Non enim hos reprehẽdere, aut uiolare intendo: sed de cõmuni hominum, qui se ostendunt, & offerũt more, & de usitato genere uiuendi loquor, quod in eo positũ nunc est, ut uideamus omneis ferè quærere, quæ sua sunt, ut Apostolus ait, nõ quæ IESV Christi. Atq; utinam tamen quæ sua essent, quęrerent, neq; in alienis uano labore uersarẽtur, dum solicitudines suas ad eas res conterunt, quarũ propria, & certa nunq; est possesśio. Etenim quid magis propriũ, magisq; copulatum, atq; hærens: q̃ sibi unusquisq;? Et tamen qui hoc cogitet, & sapiat, suamq; imprimis integritatẽ, & suimet curet incolumitatẽ quotus iste reperiatur? Imminemus foras pene omnes, & nostrimet obliti ad illa externa propendimus, quæ sonitu, & rumoribus complent aures nostras, falsoq; splẽdore oculos perstringunt, quibus dum potiamur, & compotes eorum simus, exinanimus nosmetipsos ueritate propriorum bonorũ, iustitiæq; & fidei, & ipsius sæpenumero Dei, qui solus salus nostra est, cum possesśione fallacium bonorum facimus commutationem. Nam quòd uita plena est simulationis, insidiarũ, mendacij, quòd adulamur, quòd uultus fingimus, quòd assentamur præsentibus, absentes laceramus, quòd dũ ad optata nostra perueniamus, non æquitatis, non concordiæ, non publici commodi, non pietatis, aut charitatis, aut religionis ducimus rationem, quis nõ intelligat causas omnium malorum, quæ Christianam iam diu depopulata Remp. sunt, hodieq; maxime & uastant, & depopulantur, in hoc errore hominum, & communis uitæ confusione consistere? Eò enim adducti his moribus sumus, ut nõ amplius uideamur, neq; nostro cõsilio salui fieri posse, neq; Dei ope, atq; auxilio, propterea quòd alterũ iniustis cæcati cupidita

cupiditatibus nō uidemus, altero sumus indigni. Itaq; præter bella, & seditiones intestinas, quibus longo iam tempore laborat Christiana Resp. accessit paucis his annis grauis ista hæresis, quæ & concordiam publicam, & religionis authoritatem aliquot in locis uehementer cōminuit, metuq; legum sublato, suapte sponte homines ad carnis licentiam, & ad cupiditatum studia proiectos, non solum exoluit timore, frænoq; conscientiæ: sed animauit etiam ultro, atq; ad explēdos improbos animorum affectus hortata est. Nam quid de nostro, & fidei nostræ ac religionis perpetuo hoste principe Turcarum dicam? cuius admirabiles & inauditi fortunæ cursus non'ne indicant manifestò alienatum à nobis Dei animum, & abhorrentem ab utilitatibus nostris illius uolūtatem esse? ut quoniā nos, quod debemus, id minime agimus, hostis noster quicquid ipse agit, facile sibi id factū, & quasi paratum inueniat. Atq; ut appareat magis, quæ sit in hac re uolūtas, & quod iudicium summi Dei, potest'ne esse certius quicq̄, quàm si uelimus nos, hoc est, si principes nostri in unum consentiant, facile illum repressum ab his, in quæ imminet, quæ nobis ex amplo, & uetere Christiani nominis imperio pauca iam reliqua sunt facta: neq; hoc solū, uerum etiam ex illis, quę iam diu occupat, quæ ex damnis nostris possidet, non maximo negocio eum expulsum iri? Nihil est profectò, quod patere possit magis. Quid igitur est causæ, quòd non prouidetur, quòd non occurritur, quòd impendens cunctis exitium nō attenditur? Cæci, cæci, inquam, sumus, neq; conspicimus, quid timere oporteat, quid cauere rectum sit, desertiq; à Deo, & derelicti, nec cōsilij capiendi, nec bonæ rationis ineundæ ullā habemus facultatem. Atq; ille quidē aucto suo in immensum, ampilificatoq; imperio, quod ex ruinis totum nostris coagmētauit, atq; extruxit, nō contentus Syria, Aegyptoq;, quā paucis his annis, armis est adeptus, cum Asiam cunctam nobis antea abstulisset, Græciam occupauisset, Illyriū esset uniuersam depopulatus, munitissima recens nūc quoq; Pannoniæ oppida expugnauit, imminetq; regno illi, quod si ceperit, ac possederit, quanq; quo minus accipiat, nihil à nobis remedij paratū esse uideo, non posthac mari discretū quoquo modo hostem, sed in faucibus Italiæ habituri sumus. Recitantur quotidie in senatu ex Pannonia literæ, etenim illic legatione, ut scitis, pro summo Pontifice fungitur uir nobilissimus Siculorum, idemq; sine omni controuersia prudentissimus Antonius Pulleo Burgius, tuus Sadolete uetus amicus, atq; hospes, de quo tibi maxime debet esse notum, tua enim istæc est curatio, tuū munus de his, quæ ad regnum illud, & legationem pertinent, Pontificem quotidie cōsulendi, literisq; accipiendis, & mittendis rerum, ac temporum consilia cōmunicandi. Sed ut dicere institueram, leguntur in senatu crebrò literæ summum illarum nationū periculum significantes, nec tamē spem ullam ostendentes salutis: nisi forte tale quid eueniat, quo hostis ab instituto, & uoluntate huiusmodi deducatur: ita illi uolenti in manibus uictoriā esse legati nostri renūtiant. Qua in re maxime notare, & animaduertere soleo Clementis septimi Pontificis maximi pietatē, bonitatemq;, qui cum & tanto pondere auri, quantum ab ipso effici potuit, regno illi subuenerit, & labore, cura, uigilijsq; nihil prætermittat, quin omnia tentet, atq; experiatur, si quid bonæ salutis collabentibus illis rebus queat afferre: tum autē uultu, aspectuq; denunciat dolore animi se cōtabescere, neq; ullam diurnæ, aut nocturnæ partem capere quietis: dignus profectò, cuius & assiduas preces ex alto Deus, & quotidiana monita, atq; consilia Christiani in terris principes exaudiant. Sed uidetis, quæ impedimenta sunt, flagramus in Italia bello acerbo, ac diuturno, duobus potentissimis regibus inter se decertantibus, qui totū robur Christiani nominis secū deferunt: quorū non meum quidem est dijudicare cōtrouersias. Illud meū, ut de FRANCISCO Rege Christianissimo id dicam, quod aut meus in illū amor, aut meum perpetuū, & constans de ipsius uirtute, & magnitudine animi iudiciū me cogit dicere. Sic enim mihi persuasum habeo, si illi aliquando contigerit liberū esse ab his socialibus bellis, quæ dum res repetit suas, necessariò suscipere coactus est, hanc eum prouinciam, expeditionemq; liberandæ ab hostibus Christianę Reipublicæ, & suscepturū maximo animo, & nauaturū fortiter esse, quod ut sperem adducor, non solum ex eis, quas conspicor in eo esse, uirtutibus, quòd honoris, quòd laudis, quòd eius gloriæ præcipue cupidus est, quæ sit ad Deum ipsum, & ad Reipu-

blicæ commodum conuersa, sed eò etiam magis, quòd ipse in sermonibus, quotidianisq; colloquijs singulare quoddam semper eius rei studium, & insignem cupiditatē præsefert. Etenim eo est animo præditus, ut se à nemine suorum proauorum, atq; maiorum, qui plures multa, & magna pro Christiana Republica egerunt, in hac præclara laude passurus sit superari: utinam modo acerbæ istæ discordiæ, exitiabilesq; contentiones, quæ tanto publico officiunt bono, Dei primum ope, ac beneficio, tum deinde Clementis pontificis nostri consilio, qui nihil aliud dies, noctesq; cogitat, ad tolerabilem aliquam conditionem finiantur, paceq;, & compositione quandoq; terminentur. In qua quidem cura, & labore pacificãdi uideo te Sadolete, cum in intimis rerum deliberationibus Pontifici assidue adsis, laborare præcipue, & præter cæteros solicitum esse. SVM ENIMVERO, inquam, nec mihi quicquam est optatius, quàm intueri aliquando quiescentem Italiam, & ista ipsa arma, quæ tam facilè uibrantur inter nos, pro propugnatione fidei CHRISTI aduersus impios hostes cõuersa aspicere. Habeo autem mecum eiusdem muneris, animiq; collegam, hunc, qui ætate quidem adhuc pene adolescens, ingenio, uirtute, eloquentia, cum summis uiris est comparandus, Benedictum Accoltum Archiepiscopum Rauennæ. Sed quàm facile sit in medijs ipsis ardoribus inimicitiarum animis contentione, iraq; exasperatis sanum, & salubre ualere posse cõsilium, existimare ipsi per uosmetipsos potestis. Pontifex quidem optimo animo, & incredibili urget studio, ut molliantur corda, pacisq; aliqua cogitatio suscipiatur. Sed nihil adhuc profectum est, Deo, ut ego suspicor, nostris rationibus suorũ perfugia auxiliorum obstruẽte: qui quoniam unde ipse abest, nihil ibi omnino recti, nec cõmodi capi potest consilij, à nobis Triulti orandus, atq; obsecrandus est, ut populos aliquãdo suos benigniore oculo aspicere dignetur. FACIVNDVM id quidem est, inquit, & fuit his aliquot annis etiam factum, cum Leone decimo pontifice maximo quinquennales illæ induciæ in omni Christiano nomine indictæ fuerunt, quo quidem tempore constare inter homines usu rerum edoctos, & sapientes intelligebã uno illo in consilio, & in illa una saltem ad tempus suscepta Christianorum principum concordia, salutem Christianæ Reipublicæ consistere. Sed ut reuertar ad Deum, cum essemus tunc in senatu, literasq; omnium penè principum haberemus significantes animi mœrorem, quem ex felicitate, & uictoria hostis nostri Turcæ eorum quisq; cepisset (etenim tempore illo Turcarũ rex Syriam, atq; Aegyptum armis occuparat, uidebaturq; nouis imperijs auctus, & maiore multo quàm prius, ac propè duplicata cumulatus potentia ad inferendum nobis detrimenta, atq; clades futurus paratior) recordor initum fuisse nobis repente id cõsilium, ut in quinquẽnium fœdus, & amicitiam Christianis principibus indiceremus, decerneremusq; omnipotenti Deo aliquot dierum ad omnia templa, & puluinaria supplicationes, ut quando nos nostris operibus nil mereremur, sua is misericordia, & bonitate opem ferret Christianæ Reipublicæ, eosq;, qui ipsius sanctum nomen colerent tamen, atq; adorarent, à potestate, & libidine crudelissimorũ hostium redderet saluos, quas tum supplicationes omnibus in locis, à cunctis qui Christianam Rempublicam saluam cuperent, cum coniugibus, & liberis iussimus celebrari. Dixit sententiam in senatu homo omni grauitate, sapientia, authoritateq; amplissimus Antonius à Monte, qui iam diu in principibus est nostri ordinis, cui ad unum omnes fuimus assensi, nec potuit meo quidem iudicio sapientius tum agi, quàm actum fuit. Et sane in tantis mœroris, & tristitiæ tenebris, quantæ animos cunctorum tunc occupauerant, lux quædam spei bonæ, salutisq; communis cœperat apparere, nisi illud lumen optimi consilij familiaris ista nostrarum caligo cupiditatum cito extinxisset. AST EGO, inquit, Iulius cum in Gallia tunc essem, fui enim illis in locis, ut meminisse potestis, bienniũ, cum Bernardus Diuitius Bibienna summi ingenij, & magni consilij uir, ex uestro Triulti ordine cardinalis legatus ibidem summi pontificis existeret, egoq; omnibus illis in rebus, & consilijs semper interessem, dicam quod uidi egomet, affuiq; præsens, cum fieret, neque hunc clarissimum, & præstantissimum regem suæ uirtutis, & gloriæ testimonio fraudabo, qui cum hac ipsa de re, inducijsq; edictis, causaq; quamobrem edictæ illæ fuissent, literas, & nuncios ab urbe accepisset, itemq; de eadem re

à nobis fuisset edoctus, uehementer cõmotus animo, & Christianæ detrimentum religionis grauiter ferens, quam amplificata hostium potentia proximã esse periculo intelligebat, non cõtinuo respondit, diemq; sibi potius sumpsit ad deliberandum, quæ cum uenisset dies, essetq; frequens coactum nobilissimorum procerum, & grauissimorum hominum, ornatissimorumq; conciliũ, pro suggestu instituit respondere: credo, ut quod erat Deo, & fidei CHRISTI oblaturus, id in cõuentu illustriũ, grauiumq; uirorum & testatũ magis, & maiore firmitate ratum esset. Atq; ibi cõmemoratis maximis beneficijs, quę sibi tam in se ipso, quàm in maioribus suis diuinitus collata fuissent, suaq; exposita cupiditate referendæ, quoad liceret, Deo gratiæ, obtulit ad extremum, pollicitusq; est, si Christiani cæteri principes inducijs assensi essent, causamq; Dei priuatis dissensionibus præuertendam esse constituissent, sese cum quadraginta millibus peditum, duobus millibus cataphractorum equitum ad bellum, atq; in expeditionem aduersus Turcas iturum, neq; antè finem facturum, quàm profligato bello, atq; confecto, aut uitam suã quam deuoueret Deo, aut ueteres prouincias, quas Christianæ iampridem Reipublicæ impij hostes eripuissent, eidem Deo restituisset. Quo ego spectaculo nullum unquã me arbitror maius uisurũ, neq; magnificẽtius. Etenim cum uirtus regis, atq; animus, illaq; mentis magnitudo, qua insigni præditus est, totã se in illo facto tunc ostendit, ac patefecit: tum uero nos in eam spem, atq; opinionem omnes discessimus, ut non amplius de metu, aut periculo, sed de uictorijs, ac triumphis cogitari à nobis putaremus oportere: quæ tamen spes, ut dixi, celeriter nobis è manibus elapsa est, quorũ culpa non dico, est enim uobis positũ ante oculos. Illud mœreo, grauiq; ex eo dolore animi afficior, q iam ad omniũ nostrum perniciem, & certe ad perspicuã infamiam nominis Christiani pertinet, quòd ex his nostris importunissimis dissensionibus principem Turcarum imperium orbis terræ affectantẽ uagandi quà uelit impune, omniaq; corripiendi intelligere uideo facultatẽ sibi esse cõcessam.

TVM LANGEVS: Quæ tu Iuli de rege nostro palàm ab eo facta, atq; dicta uidisse te ais, ego qui illius consilijs intimus sum, totamq; eius uitam speculor, quippe qui in cubiculo semper illi sum ꝓximus, facile asseuerare tibi possum eo animo fuisse dicta, ut non consilium repentino captum, sed perpetuæ in eo uoluntatis testis oratio illa extiterit. Atq; utinã uidere interius possetis domesticas illius actiones, & priuata studia, amaretis profectò humanitatẽ, liberalitatem, bonitatem, quæ etsi extrà quoq;, & in publicum proferuntur, domi tamen, atq; intus expresiora sunt. Nam quod ad hanc in fidei hostes expeditionẽ pertinet, noui ego illius motus animi, & conatus, nil nisi de laude, & de gloria cogitantes, scioq; quanta is rerum magnarum flagret cupiditate gerendarũ, utq; totus ad Deum, & ad studiũ tutandæ religionis sit conuersus. Quod quidem in hac nouarum hæresum, atq; opinionum labe à suis populis propulsanda facilè potestis animaduertere. Itaq; sperare iure debemus, si hac illius firmata, & stabili uoluntate occasionẽ ipsi Deus, & ab his ciuilibus penè, ut ita dicam, quæ inter Christianos agitantur, dissidijs pacẽ, ociumq; præbuerit, futurum cum Christiani nominis in ueterem potentiam, amplitudinemq; uindicandi, & authorem, & principem.

VTINAM, inquam, Langee hoc ita fiat, sicq; iubeat ille, qui omnium potens est Deus, quẽ rogamus supplices, ut in cõstituenda quando illi cunq; fuerit uisum salute nominis nostri, quod certe externis, intestinisq; hostibus, sed multo etiam magis uita hominum corrupta, & cõtaminatis moribus grauiter laborat, hanc uelit propriã esse gloriã FRANCISCI Regis nostri Christianissimi, ut ipse electus præcipue à Deo ad hoc præclarũ munus uirtute, & uictoria, & felicitate Christianam Rempub. stabiliat, cuius deinde gloria beneficij in uniuersa posteritate perpetua, illustrisq; sit. Cui à nobis Deo soli potenti, & sapienti, & optima semper uolenti iterum ac sæpius, atq; adeo semper honor sit, & gloria in sempiterna secula. Amen. HIC idem omnes cum precati essent, Deumq; supplices cum pietate adorauissent, iamq; in Vaticanum nos ad suas quenq; de Republica curas diei tempus reuocaret, soluto cœtu discessimus.

FINIS.

